

พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท
เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒
ตอนที่ ๒

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

คาถาธรรมบท

ปุပ္ผวรรคที่ ๔

ว่าด้วยคนฉลาดและดอกไม้

- [๑๔] ๑. ใครจักรู้ชัดซึ่งแผ่นดินนี้และยมโลก กับ
มนุษยโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก ใครจักเลือกบท
ธรรมอันเราแสดงดีแล้ว เหมือนนายมาลาการผู้ฉลาด
เลือกดอกไม้ฉะนั้น พระเสขะจักรู้ชัดแผ่นดินและ
ยมโลกกับมนุษยโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก พระเสขะ
จักเลือกบทธรรมอันเราแสดงดีแล้ว เหมือนนาย
มาลาการผู้ฉลาดเลือกดอกไม้ฉะนั้น.

๑. วรรคนี้ มีอรรถกถา ๑๒ เรื่อง.

๒. ภิกษุรู้แจ้งกายนี้ว่า มีฟองน้ำเป็นเครื่อง
เปรียบ รู้ชัดกายนี้ว่า มีพยัคฆเป็นธรรมชาติ
พวงดอกไม้ของมารเสียแล้ว ฟังสถานที่มัจจุราช
ไม่เห็น.

๓. มัจจุรีย่อมพานระผู้มึใจออกไปในอารมณ์
ต่าง ๆ ผู้เลือกเก็บดอกไม้ที่อยู่เที่ยวไป เหมือนห้วงน้ำ
ใหญ่พัดชาวบ้านอันหลับแล้วไปจะนั้น.

๔. มัจจุผู้ทำซึ่งที่สุด กระทำระผู้มึใจออกไป
ในอารมณ์ต่าง ๆ เลือกเก็บดอกไม้ที่อยู่เที่ยว ผู้ไม่อึด
ในกามทั้งหลายนั้นแล สู่อำนาจ.

๕. มุนีฟังเที่ยวไปในบ้าน เหมือนแมลงภู่ไม่
ยังดอก สี และกลิ่นให้ชอกช้ำ ถือเอาแต่รสแล้ว
บินไปจะนั้น.

๖. บุคคลผู้ไม่ควรทำคำแสดงชนของคนเหล่า
อื่นไว้ในใจ ไม่ควรแลดูกิจที่ทำแล้วและยังมีได้ทำ
ของคนเหล่าอื่น ฟังพิจารณากิจที่ทำแล้ว และยังมี
ได้ทำของตนเท่านั้น.

๗. ดอกไม้งามมีสี ไม่มีกลิ่นแม้ฉันใด วาจา
สุภาพดีฉันนั้น ย่อมไม่มีผลแก่ผู้ไม่ทำอยู่ ดอกไม้
งามมีสี พร้อมด้วยกลิ่นแม้ฉันใด วาจาสุภาพดี
ฉันนั้น ย่อมมีผลแก่ผู้ทำดีอยู่.

๘. นายมาลาการพึงทำพวงดอกไม้ให้มากจาก
กองดอกไม้แม่ฉันใด มัจฉัตว์ผู้มีอันจะพึงตาย
เป็นสภาพ ควรทำกุศลไว้ให้มากฉันนั้น.

๙. กลิ่นดอกไม้ฟุ้งไปทวนลมไม่ได้ กลิ่น
จันทน์หรือกลิ่นกฤษณาและกลิ่นพัทท์ฟุ้งไปไม่ได้ แต่
กลิ่นของสัตบุรุษฟุ้งไปทวนลมได้ กลิ่นจันทน์ก็ดี
แม้กลิ่นกฤษณาก็ดี กลิ่นอบลาก็ดี กลิ่นมะลิก็ดี
กลิ่นศีลเป็นเยี่ยมกว่าคันธชาตนั้น.

๑๐. กลิ่นนี้ คือกลิ่นกลัมพัทท์ และกลิ่นจันทน์
เป็นกลิ่นเพียงเล็กน้อย ส่วนกลิ่นของผู้มีศีลทั้งหลาย
เป็นกลิ่นชั้นสูง ย่อมหอมฟุ้งไปในเทพเจ้าและเหล่า
มนุษย์.

๑๑. มารย่อมไม่ประสบทางของท่านผู้มีศีลถึง
พร้อมแล้ว มีปกติอยู่ด้วยความไม่ประมาท พันวิเศษ
แล้วเพราะรู้ชอบเหล่านั้น.

๑๒. ดอกบัวมีกลิ่นดี พึ่งเกิดในกองหยากเยื่อ
อันบุคคลทิ้งแล้วใกล้ทางใหญ่ ดอกบัวนั้นพึงเป็นที่
ชอบใจฉันใด สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อ
ปุถุชนเป็นดังกองหยากเยื่อเกิดแล้ว ย่อมไปโรจน์
สว่างซึ่งปุถุชนผู้มืดทั้งหลายด้วยปัญญาฉันนั้น.

จบปุปผวรรคที่ ๔

๔. ปุปผวรรคพรรณนา

๑. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูปผู้ชวนขวยในปฐวีภิกขา [๓๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภภิกษุ ๕๐๐ รูป ผู้ชวนขวยในปฐวีภิกขา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "โก อิมฺ ปฐวี วิเชตฺติ" เป็นต้น.

ควรปรารภแผ่นดินภายใน

ดังได้สดับมา ภิกษุเหล่านั้น เทียวจาริกไปในชนบทกับพระผู้มีพระภาคเจ้า มาถึงพระเชตวันแล้วนั่งในหอนั่งในเวลาเย็น เล่าถึงเรื่องแผ่นดินในสถานที่ตนไปแล้ว ๆ ว่า "ในสถานเป็นที่ไปสู่บ้านโน้น จากบ้านโน้น เสมอ ไม่เสมอ มีเปือกตมมาก มีกรวดมาก มีดินดำ มีดินแดง."

พระศาสดา เสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "ด้วยเรื่องแผ่นดินในสถานที่พวกข้าพระองค์เทียวไปแล้ว พระเจ้าข้า" ดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย นั้นชื่อว่าแผ่นดินภายนอก, การที่พวกเธอทำปริกรรมในแผ่นดินภายในจึงจะควร" ดังนี้ แล้วได้ทรงภาษิต ๒ พระคาถาว่า :-

๑. โโก อิมฺ ปจวี วิเชสุตติ ยมโลกญจ อิมฺ สเทวกํ

โก ชมฺมปทํ สุเทสิตํ กุสโล ปุปฺผมิว ปเจสุตติ.

เสโช ปจวี วิเชสุตติ ยมโลกญจ อิมฺ สเทวกํ

เสโช ชมฺมปทํ สุเทสิตํ กุสโล ปุปฺผมิว ปเจสุตติ.

"ใคร จักรู้ชัดซึ่งแผ่นดินนี้ และยมโลกกับ
มนุษยโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก, ใคร จักเลือก
บพกรรม อันเราแสดงดีแล้ว เหมือนนายมาลาการ
ผู้ฉลาดเลือกดอกไม้ฉะนั้น. พระเสจะจักรู้ชัดแผ่นดิน
และยมโลกกับมนุษยโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก. พระ-
เสจะจักเลือกบพกรรมอันเราแสดงดีแล้ว เหมือน
นายมาลาการผู้ฉลาดเลือกดอกไม้ฉะนั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า โโก อิมฺ ความว่า ใคร (จักรู้
ชัด) ซึ่งแผ่นดินนี้ กล่าวคืออรรถภาพ.

บทว่า วิเชสุตติ ความว่า จักรู้แจ้ง คือแทงตลอด ได้แก่ ทำให้
แจ้ง ด้วยญาณของตน.

บทว่า ยมโลกญจ ได้แก่ อบายโลก ๔ อย่างด้วย.

สองบทว่า อิมฺ สเทวกํ ความว่า ใคร จักรู้ชัด คือจักทราบชัด
ได้แก่ แทงตลอด ทำให้แจ้งซึ่งมนุษยโลกนี้กับเทวโลกด้วย พระศาสดา
ย่อมตรัสถามดังนี้.

บาทพระคาถาว่า โโก ชมฺมปทํ สุเทสิตํ ความว่า ใคร จัก
เลือก คือคัด ได้แก่พิจารณาเห็น แทงตลอด ทำให้แจ้ง ซึ่งบพกรรม

กล่าวคือโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ* ที่ชื่อว่าอันเราแสดงดีแล้ว เพราะความเป็นธรรมอันเรากล่าวแล้วตามความเป็นจริง เหมือนนายมาลาการผู้ฉลาดเลือกดอกไม้อยู่นั้น.

บทว่า เสาโข เป็นต้น ความว่า พระอริยบุคคล ๗ จำพวก ตั้งแต่ท่านผู้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติมรรค จนถึงท่านผู้ตั้งอยู่ในอรหัตมรรค ชื่อว่าพระเสขะ เพราะยังศึกษาศึกษา ๓ เหล่านี้ คือ อธิศีลศึกษา อธิจิตตศึกษา อธิปัญญาศึกษา คร่าออกอยู่ซึ่งฉันทราคะจากอัทธภาพนั้น ด้วยอรหัตมรรค ชื่อว่าจักรู้ซัด คือจักรทราบซัด ได้แก่แทงตลอด ทำให้แจ้ง ซึ่งแผ่นดินนี้ กล่าวคืออัทธภาพ.

บทว่า ยมโลกญจ เป็นต้น ความว่า พระเสขะนั้นนั้นแหละ จักรู้ซัด คือจักรทราบซัด ได้แก่แทงตลอด ทำให้แจ้ง ซึ่งยมโลก มีประการอันกล่าวแล้วอย่างนั้น และมนุสสโลกนี้ กับทั้งเทวโลกทั้งหลาย ชื่อว่าพร้อมทั้งเทวโลก. พระผู้ยังต้องศึกษา ๗ จำพวกนั้นแหละ ชื่อว่าเสขะ. อธิบายว่า นายมาลาการผู้ฉลาด เข้าไปสู่สวนดอกไม้แล้ว เว้นดอกไม้ที่อ่อนและดุม ที่สัตว์เจาะ ที่เหยี่ยว และที่เกิดเป็นปมเสียแล้ว เลือกเอาเฉพาะแต่ดอกไม้ที่งาม ที่เกิดดีแล้ว ชื่อฉันทราคะ พระเสขะ จักเลือกคือคัด ได้แก่พิจารณาเห็น แทงตลอด ทำให้แจ้ง แม้ซึ่งบทแห่งโพธิปักขิยธรรมนี้ ที่เรากล่าวดีแล้ว คือแสดงดีแล้ว ฉันทราคะนั้นนั่นแหละ.

๑. คือ สติปัญญา ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมืองค์ ๘.

๒. ฉันทราคะ แปลว่า ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 7

พระศาสดาทรงเฉลยปัญหาเองที่เดียว. ในเวลาจบเทศนา ภิกษุ
๕๐๐ รูป บรรลुพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภทาทั้งหลายแล้ว, เทศนา
ได้มีประโยชน์แม้แก่บริษัทผู้ประชุมกัน ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูปผู้ชวนขวยในปฐวีถา จบ.

๒. เรื่องพระเถระผู้เจริญมรณิกัมมัญฐาน [๓๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ผู้เจริญมรณิกัมมัญฐาน* ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "เพณูปม" เป็นต้น.

พระเถระเจริญมรณิกัมมัญฐาน

ดังได้สดับมา พระเถระนั้น เรียนกัมมัญฐานในสำนักพระศาสดาแล้วคิดว่า "เราจักทำสมณธรรม" ดังนี้แล้ว เข้าไปสู่ป่า พากเพียรพยายามแล้ว ก็ไม่อาจบรรลุพระอรหัตได้ จึงกลับมายังสำนักพระศาสดา ด้วยตั้งใจว่า "จักทูลอาราธนาให้ตรัสบอกพระกัมมัญฐานให้พิเศษ," เห็นพยับแดดในระหว่างทาง เจริญมรณิกัมมัญฐานว่า "พยับแดดนี้ ตั้งขึ้นแล้วในฤดูร้อน ย่อมปรากฏแก่บุคคลทั้งหลายผู้ยืนอยู่ ณ ที่ไกล คุจมีรูปร่าง, แต่ไม่ปรากฏเลย แก่บุคคลผู้มาสู่ที่ใกล้ฉันใด; แม้อัตภาพนี้ ก็มีรูปเหมือนอย่างนั้น เพราะอรรถว่า เกิดขึ้นและเสื่อมไป" เดินมาแล้ว เมื่อยล้าในหนทาง อาบน้ำในแม่น้ำอจิรวดี นั่งที่ร่ม (ไม้) ริมฝั่ง แม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยวแห่งหนึ่ง เห็นฟองน้ำใหญ่ ตั้งขึ้นด้วยกำลังแห่ง น้ำกระทบกันแล้วแตกไป ได้ถือเอาเป็นอารมณ์ว่า "แม้อัตภาพนี้ ก็มีรูปร่างอย่างนั้นเหมือนกัน เพราะอรรถว่า เกิดขึ้นแล้วก็แตกไป."

๑. กัมมัญฐานมีอันพิจารณาพยับแดดเป็นอารมณ์.

ทรงเปรียบเทียบด้วยฟองน้ำและพยับแดด

พระศาสดา ประทับอยู่ที่พระคันธกุฏินั้นแล ทอดพระเนตรเห็นพระเถระนั้นแล้ว จึงตรัสว่า "อย่างนั้นนั่นแหละ ภิกษุ อัดภาพนี้มีรูปอย่างนั้นแล มีอันเกิดขึ้นและแตกไปเป็นสภาพแน่แท้ เหมือนฟองน้ำ (และ) พยับแดด" ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๒. เฒญฺปิมี กายมิมี วิทิตฺวา

มริจิชฺมุมี อภิสมุพฺุชาโน

เจตฺวาน มารุตฺส ปปฺุผลกานิ

อทฺสฺสนิ มจฺุจฺุราษฺสฺส คจฺุเจ.

"ภิกษุรู้แจ้งกายนี้ว่า มีฟองน้ำเป็นเครื่องเปรียบ, รู้ชัดกายนี้ว่า มีพยับแดดเป็นธรรม ตัดพวงดอกไม้ของมารเสียแล้ว ฟังถึงสถานที่มัจจุราษไม่เห็น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เฒญฺปิมี ความว่า รู้แจ้งกายนี้คือ อันนับว่าเป็นที่ประชุมแห่งส่วนต่าง ๆ มีผมเป็นต้น ว่า "เห็นสมด้วยฟองน้ำ เพราะอรธว่า ไม่มีกำลัง มีกำลังทรม ไม่ตั้งอยู่นานและเป็นไปชั่วคราว."

บทว่า มริจิชฺมุมี เป็นต้น ความว่า รู้ชัด คือรู้ ได้แก่ทราบ ว่า "แม้กายนี้ ชื่อว่ามีพยับแดดเป็นธรรม เพราะอรธว่า เป็นไปชั่วคราว และปรากฏนิคหน้อย เหมือนอย่างพยับแดด เป็นคุณมีรูปร่าง (และ)

เป็นคุณเข้าถึงความเป็นของที่ควรถือเอาได้ แก่บุคคลทั้งหลายผู้ยืนอยู่ ณ ที่
ไกล, (แต่) เมื่อบุคคลเข้าไปใกล้ ย่อมปรากฏเป็นของว่างเปล่า เข้า
ถึงความเป็นของถือเอาไม่ได้ฉะนั้น."

สองบทว่า มารุต ปบุปผกานิ เป็นต้น ความว่า ภิกษุผู้
จีณาสพ* ตัดวัฏฏะอันเป็นไปในไตรภูมิ* กล่าวคือวงดอกไม้ของมาร
เสียได้ ด้วยอริยมรรคแล้ว พึงถึงสถานที่ไม่เห็น คือที่อันไม่เห็น คือที่
อันไม่เป็นวิสัยของมัจจุราช ได้แก่พระอมตมหานิพพาน.

ในกาลจบคาถา พระเถระ บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา
ทั้งหลายแล้ว ชมเชย สรรเสริญ ถวายบังคมพระสรีระของพระศาสดา
ซึ่งมีพรรณดุจดั่งทองคำ มาแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องพระเถระผู้เจริญมรณิกัมมัฏฐาน จบ.

๑. ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว. ๒. ไตรภูมิ=ภูมิ ๓ คือ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ.

๓. เรื่องพระเจ้าวิฑูฑกะ* [๓๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระนครสาวัตถี ทรงปรารภพระเจ้าวิฑูฑกะ พร้อมทั้งบริษัท ซึ่งถูกห้วงน้ำท่วมทับให้สวรรคตแล้ว ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ปุปฺพานิ เหว ปจินฺนุตฺ" เป็นต้น.

อนุปุพพิกถาในเรื่องนั้น ดังต่อไปนี้ :-

สามพระกุมารไปศึกษาศิลปะในกรุงตักกสิลา

พระกุมาร ๓ พระองค์เหล่านั้น คือ "พระราชโอรสของพระเจ้ามหาโกศล ในพระนครสาวัตถี พระนามว่าปเสนทิกุมาร, พระกุมารของเจ้าลิจฉวี ในพระนครเวสาลี พระนามว่ามหาลี, โอรสของเจ้ามัลละ ในพระนครกุสินารา พระนามว่าพันธุละ" เสด็จไปนครตักกสิลา เพื่อเรียนศิลปะในสำนักอาจารย์ทิสปาโมกข์ มาพบกันที่ศาลานอกพระนคร ต่างก็ถามถึงเหตุที่มา ตระกูล และพระนามของกันและกันแล้ว เป็นพระสหายกัน ร่วมกันเข้าไปหาอาจารย์ ต่อกาลไม่นานนักก็เรียนศิลปะสำเร็จ จึงกราบอาจารย์พร้อมกัน เสด็จออก (จากกรุงตักกสิลา) ได้ไปสู่ที่อยู่ของตน ๆ.

สามพระกุมารได้รับตำแหน่งต่างกัน

บรรดาพระกุมารทั้ง ๓ พระองค์นั้น ปเสนทิกุมาร ทรงแสดงศิลปะถวายพระชนก อันพระชนกทรงเลื่อมใสแล้ว (จึง) อภิเษกในราชสมบัติ.

๑. ม. วิฑูฑกวัตถุ.

มหาลิกุมาร เพื่อจะทรงแสดงศิลปะแก่เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย ก็ทรงแสดงด้วยความอุตสาหะมาก. พระเนตรของพระองค์ได้แตกไปแล้ว. พวกเจ้าลิจฉวีปรึกษากันว่า "พุทโธเอ๋ย อาจารย์ของพวกเรา ถึงความเสียพระเนตรแล้ว, พวกเราจะไม่ทอดทิ้งท่าน, จักบำรุงท่าน" ดังนี้แล้ว จึงได้ถวายประตู่ ด้านหนึ่ง ซึ่งเก็บส่วยได้วันละแสนแก่มหาลิกุมารนั้น. พระองค์ทรงอาศัยประตู่ นั้น ให้โอรสของเจ้าลิจฉวี ๕๐๐ องค์ ทรงศึกษา ศิลปะ อยู่แล้ว.

(ฝ่าย) พันธุกุมาร เมื่อพวกตระกูลมัลลราชกล่าวว่ "ขอพันธุกุมารจงฟันไม้ไผ่เหล่านี้" ดังนี้แล้ว ได้กระโดดขึ้นไปยังอากาศ (สูง) ถึง ๘๐ สอก เอาดาบฟันมัดไม้ไผ่ ๖๐ ลำ ที่พวกเจ้ามัลลเอาไม้ไผ่ ๖๐ ลำใส่ชีเหล็กในท่ามกลางแล้ว ให้ยกขึ้นตั้งไว้ (ขาดกระเด็น) ไปแล้ว. พันธุกุมารนั้นได้ยินเสียงดัง "กริก" ของชีเหล็กในมัดสุดท้าย (จึง) ถามว่า "นี่อะไร?" ได้ยินว่า เขาเอาชีเหล็กใส่ในไม้ไผ่ทุกมัดแล้ว จึงทิ้งดาบ ร้องให้พลางพูดว่า "บรรดาญาติและเพื่อนของเราประมาณเท่านี้ แม้แต่คนเดียว ซึ่งเป็นผู้มีความสันทนา (ในเรา) มิได้บอกเหตุนี้ (แก่เรา); ก็หากว่า เราพึงรู้ไฉไร, พึงฟันไม้ให้เสียงชีเหล็กดังขึ้นเลย" แล้วทูลแก่พระชนนีและพระชนกว่า "หม่อมฉันจักฆ่าเจ้ามัลลเหล่านี้แม้ทั้งหมดแล้วครองราชสมบัติ" อันพระชนนีและพระชนกห้ามแล้ว โดยประการต่างๆ เป็นต้นว่า "ลูกเอ๋ย นี้ เป็นราชประเพณี, เจ้าไม่ได้เพื่อจะทำอย่างนั้น" จึงทูลว่า "ถ้ากระนั้น

๑. คำว่า "ประตู่" หมายความว่าหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางประตูด้านหนึ่ง.

หม่อมฉันจักไปสู่สำนักเพื่อนของหม่อมฉัน" ดังนี้ ได้เสด็จไปเมือง
สาวัตถีแล้ว.

พระเจ้าปเสนทิทรงทราบการเสด็จมาของพันธุสนั้น ก็ทรงต้อนรับ
เชิญให้เสด็จเข้าพระนคร ด้วยสักการะใหญ่แล้ว ทรงตั้งไว้ในตำแหน่ง
เสนาบดี. พันธุเสนาบดีนั้น ให้เชิญพระชนนีและพระชนกมาพักอาศัย
อยู่ในเมืองสาวัตถีนั้นนั่นแล

พระราชาทรงเลี้ยงภัตตาหารภิกษุเอง

ภายหลังวันหนึ่ง พระราชาประทับยืนอยู่ปราสาทชั้นบน ทอด
พระเนตรไปยังระหว่างถนน เห็นภิกษุหลายพันรูป ซึ่งไปเพื่อต้องการ
ทำภัตกิจ ในคฤหาสน์ของท่านเหล่านั้น คือ "ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี
จูพอนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา นางสัพปวาสา" จึงตรัสถามว่า
พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายไปไหนกัน?" เมื่อพวกราชบุรุษทูลว่า " ข้าแต่
สมมติเทพ ภิกษุสองพันรูป ไปเพื่อประโยชน์แก่ภัตทั้งหลายมีนายภัต
สลาภภัต และคิลานภัต เป็นต้น ในคฤหาสน์ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี
ทุก ๆ วัน, ภิกษุ ๕๐๐ รูป ไปคฤหาสน์ของจูพอนาถบิณฑิกเศรษฐี
เป็นนิตย์. ของนางวิสาขา (และ) นางสัพปวาสา ก็เช่นเดียวกัน"
ดังนี้แล้ว ทรงพระประสงค์จะบำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยพระองค์เองบ้าง จึงเสด็จ
ไปวิหาร ทรงนิมนต์พระศาสดา พร้อมกับภิกษุพันรูป ถวายทานด้วย
พระหัตถ์ (เอง) ถิ่น ๗ วัน ในวันที่ ๗ ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว
ทูลว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงทรงรับภิกษาของพระองค์
พร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป เป็นนิตย์เถิด."

พระศาสดา. มหาบพิตร ธรรมดาพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่
รับภิกษาประจำในที่แห่งเดียว. ประชาชนเป็นจำนวนมาก ย่อมหวัง
เฉพาะการมาของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย.

พระราชา. ถ้ากระนั้น ขอพระองค์ โปรดส่งภิกษุรูปหนึ่งไป
ประจำเถิด

พระศาสดาได้ทรงทำให้เป็นภาระของพระอนนทเถระ.

พระราชาทรงลี้มจัดการเลี้ยงภิกษุถึง ๓ วัน

พระราชาไม่ทรงจัด (เจ้าหน้าที่) ไว้ว่า "เมื่อภิกษุสงฆ์มาแล้ว
ชื่อว่าชนเหล่านั้น รับบาตรแล้ว จงอังคาส " ทรงอังคาสด้วยพระองค์เอง
เท่านั้นตลอด ๓ วัน ในวันที่ ๔ ทรงลี้มไป จึงได้ทรงกระทำให้นั่นซ้ำ
แล้ว.

ก็ธรรมดาในราชตระกูล ชนทั้งหลาย อันพระราชามิได้ทรงสั่ง
แล้ว ย่อมไม่ได้เพื่ออุปอาสนะทั้งหลาย นิมนต์พวกภิกษุให้นั่งแล้วอังคาส.
พวกภิกษุ (ก็) คิดกันว่า "เราไม่อาจเพื่อยับยั้งอยู่ในที่นี้ได้" พากัน
หลีกไปเสียหลายรูป. แม้ในวันที่ ๒ พระราชาก็ทรงลี้มแล้ว. แม้ใน
วันที่ ๒ ภิกษุเป็นอันมากก็พากันหลีกไป. ถึงในวันที่ ๓ พระราชา
ก็ทรงลี้ม ในกาลนั้น เว้นพระอนนทเถระองค์เดียวเท่านั้น พวกภิกษุ
ที่เหลือพากันหลีกไป.

คนมีบุญย่อมหนักในเหตุ

ธรรมดาผู้มีบุญทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ จึง
รักษาความเลื่อมใสแห่งตระกูลทั้งหลายไว้ได้. ก็สาวกของพระตถาคต

แม่ทั้งหมดที่ถึงฐานันดร ตั้งแต่ชนทั้ง ๘ เหล่านี้ คือ อัครสาวก ๒ รูป คือ พระสารีบุตรเถระ พระมหาโมคคัลลานเถระ, อัครสาวิกา ๒ รูป คือ นางเขมา นางอุบลวรรณา, บรรดาอุบาสกทั้งหลาย อุบาสกผู้เป็น อัครสาวก ๒ คน คือ จิตคฤหบดี หักถกอุบาสก ชาวเมืองอาฬวี, บรรดาอุบาสิกาทั้งหลาย อุบาสิกาผู้เป็นอัครสาวิกา ๒ คน คือ มารดา ของนันทมาณพ ชื่อเวฬุกันฎิกิ นางขุชชุตตรา, (ล้วน) มีบุญมาก สมบูรณ์ด้วยอภินิหาร เพราะความเป็นผู้บำเพ็ญบารมี ๑๐ โดยเอกเทศ.

พระราชาสเด็จพระเจ้าไปกราบทูลพระศาสดา

แม้พระอานนท์เถระ มีบารมีอันบำเพ็ญแล้วตั้งแสนกปะ สมบูรณ์ ด้วยอภินิหาร มีบุญมาก เมื่อจะรักษาความเลื่อมใสของตระกูล จึงได้ ยับยั้งอยู่ เพราะความที่ตนเป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ, พวกราชบุรุษ นิมนต์ทำนุรูปเดียวเท่านั้นให้นั่งแล้วอังกาส. พระราชาเสด็จมาในเวลา ที่พวกภิกษุไปแล้ว ทอดพระเนตรเห็นขาทนียะและโกชนียะตั้งอยู่อย่างนั้น แหละ จึงตรัสถามว่า "พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายมิได้มาหรือ?" ทรงสดับ ว่า "พระอานนท์เถระมารูปเดียวเท่านั้น พระเจ้าข้า" ทรงพิโรธภิกษุ ทั้งหลายว่า "พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ได้ทำการตัดขาดต่อเราเพียงเท่านั้น เป็นแน่ จึงเสด็จไปสำนักพระศาสดา กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ข้าพระองค์จัดแจงภิกษาไว้ เพื่อภิกษุ ๕๐๐ รูป, ทราบว่า พระอานนทเถระรูปเดียวเท่านั้นมา, ภิกษาที่หม่อมฉันจัดแจงแล้ว ตั้งอยู่ ๑. บารมี ๑๐ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี จันตบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี.

อย่างนั้นนั่นเอง ภิกษุ ๕๐๐ รูป ไม่กระทำความสำคัญในพระราชวังของ หม่อมฉัน (เลย). จักมีเหตุอะไรหนอแล ?

ตระกูลที่ภิกษุควรเข้าไปและไม่ควรเข้าไป

พระศาสดาไม่ตรัสโทษของพวกภิกษุ ตรัสว่า " มหาบพิตร สวาก ทั้งหลายของอาตมภาพ ไม่มีความคุ้นเคยกับพระองค์. เพราะเหตุนั้น ภิกษุทั้งหลายจักไม่ไปแล้ว เมื่อจะทรงประกาศเหตุแห่งการไม่เข้าไป และ เหตุแห่งการเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลาย ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ตรัส พระสุตตรนี้ว่า :-

"ภิกษุทั้งหลาย ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๕ ภิกษุยังไม่เข้าไปแล้ว ก็ไม่ควรเข้าไป, และครั้นเข้าไปแล้ว ก็ไม่ควรนั่งใกล้, ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นไฉน ? ตระกูลที่ประกอบด้วย องค์ ๕ เหล่านี้; คือ เขาไม่ต้อนรับด้วยความพอใจ, ไม่อภิวาทด้วยความพอใจ, ไม่ให้อาสนะด้วยความพอใจ, ซ่อนของที่มืออยู่ของเขา ไว้, เมื่อของมืออยู่มาก ก็ให้แต่น้อย, เมื่อมีของประณีต ก็ให้ของ เสร้าหมอง, ให้โดยไม่เคารพ ไม่ให้ด้วยความเคารพ, ไม่นั่งใกล้เพื่อ ฟังธรรม, เมื่อกล่าวธรรมอยู่เขาก็ไม่ยินดี ภิกษุทั้งหลาย ตระกูลที่ ประกอบด้วยองค์ ๕ เหล่านี้แล ภิกษุยังไม่เข้าไปแล้ว ก็ไม่ควรเข้าไป และครั้นเข้าไปแล้ว ก็ไม่ควรนั่งใกล้.

ภิกษุทั้งหลาย ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๕ ภิกษุยังไม่เข้าไป ก็ควรเข้าไป และเมื่อเข้าไปแล้ว ก็ควรนั่งใกล้. ตระกูลที่ประกอบ

ด้วยองค์ ๕ เป็นไฉน ? ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เหล่านี้ คือ เขาต้อนรับด้วยความพอใจ, อภิวัตด้วยความพอใจ, ให้อาสาด้วยความพอใจ, ไม่ซ่อนงักที่มีอยู่ของเขาไว้, เมื่อของมีมาก ก็ให้มาก, เมื่อมีของประณีต ก็ให้ของประณีต, รู้โดยเคารพ ไม่ให้โดยไม่เคารพ, เข้าไปนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม, เมื่อกล่าวธรรมอยู่ เขาก็ยินดี ภิภุขทั้งหลาย ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เหล่านี้แล ภิภุขยังไม่เข้าไป ก็ควรเข้าไป และครั้นเข้ารูปแล้ว ก็ควรนั่งใกล้" ดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า " มหาบพิตร สาวกของอาตมภาพ เมื่อไม่ได้ความคุ้นเคย จากสำนักของพระองค์ จึงจักไม่ไป ด้วยประการฉะนี้แล; แท้จริง โบราณกบัณฑิตทั้งหลาย แม้เขาบำรุงอยู่ด้วยความเคารพในที่ ๆ ไม่คุ้นเคย ถึงเวทนาแทบปางตาย ก็ได้ไปสู่ที่ของผู้คุ้นเคยกันเหมือนกัน. อัน พระราชาทูลถามว่า ในกาลไร ? พระเจ้าข้า" ทรงนำอดีตนิทานมา (สาธกดังต่อไปนี้) :-

เรื่องเกสวดาบส

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต เสดยราชสมบัติในพระนคร พาราณสี พระราชาทรงพระนามว่าเกสวะ ทรงสละราชสมบัติผนวชเป็น ฤาษี. บรูษ ๕๐๐ คน (ออก) บวชตามพระราชานั้น. ท้าวเธอได้ พระนามว่าเกสวดาบส. อนึ่ง นายภูษามาลาของพระองค์ก็ได้ตามบวช เป็นอันตวาสิกนามว่ากัปปกะ เกสวดาบสกับบริษัทอาศัยอยู่ในหิมวันต-ประเทศสิ้น ๘ เดือน ในฤดูฝน เพื่อต้องการเสพรสเค็มและรสเปรี้ยว ไปถึงกรุงพาราณสีแล้ว เข้าไปสู่พระนครเพื่อภิกษา, ลำดับนั้น พระราชา

ทอดพระเนตรเห็นดาบสนั้น ทรงเลื่อมใส. ทรงรับปฏิญญาเพื่อประโยชน์
แก่การอยู่ในสำนักของพระองค์ตลอด ๔ เดือน (นิมนต์) ให้พักอยู่
ในพระราชอุทยาน ย่อมเสด็จไปสู่ที่บำรุงพระดาบสนั้น ทั้งเย็นทั้งเข้า.
พวกดาบสที่เหลือพักอยู่ ๒-๓ วัน รำคาญด้วยเสียงอึงคะนึงต่าง ๆ มีเสียง
ซังเป็นต้น จึงกล่าวว่า " ท่านอาจารย์พวกกระผมรำคาญใจ, จะไปละ"

เกสวะ. จะไปไหนกัน ? พ่อ.

อันเตวาลิก. ไปสู่หิมวันตประเทศ ท่านอาจารย์.

เกสวะ. ในวันที่พวกเรามาทีเดียว พระเจ้าแผ่นดินทรงรับปฏิญญา
เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ในที่นี้ตลอด ๔ เดือน, พวกเขोजักไปเสียอย่างไร
เล่า ? พ่อ.

อันเตวาลิกกล่าวว่า "ท่านอาจารย์ไม่บอกพวกกระผมเสียก่อนแล้ว
จึงถวายปฏิญญา, พวกกระผมไม่สามารถจะอยู่ในที่นี้ได้, จักอยู่ใน
ที่ ๆ (พ่อ) ฟังความเป็นไปของท่านอาจารย์ได้ ซึ่งไม่ไกลจากที่นี่"
ดังนี้ พวกกันไหว้พระอาจารย์แล้วหลีกไป. อาจารย์คงอยู่กับอันเตวาลิก
ชื่อกัปกะ (เท่านั้น).

พระราชาสด็จมาสู่ที่บำรุง ตรัสถามว่า "พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้งหลาย
ไปไหน ?" เกสวดาบสทูลว่า " มหาบพิตร พวกดาบสเหล่านั้นบอกว่
' พวกกระผมรำคาญใจ' ดังนี้แล้ว ก็ไปสู่หิมวันตประเทศ"

กาลต่อมาไม่นานนัก แม้กัปกะดาบสก็รำคาญแล้ว แม้ถูกอาจารย์
ห้ามอยู่บ่อย ๆ ก็กล่าวว่า " ไม่อาจ " แล้วก็หลีกไป.

๑. อันเสียงทั้งหลายมีเสียงซังเป็นต้น เบียดเบียนแล้ว.

แต่ก็ปกคตบสนั้น ไม่ไปสำนักของพวกคตบสนอกนี้ คอยฟังข่าวของอาจารย์อยู่ในที่ไม่ไกลนัก.

ในกาลต่อมาเมื่ออาจารย์คิดถึงพวกอันเตวาสิก โรคในท้องก็เกิดขึ้น พระราชารับสั่งให้แพทย์เยียวยา. โรคก็ไม่สงบได้. พระคตบสจึงทูลว่า "มหาบพิตร พระองค์ทรงพระประสงค์จะให้โรคของอาตมภาพสงบหรือ?"

พระราชา ข้าแต่ท่านผู้เจริญ หากว่าข้าพเจ้าอาจ, ก็พึงทำความผาสุกแก่ท่าน เดี๋ยวนี้แหละ.

คตบส. มหาบพิตร หากว่า พระองค์ทรงปรารถนาความสุขแก่อาตมภาพไซ้, โปรดส่งอาตมภาพไปสำนักพวกอันเตวาสิกเถิด.

พระราชาทรงรับว่า "คิละ ขอรับ" แล้วให้คตบสนั้นนอนบนเตียงน้อย ทรงส่งอำมาตย์ (ไป) ๔ นาย มีนารถอำมาตย์เป็นหัวหน้า ด้วยรับสั่งว่า "พวกท่านทราบข่าวของพระผู้เป็นเจ้าของเราแล้ว พึงส่งข่าวถึงเรานะ."

ก็ปกคตอันเตวาสิก ทราบว่าอาจารย์มา ก็ทำการต้อนรับ เมื่ออาจารย์กล่าวว่า "พวกนอกนี้ไปอยู่ที่ไหนกัน?" จึงเรียนว่า "ทราบว่าอยู่ที่โน้น."

อันเตวาสิกแม่เหล่านั้น ทราบว่าอาจารย์มาแล้ว (มา) ประชุมกัน ณ ที่นั้นนั่นแล ถวายน้ำร้อนแล้ว ได้ถวายผลาผลแก่อาจารย์. โรคสงบแล้วในขณะนั่นเอง. พระคตบสนั้น มีวาระประคจทองคำโดย ๒-๓ วันเท่านั้น.

๑. ปวตฺตี.

ลำดับนั้น นารทอำมาตย์ถามว่า :-

" ข้าแต่เกสิดาบสผู้มีโชค อย่างไรก็ตาม ท่านจึง
ละพระราชฯ ผู้เป็นจอมแห่งมนุษย์ ผู้บันดาลสมบัติ
นำใคร่ทั้งสิ้นให้สำเร็จเสีย แล้วยินดีในอาศรมของ
กัปกดาบส."

ท่านตอบว่า :-

" คำไปเพราะชวนให้รื่นรมย์มีอยู่ รุกขชาติเป็น
ที่เพลินใจมีอยู่ ดูก่อนนารทฯ คำที่กัปกกล่าวดี
แล้ว ย่อมให้เรายินดีได้ "

นารทอำมาตย์ถามว่า

" ท่านบริโภคน้ำวสุกแห่งข้าวสาลีอันเจือด้วยรส
เนื้อดี ๆ แล้ว ข้าวฟ่างและธัญเดือย ซึ่งหารสเค็ม
มิได้ จะทำให้ท่านยินดีได้อย่างไร ?"

ท่านตอบว่า

" ผู้คุ้นเคยกับบริโภคน้ำวสุกอาหารไม่อร่อยหรืออร่อย
น้อยหรือมากในทีใด (อาหารที่บริโภคนั้นก็ให้
สำเร็จประโยชน์ได้) เพราะว่า รสทั้งหลายมีความ
คุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง."

๑. พุ. ชา. จตุกก. ๒๗/๑๖๐. อรรถกถา. ๔/๔๐๕.

๒. ภูษเชษขุ ในชาดกและบาลีเป็น ภูษเช อรรถกถาแก้เป็น ภูษชิ.

พระศาสดาทรงย่อชาดก

พระศาสดาครัั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดก ตรัสว่า " พระราชา ในครั้งนั้น ได้เป็นโมคคัลลานะ, นารถ-อำมาตย์ ได้เป็นสารีบุตร, อันตเวาสิกขี้อัปปะกะ ได้เป็นอานนท์, เกสวดาบส เป็นเราเอง " ดังนี้แล้ว ตรัสว่า อย่างนั้น महाบพิตร บัณฑิตในปางก่อน ถึงเวทนาปางตาย ได้ไปสู่ที่คนมีความคุ้นเคยกันแล้ว, สาวกทั้งหลายของอาตมภาพ จะรอยจะไม่ได้ความคุ้นเคยในสำนักของพระองค์."

พระราชาทรงส่งสาสน์ไปขอธิดาเจ้าศากยะ

พระราชาทรงดำริว่า เราควรจะทำความคุ้นเคยกับภิกษุสงฆ์, เราจักทำอะไรหนอ ?" ดังนี้แล้ว ทรงดำริ (อีก) ว่า "ควรทำพระธิดาแห่งพระญาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไว้ในพระราชมนเทียร, เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกภิกษุหนุ่มและพวกสามเณร (ก็จะ) คุ้นเคยแล้วมายังสำนักของเราเป็นนิตย์ ด้วยคิดว่า "พระราชาเป็นพระญาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า" ดังนี้ ส่งพระราชสาสน์ไปสำนักเจ้าศากยะทั้งหลายว่า "ขอเจ้าศากยะทั้งหลาย จงประทานพระธิดาคนหนึ่ง แก่หม่อมฉัน," แล้วรับสั่งบังคับทูตทั้งหลายว่า "พวกท่านพึงถามว่า เป็นพระธิดาแห่งเจ้าศากยะองค์ไหน ?" แล้ว (จึง) มา."

เจ้าศากยะให้ธิดานางทาสีแก่พระเจ้าปเสนทิ

พวกทูตไปแล้ว ทูลขอเจ้าหญิง (คนหนึ่ง) แก่เจ้าศากยะทั้งหลาย เจ้าศากยะเหล่านั้นประชุมกันแล้ว ทรงดำริว่า พระราชาเป็นฝักฝ่ายอื่น;

ฉิวว่า พวกเราจักไม่ให้ไซ้ร้, ท้าวเธอจักทำให้เราฉิบหาย; ก็ (เมื่อว่า) โดยสกุล ท้าวเธอไม่เสมอกับเราเลย; พวกเราควรทำอะไรกันดี?"

ท้าวมหานาม ตรัสว่า "ธิดาของหม่อมฉัน ชื่อวาสภขัตติยา เกิดในท้องของนางทาสี ถึงความเป็นผู้มีรูปร่างงามเลิศมีอยู่, พวกเราจักให้นางนั้น" ดังนี้แล้ว จึงรับสั่งกะพวกทูตว่า "ดีละ พวกเราจักถวายเจ้าหญิงแด่พระราชชา."

ทูต. เป็นพระธิดาของเจ้าศากยะองค์ไหน ?

เจ้าศากยะ. เป็นพระธิดาของท้าวมหานามศากยราช ผู้เป็นพระโอรสของพระเจ้าอาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชื่อวาสภขัตติยา.

ทูตเหล่านั้นไปกราบทูลแด่พระราชชา (ของตน.) พระราชาตรัสว่า "ถ้าอย่างนั้นก็ดีละ, พวกเธอจงรีบนำมาเถิด; ก็ธรรมดาพวกกษัตริย์มีเล่ห์กลมาก (จะ) พิงส่งแม่ลูกสาวของนางทาสีมา (ก็อาจเป็นได้), พวกท่านจงนำธิดาผู้สวยอยู่ในภาชนะเดียวกันกับพระบิดามา" ดังนี้แล้วทรงส่งทูตทั้งหลายไป.

พวกเขาไปแล้วกราบทูลว่า "ขอเดชะ พระราชาทรงปรารถนาพระธิดาผู้สวยร่วมกับพระองค์" ท้าวมหานามรับสั่งว่า "ได้ซิ พ่อ" (จึง) ให้ตกแต่งนาง ในเวลาสวยของพระองค์รับสั่งให้เรียกนางมาแสดงอาการ (ประหนึ่ง) ร่วมสวยกับนางแล้วมอบแก่ทูตทั้งหลาย. พวกเขาพานางไปยังเมืองสาวัตถีแล้ว กราบทูลเรื่องราวนี้แด่พระราชชา.

พระราชชาทรงพอพระทัย ตั้งให้นางเป็นใหญ่กว่าสตรี ๕๐๐ คน อภิเษกไว้ในตำแหน่งอัครมเหสี. ต่อกาลไม่ช้านัก นาง (ก็) ประสูติพระโอรส มีวรรณะเหมือนทองคำ. ต่อมาในวันขนานพระนามพระโอรส

นั่น พระราชาทรงส่งพระราชสาสน์ไปสำนักพระอัยยิกาว่า "พระนาง
वासกขัตติยา พระธิดาแห่งศากยราช ประสูติพระโอรสแล้ว, จะทรง
ขนานพระนามพระกุมารนั้นว่าอย่างไร?"

ฝ่ายอำมาตย์ผู้รับพระราชสาสน์นั้นไป ก่อนข้างหูตึง. เขาไปแล้ว
ก็กราบทูลแก่พระอัยยิกาของพระราชา.

พระกุมารได้พระนามว่าวิฑูทกะ

พระอัยยิกานั้นทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว ตรัสว่า "พระนางवासก-
ขัตติยา แม้ไม่ประสูติพระโอรส ก็ได้ครอบครองชนทั้งหมด, ก็บัดนี้
นางจักเป็นที่โปรดปรานยิ่งของพระราชา."

อำมาตย์หูตึงฟังคำว่า " วัลลภา " ไม่ค่อยชัด เข้าใจว่า "วิฑูทกะ"
ครั้นเข้าเฝ้าพระราชาแล้ว ก็กราบทูลว่า "ขอเดชะ ขอพระองค์จงทรง
ขนานพระนามพระกุมารว่า 'วิฑูทกะ' เกิด."

พระราชาทรงดำริว่า "คำว่า 'วิฑูทกะ' จักเป็นชื่อประจำ
ตระกูลเก่าของเรา" จึงได้ทรงขนานพระนามว่า "วิฑูทกะ."

วิฑูทกะเสด็จเยี่ยมศากยสกุล

ต่อมา พระราชาได้พระราชทานตำแหน่งเสนาบดีแก่วิฑูทกกุมาร
นั้น ในเวลาที่ยังทรงพระเยาว์นั้นแล ด้วยตั้งพระทัยว่า "จะกระทำให้
เป็นที่โปรดปรานของพระศาสดา."

วิฑูทกะนั้น ทรงเจริญด้วยเครื่องบำรุงสำหรับกุมาร ในเวลา
มีพระชนม์ ๗ ขวบ ทรงเห็นของเล่นต่างๆ มีรูปช้างและรูปม้าเป็นต้น

ของกุมารเหล่าอื่น อันบุคคลนำมาจากตระกูลยาย จึงถามพระมารดาว่า "เจ้าแม่ ใคร ๆ เขาก็นำบรรณาการมาจากตระกูลยายเพื่อพวกกุมารเหล่าอื่น, พระญาติไร ๆ ย่อมไม่ส่งบรรณาการไร ๆ มาเพื่อหม่อมฉัน (บ้างเลย). เจ้าแม่ไม่มีพระชนนีพระชนกหรือ?"

ที่นั่น พระมารดาจึงดวงโอรสนั้นว่า "พ่อ เจ้าศากยะเป็นนายของเจ้ามีอยู่, แต่อยู่ไกล, เหตุนี้ พวกท่าน (จึง) มิได้ส่งเครื่องบรรณาการไร ๆ มาเพื่อเจ้า."

ในเวลาที่มีพระชันษาครบ ๑๖ ปี พระกุมารจึงทูลพระมารดาอีกว่า "เจ้าแม่ หม่อมฉันใคร่จะเยี่ยมตระกูลพระเจ้ายาย" แม้ถูกพระมารดาห้ามอยู่ว่า "อย่าเลย ลูกเอ๋ย, ลูกจักไปทำอะไรในที่นั้น" ก็ยังอ้อนวอนรำไป.

ที่นั่น พระมารดาของพระกุมาร ก็ทรงยินยอมว่า "ถ้าอย่างนั้นก็ไปเถิด."

พวกศากยะต้องรับวิทูทกะ

พระกุมารกราบทูลพระราชบิดาแล้ว เสด็จออกไป พร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก. พระนางวาสภขัตติยาทรงส่งจดหมายล่วงหน้าไปก่อนว่า "หม่อมฉันอยู่ในที่นี้สบายดี, พระญาติทั้งหลายอย่าแสดงโทษไร ๆ ของพระสวามีแก่พระกุมารนั้นเลย."

เจ้าศากยะทรงทราบว่าวิทูทกกุมารเสด็จมา ทรงปรึกษากันว่า "พวกเราไม่อาจไหว้ (วิทูทกกุมาร) ได้" จึงส่งพระกุมารทั้งหลายที่เล็ก ๆ กว่าวิทูทกะนั้นไปยังชนบทเสีย, เมื่อวิทูทกกุมารนั้นเสด็จถึง

กบิลพัสดุ์บุรี, ก็ประชุมกันในท้องพระโรง. วิฑูทกกุมารได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ ที่นั้น.

ลำดับนั้น พวกเจ้าสาकยะกล่าวกะพระกุมารนั้นว่า "พ่อ ผู้นี้เป็นพระเจ้าตาของพ่อ. ผู้นี้เป็นพระเจ้าลุง." วิฑูทกกุมารนั้น เทียวไหว้เจ้าสาकยะทั้งหมด มิได้เห็นเจ้าสาकยะแม่องค์หนึ่งไหว้ตน (จึง) ทูลถามว่า "ทำไมหนอ จึงไม่มีเจ้าสาकยะทั้งหลายไหว้หม่อมฉันบ้าง ?"

พวกเจ้าสาकยะตรัสว่า "พ่อ กุมารที่เป็นน้อง ๆ ของพ่อเสด็จไปชนบท (เสียหมด) แล้วทรงทำสักการะให้แก่พระกุมารนั้น. พระองค์ประทับอยู่สิ้น ๒-๓ วัน ก็เสด็จออกจากพระนครด้วยบริวารเป็นอันมาก.

วิฑูทกะกลับสู่เมืองของตน

ลำดับนั้น นางทาสีคนหนึ่งแข่งด่าว่า "นี่เป็นแผ่นดินกระดานที่บุตรของนางทาสีชื่อวาสภขัตติยานั่ง" ดังนี้แล้ว ล้างแผ่นดินกระดานที่พระกุมารนั้นนั่งในท้องพระโรง ด้วยน้ำเจือด้วยน้ำนม. มหาเดเล็กคนหนึ่ง ลืมอาวุธของตนไว้ กลับไปเอาอาวุธนั้น ได้ยินเสียงด่าวิฑูทกกุมาร จึงถามโทษนั้น ทราบว่า "นางวาสภขัตติยา เกิดในท้องของนางทาสีของท้าวมหานามสาकยะ" (จึง) บอกกล่าวแก่พวกพล. ได้มีการอื้อฉาวกันอย่างขนานใหญ่ว่า "ได้ยินว่า พระนางวาสภขัตติยา เป็นธิดาของนางทาสี."

วิฑูทกะทรงอาฆาตพวกเจ้าสาकยะ

เจ้าวิฑูทกะทรงสดับคำนั้น ตั้งพระหฤทัยไว้ว่า "เจ้าสาकยะ

เหล่านั้น จึงล้างแผ่นกระดานที่เรานั่งด้วยน้ำเจือด้วยนมก่อน. แต่ใน
กาลที่เราดำรงราชสมบัติแล้ว เราจักเอาเลือดในลำคอของเจ้าศากยะ
เหล่านั้น ล้างแผ่นกระดานที่เรานั่ง" เมื่อพระองค์เสด็จยাত্রาถึงกรุง
สาวัตถี, พวกอำมาตย์ก็กราบทูลเรื่องทั้งหมดแต่พระราช.

พระราชาทรงพิโรธเจ้าศากยะว่า "ได้ให้ธิดานางทาสีแก่เรา"
จึงรับสั่งให้รีบเครื่องบริหารที่พระราชทานแก่พระนางवासกษัตติยาและ
พระโอรสให้พระราชทานเพียงสิ่งของอันผู้เป็นทาสและทาสีพึงได้เท่านั้น.

ต่อมา โดยกาลล่วงไป ๒-๓ วัน พระศาสดาเสด็จไปยังพระราช-
นิเวศน์ ประทับนั่งแล้ว. พระราชาเสด็จมาถวายบังคมแล้วทูลว่า "ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ข่าวลือว่า พวกพระญาติของพระองค์ประทานธิดาแห่ง
นางทาสีแก่หม่อมฉัน. เพราะฉะนั้น หม่อมฉันจึงรีบเครื่องบริหารของ
นางवासกษัตติยานั้นพร้อมทั้งบุตร ให้ ๆ เพียงสิ่งของอันผู้เป็นทาสและ
ทาสีควรได้เท่านั้น."

พระศาสดาตรัสว่า "มหาบพิตร พวกเจ้าศากยะทำกรรมไม่สมควร,
ธรรมดาเมื่อจะให้ ก็ควรให้พระธิดาที่มีชาติเสมอกัน; มหาบพิตร ก็
อาตมภาพขอทูลพระองค์ว่า 'พระนางवासกษัตติยาเป็นพระธิดาของขัตติย-
ราช ได้อภิเษกในพระราชมนเทียรของขัตติยราช. ฝ่ายวิฑูทกุมาร ก็
ทรงอาศัยขัตติยราชนั้นแลประสูติแล้ว, ธรรมดาว่า โคตรฝ่ายมารดาจัก
ทำอะไร (ได้) โคตรฝ่ายบิดาเท่านั้นเป็นสำคัญ" ดังนี้แล้ว ตรัสว่า
" โบราณกบัณฑิตทั้งหลายได้พระราชทานตำแหน่งอัครมเหสี แก่หญิงผู้
ยากจนชื่อภัณฑุหาริกา, และพระกุมารที่เกิดในท้องของนางนั้น (ก็) ถึง
๑. หญิงหาบฟืน.

ความเป็นพระราชาในพระนครพาราณสี (อันกว้างใหญ่ไพศาล) ถึง ๑๒ โยชน์ ทรงพระนามว่า " กัณฐวาหนราช " แล้วตรัสกัณฐหาริชาดก.

พระราชาทรงสดับธรรมกถา ทรงยินดีว่า "ทราบว่ โคตรฝ่ายบิดาเท่านั้นเป็นสำคัญ " จึงรับสั่งให้พระราชทานเครื่องบริหารเช่นคายนั้น แด่ แก่มารดาและบุตร.

พันธฺุละพาภรรยาผู้แพ้ท้องอาบนํ้า

ภรรยาแม่ของพันธฺุละเสนาบดีแล ชื่อมัลลิกา ซึ่งเป็นพระธิดาของเจ้ามัลละ ในกุสินารานคร ไม่คลอควบคุมสินกาลนาน.

ต่อมา พันธฺุละเสนาบดีส่งนางไปว่า "เจ้าจงไปสู่เรือนแห่งตระกูลของตนเสียเถิด."

นางคิดว่า "เราจักเฝ้าพระศาสดาแล้วจึงไป" จึงเข้าไปยังพระเชตวัน ยืนถวายเป็นคนพระตถาคต อันพระตถาคตตรัสถามว่า "เธอจะไป ณ ที่ไหน ?" กราบทูลว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สามีส่งหม่อมฉันไปสู่เรือนแห่งตระกูล."

พระศาสดา. เพราะเหตุไร ?

นาง. นัยว่า หม่อมฉันเป็นหมัน ไม่มีบุตร.

พระศาสดา. ถ้าอย่างนั้น. กิจคือการไปไม่มี, จงกลับเสียเถิด.

นางดีใจ ถวายเป็นคนพระศาสดา กลับไปสู่ณิเวศน์ เมื่อสามีถามว่า " กลับมาทำไม ?" ตอบว่า "พระทศพลให้ฉันกลับ." พันธฺุละคิดว่า ๑. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๓. อรรถกถา. ๑/๒๐๔. แต่ในที่นั้น เป็น กัณฐหาริชาดก.

"พระทศพลทรงเห็นการณ์ไกล จักเห็นเหตุ (นี้)" จึงรับไว้. ต่อมาไม่นานนัก นางก็ตั้งครรภ์ เกิดแพ้ท้อง บอกว่า "ความแพ้ท้องเกิดแก่นั่นแล้ว."

พันธุละ. แพ้ท้องอะไร ?

นาง. นาย ฉันใคร่จะลงอาบแล้ว ต้มน้ำควรต้มนในสระโบกขรณี อันเป็นมงคล ในงานอภิเษกแห่งพระราชตระกูลในนครไพสาลี.

พันธุละกล่าวว่า "ดีละ" แล้วถือธนูอันบุคคลพึงโค้งด้วยเรียวแรงของบุรุษพินหนึ่ง อุ่มนางขึ้นรถ ออกจากเมืองสาวัตถี ขับรถเข้าไปสู่เมืองไพสาลี โดยประตูที่เจ้าลิจฉวีให้แก่มหาดิลิจฉวี.

ที่ที่อยู่อาศัยของเจ้าลิจฉวีนามว่ามหาลี มีอยู่ ณ ที่ใกล้ประตุนั้นแล. พอท่านได้ยินเสียงรถกระทบธรณีประตูก็รู้ว่า "เสียงรถของพันธุละ" จึงกล่าวว่า "วันนี้ ภัยจะเกิดแก่พวกเจ้าลิจฉวี."

การอารักขาสระโบกขรณี แข็งแรงทั้งภายในและภายนอก, เบื้องบนเขาจึงขำยโลหะ, แม่นกก็ไม่มีโอกาส.

ฝ่ายพันธุละเสนาบดีลงจากรถ เชิญพวกมณุษย์ผู้รักษาด้วยหว่ายให้หลบหนีไป แล้วตัดขำยโลหะ ให้ภริยาอาบแล้ว แม่นตนเองก็อาบในสระโบกขรณีแล้ว อุ่มนางขึ้นรถอีก ออกจากพระนคร ขับไปโดยทางที่มาแล้วนั้นแล.

พวกเจ้าลิจฉวีติดตาม

พวกเจ้าหน้าที่ผู้รักษา ทูลเรื่องแก่พวกเจ้าลิจฉวี. พวกเจ้าลิจฉวีกริ้ว เสด็จขึ้นรถ ๕๐๐ คัน (ขับ) ออกไปด้วยเจตนาว่า "จักจับเจ้า

มัลละชื่อพันธุละ." ได้แจ้งเรื่องนั้นแก่เจ้ามหาลิ.

เจ้ามหาลิตรัสว่า "พวกท่านอย่าเสด็จไป, เพราะเจ้าพันธุละนั้น จักมาพวกท่านทั้งหมด." แม้เจ้าลิจฉวีเหล่านั้นก็ยังคงตรัสว่า "พวกข้าพเจ้า จักไปให้ได้." เจ้ามหาลิ ตรัสว่า "ถ้ากระนั้น พวกท่านทรงเห็นที่ๆ ล้อรถจมลงไปสู่แผ่นดินจนถึงคุมแล้ว ก็พึงเสด็จกลับ; เมื่อไม่กลับแต่นั้น จักได้ยินเสียงราวกับสายอสนีบาตข้างหน้า, พึงเสด็จกลับจากที่นั่น; เมื่อไม่กลับแต่นั้น จักเห็นช่องในแอกรถของพวกท่าน, พึงกลับแต่ที่นั่น ที่เดียว, อย่าได้เสด็จไปข้างหน้า (เป็นอันขาด)."

เจ้าลิจฉวีเหล่านั้น ไม่เสด็จกลับตามคำของเจ้ามหาลิ พวกเขาคิดตาม พันธุละเรื่อยไป. นางมัลลิกาเห็นแล้ว จึงกล่าวว่า "นาย รถทั้งหลาย ย่อมปรากฏ."

พันธุละกล่าวว่า "ถ้ากระนั้น ในเวลารถปรากฏเป็นต้นเดียวกัน ที่เดียว เจ้าพึงบอก."

ในกาลเมื่อรถทั้งหมดปรากฏเป็นต้นเดียวกัน นางจึงบอกว่า "นาย งอนรถปรากฏเป็นต้นเดียวกันที่เดียว."

พันธุละกล่าวว่า "ถ้ากระนั้น เจ้าจงจับเชือกเหล่านี้" แล้วให้ เชือกแก่นาง ยืนตรงอยู่บนรถ โกงธนูขึ้น. ล้อรถจมลงไปสู่แผ่นดิน ถึงคุม. เจ้าลิจฉวีทรงเห็นที่นั่นแล้ว ก็ยังไม่เสด็จไป. เจ้าพันธุละนอกนี้ไปได้หน่อยหนึ่งก็คิดสายธนู. เสียงสายธนูนั้นได้เป็นประหนึ่งอสนีบาต. เจ้าลิจฉวีเหล่านั้นก็ยังไม่เสด็จกลับแม้จากที่นั่น, ยังเสด็จติดตามไปอยู่นั้น แล.

อำนาจลูกศรของพันธุละ

พันธุละยืนอยู่บนรถนั้นแล ยิงลูกศรไปลูกหนึ่ง ลูกศรนั้น ทำ
งอนรถ ๕๐๐ คันให้เป็นช่องแล้ว เทงทะลุพระราชธา ๕๐๐ ในที่ผูกเกราะ
แล้วจมลงไปแผ่นดิน.

เจ้าลิจฉวีเหล่านั้น ไม่รู้ว่าคนถูกลูกศรแทงแล้วตรัสว่า "เฮ้ย หยุด
ก่อน, เฮ้ย หยุดก่อน" ยังเสด็จติดตามไปนั้นแล. พันธุละเสนาบดี
หยุดรถแล้วกล่าวว่า "พวกท่านเป็นคนตาย. ชื่อว่าการรบของข้าพเจ้า
กับคนตายทั้งหลาย ย่อมไม่มี."

เจ้าลิจฉวี. ชื่อว่าคนตาย ไม่เหมือนเรา.

พันธุละ. ถ้ากระนั้น พวกท่านจงแก้เกราะของคนหลังทั้งหมดดู.

พวกเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นให้แก้แล้ว. เจ้าลิจฉวีองค์นั้น ล้มลงสิ้น
ชีพิตักษัยในขณะที่แก้เกราะออกแล้วนั่นเอง.

ที่นั้น พันธุละจึงกล่าวกะเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นว่า "พวกท่านแม่ทั้งหมด
ก็เหมือนกัน, เสด็จไปเรือนของตน ๆ แล้ว จึงจัดสิ่งที่ควรจัด ปราศอน
ลูกเมีย แล้วแก้เกราะออก.

เจ้าลิจฉวีเหล่านั้น กระทำอย่างนั้นทุก ๆ องค์ ถึงชีพิตักษัยแล้ว.

พันธุละมีบุตร ๓๒ คน

ฝ่ายพันธุละ พานางมัลลิกามายังเมืองสาวัตถี. นางคลอดบุตรเป็น
คู่ ๆ ถึง ๑๖ ครั้ง.

แม่บุตรของนางทั้งหมดได้เป็นผู้แก่แล้วกล้า ถึงพร้อมด้วยกำลัง, ถึง
ความสำเร็จศิลปะทั้งหมด. คนหนึ่ง ๆ ได้มีบุรุษพันคนเป็นบริวาร. พระ-

ลานหลวงเต็มไปด้วยบุตรเหล่านั้นแล ซึ่งไปราชนิเวศน์กับบิดา.

พันธะเสนาบดีถูกฆ่าพร้อมทั้งบุตร

อยู่มาวันหนึ่ง พวกมนุษย์แพ้วความด้วยคติโงงในการวินิจฉัย เห็นพันธะกำลังเดินมา ร่ำร้องกันใหญ่ แฉงการกระทำคติโงงของพวกอำมาตย์ผู้วินิจฉัย แก่พันธะนั้น.

พันธะไปสู่โรงวินิจฉัย พิจารณาคดีนั้นแล้ว ได้ทำผู้เป็นเจ้าของนั้นแล ให้เป็นเจ้าของ. มหาชนให้สาธุการเป็นไปด้วยเสียงอันดัง.

พระราชาทรงสดับเสียงนั้น ตรัสถามว่า "นี่อะไรกัน?" เมื่อทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว ทรงโสมนัส ให้ถอดพวกอำมาตย์เหล่านั้นแม่ทั้งหมด ทรงมอบการวินิจฉัยแก่พันธะเท่านั้น. ตั้งแต่นั้นมา พันธะก็วินิจฉัยโดยถูกต้อง. จำเดิมตั้งแต่วันนั้นมา พวกอำมาตย์ผู้วินิจฉัยรุ่นเก่า ไม่ได้ค่าจ้าง มีรายได้น้อย ยุงในราชตระกูลว่า "พันธะปรารถนาเป็นพระราชา."

พระราชาทรงเชื่อคำของอำมาตย์เหล่านั้น มิได้อาจจะทรงข่มพระหฤทัยได้, ทรงดำริอีกว่า "เมื่อพันธะถูกฆ่าตายในที่นี้นั้นแล. ความครหาที่จักเกิดแก่เรา" ทรงมีรับสั่งให้บุรุษที่แต่งไว้ โจมตีปัจฉินตนคร แล้วรับสั่งให้หาพันธะมา ทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า "ทราบทั่ว จังหวัดปลายแดน โจรกำริบขึ้น. ท่านพร้อมทั้งบุตรของท่านจงไปจับโจรมา," แล้วทรงส่งนายทหารผู้ใหญ่ซึ่งสามารถเหล่าอื่น ไปกับพันธะเสนาบดีนั้น ด้วยพระดำรัสว่า "พวกท่านจงตัดศีรษะพันธะเสนาบดีพร้อมทั้งบุตร ๑๒ คน ในที่นั้นแล้วนำมา."

เมื่อพันธุนั้นพอลงถึงจังหวัดปลายแดน, พวกโจรที่พระราชาทรง
แต่งไว้ กล่าวกันว่า " ทราบว่า ท่านเสนาบดีมา" แล้วพากันหลบหนี
ไป.

พันธุนเสนาบดีนั้น ยังประเทศนั้นให้ส่งทราบแล้ว ก็กลับมา.
ลำดับนั้น ทหารเหล่านั้นก็ตัดศีรษะพันธุนเสนาบดีพร้อมกับบุตรทั้งหมด
ในที่ใกล้พระนคร.

นางมัลลิกาเทวีไม่มีความเสียใจ

วันนั้น นางมัลลิกาเทวี นิมนต์พระอัครสาวกทั้งสองพร้อมทั้ง
ภิกษุ ๕๐๐ รูป.

ครั้นในเวลาเช้า พวกคนได้นำหนังสือมาให้นาง เนื้อความว่า
"โจรตัดศีรษะสามีพร้อมทั้งบุตรของท่าน." นางรู้เรื่องนั้นแล้ว ไม่บอก
ใคร ๆ พับหนังสือใส่ไว้ในพกผ้า อังคาสภิกษุสงฆ์เรื่อยไป.

ขณะนั้น สาวใช้ของนางถวายภัตแก่ภิกษุแล้ว นำถาดเนยใสมา
ทำถาดแตกตรงหน้าพระเถระ. พระธรรมเสนาบดีกล่าวว่า " สิ่งของมี
อันแตกเป็นธรรมดา ก็แตกไปแล้ว, ใคร ๆ ไม่ควรคิด."

นางมัลลิกานั้น นำเอาหนังสือออกจากพกผ้า เรียนท่านว่า "เขา
นำหนังสือนี้มาให้แก่ดิฉัน เนื้อความว่า 'พวกโจรตัดศีรษะบิดาพร้อม
ด้วยบุตร ๓๒ คน,' ดิฉันแม้สดับเรื่องนี้แล้ว ก็ยังไม่คิด; เมื่อ (เพียง)
ถาดเนยใสแตก ดิฉันจักคิดอย่างไรเล่า ? เจ้าข้า."

พระธรรมเสนาบดีกล่าวคำเป็นต้นว่า :-

"ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ในโลกนี้ ไม่มีนิมิต

ใคร ๆ ก็รู้ไม่ได้ ทั้งฝืดเคือง ทั้งน้อย, และชีวิตนั้น

เข้าประกอบด้วยทุกข์."

แสดงธรรมเสร็จแล้ว ลุกจากอาสนะ ได้ไปวิหารแล้ว.

ฝ่ายนางมัลลิกาให้เรียกบุตรสะใภ้ทั้ง ๓๒ คนมาแล้ว สั่งสอนว่า "สามีของพวกเธอไม่มีความผิด ได้รับผลกรรมในชาติก่อนของตน, เธอทั้งหลายอย่าเศร้าโศก อย่าปริเทวนาการ, อย่าทำการผูกใจแค้นเบื่องบน พระราชา."

จารบุรุษของพระราชา ฟังถ้อยคำนั้นแล้ว กราบทูลความที่ชนเหล่านั้นไม่มีโทษแต่พระราชา. พระราชาทรงถึงความสลดพระหฤทัยเสด็จไปนิเวศน์ของนางมัลลิกานั้น ให้นางมัลลิกาและหญิงสะใภ้ของนางอดโทษแล้วได้พระราชทานพรแก่นางมัลลิกา. นางกราบทูลว่า "พรจงเป็นพรอันหม่อมฉันรับไว้เถิด" เมื่อพระราชานั้นเสด็จไปแล้ว, ถวายภัตเพื่อผู้ตาย อาบน้ำแล้ว เข้าเฝ้าพระราชา ทูลว่า "ขอเดชะ พระองค์พระราชทานพรแก่หม่อมฉันแล้ว, อนึ่ง หม่อมฉันไม่มีความต้องการด้วยของอื่น, ขอพระองค์จงทรงอนุญาตให้ลูกสะใภ้ ๓๒ คนของหม่อมฉัน และตัวหม่อมฉัน กลับไปเรือนแห่งตระกูลเถิด."

พระราชาทรงรับแล้ว. นางมัลลิกาส่งหญิงสะใภ้ ๓๒ คนไปสู่ตระกูลของตน ๆ ด้วยตนเอง. ส่วนนางได้ไปสู่เรือนแห่งตระกูลของตนในกุสินารานคร.

ฝ่ายพระราชา ได้พระราชทานตำแหน่งเสนาบดีแก่ที่จมารายณะผู้ซึ่งเป็นหลานพันธุลเสนาบดี.

ก็ทิมการายนะนั้น เทียวแสวงหาโทษของพระราชาด้วยคิดอยู่ว่า "ลุงของเรา ถูกพระราชาองค์นี้ ให้อายแล้ว." ขาวว่า จำเดิมแต่การที่พันธฺุละผู้ไม่มีความผิดถูกฆ่าแล้ว พระราชาทรงมีวิปฏิสาร ไม่ได้รับความสบายพระหฤทัย ไม่ได้เสวยความสุขในราชสมบัติเลย.

พระราชาสวรรคต

ครั้งนั้น พระศาสดา ทรงอาศัยนิคมชื่อเมตพุปะของพวกเจ้าศากยะประทับอยู่. พระราชาเสด็จไปที่นั่นแล้ว ทรงให้ตั้งค่ายในที่ที่ไม่ไกลจากพระอารามแล้ว เสด็จไปวิหาร ด้วยบริวารเป็นอันมาก ด้วยทรงดำริว่า "จักถวายบังคมพระศาสดา" พระราชาที่เครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้ง ๕^{*} แก่ทิมการายนะแล้ว พระองค์เดียวเท่านั้น เสด็จเข้าสู่พระคันธกุฎี. พึงทราบเรื่องทั้งหมดโดยทำนองแห่งธรรมเจติยสูตร^{*}. เมื่อพระองค์เสด็จเข้าสู่พระคันธกุฎีแล้ว ทิมการายนะจึงถือเอาเครื่องราชกกุธภัณฑ์เหล่านั้น ทำวิทูทกะให้เป็นพระราชา เหลือม้าไว้ตัวหนึ่ง และหญิงผู้เป็นพนักงานอุปัฏฐากคนหนึ่ง แล้วได้กลับไปเมืองสาวัตถี.

พระราชาตรัสปิยถกกับพระศาสดาแล้วเสด็จออก ไม่ทรงเห็นเสนาจิงตรัสถามหญิงนั้น ทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว ทรงดำริว่า "เราจักพาหลานไปจับวิทูทกะ" ดังนี้แล้ว เสด็จไปกรุงราชคฤห์ เสด็จถึงพระนครเมื่อประตู่ (พระนคร) อันเขาปิดแล้วในเวลาวิกาล บรรทมแล้วในศาลา

๑. เครื่องประดับพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดินมี ๕ อย่าง คือ ๑. แส้จามรี ๒. มงกุฏ
๓. พระขรรค์ ๔. ธารพระการ ๕. ฉลองพระบาท บางแห่งว่า ๑. พระขรรค์ ๒. เสวตฉัตร
๓. มงกุฏ ๔. ฉลองพระบาท ๕. พัดวาลวิชนี. ๒. ม. ม. ๑๓/๕๐๖.

แห่งหนึ่ง ทรงเหน็ดเหนื่อยเพราะลมและแดด ได้สวรรคตในที่นั้นนั่นเอง ในเวลากลางคืน. เมื่อราตรีสว่างแล้ว, ประชาชนได้ยินเสียงหญิงคนนั้น คร่ำครวญอยู่ว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ผู้จอมแห่งชาวโกศล พระองค์ไม่มี ที่พึ่งแล้ว" จึงกราบทูลแด่พระราช. ท้าวเธอ ทรงรับสั่งให้ทำสรীরกิจ ของพระเจ้าลูก ด้วยสักการะใหญ่.

พระเจ้าวิฑูทกะเสด็จไปพบพระศาสดา

แม้พระเจ้าวิฑูทกะ ได้ราชสมบัติแล้ว ทรงระลึกถึงเวรนั้น ทรง ดำริว่า "เราจักยังเจ้าศากยะแม่ทั้งหมดให้ตาย" ดังนี้แล้ว จึงเสด็จออกไป ด้วยเสนาใหญ่.

ในวันนั้น พระศาสดาทรงตรวจดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นความ พิณาสแห่งหมู่พระญาติแล้ว ทรงดำริว่า "เราควรกระทำญาติสังคหะ" ในเวลาเช้า เสด็จเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต เสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว ทรงสำเร็จสหัสยาในพระคันธกุฎี ในเวลาเย็นเสด็จไปทางอากาศ ประทับ นั่งที่โคนไม้ มีเงาปรุโปร่ง ใกล้เมืองกบิลพัสดุ์.

แต่นั้นไป มีต้นไทรเงาสนิทต้นใหญ่ต้นหนึ่งอยู่ในรัชสีมาของพระ- เจ้าวิฑูทกะ. พระเจ้าวิฑูทกะทอดพระเนตรเห็นพระศาสดา จึงเสด็จเข้าไป เฝ้า ถวายบังคมแล้ว กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะ เหตุไร พระองค์จึงประทับนั่งแล้วที่โคนไม้เงาปรุโปร่งนี้ ในเวลาร้อน เห็นปานนี้, ขอพระองค์โปรดประทับนั่งที่โคนไทร มีเงาอันสนิทนั้นเถิด พระเจ้าข้า" เมื่อพระศาสดาตรัสตอบว่า "ช่างเถิด มหาบพิตร, ชื่อว่า เงาของหมู่พระญาติเป็นของเย็น," จึงทรงดำริว่า "พระศาสดาจักเสด็จ

มาเพื่อทรงประสงครักษาหมู่พระญาติ" จึงถวายบังคมพระศาสดา เสด็จกลับไปสู่เมืองสาวัตถินั้นแล. แม่พระศาสดาก็ทรงเหาะไปสู่เขตวันเหมือนกัน. พระราชาทรงระลึกลงโทษแห่งพวกเจ้าศากยะ เสด็จออกไปแม่ครั้งที่ ๒ ทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาในที่นั้นนั้นแล ก็เสด็จกลับอีก. เสด็จออกไปแม่ครั้งที่ ๓ ทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาในที่นั้นนั้นแล ก็เสด็จกลับ. แต่เมื่อพระเจ้าวิฑูทกะนั้นเสด็จออกไปในครั้งที่ ๔, พระศาสดาทรงพิจารณาเห็นบุรพกรรมของเจ้าศากยะทั้งหลาย ทรงทราบความที่กรรมอันลามกคือการโปรยยาพิษ ในแม่น้ำของเจ้าศากยะเหล่านั้น เป็นกรรมอันใคร ๆ ห้ามไม่ได้ จึงมิได้เสด็จไปในครั้งที่ ๔. พระเจ้าวิฑูทกะเสด็จออกไปแล้วด้วยพลใหญ่ ด้วยทรงดำริว่า "เราจักฆ่าพวกเจ้าศากยะ."

พระเจ้าวิฑูทกะฆ่าพวกศากยะ

ก็พระญาติทั้งหลายของพระสัมมาสัมพุทธะชื่อว่าไม่ฆ่าสัตว์ แม้จะตายอยู่ก็ไม่ปลงชีวิตของเหล่าสัตว์อื่น.

เจ้าศากยะเหล่านั้นคิดว่า "พวกเราฝึกหัดมือแล้ว มีเครื่องผูกสอดอันทำแล้ว หัดปรือมาก, แต่พวกเราไม่อาจปลงสัตว์อื่นจากชีวิตได้เลย, พวกเราจักแสดงกรรมของตนแล้วให้หนีไป." เจ้าศากยะเหล่านั้น ทรงมีเครื่องผูกสอดอันทำแล้ว จึงเสด็จออกเริ่มการยุทธ. ถูกศรที่เจ้าศากยะเหล่านั้นยิงไปไปตามระหว่ง ๆ พวกบุรุษของพระเจ้าวิฑูทกะ, ออกไปโดยช่องโล่และช่องหูเป็นต้น. พระเจ้าวิฑูทกะทอดพระเนตรเห็น, จึงตรัสว่า "พนาย พวกเจ้าศากยะยอมตรัสว่า 'พวกเราเป็นผู้ไม่ฆ่าสัตว์' มิใช่หรือ? เมื่อเช่นนี้ ไฉนพวกเจ้าศากยะจึงยิงบุรุษของเราให้ลึบหาย

เล่า." ลำดับนั้น บุรุษคนหนึ่งกราบทูลพระเจ้าวิทูททะนั้นว่า "ข้าแต่
เจ้า พระองค์ตรวจสอบดูแล้วหรือ?"

พระเจ้าวิทูททะ. พวกเจ้าศากยะ ยังบุรุษของเราให้ฉิบหาย.

บุรุษ. บุรุษไร ๆ ของพระองค์ เชื่อว่าตายแล้ว ย่อมไม่มี, ขอเชิญ
พระองค์จึงรับสั่งให้จับบุรุษเหล่านั้นเถิด.

พระเจ้าวิทูททะเมื่อรับสั่งให้จับดู ไม่ทรงเห็นหมดไปแม้คนหนึ่ง.
ท้าวเธอเสด็จกลับจากที่นั่นแล้ว ตรัสว่า "พนาย คนเหล่าใด ๆ บอกว่า
'พวกเราเป็นเจ้าศากยะ' ท่านทั้งหลาย จงฆ่าคนเหล่านั้นทั้งหมด; แต่
จงให้ชีวิต แก่คนที่ยืนอยู่ในสำนักของเจ้าศากยะมหานาม ผู้เป็นพระเจ้าตา
ของเรา.

เจ้าศากยะทั้งหลายไม่เห็นเครื่องถือที่คนพึงถือเอา บางพวกคาบหญา
บางพวกถือไม้้อ ยืนอยู่, ถูกเขาถามว่า "ท่านเป็นเจ้าศากยะหรือไม่
ไซ้? เพราะเหตุที่เจ้าศากยะเหล่านั้น แม้จะตายก็ไม่พูดคำเท็จ; พวกที่
ยืนคาบหญาอยู่แล้ว จึงกล่าวว่า "ไม่ใช่เจ้าศากยะ, หญา." พวกที่ยืน
ถือไม้้อก็กล่าวว่า "ไม่ใช่เจ้าศากยะ, ไม้้อ." เจ้าศากยะเหล่านั้นและ
เจ้าศากยะที่ยืนอยู่ในสำนักของท้าวมหานาม ได้ชีวิตแล้ว

บรรดาเจ้าศากยะเหล่านั้น เจ้าศากยะที่ยืนคาบหญา ชื่อว่าเจ้าศากยะ
หญา, พวกที่ยืนถือไม้้อ ชื่อว่าเจ้าศากยะไม้้อ.

พระเจ้าวิทูททะรับสั่งให้ฆ่าเจ้าศากยะอันเหลือทั้งหลาย ไม่เว้นทารก
แม้ยังคืบนม ยังแม่น้าคือโลหิต ให้ไหลไปแล้ว รับสั่งให้ล้างแผ่นดิน
ด้วยโลหิตในลำคอของเจ้าศากยะเหล่านั้น.

ศากยวงศ์ อันพระเจ้าวิทูททะเข้าไปตัดแล้ว ด้วยอาการอย่างนี้.

พระเจ้าวิฑูฑกะนั้น รับสั่งให้จับเจ้าศากยมหานาม เสด็จกลับแล้ว ในเวลาเสวยกระยาหารเช้า ทรงดำริว่า "เราจักเสวยอาหารเช้า" ดังนี้แล้ว ทรงแหวะในที่แห่งหนึ่ง, เมื่อโภชนะอันบุคคลนำเข้าไปแล้ว, รับสั่งให้เรียกพระเจ้าตามา ด้วยพระดำรัสว่า "เราจักเสวยร่วมกัน."

มานะกษัตริย์

แต่กษัตริย์ทั้งหลาย ถึงจะสละชีวิต ก็ไม่ยอมเสวยร่วมกับบุตรนางทาสี; เพราะฉะนั้น ท้าวมหานามทอดพระเนตรเห็นสระ ๆ หนึ่งจึงตรัสว่า เรามีร่างกายอันสกปรก, พ่อ เราจักอาบน้ำ."

พระเจ้าวิฑูฑกะตรัสว่า "ดีละ พระเจ้าตา เจริญพระเจ้าตาอาบเถิด." ท้าวมหานามทรงดำริว่า "พระเจ้าวิฑูฑกะนี้ จักฆ่าเราผู้ไม่บริโภคร่วม, การตายเองของเราเท่านั้น ประเสริฐกว่า" ดังนี้แล้ว จึงทรงสยายผม สอดหัวแม่เท้าเข้าไปในผม ขอให้เป็นปมที่ปลาย ดำลงไปใต้น้ำ.

ด้วยเดชแห่งคุณของท้าวมหานามนั้น นาคภพก็แสดงอาการร้อน. พระยานาคใคร่ครวญว่า "เรื่องอะไรกันหนอ?" เห็นแล้วจึงมาสู่สำนักของท้าวมหานามนั้น ให้ท้าวมหานามประทับบนพังพาน แล้วเจริญเสด็จเข้าไปสู่นาคภพ. ท้าวมหานามนั้นอยู่ในนาคภพนั้นนั้นแล สิ้น ๑๒ ปี.

ฝ่ายพระเจ้าวิฑูฑกะประทับนั่งคอยอยู่ ด้วยทรงดำริว่า "พระเจ้าตาของเราจักมาในบัดนี้; เมื่อท้าวมหานามนั้นชักเข้าอยู่, จึงรับสั่งให้ค้นในสระ. ตรวจดูแม้ระหว่างบุรุษด้วยแสงประทีป ไม่เห็นแล้วก็เสด็จหลีกไป ด้วยทรงดำริว่า "พระเจ้าตาจักเสด็จไปแล้ว."

พระเจ้าวิฑูทกะอุกน้ำท่วมสวรรคต

พระเจ้าวิฑูทกะนั้น เสด็จถึงแม่น้ำอจิรวดีในเวลารাত্রี รับสั่งให้ตั้งค่ายแล้ว. คนบางพวก นอนแล้วที่หาดทรายภายในแม่น้ำ, บางพวกนอนบนบกในภายนอก. แม้บรรดาพวกที่นอนแล้วในภายใน พวกที่มีบาปกรรมอันไม่ได้กระทำแล้วในก่อน มีอยู่. แม้บรรดาพวกที่นอนแล้วในภายนอก ผู้ที่มีบาปกรรมอันได้กระทำแล้วในก่อน มีอยู่. มดแดงทั้งหลายตั้งขึ้นแล้ว ในที่ซึ่งคนเหล่านั้นนอนแล้ว.

ชนเหล่านั้น กล่าวกันว่า "มดแดงตั้งขึ้นแล้วในที่เรานอนแล้ว, มดแดงตั้งขึ้นแล้ว ในที่เรานอนแล้ว" จึงลุกขึ้น, พวกที่มีบาปกรรมอันไม่ได้กระทำแล้ว ลุกขึ้นไปนอนบนบก, พวกที่มีบาปกรรมอันกระทำแล้ว ลงไปนอนเหนือหาดทราย.

ขณะนั้น มหาเมฆตั้งขึ้น ยังฝนลูกเห็บให้ตกแล้ว. ห้วงน้ำหลากมายังพระเจ้าวิฑูทกะพร้อมด้วยบริษัท ให้ถึงสมุทรนั้นแล. ชนทั้งหมด ได้เป็นเหยื่อแห่งปลาและเต่าในสมุทรนั้นแล้ว. มหาชนยังกล่าวให้ตั้งขึ้นว่า "ความตายของเจ้าศากยะทั้งหลายไม่สมควรเลย, ความตายนี้ คือพวกเจ้าศากยะ อันพระเจ้าวิฑูทกะทুবแล้ว ๆ ซื่ออย่างนี้ให้ตาย จึงสมควร."

พวกเจ้าศากยะตายสมควรแก่บุรพกรรม

พระศาสดาทรงสดับคำนั้นแล้ว จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย, ความตายอย่างนี้ ไม่สมควรแก่เจ้าศากยะทั้งหลายในอรรถภาพนี้ก็จริง ถึงอย่างนั้น ความตายที่พวกเจ้าศากยะนั้นได้แล้ว ก็ควรโดยแท้ ด้วยสามารถแห่งกรรมลามกที่เขาทำไว้ในปางก่อน."

๑. น่าจะเป็น "จึงไม่สมควร"

ภิกษุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เจ้าศากยะทั้งหลายนั้น ได้กระทำการอะไรไว้ในปางก่อน ?

พระศาสดา. ในปางก่อน พวกเจ้าศากยะนั้น รวมเป็นพวกเดียวกัน ไปรยายพิชในแม่น้ำ.

ในวันรุ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลายยังกล่าวให้ตั้งขึ้นในโรงธรรมว่า "พระเจ้าวิฑูทกะ ยังเจ้าศากยะทั้งหลายประมาณเท่านี้ให้ตายแล้ว เสด็จมาอยู่, เมื่อมโนรชของตนยังไม่ถึงที่สุดนั้นแล, พาชนมีประมาณเท่านั้น (ไป) เกิดเป็นภิกษาแห่งปลาและเต่าในสมุทรแล้ว."

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งประชุมกันด้วยถาอะไรหนอ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้นทูลว่า "ด้วยถาชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมโนรชของสัตว์เหล่านี้ ยังไม่ถึงที่สุดนั้นแล, มัจจุราชตัดชีวิตินทรีย์แล้ว ให้จมลงในสมุทรคืออบาย ๔ ประคองห้วงน้ำใหญ่ ท่วมทับชาวบ้านอันหลับละนั้น" ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๓. ปุ่ปุ่ผานิ เหว ปจันนุติ พุยาสตุตมณสิ นริ

สุตติ คามิ มโหโฆว มจจุ อาทาย กจจติ.

"มัจจุ ย่อมพานระผู้มีใจข้องในอารมณ์ต่าง ๆ

ผู้เลือกเก็บดอกไม้ไม่อยู่เที่ยวไป เหมือนห้วงน้ำใหญ่

พัดชาวบ้านอันหลับแล้วไปละนั้น."

แก้้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า พุยาสตุตมณสิ นริ ความ

ว่า ผู้มีใจข้องแล้ว ในอารมณ์อันถึงพร้อมแล้ว หรืออันยังไม่ถึงพร้อมแล้ว.

พระผู้มีพระภาคตรัสคำอธิบายนี้ไว้ว่า; นายมาลาการเข้าไปสู่สวนดอกไม้ คิดว่า "จักเก็บดอกไม้ทั้งหลาย" แล้วไม่เก็บเอาดอกไม้จากในสวนนั้น ประรณาก่ออื่น ๆ ชื่อว่าส่งใจไปในสวนดอกไม้ทั้งสิ้น หรือคิดว่า "เราจักเก็บดอกไม้จากกอื่น ๆ แล้วไม่เก็บเอาดอกไม้จากกอนั้น ย่อมส่งใจไปในที่อื่น เลือกอยู่ซึ่งกอไม้นั้นนั่นเอง ชื่อว่าย่อมถึงความประมาทฉันท; นระบางคน ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน หยั่งลงสู่ท่ามกลางกามคุณ ๕ เช่นกันกับสวนดอกไม้ ได้รูปอันชอบใจแล้ว ประรณากลั่น รส โภกฐัพพะ อันเป็นที่ชอบใจอย่างใดอย่างหนึ่ง. หรือได้บรรดาอารมณ์มีเสียงเป็นต้นเหล่านั้นอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ยังประรณาอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง (ต่อไป). หรือได้รูปนั้นแหละ แล้วยังประรณาอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ชื่อว่าย่อมยินดีอารมณ์นั้นนั่นแล, หรือได้บรรดาอารมณ์มีเสียงเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วประรณาอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง (ชื่อว่าย่อมยินดีอารมณ์อันตนได้แล้วนั้น). ในสวิตัญญานกทรัพย์และอวิตัญญานกทรัพย์ มีโค กระบือ ทาสี ทาสนา สวน บ้าน นิคมและชนบทเป็นต้น ก็ฉันทนั้นนั่นแล. ในบริเวณวิหารและปัจฉิมบาตรและจีวรเป็นต้น แม้ของบรรพชิต ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน; (มัจจุยอมพา) พระผู้มีใจข้องในกามคุณอันถึงพร้อมแล้ว หรืออันยังไม่ถึงพร้อมแล้ว ซึ่งกำลังเลือกเก็บดอกไม้ กล่าวคือกามคุณ ๕ อยู่อย่างนั้น ด้วยประการฉะนี้ (ไป).

สองบทว่า **สุตฺตํ คามํ** ความว่า ชื่อว่าการหลับด้วยสามารถแห่ง
การหลับ แห่งทัฬหสัมภาระทั้งหลายมีฝาเรือนเป็นต้นแห่งบ้าน ย่อมไม่มี,
แต่บ้านชื่อว่าเป็นอันหลับแล้ว ก็เพราะเปรียบเทียบความที่สัตว์ทั้งหลาย
เป็นผู้ประมาทแล้วเพียงดังว่าหลับแล้ว; มัจจุพา (นระ) ไป คุดห้วงน้ำ
ใหญ่อันกว้างและลึก ๒-๓ โยชน์ (พัคพา) ชาวบ้านที่หลับแล้วอย่าง
นั้นไปอยู่ฉะนั้น; คือว่า ห้วงน้ำใหญ่นั้น ยังชาวบ้านนั้นทั้งหมด ไม่
ให้สัตว์ใด ๆ ในบรรดาสตรี บุรุษ โค กระบือ และไก่เป็นต้น เหลือ
ไว้ ให้ถึงสมุทรแล้ว ทำให้เป็นภิกษาของปลาและเต่าฉนไค; มัจจุราช
คือความตาย พานระผู้มีใจซ่องแล้วในอารมณ์ต่าง ๆ คือตัดอินทรีย์คือ
ชีวิตของพระนั้น ให้จมลงในสมุทรคืออบายทั้ง ๔ ก็ฉนนั้นเหมือนกัน.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้นแล้ว, เทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล.

เรื่องพระเจ้าวิฑูทกะ จบ.

๔. เรื่องนางปติปฐิกา [๓๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภหญิงชื่อ ปติปฐิกา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "บุปผานิ เหว" เป็นต้น.

เรื่องตั้งขึ้นในดาวดึงส์เทวโลก.

เทพธิดาจุติแล้วเกิดในกรุงสาวัตถี

ได้ยินว่า เทพบุตรนามว่ามาลาภารี ในดาวดึงส์เทวโลกนั้น มีนางอัปสรพันหนึ่งแวดล้อมแล้ว เข้าไปสู่สวน. เทพธิดา ๕๐๐ ขึ้นสู่ต้นไม้มันยังดอกไม้มันให้ตกอยู่. เทพธิดา ๕๐๐ เก็บเอาดอกไม้ที่เทพธิดาเหล่านั้นให้ตกแล้ว ประดับเทพบุตร. บรรดาเทพธิดาเหล่านั้น เทพธิดาองค์หนึ่ง จุติบนกิ่งไม้นั้นแล. สรีระดับไป คุจเปลวประทีป นางถือปฏิสนธิในเรือนแห่งตระกูลหนึ่ง ในกรุงสาวัตถี ในเวลาที่นางเกิดแล้ว เป็นหญิงระลึกละชาได้ ระลึกละชาว่า "เราเป็นภริยาของมาลาภารีเทพบุตร" ถึงความเจริญ กระทบการบูชาด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้น ปรารถนาการเกิดเฉพาะในสำนักสามี. นางแม่ไปสู่ตระกูลอื่น. ในเวลาที่มีอายุ ๑๖ ปี ถวายสลากภัต ปักขิกภัต และวัสสาวาสิกภัตเป็นต้นแล้ว ย่อมกล่าวว่า "ส่วนแห่งบุญนี้ จงเป็นปัจจัยเพื่อประโยชน์แก่ฉันบังเกิดในสำนักสามีของเรา."

จตุจากมนุษย์โลกแล้วไปเกิดในสวรรค์

ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายทราบว่ "นางนี้ ลูกขึ้นเสร็จสรรพแล้ว
ยอมปรารถนาสามีเท่านั้น" จึงขนานนามของนางว่า "ปติปุชิกา."

แม้นางปติปุชิกานั้น ย่อมปฏิบัติโรงฉัน เข้าไปตั้งน้ำฉัน ปูอาสนะ
เป็นนิตย. มนุษย์แม้พวกอื่น ใคร่เพื่อจะถวายสลากภัตเป็นต้น นำมา
มอบให้ด้วยคำว่า "แม่ ท่านจงจัดแจงภัตเหล่านี้ แก่ภิกษุสงฆ์." แม้
นางเดินไปเดินมาอยู่โดยทำนองนั้น ได้กุศลธรรม ๕๖ ทุกอย่างแท้. นาง
ตั้งครรภ์แล้ว. นางก็คลอดบุตร โดยกาลอันล่วงไป ๑๐ เดือน. ในกาล
ที่บุตรนั้นเดินได้ นางได้บุตรแม่อื่น ๆ รวม ๔ คน. ในวันหนึ่ง นาง
ถวายทาน ทำการบูชา ฟังธรรม รักษาสิกขาบท ในเวลาเป็นที่สุดแห่ง
วัน ก็ทำกาลด้วยโรคชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่งบังเกิดขึ้นในขณะนั้น แล้ว
บังเกิดในสำนักสามีเดิมของตน.

อายุของมนุษย์ประมาณ ๑๐๐ ปี

ฝ่ายนางเทพธิดานอกนี้ กำลังประดับอยู่นั่งเอง ตลอดกาลเท่านี้.
เทพบุตรเห็นนางนั้น กล่าวว่า "เธอหายหน้าไปตั้งแต่เช้า, เธอไป
ไหนมา?"

เทพธิดา. ดิฉันจตุค๊ะ นาย.

เทพบุตร. เธอพูดอะไร ?

เทพธิดา. ซื่อนั้นเป็นอย่างนี้ นาย.

เทพบุตร. เธอเกิดแล้วที่ไหน.

เทพธิดา. เกิดในเรือนแห่งตระกูล ในกรุงสาวัตถี.

เทพบุตร. เธอดำรงอยู่ในกรุงสาวัตถินั้นสิ้นกาลเท่าไร ?

เทพธิดา. ข้าแต่ นาย ดิฉันออกจากท้องมารดา โดยกาลอันล่วง
ไป ๑๐ เดือน ในเวลาอายุ ๑๖ ปี ไปสู่ตระกูลสามี คลอดบุตร ๔ คน
ทำบุญมีทานเป็นต้น ปรารถนาถึงนา มาบังเกิดแล้วในสำนักของนาย
ตามเดิม.

เทพบุตร. อายุของมนุษย์มีประมาณเท่าไร ?

เทพธิดา. ประมาณ ๑๐๐ ปี.

เทพบุตร. เท่านั้นเองหรือ ?

เทพธิดา. ค่ะ นาย.

เทพบุตร. พวกมนุษย์ถือเอาอายุประมาณเท่านี้เกิดแล้ว เป็นผู้
ประมาณเหมือนหลับ ยังกาลให้ล่วงไปหรือ ? หรือทำบุญมีทานเป็นต้น ?

เทพธิดา. พุคะอะไร นาย, พวกมนุษย์ประมาณเป็นนิตย์ ประหนึ่ง
ถือเอาอายุตั้งอสงไขยเกิดแล้ว ประหนึ่งว่าไม่แก่ไม่ตาย.

ความสังเวชเป็นอันมาก ได้เกิดขึ้นแก่มาลาภารีเทพบุตรว่า
" ทราบว่า พวกมนุษย์ถือเอาอายุประมาณ ๑๐๐ ปีเกิดแล้ว ประมาณ
นอนหลับอยู่. เมื่อไรหนอ ? จึงจักพ้นจากทุกข์ได้."

๑๐๐ ปีของมนุษย์เท่า ๑ วันในสวรรค์

ก็ ๑๐๐ ปีของพวกเรา เป็นคืนหนึ่งวันหนึ่งของพวกเทพเจ้าชั้น
ดาวดึงส์, ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้น เป็นเดือนหนึ่ง, กำหนดด้วย ๑๒
เดือนโดยเดือนนั้น เป็นปีหนึ่ง, ๑,๐๐๐ ปีทิพย์ โดยปีนั้น เป็นประมาณ
อายุของเทพเจ้าชั้นดาวดึงส์, ๑,๐๐๐ ปีทิพย์นั้น โดยการนับในมนุษย์

เป็น ๓ โกฎิ ๖ ล้านปี.

เพราะฉะนั้น แม้วินเดียวของเทพบุตรนั้น ก็ยังไม่ล่วงไป ได้ เป็นกาลเช่นครู่เดียวเท่านั้น. ขึ้นชื่อว่าความประมาทของสัตว์ผู้มีอายุน้อย อย่างนี้ ไม่ควรอย่างยิ่งแล

ในวันรุ่งขึ้น พวกภิกษุเข้าไปสู่บ้าน เห็นโรงฉันทังยังไม่ได้จัด อาสนะยังไม่ได้ปู น้ำฉันทังยังไม่ได้ตั้งไว้ จึงกล่าวว่า "นางปติปุชิกา ไปไหน?"

ชาวบ้าน. ท่านผู้เจริญ พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจักเห็นนาง ณ ที่ ไหน? วันวานนี้ เมื่อพระผู้เป็นเจ้าฉันทังแล้ว (กลับ) ไป, นางตายใน ตอนเย็น.

ภิกษุปุถุชนฟังคำนั้นแล้ว ระลึกถึงอุปการะของนางนั้น ไม่อาจจะ กลืนน้ำตาไว้ได้, ธรรมสังเวชได้เกิดแก่พระชีณาสพ. ภิกษุเหล่านั้นทำ กัตติจแล้ว ไปวิหาร ถวายบังคมพระศาสดา ทูลถามว่า "ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ อุบาสิกาชื่อปติปุชิกา ลูกขึ้นเสร็จสรรพแล้ว ทำบุญมี ประการต่าง ๆ ประรณนาถึงสามีเท่านั้น, บัดนี้ นาง ตายแล้ว (ไป) เกิด ณ ที่ไหน?"

พระศาสดา. ภิกษุทั้งหลาย นางเกิดในสำนักสามีของตนนั้นแหละ.

ภิกษุ. ในสำนักสามี ไม่มี พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ภิกษุทั้งหลาย นางปรารณนาถึงสามีนั้น ก็ห้ามได้, มาลาภาริเทพบุตร ในดาวดึงส์พิภพ เป็นสามีของนาง, นางเคลื่อนจาก ที่ประดับดอกไม้ของสามีนั้นแล้ว ไปบังเกิดในสำนักของสามีนั้นนั่นแลอีก.

ภิกษุ. ได้ยินว่า อย่างนั้นหรือ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. อย่างนั้น ภิขุทั้งหลาย.

ภิขุ นาสังเวช! ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อย (จริง) พระเจ้าข้า
เจ้าตรู นางอังกาสพวกข้าพระองค์ ตอนเย็น ตายด้วยพยาธิที่เกิดขึ้น.

พระศาสดา. อย่างนั้น ภิขุทั้งหลาย ชื่อว่า ชีวิตของสัตว์
ทั้งหลายน้อย (จริง). เหตุนั้นแล มัจจุผู้กระทำซึ่งที่สุด ยังสัตว์เหล่านี้
ซึ่งไม่อ้อม ด้วยวัตถุกาม และกิเลสกามนั้นแล ให้เป็นไปในอำนาจของ
ตนแล้ว ย่อมพาเอาสัตว์ที่คร่ำครวญ ไร้ไรไป" ดังนี้แล้ว ตรัสพระ-
คาถานี้ว่า :-

๔. ปุปุผานิ เหว ปจินนตํ พุยาสตุตมมถํ นริ

อติคุดิเยว กามesu อนนตโก กुरुเต วถํ ฯ

"มัจจุ ผู้ทำซึ่งที่สุด กระทำระผู้มิใจข้องใน

อารมณ์ต่างๆ เลือกเก็บดอกไม้อยู่เที่ยว ผู้ไม่อ้อมใน

กามทั้งหลายนั้นแล สู่อนาจ."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า ปุปุผานิ เหว ปจินนตํ
ความว่า ผู้มิวเลือกเก็บดอกไม้คือกามคุณทั้งหลาย อันเนื่องด้วยอัตภาพ
และเนื่องด้วยเครื่องอุปกรณ์อยู่ เหมือนนายมาลาการ เลือกเก็บดอกไม้
ต่างชนิดอยู่ในสวนดอกไม้ฉะนั้น.

บทพระคาถาว่า พุยาสตุตมมถํ นริ ความว่า ผู้มีจิตชานไปโดย
อาการต่าง ๆ ในอารมณ์อันยังไม่ถึงแล้ว ด้วยสามารถแห่งความปรารถนา
ในอารมณ์ที่ถึงแล้ว ด้วยสามารถแห่งความยินดี.

บาทพระคาถาว่า **อดีตติเยว กามเมสุ** ความว่า ผู้ไม่อิมในวัตถุ-
กามและกิลีสกามทั้งหลายนั้นแล ด้วยการแสวงหาบ้าง ด้วยการได้เฉพาะ
บ้าง ด้วยการใช้สอยบ้าง ด้วยการเก็บไว้บ้าง.

บาทพระคาถาว่า **อนุตโถ กุรุเต วลั** ความว่า มัจจุผู้ทำซึ่ง
ที่สุด กล่าวคือมรณะ พานระผู้คร่ำครวญ ไร้ไร ไปอยู่ ให้ถึงอำนาจ
ของตน.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุอรุณผลทั้งหลาย มี
โสดาปัตติผลเป็นต้น เทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล.

เรื่องนางปติปุชิกา จบ.

๕. เรื่องโกสิยะเศรษฐีผู้มีความตระหนี่ [๓๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภเศรษฐีชื่อโกสิยะผู้มีความตระหนี่ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ยถาปี ภมโร ปุပ္ผ" เป็นต้น. เรื่องตั้งขึ้นแล้วในกรุงราชคฤห์.

สมบัติของเศรษฐีไม่อำนวยความสะดวกแก่ใคร ๆ

ดังได้สดับมา ในที่ไม่ไกลแห่งกรุงราชคฤห์ ได้มีนิคม ชื่อสักกระ, เศรษฐีคนหนึ่งชื่อโกสิยะ มีความตระหนี่ มีสมบัติ ๘๐ โกฏิ ประจำอยู่ในนิคมนั้น. เขาไม่ให้แม่หยคน้ำมัน (สักหยดเดียว) ด้วยปลายหญ้าแก่คนเหล่านี้. ทั้งไม่บริโภคด้วยตนเอง. สมบัติของเขานั้น ไม่อำนวยความสะดวกแก่ปิยชนทั้งหลายมีบุตรและภรรยา เป็นต้น ไม่อำนวยความสะดวกแก่สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย คงเป็นของไม่ได้ใช้สอย ตั้งอยู่ เหมือนสระโบกขรณี ที่ฝืนเสื่อน้ำหวงแหน ด้วยประการฉะนี้แล.

เศรษฐีอยากกินขนมเบื้องจอมพอม

วันหนึ่ง เวลาจวนสว่าง พระศาสดาเสด็จออกจากสมาบัติอันประกอบด้วยความกรุณาใหญ่ ทรงตรวจดูหมู่สัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ที่พออนะนำในการตรัสรู้ได้ในสกลโลกธาตุ ได้ทรงเห็นอุปนิสัยโศดาปัตติผลของเศรษฐีพร้อมทั้งภรรยา ซึ่งอยู่ในที่สุดแห่งที่ ๔๕ โยชน์. ก็ในวัน

ก่อนแต่นั้น เศรษฐีนั้นไปสู่พระราชมนเทียร เพื่อบำรุงพระราช
ทำการบำรุงพระราชแล้ว กลับมา เห็นคนบ้านนอกคนหนึ่งถูกความหิว
ครอบงำ กำลังกินขนมกุมมาส (ขนมเบื้อง) ให้เกิดความกระหายใน
ขนมนั้นขึ้น ไปสู่เรือนของตนแล้ว คิดว่า "ถ้าเราบอกว่าเราอยากกิน
ขนมเบื้อง' ไชรี, คนเป็นอันมากก็จัก (พากัน) อยากกินกับเรา,
เมื่อเป็นอย่างนั้น วัตถุเป็นอันมาก มีงา ข้าวสาร เนยใส น้ำอ้อย
เป็นต้น ของเรา ก็จักถึงความหมดไป. เราจักไม่บอกแก่ใคร ๆ"
ดังนี้แล้ว ออกล้นความอยากเที่ยวไป, เมื่อเวลาล่วงไป ๆ เขาพอมเหลือ
ลงทุกที มีตัวสะพรั่งด้วยเส้นเอ็น, แต่่นั้น ไม่สามารถจะออกล้นความ
อยากไว้ได้ เข้าห้องแล้วนอนกอดเตียง. เขาแม้ถึงความทุกข์อย่างนี้ก็ยัง
ไม่บอกอะไร ๆ แก่ใคร ๆ เพราะกลัวเสียทรัพย์.

ภรรยาเศรษฐีทอดขนมเบื้อง

ลำดับนั้น ภรรยาเข้าไปหาเขาทูลหลังถามว่า "ท่านไม่สบายหรือ ?
นาย."

เศรษฐี. ความไม่สบายอะไร ๆ ของฉันไม่มี.

ภรรยา. ก็พระราชกริ้วท่านหรือ ?

เศรษฐี. ถึงพระราชาก็ไม่กริ้วฉัน.

ภรรยา. เมื่อเป็นเช่นนั้น ความไม่พอใจอะไร ๆ ที่พวกลูกชาย
ลูกหญิงหรือปริชนมีทาสกรรมกรเป็นต้นกระทำแก่ท่าน มีอยู่หรือ ?

เศรษฐี. แม้กรรมเห็นปานนั้นก็ไม่มี.

ภรรยา. ก็ท่านมีความอยากในอะไรหรือ ?

แม้เมื่อภรรยากล่าวอย่างนั้น เขาก็ไม่กล่าวอะไร คงนอนเงียบเสียงเพราะกลัวเสียทรัพย์. ลำดับนั้น ภรรยากล่าวกะเขาว่า "บอกเถิด นาย, ท่านอยากอะไร?" เขาเป็นเหมือนกลืนคำพูดไว้ ตอบว่า "ฉันมีความอยาก."

ภรรยา. อยากอะไร? นาย.

เศรษฐี. ฉันอยากกินขนมเบื้อง.

ภรรยา. เมื่อเป็นเช่นนั้น ทำไม ท่านไม่บอกแก่ดิฉัน. ท่านเป็นคนจนหรือ? บัดนี้ ดิฉันจักทอดขนมเบื้องให้พ่อแก่คนที่อยู่ในสักกรนิคมทั้งสิ้น.

เศรษฐี. ประโยชน์อะไรของเธอด้วยคนพวกนั้น, พวกเขาทำงานของตน ก็จักกิน (ของตน).

ภรรยา. ถ้ากระนั้น ดิฉันจักทอดขนมเบื้องให้พ่อแก่คนที่อยู่ในตรอกเดียวกัน.

เศรษฐี. ฉันรู้ความที่เธอเป็นคนรวยทรัพย์ละ.

ภรรยา. ดิฉันจะทอดให้พ่อแก่คนทั้งหมด (ที่อยู่) ในที่ใกล้เรือนนี้.

เศรษฐี. ฉันรู้ความที่เธอเป็นคนมีธรรมาศัยกว้างขวางละ.

ภรรยา. ถ้ากระนั้น ดิฉันจะทอดให้พ่อแก่ชนสักว่าลูกเมียท่านเท่านั้นเอง.

เศรษฐี. ประโยชน์อะไรของเธอด้วยคนพวกนั้น.

ภรรยา. ก็ดิฉันจะทอดให้พ่อแก่ท่านและดิฉันหรือ?

เศรษฐี. เธอจักทำ ทำไม ?

ภรรยา. ถ้ากระนั้น ดิฉันจะทอดให้พอแก่ท่านผู้เดียวเท่านั้น.

เศรษฐี. เมื่อเธอทอดขนมที่นี้ คนเป็นจำนวนมากก็ย่อมหวัง (ที่จะกินด้วย) เธอจงเว้นข้าวสาร (ที่ดี) ทั้งสิ้น ถือเอาข้าวสารหัก และเชิงกรานและกระเบื้อง และถือน้ำนม เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย หน้อยหนึ่งแล้ว ขึ้นไปชั้นบนแห่งปราสาท ๗ ชั้น แล้วทอดเถิด, ฉันคนเดียวเท่านั้น จักนั่งกิน ณ ที่นั้น.

นางรับคำว่า "ศิละ" แล้วให้ทาสถือสิ่งของที่ควรถือ เอาขึ้นไปสู่ปราสาท แล้วไล่ทาสไป ให้เรียกเศรษฐีมา. เศรษฐีนั้น ปิดประตูไล่ลิ้มและสลักทุกประตูตั้งแต่ประตูแรกมา แล้วขึ้นไปยังชั้นที่ ๗ ปิดประตูแล้วนั่ง ณ ชั้นเมื่อนั้น. ฝ่ายภรรยาของเขาก็ติดไฟที่เชิงกราน ยกกระเบื้องขึ้นตั้ง แล้วเริ่มทอดขนม.

พระมหาโมคคัลลานะไปทรมานเศรษฐี

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสเรียกพระมหาโมคคัลลานะเถระมาแต่เช้าตรู ตรัสว่า "โมคคัลลานะ ในสักกนิคม (ซึ่งตั้งอยู่) ไม้ไผ่กลกรุง ราชคฤห์ เศรษฐีผู้มีความตระหนี่นั้นคิดว่า 'เราจักกินขนมเบื้อง' จึงให้ภรรยาทอดขนมเบื้องบนปราสาท ๗ ชั้น เพราะกลัวคนเหล่านี้เห็น, เธอจงไป ณ ที่นั้นแล้วทรมานเศรษฐี ทำให้สิ้นพศ ให้ผิวเมียแม่ ทั้งสองถือขนม และน้ำนม เนยใส น้ำผึ้งและน้ำอ้อย แล้วนำมายังพระเชตวันด้วยกำลังของตน; วันนี้เรากับภิกษุ ๕๐๐ รูปจักนั่งในวิหารนั้นแหละ, จักทำกตกิจด้วยขนมเท่านั้น."

๑. นิพพิเสวนัน แปลตามศัพท์ว่า มีความเสพผิวดอกแล้ว.

แม้พระเถระ ก็รับพระคำรัสของพระศาสดาว่า "ดีละ พระเจ้า-
ข้า" แล้วไปยังนิคมนั้นด้วยกำลังฤทธิ์ทันทีทีเดียว เป็นผู้มุ่งห่มเรียบริ้อย
ได้ยืนอยู่ที่ช่องสี่หับญชระแห่งปราสาทนั้น เหมือนรูปแก้วมณีลอยเด่นอยู่
กลางอากาศเทียว. เพราะเห็นพระเถระนั้นแล ดวงหทัยของมหาเศรษฐี
ก็สั่นสะท้าน เขาคิดว่า "เรามาที่นี่ เพราะกลัวบุคคลทั้งหลายผู้มีรูป
อย่างนี้นั้นแล, แต่สมณะนี้ยังมายืนอยู่ที่ช่องหน้าต่างได้" เมื่อไม่เห็น
เครื่องมือที่ตนควรจะฉวยเอา เตือดดาลทำเสียงตู่ๆ ประคุก่อนเกลือ
ที่ถูกโรยลงในไฟ จึงกล่าวอย่างนั้นว่า "สมณะ ท่านยืนอยู่ในอากาศ จัก
ได้อะไร? แม้จกรรมแสดงรอยเท้าในอากาศซึ่งหารอยมิได้อยู่ ก็จักไม่ได้
เหมือนกัน." พระเถระจึงกรมกลับไปกลับมาในที่นั้นนั้นแล. เศรษฐี
กล่าวว่า "ท่านจกรรมอยู่จักได้อะไร? แม้นั่งด้วยบัลลังก์" ในอากาศ
ก็จักไม่ได้เช่นกัน." พระเถระจึงนั่งคู่บัลลังก์.

ลำดับนั้น เศรษฐีกล่าวกะท่านว่า "ท่านนั่งในอากาศ จักได้
อะไร? แม้มายืนที่ธรณีหน้าต่างก็จักไม่ได้." พระเถระได้ยืนอยู่ที่ธรณี
(หน้าต่าง) แล้ว. ลำดับนั้น เขากล่าวกะท่านว่า "ท่านยืนที่ธรณี
(หน้าต่าง) จักได้อะไร? แม้บังหวนควันแล้ว ก็จักไม่ได้เหมือนกัน."
แม้พระเถระก็บังหวนควัน. ปราสาททั้งสิ้นได้มีควันเป็นกลุ่มเดียวกัน.
อาการนั้น ได้เป็นเหมือนเวลาเป็นที่แทงตาทั้งสองของเศรษฐีด้วยเข็ม
เศรษฐีไม่กล่าวกะท่านว่า "แม้ท่านให้ไฟโพลงอยู่ก็จักไม่ได้" เพราะ
กลัวไฟไหม้เรือน แล้วคิดว่า "สมณะนี้ จักเป็นผู้เกี่ยวข้องอย่างสนิท
๑. ศัพท์ว่า "สี่หับญชระ" หมายความว่า หน้าต่างมีลูกกรง แปลตามศัพท์ว่า "หน้าต่างมี
ต้นฐานประคองกรงเล็บแห่งสี่หะ. ๒. นั่งขัดสมาธิ.

ไม่ได้แล้วจักไม่ไป, เราจักให้ถวายขนมแก่ท่านจีนหนึ่ง" แล้วจึงกล่าว
กะภรรยาว่า "นางผู้เจริญ เธอจงทอดขนมจีนเล็ก ๆ จีนหนึ่ง ให้แก่
สมณะแล้ว จงส่งท่านไปเสียเถอะ." นางหยอดแป้งลงในถาดกระเบื้อง
นิกเดียว. (แต่) ขนม (กลาย) เป็นขนมจีนใหญ่ ได้พองขึ้นเต็ม
ทั่วทั้งถาด ตั้งอยู่แล้ว. เศรษฐีเห็นเหตุนั้น กล่าวว่า "(ชะรอย)
หล่อนจักหิบบ้างมากไป" ดังนี้แล้ว ตักแป้งน้อยหนึ่งด้วยมุกทัพพี
แล้ว หยอดเองทีเดียว. ขนมเกิดใหญ่กว่าขนมจีนก่อน. เศรษฐีทอด
ขนมจีนใด ๆ ด้วยอาการอย่างนั้น, ขนมจีนนั้น ๆ ก็ยิ่งใหญ่โตทีเดียว.
เขาเบื่อหน่าย จึงกล่าวกะภรรยาว่า "นางผู้เจริญ เธอจงให้ขนมแก่
สมณะนี้จีนหนึ่งเถอะ." เมื่อนางหิบบขนมจีนหนึ่งจากกระเช้า, ขนม
ทั้งหมดก็คิดเนื่องเป็นอันเดียวกัน. นางจึงกล่าวกะเศรษฐีว่า "นาย
ขนมทั้งหมดคิดเนื่องเป็นอันเดียวกันเสียแล้ว. ฉันทันไม่สามารถทำให้แยก
กันได้." แม้เขากล่าวว่า "ฉันจักทำเอง." แล้วก็ไม้อาจทำได้. ถึงทั้ง
สองคน จับที่ริม (แผ่นขนม) แม้ดึงออกอยู่ ก็ไม้อาจให้แยกออกจาก
กันได้เลย. ครั้นเมื่อเศรษฐีนั้นปล้ำอยู่กับขนม (เพื่อจะให้แยกกัน),
เหงือกก็ไหลออกจากศีรษะแล้ว. ความหิวกระหายก็หายไป. ลำดับนั้น
เขากล่าวกะภรรยาว่า "นางผู้เจริญ ฉันไม่มีความต้องการขนมแล้ว,
เธอจงให้แก่สมณะเถิด." นางฉวยกระเช้าแล้วเข้าไปหาพระเถระ. พระ-
เถระแสดงธรรมแก่คนแม่ทั้งสอง, กล่าวคุณพระรัตนตรัย, แสดงผลทาน
ที่บุคคลให้แล้วเป็นอาทิ ให้เป็นดังพระจันทร์ในพื้นท้องฟ้าว่า "ทานที่
บุคคลให้แล้ว ย่อมมีผล. ัญญที่บุคคลบูชา ย่อมมีผล." เศรษฐีฟังธรรม
นั้นแล้ว มีจิตเลื่อมใส กล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ท่านจงมานั่งฉันบน

บัลลังก์นี้เกิด."

พระเถระนำเศรษฐีและภรรยาไปเฝ้าพระศาสดา

พระเถระกล่าวว่า "มหาเศรษฐี พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับนั่งในวิหารกับภิกษุ ๕๐๐ รูป ด้วยตั้งพระหฤทัยว่า "จักเสวยขนม. เมื่อท่านมีความพอใจ. เศรษฐี ท่านจงให้ภรรยาถือเอาขนมและวัตถุอื่นมีน้ำมันเป็นต้น, พวกเราจักไปสู่สำนักของพระศาสดา."

เศรษฐี. ก็บัดนี้ พระศาสดาประทับอยู่ ณ ที่ไหนเล่า ? ขอรับ.

พระเถระ. ประทับอยู่ในพระเชตวันวิหาร ในที่สุดแห่งที่ ๔๕ โยชน์จากที่นี่ เศรษฐี.

เศรษฐี. ท่านผู้เจริญ พวกเราจักไปสิ้นหนทางไกลมีประมาณเท่านี้ จะไม่ล่วงเลยเวลาอย่างไร ?

พระเถระ. มหาเศรษฐี เมื่อท่านมีความพอใจ, เราจักนำท่านทั้งสองไปด้วยกำลังของตน. หัวบันไดปราสาทของท่านจักมีในที่ของตนนี้เอง, แต่เชิงบันไดจักมีที่ซุ้มประตูพระเชตวัน, เราจักนำไปสู่พระเชตวัน โดยกาลชั่วเวลาลงจากปราสาทชั้นบนไปยังชั้นล่าง.

เขารับว่า "ดีละ ขอรับ." พระเถระทำหัวบันไดไว้ในที่นั้นนั่นเองแล้ว อธิษฐานว่า "ขอเชิงบันไดจงมีที่ซุ้มประตูพระเชตวัน." บันไดก็ได้เป็นแล้วอย่างนั้นนั่นแล. พระเถระให้เศรษฐีและภรรยาถึงพระเชตวันเร็วกว่ากาลที่ลงไปจากปราสาทชั้นบนลงไปยังชั้นล่าง.

สามีภรรยาแม้ทั้งสองคนนั้น เข้าไปเฝ้าพระศาสดาแล้ว กราบทูลกาล. พระศาสดาเสด็จเข้าไปสู่โรงฉันแล้ว ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่

เขาปลูลาดไว้แล้ว พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์. มหาเศรษฐีได้ถวายทักษิณาทกแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข, ภรรยาใส่ขนมในบาตรของพระตถาคตเจ้าแล้ว แม้มหาเศรษฐีพร้อมด้วยภรรยา ก็บริโภคนมพอแก่ความต้องการ. ความหมดสิ้นของขนมไม่ปรากฏเลย. แม้เมื่อเขาถวายขนมแก่ภิกษุในวิหารทั้งสิ้นและ (ให้) แก่คนกินเดนทั้งหลายแล้ว ความหมดสิ้นไป (แห่งขนม) ก็ไม่ปรากฏอยู่นั่นเอง. เขาทั้งสองจึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขนมหาถึงความหมดไปไม่."

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า " ถ้ากระนั้น ท่านทั้งสองจงทิ้งเสียที่ชุ่มประตูประเซตวัน." เขาทั้งสองก็ทิ้งที่เสื่อมซึ่งไม่ไกลชุ่มประตูประเซตวัน. แม้ทุกวันนี้ ที่นั่น ก็ยังปรากฏชื่อว่า "เสื่อมขนมเบื่อง." มหาเศรษฐีพร้อมด้วยภรรยาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่งแล้ว. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงกระทำอนุโมทนาแล้ว.

ในกาลจนอนุโมทนา สามิและภรรยาแม่ทั้งสองดำรงอยู่ในโศคาปัตติผลแล้ว ถวายบังคมพระศาสดา ขึ้นบันไดที่ชุ่มประตูประเซตวัน) แล้ว สถิตอยู่ที่ปราสาทของตนที่เดียว ตั้งแต่นั้นมาเศรษฐีได้เกลี้ยทรัพย์จำนวน ๘๐ โกฏิ ในพระพุทธศาสนานั้นแหละ.

พวกภิกษุสรรเสริญพระมหาโมคคัลลานะ

ในเวลาเย็นวันรุ่งขึ้น พวกภิกษุประชุมกันในโรงธรรม นั่งกล่าวคุณถาของพระเถระว่า "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย จงดูอานุภาพของพระมหาโมคคัลลานะ ท่านชื่อว่าไม่กระทบกระทั่งศรัทธา

ไม่กระทบกระทั่ง โภคะ ทรมาน เศรษฐีผู้มีความตระหนี่ โดยครู่เดียว กระทำ ให้หมดพยุสแล้ว ให้เขาถือขมนนำมาสู่พระเชตวัน กระทำไว้ตรง พระพักตร์พระศาสดาแล้ว ให้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล น้าอัศจรรย์ พระเถระมีอานุภาพมาก.

พระศาสดา ทรงสดับถ้อยคำของพวกภิกษุ ด้วยพระโสตธาตุอัน เป็นทิพย์ เสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่ง ประชุมด้วยเรื่องอะไรกันหนอ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "ด้วย เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสสรรเสริญพระเถระว่า "ภิกษุทั้งหลาย ชรรมาอัน ภิกษุผู้ทรมาน ไม่กระทบกระทั่งศรัทธา ไม่กระทบกระทั่ง โภคะ ไม่ให้ สกุกชอกช้า ไม่เบียดเบียน (สกุก) เป็นจุดแมลงงูเกล้าเอาละออกจาก ดอกไม้ เข้าไปหา (สกุก) แล้ว ควรให้รู้พุทฺธคุณ, โมกคัลลนนะ บุตรของเราก็เป็นเช่นนั้น" ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๕. ยถาปี ภมโร ปุปฺผิ วณฺณวนฺติ อหฺเรยฺ

ปเลติ รสมาทาย เอวฺ คามะ มุนิ จเร.

"มุนิพึงเที่ยวไปในบ้าน เหมือนแมลงงูไม่ยัง

ดอก สี และกลืนให้ชอกช้า ถือเอาแต่รสแล้วบิน

รูปฉะนั้น."

แก้รรถ

ชาติแห่งสัตว์ผู้กระทำนำหวานชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่า ภมร ใน พระคาถานั้น. บทว่า ปุปฺผิ เป็นต้น ความว่า แมลงงูเมื่อบินไปในสวน ดอกไม้ ไม่ยังดอก สี และกลืนให้ชอกช้า คือว่า ไม่ให้เสียหาย บินไป.

บทว่า **ปเลติ** ความว่า ครั้นบินไปอย่างนั้นแล้ว ตั้มรจนพอ
ความต้องการ คาบเอารสแม่อื่นไปเพื่อประโยชน์แก่การกระทำน้ำหวาน
แล้วบินไป. แมลงภู่นั้น ร่อนลงสู่ป่าชัญแห่งหนึ่งแล้ว เก็บรสซึ่งเจือด้วย
ธูลินั้นไว้ในโพรงไม้แห่งหนึ่งแล้ว กระทำรสน้ำหวานให้เป็นน้ำผึ้งโดย
ลำดับ; ดอก หรือสี และกลิ่นของดอกไม้เหล่านั้นหาชอกเข้าไป เพราะการ
เที่ยวไปในสวนดอกไม้แห่งแมลงภู่นั้นเป็นปัจจัยไม่ ที่แท้สิ่งทั้งหมดคง
เป็นปกติอยู่นั่นเอง.

บาทพระคาถาว่า **เอว คามม มุณี จเร** ความว่า พระอนา-
คาริยมุณี ต่างโดยเสาะและอเสาะก็ฉันนั้น เทียวรับภิกษาในบ้านโดย
ลำดับสกุล.

แท้จริง การเลื่อมศรัทธาหรือการเลื่อมโภคะหามีแก่สกุลทั้งหลาย
เพราะการเที่ยวไปในบ้านของมุณินั้นเป็นปัจจัยไม่, ศรัทธาก็ดี โภคะก็ดี
คงเป็นปกติอยู่นั่นเอง; ก็แล พระเสขมุณีและอเสขมุณี ครั้นเที่ยวไป
อย่างนั้นออกมาแล้ว. พระเสขมุณี ปุสังฆาภูิ นัง ฌ ที่ที่สบายด้วยน้ำ
ภายนอกบ้านก่อนแล้วพิจารณา (อาหารบิณฑบาต) ด้วยสามารถแห่ง
การเปรียบด้วยน้ำมันหยอดเพลลา ผ้าปิดแผล และเนื้อแห่งบุตร แล้ว
ฉันบิณฑบาต หลบเข้าไปสู่ไพรสณฑ์เห็นปานนั้น พิจารณากัมมัฏฐาน
เป็นไปภายใน กระทำมรรค ๔ และผล ๔ ให้อยู่ในเงื้อมมือให้ได้, ส่วน
พระอเสขมุณี ประกอบการอยู่สบายในทิวสนธรรมเนื่อง ๆ บัณฑิตพึง
ทราบความที่มุณินั้นควรเห็นสมกับแมลงภูโดยการทำน้ำหวานเช่นนี้.
แต่ในที่นี้ทรงประสงค์เอาพระจิณาสพ.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุลุทธิผลทั้งหลาย มีโสดา-

ปัตติผลเป็นต้น.

พระศาสดา ครั้นตรัสพระธรรมเทศนานี้แล้ว เพื่อจะประกาศคุณของพระเถระแม่ให้ยิ่ง จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย โมคคัลลานะทรมาน เศรษฐีผู้มีความตระหนี่ในบัดนี้เท่านั้นก็หาไม่ แม้ในกาลก่อน เธอก็ทรมานเขาแล้ว ให้ความเกี่ยวเนื่องกันแห่งกรรมและผลแห่งกรรมเหมือนกัน" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนี้ ทรงนำอดีตนิทาน (มาสาธก) ตรัสอิลลีสชาดกนี้ว่า :-

" คนทั้งสองเป็นคนกระจอก คนทั้งสองเป็นคน
ค่อม คนทั้งสองเป็นคนมีตาเหล่ คนทั้งสองมีเยื่อม
บนศีรษะ, เราไม่รู้จักเศรษฐีชื่ออิลลีสะ (ว่า) คน
ไหน?" ดังนี้แล.

เรื่องโกสิยเศรษฐีผู้มีความตระหนี่ จบ.

๑. พุ. ชา. ๒๓/ข้อ ๓๘ อรรถถา ๒/๑๖๓.

๖. เรื่องปาฎิภาชีวก [๓๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภอาชีวกชื่อ ปาฎิกะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "น ปเรถ วิโลมานิ" เป็นต้น.

ชาวบ้านสรรเสริญธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า

ดังได้สดับมา หญิงแม่เรือนคนหนึ่งในกรุงสาวัตถี ปฏิบัติอาชีวกชื่อปาฎิกะ ตั้งไว้ในฐานะดังลูก. พวกมนุษย์ในเรือนใกล้เคียงของนาง ฟังธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้ว มาพรรณนาพระพุทธคุณ โดยประการต่าง ๆ เป็นต้นว่า "แห่ม! พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย น่าอัศจรรย์ (นัก)."

นางอยากไปฟังธรรมแต่ไม่สมประสงค์

หญิงแม่เรือนนั้น ฟังถ้อยคำสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าแล้ว ประสงค์จะไปสู่วิหารแล้วฟังธรรม จึงเล่าความนั้นแก่อาชีวก แล้วกล่าวว่า "พระผู้เป็นเจ้า ดิฉันจักไปสำนักของพระพุทธเจ้า."

อาชีวกนั้นห้ามว่า "อย่าไปเลย" แล้วก็เลยห้ามนางแม่ผู้อ่อนนอน อยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ เสียทีเดียว.

นางคิดว่า "พระผู้เป็นเจ้านี้ ไม่ให้เราไปวิหารฟังธรรม. เรา จักนิมนต์พระศาสดามา แล้วฟังธรรมในที่นี้แหละ" ดังนี้แล้ว ในเวลาเย็น จึงเรียกบุตรชายมาแล้วส่งไปด้วยคำว่า "เจ้าจงไป, จงนิมนต์

พระศาสดามาเพื่อเสวยภัตตาหารพຽงนี้."

บุตรชายนั้น เมื่อจะไป ก็ไปที่อยู่ของอาชีวกก่อน ให้อาชีวก
แล้วนั่ง. ที่นั้น อาชีวกนั้นถามเขาว่า "เธอจะไปไหน?"

บุตร. ผมจะไปนิมนต์พระศาสดาตามคำสั่งของคุณแม่.

อาชีวก. อย่าไปสำนักของพระองค์เลย.

บุตร. ไม่ได้ พระผู้เป็นเจ้า, ผมจักไป.

อาชีวก. เราทั้งสองคน จักกินเครื่องสักการะที่คุณแม่ของเธอทำ
ถวายพระศาสดานั้น, อย่าไปเลย.

บุตร. ไม่ได้ พระผู้เป็นเจ้า. คุณแม่จักคุ้มครอง.

อาชีวก. ถ้ากระนั้น ก็ไปเถิด. ก็แล ครั้นไปแล้ว จงนิมนต์
(แต่) อย่าบอกว่า 'พระองค์พึงเสด็จไปเรือนของพวกข้าพระองค์ใน
โน้น ในถนนโน้น หรือโดยหนทางโน้น' (ทำ) เป็นเหมือนยืนอยู่ใน
ที่ใกล้เหมือนจะไปโดยหนทางอื่น จงหนีมาเสียบ.

บุตรชายทำตามคำของชีวก

เขาฟังถ้อยของอาชีวกแล้วไปสำนักของพระศาสดา นิมนต์แล้ว
ทำกิจทุกสิ่งโดยทำนองอาชีวกกล่าวแล้วนั้นแล แล้วไปสำนักของอาชีวก
นั้น ถูกอาชีวกถามว่า "เธอทำอย่างไร?" จึงตอบว่า "ที่ท่านบอก
ทั้งหมด ผมทำแล้ว ขอรับ." อาชีวกกล่าวว่า "เธอทำดีแล้ว, เรา
ทั้งสองคนจักกินเครื่องสักการะที่คุณแม่ของเธอทำไว้เพื่อพระศาสดานั้น"
ดังนี้แล้ว ในวันรุ่งขึ้น อาชีวกได้ไปสู่เรือนนั้นแต่เช้าตรู่. พวกคน
ในบ้านพาชีวกนั้นให้ไปนั่งที่ห้องหลัง, พวกภนุญย์คู้นเคยฉาบทาเรือน

นั้นด้วยโคมัยสค โปรยดอกไม้ซึ่งมีข้าวดอกเป็นที่ ๕ ลง แล้วปลูลาด
อาสนะอันควรแก่ค่ามาก เพื่อประโยชน์แก่การประทับนั่งของพระศาสดา.
จริงอยู่ พวกมนุษย์ที่ไม่คุ้นเคยกับพระพุทธเจ้า ย่อมไม่รู้จักการปลูลาด
อาสนะ.

พระพุทธเจ้าเสด็จไปเยือนอุบาสิกา

อนึ่ง ชื่อว่ากัจ (เนื่อง) ด้วยผู้แสดงทาง ย่อมไม่มีแก่พระ-
พุทธเจ้าทั้งหลาย: เพราะหนทางทั้งหมดแจ่มแจ้งแก่พระพุทธเจ้าเหล่านั้น
แล้วว่า "ทางนี้ไปนรก, นี้ไปกำเนิดดิรัจฉาน, นี้ไปเปตวิสัย, นี้ไป
มนุษยโลก, นี้ไปเทวโลก, นี้ไปอมตนิพพาน" ในวันที่ทรงยังหมั่นแห่ง
โลกธาตุให้หวั่นไหว แล้วบรรลุสัมโพธิที่โคนต้นโพธิ์นั้นแล, จึงไม่มี
คำที่ควรกล่าวในหนทางแห่งสถานที่ต่าง ๆ มีคามและนิคมเป็นต้นเลย
เพราะฉะนั้น พระศาสดาทรงถือบาตรและจีวรแล้ว จึงเสด็จไปสู่ประตูเรือน
ของมหาอุบาสิกาแต่เช้าตรู่. นางออกมาจากเรือน ถวายบังคมพระศาสดา
ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ อัญเชิญให้เสด็จเข้าไปภายในเรือน ให้ประทับนั่ง
เหนืออาสนะแล้วถวายทักษิณาทก อังคาสด้วยชาทนียะ และโภชนียะ
อันประณีต. อุบาสิกาประสงคฺจะให้พระศาสดาผู้ทรงทำกัตกิจเสร็จแล้ว
ทรงกระทำอนุโมทนาจึงรับบาตรแล้ว.

อุบาสิกาฟังธรรมแล้วอุกอาชีวกค่า

พระศาสดา ทรงเริ่มธรรมกถาสำหรับอนุโมทนา ด้วยพระสุรเสียง
อันไพเราะ. อุบาสิกาฟังธรรมพลางให้สาธุการว่า "สาธุ สาธุ."
อาชีวกนั่งอยู่ห้องหลังนั้นแล ได้ยินเสียงนางให้สาธุการแล้วฟังธรรมอยู่

ไม่อาจจะอดทนอยู่ได้ จึงออกไป ด้วยคิดว่า "ทีนี้แหละ นางไม่เป็นของเราละ" ดังนี้แล้ว ต้าอุบาสิกาและพระศาสดาโดยประการต่างๆ ว่า "อีกาลกนิ มิงเป็นคนฉิบหาย. มิงจงทำสักการะนี้แก่สมณะนั้นเถิด" ดังนี้เป็นต้น หนีไปแล้ว.

อุบาสิกาที่มีจิตฟุ้งซ่าน

อุบาสิกาละอาย เพราะถ้อยคำของอาชีวกนั้น ไม่อาจจะส่งจิตซึ่งถึงความฟุ้งซ่าน๑ ไปตามกระแสแห่งเทศนาได้.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะนางว่า "อุบาสิกา เธอไม่อาจทำจิตให้ไปตาม (แนว) เทศนาได้หรือ?"

อุบาสิกา. พระเจ้าค่ะ เพราะถ้อยคำของอาชีวกนี้ จิตของข้าพระองค์ เข้าถึงความฟุ้งซ่านเสียแล้ว.

พระศาสดา ตรัสว่า "ไม่ควรระลึกถึงถ้อยคำที่ชนผู้ไม่เสมอภาคกันเห็นปานนี้กล่าว, การไม่คำนึงถึงถ้อยคำเห็นปานนี้แล้ว ตรวจดูกิจที่ทำแล้วและยังมีได้ทำของตนเท่านั้นจึงควร" ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๖. น ปเรถั วิโลmani น ปเรถั กตากคั

อตฺตโน ว อเวกฺขตฺตยฺย กตานิ อกตานิ จ.

"บุคคลไม่ควรทำคำเสงขนของคนเหล่าอื่นไว้ในใจ, ไม่ควรแลดูกิจที่ทำแล้วและยังมีได้ทำของคนเหล่าอื่น, พึงพิจารณากิจที่ทำแล้วและยังมีได้ทำของตนเท่านั้น."

๑. อณฺณตฺตํ แปลตามศัพท์ว่า ซึ่งความเป็นอย่างอื่น.

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า น ปเรถ วิโลมานิ
ความว่า ไม่ควรทำคำแสลงขณ คือคำหยาบ ได้แก้คำตัดเสียซึ่งความรัก
ของตนเหล่าอื่นไว้ในใจ.

บทพระคาถาว่า น ปเรถ กตาคค ความว่า ไม่ควรแลดู
กรรมที่ทำแล้วและยังไม่ทำแล้ว ของคนเหล่าอื่น อย่างนั้นว่า "อุบาสก
โน้น ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส, แม้วัตถุมิภิกษาทัฬหีหนึ่งเป็นต้น
ในเรือน เขาก็ไม่ให้, สลากภัตเป็นต้น เขาก็ไม่ให้, การให้ปัจฉิมมี
จิวรเป็นต้น ไม่มีแก่อุบาสกนั้น; อุบาสิกานั่นก็เหมือนกัน ไม่มี
ศรัทธา ไม่เลื่อมใส, ภิกษาทัฬหีหนึ่งเป็นต้น ในเรือน นางก็ไม่ให้,
สลากภัตเป็นต้นก็ไม่ให้, การให้ปัจฉิมมีจิวรเป็นต้น ก็ไม่มีแก่อุบาสิกานี้
นั่น. ภิกษุโน้นก็เช่นกัน ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส ทั้งไม่ทำอุปัชฌายวัตร,
ไม่ทำอาจารย์วัตร, ไม่ทำอาคันตุกวัตร, ไม่ทำวัตรเพื่อภิกษุผู้เตรียมจะไป,
ไม่ทำวัตรที่ลานพระเจดีย์. ไม่ทำวัตรในโรงอุโบสถ. ไม่ทำวัตรที่หอฉัน,
ไม่ทำวัตรมีวัตรในเรือนไฟเป็นอาทิ, ทั้งชุดังคังไร ๆ ก็ไม่มีแก่เธอ แม้
เหตุสักว่าความอดสาหะ เพื่อความเป็นผู้มีภาวนาเป็นที่มายินดี ก็ไม่มี."

บทพระคาถาว่า อตฺตโน ว อเวกฺขเยย ความว่า กุลบุตร
ผู้บวชด้วยศรัทธา เมื่อระลึกถึงโอวาทนี้ว่า "บรรพชิต พึงพิจารณา
เนื่อง ๆ ว่า 'วันคืนล่วงไป ๆ เราทำอะไรอยู่' ดังนี้แล้ว ก็พึงแลดูกิจ
ที่ทำแล้วและยังมีได้ทำของตนอย่างนั้นว่า "เราไม่อาจจะยกตนขึ้นสู่
ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วทำให้เกษมจากโยคะ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 65

หรือหนอ ?"

ในกาลจบเทศนา อุบาสิกาดำรงอยู่ในโศคาปัตติผลแล้ว. เทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล.

เรื่องปาฐกาชีวิต จบ.

๓. เรื่องฉัตตปาณิอุบาสก [๓๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภฉัตตปาณิอุบาสก ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ยถา รุจิรํ ปุบุผิ" เป็นต้น.

ฉัตตปาณิเข้าเฝ้าพระศาสดา

ความพิสดารว่า ในกรุงสาวัตถี ยังมีอุบาสก (คนหนึ่ง) ชื่อฉัตตปาณิ เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก เป็นอนาคามี. อุบาสกนั้น เป็นผู้รักษาอุโบสถแต่เช้าตรู่ ได้ไปยังที่บำรุงของพระศาสดา. จริ่งอยู่ ชื่อว่าอุโบสถกรรม หามีแก่อริยสาวกผู้เป็นอนาคามีทั้งหลาย ด้วยสามารถแห่งการสมาทานไม่ พรหมจรรย์และการบริโภคนัดครั้งเดียวของอริยสาวกผู้เป็นอนาคามีเหล่านั้น มาแล้วโดยมรรคนั้นแหละ เพราะเหตุนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า " มหาบพิตร* นางช่างหม้อชื่อฉุกการแล เป็นผู้บริโภคนัดครั้งเดียว มีปกติประพฤติพรหมจรรย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม." โดยปกติทีเดียว ท่านอนาคามีทั้งหลาย เป็นผู้บริโภคนัดครั้งเดียว และมีปกติประพฤติพรหมจรรย์อย่างนั้น. อุบาสกเมื่อนั้น ก็เป็นผู้รักษาอุโบสถอย่างนั้นเหมือนกัน เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคม แล้วนั่งฟังธรรมกถา.

ฉัตตปาณิไม่ถูกรับเสด็จพระเจ้าปเสนทิโกศล

ในสมัยนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้เสด็จไปสู่ที่บำรุงของพระศาสดา.

๑. ฆฏการสูตร ม.ม. ๑๓/๓๓๕.

อุบาสกเห็นพระองค์เสด็จมา จึงคิดว่า "เราควรลุกขึ้นหรือไม่หนอ?"
ดังนี้แล้ว ก็ไม่ลุกขึ้น ด้วยสำคัญว่า "เรานั่งในสำนักของพระราช
ผู้เลิศ การที่เรานั้นเห็นเจ้าประเทศราช แล้วลุกขึ้นต้อนรับ ไม่ควร;
ก็แล เมื่อเราไม่ลุกขึ้น พระราชาจักกริ้ว. เมื่อพระราชานั้นแม้กริ้วอยู่
เราก็จักไม่ลุกขึ้นต้อนรับละ; ด้วยว่า เราเห็นพระราชาแล้ว ลุกขึ้น
ก็ชื่อว่าทำอันทำความเคารพพระราชา ไม่ทำความเคารพพระศาสดา;
เราจักไม่ลุกขึ้นละ."

ก็ธรรมดาบุรุษผู้เป็นบัณฑิต เห็นคนที่นั่งในสำนักของท่านที่ควร
เคารพกว่า (ตน) ไม่ลุกขึ้น (ต้อนรับ) ย่อมไม่โกรธ. แต่พระราชา
เห็นอุบาสกนั้น ไม่ลุกขึ้น (ต้อนรับ) มีพระมนัสขุนเคือง ถวายบังคม
พระศาสดาแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง. พระศาสดาทรงทราบ
ความที่พระราชากริ้ว จึงตรัสสถาพรณาคุณของอุบาสกว่า "มหาบพิตร
นัตตปาณิอุบาสกนี้เป็นบัณฑิต มีธรรมเห็นแล้ว ทรงพระไตรปิฎก ฉลาด
ในประโยชน์และมีใจประโยชน์. เมื่อพระราชาทรงสดับคุณกถาของ
อุบาสกอยู่นั้นแล พระหฤทัยก็อ่อน.

พระราชาตรัสถามเหตุที่ไม่ลุกรับกะนัตตปาณิ

ภายหลังวันหนึ่ง พระราชาประทับยืนบนปราสาทชั้นบน ทอด
พระเนตรเห็นนัตตปาณิอุบาสกผู้ทำกตกิจเสร็จแล้ว ก็น้อม สวมรองเท้า
เดินไปทางพระลานหลวง จึงรับสั่งให้ราชบุรุษเรียกมา. อุบาสกนั้น
หุ้มนวมและถอดรองเท้าออกแล้ว เข้าไปเฝ้าพระราชา ถวายบังคมแล้ว
ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง, ลำดับนั้น พระราชา ตรัสกะอุบาสก

นั่นว่า "อุบาสกผู้เจริญ ทำไมท่านจึงหุบร่มและถอดรองเท้าออกเสียเล่า ?

อุบาสก. ข้าพระองค์ได้ฟังว่า 'พระราชารับสั่งหา' จึงมาแล้ว.

พระราชา. ความที่เราเป็นพระราชา (ชะรอย) ท่านจักพึงรู้ในวันนี้ (กระมัง?).

อุบาสก. ข้าพระองค์ทราบความที่พระองค์เป็นพระราชา แม้ในกาลทุกเมื่อ.

พระราชา. เมื่อเป็นเช่นนั้น, ทำไม ในวันก่อน ท่านนั่งในสำนักของพระศาสดา เห็นเราแล้ว จึงไม่ลุกขึ้น (ต้อนรับ).

อุบาสก. ข้าแต่มหाराช ข้าพระองค์นั่งในสำนักของพระราชา ผู้เลิศ เมื่อเห็นพระราชาประเทศราชแล้วลุกขึ้น (ต้อนรับ) พึ่งเป็นผู้ไม่เคารพในพระศาสดา; เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์จึงไม่ลุกขึ้น (ต้อนรับ).

พระราชา. ช่างเถอะ ผู้เจริญ, ข้อนี้ควไว้ก่อน, เขาเลื่องลือกันว่า ท่านเป็นผู้ฉลาดในประโยชน์และมีประโยชน์ ซึ่งเป็นไปในทิฏฐธรรม และสัมปรายภพ ทรงพระไตรปิฎก จงบอกธรรมแก่เราทั้งหลายในภายในวังเถิด.

อุบาสก. ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ไม่สามารถ.

พระราชา. เพราะเหตุไร ?

อุบาสก. เพราะว่า จินเชื่อว่าพระราชมนเทียร (แล้ว) ย่อมเป็นสถานที่มีโทษมาก, ข้าแต่สมมติเทพ ในพระราชมนเทียรนี้ กรรมที่บุคคลประกอบชั่วและดี ย่อมเป็นกรรมหนัก.

พระราชา. ท่านอย่ากล่าวอย่างนั้น, อย่าทำความรังเกียจว่า 'วัน

ก่อนเห็นเราแล้วไม่ลุกขึ้น (ต้อนรับ);

อุบาสก. ข้าแต่สมมติเทพ ขึ้นชื่อว่า สถานเป็นที่เที่ยวของเหล่า
คฤหัสถ์ เป็นสถานที่มีโทษ, ขอพระองค์จงรับสั่งให้นิมิต্তบรรพชิต
รูปหนึ่งมาแล้ว จงให้บอกธรรมเถิด.

พระอานนทสอนธรรมพระราชเทวีทั้งสอง

พระราชาทรงส่งฉัตตปาณิอุบาสกนั้นไปด้วยพระกระเสว่า "ดีละ
ผู้เจริญ. ขอท่านจงไปเถิด" ดังนี้แล้ว เสด็จไปสู่ที่เฝ้าพระศาสดาทูลขอ
กะพระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า พระนางมัลลิกาเทวีและพระนางवासกัจฉัตติยา
พุดอยู่ว่า 'จักเรียนธรรม' ขอพระองค์กับภิกษุ ๕๐๐ รูป จงเสด็จไป
สู่เรือนของข้าพระองค์เนื่องนิศย์ ทรงแสดงธรรมแก่หล่อนทั้งสอง."

พระศาสดา. ธรรมดาพระพุทเจ้าทั้งหลาย ไปในที่แห่งเดียว
เนื่องนิศย์ ไม่มี มหาบพิตร.

พระราชา. ถ้าอย่างนั้น ขอจงประทานภิกษุรูปอื่น พระเจ้าข้า.

พระศาสดา ได้ทรงมอบให้เป็นภาระแก่พระอานนทเถระ. พระ-
เถระ ไปแสดงพระบาลีแก่พระนางเหล่านั้นเนื่องนิศย์. ในพระนาง
เหล่านั้น พระนางมัลลิกาเทวีได้เรียน ได้ท่อง (และ) ให้พระเถระ
รับรองพระบาลีโดยเคารพ. ส่วนพระนางवासกัจฉัตติยา ไม่เรียน ไม่ท่อง
โดยเคารพทีเดียว (และ) ไม่อาจให้พระเถระรับรองพระบาลีโดยเคารพ
ได้. ภายหลังวันหนึ่ง พระศาสดาตรัสถามพระเถระว่า "อานนท อุบาสิกา
(ทั้งสอง) ยังเรียนธรรมอยู่หรือ?"

พระอานนท์. ยังเรียนธรรมอยู่ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. อุบาสิกาคนไหน เรียนโดยเคารพ.

พระอานนท์. พระนางมัลลิกาเทวี เรียนโดยเคารพ ท่องโดย
เคารพ อาจให้ข้าพระองค์รับรองพระบาลีโดยเคารพ พระเจ้าข้า; ส่วน
ธิดาซึ่งเป็นพระญาติของพระองค์ ไม่เรียนโดยเคารพ ไม่ท่องโดยเคารพ
ไม่อาจให้ข้าพระองค์รับรองพระบาลีโดยเคารพได้เลยทีเดียว.

วจาสุภษิตย่อมมีผลแก่ผู้ปฏิบัติ

พระศาสดา ทรงสดับถ้อยคำของพระเถระแล้ว ตรัสว่า "อานนท์
ธรรมคาถาธรรมที่เรา (ผู้ตถาคต) กล่าวแล้ว ย่อมไม่มีผลแก่ผู้ไม่ฟัง
ไม่เรียน ไม่ท่อง ไม่แสดง โดยเคารพ คุณว่าดอกไม้สมบุรณ์ด้วยสี
(แต่) ไม่มีกลิ่น (หอม) ฉะนั้น. แต่ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก
แก่ผู้ทำกิจทั้งหลายมีการฟังโดยเคารพเป็นต้น" ดังนี้แล้ว ได้ตรัสสอง
พระคาถาเหล่านี้ว่า :-

๑. ยถาปี รุจิริ ปุปฺผิ วณฺณวนฺตํ อคนฺธกํ
เอํ สุภาสิตา วจา อผลา โหติ อกุพฺพโต.
ยถาปี รุจิริ ปุปฺผิ วณฺณวนฺตํ สคนฺธกํ
เอวํ สุภาสิตา วจา สผลา โหติ สกุพฺพโต.

"ดอกไม้งามมีสี (แต่) ไม่มีกลิ่น (หอม)

แม้ฉันใด, วจาสุภษิตก็ฉันนั้น ย่อมไม่มีผล

แก่ผู้ไม่ทำอยู่; (ส่วน) ดอกไม้งาม มีสีพร้อมด้วย

๑. พระนางवासภักตติยา เป็นธิดาของท้าวมหานามผู้นุชาของพระศาสดา, นับตามลำดับชั้น
พระนางवासภักตติยาเป็นพระภาคิไนยของพระศาสดา.

กลิ่น (หอม) แม้นันใด, วาจาสุภายิตกัณันัน

ย่อมมีผลแก่ผู้ทำดีอยู่."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า รุจิริ คือ งาม. บทว่า วณฺณวณฺฺติ คือ บริบูรณ์ด้วยสีและทรวดทรง. บทว่า อคฺนุชฺคํ คือ ไร่จากกลิ่น มีดอกหงอนไก่ ดอกกรรณิการั้เขาและดอกช้ยพฤษ์เป็นต้นเป็นประเภท. บทพระคาถาว่า เอวํ สุภายิตา วาจา ความว่า พระพุทฺทพจน์ คือ ปิฎก ๓ ชื่อว่าวาจาสุภายิต. พระพุทฺทพจน์ันั้น เหมือนดอกไม้สมบุรณด้วยสีและทรวดทรง (แต่) ไม่มีกลิ่น (หอม). เหมือนอย่างว่า ดอกไม้ไม่มีกลิ่น (หอม), กลิ่น (หอม) ย่อมไม่แพ้ไป (คือไม่ฟุ้งไป) ในสรีระของผู้ที่ตัดทรงดอกไม้ันไม่มีกลิ่นันั้น นันใด, แม้พระพุทฺทพจน์ันี้ กัณันันั้น ย่อมไม่น่ากลิ่นคือการฟุ้ง กลิ่นคือการจำทรง และกลิ่นคือการปฏิบัติมาให้ ชื่อว่าย่อมไม่มีผลแก่ผู้ (ซึ่ง) ไม่ตั้งใจ ประพฤติพระพุทฺทพจน์ันั้นโดยเอื้อเพื่อ ด้วยกิจทั้งหลายมีการฟุ้งเป็นต้น, ชื่อว่าผู้ไม่ทำกิจที่ควรทำในพระพุทฺทพจน์ันั้น; เพราะเหตุันั้น พระศาสดา จึงได้ตรัสว่า "วาจาสุภายิตกัณันันั้น ย่อมไม่มีผลแก่ผู้ไม่ทำอยู่."

บทว่า สคฺนุชฺคํ ได้แก่ ดอกจำปาและบัวเขียวเป็นต้นเป็นประเภท. บทว่า เอวํ เป็นต้น ความว่า กลิ่น (หอม) ย่อมแพ้ไป (คือฟุ้งไป) ในสรีระของผู้ที่ตัดทรงดอกไม้ันั้น นันใด; แม้วาจาสุภายิต กล่าวคือ พระพุทฺทพจน์ปิฎก ๓ กัณันันั้น ย่อมมีผล คือชื่อว่าย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เพราะน่ากลิ่นคือการฟุ้ง กลิ่นคือการจำทรง กลิ่นคือการ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 72

ปฏิบัติมาให้ แก่บุคคลผู้ทำดีอยู่ คือบุคคลที่ตั้งใจทำกิจที่ควรทำใน
พระพุทธพจน์นั้น ด้วยกิจทั้งหลาย มีการฟังเป็นต้น

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก ได้บรรลุอริยผลทั้งหลาย มี
โสดาปัตติผลเป็นต้น เทศนาได้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล.

เรื่องฉัตตปาณิอุบาสก จบ.

๘. เรื่องนางวิสาขา [๔๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อทรงเข้าไปอาศัยกรุงสาวัตถี ประทับอยู่ในบุพพาราม ทรงปรารภอุบาสิกาชื่อวิสาขา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ยถาปี ปุปฺพราสิมฺหา" เป็นต้น.

พระศาสดาเสด็จไปโปรดสัตว์

ดังได้สดับมา นางวิสาขาอุบาสิกา นั้น เกิดในท้องนางสุมนาเทวี ภริยาหลวงของชนนุชชัยเศรษฐี ผู้เป็นบุตรเมณฑกเศรษฐี ในภัททियนคร แคว้นอังคะ. ในเวลาที่นางมีอายุ ๗ ขวบ พระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัย สมบัติของสัตว์ ผู้มีเผ่าพันธุ์ที่พึงแนะนำ เพื่อความตรัสรู้ มีเสลพราหมณ์ เป็นต้น มีภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เป็นบริวารเสด็จจาริกไปถึงนครนั้น.

ผู้มีบุญทั้ง ๕ ในภัททियนคร

ก็ในสมัยนั้น เมณฑกคฤหบดี เป็นหัวหน้าของผู้มีบุญมาก ๕ คน ครองตำแหน่งเศรษฐีอยู่ในเมืองนั้น. ชื่อว่าคนที่มีบุญมาก ๕ คน คือ เมณฑกเศรษฐี ๑ ภริยาหลวงของเศรษฐีนั้น นามว่าจันทปทุมมา ๑ บุตรชายคนโตของเศรษฐีนั่นเอง ชื่อชนนุชชัย ๑ ภริยาของชนนุชชัยนั้น ชื่อว่าสุมนาเทวี ๑ คนใช้ของเมณฑกเศรษฐี ชื่อปุณณะ ๑.

คนมั่งมีในแคว้นของพระเจ้าพิมพิสาร ๕ คน

ใช้จะมีแต่เมณฑกเศรษฐีแต่ผู้เดียวเท่านั้นก็หาไม่, ก็ในแคว้นของ

พระเจ้าพิมพิสาร ก็ได้มีคนผู้มีโภคทรัพย์ไม่ถ้วน ๕ คน คือ โชติยะ ๑
ชฎิละ ๑ เมณฑกะ ๑ ปุณณกะ ๑ กากวัตติยะ ๑.

เมณฑกเศรษฐีให้นางวิสาขาไปรับพระศาสดา

ในท่านเหล่านั้น เมณฑกเศรษฐีนี้ ได้ทราบความที่พระทศพล
เสด็จถึงนครของตน จึงให้เรียกเด็กหญิงวิสาขาลูกสาวธัญชัยเศรษฐีผู้
บุตรมา บอกว่า "แม่หนู เป็นมงคล ทั้งแก่เจ้า, ทั้งแก่เรา; แม่หนู
กับพวกเด็กหญิงบริวารของเจ้า ๕๐๐ จงขึ้นรถ ๕๐๐ คัน แวดล้อมด้วย
ทาสี ๕๐๐ คน (ไป) ทำการต้อนรับพระทศพล." นางรับว่า "ดีละ"
แล้วได้ทำอย่างนั้น. แต่เพราะความที่นางเป็นเด็กฉลาดในเหตุอันควรและ
ไม่ควร นางจึงไปด้วยยาน เท้าที่ยาน (ไปได้) ลงจากยานแล้ว ก็เดิน
เท้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ได้ยื่น ๓ ส่วนข้างหนึ่ง. ครั้งนั้น
พระศาสดาทรงแสดงธรรม ด้วยสามารถแห่งบุรพจรรยาของนาง.

นางได้โสดาปัตติผลแต่อายุ ๗ ขวบ

ในเวลาจบเทศนา นางพร้อมด้วยเด็กหญิง ๕๐๐ ตั้งอยู่ในโสดา-
ปัตติผลแล้ว. ฝ่ายเมณฑกเศรษฐีแล เข้าเฝ้าพระศาสดา ฟังธรรมกถา
ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลแล้ว จึงนิมนต์เพื่อเสวยอาหารเช้าในวันรุ่งขึ้น
อังกาสกิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยขาทนียะโกชนียะอัน
ประณีตที่เรือนของตน ได้ถวายมหาทานโดยอุบายนี้แล ตลอดถึงเดือน.
พระศาสดา ประทับอยู่ในภัททิยนคร ตามความพอพระหฤทัยแล้ว ก็เสด็จ
หลีกไป.

พระเจ้าปเสนทิโกศลอยากได้ผู้มีบุญ

ก็โดยสมัยนั้นแล พระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าปเสนทิโกศลต่างก็เป็นพระภักศดาของพระภคินีกันและกัน. ต่อมาวันหนึ่ง พระเจ้าโกศลทรงดำริว่า "คนมีโภคะนับไม่ถ้วน มีบุญมากทั้ง ๕ ย่อมอยู่ในแคว้นพระเจ้าพิมพิสาร. ในแคว้นของเรา ผู้เช่นนั้น แม้เพียงคนเดียวก็ไม่มี. อย่างกระนั้นเลย เราพึงไปสู่สำนักของพระเจ้าพิมพิสารขอผู้มีบุญมากสักคนหนึ่ง."

พระองค์เสด็จไปในพระนครนั้นแล้ว อันพระราชาทรงทำปฏิสันถารทูลถามว่า "พระองค์เสด็จมา เพราะเหตุไร?" จึงตรัสว่า "หม่อมฉันมา ด้วยประสงค์ว่า คนมีโภคะนับไม่ถ้วน มีบุญมากทั้ง ๕ คน อยู่ในแคว้นของพระองค์ หม่อมฉันจักพาเอาคนหนึ่งจาก ๕ คนนั้นไป, ขอพระองค์จงประทานคนหนึ่งใน ๕ คนนั้น แก่หม่อมฉันเถิด."

พิมพิสาร. หม่อมฉันไม่อาจจะให้ตระกูลใหญ่ ๆ ย้ายได้.

ปเสนทิโกศล. หม่อมฉันไม่ได้ ก็จักไม่ไป.

มอชณญชัยเศรษฐีให้พระเจ้าโกศล

พระราช (พระเจ้าพิมพิสาร) ทรงปรึกษากับพวกอำมาตย์แล้ว ตรัสว่า "ชื่อว่าการย้ายตระกูลใหญ่ ๆ มีโชติยศกุลเป็นต้น เช่นกับแผ่นดินไหว, บุตรของเมณฑกมหาเศรษฐีชื่อชณญชัยเศรษฐี มีอยู่, หม่อมฉันปรึกษากับเธอเสร็จแล้ว จักถวายคำตอบแด่พระองค์" ดังนี้แล้วรับสั่งให้เรียกชณญชัยเศรษฐีมาแล้ว ตรัสว่า "พ่อ พระเจ้าโกศลตรัสว่า 'จักพาเอาเศรษฐีมีทรัพย์คนหนึ่งไป, เธอจงไปกับพระองค์เถิด.'"

ชนนุชชัย. เมื่อพระองค์ส่งไป. ข้าพระองค์ก็จักไป พระเจ้าข้า
พิมพิสาร. ถ้าเช่นนั้น เธอจงทำการเตรียมไปเถิด พ่อ.
เศรษฐีนั้น ได้ทำกิจจำเป็นที่ควรทำของตนแล้ว. ฝ่ายพระราช
ทรงทำสักการะใหญ่แก่เขา ทรงส่งพระเจ้าปเสนทิโกศลไปด้วยพระดำรัส
ว่า "ขอพระองค์จงพาเศรษฐีนี้ไปเถิด." ท้าวเธอพาชนนุชชัยเศรษฐีนั้น
เสด็จไปโดยการประทับแรมราตรีหนึ่งในที่ทิ้งปวง บรรลุถึงสถานอันผาสุก
แห่งหนึ่งแล้ว ก็ทรงหยุดพัก.

การสร้างเมืองสาเกต

ครั้งนั้น ชนนุชชัยเศรษฐี ทูลถามท้าวเธอว่า "นี่เป็นแคว้นของ
ใคร?"

ปเสนทิโกศล. ของเรา เศรษฐี.

ชนนุชชัย. เมืองสาวัดดี แต่ไป ไกลเท่าไร?

ปเสนทิโกศล. ในที่สุด ๗ โยชน์.

ชนนุชชัย. ภายในพระนครคับแคบ, ชนบริวารของข้าพระองค์มาก
ถ้าพระองค์ทรงโปรดไซ้, ข้าพระองค์พึงอยู่ที่นี้แหละ พระเจ้าข้า.

พระราชาทรงรับว่า "ดีละ" ดังนี้แล้ว ให้สร้างเมืองในที่นั้น
ได้พระราชทานแก่เศรษฐีนั้นแล้วเสด็จไป. เมืองได้นามว่า "สาเกต"
เพราะความที่แห่งสถานที่อยู่ ในประเทศนั้น อันเศรษฐีจับจองแล้วใน
เวลาเย็น.

แม้ในกรุงสาวัดดีแล บุตรของมิกคารเศรษฐี ชื่อว่าปุนณวัณณกุมาร
เจริญวัยได้มีแล้ว. ครั้งนั้น มารดาบิดากล่าวกะเขาว่า "พ่อ เจ้าจงเลือก

เด็กหญิงคนหนึ่งในที่เป็นที่ชอบใจของเจ้า."

ปุลณะ. กิจด้วยภริยาเห็นปานนั้น ของผมไม่มี.

มารดาบิดา. เจ้าอย่าทำอย่างนั้น ลูก, ธรรมดาตระกูลที่ไม่มีบุตร ตั้งอยู่ไม่ได้.

ลักษณะเบญจกัลยาณี

เขาถูกมารดาบิดาพาครอบไว้ อยู่ จึงกล่าวว่า "ถ้ากระนั้น ผม เมื่อได้หญิงสาวประกอบพร้อมด้วยความงาม ๕ อย่าง ก็จักทำตามคำของคุณพ่อคุณแม่."

มารดาบิดา. ก็ชื่อว่าความงาม ๕ อย่างนั้น อะไรเล่า? พ่อ.

ปุลณะ. คือ ผมงาม, เนื้องาม, กระดูกงาม, ผิวงาม, วิทยาม.

ก็ผมของหญิงผู้มีบุญมาก เป็นเช่นกับกำหางนกยูง แก่ปล่อยระชาย ผ่านงแล้ว ก็กลับมีปลายงอนขึ้นตั้งอยู่, นี้ ชื่อว่าผมงาม. ริมฝีปากเช่นกับผลตำลึง (ลูก) ถึงพร้อมด้วยสี่เรียบซิดสนิท, นี้ ชื่อว่าเนื้องาม. ฟันขาวเรียบไม่ห่างกัน งดงามดุจระเบียบแห่งเพชร ที่เขายกขึ้นตั้งไว้ และดุจระเบียบแห่งสังข์ที่เขาขัดสีแล้ว, นี้ ชื่อว่ากระดูกงาม, ผิวพรรณของหญิงดำไม่ลูปได้ด้วยเครื่องประเทืองผิวเป็นต้นเลย ก็คำสนิทประหนึ่ง พวงอุบลเขียว, ของหญิงขาว ประหนึ่งพวงดอกกรรณิการ. นี้ ชื่อว่าผิวงาม. ก็แลหญิงแม่คลอดแล้วตั้ง ๑๐ ครั้ง ก็เหมือนคลอดครั้งเดียว ยังสาวพรึงอยู่เที่ยว, นี้ ชื่อว่าวิทยาม ดังนี้แล.

เศรษฐีส่งพราหมณ์ไปแสวงหาหญิงเบญจกัลยาณี

ครั้งนั้น มารดาบิดาของนายปุลณวัตนกุมารนั้น เชิญพราหมณ์

๑๐๘ คนมาให้บริโภคนแล้ว ถามว่า "ชื่อว่าหญิงที่ต้องด้วยลักษณะเบญจกัลยาณี มีอยู่หรือ?" พรหมเหล่านั้น ตอบว่า "มีอยู่."

เศรษฐีกล่าวว่า "ถ้ากระนั้น ชน (คือพรหม) ๘ คนจะไปแสวงหาเด็กหญิงเห็นปานนี้" ดังนี้แล้ว ให้ทรัพย์เป็นอันมาก สั่งว่า "ก็ในเวลาที่คุณท่านกลับ ข้าพเจ้าทั้งหลายจักรู้สิ่งที่ควรทำแก่พวกท่าน, ท่านทั้งหลายไปเถิด. แสวงหาเด็กหญิงแม่เห็นปานนั้น, และในเวลาที่คุณพบแล้ว พึงประดับพวงมาลัยทองคำนี้" ดังนี้แล้ว ให้พวงมาลัยทองคำอันมีราคาแสนหนึ่ง ส่งไปแล้ว.

พรหมเหล่านั้น ไปยังนครใหญ่ๆ แสวงหาอยู่ ไม่พบเด็กหญิงที่ต้องด้วยลักษณะเบญจกัลยาณี กลับมาถึงเมืองสาเกตโดยลำดับ ในวันมีงานนักขัตฤกษ์เปิด จึงคิดกันว่า "การงานของพวกเราคงสำเร็จในวันนี้."

งานประจำปีของนครสาเกต

ก็ในนครนั้น ชื่อว่างานนักขัตฤกษ์เปิดย่อมมีประจำปี. ในกาลนั้น แม้ตระกูลที่ไม่ออกภายนอก ก็ออกจากเรือนกับบริวาร มีร่างกายมิได้ปกปิด ไปสู่ฝั่งแม่น้ำด้วยเท้าเทียว. ในวันนั้นถึงบุตรทั้งหลายของขัตติยมหาศาลเป็นต้น ก็ขึ้นแอบหนทางนั้นๆ ด้วยตั้งใจว่า "พวกเรา พบเด็กหญิงมีตระกูลที่พึงใจ มีชาติเสมอด้วยคนแล้ว จึงคล้องด้วยพวงมาลัย."

๑. วิภูษิต นักร้องเปิดเผย เป็นงานประจำปีของนครสาเกต ในงานนี้ชาวเมืองทุกคน เหย่ร่างโดยปราศจากผ้าคลุมปิดหน้า เดินเท้าไปยังแม่น้ำ.

พราหมณ์พบนางวิสาขา

พราหมณ์แม่เหล่านั้ เข้าไปถึงศาลาแห่งหนึ่งริมฝั่งแม่น้ำแล้ว ได้ยืนอยู่. ขณะนั้น นางวิสาขา มีอายุย่างเข้า ๑๕ - ๑๖ ปี ประดับประดาด้วยเครื่องอาภรณ์ครบทุกอย่าง อันเหล่ากุมารี ๕๐๐ คนแวดล้อมแล้ว คิดว่า "เราจักไปยังแม่น้ำแล้วอาบน้ำ" ถึงประเทศนั้นแล้ว. ครั้งนั้นแล เมฆตั้งขึ้นแล้ว ก็ยังฝนให้ตก. เด็กหญิง ๕๐๐ รีบเดินเข้าไปสู่ศาลา. พวกพราหมณ์พิจารณาดูอยู่ ก็ไม่เห็นเด็กหญิงเหล่านั้แม่สักคนเดียว ที่ต้องด้วยลักษณะเบญจกัลยาณี. นางวิสาขาเข้าไปยังศาลา ด้วยการเดินตามปกตินั้นเอง. ฟ้าและอาภรณ์เปือกโศก. พวกพราหมณ์เห็นความงาม ๔ อย่างของนางแล้ว ประสงค์จะเห็นพื้น จึงกล่าวกะกันและกันว่า "ธิดาของพวกเรา เป็นหญิงเฉื่อยชา, สามีของหญิงคนนี้ เห็นที่จักไม่ได้ แม่เพียงข้าวปลายเกรียน" ที่นั้น นางวิสาขา พูดกะพราหมณ์เหล่านั้ว่า "พวกท่านว่าใครกัน."

พราหมณ์. ว่าเธอ แม่.

ได้ยินว่า เสียงอันไพเราะของนาง เปล่งออกประหนึ่งเสียงกังสดาล, ลำดับนั้น นางจึงถามพราหมณ์เหล่านั้ด้วยเสียงอันไพเราะอีกว่า "เพราะเหตุไร ? จึงว่าฉัน."

พราหมณ์. หญิงบริวารของเธอ ไม่ให้ฟ้าและเครื่องประดับเปือกรีบเข้าสู่ศาลา, กิจแม่เพียงการรีบมาสู่ที่ประมาณเท่านี้ของเธอ ก็มีได้มี, เธอปล่อยให้ฟ้าและเครื่องอาภรณ์เปือกมาแล้ว; เพราะฉะนั้น พวกเราจึงพากันว่า.

วิสาขา. พ่อทั้งหลาย พวกท่านอย่าพุดอย่างนั้น, ฉันแข็งแรงกว่า

เด็กหญิงเหล่านั้น, แต่ฉันกำหนดเหตุการณ์แล้ว จึงไม่มาโดยเร็ว.

พราหมณ์. เหตุอะไร? แม่.

ชน ๔ จำพวกวิ่งไปไม่งาม

วิสาขา. พ่อทั้งหลาย ชน ๔ จำพวก เมื่อวิ่ง ย่อมไม่งาม, เหตุอันหนึ่ง แม้อีกยังมีอยู่.

พราหมณ์. ชน ๔ จำพวก เหล่าไหน? เมื่อวิ่ง ย่อมไม่งาม แม่.

วิสาขา. พ่อทั้งหลาย พระราชาผู้อภิเษกแล้ว ทรงประดับประดา แล้วด้วยเครื่องอาภรณ์ทั้งปวง เมื่อถกเขมรวิ่งไปในพระลานหลวง ย่อมไม่งาม, ย่อมได้ความครหาเป็นแน่นอนว่า 'ทำไม พระราชองค์นี้จึงวิ่งเหมือนคฤหบดี' ค่อยๆ เสด็จไปนั้นแหละ. จึงจะงาม; แม้ข้างมงคลของพระราชา ประดับแล้ว วิ่งไป ก็ไม่งาม, ต่อเมื่อเดินไปด้วยลีลาแห่งข้าง จึงจะงาม, บรรพชิต เมื่อวิ่ง ก็ไม่งาม, ย่อมได้แต่ความครหาอย่างเดียวกันว่า 'ทำไม สมณะรูปนี้ จึงวิ่งไปเหมือนคฤหัสถ์,' แต่ย่อมงาม ด้วยการเดินอย่างอาการของผู้สงบเสงี่ยม; สตรี เมื่อวิ่ง ก็ไม่งาม, ย่อมถูกเขาติเตียนอย่างเดียวกันว่า "ทำไม หญิงคนนี้ จึงวิ่งเหมือนผู้ชาย; แต่ย่อมงามด้วยการเดินอย่างธรรมดา; พ่อทั้งหลาย ชน ๔ จำพวกเหล่านี้ เมื่อวิ่งไป ย่อมไม่งาม.

พราหมณ์ ก็เหตุอันอื่นอย่างหนึ่ง เป็นไฉน? แม่.

วิสาขา. พ่อทั้งหลาย ธรรมคามารดาบิดา ถนอมอวัยวะน้อยใหญ่ เลี้ยงดูธิดา, เพราะว่า พวกนั้น เชื่อว่าเป็นสิ่งของอันมารดาบิดาพึงขาย, มารดาบิดาเลี้ยงฉันมา ก็เพื่อต้องการจะส่งไปสู่ตระกูลอื่น, ถ้าว่า ในเวลา

ที่พวกฉันวิ่งไป เขียบชายฝ้านุ่งหรือลื่นลุ่มลงบนพื้นดิน มือหรือเท้า
ก็จะพึงหัก, พวกฉันก็จะพึงเป็นภาระของตระกูลนั้นแล, ส่วนเครื่อง
แต่งตัว เปียกแล้วก็จะแห้ง; ฉะนั้นกำหนดเหตุนี้ จึงไม่วิ่งไป พ่อ.

พราหมณ์สวมมาลัยทองให้

พวกพราหมณ์เห็นความถึงพร้อมแห่งพิน ในเวลานางพูด จึงให้
สาธุการแก่นางว่า "สมบัติเช่นนี้ พวกเรายังไม่เคยเห็นเลย" แล้ว
กล่าวว่า "แม่ พวกมาลัยนี้ สมควรแก่เธอเท่านั้น" ดังนี้แล้ว จึงได้
คล้องพวงมาลัยทองนั้นให้. ลำดับนั้น นางจึงถามพวกเขาว่า "พ่อ
ทั้งหลาย พวกท่านมาจากเมืองไหน ?

พราหมณ์. จากเมืองสาวัตถี แม่.

วิสาขา. ตระกูลเศรษฐี ชื่อไร ?

พราหมณ์. ชื่อมิกคารเศรษฐี แม่.

วิสาขา. บุตรของท่านเจ้าพระคุณ ชื่อไร ?

พราหมณ์. ชื่อปุลณวัตนกุมาร แม่.

นางวิสาขานั้น รับรองว่า "ตระกูลของเรา เสมอกัน" ดังนี้แล้ว
จึงส่งข่าวไปแก่บิดาว่า "ขอคุณพ่อและคุณแม่ จงส่งรถไปให้พวกฉัน."
ก็ในเวลา มา นางเดินมาก็จริง, อย่างนั้น จำเดิมแต่กาลที่ประดับด้วย
มาลัยทองคำแล้ว ย่อมไม่ได้เพื่อจะไปเช่นนั้น. เด็กหญิงทั้งหลายผู้มีอิสระ
ย่อมไปด้วยยานมिरถเป็นต้น, หญิงนอกนี้ขึ้นยานธรรมดา (ไป), กั้นแตร
หรือใบตาลข้างบน, เมื่อฉัตรหรือใบตาล แม้นั้นไม่มี ก็ยกชายฝ้านุ่ง
ขึ้นมาพาดบนบ่าทีเดียว, ส่วนบิดาของนางวิสาขานั้น ส่งรถไป ๕๐๐ คัน.

นางวิสาขานั้นกับบริวารขึ้นรถไปแล้ว แม่พวกพราหมณ์ ก็ได้ไปด้วยกัน.

ที่นั่น ท่านเศรษฐี ถามพราหมณ์เหล่านั้นว่า "พวกท่านมาจากไหน?"

พราหมณ์. มาจากเมืองสาวัตถี ท่านมหาเศรษฐี.

เศรษฐี. เศรษฐีชื่อไร?

พราหมณ์. ชื่อมิกคารเศรษฐี.

เศรษฐี. บุตรชื่อไร?

พราหมณ์. ชื่อปุลณวัณณกุมาร.

เศรษฐี. ทรัพย์มีเท่าไร?

พราหมณ์. ๔๐ โกลี ท่านมหาเศรษฐี.

เศรษฐีรับคำ ด้วยคิดว่า "ทรัพย์เท่านั้น, เทียบทรัพย์ของเรา ก็เท่ากับกากฉิกเดียว. แต่จะประโยชน์อะไรด้วยเหตุอื่น จำเดิมแต่กาลที่นางทาริกาได้เหตุเพียงการรักษา." เศรษฐีนั้น ทำสักการะแก่พราหมณ์เหล่านั้น ให้พักอยู่วัน ๒ วัน แล้วก็ส่งกลับ.

พราหมณ์กลับเมืองสาวัตถี

พวกเขา ไปกรุงสาวัตถีแล้ว เรียน (ท่านเศรษฐี) ว่า "พวกข้าพเจ้าได้นางทาริกาแล้ว."

เศรษฐี. ลูกสาวของใคร?

พราหมณ์. ของชนนุชชัยเศรษฐี.

เศรษฐีนั้น คิดว่า "นางทาริกาแห่งตระกูลใหญ่ อันเราได้แล้ว, ควรที่เราจะนำนางมาโดยเร็วทีเดียว" ดังนี้แล้ว กราบทูลแด่พระราช

เพื่อไปในเมืองนั้น.

พระราชา ทรงดำริว่า " ตระกูลใหญ่นั้น อันเรานำมาจากสำนัก
ของพระเจ้าพิมพิสาร แล้วให้อยู่อาศัยในเมืองสาเกต, ควรจะทำความ
ยกย่องแก่ตระกูลนั้น" ดังนี้แล้ว จึงรับสั่งว่า "แม่เรา ก็จักไป."

เศรษฐี ทูลว่า " ดีละ พระเจ้าข้า" ดังนี้แล้ว ส่งข่าวไปบอก
แก่ธนัญชัยเศรษฐีว่า "เมื่อข้าพเจ้ามา, แม้พระราชาก็จักเสด็จมา, พลของ
พระราชามาก. ท่านจักอาจเพื่อทำกิจที่ควรทำแก่ชนประมาณเท่านั้น หรือ
จักไม่อาจ."

ฝ่ายเศรษฐีนอกนี้ ได้ส่งข่าวตอบไปว่า "แม้ถ้าพระราชาก็จะเสด็จมา
สัก ๑๐ พระองค์. ของงเสด็จมาเถิด." มิคารเศรษฐี เว้นเพียงคนเฝ้า
เรือน พาเอาคนที่เหลือในนครใหญ่ถึงเพียงนั้นไป หยุดพักในหนทาง
กิ่งโยชนแล้ว ส่งข่าวไปว่า "พวกข้าพเจ้ามาแล้ว."

ธนัญชัยเศรษฐีกับธิดาจัดสถานที่ต้อนรับ

ธนัญชัยเศรษฐี ส่งเครื่องบรรณาการเป็นอันมากไป แล้วปรึกษ
กับธิดาว่า "แม่ ได้ยินว่า พ่อผัวของเจ้า มากับพระเจ้าโกศล, เราควร
จัดเรือนหลังไหน สำหรับพ่อผัวของเจ้านั้น, หลังไหน สำหรับพระราช,
หลังไหน สำหรับอิสรชนมีอุปราชเป็นต้น." เศรษฐีธิดาผู้ฉลาด มีญาณ
เทียบแหลมดุจยอดเพชร ตั้งความปรารถนาไว้ตลอดแสนกัป สมบูรณ์
แล้วด้วยอุนิหาร จัดแจ้งว่า "ท่านทั้งหลายจงจัดแจงเรือนหลังโน้น
เพื่อพ่อผัวของเรา. หลังโน้น เพื่อพระราช. หลังโน้น เพื่ออุปราช
เป็นต้น " ดังนี้แล้ว ให้เรียกทาสและกรรมกรมา จัดการว่า "พวกท่าน

เท่านี้คน จงทำกิจที่ควรทำแก่พระราชา, เท่านี้คน จงทำกิจที่ควรทำแก่
อุปราชเป็นต้น. พวกท่านนั้นแล จงดูแลแม่สัตว์พาหนะมีช้างและม้า
เป็นต้น, แม่คนผูกม้าเป็นต้น มาถึงแล้ว จักได้ชมมหรสพในงานมงคล."

ถามว่า "เพราะเหตุไร ? (นางจึงจัดอย่างนั้น)."

ตอบว่า "(เพราะ) คนบางพวก อย่าได้เพื่อพูดว่า 'เราไปสู่อ'
ที่มงคลแห่งนางวิสาขา ไม่ได้อะไรเลย, ทำแต่กิจมีการเฝ้าม้าเป็นต้น
ไม่ได้เที่ยวตามสบาย."

เครื่องแต่งตัวนางวิสาขา ๔ เดือนจึงแล้วเสร็จ

ในวันนั้นแล บิดาของนางวิสาขา ให้เรียกช่างทองมา ๕๐๐ คน
แล้ว กล่าวว่า " พวกท่านจงทำเครื่องประดับ ชื่อมหาลดาปสาธน์
แก่ธิดาของเรา" ดังนี้แล้ว สั่งให้ให้ทองคำมีสีสุกพันลึง และเงิน
แก้วมณี แก้วมุกดา แก้วประพาพและเพชรเป็นต้น พอสมกับทองนั้น.

พระราชา ประทับอยู่ ๒-๓ วันแล้ว ทรงส่งข่าวไปแก่ชนนุชชัย
เศรษฐีว่า "เศรษฐีไม่สามารถทำการเลี้ยงดูพวกเราได้, ขอเศรษฐีจงรู้
กาลไปแห่งนางทาริกาเถิด."

ฝ่ายเศรษฐีนั้น ส่งข่าวไปทูลพระราชาวา "บัดนี้ กาลฝนมา
ถึงแล้ว, ใคร ๆ ไม่อาจเพื่อเที่ยวไปตลอด ๔ เดือนได้; การที่ห่มพล
ของพระองค์ ได้วัตถุใด ๆ สมควร, วัตถุนั้น ๆ ทั้งหมด เป็นภาระ
ของข้าพระองค์; พระองค์ผู้สมมติเทพจักเสด็จไปได้ในเวลาที่ข้าพระองค์
ส่งเสด็จ." จำเดิมแต่กาลนั้น นครสาเกต ได้เป็นนครราวกะมินักษัตริ
เป็นนิตย์.

วัตถุมิพวกดอกไม้ของหอมและผ้าเป็นต้น เป็นของอันเศรษฐีจัดแล้ว
แก่ชนทั้งหมด ตั้งแต่พระราชอาแล. ชนเหล่านั้นคิดกันว่า "เศรษฐี
ทำสักการะแก่พวกเราถ่ายเดียว ๓ เดือนล่วงไปแล้ว โดยอาการอย่างนี้.
ส่วนเครื่องประดับ ก็ยังไม่เสร็จก่อน. ผู้ควบคุมงานมาแจ้งแก่เศรษฐีว่า
" สิ่งอื่นที่ชื่อว่าไม่มี ก็หาไม่, แต่พินสำหรับหุงต้มภัตเพื่อหมูปล ไม่พอ."
เศรษฐี กล่าวว่า "ไปเถิดพ่อทั้งหลาย. พวกท่านจง (รื้อ) ขนเอา
โรงช่างเก่า ๆ เป็นต้นและเรือนเก่าในนครนี้หุงต้มเถิด."

แม้เมื่อหุงต้มอยู่อย่างนั้น, ก็ถึงเดือนล่วงไปแล้ว. ถ้าดั้นนั้น ผู้
ควบคุมงาน มาแจ้งแก่ท่านเศรษฐีอีกครั้งว่า "พินไม่มี." เศรษฐีกล่าวว่า
" ใคร ๆ ไม่อาจได้พินในเวลา, พวกท่าน จงเปิดเรือนคลังผ้าทั้งหลาย
แล้วเอาผ้าเนื้อหยาบ ทำเกลียวชুবลงในคุ่มน้ำมันหุงต้มเถิด." ชนเหล่านั้น
ได้ทำอย่างนั้น ตลอดถึงเดือน. ๔ เดือนล่วงไปแล้วโดยอาการอย่างนี้.
แม้เครื่องประดับก็เสร็จแล้ว.

เครื่องประกอบในมหาศาลาปธาน

เพชร ๔ ทะนาน ได้ถึงอันประกอบเข้าในเครื่องประดับนั้น,
แก้วมุกดา ๑๑ ทะนาน, แก้วประพาพ ๒๐ ทะนาน. แก้วมณี ๓๓
ทะนาน. เครื่องประดับนั้น ได้ถึงความสำเร็จ ด้วยรัตนะเหล่านี้และ
เหล่าอื่น ด้วยประการฉะนี้. เครื่องประดับไม่สำเร็จด้วยด้าย, การงานที่
ทำด้วยด้าย เขาทำแล้วด้วยเงิน. เครื่องประดับนั้น สวมที่ศีรษะแล้ว
ย่อมจดหลังเท้า.

ลูกคุมที่เขาประกอบทำเป็นแหวนในที่นั้น ๆ ทำด้วยทอง, ห่วง

ทำด้วยเงิน, แหวนวงหนึ่ง ที่ท่ามกลางกระหม่อม, หลังหูทั้งสอง ๒ วง, ที่หลุมคอ ๑ วง, ที่เข่าทั้งสอง ๒ วง, ที่ข้อศอกทั้งสอง ๒ วง, ที่ข้างสะเอวทั้งสอง ๒ วง ดังนี้. ก็ในเครื่องประดับนั้นแล เขาทำนกงูตัวหนึ่งไว้. ขนปีกทำด้วยทอง ๕๐๐ ขน ได้มีที่ปีกเบื้องขวาแห่งนกงูนั้น, ๕๐๐ ขน ได้มีที่ปีกเบื้องซ้าย, จะงอยปาก ทำด้วยแก้วประพาฬ, นัยน์ตาทำด้วยแก้วมณี, คอและแหวหางก็เหมือนกัน, ก้านขนทำด้วยเงิน, ขาก็เหมือนกัน. นกงูนั้น สถิตอยู่ท่ามกลางกระหม่อมแห่งนางวิสาขา ปรากรูประหนึ่งนกงูยี่นราแพนอยู่บนยอดเขา. เสียงแห่งก้านขนปีกพันหนึ่ง เป็นไปประหนึ่งทิพย์สังคีต และประหนึ่งเสียงกีกก้องแห่งดนตรีประกอบด้วยองค์ ๕. ขนทั้งหลายผู้เข้าไปสู่ที่ใกล้เท่านั้น ย่อมทราบว่ นกงูนั้นไม่ใช่คนกงู (จริง). เครื่องประดับมีค่า ๕ โกฎิ. ท่านเศรษฐีให้ค่าหัตถกรรม (ค่าบำเหน็จ) แสนหนึ่ง.

หญิงถวายจีวรยอมได้มหาดาปสาธน์

ถามว่า " ก็เครื่องประดับนั้น อันนางวิสาขานั้นได้แล้ว เพราะผลแห่งกรรมอะไร ?"

แก้วว่า " ได้ยินว่า ในกาลแห่งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า นางถวายจีวรสาฎก แก่ภิกษุ ๒ หมื่นรูปแล้ว ได้ถวายค่าย้าง เข็มบ้าง เครื่องย่อมบ้าง ซึ่งเป็นของตนนั่นเอง นางได้แล้วซึ่งเครื่องประดับนี้ เพราะผลแห่งจิตตานัน. ก็จิตตานของหญิงทั้งหลาย ย่อมถึงที่สุดด้วยเครื่องประดับชื่อมหาดาปสาธน์, จิตตานของบุรุษทั้งหลาย ย่อมถึงที่สุดด้วยบาตรและจีวรอันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์."

เศรษฐีจัดไทยธรรมให้นางวิสาขา

มหาเศรษฐี ทำการตระเตรียม เพื่อธิดาโดย ๔ เดือนอย่างนั้น แล้ว เมื่อจะให้ไทยธรรมแก่ธิดานั้น ได้ให้เกวียนเต็มด้วยยกหาปณะ ๕๐๐ เล่ม, ได้ให้เกวียนเต็มด้วยภาชนะทองคำ ๕๐๐ เล่ม, เต็มด้วยภาชนะเงิน ๕๐๐ เล่ม, เต็มด้วยภาชนะทองแดง ๕๐๐ เล่ม, เต็มด้วยภาชนะสำริด ๕๐๐ เล่ม, เต็มด้วยผ้าค้ายผ้าไหม ๕๐๐ เล่ม. เต็มด้วยเนยใส ๕๐๐ เล่ม, เต็มด้วยน้ำมัน ๕๐๐ เล่ม, เต็มด้วยน้ำอ้อย ๕๐๐ เล่ม, เต็มด้วยข้าวสาร แห่งข้าวสาละ ๕๐๐ เล่ม, เต็มด้วยเครื่องอุปกรณ์ มีไถและผาดเป็นต้น ๕๐๐ เล่ม.

ได้ยินว่า ความคิดอย่างนี้ได้มีแก่มหาเศรษฐีนั้นว่า " ในที่แห่งธิดาของเราไปแล้ว นางอย่าได้ส่งคนไปสู่ประตูเรือนของคนอื่นว่า "เราต้องการด้วยวัตถุชื่อโน้น;" เพราะฉะนั้น มหาเศรษฐีจึงได้สั่งให้ให้เครื่องอุปกรณ์ทุกสิ่ง (แก่ธิดาของตน). มหาเศรษฐีได้ให้รถ ๕๐๐ คัน ตั้งนางสาวใช้รูปงามผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการพร้อมสรรพ ไว้บนรถคันละ ๓ คน ๆ. ได้ให้นางปริจาริกา ๑,๕๐๐ คน ด้วยสั่งว่า "พวกเจ้าเท่านี้คนจงให้ธิดาของเราอาบ เท่านี้คนให้บริโภคน้ำเท่านี้คนแต่งตัว เทียวไป."

ครั้งนั้น มหาเศรษฐีได้มีความคิดอย่างนี้ว่า " เราจักให้โคแก่ธิดาของเรา." ท่านสังบุรุษว่า "พนาย พวกท่านจงไป. จงเปิดประตูคอกน้อยแล้ว ยืนถือกลอง ๓ ใบ อยู่ในที่ ๓ คาวุต, ยืนอยู่ที่ข้างทั้งสองในที่ประมาณ ๑ อูสะกะ โดยส่วนกว้าง. ถัดจากนั้นจงอย่าให้แม่โคทั้งหลายไปที่อื่น, พึงตีกลองสัญญาในเวลาแม่โคหยุดแล้วอย่างนี้." บุรุษเหล่านั้นได้ทำอย่างนั้นแล้ว. เวลาแม่โคออกจากคอกได้ ๑ คาวุต พวกเขาได้ตีกลองสัญญาขึ้น. ในเวลาแม่โคไปได้ถึงโยชน์ ได้ตีกลองสัญญาอีก, แต่ในเวลา

แม่โคไปได้ ๓ คาวุต พวกเขาได้ห้ามการไปโดยส่วนกว้างอีก แม่โคทั้งหลายได้ยื่นเบียดกันและกันในที่ยาวประมาณ ๓ คาวุต กว้างประมาณ ๑ อุตกะ ด้วยประการอย่างนี้.

มหาเศรษฐีสั่งให้ปิดประตูคอก ด้วยคำว่า " โคเท่านั้น พอแล้ว แก่ธิดาของข้าพเจ้า, พวกเจ้าจงปิดประตูเถิด." เมื่อเขาปิดประตูคอกแล้ว, เพราะผลบุญของนางวิสาขา โคตัวมีกำลังและแม่โคนมทั้งหลายก็กระโดดออกไปแล้ว. เมื่อพวกมนุษย์ห้ามอยู่นั้นแล. โคตัวมีกำลัง ๖ หมื่นตัว และแม่โคนม ๖ หมื่นตัว ออกแล้ว, (และ) ลูกโคตัวมีกำลัง มีจำนวนเท่านั้น ก็ออกไปแล้ว, พวกโคอุตกะของแม่นมเหล่านั้นก็ได้ติดตามไปแล้ว.

ถามว่า "ก็โคทั้งหลายไปแล้วอย่างนั้น เพราะผลแห่งกรรมอะไร?"

แก้วว่า "เพราะผลแห่งทานที่นางวิสาขาทวายแล้วแก่ภิกษุหนุ่มและสามเณรผู้ห้ามอยู่ ๆ."

ได้ยินว่า ในกาลแห่งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า นางเป็นน้องสุดท้องของธิดาทั้ง ๗ ของพระเจ้ากิกิ มีพระนามว่าสังฆทาสี เมื่อถวายเบญจโครสถานแก่ภิกษุ ๒ หมื่นรูป แม้เมื่อภิกษุหนุ่มและสามเณรปิดบาตรห้ามอยู่ว่า "พอ พอ" ก็ยังรับสั่งว่า "นี่ร่อย นี่น่าฉิน" แล้วได้ถวาย (อีก). เพราะผลแห่งกรรมนั้น โคเหล่านั้น แม้เขาห้ามอยู่ ก็ออกไปแล้วอย่างนั้น.

ในเวลาทีเศรษฐีให้ทรัพย์เท่านั้น (แก่ธิดา) แล้ว ภริยาของเศรษฐีได้พูดว่า "ทุกสิ่งอันท่านจัดแจงแล้วแก่ธิดาของเรา, แต่คนใช้

ชายหญิง ผู้ทำการรับใช้ ท่านมิได้จัดแจง, ซ้อนั้นเพราะเหตุไร ?"

เศรษฐี ตอบว่า "(ที่เราไม่จัดแจง) เพื่อรู้คนผู้มีความรักและซังใน
ธิดาของเรา, เพราะเราจะจับคอกพวกที่ไม่ไปกับธิดานั้นส่งไปไม่ได้, แต่
ในเวลาจะขึ้นยานไปนั้นแล เราจะพูดว่า 'โครอยากไปกับนางวิสาขานัน
ก็จงไป, ผู้ไม่อยากไป ก็อย่าไป."

ลำดับนั้น เศรษฐีคิดว่า "ธิดาของเรา จักไปพรั่งนี้" นั่งใน
ห้อง ให้ธิดานั่งในที่ใกล้แล้วให้โอวาทว่า "แม่ ธรรมดาหญิงผู้อยู่ใน
สกุลผัว รักษามรรยาทนี้และนี้ จึ่งจะควร, แม้มิการเศรษฐีนี้นั่งในห้อง
ถัดไป ได้ยินโอวาทของชนนุชัยเศรษฐีแล้ว .

โอวาท ๑๐ ของเศรษฐี

ฝ่าย (ชนนุชัย) เศรษฐีนั้น สอนธิดาอย่างนั้นแล้ว ให้โอวาท
๑๐ ข้อนี้ว่า "แม่ ธรรมดาหญิงที่อยู่ในสกุลพ่อผัวแม่ผัว ไม่ควรนำ
ไฟภายในออกไปภายนอก, ไม่ควรนำไฟภายนอกเข้าไปภายใน, พึงให้
แก่คนที่ให้เท่านั้น, ไม่พึงให้แก่คนที่ไม่ให้, พึงให้แก่คนทั้งที่ให้ทั้งที่
ไม่ให้, พึงนั่งให้เป็นสุข, พึงบริโภคให้เป็นสุข, พึงนอนให้เป็นสุข,
พึงบำเรอไฟ, พึงนอบน้อมเทวดาภายใน" ดังนี้แล้ว ในวันรุ่งขึ้น
เรียกประชุมเสนาทั้งหมดแล้ว จึงเอากุฎุมพี ๘ คนให้เป็นผู้ค้ำประกัน
ในท่ามกลางราชเสนาแล้ว กล่าวว่ " ถ้าโทษเกิดขึ้นแก่ธิดาของเรา
ในที่ที่ไปแล้ว, พวกท่านพึงชำระ" ดังนี้แล้ว ประดับธิดาด้วยเครื่อง
ประดับช้อมหาดดาปสาธน์ ซึ่งมีค่าได้ ๘ โกฏิ ให้ทรัพย์ ๕๔ โกฏิ
เป็นค่าจูงสำหรับออบ ให้ขึ้นสู่ยานแล้ว ให้คนเที่ยวตีกลองประกาศใน

บ้านส่วย ๑๔ ตำบลอันเป็นของตน เท้าอนุราชบุรี รอบเมืองสาเกตว่า
"ชนผู้อยากไปกับธิดาของเรา ก็จงไป."

ชาวบ้าน ๑๔ ตำบลพอได้ยินเสียง จึงออกไปไม่เหลือใคร ๆ เลย
ด้วยคิดว่า "จักมีประโยชน์อะไรแก่พวกเราในที่นี้ ในเวลาที่แม่เจ้าของ
เราไปเสีย." ฝ่ายธนัญชัยเศรษฐี ทำสักการะแด่พระราชาและมิกคารเศรษฐี
แล้ว ก็ตามไปส่งธิดากับคนเหล่านั้นน้อยหนึ่ง.

มิกคารเศรษฐี นั่งในยานน้อยไปข้างหลังยานทั้งหมด เห็นหมู่พล
แล้ว จึงถามว่า "นั่นพวกไหน?"

พวกคนใช้. ทาสหญิงทาสชาย ผู้รับใช้ของหญิงสะใภ้ของท่าน.

มิกคารเศรษฐี ใครจักเลี้ยงดูคนจำนวนเท่านั้นได้; พวกท่านจง
โอบคนพวกนั้นแล้วไล่ให้หนีไป, จงจุดพวกที่ไม่หนีออกจากที่นี่.

แต่นางวิสาขากล่าวว่า "หลีกไป, อย่าห้าม. พลนั้นแล จักให้
กัดแก่พล."

แม้เมื่อนางกล่าวอย่างนั้น. เศรษฐีก็ยังคงกล่าวว่า "แม่ เราไม่มี
ความต้องการด้วยชนเหล่านั้น, ใครจักเลี้ยงคนเหล่านี้ได้" ดังนี้แล้ว
จึงให้โอบด้วยก้อนดินและท่อนไม้เป็นต้น ไล่ให้หนีไปแล้วพาพวกที่เหลือ
ไป ด้วยคิดว่า "เราพอละ ด้วยคนจำนวนเท่านี้."

นางวิสาขาทิ้งกรุงสาวัตถี

ครั้นเวลาถึงประตูนครสาวัตถี นางวิสาขาคิดว่า "เราจักนั่งใน
ยานที่ปกปิดเข้าไปหรือหนอ? หรือจะขึ้นบนรถเข้าไป." ที่นั่นนางได้
ตกลงใจอย่างนี้ว่า "เมื่อเราเข้าไปด้วยยานที่ปกปิด, ความวิเศษแห่ง

เครื่องประดับช้อมหาดาปสาธน์จักไม่ปรากฏ." นางยื่นบรรณแสดงตนแก่ชาวนครทั้งสิ้น เข้าไปสู่นครแล้ว. ชาวกรุงสาวัตถี เห็นสมบัติของนางวิสาขาแล้ว จึงพูดกันว่า "นัยว่า หญิงนั้น ชื่อวิสาขา, สมบัติเห็นปานนี้ นี่สมควรแก่นางแท้."

นางวิสาขานั้น เข้าไปสู่เรือนของเศรษฐี ด้วยสมบัติมาก ด้วยประการฉะนี้. ก็ในวันที่นางมาถึง ชาวนครทั้งสิ้น ได้ส่งบรรณาการไปตามกำลัง ด้วยคิดว่า "ชนอุชยเศรษฐี ได้ทำสักการะมากมายแก่พวกเราผู้ถึงนครของตน." นางวิสาขาได้ให้ให้บรรณาการที่เขาส่งมาแล้ว ๆ (ทำ) ให้เป็นประโยชน์ทุกอย่าง ในตระกูลอื่น ๆ ในนครนั้นนั่นแหละ.

นางวิสาขาเจรจาไพเราะ

นางกล่าวถ้อยคำเป็นที่รัก เหมาะแก่ใจของคนเหล่านั้น ๆ ว่า "ท่านจงให้สิ่งนี้แก่คุณแม่ของฉัน, จงให้สิ่งนี้แก่คุณพ่อของฉัน, จงให้สิ่งนี้แก่พี่ชายน้องชายของฉัน. จงให้สิ่งนี้แก่พี่สาวน้องสาวของฉัน" ดังนี้แล้ว ส่งบรรณาการไป. ได้ทำชาวนครทั้งหมดให้เป็นเหมือนพวกญาติ ด้วยประการฉะนี้.

ต่อมาในระหว่างตอนกลางคืน นางลาตัวเป็นแม่ม้าอาชาไนยของนางได้ตกลง. นางให้พวกทาสถือกระบี่ป้อมไปในที่นั้นแล้ว ยังนางลาให้อาบด้วยน้ำอุ่น ให้ทาด้วยน้ำมัน แล้วได้ไปสู่ที่อยู่ของตนตามเดิม.

มิกคารเศรษฐี เมื่อทำอวามงคลของบุตร หาได้คำนึงถึงพระตถาคต แม้ประทับอยู่ในวิหารโกสุมิ อันความรักที่ตั้งอยู่เฉพาะในพวกสมณะเปลือยสิ้นกาลนาน เตือนอยู่ คิดว่า "เราจักทำสักการะ

แม่แก่พระผู้เป็นเจ้าของเรา" ดังนี้แล้ว วันหนึ่งให้คนหุงข้าวปายาส
ขึ้นบรรจุในภาชนะใหม่ หลายร้อยสำหรับ ให้นิมนต์พวกอเจลกะ ๕๐๐
คน เชิญเข้าไปในเรือนแล้ว จึงส่งข่าวแก่นางวิสาขาว่า "สะเก็ของฉันท
งมา, ไหว้พระอรหันต์ทั้งหลาย."

นางวิสาขาตำหนิพ่อผัว

นางเป็นอริยสาวิกาผู้โสดาบัน [พอ] ได้ยินคำว่า "อรหันต์"
ก็เป็นผู้ร่าเริงยินดี มาสู่ที่บริโภคแห่งอเจลกะเหล่านั้น แลดูอเจลกะ
เหล่านั้นแล้ว คิดว่า "ผู้เว้นจากหิริโอตตปปะเห็นปานนี้ ย่อมชื่อว่า
พระอรหันต์ไม่ได้, เหตุไร พ่อผัวจึงให้เรียกเรามา?" ตีเตียนเศรษฐี
แล้ว ก็ไปที่อยู่ของตนตามเดิม.

พวกอเจลกะเห็นอาการของนางวิสาขานั้นแล้ว จึงตีเตียนเศรษฐี
โดยเป็นเสียงเดียวกัน ทั้งหมดว่า "ลฤหบดี ท่านไม่ได้หญิงอื่นแล้วหรือ
จึงให้สาวิกของสมณโคดมซึ่งเป็นนางกาลกนิษฐีตัวสำคัญเข้ามาในที่นี้ ?
จงให้ขับไล่นางออกจากเรือนนี้โดยเร็ว." เศรษฐีนั้นคิดว่า "เราไม่
อาจให้ขับไล่ออกไป ด้วยเหตุเพียงถ้อยคำของท่านเหล่านี้เท่านั้น, นาง
เป็นธิดาของสกุลใหญ่" ดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า "พระผู้เป็นเจ้าของ
ธรรมดาเด็ก รู้บ้างไม่รู้บ้าง ฟังทำ, ท่านทั้งหลายนิ่งเสียเถิด " ส่ง
อเจลกะเหล่านั้นไปแล้ว นั่งบนอาสนะมีค่ามาก บริโภคข้ามธุปายาส
มีน้ำน้อยในถาดทองคำ.

ในสมัยนั้น พระเถระผู้ถือการเที่ยววิณฑาตเป็นวัตรรูปหนึ่ง

๑. อเจลกะ คนผู้ถือลัทธิเปลือยกาย.

กำลังเที่ยวบิณฑบาต ได้เข้าไปสู่เรือนหลังนั้นแล้ว. นางวิสาขาเห็นพ่อผัวอยู่ เห็นพระเถระรูปนั้นว่า คิดว่า "การบอกพ่อผัวไม่ควร," จึงได้เลี้ยงออกไปยืนโดยอาการที่พ่อผัวนั้นจะเห็นพระเถระได้. แต่เศรษฐีนั้นเป็นพาล แม้เห็นพระเถระ ก็แกล้งทำเป็นเหมือนไม่เห็น ก้มหน้าบริโภคอยู่นั่นเอง.

นางวิสาขาติพ่อผัวว่าบริโภคของเก่า

นางวิสาขารู้ว่า "พ่อผัวของเราแม้เห็นพระเถระ ก็ไม่เอาใจใส่" จึงกล่าวว่า "นิมนต์ไปข้างหน้าเถิด เจ้าข้า, พ่อผัวของดิฉันกำลังบริโภคของเก่า." เศรษฐีนั้น แม้อดกลั้นได้ในเวลาที่พวกนิครนถ์บอก (แต่) ในขณะที่นางวิสาขากล่าวว่า "บริโภคของเก่า" นั้นเอง ก็วางมือกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจำข้าวปายาสนี้ไปเสียจากที่นี่, จงขับไล่นางนั้นออกจากเรือนนี้, นางคนนี้ทำให้เราเป็นผู้ชื่อว่าเกียวกินของไม่สะอาด ในกาลมงคลเช่นนี้."

ก็เลทาสและกรรมกรทั้งหมดในเรือนนั้น ล้วนเป็นคนของนางวิสาขา จึงไม่อาจจะเข้าใกล้ ใครจักจับนางที่มือหรือที่เท้า. แม้ผู้สามารถกล่าวด้วยปากก็ไม่มี.

นางวิสาขาฟังคำของพ่อผัวแล้ว กล่าวว่า "คุณพ่อ ดิฉันจะไม่ออกไปด้วยเหตุเพียงเท่านั้น คุณพ่อมิได้นำดิฉันมา เหมือนน่านางกุมภทาสีมาแต่ท่าน้ำ ธรรมดาธิดาของมารดาบิดาผู้ยังมีชีวิตอยู่ จะไม่ออกไปด้วยเหตุเพียงเท่านั้น; เพราะเหตุนั้นแล ในเวลาจะมาที่นี้ คุณพ่อของดิฉัน

จึงได้เรียกภุมมพี ๘ คนมา พู่ว่า 'ถ้าโทษเกิดขึ้นแก่ธิดาของเรา
ดังนี้แล้ว ก็มอบดิฉันไว้ในมือของภุมมพีเหล่านั้น คุณพ่อจงให้เรียกท่าน
เหล่านั้นมาแล้วให้ชำระโทษของดิฉัน.'

เศรษฐีคิดว่า "นางวิสาขานี้ พุคคิ" จึงให้เรียกภุมมพีทั้ง ๘
มาแล้วบอกว่า "นางทาริกานี้ ว่าฉันผู้นั่งรับประทานข้าวปายาสมีน้ำขึ้น
ในถาดทอง ในเวลามงคลว่า 'ผู้กินของไม่สะอาด,' พวกท่านยกโทษ
นางวิสาขานี้ขึ้นแล้ว จงคร่านางนี้ออกจากเรือนนี้."

ภุมมพี. ทราบว่า อย่างนั้นหรือ? แม่.

วิสาข. ฉันไม่ได้พูดอย่างนั้น. แต่เมื่อพระเถระผู้ถือการเที่ยว
บิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่ง ยืนอยู่ที่ประตูเรือน, พ่อผัวของฉัน กำลัง
รับประทานข้าวมธุปายาสมีน้ำน้อย ไม่ใส่ใจถึงพระเถระนั้น, ฉันคิดว่า
พ่อผัวของเรา ไม่ทำบุญในอัฐภาพนี้, บริโภคแต่บุญเก่าเท่านั้น, จึง
ได้พูดว่า นิมนต์ไปข้างหน้าเถิด เจ้าข้า, พ่อผัวของดิฉัน กำลังบริโภค
ของเก่า.' โทษอะไรของดิฉันจะมีในเพราะเหตุนี้เล่า?

ภุมมพี. ท่าน โทษในเพราะเหตุนี้ มิได้มี ธิดาของข้าพเจ้า
กล่าวชอบ. เหตุไร ท่านจึงโกรธ?

เศรษฐี. ท่านทั้งหลาย โทษอันนี้ เป็นอันพ้นไปก่อน, แต่
วันหนึ่ง ในมัชฌิมยาม นางวิสาขานี้อันคนใช้ชายหญิงแวดล้อมแล้ว
ได้ไปหลังเรือน.

ภุมมพี. ทราบว่า อย่างนั้นหรือ? แม่.

วิสาข. พ่อทั้งหลาย ดิฉันไม่ได้ไปเพราะเหตุอื่น, ก็เมื่อนางลา
แม่มาอาชาในยศตกแล้วใกล้เรือนนี้ ดิฉันคิดว่า 'การที่นั่งเฉยไม่เอา

เป็นธุระเสียเลย 'ไม่สมควร' จึงให้คนถือประทีปด้ามไปกับพวกหญิงคนใช้ ให้ทำการบริหารแก่แม่ลาที่ตกลูกแล้ว, ในเพราะเหตุนี้ คิฉันจะมีโทษอะไร ?

กุฎุมพี. ท่าน ธิดาของพวกข้าพเจ้า ทำกรรมแม้พวกหญิงคนใช้ ไม่พึงทำในเรือนของท่าน, ท่านยังเห็นโทษอะไร ในเพราะเหตุนี้ ?

เศรษฐี. ท่านทั้งหลาย แม้ในเรื่องนี้ จะไม่มีโทษ ก็ช่างเถอะ, แต่ว่า บิดาของนางวิสาขานี้ เมื่อกล่าวสอนนางวิสาขานี้ ในเวลาจะมาถึงนี้ ได้ให้โอวาท ๑๐ ข้อซึ่งลึกลับปิดบัง, เราไม่ทราบเนื้อความแห่งโอวาทนั้น, นางจึงบอกเนื้อความแห่งโอวาทนั้นแก่เรา; ก็บิดาของนางนี้ได้บอกว่า 'ไฟในไม่พืงนำออกไปภายนอก' พวกเราอาจหรือหนอ ? เพื่อจะไม่ให้ไฟแก่เรือนคั่นเคยทั้งสองฝ่ายแล้วอยู่ได้."

นางวิสาขานะความพ่อผัว

กุฎุมพี. ทราบว่าอย่างนั้นหรือ ? แม่.

วิสาขา. พ่อทั้งหลาย คุณพ่อของคิฉันมิได้พูดหมายความดั่งนั้น, แต่ได้พูดหมายความดั่งนี้ว่า 'แม่ เจ้าเห็นโทษของแม่ผัวพ่อผัวและสามีของเจ้าแล้ว อย่าเฝ้ากล่าว ณ ภายนอกคือในเรือนนั้น ๆ, เพราะว่ามันขึ้นชื่อว่าไฟ เช่นกับไฟชนิดนี้ ย่อมไม่มี.

เศรษฐี. ท่านทั้งหลาย ข้อนั้นยกไว้ก่อน, ก็บิดาของนางวิสาขานี้กล่าวว่า 'ไฟแต่ภายนอก ไม่พืงให้เข้าไปภายใน, พวกเราอาจเพื่อจะไม่ไปนำไฟมาจากภายนอกหรือ ? ในเมื่อไฟใน (เรือน) คับ.

กุฎุมพี. ทราบว่าอย่างนั้นหรือ ? แม่.

วิสาขา. พ่อทั้งหลาย คุณพ่อของดิฉัน ไม่ได้พูดหมายความดั่งนั้น, แต่ได้พูดหมายความดั่งนี้ว่า 'ถ้าหญิงหรือชายทั้งหลาย ในบ้านใกล้เรือนเคียงของเจ้า พูดถึงโทษของแม่พี่พ่อพี่และสามี, เจ้าอย่านำเอาคำที่ชนพวกนั้นพูดแล้ว มาพูดอีกว่า 'คนชื้อโน้น พูดยกโทษอย่างนั้นของท่านทั้งหลาย' เพราะขึ้นชื่อว่าไฟ เช่นกับไฟนั้น ย่อมไม่มี.

นางวิสาขาได้ฟังโทษ เพราะเหตุนี้. ก็นางฟังโทษในเพราะเหตุนี้ฉันใด, แม้ในคำที่เหลือ นางก็ได้ฟังโทษฉันนั้น (เหมือนกัน).

อรรถาธิบายข้อโอวาทอื่น

ก็ในโอวาทเหล่านั้น ฟังทราบอธิบายดังนี้ :-

ก็คำที่บิดาของนางสอนว่า "แม่ เจ้าควรให้แก่ชนทั้งหลายที่ให้เท่านั้น" เศรษฐีกล่าวหมายเอา [เนื้อความนี้] ว่า "ควรให้ แก่คนที่ถือเครื่องอุปกรณ์ที่ยืมไปแล้ว ส่งคืนเท่านั้น." แม้คำว่า "ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้" นี้ เศรษฐีกล่าวหมายความว่า "ไม่ควรให้แก่ผู้ที่ถือเอาเครื่องอุปกรณ์ที่ยืมไปแล้ว ไม่ส่งคืน." ก็แต่คำว่า "ควรให้แก่คนทั้งที่ให้ทั้งที่ไม่ให้" นี้ เศรษฐีกล่าวหมายความว่า "เมื่อญาติและมิตรยากจนมาถึงแล้ว, ชนเหล่านั้น อาจจะใช้คืน หรือไม่อาจก็ตาม. ให้แก่ญาติและมิตรเหล่านั้นนั้นแหละ ควร." แม้คำว่า "ฟังนั่งเป็นสุข" นี้ เศรษฐีกล่าวหมายความว่า "การนั่งในที่ ๆ เห็นแม่พี่พ่อพี่และสามีแล้วต้องลุกขึ้น ไม่ควร." ส่วนคำว่า "ฟังบริโภคนั่งเป็นสุข" นี้ เศรษฐีกล่าวหมายความว่า "การไม่บริโภคก่อนแม่พี่พ่อพี่และสามี เลี้ยงดูท่าน

เหล่านั้น รู้สิ่งที่ท่านเหล่านั้น ทุก ๆ คนได้แล้วหรือยังไม่ได้ แล้วตนเอง
บริโภคน้ำที่หลัง จึงควร." แม้คำว่า "ฟังนอนเป็นสุข" นี้ เศรษฐีกล่าว
หมายความว่า "ไม่ฟังขึ้นที่นอน นอนก่อนแม่ผัวพ่อผัวและสามี,
ควรทำวัตรปฏิบัติที่ตนควรทำแก่ท่านเหล่านั้นแล้ว ตนเองนอนที่หลัง
จึงควร." และคำว่า "ฟังบำเรอไฟ" นี้ เศรษฐีกล่าวหมายความว่า
" การเห็นทั้งแม่ผัวพ่อผัวทั้งสาม ให้เป็นเหมือนกองไฟและเหมือนพระ-
ยานาค จึงควร." แม้คำว่า " ฟังนอบน้อมเทวดาภายใน " นี้ เศรษฐี
กล่าวหมายความว่า "การเห็นแม่ผัวพ่อผัวและสามี ให้เป็นเหมือนเทวดา
จึงสมควร."

เศรษฐีได้ฟังเนื้อความแห่งโอวาท ๑๐ ข้อนี้ อย่างนั้นแล้ว ไม่
เห็นคำใดเทียบ ใดนั่งก้มหน้าแล้ว.

ครั้งนั้น กุฎุมพีทั้งหลาย ถามเศรษฐีนั้นว่า "ท่านเศรษฐี โทษ
แม้อย่างอื่นแห่งธิดาของพวกข้าพเจ้า ยังมีอยู่หรือ?"

เศรษฐี. ไม่มีดอก ท่าน.

กุฎุมพี. เมื่อเป็นเช่นนั้น เหตุไร ท่านจึงให้จับไล่ นางผู้ไม่มี
ความผิด ออกจากเรือน โดยไม่มีเหตุเล่า?

มิกการเศรษฐีขอโทษนางวิสาขา

เมื่อกุฎุมพีทั้งหลาย พุดอย่างนั้นแล้ว, นางวิสาขาได้พุดว่า "พ่อ
ทั้งหลาย การที่ดิฉันไปก่อนตามคำของพ่อผัว ไม่สมควรเลย ก็จริง,
แต่ในเวลาจะมา คุณพ่อของดิฉัน ได้มอบดิฉันไว้ในมือของพวกท่าน
เพื่อต้องการชำระโทษของดิฉัน, ก็ความที่ดิฉันไม่มีโทษ ท่านทั้งหลาย

ทราบแล้ว, บัดนี้ ดิฉันควรไปได้" ดังนี้แล้ว จึงส่งคนใช้หญิงชายทั้งหลายว่า "พวกเจ้าจงให้ช่วยกันจัดแจงพาหนะ มียานเป็นต้น." ที่นั่น เศรษฐียี่ดกภูมพีเหล่านั้นไว้ แล้วกล่าวกะนางว่า "แม่ จันไม่รู้ พูดไปแล้ว. ยกโทษให้ฉันเถิด."

วิสาขา. คุณพ่อ ดิฉันยกโทษที่ควรยกให้แก่คุณพ่อได้โดยแท้, แต่ดิฉันเป็นธิดาของตระกูลผู้มีความเลื่อมใสอันไม่อ่อนแอ ในพระพุทธศาสนา, พวกดิฉันเว้นภิกษุสงฆ์แล้ว เป็นอยู่ไม่ได้, หากดิฉันได้เพื่อบำรุงภิกษุสงฆ์ตามความพอใจของดิฉัน, ดิฉันจึงจักอยู่.

เศรษฐี. แม่ เจ้าจงบำรุงพวกสมณะของเจ้า ตามความชอบใจเถิด.

มิกการเศรษฐีฟังธรรมของพระพุทธเจ้า

นางวิสาขา ให้คนไปทูลนิมนต์พระทศพล แล้วเชิญเสด็จให้เข้าไปสู่निเวศน์ในวันรุ่งขึ้น. ฝ่ายพวกสมณะเปลือย ได้ยินว่าพระศาสดาเสด็จไปยังเรือนของมิกการเศรษฐี จึงไปนั่งล้อมเรือนไว้. นางวิสาขาทวายน้ำทักษิณาทกแล้วส่งข่าวไปว่า "ดิฉันตกแต่งเครื่องสักการะทั้งปวงไว้แล้ว. เชิญพ่อพี่ของคุณพ่อ มาอังกาสพระทศพลเถิด." ครั้งนั้น พวกอาชีวกห้ามมิกการเศรษฐีผู้อยากจะทำว่า "ลฤหบดี ท่านอย่าไปสู่สำนักของพระสมณโคดมเลย." เศรษฐี ส่งข่าวไปว่า "สะเก็ของฉัน จงอังกาสเองเถิด." นางอังกาสภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เมื่อเสร็จกตกิจแล้ว ได้ส่งข่าวไปอีกว่า "เชิญพ่อพี่ของคุณพ่อ มาฟังธรรมเถิด." ที่นั่น พวกอาชีวกนั้น กล่าวกะเศรษฐีนั้นผู้คิดว่า "ชื่อว่า การไม่ไปคราวนี้ ไม่สมควรอย่างยิ่ง" แล้วกำลังไป เพราะความที่ตนอยาก

ฟังธรรมอีกว่า " ถ้ากระนั้น ท่านเมื่อฟังธรรมของพระสมณโคดม จง
นั่งฟังภายนอกมาน" ดังนี้แล้ว จึงล้วงหน้าไปก่อนเศรษฐินั้นแล้วก็กั้น
มานไว้. เศรษฐีไปนั่งภายนอกมาน.

พระศาสดา ตรัสว่า "ท่านจงนั่งนอกมานก็ตาม ที่ฝาเรือนคน
อื่นก็ตาม ฟากภูเขาหินโน้นก็ตาม ฟากจักรวาลโน้นก็ตาม, เราเชื่อว่า
เป็นพระพุทธเจ้า ย่อมอาจจะให้ท่านได้ยินเสียงของเราได้" ดังนี้แล้ว
ทรงเริ่มอนุப்புฬิตถาเพื่อแสดงธรรม คุณจับต้นหว้าใหญ่สั้น และคุณ
ยังฝนคืออมตธรรมให้ตกอยู่.

ก็เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงธรรมอยู่ ชนผู้ยืนอยู่ข้างหน้า
ก็ตาม ข้างหลังก็ตาม อยู่เลยร้อยจักรวาล พันจักรวาลก็ตาม อยู่ในภพ
อกนิษฐ์ก็ตาม ย่อมกล่าวกันว่า "พระศาสดา ย่อมทอดพระเนตรดูเรา
คนเดียว, ทรงแสดงธรรมโปรดเราคนเดียว." แท้จริง พระศาสดาเป็น
คุณทอดพระเนตรดูชนนั้น ๆ และเป็นคุณตรัสกับคนนั้น ๆ.

นัยว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย อุปมาดังพระจันทร์. ย่อมปรากฏ
เหมือนประทับยืนอยู่ตรงหน้าแห่งสัตว์ทั้งหลาย ผู้ยืนอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง
เหมือนพระจันทร์ลอยอยู่แล้วในกลางหาวย่อมปรากฏแก่ดวงสัตว์ว่า
"พระจันทร์อยู่บนศีรษะของเรา, พระจันทร์อยู่บนศีรษะของเรา" ฉะนั้น.
ได้ยินว่า นี่เป็นผลแห่งทานที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงตัดพระเสียรที่
ประดับแล้ว ทรงควักพระเนตรที่หยอดดีแล้ว ทรงชำแหละเนื้อหทัยแล้ว
ทรงบริจาคโอรสเช่นกับพระชาติ ฐิตาเช่นกับนางกัณหาชينا ปชาบดี
เช่นกับพระนางมัทรี ให้แล้ว เพื่อเป็นทาสของผู้อื่น.

นางวิสาขาได้นามว่ามีคารมารดา

ฝ่ายมีการเสริญ เมื่อพระตถาคตทรงเปลี่ยนแปลงย้ายธรรม-
เทศนาอยู่ นั่งอยู่ภายนอกมานั่นเอง ตั้งอยู่แล้วในโศคาปัตติผล อัน
ประดับด้วยพันทน์ ประกอบด้วยขจรศรัทธา เป็นผู้หมดสงสัยในรัตนะ ๓
ยกขาม่านขึ้นแล้ว มาเอาปากอมถันหญิงสะใภ้ ตั้งนางไว้ในตำแหน่ง
มารดาด้วยคำว่า "เจ้าจงเป็นมารดาของฉันท ตั้งแต่วันนี้ไป."

จำเดิมแต่นั้น นางวิสาขาได้ชื่อว่ามีการมารดาแล้ว, ภายหลัง
ได้บุตรชาย จึงได้ตั้งชื่อบุตรนั้นว่า "มีการะ."

มหาเศรษฐีปล่อยถันของหญิงสะใภ้แล้ว ไปหมอบลงแทบพระบาท
ของพระผู้มีพระภาคเจ้า นวดพื้นพระบาทด้วยมือ และจับด้วยปาก
และประกาศชื่อ ๓ ครั้งว่า "ข้าพระองค์ชื่อมีการะ พระเจ้าข้า" ดังนี้
เป็นต้นแล้ว กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่ทราบ ตลอดกาล
เพียงเท่านี้ 'ทานที่บุคคลให้แล้วในศาสนานี้ มีผลมาก, ข้าพระองค์
ทราบผลแห่งทานในบัดนี้ ก็เพราะอาศัยหญิงสะใภ้ ของข้าพระองค์,
ข้าพระองค์ เป็นผู้พ้นแล้วจากอบายทุกข์ทั้งปวง, หญิงสะใภ้ของ
ข้าพระองค์ เมื่อมาสู่เรือนนี้ ก็มาแล้วเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความ
สุขแก่ข้าพระองค์" ดังนี้แล้ว ได้กล่าวคาถานี้ว่า:-

"ข้าพระองค์นั้น ย่อมรู้ทั่วถึงทานที่บุคคลให้
แล้ว ในเขตที่บุคคลให้แล้วมีผลมากในวันนี้,
หญิงสะใภ้คนดีของข้าพระองค์มาสู่เรือน เพื่อ
ประโยชน์แก่ข้าพระองค์หนอ."

นางวิสาขา ทูลนิมนต์พระศาสดา แม่เพื่อเสวยในวันรุ่งขึ้น. แม่ในวันรุ่งขึ้น แม่ผัวได้บรรลุโศดาปัตติผลแล้ว. จำเดิมแต่กาลนั้น เรือนหลังนั้น ได้เปิดประตูแล้วเพื่อพระศาสนา.

มิกการเศรษฐีทำเครื่องประดับให้นางวิสาขา

ลำดับนั้น เศรษฐีคิดว่า "สะใภ้ของเรา มีอุปการะมาก, เราจักทำบรรณาการให้แก่นาง, เพราะเครื่องประดับของสะใภ้ที่นั่นหนัก, ไม่อาจเพื่อประดับตลอดกาลเป็นนิตย์ได้, เราจักให้ช่างทำเครื่องประดับอย่างเบาๆ แก่นาง ควรแก่การประดับในทุกอิริยาบถ ทั้งในกลางวันและกลางคืน" ดังนี้แล้ว จึงให้ช่างทำเครื่องประดับ ชื่อมนมัญญกะ อันมีราคาแสนหนึ่ง, เมื่อเครื่องประดับนั้นเสร็จแล้ว, นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้ฉัน โดยความเคารพแล้ว ให้นางวิสาขาอาบนำด้วยหมอน้ำหอม ๑๖ หม้อ ให้ยื่นถวายบังคมพระศาสดาในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระศาสดาแล้ว. พระศาสดาทรงทำอนุโมทนาแล้ว เสด็จไปสู่วิหารตามเดิม.

นางวิสาขามีกำลังเท่าช้าง ๕ เชือก

จำเดิมแต่กาลนั้น แม่นางวิสาขา ทำบุญมีทานเป็นต้นอยู่ ได้พร ๘ ประการ จากสำนักพระศาสดา ปราภฏประหนึ่งจันทเลขา (วงจันทร์) ในกลางหาว ถึงความเจริญด้วยบุตรและธิดาแล้ว. ได้ทราบมาว่า นางมีบุตร ๑๐ คน มีธิดา ๑๐ คน, บรรดาบุตร (ชายหญิง) เหล่านั้น คนหนึ่ง ๆ ได้มีบุตรคนละ ๑๐ คน มีธิดาคนละ ๑๐ คน, บรรดา

หลานเหล่านั้น คนหนึ่ง ๆ ได้มีบุตรคนละ ๑๐ คน มีธิดาคนละ ๑๐ คน.
จำนวนคน ได้มีตั้ง ๘,๔๒๐ คน เป็นไปด้วยสามารถแห่งความสืบเนื่อง
แห่งบุตรหลานและเหลน ของนางวิสาขานั้น อย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้.
นางวิสาขาเอง ก็ได้มีอายุ ๑๒๐ ปี. ชื่อว่าผมหงอกบนศีรษะแม่เส้นหนึ่ง
ก็ไม่มี. นางได้เป็นประหนึ่งเด็กหญิงรุ่นอายุราว ๑๖ ปี เป็นนิตย์. ชน
ทั้งหลาย เห็นนางมีบุตรและหลานเป็นบริวารเดินไปวิหาร ย่อมถามกัน
ว่า "ในหญิงเหล่านี้ คนไหน นางวิสาขา ?. ชนผู้เห็นนางเดินไปอยู่
ย่อมคิดว่า 'บัดนี้ของงเดินไปหน่อยเถิด. แม่เจ้าของเราเดินไปอยู่เที่ยว
ย่อมงาม.'" ชนที่เห็นนางยืน นั่ง นอน ก็ย่อมคิดว่า "บัดนี้ งนอน
หน่อยเถิด, แม่เจ้าของเรานอนแล้วแล ย่อมงาม." นางได้เป็นผู้อัน
ใคร ๆ พุคไม่ได้ว่า "ในอิริยาบถทั้ง ๔ นางย่อมไม่งามในอิริยาบถ
ชื่อโน้น" ด้วยประการฉะนี้. ก็นางวิสาขานั้น ย่อมทรงกำลังเท่าช้าง
๕ เชือก. พระราชาทรงสดับว่า "ได้ทราบว่ นางวิสาขา ทรงกำลัง
เท่าช้าง ๕ เชือก" ในเวลานางไปวิหารฟังธรรมแล้วกลับมา มีพระ-
ประสงค์จะทดลองกำลัง จึงรับสั่งให้ปล่อยช้างไป. ช้างนั้นชูงวง ได้วิ่ง
รี่เข้าใส่นางวิสาขาแล้ว. หญิงบริวารของนาง ๕๐๐ บางพวกวิ่งหนีไป,
บางพวกไม่ละนาง, เมื่อนางวิสาขากล่าวว่า "อะไรกันนี้ ?" จึงบอก
ว่า "แม่เจ้า ได้ทราบว่ พระราชาทรงประสงค์จะทดลองกำลังแม่เจ้า
จึงรับสั่งให้ปล่อยช้าง." นางวิสาขา คิดว่า "ประโยชน์อะไร ด้วยการ
เห็นช้างนี้แล้ววิ่งหนีไป, เราจักจับช้างนั้นอย่างไรหนอแล?" จึงคิดว่า
"ถ้าเราจับช้างนั้นอย่างมั่นคง, ช้างนั้นจะพึงฉิบหาย" ดังนี้แล้ว จึง
เอานิ้ว ๒ นิ้ว จับวงแล้วผลัดไป. ช้างไม่อาจทรงตัวอยู่ได้, ได้ชวน

ล้มลงที่พระลานหลวงแล้ว. มหาชนได้ให้สาธุการ. นางพร้อมกับบริวาร ได้กลับเรือนโดยสวัสดิ์แล้ว.

นางวิสาขาถือเครื่องประดับไว้ที่วิหาร

ก็โดยสมัยนั้นแล นางวิสาขามิคารมารดา มีบุตรมาก มีหลานมาก มีบุตรหาโรคมิได้ มีหลานหาโรคมิได้ สมมติกันว่า เป็นมงคลอย่างยิ่ง ในกรุงสาวัตถี. บรรดาบุตรหลานตั้งพัน มีจำนวนเท่านั้น แม้นคนหนึ่ง ที่ชื่อว่า ถึงความตายในระหว่าง มิได้มีแล้ว. ในงานมหรสพที่เป็นมงคล ชาวกรุงสาวัตถี ย่อมอัญเชิญนางวิสาขาให้บริโภคน้ำก่อน. ต่อมา ในวันมหรสพวันหนึ่ง เมื่อมหาชนแต่งตัวไปวิหารเพื่อฟังธรรม, แม้นางวิสาขา บริโภคน้ำที่ที่เขาเชิญแล้ว ก็แต่งเครื่องมหาลดาปสาธน์ ไปวิหารกับด้วยมหาชน ได้เปลื้องเครื่องอาภรณ์ให้แก่หญิงคนใช้ไว้, ที่พระธรรมสังคากาจารย์กล่าวหมายเอาคำนี้ว่า "ก็โดยสมัยนั้นแล ในกรุงสาวัตถี มีการมหรสพ, มนุษย์ทั้งหลายแต่งตัวแล้วไปวัด. แม้นางวิสาขามิคารมารดา ก็แต่งตัวไปวิหาร. ครั้งนั้นแล นางวิสาขามิคารมารดา เปลื้องเครื่องประดับ ผูกให้เป็นห่อที่ผ้าห่มแล้วได้ (ส่ง) ให้หญิงคนใช้ว่า "นี่แน่ะ แม่ เจ้าจงรับห่อนี้ไว้."

ได้ยินว่า นางวิสาขานั้น เมื่อกำลังเดินไปวิหาร คิดว่า "การที่เราสวมเครื่องประดับมีค่ามากเห็นปานนี้ไว้บนศีรษะ แล้วประดับเครื่องอลังการจนถึงหลังเท้า เข้าไปสู่วิหาร "ไม่ควร" จึงเปลื้องเครื่องประดับนั้นออกห่อไว้แล้วได้ส่งให้ในมือหญิงคนใช้ ผู้ทรงกำลังเท้าข้าง ๕ เชือก
๑. วิ. มหาวีรังค์ ๒/๔๘๕.

ผู้เกิดด้วยบุญของตนเหมือนกัน. หญิงคนใช้นั้นคนเดียว ย่อมอาจเพื่อรับเครื่องประดับมहाลดาปสาธน์นั้นได้, เพราะเหตุนั้น นางวิสาขา จึงกล่าวกะหญิงคนใช้นั้นว่า "แม่ จงรับเครื่องประดับนี้ไว้, ฉันจักสวมมันในเวลากลับจากสำนักของพระศาสดา. ก็นางวิสาขา ครั้นให้เครื่องประดับมหาลดาปสาธน์นั้นแล้ว จึงสวมเครื่องประดับชื่อฉนัมภูฐกะ ได้เข้าไปเฝ้าพระศาสดา สดับธรรมแล้ว. ในที่สุดการสดับธรรม นางถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าจากอาสนะหลีกไปแล้ว. ฝ่ายหญิงคนใช้นั้นของนาง ลืมเครื่องประดับนั้นแล้ว. ก็เมื่อบริษัทฟังธรรมหลีกไปแล้ว, ถ้าใครลืมของอะไรไว้. พระอานนทเถระย่อมเก็บงำของนั้น. เพราะเหตุดังนี้ในวันนั้น ท่านเห็นเครื่องมหาลดาปสาธน์แล้ว จึงทูลแต่พระศาสดาว่า "นางวิสาขา ลืมเครื่องประดับไว้ ไปแล้ว พระเจ้าข้า." พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า "จงเก็บไว้ในที่สุดข้างหนึ่งเถิด อานนท์." พระเถระยกเครื่องประดับนั้น เก็บค้ำไว้ที่ข้างบันได.

นางวิสาขาตรวจบริเวณวัด

ฝ่ายนางวิสาขา เทียวเดินไปภายในวิหาร กับนางสุปปิยา ด้วยตั้งใจว่า "จักรู้สิ่งทีควรทำแก่ภิกษุอาคันตุกะภิกษุผู้เตรียมตัวจะไปและภิกษุไข้เป็นต้น." ก็โดยปกติแล ภิกษุหนุ่มและสามเณร ผู้ต้องการด้วยเนยใส น้ำผึ้งและน้ำมันเป็นต้น เห็นอุบาสิกาเหล่านั้น ในภายในวิหารแล้ว ย่อมถือภาชนะมีถาดเป็นต้น เดินเข้าไปหา. ถึงในวันนั้น ก็ทำแล้วอย่างนั้นเหมือนกัน. ครั้งนั้น นางสุปปิยา เห็นภิกษุไข้รูปหนึ่ง จึงถามว่า "พระผู้เป็นเจ้าต้องการอะไร?" เมื่อภิกษุไข้รูปนั้น ตอบว่า "ต้อง

การรสแห่งเนื้อ" จึงตอบว่า "ได้พระพระผู้เป็นเจ้า, ดิฉันจักส่งไป" ในวันที่ ๒ เมื่อไม่ได้เนื้อที่เป็นกัปปิยะ จึงทำกิจที่ควรทำด้วยเนื้อขาอ่อนของตน ด้วยความเลื่อมใสในพระศาสดา ก็กลับเป็นผู้มีศรัทธาตั้งอยู่ตามปกตินั้นแล. ฝ่ายนางวิสาขาตรวจดูภิกษุหนุ่มและสามเณรผู้เป็นไข้แล้ว ก็ออกโดยประตูอื่น ยืนอยู่ที่อุปัฏฐาคารแล้ว พูคว่า "แม่ จงเอาเครื่องประดับมา, ฉันจักแต่ง." ในขณะนั้นหญิงคนใช้นั้น รู้ว่าตนลืมนำแล้ว ออกมา จึงตอบว่า "ดิฉันลืมนำแม่เจ้า." นางวิสาขา กล่าวว่า "ถ้ากระนั้น จงไปเอามา, แต่ถ้าพระผู้เป็นเจ้าอาณนทเถระของเรา ยกเก็บเอาไว้ในที่อื่น, เจ้าอย่าเอามา, ฉันบริจาครูปเครื่องประดับนั้น ถวายพระผู้เป็นเจ้านั้นแล." นัยว่า นางวิสาขานั้นย่อมรู้ว่า "พระเถระย่อมเก็บสิ่งของที่พวกภุมนุษย์ลืมนำไว้," เพราะฉะนั้น จึงพูดอย่างนั้น.

นางวิสาขาซื้อที่สร้างวิหารถวายสงฆ์

ฝ่ายพระเถระ พอเห็นนางคนใช้นั้น ก็ถามว่า "เจ้ามาเพื่อประสงค์อะไร?" เมื่อหญิงคนใช้นั้นตอบว่า "ดิฉันลืมนำเครื่องประดับของแม่เจ้าของดิฉัน จึงได้มา." จึงกล่าวว่า "ฉันเก็บมันไว้ที่ข้างบันไดนั้น, เจ้าจงเอาไป." หญิงคนใช้นั้นตอบว่า "พระผู้เป็นเจ้า ห่อภัณฑะที่ท่านเอามือถูกแล้ว แม่เจ้าของดิฉัน ส่งมิให้นำเอาไป" ดังนี้แล้ว ก็มีมือเปล่ากลับไป ถูนางวิสาขาถามว่า อะไร แม่?" จึงบอกเนื้อความนั้น. นางวิสาขา กล่าวว่า "แม่ ฉันจักไม่ประดับเครื่องที่พระผู้เป็นเจ้าของฉันถูกต้องแล้ว ฉันบริจาครูปแล้ว. แต่พระผู้เป็นเจ้ารักษาไว้ เป็น

๑. อรรถกถาแก้วว่า ปฏิจุฉาพนิเขนาติ มัสระเสน (น้ำเนื้อต้ม).

การลำบาก. ฉันจำหน่ายเครื่องประดับนั้นแล้วจกน้อมนำสิ่งที่เป็นกบปียะ
ไป. เจ้าจงไปเอาเครื่องประดับนั้นมา." หญิงคนใช้นั้นไปนำเอามาแล้ว.
นางวิสาขา ไม่แต่งเครื่องประดับนั้น สั่งให้เรียกพวกช่างทองมาแล้วให้
ตีราคา, เมื่อพวกช่างทองเหล่านั้นตอบว่า มีราคาถึง ๖ โกฎิ, แต่
สำหรับค่าบำเหน็จต้องถึงแสน," จึงวางเครื่องประดับไว้บนยานแล้วกล่าว
ว่า "ถ้ากระนั้น พวกท่านจงขายเครื่องประดับนั้น." ไม่มีใครจักอาจ
ให้ทรัพย์จำนวนเท่านั้นรับไว้ได้. เพราะหญิงผู้สมควรประดับเครื่องประดับ
นั้น หาได้ยาก. แท้จริง หญิง ๓ คนเท่านั้น ในปฐมมณฑล ได้
เครื่องประดับมหาลดาปสาธน์ คือ นางวิสาขามหาอุบาสิกา ๑, นางมัลลิกา
ภรรยาของพันธุมัลลเสนาบดี ๑, ลูกสาวของเศรษฐีกรุงพาราณสี ๑,
เพราะฉะนั้น นางวิสาขา จึงให้ค่าเครื่องประดับนั้นเสียเองทีเดียว แล้ว
ให้ชนทรัพย์ ๕ โกฎิ ๑ แสน ขึ้นใส่เกวียน นำไปสู่วิหาร ถวายบังคม
พระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า พระอนนทเถระผู้เป็นเจ้า
ของหม่อมฉัน เอามือถูกต้องเครื่องประดับของหม่อมฉันแล้ว, จำเดิม
แต่กาลที่ท่านถูกต้องแล้ว หม่อมฉันไม่อาจประดับได้, แต่หม่อมฉันให้
ขายเครื่องประดับนั้น ด้วยคิดว่า "จักจำหน่าย น้อมนำเอาสิ่งอันเป็น
กบปียะมา' ไม่เห็นผู้อื่นจะสามารถรับไว้ได้ จึงให้รับค่าเครื่องประดับ
นั้นเสียเองมาแล้ว. หม่อมฉันจะน้อมเข้าไปในปัจฉัยไหน ในปัจฉัย ๔ พระ-
เจ้าข้า?" พระศาสดา ตรัสว่า "เธอควรจะทำที่อยู่เพื่อสงฆ์ ใกล้
ประตูด้านปราจีนทิศเถิด วิสาขา." นางวิสาขา ทูลรับว่า "สมควร
พระเจ้าข้า" มีใจเบิกบาน จึงเอาทรัพย์ ๕ โกฎิ ซื่อเฉพาะที่ดิน. นาง
เริ่มสร้างวิหารด้วยทรัพย์ ๕ โกฎินอกนี้.

การสร้างวิหารของวิสาขา ๕ เดือนแล้วเสร็จ

ต่อมาวันหนึ่ง พระศาสดา ทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยสมบัติของเศรษฐีบุตรนามว่าภัททิยะ ผู้จุติจากเทวโลกแล้วเกิดในตระกูลเศรษฐีในภัททิยนคร ทรงทำกตกิจในเรือนของอนาถบิณฑิกเศรษฐีแล้ว ก็เสด็จบายพระพักตร์ไปยังประตูด้านทิศอุดร. แม้ตามปกติ พระศาสดา ทรงรับภิกษาในเรือนของนางวิสาขาแล้ว ก็เสด็จออกทางประตูด้านทักษิณ ประทับอยู่ในพระเชตวัน, ทรงรับภิกษาในเรือนของอนาถบิณฑิกเศรษฐีแล้ว ก็เสด็จออกทางประตูด้านปราจีน ประทับอยู่ในบุพพาราม. ชนทั้งหลายเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จดำเนินมุ่งตรงประตูด้านทิศอุดรแล้ว ย่อมรู้ได้ว่า "จักเสด็จหลีกไปสู่ที่จาริก." ในวันนั้น แม่นางวิสาขา พอราบว่า "พระศาสดา เสด็จดำเนินบายพระพักตร์ไปทางประตูด้านทิศอุดร" จึงรีบไป ถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า "ทรงประสงค์จะเสด็จดำเนินไปสู่ที่จาริกหรือ พระเจ้าข้า?"

พระศาสดา. อย่างนั้น วิสาขา.

วิสาขา. พระเจ้าข้า หม่อมฉันบริจาคทรัพย์จำนวนเท่านี้ ให้สร้างวิหารถวายแด่พระองค์, โปรดเสด็จกลับเถิด พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. นี้ เป็นการไปยังไม่กลับ วิสาขา.

นางวิสาขานั้น คิดว่า "พระผู้มีพระภาคเจ้า จะทรงเห็นใคร ๆ ผู้สมบูรณ์ด้วยเหตุ เป็นแน่." จึงกราบทูลว่า "ถ้ากระนั้น ขอพระองค์โปรดรับสั่งให้ภิกษุรูปหนึ่ง ผู้เข้าใจการงานที่หม่อมฉันทำแล้วหรือยังไม่ได้ทำ กลับ แล้วเสด็จเถิด พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. เธอพอใจภิกษุรูปใด, จงรับบาตรของภิกษุรูปนั้น
เถิด วิสาขา.

แม้นางจะพึงใจพระอานนท์เถระก็จริง, แต่คิดว่า "พระมหา-
โมคคัลลานเถระเป็นผู้มีฤทธิ์, การงานของเราจักพลันสำเร็จ ก็เพราะ
อาศัยพระเถระนั้น" ดังนี้แล้ว จึงรับบาตรของพระเถระไว้. พระเถระ
แลดูพระศาสดา. พระศาสดาตรัสว่า "โมคคัลลานะ เธอจงพาภิกษุ
บริวารของเธอ ๕๐๐ รูป กลับเถิด." ท่านได้ทำตามพระดำรัสนั้นแล้ว.
ด้วยอำนาจของท่าน พวกภิกษุผู้ไปเพื่อต้องการไม้และเพื่อต้องการหิน
ระยะทางแม่ตั้ง ๕๐-๖๐ โยชน์ ก็ขนเอาไม้และหินมากมายมาทันในวัน
นั้นนั่นเอง, แม้ยกไม้และหินใส่เกวียนก็ไม่ลำบากเลย, เพลาเกวียนก็
ไม่หัก. ต่อกาลไม่นานนัก พวกเขาก็สร้างปราสาท ๒ ชั้นเสร็จ. ปราสาท
นั้นได้เป็นปราสาทประดับด้วยห้องพันห้อง คือชั้นล่าง ๕๐๐ ห้อง. ชั้น
บน ๕๐๐ ห้อง. พระศาสดา เสด็จดำเนินจาริกไปโดย ๕ เดือนแล้ว
ได้เสด็จ (กลับ) ไปสู่กรุงสาวัตถีอีก. แม้การงานในปราสาทของนาง
วิสาขา ก็สำเร็จโดย ๕ เดือนเหมือนกัน. นางให้สร้างยอดปราสาทอันจ
น้ำได้ ๖๐ หม้อ ด้วยทองคำสีสุกที่บุเป็นแท่งนั้นแล. นางได้ยินว่า
"พระศาสดา เสด็จไปยังเขตวันมหาวิหาร" จึงทำการต้อนรับนำพระ-
ศาสดาไปวิหารของตนแล้ว รับปฏิญญาว่า "พระเจ้าข้า ขอพระองค์
โปรดพาภิกษุสงฆ์ประทับอยู่ในวิหารนี้แหละตลอด ๔ เดือนนี้, หม่อมฉัน
จักทำการฉลองปราสาท." พระศาสดาทรงรับแล้ว.

นางวิสาขาทำบุญฉลองวิหาร

จำเดิมแต่กาลนั้น นางวิสาขานั้น ย่อมถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์มี

พระพุทธเจ้าเป็นประธานในวิหารนั้นแล. ครั้งนั้น หญิงสหายคนหนึ่ง
ของนาง ถือผ้าผืนหนึ่งราคา ๑,๐๐๐ มาแล้ว กล่าวว่า "สหาย ฉัน
อยากจะลาผ้าผืนนี้ โดยสั่งเขปว่าเครื่องลาดพื้นในปราสาทของท่าน, ขอ
ท่านช่วยบอกที่ลาดแก่ฉัน." นางวิสาขา กล่าวว่า "สหาย ถ้าฉันจะบอกแก่
ท่านว่า 'โอกาสไม่มี,' ท่านก็จักสำคัญว่า 'ไม่ปรารถนาจะให้โอกาส
แก่เรา, ท่านจงตรวจดูพื้นแห่งปราสาท ๒ ชั้น และห้องพันห้องแล้ว
รู้ที่ลาดเอาเองเถิด" หญิงสหายนั้น ถือผ้าราคา ๑,๐๐๐ เที้ยว (เงิน
ตรา) ในที่นั้น ๆ ไม่เห็นผ้าที่มีราคาน้อยกว่าผ้าของตนนั้นแล้ว ก็ถึง
ความเสียใจว่า "เราไม่ได้ส่วนบุญในปราสาทนี้" ได้ยื่นร้องให้อยู่แล้ว
ในที่แห่งหนึ่ง. ครั้งนั้น พระอานนทเถระ เห็นหญิงนั้น จึงถามว่า
"ร้องไห้เพราะเหตุไร?" นางบอกเนื้อความนั้นแล้ว. พระเถระกล่าวว่า
"อย่าคิดเลย, เราจักบอกที่ลาดให้แก่ท่าน," กล่าวแล้วว่า 'ท่านจงลาด
ไว้ที่บันได ทำเป็นผ้าเช็ดเท้า, ภิภุฑ์ทั้งหลาย ล้างเท้าแล้ว เช็ดเท้าที่
ผ้านั้นก่อน จึงจักเข้าไปภายใน, เมื่อเป็นเช่นนั้น ผลเป็นอันมากก็จักมี
แก่ท่าน." ได้ยินว่า ที่นั้นเป็นสถานอันนางวิสาขามีได้กำหนดไว้. นาง
วิสาขาได้ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ในภายใน
วิหาร ตลอด ๔ เดือน. ในวันสุดท้าย ได้ถวายผ้าสาฎกเพื่อทำจีวรแก่
ภิกษุสงฆ์. ผ้าสาฎกเพื่อทำจีวร ที่ภิกษุใหม่ในสงฆ์ได้แล้ว ได้มีราคา
พันหนึ่ง. นางได้ถวายเภสัชเต็มบาตรแก่ภิกษุทุกรูป. ในเพราะการ
บริจาคทาน ทรัพย์ได้ (หมดไป) ถึง ๕ โกฏิ. นางวิสาขาบริจาค
ทรัพย์ในพระพุทธศาสนา ทั้งหมด ๒๗ โกฏิ คือ ในการซื้อพื้นที่แห่ง
วิหาร ๕ โกฏิ, ในการสร้างวิหาร ๕ โกฏิ, ในการฉลองวิหาร ๕ โกฏิ

ด้วยประการฉะนี้.

ชื่อว่าการบริจาคนั้น ย่อมไม่มีแก่หญิงอื่น ผู้ดำรงอยู่ใน
ภาวะแห่งสตรีอยู่ในเรือนของตนผู้มีจักษุ.

นางวิสาขาเปล่งอุทานในวันฉลองวิหารเสร็จ

ในวันแห่งการฉลองวิหารเสร็จ เวลาบ่าย นางวิสาขานั้นอันบุตร
หลานแวดล้อมแล้ว คิดว่า " ความปรารถนาใดๆ อันเราตั้งไว้แล้วใน
กาลก่อน, ความปรารถนานั้นๆ ทั้งหมดเที่ยว ถึงที่สุดแล้ว." เดินเวียน
รอบปราสาท เปล่งอุทานนี้ด้วยเสียงอันไพเราะด้วย ๕ คาถาว่า:-

"ความคำริของเราว่า 'เมื่อไร เราจักถวาย
ปราสาทใหม่ ฉาบด้วยปูนขาวและดิน เป็นวิหารทาน'
ดังนี้ บริบูรณ์แล้ว. ความคำริของเราว่า 'เมื่อไร
เราจักถวายเตียงตั้งฟูกและหมอนเป็นเสนาสนะกัณฑ์'
ดังนี้ บริบูรณ์แล้ว. ความคำริของเราว่า 'เมื่อไร
เราจักถวายสลากัณฑ์ ผสมด้วยเนื้ออันสะอาด เป็น
โภชนทาน' ดังนี้ บริบูรณ์แล้ว. ความคำริของ
เราว่า 'เมื่อไร เราจักถวายผ้ากาสิกพัสดุ ผ้าเปลือก
ไม้ และผ้าฝ้าย เป็นจีวรทาน' ดังนี้ บริบูรณ์แล้ว.
ความคำริของเราว่า 'เมื่อไร เราจักถวายเนยใส
เนยข้น น้ำมัน และน้ำอ้อย เป็นเภสัชทาน'
ดังนี้ บริบูรณ์แล้ว"

ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินเสียงของนางแล้ว กราบทูลแต่พระศาสดาว่า

"พระเจ้าข้า ชื่อว่าการขับร้องของนางวิสาขา พวกข้าพระองค์ไม่เคยเห็น ในกาลนาน ประมาณเท่านี้, วันนี้ นางอันบุตรและหลานแวดล้อมแล้ว ขับเพลงเดินเวียนรอบปราสาท, ดิของนางกำเร็บหรือหนอแล, หรือนาง เสียวจรตเสียวแล้ว?" พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธิดาของเราหา ขับเพลงไม่, แต่อัมมาสัยส่วนตัวของเธอเต็มเปี่ยมแล้ว, เธอดีใจว่า 'ความปรารถนาที่เราตั้งไว้ ถึงที่สุดแล้ว, จึงเดินเปล่งอุทาน.'" เมื่อ ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า "ก็นางตั้งความปรารถนาไว้เมื่อไร พระเจ้าข้า," จึงตรัสว่า "จักฟังหรือภิกษุทั้งหลาย." เมื่อภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า "จักฟัง พระเจ้าข้า." จึงทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัสดังต่อไปนี้):-

บุรพประวัติของนางวิสาขา

ภิกษุทั้งหลาย ในที่สุดแสนกัปแต่เนิ่นไป พระพุทธเจ้า พระนามว่า ปทุมุตตระ ทรงอุบัติขึ้นแล้วในโลก. พระองค์ได้มีพระชนมายุแสนปี, มีภิกษุจีณาสพแสนหนึ่งเป็นบริวาร, นครชื่อหังสวดี พระชนกเป็นพระราชา นามว่า สุนันทะ, พระชนนีเป็นพระเทวี นามว่า สุชาดา. อุบาสิกาผู้เป็นยอดอุปัฏฐายิกาของพระศาสดาองค์นั้นทูลขอพร ๘ ประการ แล้ว ตั้งอยู่ในฐานะคังมารดา บำรุงพระศาสดาด้วยปัจจัย ๔ ย่อมไปสู่ ที่บำรุงทั้งเย็นและเช้า. หญิงสหายคนหนึ่งของอุบาสิกา นั้น ย่อมไปวิหาร กับอุบาสิกา นั้นเป็นนิตย. หญิงนั้น เห็นอุบาสิกา นั้น พุดกับพระศาสดา ด้วยความคุ้นเคย และเห็นความเป็นผู้สนิทสนมกับพระศาสดา คิดว่า "เธอทำกรรมอะไรหนอแล จึงเป็นผู้สนิทสนมกับพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อย่างนี้?" ดังนี้แล้ว จึงทูลถามพระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า หญิงนี้

เป็นอะไรแก่พระองค์?"

พระศาสดา. เป็นเลิศแห่งหญิงผู้อุปัฏฐายิกา.

หญิง. พระเจ้าข้า นางกระทำการอะไร จึงเป็นเลิศแห่งหญิงผู้
อุปัฏฐายิกา?

พระศาสดา. เธอตั้งความปรารถนาไว้ตลอดแสนกัป.

หญิง. บัดนี้ หม่อมฉันปรารถนาแล้วอาจจะได้ไหม พระเจ้าข้า?

พระศาสดา. จี๊ อจ.

หญิงนั้นกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ถ้ากระนั้น ขอพระองค์
กับภิกษุแสนรูป โปรดรับภิกษาของหม่อมฉันตลอด ๗ วันเถิด.
พระศาสดาทรงรับแล้ว. หญิงนั้น ถวายทานครบ ๗ วัน ในวันที่สุด
ได้ถวายผ้าสาฎกเพื่อทำจีวรแล้ว ถวายบังคมพระศาสดา หมอบลงแทบ
บาทมูต ตั้งความปรารถนาว่า "พระเจ้าข้า ด้วยผลแห่งทานนี้ หม่อม
ฉันปรารถนาความเป็นใหญ่ในเทวโลกเป็นต้น อย่างไม่อย่างหนึ่งก็หาไม่.
หม่อมฉันพึงได้พร ๘ ประการ ในสำนักแห่งพระพุทธเจ้าผู้เช่นพระองค์
แล้ว ตั้งอยู่ในฐานะดังมารดา เป็นยอดของอุบาสิกาผู้สามารถเพื่อบำรุง
ด้วยปัจจัย ๔." พระศาสดา ทรงดำริว่า "ความปรารถนาของหญิงนี้ จัก
สำเร็จหรือหนอ?" ทรงคำนึงถึงอนาคตกาล ตรวจดูตลอดแสนกัปแล้ว
จึงตรัสว่า ในที่สุดแห่งแสนกัป พระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม จักทรง
อุบัติขึ้น, ในกาลนั้น เธอจักเป็นอุบาสิกาชื่อว่าวิสาขา ได้พร ๘ ประการ
ในสำนักของพระองค์แล้ว ตั้งอยู่ในฐานะดังมารดา จักเป็นเลิศแห่ง
หญิงผู้เป็นอุปัฏฐายิกา ผู้บำรุงด้วยปัจจัย ๔." สมบัตินั้นได้เป็นประหนึ่ง
ว่า อੰนางจะพึงได้ในวันพรุ่งนี้ทีเดียว.

นางทำบุญจนตลอดอายุแล้ว จุตจากอภัพนั้น เกิดในเทวโลก
ท่องเที่ยวอยู่ในเทวโลกและมนุษย์โลก ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระนามว่ากัสสป เป็นพระธิดา พระนามว่า สังฆทาสี ผู้พระกนิษฐา
ของบรรดาพระธิดา ๗ พระองค์ของพระเจ้ากาสิพระนามว่ากิกิ ยังมีได้ไป
สู่ตระกูลอื่น ทรงทำบุญมีทานเป็นต้นกับด้วยเจ้าพี่หญิงเหล่านั้นตลอดกาล
นาน, ได้ทำความปรารถนาไว้ แม้เทพบาทมูลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระนามว่ากัสสป ว่า " ในอนาคตกาล หม่อมฉัน พึงได้พร ๘ ประการ
ในสำนักแห่งพระพุทธเจ้าผู้เช่นพระองค์แล้ว ตั้งอยู่ในฐานะดังมารดา
เป็นยอดแห่งอุบาสิตาสู่ถวายปัจจัย ๔." ก็จำเดิมแต่กาลนั้น นางท่องเที่ยว
อยู่ในเทวโลกและมนุษย์โลก ในอภัพนี้ ได้เกิดเป็นธิดาของธนัญชน
เศรษฐีผู้เป็นบุตรแห่งเมณฑกเศรษฐี ได้ทำบุญเป็นอันมากในศาสนา
ของเรา.

สัตว์เกิดแล้วควรทำกุศลให้มาก

พระศาสดา (ครั้งทรงแสดงอดีตนิทานจบแล้ว) ตรัสว่า "ภิกษุ
ทั้งหลาย ธิดาของเราย่อมไม่ขับเพลง ด้วยประการฉะนี้แล, แต่เธอเห็น
ความสำเร็จ แห่งความปรารถนาที่ตั้งไว้ จึงเปล่งอุทาน." เมื่อจะทรง
แสดงธรรม ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย นายมาลาการผู้ฉลาด ทำกอง
ดอกไม้ต่าง ๆ ให้เป็นกองโตแล้ว ย่อมทำพวงดอกไม้มีประการต่าง ๆ ได้
ฉันใด; จิตของนางวิสาขา ย่อมโน้มไปเพื่อทำกุศล มีประการต่าง ๆ
ฉันนั้นเหมือนกัน " ดังนี้แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๘. ยถาปี ปุပ္ผราสีมฺหา กยิรา มาลาคุเฬ พหู

เอวฺ ชาเตน มจฺเจเน กตฺตพฺพิ กุสลํ พหู.

" นายมาลาการพึงทำพวงดอกไม้ให้มาก จาก
กองดอกไม้ แม้นั้นใด; มัจฉัตว์ผู้มีอันจะพึงตาย
เป็นสภาพ ควรทำกุศลไว้ให้มาก ฉะนั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปุပ္ผราสีมฺหา ได้แก้ จากกองแห่ง
ดอกไม้มีประการต่างๆ. บทว่า กยิรา แปลว่า พึงทำ. สองบทว่า
มาลาคุเฬ พหู ความว่า ซึ่งมาลาวิกัติ หลายชนิด ต่างโดยชนิด
มีดอกไม้ที่ร้อยเข้าข้างเดียวเป็นต้น. บทว่า มจฺเจเน ความว่า สัตว์ผู้
ได้ชื่อว่า 'มจฺโจ' เพราะความเป็นผู้มีอันจะพึงตายเป็นสภาพ ควรทำ
กุศล ต่างด้วยกุศลมีการถวายจิวรเป็นต้นไว้ให้มาก. ศัพท์คือ ปุပ္ผราสี
ในพระคถานั้น มีอันแสดงดอกไม้มากเป็นอรธ.

ก็ถ้าดอกไม้มีน้อย และนายมาลาการฉลาด ก็ย่อมไม่อาจทำพวง
ดอกไม้ให้มากได้เลย; ส่วนนายมาลาการผู้ไม่ฉลาด เมื่อดอกไม้จะมีน้อย
ก็ตาม มากก็ตาม ย่อมไม่อาจโดยแท้; แต่เมื่อดอกไม้มีมาก นายมาลา-
การผู้ฉลาด ขยัน เนิบแหลม ย่อมทำพวงดอกไม้ให้มาก ฉะนั้น; ถ้า
ศรัทธาของคนบางคนมีน้อย ส่วนโภคะมีมาก ผู้นั้นย่อมไม่อาจทำ
กุศลให้มากได้, ก็แล เมื่อศรัทธามีน้อยทั้งโภคะก็น้อย. เขาก็ย่อมไม่อาจ;
ก็แล เมื่อศรัทธาโอฬาร แต่โภคะน้อย เขาก็ย่อมไม่อาจเหมือนกัน,
๑. อรรถกา เป็นมาลาคุเฬ.

ก็แต่เมื่อมีศรัทธาโอฬาร และโภคะก็โอฬาร เขาย่อมอาจทำกุศลให้มาก
ได้ ฉะนั้น นางวิสาขาอุบาสิกาเป็นผู้เช่นนั้นแล, พระศาสดา ทรง
หมายนางวิสาขานั้น จึงตรัสคำเป็นพระคาถาดังนี้ว่า:-

**"นายมาลาการพึงทำพวงดอกไม้ให้มาก จาก
กองดอกไม้ แม้ฉันใด; มัจฉัตว์ผู้มีอันจะพึงตาย
เป็นสภาพ ควรทำกุศลไว้ให้มาก ฉะนั้น."**

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากได้เป็นอริยบุคคล มีโสดาบัน
เป็นต้น, เทศนามีประโยชน์แก่มหาชนแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องนางวิสาขา จบ.

บาทพระคาถาว่า **อดีตตฺยิว กามเมสุ** ความว่า ผู้ไม่อิมในวัตถุ-
กามและกิลีสกามทั้งหลายนั้นแล ด้วยการแสวงหาบ้าง ด้วยการได้เฉพาะ
บ้าง ด้วยการใช้สอยบ้าง ด้วยการเก็บไว้บ้าง.

บาทพระคาถาว่า **อนุตฺโต กุรุเต วสฺ** ความว่า มัจฉุผู้ทำซึ่ง
ที่สุด กล่าวคือมรณะ พานระผู้คร่ำครวญ ไร้ไร ไปอยู่ ให้ถึงอำนาจ
ของตน.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุอริยผลทั้งหลาย มี
โสดาปัตติผลเป็นต้น, เทศนาเป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล.

เรื่องนางปติปุชิกา จบ.

๕. เรื่องปัญหาของพระอานนทเถระ [๔๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี เมื่อจะทรงแก้ปัญหาของพระอานนทเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "น ปุပ္ผคนุโธ ปฏิวัตเมติ" เป็นต้น.

พระอานนทเถระทูลถามปัญหา

ดังได้สดับมา พระเถระหลีกเร้นแล้วในเวลาเย็น คิดว่า "พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสกลิ้งสูงสุดไว้ ๓ อย่าง คือ 'กลิ้งเกิดจากราก กลิ้งเกิดจากแก่น กลิ้งเกิดจากดอก, กลิ้งของคันธชาติเหล่านั้นฟุ้งไปได้ตามลมเท่านั้น ไปทวนลมไม่ได้; กลิ้งของคันธชาติใด ฟุ้งไปได้แม้ทวนลม คันธชาตินั้น มีอยู่หรือหนอแล?" ครั้งนั้น ท่านได้มีความคิดนี้ว่า "ประโยชน์อะไรของเราด้วยปัญหาที่จะวินิจฉัยด้วยตนเอง, เราจักทูลถามพระศาสดานั้นแหละ (ดีกว่า)" ท่านเข้าไปเฝ้าพระศาสดาแล้วทูลถาม. เพราะเหตุนั้น พระธรรมสังคากาจารย์ จึงกล่าวไว้ว่า "ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท ออกจากที่หลีกเร้นในเวลาเย็น, เข้าไปเฝ้าโดยทิศภาคที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่. ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ได้กราบทูลคำนี้กะพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "พระเจ้าข้า กลิ้งของคันธชาติเหล่าใดฟุ้งไปตามลมอย่างเดียว ฟุ้งไปทวนลมไม่ได้, คันธชาติเหล่านี้มี ๓ อย่าง. คันธชาติ ๓ อย่างเป็นไฉน? พระเจ้าข้า กลิ้งของคันธชาติเหล่าใด ฟุ้งไปตามลม

๑. อัง. ติก. ๒๐/๒๕๐.

อย่างเดียว ฟุ้งไปทวนลมไม่ได้, คันธชาติ ๓ อย่างเหล่านี้แล คือ กลิ่น
เกิดจากราก, กลิ่นเกิดจากแก่น, กลิ่นเกิดจากดอก. พระเจ้าข้า กลิ่น
ของคันธชาติใด ฟุ้งไปตามลมก็ได้, กลิ่นของคันธชาติใด ฟุ้งไปทวนลม
ก็ได้. กลิ่นของคันธชาติใด ฟุ้งไปตามลมและทวนลมก็ได้, คันธชาตินั้น
บางอย่าง มีอยู่หรือหนอแล?"

พระศาสดาทรงเฉลยปัญหา

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อจะทรงเฉลยปัญหาแก่ท่าน จึงตรัสว่า
"อานนท์ กลิ่นของคันธชาติใด ฟุ้งไปตามลมก็ได้, กลิ่นของคันธชาติใด
ฟุ้งไปทวนลมก็ได้, กลิ่นของคันธชาติใด ฟุ้งไปตามลมและทวนลมก็ได้,
คันธชาตินั้น มีอยู่."

พระอานนท์. พระเจ้าข้า ก็กลิ่นของคันธชาติใด ฟุ้งไปตามลม
ก็ได้. กลิ่นของคันธชาติใด ฟุ้งไปทวนลมก็ได้. กลิ่นของคันธชาติใด
ฟุ้งไปตามลมและทวนลมก็ได้, คันธชาตินั้นเป็นไฉน?

พระศาสดา ตรัสว่า "อานนท์ หญิงก็ตาม ชายก็ตาม ในบ้าน
หรือในนิคมใด ในโลกนี้ เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึง, เป็นผู้ถึง
พระธรรมว่าเป็นที่พึง, เป็นผู้ถึงพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึง; เป็นผู้งดเว้นจากการ
ทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง. เป็นผู้งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้.
เป็นผู้งดเว้นจากการประพฤตินอกใจ เป็นผู้งดเว้นจากการกล่าวเท็จ.
เป็นผู้งดเว้นจากฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือการดื่มน้ำเมา ได้แก่
สุราและเมรัย; เป็นผู้มึนสติ มีกัลยาณธรรม; มีใจมีความตระหนี่เป็นมลทิน
ไปปราศแล้ว มีเครื่องบริจาคนิสละแล้ว มีฝ่ามืออันล้างแล้ว ยินดีใน

การสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน ย่อมอยู่ครอบครองเรือน,
สมณะและพราหมณ์ในทิศทั้งหลาย ย่อมกล่าว (สรรเสริญ) เกียรติคุณ
ของหญิงและชายนั้นว่า 'หญิงหรือชายในนิคมชื่อนั้น เป็นผู้ถึงพระ-
พุทธเจ้าว่าเป็นที่พึง, ฯลฯ ยินดีในการจำแนกทาน.' แม้เทวดาทั้งหลาย
ย่อมกล่าว (สรรเสริญ) เกียรติคุณของหญิงและชายนั้นว่า หญิงหรือ
ชายในบ้านหรือนิคมชื่อนั้น เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึง, ฯลฯ
ยินดีในการจำแนกทาน.' อานนท์ นี้แล เป็นคันธชาติมีกลิ่นฟุ้งไปตาม
ลมก็ได้, มีกลิ่นฟุ้งไปทวนลมก็ได้, มีกลิ่นฟุ้งไปตามลมและทวนลมก็ได้"
ดังนี้แล้ว ได้ทรงภายิตพระคาถาเหล่านั้นว่า :-

ธ. น ปุ่ผลคนุโธ ปฎิวาตเมติ

น จนุทน์ ตกรมลุลิกา วา

สตลจ คนุโธ ปฎิวาตเมติ

สพพา ทิสา สปุริโส ปวายติ.

จนุทน์ ตคร วาปี อุปลล อถ อสุสิที

เอเตลล คนุชชาตานิ ลีลคนุโธ อนุตโตโร.

"กลิ่นดอกไม่ฟุ้งไปทวนลมไม่ได้, กลิ่นจันทน์

หรือกลิ่นกฤษณาและกลัมพักก็ฟุ้งไปไม่ได้, แต่กลิ่น

ของสัตบุรุษฟุ้งไปทวนลมได้, (เพราะ) สัตบุรุษ

ย่อมฟุ้งจรไปตลอดทุกทิศ, กลิ่นจันทน์ก็ดี แม้กลิ่น

กฤษณาก็ดี กลิ่นอุบลก็ดี กลิ่นดอกมะลิก็ดี, กลิ่น

ศีลเป็นเยี่ยม กว่าคันธชาติทั้งหลายนั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **น ปุ่ผลคนุโ** ความว่า ต้นปาริฉัตร ในภพชื่อนิวคิงส์ โดยด้านยาวและด้านกว้าง มีประมาณ (ด้านละ) ๑๐๐ โยชน์, รัศมีดอกไม้ของต้นปาริฉัตรนั้นแผ่ออกไปตลอด ๕๐ โยชน์, กลิ่นฟุ้งไปได้ ๑๐๐ โยชน์. แม้อกลิ่นนั้น ก็ฟุ้งไปได้ตามลมเท่านั้น. แต่หาสามารถฟุ้งไปทวนลมได้แม้ (เพียง) ครึ่งองคุลีไม้. กลิ่นดอกไม้ แม้เห็นปานนี้ ฟุ้งไปทวนลมไม่ได้. บทว่า **จนุทน** ได้แก่ กลิ่นจันทน์. ด้วยบทว่า **ตกรรมลลิกา** ว่า นี้ ทรงพระประสงค์กลิ่นของคันธชาติ แม้เหล่านั้นเหมือนกัน. แท้จริง กลิ่นของจันทน์แดงก็ดี ของกฤษณาและกล้มพิกก็ดี ซึ่งเป็นยอดแห่งกลิ่นที่เกิดจากแก่นทั้งหลาย ย่อมฟุ้งไปได้ตามลมเท่านั้น ฟุ้งไปทวนลมไม่ได้. สองบทว่า **สตณจ คนุโ** ความว่า ส่วนกลิ่นศีลของสัตบุรุษ คือของพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ย่อมฟุ้งไปทวนลมได้.

ถามว่า เพราะเหตุไร ?

แก้ว่า เพราะสัตบุรุษย่อมฟุ้งจรไปตลอดทุกทิศ. อธิบายว่า เพราะสัตบุรุษย่อมฟุ้งปกคลุมไปตลอดทุกทิศด้วยกลิ่นศีล; ฉะนั้น สัตบุรุษ อันบัณฑิตควรกล่าวได้ว่า "กลิ่นของท่านฟุ้งไปทวนลมได้" เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า "**ปฐิวาตเมติ.**" บทว่า **วสุลิกิ** ได้แก่ ดอกมะลิ.

บทว่า **เอเตส** เป็นต้น ความว่า กลิ่นศีลของสัตบุรุษผู้มีศีลนั้นแล เป็นกลิ่นยอดเยี่ยมกว่ากลิ่นแห่งคันธชาติ มีจันทน์ (แดง) เป็นต้นเหล่านี้ คือหากกลิ่นที่เหมือนไม่มี ได้แก่ไม่มีส่วนเปรียบเทียบได้.

๑. กลิ่นกฤษณาและดอกมะลิ.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คถากรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 120

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น, เทศนามีประโยชน์แก่มหาชนแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องปัญหาของพระอานนทเถระ จบ.

๑๐. เรื่องถวายบิณฑบาตแก่พระมหากัสสปเถระ [๔๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภการถวายบิณฑบาตแก่พระมหากัสสปเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อปฺปมตฺโต อํ คนฺโธ" เป็นต้น.

นางอัปสรอยากทำบุญแต่ไม่สมหวัง

ความพิสดารว่า วันหนึ่ง พระเถระออกจากนิโรธสมาบัติ โดยล่วงไป ๗ วัน ออกไปแล้ว ด้วยคิดว่า "จักเที่ยวบิณฑบาต ตามลำดับตรอก ในกรุงราชคฤห์." ในสมัยนั้น นางอัปสรประมาณ ๕๐๐ มีเท้าเหมือนเท้านกพิราบ เป็นบริจาริกา ของท้าวสักกเทวราช เกิดความอุทสาหะว่า "จักถวายบิณฑบาตแก่พระเถระ" จึงเตรียมบิณฑบาต ๕๐๐ ที่ แล้วถือมาขึ้นอยู่ในระหว่างทาง กล่าวว่า "นิมนต์รับบิณฑบาตนี้ เจ้าข้า, โปรดทำความสงเคราะห์แก่พวกดิฉันเถิด."

พระเถระ พวกเจ้าจงไปเสียเถิด, ฉันทจักทำความสงเคราะห์พวกคนเข็ญใจ.

นางอัปสร. ขอท่านอย่าให้พวกดิฉันฉิบหายเสียเลย เจ้าข้า, โปรดทำความสงเคราะห์พวกดิฉันเถิด.

พระเถระรู้แล้ว จึงห้ามเสียอีก แล้วคิดว่า (บอก) นางอัปสรทั้งหลายผู้ไม่ปรารถนาจะหลีกไปยังอ้อนวอนอยู่ว่า "พวกเจ้าไม่รู้จัก

ประมาณตัว, จงหนีไป." นางอัปสรเหล่านั้น ฟังเสียงนิ้วมือของพระเถระแล้ว ไม่อาจเพื่อจะยืนขัดแข็งอยู่ได้ จึงหนีไปยังเทวโลกตามเดิม อันท้าวสักกะตรัสถามว่า "พวกหล่อนไปไหนกันมา" จึงทูลว่า "หม่อมฉันพากันไปด้วยหมายว่า จักถวายบิณฑบาตแก่พระมหากัสสปเถระ ผู้ออกจากสมบัติ พระเจ้าข้า.

สักกะ. ก็พวกหล่อนถวายแล้วหรือ ?

นางอัปสร. พระเถระไม่ปรารถนาจะรับ.

สักกะ. พระเถระพูดอย่างไร ?

นางอัปสร. " ท่านพูดว่า จักทำความสงเคราะห์พวกคนเจ็บใจ พระเจ้าข้า.

สักกะ. พวกหล่อนไปกันด้วยอาการอย่างไร ?

นางอัปสร. ไปด้วยอาการนี้แล พระเจ้าข้า.

ท้าวสักกะแปลงตัวทำบุญแก่พระเถระ

ท้าวสักกะ ตรัสว่า "หญิงเช่นพวกหล่อน จักถวายบิณฑบาตแก่พระเถระได้อย่างไร?" ประสงค์จะถวายด้วยพระองค์เอง จึงแปลงเป็นคนแก่คร่ำคร่าด้วยอำนาจชรา มีฟันหัก มีผมหงอก หลังโก่ง เป็นช่างหูกผู้เฒ่า ทรงทำแม่นางสุชาดาผู้เทพธิดา ให้เป็นหญิงแก่ เหมือนอย่างนั้นนั่นแล แล้วทรงนิรมิตถนนช่างหูกขึ้นสายหนึ่งประทับข้างหูกอยู่.

ฝ่ายพระเถระ เดินบ่าหน้าเข้าเมือง ด้วยหวังว่า "จักทำความสงเคราะห์พวกคนเจ็บใจ" เห็นถนนสายนั้น นอกเมืองนั่นแล แลดูอยู่ก็ให้เห็นคน ๒ คน. ในขณะนั้น ท้าวสักกะกำลังชิงหูก, นางสุชาดา

กรอหลอด. พระเถระคิดว่า "สองคนนี่ แม้ในเวลาแก่ก็ยังทำงาน, ในเมืองนี้ผู้ที่จะเจ็ญใจกว่าสองคนนี่เห็นจะไม่มี, เราจักรับภัตแม่ประมาณ กระบวนหนึ่งที่สองคนนี่ถวายแล้ว ทำความสงเคราะห์แก่คนสองคนนี่." พระเถระได้บ้ายหน้าไปตรงเรือนของคนที่สองนั้นแล.

ท้าวสักกะ ทอดพระเนตรเห็นพระเถระนั้นมาอยู่ จึงตรัสกะนาง สุขาคาว่า "หล่อน พระผู้เป็นเจ้าของเรา เดินมาทางนี้, เธอจงนั่งทำ เป็นเหมือนไม่เห็นท่านเสีย, ฉันจักลงท่านสักครู่หนึ่ง แล้วจึงถวาย บิณฑบาต." พระเถระได้มายืนอยู่ที่ประตูเรือนแล้ว. แม้สองผู้เมียนั้น ก็ทำเป็นเหมือนไม่เห็น ทำแต่การงานของตนฝ่ายเดียว คอยอยู่หน่อยหนึ่ง แล้ว. ครั้งนั้น ท้าวสักกะตรัสว่า "ที่ประตูเรือนดูเหมือน (มี) พระเถระยืนอยู่รูปหนึ่ง, เธอจงไปตรวจดูก่อน." นางสุขาคาตอบว่า "ท่านจงไปตรวจดูเถอะ นาย." ท้าวเธอเสด็จออกจากเรือนแล้ว, ทรง ไหว้พระเถระด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว. เอาพระหัตถ์ทั้งสองทำพระชานู แล้ว ถอนใจ เสด็จลุกขึ้น. ย่อพระองค์ลงหน่อยหนึ่ง ตรัสว่า "พระ- ผู้เป็นเจ้าของ เป็นพระเถระรูปไหนหนอแล?" แล้วตรัสว่า "ตาของผม ฝ้าฟาง" ดังนี้แล้ว, ทรงวางพระหัตถ์ไว้เหนือพระนลาศ (ป่องหน้า) ทรงแหงนดูแล้ว, ตรัสว่า "โอ ตายจริง!, พระผู้เป็นเจ้าของ พระมหา- กัสสปเถระของเรา นาน ๆ จึงมายังประตูกระท่อมของเรา, มีอะไรอยู่ ในเรือนบ้างไหม?" นางสุขาคาทำเป็นกุ๊กกิ๊กอยู่หน่อยหนึ่งแล้ว ได้ให้ คำตอบว่า "มี นาย" ท้าวสักกะ ตรัสว่า "ท่านเจ้าข้า พระคุณเจ้า อย่าคิดเลยว่า 'ทานเศร้าหมอง หรือประณีต' โปรดทำความสงเคราะห์ แก่กระผมทั้งสองเถิด" ดังนี้แล้ว ก็ทรงรับบาตรไว้, พระเถระคิดว่า

" ทานที่สองผิวเมียนั้นถวายแล้ว จะเป็นน้ำผักคองหรือรำกำมือหนึ่งก็ตามที, เราจักทำความสงเคราะห์แก่สองผิวเมียนั้น" ดังนี้แล้ว จึงได้ให้บาตรไป. ท้าวสักกะนั้น เสด็จเข้าไปภายในเรือนแล้ว ทรงคดข้าวสุกออกจากหม้อ ใส่เต็มบาตรแล้ว มอบถวายในมือพระเถระ. บิณฑบาตนั้นได้มีสุปพัญชนะมากมาย ได้หอมตลบทั่วกรุงราชคฤห์แล้ว.

ท้าวสักกะตรัสบอกความจริงแก่พระเถระ

ในกาลนั้น พระเถระคิดว่า "ชายนี้ มีศักดิ์น้อย, บิณฑบาต มีศักดิ์มาก เช่นกับโภชนะของท้าวสักกะ, นั้น ใครหนอ?" ครั้งนั้น พระเถระ ทราบชายนั้นว่า " ท้าวสักกะ" จึงกล่าวว่า "พระองค์ทรงแย่งสมบัติของคนเจ้าใจ (จัดว่า) ทำกรรมหนักแล้ว. ใคร ๆ ก็ตามที่เป็นคนเจ้าใจ ถวายทานแก่อาตมภาพในวันนี้ พึงได้ตำแหน่งเสนาบดีหรือตำแหน่งเศรษฐี."

สักกะ. ผู้ที่เจ้าใจไปกว่ากระผม ไม่มีเลย ขอรับ.

พระเถระ, พระองค์เสวยสิริราชสมบัติในเทวโลก จะจัดว่าเป็นคนเจ้าใจ เพราะเหตุไร?

สักกะ. อย่างที่พระผู้เป็นเจ้าว่า ก็ถูกละ ขอรับ. แต่เมื่อพระพุทธรเจ้า ยังมีทรงอุบัติ, กระผมได้ทำกัลยาณกรรมไว้. เมื่อพุทธรูปบาทกาลยังเป็นไปอยู่, เทพบุตรผู้มีศักดิ์เสมอกัน ๓ องค์เหล่านี้ คือ จูพรตเทพบุตร, มหารตเทพบุตร, อนกวัณณเทพบุตรทำกัลยาณกรรมแล้ว ได้เกิดในที่ใกล้ของกระผม มีเดชมามากกว่ากระผม; ก็กระผม เมื่อเทพบุตรทั้งสามนั้น พาพวกบริวารกลางสู่ระหว่างถนน ด้วยคิดว่า 'จักเล่นนักขัตฤกษ์' ต้อง

หนีเข้าตำหนัก, เพราะเดชจากสตรีระของเทพบุตรทั้งสามนั้น ท่วมทับ
สตรีระของกระผม, เดชจากสตรีระของกระผม ไม่ท่วมทับสตรีระของเทพบุตร
ทั้งสามนั้น, ใครจะเงี่ยใจว่ากระผมเล่า? ขอรับ.

พระเถระ. แม้เมื่อเป็นอย่างนั้น ตั้งแต่ต่อไป พระองค์อย่าได้
ลวงถวายทานแก่อาตมภาพอย่างนั้น.

สักกะ. เมื่อกระผมลวงถวายทานแก่ท่าน, กุศลจะมีแก่กระผมหรือ
ไม่มี?

พระเถระ. มี พระองค์.

สักกะ. เมื่อเป็นอย่างนั้น การทำกุศลกรรมก็จัดเป็นหน้าที่ของ
กระผมซิ ขอรับ.

ท้าวเชอตร้อยอย่างนั้นแล้ว ทรงไหว้พระเถระ พานางสุชาดา
ทรงทำปทักษิณพระเถระแล้ว เหาะขึ้นสู่เวหาส ทรงเปล่งอุทานว่า :-

"โอ ทานที่เป็นทานอย่างเยี่ยม เราได้ตั้ง

"ไว้ดีแล้วในท่านพระกัสสป."

มหากัสสปเถรทานสูตร

เพราะเหตุนั้น พระธรรมสังคากาจารย์ จึงกล่าวว่า :-

" สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ในพระเวฬุวัน กลันทก-
นิวาปสถาน ใกล้กรุงราชคฤห์. ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระมหากัสสป
อยู่ที่ปิปปลิตฺฐา, นั่งเข้าสมาธิอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยบัลลังก์เดียว สิ้น ๗ วัน.
ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปโดยล่วง ๗ วันนั้นแล้วจึงออกจากสมาธินั้น,

ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสป ผู้ออกจากสมาธินั้นแล้ว ได้มีความ
ปริวิตกอย่างนี้ว่า "ไหนหนอ ? เราพึงเข้าไปสู่กรุงราชคฤห์ เพื่อบิณฑบาต."
ก็โดยสมัยนั้นแล เทวดา ประมาณ ๕๐๐ ถึงความขวนขวาย เพื่อจะให้
ท่านพระมหากัสสปได้บิณฑบาต. ครั้งนั้นแล ท่านมหากัสสป ห้ามเทวดา
ประมาณ ๕๐๐ เหล่านั้นแล้ว ในเวลาเช้า นุ่ง (สบง) แล้ว ถือบาตร
และจีวร เข้าไปสู่กรุงราชคฤห์ เพื่อบิณฑบาต. ก็โดยสมัยนั้นแล ท้าว-
สักกะผู้เป็นจอมแห่งเหล่าเทพเจ้า ทรงประสงค์จะถวายบิณฑบาตแก่ท่าน
พระมหากัสสป ทรงนิรมิตเป็นช่างहुก ทอहुกอยู่. อสุรกายนามว่า
สุชาดา กรอหลอด.

ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสป, ที่ประทับอยู่ของท้าวสักกะ
ผู้เป็นจอมแห่งเหล่าเทพเจ้า มีอยู่โดยทิศภาคใด, เข้าไปหาแล้ว โดย
ทิศภาคนั้น; ท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเหล่าเทพเจ้า ได้ทอดพระเนตร
เห็นแล้วแล ซึ่งท่านพระมหากัสสปกำลังเดินมา แต่ที่ไกลเทียว, ครั้น
ทอดพระเนตรเห็นแล้ว เสด็จออกจากเรือน ทรงต้อนรับ รับบาตรจาก
มือ เสด็จเข้าไปสู่เรือน คดข้าวสุกจากหม้อ ใส่เต็มบาตรแล้ว ได้ถวาย
แก่ท่านพระมหากัสสป. บิณฑบาตนั้น ได้มีกับมากมาย มีแกงเหลือหลาย.
ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสป ได้มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า "สัตว์ผู้มี
ฤทธิ์มีอานุภาพเห็นปานนี้นี้ คือใครกันหนอ ?". ครั้งนั้นแล ท่านพระ-
มหากัสสป ได้มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า "นี่ คือท้าวสักกะ ผู้เป็นจอม
แห่งเหล่าเทพเจ้าแล." ครั้นทราบแล้ว ได้กล่าวคำนี้แก่ท้าวสักกะ
ผู้เป็นจอมแห่งเหล่าเทพเจ้าว่า "ท้าวโกสิย กรรมนี้ อันพระองค์ทรง
ทำแล้ว, พระองค์อย่าได้ทรงทำกรรมเห็นปานนี้อีกเลย." ท้าวสักกะ

ตรัสว่า "ท่านกัสสป ผู้เจริญ แม้พวกผมก็ต้องการบุญ, แม้พวกผมก็ควรทำบุญ." ครั้งนั้นแล ท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทพเจ้า อภิวัตน์ท่านพระมหากัสสปแล้ว ทรงทำปักษิณ เหาะขึ้นสู่เวหาส ทรงเปล่งอุทาน ๓ ครั้ง ในอากาศกลางหาวว่า :-

"โอ ทานที่เป็นทานอย่างเยี่ยม เราได้ตั้งไว้ดี
แล้วในท่านพระกัสสป, โอ ทานที่เป็นทานอย่างเยี่ยม
เราได้ตั้งไว้ดีแล้วในท่านพระกัสสป, โอ ทานที่เป็น
ทานอย่างเยี่ยม เราได้ตั้งไว้ดีแล้วในท่านพระกัสสป."

พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับยืนอยู่ในพระวิหารนั้นแล ได้ทรงสดับเสียงของท้าวสักกะนั้น จึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงดูท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเหล่าเทพเจ้า ทรงเปล่งอุทาน เสด็จไปทางอากาศ."

ภิกษุ. ก็ท้าวสักกะนั้น ทำอะไร ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ท้าวเธอลงถวายบิณฑบาตแก่กัสสปผู้บุตรของเรา, ครั้นถวายบิณฑบาตนั้นแล้ว ดีพระทัย พลังทรงเปล่งอุทานไป.

ภิกษุ. ท้าวเธอทราบได้อย่างไรว่า "ถวายบิณฑบาตแก่พระเถระควร พระเจ้าข้า?"

พระศาสดาตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ทั้งเหล่าเทพเจ้า ทั้งเหล่ามนุษย์ ย่อมพอใจ ภิกษุผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ชื่อว่าเช่นบุตรของเรา" ดังนี้แล้ว แม้พระองค์เองก็ทรงเปล่งอุทานแล้ว.

ก็ในพระสูตร คำมาแล้วเท่านั้นนั้นเทียวว่า "พระผู้มีพระภาคเจ้าได้

ทรงสดับแล้วแล ซึ่งเสียงของท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเทพเจ้า ผู้เหาะขึ้น
สู่เวหาส ทรงเปล่งอุทาน ๓ ครั้ง ในอากาศกลางหาวว่า :-

" โอ ทานที่เป็นทานอย่างเยี่ยม เราได้ตั้งไว้ดี
แล้วในท่านพระกัสสป, โอ ทานที่เป็นทานอย่างเยี่ยม
เราได้ตั้งไว้ดีแล้วในท่านพระกัสสป, โอ ทานที่เป็น
ทานอย่างเยี่ยม เราได้ตั้งไว้ดีแล้วในท่านพระกัสสป."

ด้วยพระโสตธาตุอันเป็นทิพย์ หมดจด ล่วงเสียงซึ่งโสตของมนุษย์."

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว ทรง
เปล่งอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า:-

" เทวดาและมนุษย์ ย่อมพอใจ แก่ภิกษุผู้ถือ
การเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ผู้เลี้ยงตัวเอง มิใช่เลี้ยง
ผู้อื่น ผู้มั่นคง ผู้เข้าไปสงบแล้ว มีสติทุกเมื่อ."

ก็แลครั้งทรงเปล่งอุทานนี้แล้ว ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสักกะ
ผู้เป็นจอมแห่งเหล่าเทพเจ้า ได้เสด็จมาถวายบิณฑบาตแก่บุตรของเรา
เพราะกลั่นศีล " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑๐. อปฺปมตฺโต อัยฺ คนฺโห ยวายฺ ตฺถจฺนฺทนี
โย จ สึลฺวตฺ คนฺโห วาติ เทเวสุ อุตฺตโม.

" กลิ่นนี้ คือ กลิ่นกฤษณา และกลิ่นจันทน์
เป็นกลิ่นเพียงเล็กน้อย, ส่วนกลิ่นของผู้มีศีลทั้งหลาย
เป็นกลิ่นชั้นสูง ย่อมหอมฟุ้งไป ในเทพเจ้าและ
เหล่ามนุษย์."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อปฺปมตฺโต คือ มีประมาณนิดหน่อย.
สองบทว่า โย จ ลีลวตฺติ ความว่า ส่วนกลืนศีล ของผู้มีศีลทั้งหลาย
ใด. กลืนศีลนั้น หาเป็นกลืนเล็กน้อย เหมือนกลืนในกฤษณาและ
จันทน์แดงไม้ คือเป็นกลืนอันโอฬาร แผ่ซ่านไปเหลือเกิน, ด้วยเหตุ
นั้นแล กลืนศีล จึงเป็นกลืนสูงสุด คือประเสริฐ เลิศ ฟุ้งไปใน
เหล่าเทพเจ้าและเหล่ามนุษย์ คือฟุ้งไปในเหล่าเทพเจ้า และเหล่ามนุษย์
ได้แก่หอมตลบทั่วไปทีเดียว.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น. เทศนาเกิดประโยชน์แก่มหาชนแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องถวายบิณฑบาตแก่พระมหากัสสปเถระ จบ.

๑๑. เรื่องปรินิพพานของพระโคธิกเถระ [๔๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อเสด็จเข้าไปอาศัยกรุงราชคฤห์ ประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภการปรินิพพานของพระโคธิกเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "เตสํ สมุปนสนีลานํ" เป็นต้น.

พระเถระคิดฆ่าตนเพราะเสื่อมจากฉาน

ความพิสดารว่า ท่านผู้มีอายุนั้น อยู่ใกล้ถ้ำกาฬสิลาข้างภูเขาอิสิสิลิน เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีคนส่งไปแล้ว ถูกต้องเจโตวิมุตติ อันเกิดขึ้นในสมัย (เกิดเป็นครั้งคราว) เสื่อมจากเจโตวิมุตตินั้น ด้วยอำนาจแห่งโรคชนิดหนึ่งอันเรื้อรัง. ท่านยังฉานที่ ๒ บ้าง ที่ ๓ บ้าง ให้เกิดขึ้นถึง ๖ ครั้ง แล้วก็เสื่อม ในวาระที่ ๗ ให้เกิดขึ้นแล้ว คิดว่า "เราเสื่อมจากฉานถึง ๖ ครั้งแล้ว, ก็คติของผู้มีฉานเสื่อมแล้วแล ไม่นั่นนอน, คราวนี้แล เราจักนำศัสตรามา" ดังนี้แล้ว จึงถือมีดสำหรับปลงผม นอนบนเตียงน้อย เพื่อจะตัดก้านคอแล้ว.

มารทูลให้พระศาสดาทรงทราบ

มารู้จิตของท่านแล้วคิดว่า "ภิกษุนี้ ใครจะนำศัสตรามา; ก็แล ภิกษุทั้งหลายเมื่อนำศัสตรามา ย่อมเป็นผู้หมดความอาลัยในชีวิต, ภิกษุเหล่านั้นเริ่มตั้งวิปัสสนาแล้ว ย่อมบรรลุพระอรหัตได้, ถ้าเราจักห้ามภิกษุนั้น; เธอจักไม่ทำตามคำของเรา, เราจักทูลให้พระศาสดาห้าม"

ดังนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ด้วยเพศที่คนอื่นไม่รู้จัก กราบทูล
อย่างนั้นว่า:-

"ข้าแต่พระมหาวีระ ผู้มีบุญมาก รุ่งเรืองด้วย
ฤทธิ์ ด้วยยศ ล่วงเสียได้ซึ่งเวรและภัยทั้งปวง
ผู้มีจักขุ ข้าพระองค์ขอถวายบังคมพระบาททั้งสอง.
ข้าแต่พระมหาวีระ สาวกของพระองค์ อันความตาย
ครอบงำ ย่อมจำนง คิดถึงความตาย, ข้าแต่พระองค์
ผู้ทรงไว้ซึ่งความรู้เรื่อง ขอพระองค์จงทรงห้ามพระ-
สาวกนั้น, ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ปรากฏในหมู่ชน
สาวกของพระองค์ยินดีแล้วในศาสนา (แต่) มีธรรม
มีในใจยังมีได้บรรลु ยังเป็นผู้จะต้องศึกษา จะพึงทำ
กาละเสียอย่างไรเล่า?"

มารแสวงหาวิญญานของพระโคธิกะ

ในขณะนั้น พระเถระนำศีลธรรมมาแล้ว. พระศาสดาทรงทราบว่
"ผู้นี้ เป็นมาร " จึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

"ปราชญ์ทั้งหลายย่อมทำอย่างนั้นแล ย่อมไม่
จำนงชีวิต, โคธิกะ ถอนตัณหาขึ้นพร้อมทั้งราก
ปรีนิพพานแล้ว."

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้เสด็จไปสู่ที่พระเถระนำศีลธรร
มานอนอยู่แล้ว พร้อมด้วยภิกษุเป็นอันมาก. ขณะนั้น มารผู้ลามกคิดว่า
" ปฏิสนธิวิญญานของพระโคธิกะนี้ ตั้งอยู่แล้วในที่ไหนหนอแล ?"

ดังนี้แล้ว เป็นคูกกลุ่มควันและก้อนเมฆ แสงหาวิญญาณของพระเถระ
ในทิศทั้งปวง. พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงความที่มารนั้น เป็นควัน
และก้อนเมฆนั้น แก่ภิกษุทั้งหลายแล้ว ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย มารผู้
ตามกนั้นแล แสงหาวิญญาณของกุนบุตรชื่อโคธิกะอยู่ ด้วยคิดว่า
'วิญญาณของกุนบุตรชื่อโคธิกะตั้งอยู่แล้ว ณ ที่ไหน?' ภิกษุทั้งหลาย
กุนบุตรชื่อโคธิกะมิวิญญาณไม่ตั้งอยู่เลย ปรีนิพพานแล้ว." แม้มาร
เมื่อไม่อาจเห็นที่ตั้งวิญญาณของพระโคธิกะนั้นได้ จึงแปลงเพศเป็นกุมาร
ถือพิณมีสีเหลืองดูผลมะตูม เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลถามว่า :-

" ข้าพระองค์เที่ยวแสวงหาอยู่ ในทิศเบื้องบน

เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ทิศใหญ่ ทิศน้อย ก็มีได้

ประสบ, พระโคธิกะนั้นไปแล้ว ณ ที่ไหน ?"

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะมารนั้นว่า :-

" ภิกษุชื่อโคธิกะ เป็นปราชญ์ สมบูรณ์ด้วย

ปัญญาเครื่องทรงจำ มีฌาน ยินดีแล้วในฌาน

ในกาลทุกเมื่อ ประกอบความเพียรทั้งกลางวัน

กลางคืน ไม่ไยดีชีวิต ชนเสนาแห่งมัจจุได้แล้ว

ไม่มาสู่ภพอีก ถอนตัณหาพร้อมทั้งราก ปรีนิพพาน

แล้ว. "

เมื่อพระศาสดาตรัสอย่างนั้นแล้ว, พิณได้ปลัดตกจากรักแร้ของมาร
นั้น ผู้อันความโศกครอบงำ ลำดับนั้น ยักษ์นั้นเสียใจ ได้หายไปในที่นั้น
นั่นเอง ด้วยประการฉะนี้.

แม้พระศาสดา ตรัสว่า "มารผู้ลามก เข้าต้องการอะไรด้วย
สถานที่กุกบุตรชื่อโคธิกะเกิดแล้ว. เพราะคนอย่างเจ้า ตั้งร้อย ตั้งพัน
ก็ไม่อาจจะเห็นที่ที่โคธิกะนั้นเกิด" ดังนี้แล้ว ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๑๑. เสด สมฺปนฺนสีลาณํ อุปฺปมาทวิหารินํ

สมฺมทลฺลยา วิมุตฺตานํ มาโร มลฺลํ น วิหฺตติ.

"มาร ย่อมไม่ประสพพางของท่านผู้มีศีลถึง

พร้อมแล้ว มีปกตอยู่ด้วยความไม่ประมาท พันวิเศษ

แล้ว เพราะรู้ชอบ เหล่านั้น.

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เสด คือ แห่งท่านที่ปรินิพพาน
เหมือนอย่างกุกบุตรชื่อโคธิกะ มีวิญญาณไม่ตั้งอยู่ ปรินิพพานแล้วฉะนั้น

บทว่า สมฺปนฺนสีลาณํ คือ ผู้มีศีลบริบูรณ์แล้ว. บทว่า อุปฺป-
มาทวิหารินํ คือ ผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาท กล่าวคือ ความไม่อยู่
ปราศจากสติ.

บาทพระคาถาว่า สมฺมทลฺลยา วิมุตฺตานํ ความว่า ผู้พ้นวิเศษ
แล้ว ด้วยวิมุตติ ๕ เหล่านั้น คือ "ตทังควิมุตติ วิกัมภณวิมุตติ สมุจ-
เฉทวิมุตติ ปฏิปัสสัททวิมุตติ นิสสรณวิมุตติ" เพราะรู้โดยเหตุ คือโดย
นัย โดยการณ.

บาทพระคาถาว่า มาโร มลฺลํ น วิหฺตติ ความว่า มารแม่
แสวงหาอยู่ โดยเต็มกำลัง ย่อมไม่ประสพ คือย่อมไม่ได้เฉพาะ ได้แก่
ย่อมไม่เห็น ทางแห่งพระมหาจินาสพทั้งหลาย ผู้เห็นปานนี้ ไปแล้ว.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คถากรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 134

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้นแล้ว. เทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล.

เรื่องปรินิพพานของพระโคธิกเถระ จบ.

๑๒. เครื่องครหทินน์ [๔๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภสาวกของนิครนถ์ ชื่อครหทินน์ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ยถา สงฺการ-ธานสมิ" เป็นต้น.

เป็นสหายกันแต่เลื่อมใสวัตถุไม่ตรงกัน

ความพิสดารว่า ในกรุงสาวัตถี ได้มีชนผู้เป็นสหายกันสองคน คือ สิริคุตต์ ๑ ครหทินน์ ๑. ในสองคนนั้น สิริคุตต์เป็นอุบาสก, ครหทินน์เป็นสาวกของนิครนถ์. พวกนิครนถ์ ย่อมกล่าวกะครหทินน์นั้นเนื่อง ๆ อย่างนี้ว่า "การที่ท่านพูดกะสิริคุตต์ ผู้สหายของท่านว่า ท่านเข้าไปหาพระสมณโคดมทำไม? ท่านจักได้อะไร ในสำนักของพระสมณโคดมนั้น?' ดังนี้แล้ว กล่าวสอนโดยอาการที่สิริคุตต์เข้ามาหาพวกเราแล้ว จักให้ไทยธรรมแก่พวกเรา จะไม่ไหวหรือ?" ครหทินน์ ฟังคำของนิครนถ์เหล่านั้นแล้ว ก็หมั้นไปพูดกะสิริคุตต์" ในที่ที่เขาขึ้นและนั่งแล้วเป็นต้น อย่างนี้ว่า "สหาย ประโยชน์อะไรของท่านด้วยพระสมณโคดมเล่า? ท่านเข้าไปหาพระสมณโคดมนั้นจักได้อะไร? การที่ท่านเข้าไปหาพระผู้เป็นเจ้าของเราแล้ว ถวายทานแก่พระผู้เป็นเจ้าเหล่านั้น จะไม่ไหวหรือ?" สิริคุตต์แม้ฟังคำของครหทินน์นั้น ก็นั่งเฉย

เสียหลายวัน รำคาญแล้ว วันหนึ่งจึงพูดว่า "เพื่อน ท่านหมั่นมาพูด
กะเราในที่ขึ้นแล้วเป็นต้น อย่างนี้ว่า 'ท่านไปหาพระสม โคคมแล้ว
จักได้อะไร? ท่านจงเข้าไปหาพระผู้เป็นเจ้าของเรา ถวายทานแก่พระผู้
เป็นเจ้าของเหล่านั้น. ท่านจงบอกแก่เราก่อน. พระผู้เป็นเจ้าของทั้งหลายของท่าน
ย่อมรู้อะไร?"

ครหทินน์. "โอ! นาย ท่านอย่าพูดอย่างนี้ ขึ้นชื่อว่าสิ่งที่พระ-
ผู้เป็นเจ้าของทั้งหลายของเรา จะไม่รู้ไม่มี, พระผู้เป็นเจ้าของทั้งหลาย ย่อมรู้เหตุ
ที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบันทั้งหมด, กายกรรม วาจกรรม มโนกรรม
ทั้งหมด, ย่อมรู้เหตุที่ควรและไม่ควรทั้งหมดว่า 'เหตุนี้ จักมี, เหตุนี้
จักไม่มี!'

สิริคุตต์. ท่านพูดว่า 'พระผู้เป็นเจ้าของท่าน ย่อมรู้' ดังนี้
มิใช่หรือ?

ครหทินน์. ข้าพเจ้าพูดอย่างนั้น.

สิริคุตต์. ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น, ท่านไม่บอกเนื้อความนี้แก่ข้าพเจ้า
ตลอดกาลประมาณเท่านี้ นับว่าทำกรรมหนักแล้ว, วันนี้ ข้าพเจ้าทราบ
อานุภาพแห่งญาณของพระผู้เป็นเจ้าของทั้งหลายแล้ว, จงไปเถิดสหาย, จง
นิมนต์พระผู้เป็นเจ้าของทั้งหลาย ตามคำของข้าพเจ้า.

ครหทินน์นั้นไปสำนักของพวกนิครนถ์ ไหว้นิครนถ์เหล่านั้นแล้ว
กล่าวว่า " สิริคุตต์สหายของข้าพเจ้า นิมนต์เพื่อฉันวันพรุ่งนี้."

นิครนถ์. สิริคุตต์พูดกะท่านเองหรือ?

ครหทินน์. อย่างนั้น พระผู้เป็นเจ้าของ.

นิครนถ์เหล่านั้นรำเรงยินดีแล้ว กล่าวแล้วว่า " กิจของพวกเรา

สำเร็จแล้ว, จำเดิมแต่กาลที่สิริคุตต์ล้อมใสในพวกเราแล้ว สมบัติชื่ออะไร จักไม่มีแก่พวกเรา?" ที่อยู่ แม่ของสิริคุตต์ก็ใหญ่.

สิริคุตต์เตรียมรับรองนิกรณถ์

สิริคุตต์นั้น ให้คนขุดหลุมยาว ๒ ข้าง ในระหว่างเรือน ๒ หลัง นั้นแล้ว ก็ให้เอาถั่วเหลืองใส่จนเต็ม, ให้ตอกหลักไว้ในที่สุด ๒ ข้าง ภายนอกหลุม ให้ผูกเชือกไว้ที่หลักเหล่านั้น ให้ตั้งเท้าหน้าของอาสนะทั้งหลายไว้บนเบื้องบนหลุม ให้ตั้งเท้าหลังไว้ที่เชือก สำคัญอยู่ว่า "ในเวลาที่นั่งแล้วอย่างนั้นแล พวกนิกรณถ์จักมีหัวปักตกลง." ให้คนลาดเครื่องลาดไว้เบื้องบนอาสนะทั้งหลาย โดยอาการที่หลุมจะไม่ปรากฏ. ให้คนล้างคู่มใหญ่ ๆ แล้ว ให้ผูกปากด้วยใบกล้วยและผ้าเก่า ทำคู่มเปล่าเหล่านั้นแล ให้เปื้อนด้วยเมล็ดข้าวต้ม ข้าวสวย เนยใส น้ำอ้อยและขนม ในภายนอกแล้ว ให้ตั้งไว้ข้างหลังเรือน.

ครหทินนรีบไปเรือนของสิริคุตต์นั้นแต่เช้าตรู่แล้ว ถามว่า "ท่านจัดแจงสักการะเพื่อพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้งหลายแล้วหรือ?"

สิริคุตต์. เออ สหาย ข้าพเจ้าจัดแจงแล้ว.

ครหทินน. ก็สักการะนั้นอยู่ไหน ?

สิริคุตต์. ข้าวต้มในคู่มทั้งหลายนั้นประมาณเท่านี้, ข้าวสวยในคู่มประมาณเท่านี้, เนยใส น้ำอ้อย ขนม เบื้องต้น ในคู่มประมาณเท่านี้ อาสนะปูไว้แล้ว.

ครหทินนนั้นกล่าวว่า "ดีละ" แล้วก็ไป. ในเวลาที่ครหทินนนั้นไปแล้ว พวกนิกรณถ์ประมาณ ๕๐๐ ก็มา. สิริคุตต์ออกจากเรือน

ไหว้พวกนิครนถ์ด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว ยืนประคองอัญชุลีอยู่
เบื้องหน้าของนิครนถ์เหล่านั้น คิดว่า "นัยว่า ท่านทั้งหลาย ย่อมรู้เหตุ
ทุกอย่าง ต่างโดยเป็นเหตุที่เป็นอดีตเป็นต้น. อุบัติฐากของพวกท่าน
บอกแก่ข้าพเจ้าแล้วอย่างนั้น ถ้าพวกท่าน ย่อมรู้เหตุทั้งหมด, พวกท่าน
อย่าเข้าไปสู่เรือนของข้าพเจ้า เพราะเมื่อพวกท่านเข้าไปสู่เรือนของ
ข้าพเจ้าแล้ว ข้าวต้มไม่มีเลย ข้าวสวยเป็นต้นก็ไม่มี ถ้าพวกท่านไม่รู้ก็
จงเข้าไป, เราให้พวกท่านตกลงในหลุมคูแล้ว จักให้ดี," ครั้นคิด
อย่างนั้นแล้ว จึงให้สัญญาณแก่พวกบรุษว่า "พวกท่านรู้ภาวะคือการนั่ง
ของนิครนถ์เหล่านั้นแล้ว ยืนอยู่ข้างหลัง พึงนำเครื่องลาดในเบื้องบน
แห่งอาสนะทั้งหลายออกเสียด้านอาสนะเหล่านั้นอย่าเปื้อนแล้วด้วยของไม่
สะอาดเลย." ครั้งนั้น สิริคุตต์ พุดกะพวกนิครนถ์ว่า "นิมนต์มา
ข้างนี้เถิด ขอรับ." พวกนิครนถ์เข้าไปแล้วก็ปรารภเพื่อจะนั่งบนอาสนะ
ที่เขาปูไว้. ครั้งนั้น มนุษย์ทั้งหลายกล่าวแก่นิครนถ์เหล่านั้นว่า "จงรอ
ก่อน ขอรับ, จงอย่านั่งก่อน."

นิครนถ์. เพราะอะไร ?

มนุษย์. การที่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย เข้าไปสู่เรือนของพวก
ข้าพเจ้า ฐธรรมนิยมแล้ว จึงนั่ง ย่อมสมควร.

นิครนถ์. ทำอย่างไร จึงสมควรเล่า? ท่าน

มนุษย์. การที่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหมด ยืนอยู่ใกล้อาสนะที่ถึงแก่ตน ๆ
แล้ว นั่งลงพร้อมกันที่เดียว จึงควร.

ได้ยินว่า สิริคุตต์นั้นให้ทำพิธีนี้ ก็ด้วยคิดว่า "เมื่อนิครนถ์

คนหนึ่ง ตกลงในหลุมแล้ว, นิครนถ์ที่เหลือ อย่างนั่งแล้ว." นิครนถ์
เหล่านั้น กล่าวว่า "ดี" แล้วคิดว่า "การที่พวกเราทำตามถ้อยคำ
ที่คนพวกนี้บอกแล้ว สมควร."

พวกนิครนถ์ตกหลุมคู

ครั้งนั้น นิครนถ์ทั้งหมด ได้ยืนอยู่ใกล้อาสนะที่ถึงแล้วแก่ตน ๆ
โดยลำดับ. ลำดับนั้น พวกมนุษย์ กล่าวกะนิครนถ์เหล่านั้นว่า "พวก
ท่านจงรีบนั่งพร้อมกันทีเดียว ขอรับ" รู้ภาวะคือการนั่งของนิครนถ์
เหล่านั้นแล้ว จึงนำเครื่องลาดเบื่องบนอาสนะทั้งหลายออก. พวกนิครนถ์
นั่งพร้อมกันทีเดียว. ทำอาสนะที่ตั้งไว้บนเชือก พลัดตกแล้ว. พวก
นิครนถ์หัวขมำตกลงในหลุม. สิริคุตต์ เมื่อพวกนิครนถ์นั้น ตกลงแล้ว
จึงปิดประตู ให้เอาท่อนไม้ตีพวกนิครนถ์ที่ตะกายขึ้นแล้ว ๆ ด้วยพูดว่า
"พวกท่าน ไม่รู้เหตุที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เพราะเหตุไร?"
แล้วบอกว่า "การทำเท่านี้ จักสมควรแก่พวกนิครนถ์เหล่านั้น" ดังนี้
แล้ว จึงให้เปิดประตู. พวกนิครนถ์เหล่านั้นออกแล้ว ปรารถนาเพื่อจะหนี
ไป. ก็ในทางไปแห่งพวกนิครนถ์นั้น สิริคุตต์ ให้คนทำพื้นที่อันทำ
บริกรรมด้วยปูนขาวไว้ให้ลื่น. สิริคุตต์ ให้คนโบกซ้ำพวกนิครนถ์นั้น
ผู้ยืนอยู่ไม่ได้ในที่นั้น ล้มลงแล้ว ๆ จึงส่งไปด้วยคำว่า "การทำเท่านี้
พอแก่ท่านทั้งหลาย." นิครนถ์เหล่านั้นคร่ำครวญอยู่ว่า "พวกเรา อัน
ท่านให้ฉิบหาย, พวกเรา อันท่านให้ฉิบหาย" ได้ไปสู่ประตูเรือนของ
อุปัฏฐานแล้ว.

ครหทินน์ฟ้องสิริคุตต์แด่พระราช

ครหทินน์ เห็นประการอันแปลกนั้น ของนิครนถ์เหล่านั้นแล้ว โกรธ คิดว่า "เรา อันสิริคุตต์ให้ฉิบหายแล้ว, มันให้โบกพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเรา ผู้เป็นบุญเขต ผู้ได้นามว่าสามารถเพื่อจะให้เทวโลกทั้ง ๖ แก่มนุษย์ทั้งหลาย ผู้เหยียดมือออกไหว้อยู่ ตามความพอใจ ให้ถึงความฉิบหายแล้ว" จึงไปยังราชตระกูลกราบทูลให้พระราชาทรงทำสินไหมแก่สิริคุตต์นั้น ๑ พันกหาปณะ. ครั้งนั้น พระราชาทรงส่งพระราชสาสน์ไปแก่สิริคุตต์นั้น. สิริคุตต์นั้นไปถวายบังคมพระราชแล้วกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า พระองค์ทรงสอบสวนแล้วจักปรับสินไหมได้, ยังมีได้ทรงสอบสวน อย่าปรับ."

พระราช. เราสอบสวนคุณแล้ว จึงจักปรับ .

สิริคุตต์. คีละ พระเจ้าข้า ถ้ากระนั้น จงปรับเถิด.

พระราช. ถ้ากระนั้น จงพูด. สิริคุตต์ กราบทูลความเป็นไปนั้นทั้งหมด ตั้งต้นแต่เรื่องนี้ว่า "พระเจ้าข้า สหายของข้าพระองค์เป็นสาวกของนิครนถ์ เข้าไปหาข้าพระองค์แล้ว กล่าวอย่างนี้เนื่อง ๆ ในที่ยืนที่นั่งเป็นต้นว่า 'สหาย ประโยชน์อะไรของท่านด้วยพระสมณโคดมเล่า? ท่านเข้าไปหาพระสมณโคดมนั้น จักได้อะไร?' ดังนี้แล้ว กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ถ้าการปรับสินไหมในเพราะเหตุนี้ ควรแล้ว: ขอจงปรับเถิด." พระราชา ทอดพระเนตรครหทินน์ ตรัสว่า "นัยว่า เจ้าพูดอย่างนั้น จริงหรือ ?

ครหทินน์. จริง พระเจ้าข้า.

พระราช. เจ้าคบพวกนิครนถ์ ผู้ไม่รู้แม้เหตุเพียงเท่านั้นเที่ยวไป

อยู่ ด้วยคิดว่า 'เป็นครู' บอกแก่สาวกของพระตถาคตว่า 'ยอมรู้ทุกอย่าง' เพราะเหตุไร? สิ้นไหมอันเจ้ายกขึ้นปรับ จงมีแก่เจ้าเองเถิด.

ครหทินนั้นนั่นแล อันพระราชาทรงปรับสิ้นไหมแล้ว ด้วยอาการอย่างนั้น. พวกนิครนถ์ เข้าถึงสกุลของครหทินนั้นนั่นนั่นแล อันสิริคุตต์ โบายไล่ออกแล้ว.

ครหทินนี้เตรียมแก้แค้นสิริคุตต์

ครหทินนั้นนั่น โกรธสิริคุตต์นั้นแล้ว จำเดิมแต่นั้น ไม่พูดกับด้วยสิริคุตต์ เป็นเวลาประมาณถึงเดือน คิดว่า "การเที่ยวไปโดยอาการอย่างนั้น ไม่ควรแก่เรา. การที่เราทำความฉิบหาย แม้แก่พวกภิกษุผู้เข้าถึงสกุลของสิริคุตต์นั้น ย่อมควร" ดังนี้แล้ว จึงเข้าไปหาสิริคุตต์ กล่าวว่ "สหาย สิริคุตต์."

สิริคุตต์. อะไร? สหาย.

ครหทินนี้. ธรรมดาญาติและสหายทั้งหลาย ย่อมมีการทะเลาะกันบ้าง วิวาทกันบ้าง, ท่านไม่พูดอะไรๆ, เพราะเหตุอะไร ท่านจึงทำอย่างนั้น?

สิริคุตต์. สหาย ข้าพเจ้าไม่พูด ก็เพราะท่านไม่พูดกับข้าพเจ้า กรรมใดอันข้าพเจ้าทำแล้ว. กรรมนั้นจงเป็นอันทำแล้วเถิด เราทั้งสองจักไม่ทำลายไมตรีกัน.

จำเดิมแต่กาลนั้น สหายทั้งสองยอมยี่น ย่อมนั่ง ในที่แห่งเดียวกัน. ต่อมาในกาลวันหนึ่ง สิริคุตต์กล่าวกะครหทินนี้ว่า "ประโยชน์

อะไรของท่านด้วยพวกนิครนถ์เล่า? ท่านเข้าไปพานิครนถ์เหล่านั้นจักได้อะไร? การเข้าไปหาพระศาสดาของเราก็ดี การถวายทานแก่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายก็ดี จะไม่ควรแก่ท่านหรือ?" แม้ครหทินนั้นยอมหวังเหตุนี้เหมือนกัน, เพราะฉะนั้น คำพูดของสิริคุตต์นั้น จึงได้เป็นเหมือนเกาที่แผลฝีด้วยเล็บ. แม้ครหทินนั้น ถามสิริคุตต์ว่า "พระศาสดาของท่านย่อมรู้อะไร?"

สิริคุตต์. ท่านผู้เจริญ ท่านอย่าพูดอย่างนั้น, ขึ้นชื่อว่าสิ่งอันพระศาสดาของเราไม่รู้ไม่มี; พระศาสดาของเรานั้น ย่อมรู้เหตุทั้งหมดต่างโดยเหตุที่เป็นอดีตเป็นต้น, ย่อมกำหนดจิตของสัตว์ทั้งหลายโดยอาการ ๑๖ อย่างได้.

ครหทิน. ข้าพเจ้าไม่ทราบอย่างนั้น, เพราะเหตุอะไร ท่านจึงไม่บอกแก่ข้าพเจ้า ตลอดกาลประมาณเท่านี้? ถ้ากระนั้นท่านจงไป, จงทูลนิมนต์พระศาสดา เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ ข้าพเจ้าจักให้เสวย. ท่านจงกราบทูล เพื่อทรงรับภิกษาของข้าพเจ้า พร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป

สิริคุตต์เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว กราบทูลอย่างนี้ว่า "พระเจ้าข้า ครหทินสหายของข้าพระองค์ สั่งให้ทูลนิมนต์พระองค์, ทราบว่า ขอพระองค์ทรงรับภิกษาของครหทินนั้นพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูปในวันพรุ่งนี้; ก็ในวันก่อนแล กรรมชื่อนี้ อันข้าพระองค์ทำแล้ว แก่พวกนิครนถ์ ผู้เข้าถึงสกุลของครหทินนั้น, ข้าพระองค์ยอมไม่ทราบ แม้การทำตอบ แก่กรรมอันข้าพระองค์ทำแล้ว, ข้าพระองค์ไม่ทราบ แม้ความที่ครหทินนั้น ใครจะถวายภิกษาแก่พระองค์ด้วยจิตอันบริสุทธิ์, พระองค์ทรงพิจารณาแล้ว, หากสมควร, จงทรงรับ, หากไม่สมควร,

อย่าทรงรับ." พระศาสดาทรงพิจารณาว่า "ครหทินน์นั้น ใครจะถวาย แก่เราหรือหนอแล?" ได้ทรงเห็นว่า "ครหทินน์นั้น ให้คนขุดหลุม ใหญ่ในระหว่างเรือน ๒ หลังแล้ว ให้คนนำไม้ตะเคียนมาประมาณ ๘๐ เล่มเกี่ยวจนจุไฟแล้ว ต้องการจะให้เราตกลงในหลุมถ่านเพลิงแล้วข่มจี" ทรงพิจารณาอีกว่า "เพราะเราไปในที่นั้นเป็นปัจจัย ประโยชน์จะมีหรือ ไม่มีหนอแล? ถ้าดับนั้น ได้ทรงเห็นเหตุนี้ว่า "เราจักเหยียดเท้า บนหลุมถ่านเพลิง. เสือล่าแพนที่วางปิดหลุมถ่านเพลิงนั้น จักหายไป, ดอกบัวใหญ่ประมาณเท่าลื้อ จักผุดขึ้นทำลายหลุมถ่านเพลิง, เมื่อเป็น เช่นนั้น เราจักเหยียดกีบบัว ไปนั่งบนอาสนะ, ภิกษุทั้ง ๕๐๐ จักไป นั่งอย่างนั้นเหมือนกัน; มหาชนจักประชุมกัน, เราจักทำอนุโมทนาด้วย คาถา ๒ คาถา ในสมาคมนั้น, ในเวลาจบอนุโมทนา ความตรัสรู้ธรรม จักมีแก่สัตว์ ๘ หมื่น ๔ พัน. สิริคุตต์และครหทินน์ จักเป็นโสดาบัน จักหว่านกองทรัพย์ของคน ๆ ในศาสนา; การที่เราอาศัยกุศลบุตรนี้ไป ย่อมสมควร" ดังนี้แล้ว จึงทรงรับภิกษา. สิริคุตต์ทราบการรับของ พระศาสดาแล้ว จึงบอกแก่ครหทินน์ แล้วบอกว่า "ท่านจงทำสักการะ แก่พระโลกเชษฐ์."

ครหทินน์เตรียมรับพระศาสดา

ครหทินน์ คิดว่า "บัดนี้ เราจักรู้จักที่ควรทำแก่พระสมณโคดม นั้น" จึงให้ขุดหลุมใหญ่ไว้ในระหว่างเรือน ๒ หลัง ให้นำไม้ตะเคียน มาประมาณ ๘๐ เล่มเกี่ยว ให้จุดไฟสุมตลอดคืนยังรุ่งแล้ว ให้ทำกอง ถ่านเพลิงไม้ตะเคียนไว้ วางไม้เรียบบนปากหลุม ให้ปิดด้วยเสือล่าแพน

ให้ทาด้วยโคลมัย ลาดท่อนไม้ผู้ไว้โดยข้างหนึ่งแล้ว ให้ทำทางเป็นที่ไป สำคัญอยู่ว่า "ในเวลาที่พักสมณะเหยียบแล้ว ๆ อย่างนั้น เมื่อท่อนไม้ ทั่วหลายหักแล้ว พวกสมณะจักกลิ้งตกไปในหลุมถ่านเพลิง." ให้ทั้งคุ่ม ไว้ในภาคแห่งหลังเรือน โดยวิธีที่สิริคุตต์ตั้งแล้วเหมือนกัน. ให้ปู่แม่ อาสนะทั้งหลายไว้อย่างนั้นเหมือนกัน. สิริคุตต์ไปเรือนของครหทินน์นั้น แต่เช้าตรู่แล้ว กล่าวว่า "สหาย ท่านทำสักการะแล้วหรือ?"

ครหทินน์. เออ สหาย

สิริคุตต์. ก็ สักการะนั้น อยู่ที่ไหน ?

ครหทินน์ ตอบว่า "จงมา, จะดูกัน" แล้วแสดงของทั้งหมด โดยวิธีที่สิริคุตต์แสดงแล้วเหมือนกัน. สิริคุตต์กล่าวว่า "ดีละสหาย." มหาชน ประชุมแล้ว. ก็เมื่อพระศาสดา อันคนผู้มีจนาทิฎฐินิมนต์แล้ว การประชุมใหญ่ ย่อมมี. ฝ่ายพวกมิจนาทิฎฐิย่อมประชุมกัน ด้วยคิดว่า "พวกเราจักเห็นประการอันแปลกของพระสมณโคดม." ฝ่ายพวก สัมมาทิฎฐิ ย่อมประชุมกัน ด้วยคิดว่า "วันนี้ พระศาสดา จักทรง แสดงธรรมเทศนาอย่างใหญ่ พวกเราจักกำหนดพุทธวิสัย พุทธลีลา." ในวันรุ่งขึ้น พระศาสดา ได้เสด็จไปประคูลเรือของครหทินน์ กับภิกษุ ๕๐๐ รูป. ครหทินน์นั้น ออกจากเรือนแล้ว ถวายบังคมด้วยเบญจางค-ประดิษฐ์ ยืนประคองอัญชลีอยู่เบื้องพระพักตร์ คิดว่า "พระเจ้าข้า อุปัฏฐากของพระองค์ บอกแก่ข้าพระองค์อย่างนี้ว่า 'ได้ยินว่า พระองค์ ย่อมทรงทราบเหตุทุกอย่าง ต่างโดยเหตุที่เป็นอดีตเป็นต้น, ย่อมทรง กำหนดจิตของสัตว์ทั้งหลาย โดยอาการ ๑๖ อย่างได้, ถ้าพระองค์ทรง ทราบอยู่ ขอพระองค์อย่าเสด็จเข้าไปสู่เรือนของข้าพระองค์, เพราะเมื่อ

พระองค์เสด็จเข้าไปแล้ว ข้าวยาคูไม่มีเลย ภัตเป็นต้นก็ไม่มี, ก็เสด็จเข้าไปพระองค์จักยังท่านทั้งหมด ให้ตกลงในหลุมถ่านเพลิงแล้วข่มจี." ครั้นคิดอย่างนั้นแล้ว จึงรับบาตรของพระศาสดา กราบทูลว่า "ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงเสด็จมาทางนี้" แล้วกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ผู้มาสู่เรือนของข้าพระองค์ รู้ธรรมเนียมแล้วมา จึงสมควร."

พระศาสดา. เราทำอะไร จึงควรเล่า? ท่าน.

ครหทินน์. ในเวลาที่ภิกษุรูปหนึ่งๆ เข้าไปข้างหน้า นั่งแล้ว ภิกษุอื่นมาในภายหลัง จึงควร.

ได้ยินว่า ครหทินน์นั้น ได้มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า "ภิกษุที่เหลือ เห็นภิกษุผู้ไปข้างหน้า ตกลงในหลุมถ่านเพลิงแล้ว จักไม่มา. เราจักให้ภิกษุตกลงทีละรูปๆ เท่านั้นแล้วข่มจี." พระศาสดา ตรัสว่า "ศิละ" แล้วเสด็จเข้าไปแต่พระองค์เดียว. ครหทินน์ ถึงหลุมถ่านเพลิงแล้ว ถอยออกไปยืนอยู่ กราบทูลว่า "ขอพระองค์เสด็จไปข้างหน้าเถิดพระเจ้าข้า."

ครหทินน์เลื่อมใสพระพุทธเจ้า

ลำดับนั้น พระศาสดา ทรงเหยียดพระบาทลงเหนือหลุมถ่านเพลิง, เลื้อด้าแพน หายไปแล้ว, ดอกบัวประมาณเท่าลื้อผุดขึ้นทำลายหลุมถ่านเพลิง พระศาสดา ทรงเหยียบกลีบบัว เสด็จไปประทับนั่งลงบนพุทธอาสน์ ที่เขาปูลาดไว้. แม้ภิกษุทั้งหลาย ก็ไปนั่งบนอาสนะอย่างนั้นเหมือนกัน. ความร่ำร้อนตั้งขึ้นแต่กายของครหทินน์แล้ว. เขาไปโดยเร็ว เข้าไปหาสิริคุตต์ บอกว่า " นาย ขอท่านจงเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า."

สิริคุตต์. นี้ อะไรกัน ?

ครหทินน์. ข้าวยาคูหรือกัณฑ์เป็นต้น เพื่อภิกษุ ๕๐๐ รูป ไม่มีใน เรือน, ข้าพเจ้าจะอย่างไรหนอแล ?

สิริคุตต์. ก็ท่านทำอะไรไว้ ?

ครหทินน์. ข้าพเจ้าให้คนทำหลุมใหญ่ไว้ในระหว่างเรือน ๒ หลัง เต็มด้วยถ่านเพลิง ด้วยหวังว่า 'จักให้พวกภิกษุตกไปในหลุมถ่านเพลิง นั้นแล้วข่มขี้.' ที่นั่น ดอกบัวใหญ่ ผุดขึ้นทำลายหลุมถ่านเพลิงนั้น. ภิกษุทั้งหมด เขยิบกลับบัว เดินไปนั่งบนอาสนะที่เขาปลูกเอาไว้, บัดนี้ ข้าพเจ้าจะอย่างไร ?

สิริคุตต์. ท่านแสดงแก่ข้าพเจ้าเดี๋ยวนี้เองว่า 'คุ่มข้าวยาคูเท่านั้น, คุ่มกัณฑ์เป็นต้นเท่านั้น, มิใช่หรือ.

ครหทินน์. นั้นเท็จ นาย, คุ่มเปล่าทั้งนั้น.

สิริคุตต์. ช่างเถิด, ท่านจงไป, จงตรวจดูข้าวยาคูเป็นต้นใน คุ่มเหล่านั้น.

ในขณะนั้นนั่นเอง ข้าวยาคูในคุ่มทั้งหลายใด อันครหทินน์นั้น บอกแล้ว, คุ่มเหล่านั้น เต็มด้วยข้าวยาคูแล้ว, กัณฑ์เป็นต้น ในคุ่ม เหล่าใด อันครหทินน์บอกแล้ว, คุ่มเหล่านั้น ได้เต็มแล้วด้วยกัณฑ์เป็น ต้นเทียว. เพราะได้เห็นสมบัตินั้น สรรระของครหทินน์ เต็มด้วยปีติและ ปราโมทย์แล้ว. จิตเลื่อมใสแล้ว. เขาอังกาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็น ประมุข โดยความเคารพ ใครจะให้ทรงทำอนุโมทนา จึงรับบาตรของ พระศาสดา ผู้ทรงทำกัณฑ์เสร็จแล้ว.

สัตว์ไม่รู้คุณพระศาสนาเพราะไร้ปัญญา

พระศาสดา เมื่อจะทรงทำอนุโมทนา ตรัสว่า " สัตว์เหล่านั้นไม่รู้คุณแห่งสาวกของเรา และแห่งพระพุทธศาสนา เพราะความไม่มีปัญญาจักขุชื่อว่าผู้มืด, ผู้มีปัญญา ชื่อว่ามีจักขุ" ดังนี้แล้ว ได้ตรัสพระคาถาเหล่านั้นว่า :-

๑๒. ยถา สงฺการชานสุมี อุชฺฐิตสุมี มหาปถ
ปทุมํ ตตฺถ ชาเยถ สุจิกนฺธํ มโนรม
เอวํ สงฺการญฺเตสุ อนฺุชฺฐเต ปุณฺุชฺชเน
อติโรจติ ปญฺญา สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโก

"ดอกบัวมีกลิ่นดี พึ่งเกิดในกองหยากเยื่อ อันบุคคลทิ้งแล้วใกล้ทางใหญ่ ดอกบัวนั้น พึ่งเป็นที่ชอบใจ ฉันทิ, สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อปุณฺุชฺชเนเป็นดังกองหยากเยื่อเกิดแล้ว ย่อมไพโรจน์ ล่วงซึ่งปุณฺุชฺชเนผู้มืดทั้งหลาย ด้วยปัญญา ฉันทิ."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สงฺการชานสุมี คือ ในที่ทิ้งหยากเยื่อ อธิบายว่า ในกองหยากเยื่อ. สองบทว่า อุชฺฐิตสุมี มหาปถ คือ อันบุคคลทิ้งแล้วใกล้ทางใหญ่. บทว่า สุจิกนฺธํ คือ มีกลิ่นหอม. บทว่า มโนรม มีวิเคราะห์ว่า ใจย่อมยินดีในดอกบัวนี้ เหตุฉนั้น ดอกบัวนั้น ชื่อว่า เป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ. บทว่า สงฺการญฺเตสุ คือ เป็นดัง

๑. ที่เปลอย่างนี้แปลตามนัยอรรถกถา. แต่บางท่านแปล ตตฺถ เป็นวิเสสนะ ของ สงฺการชานสุมี.

หยากเชื้อ. บทว่า **ปฺลฺลุชฺชเน** ความว่า ซึ่งโลกียมหาชนทั้งหลาย ผู้มีชื่ออันได้แล้วอย่างนั้น เพราะยังกิเลสหนาให้เกิด.

พระผู้มีพระภาคตรัสคำนี้ไว้ว่า "ดอกบัวมีกลิ่นดี พึ่งเกิดในกองหยากเชื้อ อันบุคคลทิ้งแล้วไกล่ทางใหญ่ แม้ไม้สะอาด นำเกลียด ปฏิภูมิดอกบัวนั้น พึ่งเป็นที่ชอบใจ คือ พึ่งเป็นของน่าใคร่ พึงใจ ได้แก่ พึ่งเป็นของควรประดิษฐานไว้เหนือกระหม่อมแห่งอิสรชนทั้งหลาย มีพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาเป็นต้น ชื่อนั้นใด; สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือภิกษุผู้พิจารณาพ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อปลุกขน แม้เป็นดังกองหยากเชื้อเกิดแล้ว แม้เกิดในระหว่างแห่งมหาชน ผู้ไม่มีปัญญา ไม่มีจักขุ ย่อมไฟโรจน์ล่วงด้วยกำลังแห่งปัญญาของตน เห็นโทษในกามทั้งหลาย และอานิสงส์ในการออกบวช ออกบวชแล้ว ย่อมไฟโรจน์ล่วง แม้ด้วยคุณสักว่าการบรรพชา, แม้นก (ตน) ขึ้นสู่ศีลสมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ยิ่งกว่าคุณสักว่าการบรรพชา นั้น ก็ย่อมไฟโรจน์ ก็งามล่วง ซึ่งปลุกขนผู้มีคทั้งหลาย."

ครหทินน์กับสิริคุตต์บรรลุโสดาปัตติผล

ในเวลาจบเทศนา ความตรัสรู้ธรรม ได้มีแล้วแก่สัตว์ ๘ หมื่น ๔ พัน. ครหทินน์และสิริคุตต์บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว. สองคนนั้น หว่านทรัพย์ของตนทั้งหมดลงในพระพุทธศาสนาแล้ว. พระศาสดาได้เสด็จลุกจากอาสนะ ไปสู่วิหาร.

ภิกษุทั้งหลาย ยังถาให้ตั้งขึ้นในโรงธรรมเวลาเย็นว่า "นำเลื่อมใส ธรรมดาคุณของพระพุทธเจ้า นำอัสจรรย, ดอกบัวผุดขึ้น

ทำลายกองถ่านตะเคียน ชื่อเห็นปานนั้นแล้ว." พระศาสดาเสด็จมาแล้ว
ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งประชุมกันด้วยกถา
อะไรหนอ ? เมื่อภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า "ด้วยกถาชื่อนี้" แล้ว
จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ชื่อที่ดอกบัวผุดขึ้นแต่กองถ่านเพลิงเพื่อเรา
ผู้เป็นพระพุทธรเจ้า ในกาลบัดนี้ ไม่น่าอัศจรรย์ ในกาลก่อนดอกบัว
เหล่านั้น ก็ผุดขึ้นแล้วเพื่อเรา แม้ผู้เป็นโพธิสัตว์ เป็นไปอยู่ในประเทศ
ญาณ," อันภิกษุเหล่านั้น ทูลอ้อนวอนว่า " ในกาลไร พระเจ้าข้า,
ขอพระองค์จงตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย" ดังนี้แล้ว จึงทรงนำอดีต
นิทานมา ตรัสขทิงการชาดก^๑ นี้ ให้พิสดารว่า :-

"เรามีเท้าขึ้นเบื้องบน มีศีรษะลงเบื้องต่ำ
จะตกสู่เหวโดยแท้ เราจักไม่ทำกรรมอันมิใช่ของ
พระอริยะ, เชิญท่านรับก้อนข้าวเถิด" ดังนี้แล.

เรื่องครหทินน์ จบ.

ปุปพวรรคพรรณนา จบ.

วรรคที่ ๔ จบ.

คาถาธรรมบท

พาลวรรคที่ ๕

ว่าด้วยคนพาลร้อยกว่าทุกอย่าง

[๑๕] ๑. ราตรีของคนผู้ตื่นอยู่นาน โยชน์ของคนล้า
แล้วไกล สงสารของคนพาลทั้งหลาย ผู้ไม่รู้ผู้ซึ่ง
ลัทธิธรรมย่อมนาว.

๒. ถ้าบุคคลเมื่อเที่ยวไป ไม่พึงประสบสหาย
ผู้ประเสริฐกว่า ผู้เช่นกับ (ด้วยคุณ) ของคนโง่
พึงทำความเที่ยวไปคนเดียวให้มัน เพราะว่า คุณ
เครื่องเป็นสหายย่อมไม่มีในเพราะคนพาล.

๓. คนพาลย่อมเดือดร้อนว่า บุตรทั้งหลาย
ของเรามีอยู่ ทรัพย์ (ของเรา) มีอยู่ ตนแลย่อม
ไม่มีแก่ตน บุตรทั้งหลายจักมีแต่ที่ไหน ทรัพย์จักมี
แต่ที่ไหน.

๔. บุคคลโง่ ย่อมสำคัญความที่ตนเป็น
คนโง่ บุคคลนั้นจะเป็นบัณฑิต เพราะเหตุนั้นได้บ้าง
สวนบุคคลใดเป็นคนโง่ มีความสำคัญว่าตนเป็น
บัณฑิต บุคคลนั้นแล เราเรียกว่าคนโง่.

๕. ถ้าคนพาล เข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตอยู่แม้จน

๑. วรรคนี้ มีอรรถกถา ๑๕ เรื่อง

ตลอดชีวิต เขาย่อมไม่รู้ธรรม เหมือนทัพพีไม่รู้
รสแกงฉะนั้น.

๖. ถ้าวิญญูชนเข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตแม้ครูเดียว
เขาย่อมรู้แจ้งธรรมได้จับพลัน เหมือนลิ้นรู้รสแกง
ฉะนั้น.

๗. คนพาลทั้งหลาย มีปัญญาทราวม มีตน
เป็นดังขี้ศึก เทียวทำกรรมลามกซึ่งมีผลเผ็ดร้อนอยู่.

๘. บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมเดือดร้อนใน
ภายหลัง เป็นผู้มีหน้าชุ่มด้วยน้ำตา ร้องไห้เสวยผล
ของกรรมใดอยู่ กรรมนั้นอันบุคคลกระทำแล้วไม่ตี
เลย.

๙. บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อน
ในภายหลังเป็นผู้เอิบอ้อม มีใจดี ย่อมเสวยผลของ
กรรมใด กรรมนั้นแล อันบุคคลทำแล้วเป็นกรรมดี.

๑๐. คนพาลย่อมสำคัญบาปประดุจน้ำผึ้ง ตราบ
เท่าที่บาปยังไม่ให้ผล ก็เมื่อใดบาปให้ผล เมื่อนั้น
คนพาลย่อมประสพทุกข์.

๑๑. คนพาลพึงบริโภคนกโทษนะด้วยปลายหญ้า
คาทุก ๆ เดือน เขาย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งท่าน
ผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว.

๑๒. ก็กรรมชั่วอันบุคคลทำแล้ว ยังไม่ให้ผล
เหมือนน้ำมันที่รีดในขณะนั้น ยังไม่แปรไปฉะนั้น

บาปกรรมย่อมตามเผาคนพาล เหมือนไฟอันถ้า
กลบไว้จะนั้น.

๑๓. ความรู้ย่อมเกิดแก่คนพาล เพียงเพื่อ
ความนิบหนายเท่านั้น ความรู้นั้นยังหวัคคิของเขาให้
ตกไป ย่อมฆ่าส่วนสุกกกรรมของคนพาลเสีย.

๑๔. ภิกษุผู้พาล พึงปรารถนากรรมยกย่องอัน
ไม่มีอยู่ ความแวดล้อมในภิกษุทั้งหลาย ความเป็น
ใหญ่ในอวาส และการบูชาในตระกูลแห่งชนอื่น
ความดำริยอมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้พาลว่า คฤหัสถ์และ
บรรพชิตทั้งสองจงสำคัญกรรมอันเขาทำเสร็จแล้ว
เพราะอาศัยเราผู้เดียว จงเป็นไปในอำนาจของเขา
เท่านั้น ในกิจน้อยใหญ่กิจไร ๆ ริษยาและมานะ
ย่อมเจริญ (แก่เธอ).

๑๕. ก็ข้อปฏิบัติอันเข้าไปอาศัยลาภ เป็น
อย่างอื่น ข้อปฏิบัติอันยังสัตว์ให้ถึงพระนิพพานเป็น
อย่างอื่น (คนละอย่าง) ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระ-
พุทธเจ้าทราบเนื้อความนั้นอย่างนี้แล้ว ไม่พึงเพลิด-
เพลิดสักการะ พึงตามเจริญวิเวก.

จบพาลวรรคที่ ๕.

๕. พาลวรรคพรรณนา

๑. เรื่องบุรุษคนใดคนหนึ่ง [๔๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระเจ้า-
ปเสนทิโกศลและบุรุษคนใดคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ทีฆา
ชาครโต รตติ" เป็นต้น.

พระราชูปถัมภ์นิพนพระนคร

ได้ยินว่า ในวันมหรสพวันหนึ่ง พระราชา พระนามว่าปเสนทิ-
โกศล ทรงช้างเผือกล้วนเชือกหนึ่ง ชื่อปุลนทริกะ ซึ่งประดับประดา
แล้ว ทรงทำประทัภนิพนพระนครด้วยอนุภาพแห่งพระราชอำนาจ
เมื่ออาญาเป็นเหตุให้บุคคลลุดไป เป็นไปอยู่; มหาชนถูกราชบุรุษโอบ
ด้วยวัตถุมีก้อนดินและท่อนไม้ เป็นต้น หนีไป ก็ยังเอี้ยวคอกลับแลดูอยู่
นั้นแล. ได้ยินว่า ข้อนี้ เป็นผลแห่งทานที่พระราชาทิ้งหลายทรงถวาย
ดีแล้ว.

อำนาจความรัก

ภรรยาของทุกคนบุรุษแม้คนใดคนหนึ่ง ยืนอยู่ที่พื้นชั้นบนแห่ง
ปราสาท ๗ ชั้น เปิดบานหน้าต่างบานหนึ่ง พอแลดูพระราชแล้วก็หลบ
ไป. การหลบไปของหญิงนั้น ปรากฏแก่พระราช ราวกับว่า พระ-
๑. หมายความว่า ดำรงกำลังทำการจับได้ไม่ให้ยื่นเกาะกะทางเสด็จ.

จันทร์เพ็ญเข้าไปสู่กุสุมเมฆ. ท้าวเธอ ทรงมีพระหฤทัยปฏิพัทธ์ในหญิงนั้น เป็นประหนึ่งว่า ถึงอาการพลัดตกจากคอช้าง ทรงรีบกระทำประทักษิณพระนครแล้ว เสด็จเข้าสู่ภายในพระราชวัง ตรัสกะอำมาตย์คนสนิทนายหนึ่งว่า "ปราสาทที่เราแลดูในที่โน้น เธอเห็นไหม ?"

อำมาตย์. เห็น พระเจ้าข้า.

พระราชอา. เธอได้เห็นหญิงคนหนึ่งในปราสาทนั้นไหม ?

อำมาตย์. ได้เห็น พระเจ้าข้า.

พระราชอา. เธอจงไป. จงรู้ความที่หญิงนั้น มีสามีหรือไม่มีสามี.

อำมาตย์นั้นไปแล้ว ทราบความที่หญิงนั้นมีสามี จึงมากราบทูลแก่พระราชอาว่า "หญิงนั้นมีสามี." ที่นั้น เมื่อพระราชอา ตรัสว่า "ถ้ากระนั้น เธอจงเรียกสามีของหญิงนั้นมา," อำมาตย์นั้น ไปพูดว่า "มานี่แน่ะ นาย, พระราชารับสั่งหาท่าน," บุรุษนั้น คิดว่า "อันภัยพิงบังเกิดขึ้นแก่เรา เพราะอาศัยภรรยา" เมื่อไม่อาจจะขัดขืนพระราชอาญา จึงได้ไปถวายบังคมพระราชอา ยืนอยู่แล้ว. ขณะนั้นพระราชอา ตรัสกะบุรุษนั้นว่า "เธอจงบำรุงเรา."

บุรุษ. ข้าแต่สมมติเทพ อย่าเลย. ข้าพระองค์ ทำการงานของตน ถวายส่วยแต่พระองค์อยู่, การเลี้ยงชีพนั้นแล จึงมีแก่ข้าพระองค์เกิด.

พระราชอาตรัสว่า "เราไม่มีความต้องการด้วยส่วยของเธอ, จำเดิมแต่วันนี้ไป เธอจงบำรุงเรา" แล้วให้พระราชทานโล่และอาวุธแก่บุรุษนั้น.

ได้ยินว่า พระราชอา ได้ทรงดำริอย่างนี้ว่า "เราจักยกโทษบางอย่างของเขาขึ้นแล้วฆ่าเสีย รีบเอาภรรยา." ที่นั้น เขากลับแต่มรณภัย

เป็นผู้ไม่ประมาท บำรุงพระราชานั้นแล้ว. พระราชาไม่ทรงเห็นช่อง (โทษ) แห่งบุรุษนั้น เมื่อความเร่าร้อนเพราะกามเจริญอยู่. ทรงดำริว่า "เราจะยกโทษของบุรุษนั้นขึ้นสักอย่างหนึ่ง แล้วลงราชอาณาจักร" จึงรับสั่งให้เรียกบุรุษนั้นมาแล้ว ตรัสอย่างนั้นว่า "ผู้เจริญ เธอจงไปจากที่นี่ ที่ชื่อโน้น แห่งแม่น้ำในที่สุดประมาณ ๕ โยชน์ นำเอาดอกโกมุท ดอกอุบลและดินสีอรุณมา (ให้ทัน) ในเวลาเราอาบน้ำในเวลาเย็น, ถ้าเธอไม่ฟังมาในขณะนั้น, เราจักลงอาณาจักรเธอ."

ความลำบากในราชสำนัก

ได้ยินว่า เสวก (ผู้เข้าเฝ้า) ลำบากกว่าทาสแม่ทั้งสี่. จริ่งอยู่ ทาสทั้งหลาย มีทาสที่เขาไถ่มาด้วยทรัพย์เป็นต้น ยังได้เพื่อจะพูดว่า "ผมปวดศีรษะ, ผมปวดหลัง" แล้วพักผ่อน.

คำที่ทาสทั้งหลายกล่าวแล้วได้พักผ่อนนั้น ย่อมไม่มีแก่เสวก, เสวกควรทำงานตามรับสั่งเท่านั้น; เพราะเหตุนั้น บุรุษนั้น คิดอยู่ว่า "เราต้องไปเป็นแน่แท้. ชื่อว่าดินสีอรุณกับดอกโกมุทและดอกอุบล ย่อมเกิดในภพแห่งนาค, เราจักได้ที่ไหน?" กลัวแต่มรรณภัย ไปเรื่อนแล้ว กล่าวว่ "หล่อน ภัตสำหรับฉันสำเร็จแล้วหรือ?" ภรรยา กล่าวว่ "ยังตั้งอยู่บนเตา นาย." เขาไม่อาจจะรออยู่ จนกว่าภรรยาจะปลงภัต ลงได้ จึงให้ภรรยาเอากระบวยตักน้ำข้าวเท (ปนกับ) ข้าวที่แฉะนั่นเอง ลงในกระเช้าพร้อมด้วยกับตามแต่จะได้ ถือเอาแล้ว เดินคุ่มไปแล้วสิ้นทาง โยชน์หนึ่ง.

เมื่อเขากำลังเดินไปนั้นแหละ ภัตได้สุกแล้ว. เขาแบ่งภัตไว้หน่อ

หนึ่ง กระทำไม่ให้เป็นเดนบริโศกอยู่ พบคนเดินทางคน หนึ่งจึงกล่าวว่า " กัดหน้อยหนึ่งเท่านั้น ฉันแบ่งออกกระทำไม่ให้เป็นเดนมีอยู่, เธอจงรับไปบริโศกเถิด นาย." เขาได้รับไปบริโศกแล้ว. แม้นุรุษนอกนี้ ก็ไปรย กัดลงในน้ำกำมือหนึ่ง บ้วนปากแล้ว ประกาศขึ้น ๓ ครั้งด้วยเสียงอันดังว่า "ขอพวกนาค ครุฑและเทวดา ผู้สิงอยู่ในประเทศแห่งแม่น้ำนี้ จงฟังคำของข้าพเจ้า; พระราชาทรงปรารถนาจะลงอาญาแก่ข้าพเจ้า ทรงบังคับข้าพเจ้าว่า "เธอจงนำเอาดินสีอรุณกับดอกโกมุทและดอกอุบล มา," ก็กัดที่ข้าพเจ้าให้แก่มนุษย์เดินทางแล้ว, ทานที่ข้าพเจ้าให้แล้วนั้น มีอานิสงส์ตั้งพัน, กัดที่ข้าพเจ้าให้แก่ปลาทั้งหลายในน้ำ, ทานที่ข้าพเจ้าให้แล้วนั้น มีอานิสงส์ตั้งร้อย, ข้าพเจ้าให้ผลบุญประมาณเท่านี้ ให้เป็นส่วนบุญแก่ท่านทั้งหลาย; ท่านทั้งหลายจงนำดินสีอรุณกับดอกโกมุทและดอกอุบล มาให้แก่ข้าพเจ้าเถิด."

พระยานาค ผู้อาศัยอยู่ในประเทศนั้น ได้ยินเสียงนั้น จึงไปสู่ สำนักบุรุษนั้น ด้วยเพศแห่งคนแก่ กล่าวว่า " ท่านพูดอะไร ? บุรุษ นั้น จึงกล่าวช้าอย่างนั้นนั่นแหละ, เมื่อพระยานาค กล่าวว่า " ท่านจงให้ส่วนบุญนั้นแก่เรา," จึงกล่าวว่า " เราให้ นาย " เมื่อพระยานาค กล่าวแม้อีกว่า " ท่านจงให้" ก็กล่าว (ยื่นคำ) ว่า " เราให้ นาย," พระยานาคนั้น ให้นำส่วนบุญมาอย่างนั้นสิ้น ๒ - ๓ คราวแล้ว จึงได้ ให้ดินสีอรุณกับดอกโกมุทและดอกอุบล (แก่บุรุษนั้น).

ฝ่ายพระราชา ทรงดำริว่า ธรรมคามมนุษย์ทั้งหลาย มีมนต์มาก, ถ้าบุรุษนั้น ฟังได้ (ของนั้น) ด้วยอุบายบางอย่างไซ้, กิจของเราจะไม่ ฟังสำเร็จ," ท้าวเธอรับสั่งให้ปิดประตู (เมือง) เสียแต่วันที่เดียว แล้ว

ให้นำลูกดาลไปยังสำนักของพระองค์.

บุรุษแม่นอกนี้ มาทันในเวลาพระราชาทรงทรงสนานเหมือนกัน เมื่อไม่ได้ประตู จึงเรียกคนยามประตู กล่าวว่า "ท่านจงเปิดประตู." คนยามประตูกล่าวว่า "เราไม่อาจจะเปิดได้. พระราชารับสั่งให้นำลูกดาลไปสู่พระราชมนเทียรแต่กาลยังวันที่เดียว." บุรุษนั้น แม่บอกว่า "เราเป็นราชทูต, ท่านจงเปิดประตู" เมื่อไม่ได้ประตู จึงคิดว่า "บัดนี้เราจะไม่มีชีวิต. เราจักทำอะไรหนอแล?" แล้วโยนก้อนหินไปที่ธรณีประตูข้างบน แฉวนโถกไม้ไว้บนธรณีประตูนั้น ตะโกนร้องขึ้น ๓ ครั้ง ว่า "ชาวพระนคร ผู้เจริญทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลาย จงรู้ความที่กิจอันข้าพเจ้ากระทำตามรับสั่งของพระราชแล้วเถิด; พระราชาทรงใคร่จะยังเราให้พินาศ ด้วยเหตุไม่สมควร" แล้วคิดอยู่ว่า "เราจักไปที่ไหนหนอแล? ได้ทำความตกลงใจว่า "ธรรมดาภิษุทั้งหลาย มีใจอ่อนโยน. เราจักไปสู่วิหารแล้วนอน." ธรรมดาสัตว์เหล่านี้ ในเวลาได้รับสุข ไม่ทราบแม้ความที่ภิษุทั้งหลายมีอยู่ พอถูกทุกข์ครอบงำ จึงปรารถนาจะไปวิหาร; เพราะเหตุนั้น แม่บุรุษนั้น ก็คิดว่า "ที่พึ่งอย่างอื่นของเราไม่มี" จึงไปยังวิหาร นอนอยู่ในที่สำราญแห่งหนึ่ง แม้เมื่อพระราช ไม่ได้การหลับอยู่ตลอดราตรี ทรงรำพึงถึงหญิงอยู่, ความรุ่มร้อนเพราะกามเกิดขึ้นแล้ว. ท้าวเธอทรงคิดว่า "ในขณะที่ราตรีสว่างแล้วนั้นแหละ เราจักให้แม่บุรุษนั้นเสีย แล้วให้นำเอาหญิงนั้นมา."

เรื่องของเปรตผู้กล่าวอักษร ทู. สะ. นะ. โส.

ในขณะนั้นนั้นแล บุรุษ ๔ คนที่เกิดในนรก ชื่อโลหกุมภี ซึ่งลิกได้ ๖๐ โยชน์ ถูกไฟนรกไหม้กลิ้งไปมาอยู่ จุขข้าวสารในหม้อที่

กำลังเดือดพล่าน (จมลงไป) ถึงพื้นภายใต้ ๓ หมื่นปีแล้ว (ลอยขึ้นมา) ถึงที่ขอบปากโดย ๓ หมื่นปีอีก. สัตว์นรกเหล่านั้น ยกศีรษะขึ้นแลดูกัน และกันแล้ว ประารถนาเพื่อจะกล่าวคาถาตนละคาถา (แต่) 'ไม่อาจจะกล่าวได้' จึงกล่าวอักษรตนละอักษร แล้วหมุนกลับไปสู่โลหภูมิ อย่างเดิม.

พระราชชา เมื่อไม่ทรงได้การหลับ ได้ยินเสียงนั้นในระหว่างแห่ง มัชฌิมยาม ทรงหวาดหวั่น มีพระทัยสะดุ้ง ทรงดำริว่า "อนตราย แห่งชีวิต จักมีแก่เราหรือหนอ? หรือจักมีแก่พระอัครมเหสี. หรือ ราชสมบัติของเราจักพินาศ?" 'ไม่อาจหลับพระเนตรทั้งสองได้ตลอดคืน' ยิ่งรุ่ง. พอเวลาอรุณขึ้น ท้าวเธอรับสั่งให้หาปุโรหิตมาแล้ว ตรัสว่า "อาจารย์ เสียงที่น่ากลัวอย่างใหญ่ เราได้ยินในระหว่างแห่งมัชฌิมยาม. เราไม่ทราบว่ 'อนตรายจักมีแก่ราชสมบัติ หรือแก่พระมเหสี แก่เรา หรือแก่ใคร?' เพราะเหตุนั้น เราจึงให้เชิญท่านมา."

พราหมณ์โง่ให้พระราชชาบูชาัยญ

ปุโรหิต. ข้าแต่มหाराช เสียงที่พระองค์ทรงสดับอย่างไร?

ราชา. อาจารย์ เราได้ยินเสียงเหล่านี้ว่า 'ทุ. สะ. นะ. โส.' ท่านจงใคร่ครวญผลสำเร็จแห่งเสียงเหล่านี้ดู.

เหตุอะไร ๆ ย่อมไม่ปรากฏแก่พราหมณ์ ราวกะเข้าไปสู่ที่มีคใหญ่. ปุโรหิตนั้นกล่าวว่า "ก็เมื่อเราทูลว่า 'ข้าพระองค์ไม่ทราบ' ดังนี้ ลาก สักการะของเราจักเสื่อม" จึงทูลว่า 'ข้าแต่มหाराช เหตุนี้หนัก."

ราชา. เหตุอะไร? อาจารย์.

ปุโรหิต. อันตรายแห่งชีวิต จะปรากฏแก่พระองค์.

พระราชาทรงหวาดหวั่นตั้ง ๒ เท่า ตรัสว่า "อาจารย์เหตุเครื่อง บำบัดอะไร ๆ มีอยู่หรือ?"

ปุโรหิต. มีย่อมหาราช พระองค์อย่าทรงหวาดหวั่นเลย ข้าพระองค์^๑รู้พระเวท ๓.

ราชา. เราได้อะไรเล่า? จึงจะควร.

ปุโรหิต. ขอเดชะ พระองค์ทรงบัญชาฉัน มีสัตว์อย่างละ ๑๐๐ ทุกอย่างแล้ว จักได้ชีวิต.

ราชา. ได้อะไร? จึงควร

ปุโรหิตนั้น เมื่อจะให้จับปณชาติชนิดหนึ่ง ๆ ให้ได้ชนิดละ ๑๐๐ อย่างนี้ คือ ช้าง ๑๐๐ ม้า ๑๐๐ โคอุสุภะ ๑๐๐ แม่โคนม ๑๐๐ แพะ ๑๐๐ แกะ ๑๐๐ ไก่ ๑๐๐ สุกร ๑๐๐ เด็กชาย ๑๐๐ เด็กหญิง ๑๐๐, จึงคิดว่า "ถ้าเราจักให้จับเอาแต่จำพวกเนื้อเท่านั้น, ชนิดทั้งหลายก็จะพูดว่า 'ปุโรหิต ให้จับเอาแต่สัตว์ที่เป็นของกินได้สำหรับคนเท่านั้น;' เพราะเหตุนั้น จึงให้จับทั้งจำพวก ช้าง ม้า และมนุษย์ (ด้วย). พระราชา ทรงดำริว่า "ความเป็นอยู่ของเรานั้นแหละเป็นลาภของเรา" จึงตรัสว่า "ท่านจงจับสัตว์ทุกชนิดเร็ว." พวกมนุษย์ผู้ได้รับสั่ง ก็จับเอามากเกินประมาณ.

๑. เวท ๓ คือ อิรูปเพท เป็นคัมภีร์มีคาถากล่าวถึงชื่อเทวดาและอ้อนวอนขอให้ช่วยกำจัดภัยต่าง ๆ ๑ ขุพเพท เป็นคัมภีร์กล่าวถึงพิธีการบูชาฉันุ เช่น เช่นสรวงต่าง ๆ ๑ สามเพท เป็นคัมภีร์กล่าวถึงอุบายชนะศึก ๑.

บาลีโกศลสังยุต

จริงอยู่ พระธรรมสังคาหกาจารย์ กล่าวแม่คำนี้ไว้ในโกศลสังยุต
" ก็โดยสมัยนั้นแล ยัญใหญ่เป็นอาการปรากฏเฉพาะ แก่พระเจ้าปเสนทิ-
โกศลแล้ว, โกอุสกะ ๕๐๐ ลูกโคผู้ ๕๐๐ ลูกโคตัวเมีย ๕๐๐ แพะ
๕๐๐ แกะ ๕๐๐ ถูกนำไปหาหลักแล้ว เพื่อประโยชน์แก่ยัญ, สัตว์
เหล่านั้นแม้ใด คือทาสก็ดี, ทาสีก็ดี, คนใช้ก็ดี, กรรมกรก็ดี, ย่อมมี
เพื่อยัญนั้น, สัตว์แม่เหล่านั้น, ถูกเขาคูกคามด้วยอาญา ถูกภัยคูกคาม
แล้ว มีหน้าชุ่มด้วยน้ำตา ร้องไห้ กระทำบริกรรม (คร่ำครวญ) อยู่."

พระนางมัลลิกาทรงเปลื้องทุกข์ของสัตว์

มหาชน คร่ำครวญอยู่เพื่อประโยชน์แก่หมู่ญาติของตน ๆ ได้ร้อง
เสียงดังแล้ว; เสียงนั้น ได้เป็นราวกะว่าเสียงถล่มแห่งมหาปฐพี. ครั้งนั้น
พระนางมัลลิกาเทวี ทรงสดับเสียงนั้นแล้ว เสด็จไปสู่ราชสำนักทูลถามว่า
" ข้าแต่ महाराज เพราะเหตุไรหนอแล? พระอินทรีย์ของพระองค์ไม่
เป็นปกติ พระองค์ย่อมทรงปรากฏผู้มีพระรูปอิดโรย."

ราชา. ประโยชน์อะไรของเธอเล่า? มัลลิกา, เธอไม่รู้สรรพพิษ
เลื้อยอยู่ในที่ใกล้หูของเราหรือ?

มัลลิกา. นั่นเหตุอะไร? พระเจ้าข้า.

ราชา. ในส่วนราตรี เราได้ยินเสียงชื่อเห็นปานนี้, เราจึงถาม
ปุโรหิต ได้สดับว่า 'อันตรายแห่งชีวิตย่อมปรากฏแก่พระองค์, พระ-
องค์ทรงบูชายัญ มีสัตว์ชนิดละ ๑๐๐ ทุกชนิดแล้ว จักได้ชีวิต' เรา
๑. ตี. ศ. ๑๕/๑๐๕.

จึงคิดว่า 'ความเป็นอยู่ของเรานั้นแหละ เป็นลาภของเรา' จึงสั่งให้จับสัตว์เหล่านั้นไว้แล้ว.

พระนางมัลลิกาเทวี ทูลว่า "ข้าแต่มหाराช พระองค์เป็นคนอันธพาล; ทรงมีภักษามก พระองค์ย่อมเสวยโภชนะอันหุงด้วยข้าวตั้งทะนาน มีสุปะและพญูชนะหลาก ๆ หลายอย่าง พระองค์ทรงราชย์ในแคว้นทั้งสอง ก็จริง แต่พระปัญญาของพระองค์ยังเขลา."

ราชา. เพราะเหตุไร ? เธอจึงพูดอย่างนั้น.

มัลลิกา. การได้ชีวิตของคนอื่น เพราะการตายของคนอื่น พระองค์เคยเห็น ณ ที่ไหน ? เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงเชื่อด้อยค่าของพราหมณ์ผู้อันธพาลแล้ว โยนทุกขไปในเบื้องบนของมหาชนเล่า ? พระศาสดา ผู้เป็นอัครบุคลลของโลกทั้งเทวโลก มีพระญาณไม่ขัดข้องในกาลทั้งหลายเมื่อคิดกาลเป็นต้น ประทับอยู่ในวิหารโกสัเคียง, พระองค์ทูลถามพระศาสดานั้นแล้ว จงทรงกระทำตามพระโอวาทของพระองค์เถิด.

ครั้งนั้นแล พระราชา เสด็จไปวิหารกับพระนางมัลลิกา ด้วยยานเบา ถูกมรณภัยคุกคามแล้ว ไม่อาจทูลอะไร ๆ ได้ ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ประทับนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง. ลำดับนั้น พระศาสดาทรงทักทายพระราชานั้นก่อนว่า "เชิญเถิด มหาบพิตร พระองค์เสด็จมาจากไหนแต่ยังวันนักเล่า ?" พระราชาเมื่อนั้น ก็ทรงนั่งนิ่งเงียบเสีย. ลำดับนั้น พระนางมัลลิกา กราบทูลแด่พระผู้มีพระผู้มีภาคเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ทราบว่ พระราชาทรงสดับเสียง (ประหลาด) ในระหว่างแห่งมัชฌิมยาม, เมื่อเช่นนั้นท้าวเธอจึงทรงบอกเหตุนี้แก่ปุโรหิต, ปุโรหิตกราบทูลว่า 'อันตรายแห่งชีวิตจักมีแก่พระองค์, เมื่อพระองค์จับสัตว์อย่างละ

๑๐๐ ทุกชนิด บูชาด้วยโลหิตในคอกของสัตว์เหล่านั้น เพื่อประโยชน์
แก่อันขจัดอันตรายนั้น. พระองค์จักได้ชีวิต,' พระราชาให้จับสัตว์ไว้
เป็นอันมาก; เพราะเหตุนั้น หม่อมฉันจึงนำพระราชามา ณ ที่นี้."

พระศาสดา. ได้ยินว่า อย่างนั้นหรือ ? มหาบพิตร.

ราชา. อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เสียง พระองค์ทรงสดับแล้ว อย่างไร ?

พระราชานั้น ทูลโดยทำนองที่พระองค์สดับแล้ว. แสงสว่างเป็น
อันเดียวได้ปรากฏแก่พระตถาคต เพราะทรงสดับเนื้อความนั้น. ถ้าดับ
นั้น พระศาสดา ตรัสกะพระราชานั้นว่า "พระองค์อย่าทรงหวาดหวั่น
เลย มหาบพิตร, อันตรายไม่มีแก่พระองค์, สัตว์ทั้งหลายผู้มีกรรมลามก
เมื่อกระทำทุกข์ของตน ๆ ให้แจ้ง จึงกล่าวอย่างนี้." พระราชา ทูลว่า
" ก็กรรมอะไร ? อันสัตว์เหล่านั้นกระทำไว้ พระเจ้าข้า."

พระศาสดาทรงแสดงโทษปรทวาริกรรม

พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงกรรมของสัตว์นรกเหล่านั้น จึง
ตรัสว่า "ถ้ากระนั้น พระองค์จงทรงสดับ มหาบพิตร" แล้วทรงนำ
อดีตนิทานมา (ตรัส) ว่า:-

ในอดีตกาล เมื่อมนุษย์มีอายุ ๒ หมื่นปี พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนาม
ว่า กัสสป อุบัติขึ้นในโลก เสด็จเที่ยวจาริกไปกับด้วยพระชีนาสพ ๒ หมื่น
ได้เสด็จถึงกรุงพาราณสี. ชาวกรุงพาราณสี ๒ คนบ้าง ๓ คนบ้าง มาก
กว่าบ้าง รวมเป็นพวกเดียวกัน ยังอาคันตุกทานให้เป็นไปแล้ว. ในกาล
นั้น ในกรุงพาราณสีได้มีเศรษฐีบุตร ๔ คน มีสมบัติ ๔๐ โกฏิ เป็น

สหายกัน เศรษฐีบุตรเหล่านั้น ประโยชน์กันว่า ในเรือนของพวกเรามี
ทรัพย์มาก พวกเราจะกระทำอะไรด้วยทรัพย์นั้น."

เมื่อพระพุทธเจ้าเห็นปานนั้น เสด็จเที่ยวจาริกไปอยู่ บรรดาเศรษฐี
บุตรเหล่านั้น มิได้กล่าวว่ พวกเราจักถวายทาน จักกระทำบุญ จักรักษา
ศีล" คนหนึ่งกล่าวอย่างนี้ก่อนว่า" พวกเราดื่มสุราที่เขมร เกี่ยวกินเนื้อ
มีที่รสร่อย จักเที่ยวไป ชีวิตนี้ของพวกเราจักมีผล."

อีกคนหนึ่ง กล่าวอย่างนี้ว่า "พวกเราจักบริโภครัตแห่งข้าวสาร
แห่งข้าวสาลีมีกลิ่นหอมที่เก็บค้างไว้ ๓ ปี ด้วยรสเลิศต่าง ๆ เที่ยวไป."

อีกคนหนึ่ง กล่าวอย่างนี้ว่า "พวกเราจักให้เขาทอดของควรรื้อ
แปลก ๆ มีประการต่าง ๆ เกี่ยวกินเที่ยวไป."

อีกคนหนึ่ง กล่าวอย่างนั้นว่า "แน่เพื่อน พวกเราจักไม่กระทำ
กิจอะไร ๆ แหม่อย่างอื่น. หึงทั้งหลาย เมื่อเรากล่าวว่า 'จักให้ทรัพย์.'
ชื่อว่าไม่ปรารถนา ย่อมไม่มี; เพราะเหตุนั้น พวกเรารวบรวมทรัพย์ไว้
แล้ว จักประเล้าประโลม (หึง) ทำปรทาริกกรรม (การประพฤติ
ผิดในภรรยาของชายอื่น)."

เศรษฐีบุตรทั้งหมด รับคำว่า "ดีละ ๆ" ได้ตั้งอยู่ในถ้อยคำ
ของคนี่ ๔ นั้น. จำเดิมแต่นั้นมา เศรษฐีบุตรเหล่านั้น ส่งทรัพย์ไป
เพื่อ (บำเรอ) หึงที่มีรูปงาม กระทำปรทาริกกรรมตลอด ๒ หนึ่ปี
กระทำกาลแล้ว บังเกิดในอเวจีมหานรก.

เศรษฐีบุตรเหล่านั้น ไหม้แล้วในนรกสิ้นพุทธรัณฑ์หนึ่ง กระทำ
กาลในนรกนั้น ด้วยเศษผลกรรม ก็เกิดในโลหกุมภินรก (อันลึก)
๖๐ โยชน์ (จมลง) ถึงพื้นภายใต้ ๓ หนึ่ปี (ลอยขึ้นมา) ถึงปาก

หม้อโดย ๓ หมั้นปีอีก เป็นผู้ใคร่จะกล่าวคาถาตนละคาถา (แต่) ไม่
อาจจะกล่าวได้ กล่าวตนละอักษรแล้ว ก็หมุนกลับลงไปสู่ก้นหม้ออย่างเดิม
อีก. พระองค์จึงบอก มหาบพิตร, พระองค์ได้สดับเสียงข้ออย่างไร?
ที่แรก."

พระราชา. เสียงว่า ทุ. พระเจ้าข้า.

พระศาสดา เมื่อจะทรงแสดงคาถาที่สัจวันรานั้น กล่าวไม่เต็ม
ทำให้เต็ม จึงตรัสอย่างนี้ว่า :-

"เราทั้งหลายเหล่าใด เมื่อโภคะทั้งหลายมีอยู่
ไม่ได้ถวายทาน, ไม่ได้ทำที่พึงแก่ตน, พวกเรา
เหล่านั้น จัดว่ามีชีวิตอยู่ชั่วช้าแล้ว."

ลำดับนั้น พระศาสดา ครั้นทรงประกาศเนื้อความแห่งคาถานี้แก่
พระราชาแล้ว จึงตรัสถามว่า "มหาบพิตร เสียงที่ ๒, เสียงที่ ๓,
เสียงที่ ๔, พระองค์ได้สดับอย่างไร?" เมื่อพระราชาทูลว่า "ข้อ
อย่างนั้น พระเจ้าข้า" เมื่อจะทรงยังอรรถที่เหลือให้บริบูรณ์ จึงตรัส
(คาถา) ว่า :-

"เมื่อเราทั้งหลาย ถูกไฟไหม้อยู่ในนรกครบ ๖
หมื่นปี โดยประการทั้งปวง, เมื่อไร ที่สุดจัก
ปรากฏ? ผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ที่สุดย่อมไม่มี, ที่สุด
จักมีแต่ที่ไหน? ที่สุดจะไม่ปรากฏ. เพราะว่ากรรมชั่ว
อันเราและท่านได้กระทำไว้แล้วในกาลนั้น. เรานั้น
ไปจากที่นี่แล้ว ได้กำเนิดเป็นมนุษย์ จักเป็นผู้รู้

๑. ปาฐะว่า เสนุนโน ๑ เขลโน เป็น ญญิจปัจจุตตถ ๑ บางปาฐะว่า เย สนเต ก็มี ๑

ถ้อยคำที่ยากกล่าว ถึงพร้อมด้วยศีล ทำกุศลให้มาก

แน่."

พระศาสดา ครั้นตรัสคาถาเหล่านี้โดยลำดับ ประกาศเนื้อความแล้ว จึงตรัสว่า "มหาบพิตร ชนทั้ง ๔ นั้น พรารถนาจะกล่าวคาถาคนละคาถา เมื่อไม่อาจจะกล่าวได้ กล่าวคนละอักษรเท่านั้น และลงไปสู่โลกภูมิที่นั่นนั่นแลอีก ด้วยประการฉะนี้แล."

ได้ยินว่า จำเดิมแต่กาลแห่งเสียงนั้น อันพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสดับแล้ว ชนเหล่านั้น พลัดลงไป ณ ภายใต้อย่างเดิม แม้จนวันนี้ก็ยังไม่ล่วงหนึ่งพันปี. ความสังเวชใหญ่ ได้เกิดขึ้นแก่พระราชา เพราะทรงสดับเทศนานั้น. ท้าวเธอทรงดำริว่า "ชื่อว่าปรทาริกกรรมนี้หนักหนอ, ได้ยินว่า ชนทั้ง ๔ ใหม้แล้วในอเวจินรก ตลอดพุทธันดรหนึ่ง จุตจากอเวจินรานั้นแล้ว เกิดในโลกภูมิ อันลึก ๖๐ โยชน์ ใหม้แล้วในโลกภูมินั้น^๓ ถึง ๖ หมื่นปี, แม้อย่างนี้ กาลเป็นที่พ้นจากทุกข์ของชนเหล่านั้น ยังไม่ปรากฏ; แม้เราทำความเชื่อใจในภรรยาของชายอื่น ไม่ได้หลับตลอดคืนยังรุ่ง, บัดนี้ จำเดิมแต่จะไปเราจักไม่ผูกความพอใจในภรรยาของชายอื่นละ" จึงกราบทูลพระตถาคตว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทราบความที่แห่งราตรีนานในวันนี้."

ฝ่ายบุรุษนั้น นั่งอยู่ที่นั่นนั่นแล ฟังถ้อยคำนั้นแล้ว คิดว่า "ปัจฉิมมีกำลัง เราได้แล้ว" จึงกราบทูลพระศาสดาว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระราชา ทรงทราบความที่แห่งราตรีนาน ในวันนี้ก่อน, ส่วนข้าพระองค์เองได้ทราบความที่แห่งโยชน์ไกลในวันวาน."

๑. ขุ. เปต. ๒๖/๒๕๗.

๒. คำว่า อภูจ...สี. ม. ขุ. เป็น ตตถ...

พระศาสดา ทรงเทียบเคียงถ้อยคำของคนแม่ทั้งสองแล้ว ตรัสว่า
" ราตรีของคนบางคนยอมเป็นเวลานาน, โยชน์ของคนบางคนเป็นของ
ไกล, ส่วนสงสารของคนพาลยอมเป็นสภาพยาว" เมื่อจะทรงแสดงธรรม
จึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๑. ทิฆมา ชาครโต รตุติ ทิฆม สนุตตส โยชน

ทีโฆ พาลาน สัสสโร สทุหมม อวิขานต.

"ราตรีของคนผู้ตื่นอยู่ นาน, โยชน์ของคนล้า
แล้ว ไกล, สงสารของคนพาลทั้งหลาย ผู้ไม่รู้ที่อยู่
ซึ่งสัตว์กรรม ย่อมยาว."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ทิฆมา เป็นต้น ความว่า ชื่อว่าราตรี
นี้มีเพียง ๓ ยามเท่านั้น, แต่สำหรับผู้ตื่นอยู่ อยู่ช้านาน คือว่า ย่อม
ปรากฏเป็นราวกะว่า ๒ เท่า ๓ เท่า; บุคคลผู้เกียจคร้านมาก ทำตนให้
เป็นเหยื่อของหมู่เรือด นอนกลิ้งเกลือกอยู่ตลอดจนพระอาทิตย์ขึ้นก็ดี
ผู้เสพงาม บริโภคโภชนะที่ดีแล้ว นอนอยู่บนที่นอนอันเป็นสิริกี้ดี ย่อม
ไม่รู้ความที่ราตรีนั้นนาน, ส่วนพระโยคาวจร ผู้เริ่มตั้งความเพียรตลอด
คืนยังรุ่งก็ดี พระธรรมกถึก แสดงพระธรรมกถาตลอดคืนยังรุ่งก็ดี บุคคล
ผู้นั่งฟังธรรมอยู่ในที่ไกลอาสนะตลอดคืนยังรุ่งก็ดี ผู้ที่ถูกโรคทั้งหลาย
มีโรคในศีรษะ เป็นต้นถูกต้องแล้ว หรือผู้ถึงทุกข์ มีการตัดมือและเท้า
 เป็นต้น ถูกเวทนาครอบงำก็ดี คนเดินทางไกล เดินทางตลอดคืนก็ดี
ย่อมรู้ความที่ราตรีนั้นนาน.

บทว่า โยชน์ เป็นต้น ความว่า แม้โยชน์ก็มีเพียง ๔ คาวุตเท่านั้น, แต่สำหรับผู้ล่าแล้ว คือผู้บอบช้ำแล้ว อยู่ข้างไกล คือว่า ย่อมปรากฏเป็นราวกะว่า ๒ เท่า ๓ เท่า. จริงอยู่ คนเดินทางตลอดทั้งวันล่าแล้ว พบคนเดินสวนทางมา ถามว่า "บ้านข้างหน้าไกลเท่าไร?" เมื่อเขาบอกว่า "โยชน์หนึ่ง" ไปได้หน่อยหนึ่ง ก็ถามคนแม่อื่นอีก, แม่เมื่อคนอื่นนั้นบอกว่า "โยชน์หนึ่ง" ไปได้หน่อยหนึ่งอีก ก็ถามแม่คนอื่นอีก, แม่เขาก็กล่าวว่ "โยชน์หนึ่ง" คนเหล่านั้น ถูกคนผู้เดินทางนั้นถามแล้ว ๆ ก็บอกว่า "โยชน์หนึ่ง" เขาคิดว่า โยชน์นี้ ไกลจริงหนอ" ย่อมสำคัญโยชน์หนึ่งเป็นราวกับว่า ๒-๓ โยชน์.

บทว่า พาลานัม เป็นต้น ความว่า ส่วนสงสารของชนพาลทั้งหลาย ผู้ไม่รู้ประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า คือผู้ไม่อาจเพื่อกระทำที่สุดแห่งสังสารวัฏ ผู้ไม่รู้แจ้งสัทธรรม อันต่างด้วยธรรม มีโพธิปักขิยธรรม ๓๗ เป็นต้น ที่พระอริยเจ้าทั้งหลายรู้แล้วกระทำที่สุดแห่งสงสารได้ ย่อมชื่อว่ายาว. แท้จริง สงสารนั้น ชื่อว่ายาว ตามธรรมดาของตนเอง. สมจริงดังพุทธพจน์ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า* ภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้มีที่สุดอันใคร ๆ ไปตามไม่รู้แล้ว เบื้องต้น เบื้องปลา (แห่งสงสารนั้น) ย่อมไม่ปรากฏ." แต่สำหรับชนพาลทั้งหลาย ผู้ไม่สามารถจะทำที่สุดได้ ย่อมยาวแท้ทีเดียว.

ในกาลจบเทศนา บุรุษนั้น บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ชนแม่เหล่าอื่นเป็นอันมาก ก็บรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดาปัตติผล เป็นต้น เทศนามีประโยชน์แก่มหาชนแล้ว ดังนี้แล.

พระราชาวายบงคมพระศาสดาแล้ว กำลังเสด็จไป รับสั่งให้
ปล่อยสัตว์เหล่านั้น จากเครื่องจองจำแล้ว. บรรดามนุษย์และสัตว์เหล่า
นั้น หญิงและชายทั้งหลาย พ้นจากเครื่องผูก สนานศิระแล้วไปสู่เรือน
ของตน ๆ กล่าวสรรเสริญพระคุณแห่งพระนางมัลลิกาว่า เราทั้งหลาย
ได้ชีวิตเพราะอาศัยพระเทวองค์ใด ขอพระนางมัลลิกาพระเทวองค์นั้น
ผู้เป็นพระแม่เจ้าของเราทั้งหลาย จงทรงพระชนม์อยู่ตลอดกาลนานเทอญ."

ในเวลาเย็น ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า "นำสรร-
เสริญ! พระนางมัลลิกานี้ฉลาดหนอ ทรงอาศัยพระปัญญาของพระองค์
ได้ให้ชีวิตทานแก่ชนมีประมาณเท่านี้แล้ว."

พระนางมัลลิกาเคยช่วยทุกข์คนในชาติก่อน

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เธอ
ทั้งหลาย นั่งประชุมกันด้วยถ้อยคำอะไรหนอ ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบ
ทูลว่า "ด้วยถ้อยคำชื่อนี้" ภิกษุทั้งหลาย พระนางมัลลิกา ทรงอาศัย
พระปัญญาของตน ให้ชีวิตทานแก่มหาชนในบัดนี้เท่านั้นหามิได้ ถึงใน
กาลก่อน พระนางก็ได้ให้แล้วเหมือนกัน" เมื่อจะทรงประกาศความนั้น
จึงทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัส) ว่า.

ในอดีตกาล โอรสของพระเจ้าพาราณสีเข้าไปสู่ต้นไทรต้นหนึ่ง
แล้ว ทรงอ่อนวอนเทวดาผู้เกิด ณ ต้นไทรนั้นว่า "ข้าแต่เทวราชผู้เป็น
เจ้า ในชมพูทวีปนี้ มีพระราชา ๑๐๑ พระอัครมเหสี ๑๐๑, ถ้าข้าพเจ้า
จักได้ราชสมบัติโดยกาลล่วงไปแห่งบิดาไซ้, ข้าพเจ้าจักทำพลีด้วยเลือด
ในลำคอของพระราชาและพระอัครมเหสีเหล่านั้น." พระกุมารนั้น เมื่อ
พระบิดาสวรรคตแล้ว ได้รับราชสมบัติ (สมพระประสงค์) ทรงคิดว่า

"เราได้รับราชสมบัติด้วยอำนาจของเทวดา เราจักทำพลีแก่เทวดานั้น"
จึงเสด็จออกไปด้วยเสนาหมู่ใหญ่ ยังพระราชาพระองค์หนึ่ง ให้เป็นไป
ในอำนาจของตนแล้ว ทำพระราชาพระองค์อื่นและอื่นอีก กับด้วยพระ-
ราชาพระองค์นั้น ให้อยู่ในอำนาจของตน ทำพระราชาทิ้งหมดให้อยู่ใน
อำนาจของตน ด้วยประการฉะนี้แล้ว ทรงพาไปพร้อมกับพระอัครมเหสี
ทั้งหลาย. ทรงละพระเทวีพระนามว่าธัมมทินนา ผู้ทรงพระครรภ์แก่
ซึ่งเป็นพระอัครมเหสีของพระราชาพระนามว่าอุคคเสน ซึ่งเป็นพระราช
องค์เล็กกว่าพระราชาทิ้งปวงไว้ เสด็จไป ทรงดำริว่า "เราจักให้ชน
เหล่านี้ดื่มน้ำเจือยาพิษให้ตาย" จึงให้ชนทั้งหลายชำระโคนไม้ให้สะอาด
แล้ว.

เทวดาคิดว่า "พระราชานี้ เมื่อจับพระราชาประมาณเท่านี้
ทรงอาศัยเราจึงจับ, ท้าวเธอทรงใคร่จะทำพลีกรรมแก่เราด้วยโลหิตใน
ลำพระศอกของพระราชาเหล่านั้น, ก็ถ้าพระราชานี้ จักทรงสำเร็จโทษ
พระราชาเหล่านั้นไซ้. พระราชวงศ์ในชมพูทวีปจักขาดสูญ, แม้โคนไม้
ของเรา ก็จักไม่สะอาด, เราจักอาจห้ามพระราชานั้นได้ไหมหนอแล?"
เทวดานั้น ใคร่ครวญอยู่ก็รู้ว่า "เราจักไม่อาจ" จึงเข้าไปหาเทวดาองค์
อื่น บอกเนื้อความนั้นแล้ว กล่าวว่า "ท่านจักอาจหรือ?" เทวดานั้น
แม่อันเทวดา (ที่ถูกถาม) นั้นห้ามแล้ว, จึงเข้าไปหาเทวดาในจักรวาล
ทั้งสิ้น อย่างนี้คือ 'เข้าไปหาเทวดาองค์อื่นและองค์อื่น' แม้ถูกเทวดา
เหล่านั้นห้ามแล้ว จึงไปสำนักของท้าวมหาราชทั้งสี่ ในเวลาที่แม่ท้าว-
มหาราชทั้งสี่นั้น ห้ามแล้วด้วยคำว่า "พวกเราไม่อาจ, แต่ว่าพระราช
ของเราทั้งหลาย เป็นผู้วิเศษกว่าพวกเราด้วยบุญและปัญญา, ท่านจง

ทูลถามพระราชนั้นเถิด" ดังนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าท้าวสักกะ กราบทูล
เนื้อความนั้นแล้ว ทูลว่า "ขอเดชะ เมื่อพระองค์ถึงความเป็นผู้ขวนขวาย
น้อยเสียแล้ว ขัตติยวงศ์จักขาดสูญ, ขอพระองค์จงทรงเป็นที่พำนักแห่ง
ขัตติยวงศ์นั้นเถิด."

ท้าวสักกะตรัสว่า "แม้เราก็ไม่อาจเพื่อจะห้ามพระราชนั้น, แต่
จักบอกอุบายแก่ท่าน" แล้วทรงบอกอุบายว่า "ไปเถิดท่าน. เมื่อพระ-
ราชาทรงเห็นอยู่นั้นแหละ. ท่านจงนุ่งผ้าแดง แสดงอาการจุจอกไปจาก
ต้นไม้ของตน, เมื่อเช่นนั้น พระราชาทรงดำริว่า 'เทวดาของเราไปอยู่'
เราจักให้เทวดานั้นกลับมา" แล้วจักอ่อนนวยทอนท่านด้วยประการต่าง ๆ,
เมื่อเช่นนั้น ท่านพึงกล่าวกะพระราชนั้นว่า 'ท่านบนต่อเราไว้ว่า จัก
นำพระราชา ๑๐๑ กับพระอัคมรเหสีทั้งหลายมาทำพลีด้วยโลหิตในลำพระ-
ศอกของพระราชาเหล่านั้น' (แต่) ทรงทึ่งพระเทวีของพระอุคคเสนไว้
แล้วเสด็จมา; เราจักไม่รับพลีของคนผู้มักพูดเท็จ เช่นกับพระองค์; นัยว่า
เมื่อท่านกล่าวอย่างนั้น พระราชาจักให้นำพระเทวีนั้นมา, พระเทวีนั้น
จักแสดงธรรมแก่พระราชา ให้ชีวิตท่านแก่ชนมีประมาณเท่านี้." ท้าว-
สักกะ ตรัสบอกอุบายนี้แก่เทวดาด้วยเหตุนี้. เทวดาได้กระทำตามนั้น
แล้ว แม้พระราชาที่รับสั่งให้นำพระเทวีนั้นมาแล้ว.

เทวดาบูชาพระนางมัลลิกา

พระเทวีนั้นมาถวายบังคมพระราชา (ผู้สวามี) ของตนเท่านั้น
แม้ประทับนั่ง ณ ที่สุดแห่งพระราชาเหล่านั้น, พระราชากริ้วต่อพระเทวี
นั้นว่า "เมื่อเราคำรงอยู่ในตำแหน่งผู้ใหญ่กว่าพระราชาทั้งปวง นางยัง
ไหว้สามีของตน ซึ่งเป็นผู้น้อยกว่าพระราชาทั้งปวงได้." ลำดับนั้น

พระเทวีทูลพระรชานันว่า "เรื่องอะไรของหม่อมฉันต้องเกี่ยวข้องกับพระองค์เล่า? ก็พระราชเภาองค์นี้ เป็นสามเภาให้ความเป็นใหญ่แก่หม่อมฉัน, หม่อมฉันไม่ให้พระราชเภาองค์นี้แล้ว จักไม่ให้พระองค์เพราะเหตุไร?" เมื่อชนนันเห็นอยู่นันเทียว รุกขเทวดากล่าวว่า "อย่างนัน พระเทวีผู้เจริญ. อย่างนัน พระเทวีผู้เจริญ" แล้วบุชเภาพระเทวินัน ด้วยดอกไม้กำมือหนึ่ง.

พระราช เทรสอีกว่า "ถ้าเธอไม่ให้เราไซ้. เพราะเหตุไรจึงไม่ให้เทวดาของเราผู้มีอานุภพมากอย่างนี้ ผู้ให้สิริแห่งความเป็นพระราชเภา?" พระเทวีทูลว่า "ข้าแต่มหาราช พระราชทั้งหลาย อันพระองค์ทรงตั้งอยู่ในบุญของพระองค์ จึงจับได้, ไม่ใช่เทวดาจับถวย." เทวดากล่าวกะพระเทวีอีกว่า "อย่างนัน พระเทวีผู้เจริญ, อย่างนัน พระเทวีผู้เจริญ" แล้วบุชเภาเหมือนอย่างนัน.

พระเทวินันทูลพระราชเภาอีกว่า "พระองค์ตรัสว่า 'พระราชทั้งหลายมีประมาณเท้านัน เทวดาจับให้แก่เรา.' บัดนี้ ต้นไม้ถูกไฟไหม้ณ ช้างซ่ายในเบ้องบนแห่งเทวดาของพระองค์ เพราะเหตุไร เทวดานันจึงไม่อาจเพื่อจะยังไฟนันให้ดับได้? ถ้าเทวดามีอานุภพมากอย่างนัน." เทวดากล่าวกะพระเทวีแม่อีกว่า "อย่างนัน พระเทวีผู้เจริญ. อย่างนัน พระเทวีผู้เจริญ" แล้วบุชเภาเหมือนอย่างนัน.

พระเทวินันตรัสอยู่ ทั้งทรงพระกันแสง ทั้งทรงพระสรवल. ลำดับนัน พระราช เทรสกะพระเทวินันว่า "เธอเป็นบ้ำหรือ?"

พระเทวี. ขอเดชะ เพราะเหตุไร? พระองค์จึงตรัสอย่างนัน, หลึงทั้งหลายผู้เช่นกับหม่อมฉัน ไม่ใช่เป็นบ้ำ.

พระราชชา เมื่อเช่นนั้น เพราะเหตุไร เธอจึงร้องไห้และหัวเราะ ?

พระเทวี ทูลว่า "ขอพระองค์จงสดับเถิด มหาราช; ก็ในอดีตกาล หม่อมฉันเป็นกุลธิดา เมื่ออยู่ในตระกูลสามี เห็นแขกผู้เป็นสหายของสามีมาแล้ว ใคร่เพื่อหุงข้าวเพื่อแขกนั้น จึงให้กหาปณะแก่นางทาสีด้วยสั่งว่า 'เจ้าจงซื้อเนื้อมา' เมื่อนางทาสีนั้นไม่ได้เนื้อมาแล้ว กล่าววว่า 'เนื้อไม่มี' จึงตัดศีรษะแม่แพะที่นอนอยู่เบื้องหลังเรือน จัดแจงกัดเสร็จ; หม่อมฉันนั้น ตัดศีรษะแม่แพะตัวเดียว ไหม้ในนรก ด้วยเศษผลแห่งกรรม จึงได้ถูกตัดศีรษะด้วยการนับชนแม่แพะนั้น; พระองค์สำเร็จโทษชนมีประมาณเท่านี้ เมื่อไรจักพ้นจากทุกข์ หม่อมฉันระลึกถึงทุกข์อันใหญ่ของพระองค์ดังนี้ อย่างนั้นจึงร้องไห้" ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

**" หม่อมฉันตัดคอแม่แพะตัวเดียว ไหม้อยู่แล้ว
(ในนรก) ด้วยการนับชน (แพะ), ข้าแต่พระ-
องค์ผู้เป็นกษัตริย์ พระองค์ตัดคอของมนุษย์เป็นอัน
มาก จักกระทำอย่างไร ?"**

พระราชชา. เมื่อเช่นนั้น เธอหัวเราะเพราะเหตุไร ?

พระเทวี. ข้าแต่มหาราช หม่อมฉันยินดีวว่า เราพ้นจากทุกข์นั้นแล้ว' จึงหัวเราะ.

เทวดากล่าวกะพระเทวินั้นอีกวว่า "อย่างนั้น พระเทวีผู้เจริญ, อย่างนั้น พระเทวีผู้เจริญ" แล้วบูชาด้วยดอกไม้กำมือหนึ่ง.

พระราชชา ทรงดำริวว่า "น่าสลด ! กรรมของเราหนัก ได้ยินวว่า พระเทวินี้ ฆ่าแม่แพะตัวเดียว ไหม้ในนรกแล้ว ด้วยเศษแห่งผลกรรม

ถูกตัดศีรษะด้วยการนำขนแห่งแม่แพ่นั้น, เราฆ่าชนมีประมาณเท่านี้
จักถึงความสวัสดิเมื่อไร?" ดังนี้แล้ว จึงทรงปล่อยพระราชาทิ้งหมด
ถวายบังคมพระราชารู้แก่กว่าตน ทรงประคองอัญชลีแก่พระราชที่หนุ่ม
กว่า ยังพระราชาทิ้งหมดให้ทรงอดโทษแล้ว ทรงส่งไปสู่อุบัติของตน ๆ
อย่างเดิม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า
"อย่างนั้นภิกษุทั้งหลาย พระนางมัลลิกาอาศัยปัญญาของตน ประทาน
ชีวิตทานแก่มหาชนในบัดนี้เท่านั้นหามิได้. ถึงในกาลก่อน พระนางก็ได้
ประทานแล้วเหมือนกัน" แล้วทรงประชุมเรื่องอดีตว่า "พระเจ้า
พาราณสี ในกาลนั้น ได้เป็นพระเจ้าปเสนทิโกศล, พระนางธัมมทินนาเทวี
เป็นพระนางมัลลิกา, รุกขเทวดาคือเราเอง." ครั้นทรงประชุมเรื่องอดีต
อย่างนั้นแล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมอีก จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย
ชื่อว่าปาณาติบาตเป็นโทษ ไม่สมควรที่บุคคลจะพึงกระทำ, เพราะ
บุคคลผู้ฆ่าสัตว์เป็นปกติ ย่อมเศร้าโศกสิ้นกาลนาน" จึงตรัสพระคา
ถานี้ว่า :-

"ถ้าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้อย่างนี้ว่า ชาตีสมภพ
นี้เป็นทุกข์, สัตว์ไม่พึงฆ่าสัตว์ เพราะว่าเป็นผู้ฆ่าสัตว์
เป็นปกติ ย่อมเศร้าโศก."

เรื่องบุรุษคนใดคนหนึ่ง จบ.

๒. เรื่องสัตถิวาริกของพระมหากัสสปเถระ [๔๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภสัตถิวาริกของพระมหากัสสปเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "จรณเจ นาทิจฺเจยฺย" เป็นต้น.

ผู้เกียจคร้านมักอ้างความดีของคนอื่น

เทศนาตั้งขึ้นในกรุงราชคฤห์. ได้ยินว่า สัตถิวาริก ๒ รูป อุปัฏฐากพระเถระผู้อาศัยกรุงราชคฤห์อยู่ในถ้ำปีปผลิ. บรรดาภิกษุ ๒ รูป นั้น รูปหนึ่งกระทำวัตรโดยเคารพ, รูปหนึ่งแสดงวัตรที่ภิกษุนั้นกระทำแล้วเป็นเหมือนคนกระทำ รู้ความที่น่าล้าหน้าและไม่ชำระฟันอันภิกษุนั้นจัดแจงแล้ว จึงเรียน (พระเถระ) ว่า "น้ำล้างหน้าและไม่ชำระฟัน กระผมจัดแจงแล้ว ขอรับ, ขอท่านจงล้างหน้าเถิด." แม้ในกาลทำกิจมีการล้างเท้าและสร่งน้ำเป็นต้น ก็ยอมเรียนอย่างนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุนอกนี้ คิดว่า "ภิกษุนี้ยอมแสดงวัตรที่เรากระทำแล้ว เป็นเหมือนว่าตนกระทำแล้วตลอดกาลเป็นนิตย์, ช่างเถิดข้อนั้น, เราจักกระทำสิ่งที่ควรกระทำแก่เธอ;" เมื่อภิกษุนั้น ฉันทแล้ว กลับอยู่นั้นแล, ต้มน้ำอาบแล้ว ตักใส่ในหม้อใบหนึ่ง ตั้งไว้หลังซุ้ม. แต่ให้เหลือนั้นไว้ในภาชนะต้มน้ำประมาณกระบวยหนึ่ง แล้วตั้งไว้ให้พ้นไธอยู่.

กรรมตามทัน

ในเวลาเย็น ภิกษุคนนี้ตื่นขึ้น เห็นโพล่งออกอยู่ จึงคิดว่า น้ำจึกเป็นน้ำอันภิกษุนั้นดื่มแล้วตั้งไว้ในชุ่ม" รีบไปไหว้พระเถระแล้วเรียนว่า "น้ำกระผมตั้งไว้ในชุ่ม ขอรับ, นิมนต์ท่านทรงเถิด" แล้วเข้าไปสู่ชุ่มกับด้วยพระเถระเหมือนกัน. พระเถระ เมื่อไม่เห็นน้ำ จึงกล่าวว่า "น้ำอยู่ที่ไหน? คุณ" ภิกษุหนุ่มไปยังโรงไฟ จ้วงกระบวยลงในภาชนะ รู้ความที่ภาชนะเปล่า จึงโพนทนาว่า "ขอท่านจงดูกรรมของภิกษุหัวคือ เรยกภาชนะเปล่าขึ้นตั้งไว้บนเตา แล้วไปไหนเสีย? กระผมเรียนด้วยเข้าใจว่า "น้ำมีอยู่ในชุ่ม" ดังนี้แล้วก็ได้ถือเอาหม้อน้ำไปยังท่าน้ำ.

ฝ่ายภิกษุคนนี้ นำเอาน้ำมาจากหลังชุ่มแล้วตั้งไว้ในชุ่ม. แม้พระเถระ คิดว่า "ภิกษุหนุ่มรูปนี้ กล่าวว่ 'น้ำกระผมตั้งไว้ในชุ่มแล้ว, นิมนต์ท่านมาทรงเถิด ขอรับ' บัดนี้ โพนทะนาอยู่ถือเอาหม้อไปสู่ท่าน้ำ, นี้เหตุอะไรหนอแล?" ใคร่ครวญดู ก็รู้ว่า "ภิกษุหนุ่มรูปนั้น ประกาศกิจวัตรที่ภิกษุนี้กระทำแล้ว เป็นดั่งว่าตนกระทำแล้ว ตลอดกาลเท่านี้" ได้ให้โอวาทแก่เธอผู้มานั่งในเวลาเย็นว่า "คุณ ชื่อว่าภิกษุ กล่าวกิจที่ตนกระทำแล้วนั้นแหละว่า 'ตนกระทำแล้ว' ย่อมควร, จะกล่าวกิจที่คนมิได้กระทำว่า เป็นกิจที่ตนกระทำแล้ว ย่อมไม่ควร, บัดนี้ เธอกล่าวว่า "น้ำผมตั้งไว้ในชุ่ม, นิมนต์ท่านทรงเถิด ขอรับ' เมื่อเราเข้าไปยืนอยู่, ถือหม้อน้ำโพนทนาไป, ชื่อว่าบรรพชิตกระทำอย่างนั้น ย่อมไม่ควร."

ภิกษุนั้น กล่าวว่ ท่านทั้งหลาย จงดูกรรมของพระเถระ, พระเถระ อาศัยเหตุสักว่าน้ำ จึงกล่าวกะเราอย่างนี้" โกรธแล้วในวัน

รุ่งขึ้น ไม่เข้าไปบิณฑบาตกับพระเถระ. พระเถระไปสู่ประเทศแห่งหนึ่ง กับภิกษุออกนี้. เมื่อพระเถระไปแล้ว ภิกษุนั้น ไปสู่ตระกูลอุปัฏฐาก ของพระเถระ ถูกอุปัฏฐากถามว่า "พระเถระไปไหน? ขอรับ" จึง บอกว่า " ความไม่ผาสุกเกิดแก่พระเถระ, ท่านนั่งอยู่ในวิหารนั่นเอง."

อุปัฏฐาก. ก็ได้อะไรเล่า จึงจะควร? ขอรับ.

ภิกษุ. ได้ยินว่า ท่านทั้งหลายจงถวายอาหารชื่อเห็นปานนี้.

อุปัฏฐากทั้งหลาย ได้จัดแจงตามทำนองที่ภิกษุนั้นกล่าวนั่นเอง ถวายแล้ว. ภิกษุนั้น จันอาหารนั้นในระหว่างหนทางแล ไปสู่วิหารแล้ว.

พระเถระจับความเลวทรามของศิษย์ได้

ฝ่ายพระเถระ ได้ผ้าเนื้อละเอียดผืนใหญ่ในที่ที่ไปแล้ว ก็ได้ให้ แก่ภิกษุหนุ่มผู้ไปกับด้วยตน. ภิกษุหนุ่มนั้น ย้อมผ้านั้นแล้ว ได้กระทำ ให้เป็นผ้าสำหรับนุ่งห่มแห่งตน. ในวันรุ่งขึ้น พระเถระไปสู่ตระกูล อุปัฏฐากนั้น, เมื่อพวกอุปัฏฐาก กล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ พวกข้าพเจ้า ทราบว่า 'ได้ยินว่า ความไม่ผาสุกเกิดแก่ท่าน' จึงจัดแจงอาหารส่งไป โดยทำนองที่ภิกษุหนุ่มกล่าวนั่นเอง ความผาสุกเกิดแก่ท่านเพราะฉันแล้ว หรือ?" ก็นิ่งเสีย ก็พระเถระไปสู่วิหารแล้ว กล่าวกะภิกษุหนุ่มนั้นผู้ ไหว้แล้ว นั่งอยู่ในเวลาเย็นอย่างนี้ว่า "คุณได้ยินว่า วานนี้ เธอกระทำ กรรมชื่อนี้, กรรมนี้ ไม่สมควรแก่บรรพชิตทั้งหลาย. บรรพชิตกระทำ วิญญูติ (ขอ) แล้วฉัน ย่อมไม่สมควร."

ประทุษร้ายแก่ผู้มีคุณตายไปเกิดในอเวจี

ภิกษุนั้น โกรธแล้ว ผูกอาฆาตในพระเถระว่า "ในวันก่อน

พระเถระอาศัยเหตุสักว่าน้ำ กระทำเราให้เป็นคนมักพูดเท็จ ในวันนี้ เพราะเหตุที่เราบริโภครัตถ์กำมือหนึ่งในสกุลอุปัฏฐากของตน จึงกล่าวกะเราว่า 'บรรพชิตกระทำวิญญูติบริโภค ย่อมไม่ควร' แม้ฝ่าท่านก็ให้แก่ภิกษุผู้บำรุงตนเท่านั้น; โอ ! กรรมของพระเถระหนัก, เราจรรู้สิ่งที่เราควรกระทำแก่พระเถระนั้น" ในวันรุ่งขึ้น เมื่อพระเถระเข้าไปสู่บ้าน. ส่วนตนพักอยู่ในวิหาร จับท่อนไม้ ทูบวัตถุทั้งหลาย มีภาชนะสำหรับใช้สอยเป็นต้น แล้วจุดไฟที่บรรณศาลาของพระเถระ, สิ่งใดไฟไม่ไหม้, เอาพลองทุบทำลายสิ่งนั้นแล้วออกหนีไป กระทำกาละแล้ว เกิดในอเวจีมหานรก. มหาชนตั้งเรื่องสนทนากันว่า "ได้ยินว่า สัทธวิหาริกของพระเถระ ไม่อดทนเหตุสักว่าการกล่าวสอน โกรธเผาบรรณศาลาแล้วหนีไป."

ต่อมาภายหลัง ภิกษุรูปหนึ่ง ออกจากกรุงราชคฤห์ ใคร่จะเฝ้าพระศาสดา ไปถึงพระเชตวัน ถวายบังคมพระศาสดา อันพระศาสดาทรงกระทำปฏิสันถารแล้ว ตรัสถามว่า "เธอมาจากไหน ? ทูลว่า "มาจากกรุงราชคฤห์ พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. มหากัสสปบุตรเรา อยู่สบายหรือ ?

ภิกษุ. สบาย พระเจ้าข้า. แต่ที่ สัทธวิหาริกของท่านรูปหนึ่ง โกรธด้วยเหตุสักว่าการกล่าวสอน เผาบรรณศาลาแล้วหนีไป.

พระศาสดา ตรัสว่า "ภิกษุนั้น ฟังโอวาทแล้วโกรธในบัดนี้เท่านั้นหาไม่ได้. แม้ในกาลก่อน ก็โกรธแล้วเหมือนกัน. และภิกษุนั้น ประทุษร้ายภิกษุในบัดนี้เท่านั้นหาไม่ได้. แม้ในกาลก่อน ก็ประทุษร้ายแล้วเหมือนกัน;" ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัส) ว่า:-

เรื่องนกขมึ้นกับลิงวิวาทกัน

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในกรุง-
พาราณสี นกขมึ้นตัวหนึ่ง ทำรังอยู่ในหิมวันตประเทศ. ต่อมาวันหนึ่ง
เมื่อฝนกำลังตก, ลิงตัวหนึ่ง สะท้านอยู่เพราะความหนาว ได้ไปยังประเทศ
นั้น. นกขมึ้นเห็นลิงนั้น จึงกล่าวคาถาว่า:-

" วานร ศีรษะและมือเท้าของท่านก็มีเหมือน
ของมนุษย์, เมื่อเช่นนั้น เพราะโทษอะไรหนอ ?
เรือนของท่านจึงไม่มี."

ลิง คิดว่า "มือและเท้าของเรามีอยู่ก็จริง, ถึงกระนั้น เรา
พิจารณาแล้ว พึงกระทำเรือนด้วยปัญญาใด, ปัญญา^๑นั้นของเราย่อมไม่มี."
ใคร่จะประกาศเนื้อความนั้น จึงกล่าวคาถานี้ว่า:-

" นกขมึ้น ศีรษะและมือเท้าของเรา ย่อมมี
เหมือนของมนุษย์, บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า ปัญญาใด
ประเสริฐในมนุษย์ทั้งหลาย, ปัญญา^๒นั้น ย่อมไม่มี
แม้แก่เรา."^๓

ลำดับนั้น เมื่อนกขมึ้นจะติเตียนลิงนั้นว่า "การอยู่ครองเรือน
จักสำเร็จแก่ท่านผู้เห็นปานนี้ได้อย่างไร ?" จึงกล่าว ๒ คาถานี้ว่า:-

" สุขภาพ ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้มีจิตไม่มั่นคง
มีจิตเบา (กลับกलอก) มักประทุษร้ายมิตร มีปกติ
ไม่ยั่งยืนเป็นนิตย์ ท่านนั้นจงกระทำอานุภาพเถิด

๑. ขุ. ชา. จตุกก. ๒๗/๑๒๔. อรรถกถา. ๔/๓๑๕.

๒. ถ้าตัดบท ยาท เป็น ยา-อหุ ก็แปลว่า แต่ข้าพเจ้าไม่มีปัญหา ที่เป็นสิ่งประเสริฐสุด
ในหมู่มนุษย์.

จงเป็นไปล่วงความเป็นปกติ (ของตน) เสีย,
จงกระทำกระท่อมเป็นที่ป้องกันหนาวและลมเกิด
กปี."

ลิง คิดว่า "นกขมิ้นตัวนี้ ย่อมกระทำเราให้เป็นผู้มีจิตไม่มั่นคง
มีจิตเบา มักประทุษร้ายมิตร มีปกติไม่ยั่งยืน, บัดนี้ เราจักแสดงความ
ที่เรามักเป็นผู้ประทุษร้ายมิตรต่อมัน" จึงขยี้รังโปรยลงแล้ว. นกขมิ้น
เมื่อถึงนั้น จับเอารังอยู่นั้นแหละ หนีออกไปโดยข้างหนึ่งแล้ว.

ทรงประมวลชาดก

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวล
ชาดกว่า "ลิงในกาลนั้น ได้เป็นภิกษุผู้ประทุษร้ายกฐิในบัดนี้, นก
ขมิ้น คือกัสสป." ครั้นประมวลชาดกมาแล้ว จึงตรัสว่า "อย่างนั้น
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้น ประทุษร้ายกฐิในบัดนี้เท่านั้นหามิได้, แม้ใน
กาลก่อน ภิกษุนั้นโกรธในเพราะโอวาทแล้ว ก็ประทุษร้ายกฐิแล้ว
(เหมือนกัน); การอยู่ของกัสสปบุตรเราคนเดียวเท่านั้น ดีกว่าการอยู่
ร่วมกับคนพาลผู้เห็นปานนั้น" ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๒. จรณฺเจ นาธิจฺเจยฺย เสยฺยํ สนทิสฺมตฺตโน

เอกจริยํ ทพฺหํ กยิรา นตฺถิ พาลํ สหายตา.

ถ้าบุคคลเมื่อเที่ยวไป ไม่พึงประสบสหายผู้
ประเสริฐกว่า ผู้เช่นกับ (ด้วยคุณ) ของตนไซ้,
พึงทำการเที่ยวไปคนเดียวให้มัน, เพราะว่า คุณ
เครื่องเป็นสหาย ย่อมไม่มีในเพราะคนพาล"

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น ในบทว่า จริ บัณฑิตพึงทราบการเที่ยวไป ด้วยใจ ไม่เกี่ยวกับการเที่ยวไปด้วยอิริยาบถ. อธิบายว่า เมื่อแสวงหา กัลยาณมิตร.

บาทพระคาถาว่า เสยฺย สทิสมุตฺตโน ความว่า ถ้าไม่พึงได้ สหายผู้ยิ่งกว่า หรือผู้แม่กัน ด้วยคุณคือศีล สมาธิ ปัญญาของตน.

บทว่า เอกจริยํ ความว่า ก็ในสหายเหล่านั้น บุคคลเมื่อได้ สหายผู้ดีกว่า ย่อมเจริญด้วยคุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้น, เมื่อได้สหายผู้เช่นกัน ย่อมไม่เสื่อมจากคุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้น, แต่เมื่ออยู่โดยร่วมกันกับสหาย ที่เลว ทำการสมโภชและบริโภชโดยความเป็นพวกเดียวกัน ย่อมเสื่อม จากคุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้น.

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสคำนี้ว่า "บุคคลผู้เห็น ปานนั้น อันบัณฑิตไม่พึงเสพ ไม่พึงคบ ไม่พึงเข้าไปนั่งใกล้, เว้นไว้ แต่ความเอ็นดู เว้นไว้แต่ความอนุเคราะห์."

เพราะเหตุนี้ หากบุคคลอาศัยความการุญ คิดว่า "บุคคลนี้ อาศัยเรา จักเจริญด้วยคุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้น" ไม่หวังตอบแทนอยู่ซึ่ง วัตถุอะไร ? จากบุคคลนั้น ชื่อว่าย่อมอาจสงเคราะห์บุคคลนั้นได้, การ อาศัยความการุญ สงเคราะห์ดังนี้นั้นเป็นการดี; ถ้าไม่อาจจะสงเคราะห์ (อย่างนั้น) ได้. พึงทำความเที่ยวไปผู้เดียวให้มัน คือว่า ทำความ เป็นคนโดดเดี่ยวเท่านั้นให้มัน อยู่แต่ผู้เดียวในอิริยาบถทั้งปวง

ถามว่า "เพราะเหตุอะไร?"

ตอบว่า "เพราะคุณเครื่องเป็นสหาย ย่อมไม่มีในพระชนพาล."

อธิบายว่า จุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล กถาวัตถุ ๑๐ ฐคกงคุณ ๑๓
วิปัสสนาคุณ มรรค ๔ ผล ๔ วิชชา ๓ อภิญญา ๖ ชื่อว่าคุณเครื่อง
เป็นสหาย, คุณเครื่องเป็นสหายนี้ ย่อมไม่มีเพราะอาศัยคนพาล.

ในกาลจบเทศนา อาคันตุกภิกษุ บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว, ชน
แม่เหล่าอื่นเป็นอันมาก ก็บรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดาปัตติผลเป็นต้น
เทศนาได้เป็นไปด้วยประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล.

เรื่องสังฆวิหาริกของพระมหากัสสปเถระ จบ.

๓. เรื่องอานนทเศรษฐี [๔๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภอานนทเศรษฐี ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "บุตุตามตฺถิ ธนฺมตฺถิ" เป็นต้น.

อานนทเศรษฐีสั่งสอนบุตรให้ตระหนี่

ได้ยินว่า ในกรุงสาวัตถี เศรษฐีชื่ออานนท์ มีสมบัติประมาณ ๘๐ โภกฺกิ (แต่) เป็นคนตระหนี่มาก. อานนท์เศรษฐีนั้น ให้พวกญาติประชุมกันทุกกึ่งเดือนแล้ว กล่าวสอนบุตร (ของตน) ผู้ชื่อว่ามูลสิริใน ๓ เวลาอย่างนี้ว่า "เจ้าอย่าได้ทำความสำคัญว่า 'ทรัพย์ ๘๐ โภกฺกิ นี้มาก,' เจ้าไม่ควรให้ทรัพย์ที่มีอยู่, ควรยังทรัพย์ใหม่ให้เกิดขึ้น, เพราะเมื่อบุคคลทำกาหาปณะแม้หนึ่ง ๆ ให้เสื่อมไป ทรัพย์ย่อมสิ้นด้วยเหมือนกัน; เพราะเหตุนี้"

บุคคลผู้ฉลาด พึงเห็นความสิ้นแห่งยาสำหรับ
หยอด (ตา) ความก่อกินแห่งตัวปลวกทั้งหลาย
และการประมวลมาแห่งตัวผึ้งทั้งหลาย พึงอยู่ครอง-
เรือน.

อานนท์เศรษฐีตายไปเกิดในตระกูลคนจัญฑาล

โดยสมัยอื่นอีก อานนท์เศรษฐีนั้น ไม่บอกขุมทรัพย์ใหญ่ ๕ แห่ง
ของตนแก่บุตร อาศัยทรัพย์ มีความหม่นหมองเพราะมลทิน คือความ

ตระหนี่ ทำกาลแล้ว, ถีอปฏิสนธิในท้องของหญิงจันทาลคนหนึ่ง ในจำพวกจันทาลพันตระกูล ที่อยู่อาศัยในบ้านใกล้ประตูแห่งหนึ่ง แห่งพระนครนั้นนั่นเอง. พระราชา ทรงทราบการทำกาลของอานนท์เศรษฐีแล้ว รับสั่งให้เรียกมูลสิริบุตรของเขามา ทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเศรษฐี.

ตระกูลแห่งคนจันทาลตั้งพื้นเมื่อนั้น ทำงานเพื่อค่าจ้าง โดยความเป็นพวกเดียวกันเที่ยว เป็นอยู่ จำเดิมแต่กาลถีอปฏิสนธิของทารกนั้น ย่อมไม่ได้ค่าจ้างเลย ทั้งไม่ได้แม่ก่อนข้าวกินไปกว่าอาหารพอยังอัธภาพให้เป็นที่. พวกเขาถือว่า "บัดนี้ เราทั้งหลายแม่ทำการงานอยู่ ย่อมไม่ได้อาหารสักว่าก่อนข้าว, หญิงกาลกิณีพึงมีในระหว่างเราทั้งหลาย" ดังนี้แล้ว จึงแยกกันออกเป็น ๒ พวก จนแยกมารดาบิดาของทารกนั้นอยู่ แพนกหนึ่งต่างหาก, ไ่่มารดาของทารกนั้นออก ด้วยคิดว่า "หญิงกาลกิณีเกิดในตระกูลนี้." ทารกนั้นยังอยู่ในท้องของหญิงนั้นตราบใด, หญิงนั้นได้อาหารแม่สักว่ายังอัธภาพให้เป็นที่โดยฝืดเคืองตราบนั้น ตลอดบุตรแล้ว.

ทารกนั้น ได้มีมือและเท้า นัยน์ตา หู จมูก และปากไม่ตั้งอยู่ในที่ตามปกติ. ทารกนั้น ประกอบด้วยความวิกลแห่งอวัยวะเห็นปานนั้น ได้มีรูปน่าเกลียดเหลือเกิน ดูจิปจายคลุกฝุ่น. แม้เมื่อเป็นเช่นนี้ มารดาก็ไม่ละบุตรนั้น. จริงอยู่ มารดาข่อมมีความเชื่อเียเป็นกำลังในบุตรที่อยู่ในท้อง. นางเลี้ยงทารกนั้นอยู่โดยฝืดเคือง, ในวันที่พาเขาไป ไม่ได้อะไร ๆ เลย, ในวันที่ให้เขาอยู่บ้านแล้วไปเองนั้นแล จึงได้ค่าจ้าง.

มารดาปล่อยบุตรไปขอทานเลี้ยงชีพเอง

ต่อมา ในกาลที่ทารกนั้นสามารถเที่ยวไป เพื่อก่อนข้าวเลี้ยงตัวได้

นางวางกระเบื้องไว้บนมือแล้ว กล่าวกะบุตรนั้นว่า "พ่อ แม่อาศัยเจ้า ถึงความลำบากมาก. บัดนี้ แม่ไม่อาจเลี้ยงเจ้าได้, อาหารวัตถุทั้งหลาย มีข้าวเป็นต้นที่เขาจัดไว้ เพื่อคนทั้งหลายมีคนกำพร้าและคนเดินทางเป็นต้น มีอยู่ในนครนี้, เจ้าจงเที่ยวไปเพื่อภิกษาในนครนั้นเลี้ยงชีพเถิด." ดังนี้แล้ว ปล่อบบุตรนั้นไป. ทารกนั้นเที่ยวไปตามลำคับเรือน ถึงที่แห่งตน เกิดในคราวเป็นอานนท์เศรษฐีแล้ว เป็นผู้ละถิกชาติได้ เข้าไปสู่เรือนของตน. ใคร ๆ ไม่ได้สังเกตเขาในชุมนุมประตู่ทั้งสาม ในชุมนุมประตู่ที่ ๔ พวกบุตรของมูลสิริเศรษฐีเห็น (เขา) แล้วมีใจหวาดเสียวร้องไห้แล้ว. ลำคับนั้น พวกบุรุษของเศรษฐีก้าวกะทารกนั้นว่า "เองจงออกไปคนกาลกณี" โบยพลางนำออกไปโยนไว้ที่กองหยากเชื้อ.

พระศาสดาแสดงธรรมแก่มูลสิริเศรษฐี

พระศาสดา มีพระอานนทเถระเป็นปัจฉาสมณะ เสด็จบิณฑบาต ถิ่นที่นั้นแล้ว ทอดพระเนตรดูพระเถระ อันพระเถระนั้นทูลถามแล้ว ตรัสบอกพฤติการณ์นั้น, พระเถระให้เชิญมูลสิริเศรษฐีมาแล้ว. หม่อมหาชน ประชุมกันแล้ว. พระศาสดา ตรัสเรียกมูลสิริเศรษฐีมาแล้ว ตรัสถามว่า "ท่านรู้จักทารกนั้นไหม?" เมื่อมูลสิริเศรษฐีนั้นทูลว่า "ไม่รู้จัก" จึงตรัสว่า "ทารกนั้น คืออานนท์เศรษฐีผู้บิดาของท่าน" แล้วยังทารกนั้นให้บอก (ขุมทรัพย์) ด้วยพระดำรัสว่า "อานนท์เศรษฐี ท่านจงบอกขุมทรัพย์ใหญ่ ๕ แห่งแก่บุตรของท่าน" แล้วทรงยังมูลสิริเศรษฐีผู้ไม่เชื่ออยู่นั้นให้เชื่อแล้ว. มูลสิริเศรษฐีนั้นได้ถึงพระศาสดาเป็นสรณะแล้ว. พระศาสดาเมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่มูลสิริเศรษฐีนั้น จึงตรัส

พระคานานี้ว่า:-

๓. ปุตุตา มตุถิ ชนมตุถิ อิติ พาลो วิหญญติ

อตฺตา หิ อตุตฺโน นตุถิ กุโตะ ปุตุตา กุโตะ ชนฺ.

"คนพาล ย่อมเดือดร้อนว่า 'บุตรทั้งหลาย
ของเรามีอยู่, ทรัพย์ (ของเรา) มีอยู่,' ตนแล
ย่อมไม่มีแก่น, บุตรทั้งหลายจักมีแต่ที่ไหน ? ทรัพย์
จักมีแต่ที่ไหน ?"

แก้อรธ

พึงทราบเนื้อความแห่งคานานี้ว่า :-

"คนพาลย่อมเดือดร้อนด้วยความอยากในบุตร และด้วยความ
อยากในทรัพย์ ว่า 'บุตรทั้งหลายของเรามีอยู่, ทรัพย์ของเรามีอยู่.' คือ
ย่อมลำบาก ย่อมถึงทุกข์; คือย่อมเดือดร้อนว่า "บุตรทั้งหลายของเรา
ฉิบหายแล้ว," ย่อมเดือดร้อนว่า "ฉิบหายอยู่," ย่อมเดือดร้อนว่า
"จักฉิบหาย." แม้ในทรัพย์ก็มีนัยนี้เหมือนกัน. คนพาลย่อมเดือดร้อน
ด้วยอาการ ๖ อย่าง ด้วยประการฉะนี้, คนพาลแม้พยายามอยู่ที่ทั้งหลาย
มีทางบกและทางน้ำเป็นต้น ทั้งกลางคืนและกลางวันโดยประการต่าง ๆ
ด้วยคิดว่า "เราจักเลี้ยงบุตรทั้งหลาย" ชื่อว่าย่อมเดือดร้อน, แม้ทำกรรม
ทั้งหลายมีการทำนาและการค้าขายเป็นต้น ด้วยคิดว่า "เราจักยังทรัพย์
ให้เกิดขึ้น" ชื่อว่าย่อมเดือดร้อนเหมือนกัน; ก็เมื่อเขาเดือดร้อนอยู่อย่างนั้น
ตนแลชื่อว่าย่อมไม่มีแก่น, เมื่อเขาไม่อาจทำคนที่ถึงทุกข์ด้วยความคับแค้น
นั้นให้ถึงสุขได้ แม้ในปัจจุบันกาล ตนของเขาแล ชื่อว่าย่อมไม่มี

แก่ตน, เมื่อเขานอนแล้วบนเตียงเป็นที่ตาย ถูกเวทนาทั้งหลายมีความตายเป็นที่สุด เผาอยู่ราวจะว่าถูกเปลวเพลิงเผาอยู่ เมื่อเครื่องต่อและเครื่องผูก (เส้นเอ็น) จะขาดไป เมื่อร่างกระดูกจะแตกไป แม้เมื่อเขาหลับตาเห็นโลกหน้า สัมผัสเห็นโลกนี้อยู่ ตนแลแต่อันเขาให้อาบน้ำวันละ ๒ ครั้ง ให้อาหารวันละ ๓ ครั้ง ประดับด้วยของหอมและระเบียบดอกไม้เป็นต้น เลี้ยงแล้วตลอดชีวิต ก็ชื่อว่ายอมไม่มีแก่ตน เพราะความที่ตนเป็นผู้ไม่สามารถจะทำเรื่องต้านทานทุกข์โดยความเป็นสหายได้; บุตรจักมีแต่ที่ไหน? ทรัพย์จักมีแต่ที่ไหน? คือว่าในสมัยนั้น; บุตรหรือทรัพย์จักทำอะไรได้เล่า? แม้เมื่ออานนทเศรษฐีไม่ให้อะไร ๆ แก่ใคร ๆ รวบรวมทรัพย์ไว้เพื่อประโยชน์แก่บุตร นอนบนเตียงเป็นที่ตายในกาลก่อน ก็ดี ถึงทุกข์นี้ในบัดนี้ก็ดี, บุตรแต่ที่ไหน? ทรัพย์แต่ที่ไหน? คือว่า บุตรหรือทรัพย์นำทุกข์อะไรไปได้? หรือให้สุขอะไรเกิดขึ้นได้เล่า?"

ในกาลจบเทศนา การตรัสรู้ธรรมได้มีแก่สัตว์ ๘๔,๐๐๐, เทศนา ได้มีประโยชน์แก่มหาชนแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องอานนทเศรษฐี จบ.

๔. เรื่องโจรผู้ทำลายปม [๔๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพวกโจรผู้ทำลายปม ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "โย พาโล มณฺเฑติ พาลุญฺ" เป็นต้น.

โจรลักของที่ขอดไว้ที่พกผ้า

ได้ยินว่า โจร ๒ คนนั้นเป็นสหายกัน ไปสู่พระเชตวันกับมหาชนผู้ไปอยู่เพื่อต้องการฟังธรรม. โจรคนหนึ่งได้ฟังธรรมกถาแล้ว, โจรคนหนึ่งมองดูของที่ตนควรถือเอา. บรรดาโจรทั้งสองนั้น โจรผู้ฟังธรรมอยู่ บรรลุโศคาปัตติผลแล้ว. โจรนอกนี้ได้ทรัพย์ประมาณ ๕ มาสกที่ขอดไว้ที่ชายผ้าของอุบาสกคนหนึ่ง. ทรัพย์นั้นเป็นค่าอาหารในเรือนของเขาแล้ว. ย่อมไม่สำเร็จผลในเรือนของโจรผู้โศคาบันนอกนี้.

ครั้งนั้น โจรผู้สหายกับภรรยาของตน เมื่อจะเขี่ยหยันโจรผู้โศคาบันนั้น จึงกล่าวว่า "ท่านไม่ยังแม้ค่าอาหารให้สำเร็จในเรือนของตน เพราะความที่คนฉลาดเกินไป." สหายผู้โศคาบันนอกนี้คิดว่า "เจ้าคนนี้ ย่อมสำคัญความที่คนเป็นบัณฑิต ด้วยความเป็นพาลที่เดียวหนอ" เพื่อจะกราบทุกความเป็นไปนั้นแต่พระศาสดา จึงไปสู่พระเชตวันกับญาติทั้งหลาย กราบทุกแล้ว.

ผู้รู้ลึกที่ว่าโง่ย่อมเป็นบัณฑิตได้

พระศาสดา เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่เขา จึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๔. โย พาลो มนุญฺตี พาลุํ ปณฺทิตो วาปี เตน โส

พาลो จ ปณฺทิตมานิ ส เว พาลอติ วุจฺจติ.

"บุคคลใดเฝ้า ย่อมสำคัญความที่แห่งตนเป็น
คนเฝ้า, บุคคลนั้นจะเป็นบัณฑิตเพราะเหตุนั้นได้บ้าง;
ส่วนบุคคลใดเป็นคนเฝ้า มีความสำคัญว่าตนเป็น
บัณฑิต บุคคลนั้นแล เราเรียกว่า 'คนเฝ้า'."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า โย พาลอ ความว่า บุคคลใด
เป็นคนเฝ้า คือมิใช่เป็นบัณฑิต ย่อมสำคัญ คือย่อมรู้ความที่ตนเป็นคนเฝ้า
คือความเป็นคนเขลานั้น ด้วยตนเองว่า "เราเป็นคนเขลา."

สอนบทว่า เตน โส ความว่า ด้วยเหตุนี้ บุคคลนั้นจะเป็น
บัณฑิตได้บ้าง หรือจะเป็นเช่นกับบัณฑิตได้บ้าง.

ก็เขารู้ยู่ว่า "เราเป็นคนเฝ้า" เข้าไปหา เข้าไปนั่งใกล้คนอื่น
ซึ่งเป็นบัณฑิต อันบัณฑิตนั้นกล่าวสอนอยู่ พรา้สอนอยู่ เพื่อประโยชน์
แก่ความเป็นบัณฑิต เรียนเอาโอวาทนั้นแล้ว ย่อมเป็นบัณฑิต หรือ
เป็นบัณฑิตกว่าได้.

สอนบทว่า ส เว พาลอ ความว่า ส่วนบุคคลใดเป็นคนเฝ้าอยู่
เป็นผู้มีความสำคัญว่าตนเป็นบัณฑิตถ่ายเดียวอย่างนั้นว่า "คนอื่นใครเล่า?
จะเป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก ทรงวินัย มีวาตะกล่าวคุณเครื่องขจัดกิเลส
เช่นกับด้วยเรามีอยู่" บุคคลนั้นไม่เข้าไปหา ไม่เข้าไปนั่งใกล้บุคคลอื่น
ซึ่งเป็นบัณฑิต ย่อมไม่เรียนปริยัติเลย, ย่อมไม่บำเพ็ญข้อปฏิบัติ, ย่อม

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 189

ถึงความเป็นคนโง่โดยส่วนเดียวแท้. บุคคลนั้นย่อมเป็นเหมือนโจรทำลาย
ปมฉะนั้น. เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำนี้ว่า " ส เว
พาโลติ วุจฺจติ."

ในกาลจบเทศนา มหาชนพร้อมด้วยญาติทั้งหลายของโจรผู้โศดาบัน
นอกนี้ บรรลุโศดาปัตติผลแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องโจรผู้ทำลายปม จบ.

๕. เรื่องพระอุทายีเถระ [๔๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระอุทายีเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ยาวชีวมปิ เจ พาลโ" เป็นต้น.

คนไม่รู้มักถือตัว

ได้ยินว่า พระอุทายีเถระนั้น เมื่อพระเถระผู้ใหญ่หลีกไปแล้ว ไปสู่โรงธรรมแล้ว นั่งบนธรรมาสน์. ต่อมาวันหนึ่ง พวกภิกษุอาคันตุกะเห็นพระอุทายีเถระนั้นแล้วเข้าใจว่า "ภิกษุนี้จักเป็นพระมหาเถระผู้พหุสูต" จึงถามปัญหาปฏิบัติด้วยขันธเป็นต้นแล้ว ตีเตียนท่านผู้ไม่รู้ซึ่งพระพุทธรวจนะอะไร ๆ ว่า "นี่พระเถระอะไร? อยู่ในพระวิหารเดียวกันกับพระพุทธรเจ้า ยังไม่รู้ธรรมแม้สักว่าขันธธาตุและอายตนะ" ดังนี้แล้ว จึงกราบทูลความเป็นไปนั้นแต่พระตถาคต. ลำดับนั้น พระศาสดา เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่พวกภิกษุอาคันตุกะนั้น จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๕. ยาวชีวมปิ เจ พาลโ ปญฺหิตํ ปยิริปาสติ

น โส ฌมฺมํ วิชานาติ ทพฺพี สุปรสํ ยถา.

"ถ้าคนพาล เข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตอยู่ แม้จน

ตลอดชีวิต, เขาย่อมไม่รู้ธรรม เหมือนทัพพีไม่รู้รส

แกงฉะนั้น."

พึงทราบเนื้อความแห่งพระคาถานี้ว่า :-

"ชื่อว่าคนพาลนี้ เข้าไปหา เข้าไปนั่งใกล้บัณฑิต แม้จนตลอดชีวิต
ย่อมไม่รู้ปริยัติธรรมอย่างนี้ว่า 'นี่เป็นพระพุทธพจน์ พระพุทธพจน์
มีประมาณเท่านี้' หรือซึ่งปฏิบัติธรรมและปฏิเวชธรรมอย่างนี้ว่า 'ธรรม
นี้เป็นเครื่องอยู่. ธรรมนี้เป็นมรรยาท, นี่เป็นโคจรกรรม นี่เป็นไป
กับด้วยโทษ. กรรมนี้หาโทษมิได้. กรรมนี้ควรเสพ; กรรมนี้ไม่ควรเสพ;
สิ่งนี้พึงแทงตลอด, สิ่งนี้ควรกระทำให้แจ้ง."

ถามว่า "เหมือนอะไร?"

แก้ว่า "เหมือนทัพพีไม่รู้รสแกงจะนั้น."

อธิบายว่า เหมือนอย่างว่า ทัพพี แม้คนแกงต่างชนิด มีประการ
ต่าง ๆ อยู่จนกร่อนไป ย่อมไม่รู้รสแกงป่า 'นี้รสเค็ม, นี้รสจืด, นี้รส
ขม, นี้รสขื่น, นี้รสเผ็ด, นี้รสเปรี้ยว, นี้รสฝาด ฉันทิ; คนพาลเข้า
ไปนั่งใกล้บัณฑิตตลอดชีวิต ย่อมไม่รู้ธรรมมีประการดังกล่าวแล้ว ฉันทิ
เหมือนกัน.

ในกาลจบเทศนา จิตของพวกภิกษุอาคันตุกะ หลุดพ้นแล้วจาก
อาสวะทั้งหลาย ดังนี้แล.

เรื่องพระอุทายีเถระ จบ.

๖. เรื่องภิกษุชาวเมืองปาฐา [๕๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุชาวเมืองปาฐา ประมาณ ๓๐ รูป ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "มฺหุตฺตมปิ เจ วิญญู" เป็นต้น.

ภิกษุสมาทานธุดงค์

ความพิสดารว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมคราวแรกในชฎแห่งป่าไร่ฝ้ายแก่สหายนิกาย ๓๐ นั้น ผู้แสวงหาหญิงอยู่. ในกาลนั้น สหายทั้งหมดเที่ยว ถึงความเป็นเอหิภิกขุ เป็นผู้ทรงบาตรและจีวร อันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์ สมาทานธุดงค์ ๑๓ ประพฤติอยู่ โดยล่องไปแห่งกาลนาน เข้าไปเฝ้าพระศาสดาแม้อีก ฟังอนมตคค*ธรรมเทศนา บรรลุพระอรหัตแล้ว อาสนะนั้นนั่นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย สนทนากันในธรรมสภาว่า "นำอศจรรยหนอ! ภิกษุเหล่านี้ รู้แจ้งธรรมพลันทีเดียว." พระศาสดา ทรงสดับกถานั้นแล้ว ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น, แม้ในกาลก่อน ภิกษุเหล่านี้เป็นนักเลง เป็นสหายกันประมาณ ๓๐ คน ฟังธรรมเทศนาของสุกรช่อมหาคุณพิลละ ในตุนพิลชาคก* รู้แจ้งธรรมได้จับพลันทีเดียว สมาทานศีล ๕ แล้ว. เพราะอุปนิสัยนั้นนั่นเอง เขาเหล่านั้น จึงบรรลุพระอรหัต ฌ อาสนะที่ตนนั่งแล้วทีเดียวในกาลบัดนี้" ดังนี้แล้ว เมื่อ

๑. ส. นิทาน. ๑๖/๒๐๒. ๒. ขุ. ชา. นิกก. ๒๓/๒๐๐. อรรถกถา ๕/๓๘.

จะทรงแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๖. มหุตตมปี เจ วิญญู ปณฺฑิตํ ปยิริปาสติ

จิปฺปํ ฌมฺมํ วิชานติ ชิวหา สฺวปรลฺลํ ยถา.

"ถ้าวิญญูชน เข้าไปนั่งใกล้บัณฑิต แม้ครู
เดียว, เขาย่อมรู้แจ้งธรรมได้ลับพลัน, เหมือนลิ้น
รู้รสแกงฉะนั้น.

แก้อรธ

พึงทราบเนื้อความแห่งพระคาถานี้ว่า :-

"ถ้าวิญญูชน คือว่า บุรุษผู้บัณฑิต เข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตอื่น
แม้ครูเดียว, เขาเรียนอยู่ สอบสวนอยู่ ในสำนักบัณฑิตอื่นนั้น ชื่อว่า
ย่อมรู้แจ้งปริยัติธรรมโดยพลันทีเดียว, แต่นั้น เขาให้บัณฑิตบอกก็มีภูฐาน
แล้ว เพียรพยายามอยู่ในข้อปฏิบัติ, เป็นบัณฑิต ย่อมรู้แจ้งแม่โลกุตระธรรม
พลันทีเดียว, เหมือนบุรุษผู้มีชีวหาประสาทอันโรคไม่กำจัดแล้ว พอวาง
อาหารลงที่ปลายลิ้นเพื่อจะรู้รส ย่อมรู้รส อันต่างด้วยรสเต็มเป็นต้นฉะนั้น."

ในกาลจบเทศนา ภิกษุเป็นอันมาก บรรลุพระอรหัตแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุชาวเมืองปาฐา จบ.

๓. เรื่องสุปปพุทธกุกุณิ [๕๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภบุรุษโรคเรื้อน ชื่อว่าสุปปพุทธะ ตรัสว่าธรรมเทศานี้ว่า "จรนุติ พาลา ทุมเมธา" เป็นต้น.

สุปปพุทธะกราบทูลคุณวิเศษแด่พระศาสดา

เรื่องสุปปพุทธะนี้มาแล้วในอุทานนั้นแล. ก็ในกาลนั้น สุปปพุทธกุกุณินิ่งที่ท้ายบริษัท ฟังธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วบรรลุนิเวศน์ผล ประารถนาจะกราบทูลคุณที่คนได้แล้ว แต่พระศาสดา (แต่) ไม่อาจเพื่อจะหยั่งลงในท่ามกลางบริษัท ได้ไปยังวิหารในเวลามหาชนถวายบังคมพระศาสดากลับไปแล้ว.

คนมีอริยทรัพย์ ๓ เป็นผู้ไม่ขัดสน

ขณะนั้น ท้าวสักกเทวราช ทรงทราบว่ "สุปปพุทธกุกุณินี้ใคร่เพื่อกระทำคุณที่ตนได้ในศาสนาของพระศาสดาให้ปรากฏ" ทรงดำริว่า "เราจักทดลองนายสุปปพุทธกุกุณินั้น" เสด็จไปยืนในอากาศแล้ว ได้ตรัสคำนี้ว่า "สุปปพุทธะ เธอเป็นมนุษย์ขัดสน เป็นมนุษย์ยากไร้, เราจักให้ทรัพย์หาที่สิ้นสุดมิได้แก่เธอ, เธอจงกล่าวว่ 'พระพุทธไม่ใช่พระพุทธ, พระธรรมไม่ใช่พระธรรม, พระสงฆ์ไม่ใช่พระสงฆ์, ออย่าเลย

๑. ขุ. อุ. ๒๕/๑๔๖.

ด้วยพระพุทธรักษา, อย่าเลยด้วยพระธรรมรักษา, อย่าเลยด้วยพระสงฆ์รักษา." ลำดับนั้น สุปปพุทธภูณินั้น กล่าวกะท้าวสักกะนั้นว่า "ท่านเป็นใคร?"

สักกะ. เราเป็นท้าวสักกะ.

สุปปพุทธะ. ท่านผู้อันธพาล ผู้ไม่มียางอาย, ท่านเป็นผู้ไม่สมควรจะพูดกับเรา. ท่านพูดกะเราว่า 'เป็นคนเขี้ยวใจ เป็นคนขัดสน เป็นคนกำพร้า.' เราไม่ใช่คนเขี้ยวใจ ไม่ใช่คนขัดสนเลย เราเป็นผู้ถึงความสุข มีทรัพย์มาก,

"ทรัพย์เหล่านี้คือ ทรัพย์คือศรัทธา ๑, ทรัพย์

คือศีล ๑, ทรัพย์คือหิริ ๑, ทรัพย์คือโอตตปัปะ ๑,

ทรัพย์คือสุตะ ๑, ทรัพย์คือจาคะ ๑, ปัญญาแล

เป็นทรัพย์ที่ ๗, ย่อมมีแก่ผู้ใด จะเป็นหญิงก็ตาม

เป็นชายก็ตาม, บัณฑิตทั้งหลายกล่าวบุคคลนั้นว่า

'เป็นคนไม่ขัดสน.' ชีวิตของบุคคลนั้นไม่ว่างเปล่า."

เพราะเหตุนั้น อริยทรัพย์มีอย่าง ๗ นี้ มีอยู่แก่ชนเหล่าใดแล, ชนเหล่านั้น อันพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย หรือพระปัจเจกพุทธรเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวว่าเป็นคนจน.'

ท้าวสักกะ ทรงสดับถ้อยคำของสุปปพุทธะนั้นแล้ว ทรงละเขาไว้ในระหว่างทาง เสด็จไปสู่สำนักของพระศาสดา กราบทูลการโต้ตอบถ้อยคำนั้นทั้งหมดแก่พระศาสดาแล้ว. ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสกะท้าวสักกะนั้นว่า "ท้าวสักกะ ทั้งร้อยทั้งพันแห่งคนทั้งหลายผู้เช่นกับ

พระองค์ ไม่อาจเพื่อให้สุปฺปพุทธกฺกุณฺฐิ กล่าวว่ 'พระพุทฺธไม่ใช่
พระพุทฺธ พระธรรมไม่ใช่พระธรรม หรือพระสงฆ์ไม่ใช่พระสงฆ์
ได้เลย."

ฝ่ายสุปฺปพุทฺธะแล ไปสู่สำนักของพระศาสดา มีความบันเทิงอัน
พระศาสดาทรงกระทำแล้ว กราบทูลคุณอันตนได้แล้วแต่พระศาสดา ลุก
จากอาสนะหลีกไปแล้ว. ขณะนั้น แม่โคลูกอ่อน ปลงสุปฺปพุทฺธะนั้น
ผู้หลีกไปแล้วไม่นานจากชีวิตแล้ว.

บุรพกรรมของสุปฺปพุทฺธะและแม่โค

ได้ยินว่า โคแม่ลูกอ่อนนั้น เป็นยักษิณิคนหนึ่ง เป็นแม่โคปลง
ชนทั้ง ๔ นี้ คือกุกฺกบุตรชื่อปุกฺกุสาติ ๑ พาหิยทารุจิริยะ ๑ นายโจร-
ฆาตกะชื่อตัมพทาฐิกะ ๑ สุปฺปพุทฺธกฺกุณฺฐิ ๑ จากชีวิตคนละร้อยอัฏฐภาพ.
ได้ยินว่า ในอดีตกาล ชนเหล่านั้น เป็นบุตรเศรษฐีทั้ง ๔ คน นำ
หญิงแพศยาผู้เป็นนครโสภณิคนหนึ่งไปสู่สวนอุทยาน เสวยสมบัติตลอด
วันแล้ว ในเวลาเย็น ปรึกษากันอย่างนี้ว่า "ในที่นี้ไม่มีคนอื่น, เรา
ทั้งหลาย จักถือเอาหาปณะพັນหนึ่ง และเครื่องประดับทั้งหมดที่พวก
เราให้แก่หญิงนี้แล้ว ฆ่าหญิงนี้เสียไปกันเกิด." หญิงนั้นฟังถ้อยคำของ
เศรษฐีบุตรเหล่านั้นแล้ว คิดว่า "ชนพวกนี้ไม่มียางอาบ อภิรมย์กับ
เราแล้ว บัดนี้ ปรารถนาจะฆ่าเรา, เราจักรู้กิจที่ควรกระทำแก่ชนเหล่า
นั้น" เมื่อถูกชนเหล่านั้นฆ่าอยู่ ได้กระทำความปรารถนาว่า "ขอเรา
พึงเป็นยักษิณิ ผู้สามารถเพื่อฆ่าชนเหล่านั้น เหมือนอย่างที่เราฆ่าเรา
ฉะนั้นเหมือนกัน."

คนโง่ทำกรรมลามก

ภิกษุหลายรูป กราบทูลการกระทำกาละของสุปปพุทธะนั้นแด่ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลถามว่า "คติของสุปปพุทธะนั้น เป็นอย่างไร ? เพราะเหตุไรเล่า ? เขาจึงถึงความเป็นคนมีโรคเรื้อน."

พระศาสดา ทรงพยากรณ์ความที่สุปปพุทธะนั้นบรรลุนิเวศนาปัตติผล แล้ว เกิดในดาวดึงส์ภพ และการเห็นพระตครสีขีปัจเจกพุทธเจ้าถ่ม (น้ำลาย) แล้ว หลีกไปทางซ้าย ๑ ใหม้แล้วในนรกตลอดกาลนาน ด้วย วิบากที่เหลือ ถึงความเป็นคนมีโรคเรื้อนในบัดนี้แล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่านี้ เทียวกระทำกรรมมีผลเผ็ดร้อนแก่ตนเองแล " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรมให้ยิ่งขึ้น จึงตรัสพระคาถา นี้ว่า :-

๑. จรฺนุติ พาลา ทุมฺเมธา อมิตฺเตเนว อตุตฺตา

กโรนุตา ปาปกํ กมฺมํ ยํ โหติ กฏฺฏกฺขผลํ.

"ชนพาลทั้งหลาย มีปัญญาทราม มีตนเป็นดัง

ข้าศึก เทียวทำกรรมลามกซึ่งมีผลเผ็ดร้อนอยู่."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า จรฺนุติ ความว่า เทียวกระทำอกุศล ถ้ายเดียว ด้วยอิริยาบถ ๔ อยู่.

ชนทั้งหลาย ผู้ไม่รู้ประโยชน์ในโลกนี้ และประโยชน์โลกหน้า ชื่อว่าพาล ในบทว่า พาลา นี้.

๑. อปฺพยุจฺมํ กตฺวา ถือเอาความว่า หลีกซ้าย. ธรรมดาบัณญัติ เห็นพุทธบุคคลแล้วยอมหลีก ทางขวา. ดูใน อรรถกถาอุทาน หน้า ๓๖๘.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 198

บทว่า **ทุมเมธา** คือมีปัญญาเขลา. บทว่า **อมิตเตเนว** ความว่า
เป็นราวกะว่าคนมีเวรผู้มีใช้มิตร. บทว่า **กฏกุปผล** ความว่า มีผล
เข้มแข็ง คือมีทุกข์เป็นผล.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุนิพพานทั้งหลาย มีโศคา-
ปิตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องอุปปพุทธกฐิ จบ.

๘. เรื่องชานา [๕๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภชานาคคน
หนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "น ตัมมมํ กตฺถ สาธุ" เป็นต้น.

โจรเข้าลักทรัพย์ในตระกูลมั่งคั่ง

ได้ยินว่า ชานาคนั้น ไถนาแห่งหนึ่งอยู่ในที่ไม่ไกลจากกรุงสาวัตถี.
พวกโจรเข้าไปสู่พระนครโดยท่อน้ำ ทำลายอุโมงค์ในตระกูลมั่งคั่งตระกูล
หนึ่ง เข้าไปถือเอาเงินและทองเป็นอันมากแล้วก็ออกไปโดยทางท่อน้ำ
นั่นเอง. โจรคนหนึ่ง ลวงโจรเหล่านั้น กระทำอุบายที่บรรจทรัพย์พันหนึ่ง
ถุงหนึ่งไว้ที่เกลียวผ้าแล้วไปถึงนานั้น แบ่งกันทะเลาะกับโจรทั้งหลายเหล่านั้น
แล้ว ถือพาเดินไปอยู่ ไม่ได้กำหนดถึงถุงบรรจทรัพย์พันหนึ่งที่ตกลงจาก
เกลียวผ้า.

พระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยของชานา

ในวันนั้น เวลาใกล้รุ่ง พระศาสดา ทรงตรวจดูสัตว์โลก ทรง
เห็นชานาคนั้น ผู้เข้าไปในภายในข่ายคือพระญาณของพระองค์ แล้วทรง
ใคร่ครวญอยู่ว่า "เหตุอะไรหนอแล? จักมี" ได้ทรงเห็นเหตุนี้ว่า
"ชานาคคนนี้ จักไปเพื่อไถนาแต่เช้าตรู่, แม้พวกเจ้าของกันทะเลาะ ไป
ตามรอยเท้าของโจรทั้งหลายแล้ว เห็นถึงที่บรรจทรัพย์พันหนึ่งในนาของ

ชวานานันต์แล้วก็จับชวานานันต์, เว้นเราเสีย คนอื่นชื่อว่าผู้เป็นพยาน
ของชวานานันต์จักไม่มี; แม้อุปนิสัยแห่งโศคาปิตติมรรค ของชวานานันต์
ก็มีอยู่, เราไปในที่นั่น ย่อมควร." ฝ่ายชวานานันต์ ไปเพื่อไถนาแต่
เข้าตรู่. พระศาสดามีพระอานนทเถระเป็นปัจฉาสมณะ ได้เสด็จไปในที่
นั้นแล้ว. ชวานาเห็นพระศาสดาแล้ว ไปถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า
แล้วเริ่มไถนาอีก. พระศาสดา ไม่ตรัสอะไร ๆ กับเขา เสด็จไปยังที่ ๆ
อุงบรรจुทรัพย์พันหนึ่งตก ทอดพระเนตรเห็นอุงนั้นแล้ว จึงตรัสกะพระ-
อานนทเถระว่า "อานนท เธอเห็นไหม อสรพิษ." พระอานนทเถระ
ทูลว่า "เห็น พระเจ้าข้า อสรพิษร้าย." ชวานาได้ยินถ้อยคำนั้น คิดว่า
"ที่นี่เป็นที่เที่ยวไปในเวลาหรือมิใช่เวลาแห่งเรา. ได้ยินว่า อสรพิษมีอยู่
ในที่นั้น " เมื่อพระศาสดาตรัสคำมีประมาณเท่านั้นหลีกไปแล้ว, จึงถือ
เอาค้ำปลูกเดินไปด้วยตั้งใจว่า "จักฆ่าอสรพิษนั้น เห็นอุงบรรจु
ทรัพย์พันหนึ่ง แล้วคิดว่า " คำนั้น จักเป็นคำอันพระศาสดาตรัสหมาย
เอาอุงบรรจुทรัพย์พันหนึ่งนี้ " จึงถืออุงบรรจुทรัพย์พันหนึ่งนั้นกลับไป
เพราะความที่ตนเป็นคนไม่ฉลาด จึงซ่อนมันไว้ในที่สมควรแห่งหนึ่ง
กลบด้วยฝุ่นแล้วเริ่มจะไถนาอีก.

ชวานาถูกจับไปประหารชีวิต

แม้พวกมนุษย์ เมื่อราตรีสว่างแล้ว เห็นกรรมอันพวกโจรกระทำ
ในเรือน จึงเดินตามรอยเท้าไป ถึงนานั้นแล้ว เห็นที่ ๆ พวกโจรแบ่ง
กันตะกั้นในนานั้น ได้เห็นรอยเท้าของชวานาแล้ว. มนุษย์เหล่านั้น
ไปตามแนวรอยเท้าของชวานานันต์ เห็นที่แห่งอุงทรัพย์ที่ชวานาเก็บเอาไว้

คู่ยู่่นออกแล้ว ถือเอาอุทธรณ์ คุกคามว่า "แกปล้นเรือนแล้ว เทียวไปรากับไถนาอยู่" โบายด้วยท่อนไม้ นำไปแสดงแก่พระราชแล้ว. พระราชา ทรงสดับความเป็นไปนั้นแล้ว จึงรับสั่งให้ประหารชีวิตชวานานัน. พวกราชบุรุษ มัดชวานานันให้มีแขนไพล่หลัง เข็มด้วยหวาย นำไปสู่ตะแลงแกงแล้ว. ชวานานันถูกราชบุรุษเข็มด้วยหวาย ไม่กล่าวคำอะไร ๆ อื่น กล่าวอยู่ว่า "เห็นไหม อานนท์ อสรพิษ, เห็นพระเจ้าข้า อสรพิษร้าย" เดินไปอยู่. ครั้งนั้น พวกราชบุรุษ ทามเขาว่า "แกกล่าวถ้อยคำของพระศาสดาและพระอานนทเถระเท่านั้น, นี้ชื่ออะไร?" เมื่อชวานาตอบว่า "เราเมื่อได้เฝ้าพระราชาก็จับบอก," จึงนำไปสู่สำนักของพระราช กราบทูลความเป็นไปนั้นแก่พระราชแล้ว.

ชวานาพ้นโทษเพราะอ้างพระศาสดาเป็นพยาน

ลำดับนั้น พระราชา ตรัสถามชวานานันว่า "เพราะเหตุไร เจ้าจึงกล่าวคังนั้น?" แม้ชวานานัน กราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ไม่ใช่โจร" แล้วก็กราบทูลเรื่องนั้นทั้งหมดแก่พระราช จำเดิมแต่กาลที่คนออกไปเพื่อต้องการจะไถนา. พระราชา ทรงสดับถ้อยคำของชวานานันแล้ว ตรัสว่า "พนาย ชวานานีอ้างเอาพระศาสดาผู้เป็นบุคคลเลิศในโลกเป็นพยาน, เราจะยกโทษแก่ชวานานียังไม่สมควร, เราจักรู้สิ่งทีควรกระทำในเรื่องนี้" คังนี้แล้ว ทรงพาชวานานันไปยังสำนักของพระศาสดาในเวลาเย็น ทูลถามพระศาสดาว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์ได้เสด็จไปสู่ที่ไถนาของชวานานัน กับพระอานนท์เถระแลหรือ?"

พระศาสดา. ขอถวายพระพร มหาบพิตร.

พระราชชา. พระองค์ทอดพระเนตรเห็นอะไรในนานั้น ?

พระศาสดา. ถูงทรัพย์พันหนึ่ง มหาบพิตร.

พระราชชา. ทอดพระเนตรเห็นแล้ว ได้ตรัสคำอะไร ?

พระศาสดา. คำชื่อนี้ มหาบพิตร.

พระราชชา. พระเจ้าข้า ถ้าบุรุษนี้จักไม่ได้กระทำการอ้ำบุคคลผู้
เช่นกับด้วยพระองค์แล้วไซ้, เขาก็ไม่ได้ชีวิต. แต่เขากล่าวคำที่พระ-
องค์ตรัสแล้ว จึงได้ชีวิต.

ไม่ควรทำกรรมที่ให้ผลเดือดร้อนในภายหลัง

พระศาสดา ทรงสดับพระราชดำรัสนั้นแล้ว ตรัสว่า "ขอถวาย
พระพร มหาบพิตร, แม้อตถาคตกล่าวคำมีประมาณเท่านั้นนั่นเองแล้ว
ก็ไป, ความตามเดือดร้อนในภายหลังย่อมมี เพราะกระทำความไค
กรรมนั้น ผู้เชื่อว่าเป็นบัณฑิตไม่พึงกระทำ " ดังนี้ เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๘. น ตี กมัม กตฺ สาธุ ยํ กตฺวา อนุตฺตปฺปติ

ยสุส อสุสมุโข โธทํ วิปากํ ปฏฺิเสวติ.

"บุคคลกระทำความไคแล้ว ย่อมเดือดร้อนใน
ภายหลัง เป็นผู้มีหน้าชุ่มด้วยน้ำตา ร้องไห้เสวย
ผลของกรรมไคอยู่ กรรมนั้น อันบุคคลกระทำแล้ว
ไม่ดีเลย."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า ยํ กตฺวา ความว่า บุคคลกระทำ

กรรมใด คืออันสามารถจะให้เกิดในอบายภูมิทั้งหลายมีนรกเป็นต้น ได้แก่ มีทุกข์เป็นกำไร เมื่อตามระลึกถึง ชื่อว่าย่อมเดือดร้อนในภายหลัง คือ ย่อมเศร้าโศกในภายหลัง ในขณะที่ระลึกถึงแล้วๆ, กรรมนั้น อันบุคคล กระทำแล้วไม่ดี คือไม่งาม ได้แก่ ไม่สะอาดสวย.

สองบทว่า ยสุส อสุสมุโข ความว่า เป็นผู้มีหน้าชุ่มด้วยน้ำตา ร้องไห้ ย่อมเสวยผลกรรมใด.

ในเวลาจบเทศนา อุบาสกชวานาบรรลुโศดาปัตติผลแล้ว. แม้ภิกษุ ผู้ประชุมกันเป็นอันมาก ก็บรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโศดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องชวานา จบ.

๕. เรื่องนายสุมนมาลาการ [๕๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภนายมาลาการ ชื่อสุมนะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ตลฺยจ กมฺมํ กตฺม สาทฺฐ" เป็นต้น.

พระศาสดาเสด็จบิณฑบาต

ดังได้สดับมา นายมาลาการนั้น บำรุงพระเจ้าพิมพิสารด้วยดอกมะลิ ๘ ทะนานแต่เช้าตรู่ทุกวัน ย่อมได้กหาปณะวันละ ๘ กหาปณะ. ต่อมาวันหนึ่ง เมื่อนายมาลาการนั้นถือดอกไม้ พอดีเข้าไปสู่พระนคร พระผู้มีพระภาคเจ้า อันภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่แวดล้อม ทรงเปล่งพระรัศมี มีพระฉัพพรรณรังสี ๖ เสด็จเข้าไปสู่พระนคร เพื่อบิณฑบาต ด้วยพระพุทธานุภาพอันใหญ่ ด้วยพระพุทธานุภาพอันใหญ่. แท้จริง ในกาลบางคราว พระผู้มีพระภาคทรงปิดพระรัศมีมีพระฉัพพรรณรังสี ๖ ด้วยจีวรแล้ว เสด็จไป เหมือนภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรรูปใดรูปหนึ่ง เหมือนเสด็จไปต้อนรับพระอังกุลิมาล สิ้นทางตั้ง ๓๐ โยชน์. ในกาลบางคราว ทรงเปล่งพระรัศมีมีพระฉัพพรรณรังสี ๖ เหมือนทรงเปล่งในเวลาเสด็จเข้าไปสู่กรุงกบิลพัสดุ์เป็นต้น. แม้ในวันนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่งพระรัศมีมีพระฉัพพรรณรังสี ๖ จากพระศรีระ เสด็จเข้าไปสู่กรุงราชคฤห์ ด้วยพระพุทธานุภาพอันใหญ่ ด้วยพระพุทธานุภาพอันใหญ่.

นายมาลาการบูชาพระศาสดาด้วยดอกไม้

ครั้งนั้น นายมาลาการเห็นอัศภาพพระผู้มีพระภาคเจ้า เช่นกับด้วยรัตนอันมีค่าและทองอันมีค่า แลดูพระสรีระซึ่งประดับแล้ว ด้วยมหาปฐิสถักยณะ ๑๒ มีส่วนความงามด้วยพระสิริคืออนุพยัญชนะ ๘๐ มีจิตเลื่อมใสแล้ว คิดว่า "เราจักทำการบูชาอันยิ่งแก่พระศาสดาอย่างไรหนอแล?" เมื่อไม่เห็นสิ่งอื่น จึงคิดว่า "เราจักบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยดอกไม้เหล่านี้" คิดอีกว่า "ดอกไม้เหล่านี้เป็นดอกไม้สำหรับบำรุงพระราชาประจำ, พระราชา เมื่อไม่ทรงได้ดอกไม้เหล่านี้ ฟังให้จงจำเราบ้าง ฟังให้ฆ่าเราบ้าง ฟังขับไล่เสียจากแคว้นแคว้นบ้าง, เราจะทำอย่างไรหนอแล?" ครั้งนั้น ความคิดอย่างนี้ได้มีแก่นายมาลาการนั้นว่า "พระราชาก็ทรงฆ่าเราเสียก็ตาม ขับไล่เสียจากแคว้นแคว้นก็ตาม, ก็พระราชานั้น แม้เมื่อพระราชทานแก่เรา ฟังพระราชทานทรัพย์สักว่าเลี้ยงชีพให้อัศภาพนี้; ส่วนการบูชาพระศาสดา อาจเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่เราในโกฏิกัปเป็นอนนททีเดียว" สละชีวิตของตน แต่พระตถาคตแล้ว. นายมาลาการนั้น คิดว่า "จิตเลื่อมใสของเราไม่กลับกลายเป็นใจ; เราจักทำการบูชาเพียงนั้นทีเดียว" เป็นผู้ร่าเริงบันเทิงแล้ว มีจิตเบิกบานและแช่มชื่น บูชาพระศาสดาแล้ว.

ความอศจรรยของดอกไม้ที่เป็นพุทธบูชา

นายมาลาการนั้นบูชาอย่างไร? ที่แรก นายมาลาการชั้ดดอกไม้ ๒ กำ ขึ้นไปในเบื้องบนแห่งพระตถาคตก่อน. ดอกไม้ ๒ กำนั้น

๑. เช่นกับด้วยพวงแก้วและพวงทองคำ โบราณว่า เช่นกับด้วยพนมแก้วและพนมทองคำมี.

ได้ตั้งเป็นเพดานในเบื้องบนพระเศียร. เขาชั้ดดอกไม้ ๒ กำอื่นอีก. ดอกไม้ ๒ กำนั้นได้ย้อยลงมาตั้งอยู่ทางด้านพระหัตถ์ขวา โดยอาการอันมาลาบังไว้. เขาชั้ดดอกไม้ ๒ กำอื่นอีก. ดอกไม้ ๒ กำนั้น ได้ห้อยย้อยลงมาตั้งอยู่ทางด้านพระปฤษฎางค์ อย่างนั้นเหมือนกัน. เขาชั้ดดอกไม้ ๒ กำอื่นอีก. ดอกไม้ ๒ กำนั้นห้อยย้อยลงมาตั้งอยู่ทางด้านพระหัตถ์ซ้าย อย่างนั้นเหมือนกัน. ดอกไม้ ๘ ทะนานเป็น ๘ กำ แวดล้อมพระตลาคตในฐานะทั้ง ๔ ด้วยประการฉะนี้. ได้มีทางพอเป็นประตูเดินไปข้างหน้าเท่านั้น. ขั้วดอกไม้ทั้งหลายได้หันหน้าเข้าข้างใน, หันกลีบออกข้างนอก. พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นราวกะว่า แวดล้อมแล้วด้วยแผ่นเงิน เสด็จไปแล้ว. ดอกไม้ทั้งหลาย แม้ไม่มีจิต อาศัยบุคคลผู้มีจิตไม่แยกกัน ไม่ตกลง ย่อมไปกับพระศาสนานั้นเทียว ย่อมหยุดในที่ประทับยืน. รัศมีเป็นราวกะว่าสายฟ้าแลบตั้งแสนสาย ออกจากพระสรีระของพระศาสดา. พระรัศมีที่ออก (จากพระกายนั้น) ออกทั้งข้างหน้า ทั้งข้างหลัง ทั้งข้างขวาทั้งข้างซ้าย ทั้งเบื้องบนพระเศียร. พระรัศมี แม้แต่สายหนึ่ง ไม่หายไปทางที่ตรงเบื้องพระพักตร์ แม้ทั้งหมดกระทำประทักษิณพระศาสดา ๓ รอบแล้ว รวมเป็นพระรัศมี มีประมาณเท่าลำตาลหนุ่ม พุ่งตรงไปข้างหน้าทางเดียว.

นายมาลาการบอกแก่ภรรยา

นครทั้งสี่นื่องลือแล้ว. บรรดาชน ๑๘ โกฏิ คือในภายในนคร ๕ โกฏิ ภายนอกนคร ๕ โกฏิ ชายหรือหญิงแม่คนหนึ่ง ชื่อว่าจะไม่ถือเอาภิกษาออกไปยอมไม่มี. มหาชนบันลือสีหนาท ทำการยกท่อนฟ้า

ขึ้นตั้งพันอยู่ข้างหน้าของพระศาสดาเทียว. แม้พระศาสดาเพื่อจะทรงทำ
คุณของนายมาลาการให้ปรากฏ ได้เสด็จเทียวไปในพระนครประมาณ ๓
คาบ โดยหนทางเป็นที่เทียวไปด้วยยกเอง. สรีระทั้งสิ้น ของนาย
มาลาการเต็มเปี่ยมด้วยปีติวิรรณะ ๕. นายมาลาการนั้นเทียวไปกับพระ-
ตาคคหน้อยหนึ่งเท่านั้น เข้าไปในภายในแห่งพุทธรัศมี เป็นราวกะว่า
จมลงในรสแห่งมโนลีลา ชมเชยถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ได้ถือเอา
กระเช้าเปล่านั้นแลไปสู่เรือน.

ครั้งนั้น ภรรยาถามเขาว่า "ดอกไม้อยู่ที่ไหน?"

มาลาการ. เราบูชาพระศาสดาแล้ว.

ภรรยา. บัดนี้ ท่านจักทำอะไรแต่พระราชาเล่า?

มาลาการ. พระราชาจะทรงฆ่าเราก็ตาม จับไล่จากแวนแคว้น
ก็ตาม, เราสละชีวิตบูชาพระศาสดาแล้ว, ดอกไม้ทั้งหมดมี ๘ กำ, บูชา
ชื่อเห็นปานนี้เกิดแล้ว, มหาชนทำการโห่ร้องตั้งพัน เทียวไปกับพระ-
ศาสดา นั้นเสียงโห่ร้องของมหาชนในที่นั้น.

ภรรยาไม่เลื่อมใสฟองพระราชา

ลำดับนั้น ภรรยาของเขาเป็นหญิงอันธพาล ไม่ยังความเลื่อมใส
ในพระปาฏิหาริย์เห็นปานนั้นให้เกิด ค่าเขาแล้ว กล่าวว่ "ธรรมดา
พระราชาทั้งหลาย เป็นผู้ชั่วร้าย กริ้วคราวเดียวก็กระทำความพินาศแม่
มาก ด้วยการตัดมือและเท้าเป็นคั่น, ความพินาศพึงมีแม่แก่เรา เพราะ
กรรมที่เธอกระทำ" พาพวกบุตรไปสู่ราชตระกูล ผู้อันพระราชาตรัส

เรียกมาถามว่า "อะไรกันนี้?" จึงกราบทูลว่า "สามีของหม่อมฉัน เอาดอกไม้สำหรับบำรุงพระองค์บูชาพระศาสดาแล้ว มีมือเปล่ามาสู่เรือน ถูกหม่อมฉันถามว่า "ดอกไม้อยู่ที่ไหน?" ก็กล่าวคำชื่อนี้, หม่อมฉันคำ เขาแล้วกล่าวว่า 'ธรรมดาพระราชาทรงทรมานผู้ชั่วร้าย กริ้วคราวเดียวก็ กระทำคามพินาศแม้มาก ด้วยการตัดมือและเท้าเป็นต้น, ความพินาศ พึงมีแม่แก่เรา เพราะกรรมที่เธอกระทำ' ดังนี้แล้วก็ทิ้งเขามาในที่นี้; กรรมที่เขากระทำ จงเป็นกรรมดีก็ตาม จงเป็นกรรมชั่วก็ตาม, กรรม นั้นจึงเป็นของเขาผู้เดียว; ขอเดชะ พระองค์จงทรงทราบความที่เขาอัน หม่อมฉันทิ้งแล้ว."

พระราชาทรงทำเป็นกริ้ว

พระราชาทรงบรรลุโศคาปัตติผล ถึงพร้อมด้วยศรัทธา เป็น อริยสาวก ด้วยการเห็นทีแรกนั้นแล ทรงดำริว่า "โอ! หญิงนี้เป็น อัมชพาล ไม่ยังความเลื่อมใสในคุณเห็นปานนี้ให้เกิดขึ้น." ท้าวเธอ ทำเป็นดังกริ้ว ตรัสว่า "เจ้าพุดอะไร แม่? นายมาลาการนั้นกระทำการบูชา ด้วยดอกไม้สำหรับบำรุงเราหรือ?" หญิงนั้น ทูลว่า "ขอเดชะ พระเจ้าข้า." พระราชาตรัสว่า "ความดีอันเจ้าทิ้งเขา กระทำแล้ว, เราจักรู้จักที่ควรกระทำแก่นายมาลาการผู้กระทำการบูชาด้วย ดอกไม้ทั้งหลายของเรา," ทรงส่งหญิงนั้นไปแล้ว รีบเสด็จไปในสำนัก พระศาสดา ถวายบังคมแล้ว เสด็จเที่ยวไปกับด้วยพระศาสดานั้นเทียว. พระศาสดาทรงทราบความเลื่อมใสแห่งพระหฤทัย ของพระราชานั้น เสด็จเที่ยวไปสู่พระนครตามถนนเป็นที่เที่ยวไปด้วยกลองแล้ว ได้เสด็จไป

สู่พระทวารแห่งพระราชมณฑลของพระราชา. พระราชาทรงรับบาตร
ได้ทรงมีพระประสงค์จะเชิญเสด็จพระศาสดาเข้าไปสู่พระราชมณฑล. ส่วน
พระศาสดา ได้ทรงแสดงพระอาการที่จะประทับนั่งในพระลานหลวง
นั่นเอง. พระราชาทรงทราบพระอาการนั้นแล้ว รับสั่งให้กระทำปะรำใน
ขณะนั้นนั่นเอง ด้วยพระดำรัสว่า "ท่านทั้งหลายจงกระทำปะรำโดยเร็ว."
พระศาสดาประทับนั่งกับหมู่กฤษแล้ว.

ถามว่า " ก็เพราะเหตุไร พระศาสดาจึงไม่เสด็จเข้าสู่พระราชมณฑล ? "

แก้วว่า " (เพราะ) ได้ยินว่า ความปริวิตกอย่างนี้ได้มีแก่พระองค์ว่า 'ถ้าว่าเราพึงเข้าไปนั่งในภายในไซ้, มหาชนไม่พึงได้เพื่อจะเห็นเรา. คุณของนายมาลาการจะไม่พึงปรากฏ, แต่วามหาชนจักได้เพื่อเห็นเราผู้นั่งอยู่ ณ พระลานหลวง, คุณของนายมาลาการจักปรากฏ.'

พระราชาทรงพระราชทานสิ่งของอย่างละ ๘ อย่าง

จริงอยู่ พระพุทธเจ้าของเราเท่านั้น ย่อมอาจเพื่อกระทำคุณของบุคคลผู้มีคุณทั้งหลายให้ปรากฏ, ชนที่เหลือเมื่อจะกล่าวคุณของบุคคลผู้มีคุณทั้งหลาย ย่อมประพฤติตระหนี่ (คือออมเสียว). แผ่นดอกไม้ ๔ แผ่น ได้ตั้งอยู่ในทิศทั้ง ๔ แล้ว. มหาชนแวดล้อมพระศาสดาแล้ว. พระราชาทรงอังคาสกฤษสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยอาหารอันประณีต. ในเวลาเสร็จกตกิจ พระศาสดาทรงกระทำอนุโมทนาแล้ว อันแผ่นดอกไม้ ๔ แผ่น แวดล้อมโดยนัยก่อนนั้นแล อันมหาชนผู้บันลือสีหนาทแวดล้อม ได้เสด็จไปสู่วิหารแล้ว. พระราชา ตามส่งพระศาสดา กลับ

แล้ว รับสั่งให้หานายมาลาการมาแล้ว ตรัสถามว่า "เจ้าว่าอย่างไร จึงบูชาพระศาสดาคด้วยดอกไม้ อันตนพึงนำมาเพื่อเรา?" นายมาลาการ กราบทูลว่า "ขอเดชะ ข้าพระองค์คิดว่า 'พระราชาจะฆ่าเราก็คงตาม จะขับไล่เราเสียจากแคว้นแคว้นก็ตาม' ดังนี้แล้ว จึงสละชีวิตบูชาพระศาสดา." พระราชาตรัสว่า "เจ้าเชื่อว่าเป็นมหาบุรุษ" แล้วพระราชทาน ของที่ควรให้ ชื่อหมวด ๘ แห่งวัตถุทั้งปวงนี้ คือช้าง ๘ ม้า ๘ ทาส ๘ ทาสี ๘ เครื่องประดับใหญ่ ๘ กหาปณะ ๘ พัน นารี ๘ นาง ที่นำมา จากราชตระกูล ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง และบ้านส่วย ๘ ตำบล

พระศาสดาตรัสสรรเสริญนายมาลาการ

พระอานนท์เถระ คิดว่า "วันนี้ ตั้งแต่เช้าตรู่ เสียงสีหนาท ตั้งพัน และการยกท่อนผ้าขึ้นตั้งพันยอมเป็นไป. วิบากของนายมาลาการ เป็นอย่างไรหนอแล?" พระเถระนั้น ทูลถามพระศาสดาแล้ว ลำดับนั้น พระศาสดา ตรัสกะพระเถระนั้นว่า "อานนท์ เธออย่าได้กำหนดว่า กรรมมีประมาณเล็กน้อย อันนายมาลาการนี้กระทำแล้ว' ก็นายมาลาการ นี้ได้สละชีวิตกระทำการบูชาเราแล้ว, เขายังจิตใจเสื่อมใสในเราด้วยอาการ อย่างนั้น จักไม่ไปสู่ทุกคติ ตลอดแสนกัลป์" ดังนี้แล้ว ตรัสว่า :-

"นายมาลาการ จักดำรงอยู่ในเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย จักไม่ไปสู่ทุกคติ ตลอดแสนกัลป์, นี้เป็น
ผลแห่งกรรมนั้น, ภายหลังเขาจักเป็นพระปัจเจก-
พุทธะ นามว่าสุมนะ."

ก็ในเวลาพระศาสดาเสด็จถึงวิหาร เข้าไปสู่พระคันธกุฎี ดอกไม้ เหล่านั้นตกลงที่ซุ้มพระทวารแล้ว.

ไม่ควรทำกรรมที่เดือดร้อนภายหลัง

ในเวลาเย็น ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า "แห่ม ! กรรมของนายมาลาการ นำอัสจรรย. เธอสละชีวิตเพื่อพระพุทธเจ้าผู้ยังดำรงพระชนม์อยู่ กระทำการบูชาด้วยดอกไม้แล้ว ได้ของพระราชทานชื่อว่าหมวด ๘ ล้าน ในขณะที่นั้นนั่นเอง." พระศาสดาเสด็จออกจากพระคันธกุฎีแล้ว ไปสู่โรงธรรมด้วยการเสด็จไป ๓ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ประทับนั่งบนพระพุทธรอาสน์แล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมกันด้วยถาอะไรหนอ ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า " ด้วยถาชื่อนี้," จึงตรัสว่า "อย่างนั้นภิกษุทั้งหลาย ความเดือดร้อนในภายหลังย่อมไม่มี โสมนัสเท่านั้นย่อมเกิดขึ้นในขณะที่ระลึกแล้ว ๆ เพราะบุคคลกระทำความใด, กรรมเห็นปานนั้น อันบุคคลควรกระทำแท้" เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๕. ตลฺยจ กมฺมํ กตฺถ สาสฺว ยํ กตฺวา นานุตฺตปฺปติ

ยสฺส ปตีโต สุมโน วิปากํ ปฏฺฐเสวติ.

"บุคคลทำความใดแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง เป็นผู้เฝ้าอิม มีใจดี ย่อมเสวยผลของกรรมใด, กรรมนั้นแล อันบุคคลทำแล้ว เป็นกรรมดี."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า ยํ กตฺวา ความว่า บุคคลกระทำ

กรรมใด คือกรรมที่สามารถเพื่ออันยังสมบัติแห่งเทวดาและสมบัติแห่งมนุษย์ และนิพพานสมบัติให้เกิด คือมีสุขเป็นกำไร ย่อมไม่ตามเดือดร้อน, โดยที่แท้ บุคคลนั้น เชื่อว่าเป็นผู้เอิบอ้อมแล้วด้วยกำลังแห่งปีติ และเชื่อว่ามีใจดีด้วยกำลังแห่งโสมนัส ในขณะที่ระลึกถึง ๆ เป็นผู้เกิดปีติและโสมนัสในกาลต่อไป ย่อมเสวยผล ในทิฏฐธรรมนั่นเอง, กรรมนั้นอันบุคคลกระทำแล้ว เป็นกรรมดี คือเป็นกรรมงาม ได้แก่ สละสลวย.

ในเวลาจบเทศนา การตรัสรู้ธรรมได้มีแก่สัตว์ ๘ หมื่น ๔ พันแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องนายสุมนมาลาการ จบ.

๑๐. เรื่องพระอุบลวรรณาเถรี [๕๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระเถรีนามว่าอุบลวรรณา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "มธฺว มลฺยตี พาลโ" เป็นต้น.

พระเถรีตั้งความปรารถนา

ดังได้สดับมา พระเถรีนั้น ตั้งความปรารถนาไว้แทบบาทมูลของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ กระทำบุญทั้งหลาย สิ้นแสนกัลป์ท่องเที่ยวอยู่ในเทวดาและมนุษย์ จุตจากเทวโลก ถีปฎิสนธิในสกุลเศรษฐี ในกรุงสาวัตถี ในพุทธรูปบาทกาลนี้. ก็มารดาบิดาได้ตั้งชื่อนางว่า อุบลวรรณา เพราะนางมีผิวพรรณเหมือนกลีบอุบลเขียว. ต่อมาในกาลที่นางเจริญวัยแล้ว พระราชาและเศรษฐีทั้งหลายในสกลชมพูทวีป ส่งบรรณาการไปสู่สำนักของเศรษฐีว่า "ขอเศรษฐีจงให้ธิดาแก่เรา." ชื่อว่าคนผู้ไม่ส่งบรรณาการไป มิได้มี. ลำดับนั้น เศรษฐีคิดว่า "เราจักไม่สามารถเอาใจของคนทั้งหมดได้. แต่เราจักทำอุบายลักอย่างหนึ่ง." เศรษฐีนั้นเรียกธิดามาแล้วกล่าวว่า "แม่ เจ้าจักอาจเพื่อบวชไหม?" คำของบิดาได้เป็นเหมือนน้ำมันที่หุงแล้วตั้ง ๑๐๐ ครั้ง อันเขารดลงบนศีรษะ เพราะความที่นางมีภพมีในที่สุด; เพราะฉะนั้นนางจึงกล่าวกะบิดาว่า "พ่อ จันจักบวช." เศรษฐีนั้น ทำสักการะเป็นอันมากแก่นางแล้ว นำนางไปสู่สำนักนางภิกษุณี ให้บวชแล้ว.

พระอุบลวรรณาเถรีบรรลุพระอรหัต

เมื่อนางบวชแล้วไม่นาน วาระรักษาอุกคาลในโรงอุโบสถถึงแล้ว นางตามประทีป กวาดโรงอุโบสถ ยืนถือนิมิตแห่งเปลวประทีป แลดู แล้ว ๆ เล่า ๆ ยังฉานมีเตโชกสิณเป็นอารมณ์ให้เกิดแล้ว กระทบาน นั้นแลให้เป็นบาท บรรลุพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิตาและอภิญา ทั้งหลายแล้ว. โดยสมัยอื่น พระเถรีนั้นเที่ยวจาริกไปในชนบท กลับมาแล้ว เข้าไปสู่ป่าอันธวัน. ในกาลนั้น พระศาสดายังไม่ทรงห้ามการอยู่ป่า ของพวกนางภิกษุณี. ครั้งนั้นพวกมนุษย์ทำกระท่อม ตั้งเตียงกันมานไว้ ในป่านั้น แก่พระเถรีนั้น. พระเถรีนั้น เข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ออกมาแล้ว.

นันทมาณพข่มจีนพระเถรี

ฝ่ายนันทมาณพ ผู้เป็นบุตรแห่งลุงของพระเถรีนั้น มีจิตปฏิพัทธ์ ตั้งแต่กาลแห่งพระเถรียังเป็นคฤหัสถ์ สดับความที่พระเถรีมา จึงไปสู่ป่า อันธวันก่อนแต่พระเถรีมาทีเดียว เข้าไปสู่กระท่อม ซ่อนอยู่ภายใต้เตียง พอเมื่อพระเถรีมาแล้ว เข้าไปสู่กระท่อม ปิดประตู นั่งลงบนเตียง เมื่อ ความมืดในคลองจักษุยังไม่ทันหาย เพราะมาจาก (กลาง) แดดใน ภายนอก, จึงออกมาจากภายใต้เตียง ขึ้นเตียงแล้ว ถูกพระเถรีห้ามอยู่ว่า "คนพาล เธออย่าขิบหายเลย, คนพาล เธออย่าขิบหายเลย" ข่มจีน กระทำกรรมอันตนปรารถนาแล้วก็หนีไป. ครั้งนั้น แผ่นดินให้ประจักษ์ ว่าไม่อาจจะทรงโทษของเขาไว้ได้ แยกออกเป็น ๒ ส่วนแล้ว. เขาเข้าไปสู่ แผ่นดิน ไปเกิดในอเวจีมหานรกแล้ว.

ฝ่ายพระเถรี บอกเนื้อความแก่ภิกษุทั้งหลายแล้ว. พวกภิกษุ
แจ้งเนื้อความนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย. พวกภิกษุ กราบทูลแต่พระผู้มี-
พระภาคเจ้า.

คนพาลประสพทุกข์เพราะบาปกรรม

พระศาสดา ทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัส
ว่า " ภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้ใด
ผู้หนึ่งเป็นพาล เมื่อทำกรรมลามก เป็นผู้ยินดีร้าย เป็นประจักษ์ขึ้น ๆ
ย่อมทำได้ ประจักษ์บุรุษเคี้ยวกินรสของหวาน มีจำพวกน้ำผึ้ง และ
น้ำตาลกรวดเป็นต้น บางชนิด" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดง
ธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑๐. มชฺฐา มลฺลตี พาลो ยาว ปาเป น ปจฺจติ

ยทา จ ปจฺจติ ปาเป อถ (พาลो) ทุกฺขํ นิคฺจจติ.

"คนพาลย่อมสำคัญบาปประจักษ์น้ำผึ้ง ตราบเท่า
ที่บาปยังไม่ให้ผล; ก็เมื่อใด บาปให้ผล; เมื่อนั้น

คนพาล ย่อมประสพทุกข์.

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มชฺฐา เป็นต้น ความว่า ก็เมื่อ
คนพาลกระทำบาป คืออกุศลกรรมอยู่ กรรมนั้นย่อมปรากฏจุน้ำผึ้ง คือ
จุน้ำหวาน ได้แก่ประจักษ์น้ำใคร่ น่าชอบใจ, คนพาลนั้น ย่อมสำคัญบาป
นั้น เหมือนน้ำหวาน ด้วยประการฉะนี้.

บทว่า ยาว คือ ตลอดกาลเพียงใด.

สองบทว่า ปาปี น ปจฺจติ ความว่า คนพาล ย่อมสำคัญ
บาปนั้นอย่างนั้น トラบเท่าที่บาปยังไม่ให้ผลในทิฏฐธรรม หรือใน
สัมปรายภพ.

บทว่า ยทา จ ความว่า ก็ในกาลใด เมื่อคนพาลนั้น ถูกทำ
กรรมกรรมต่าง ๆ ในทิฏฐธรรม หรือเสวยทุกข์ใหญ่ในอบายมีนรก
เป็นต้นในสัมปรายภพ บาปนั้นชื่อว่าย่อมให้ผล; ในกาลนั้น คนพาลนั้น
ย่อมเข้าถึง คือประสพ ได้แก่กลับได้ทุกข์.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลुरुยผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น.

พระจีณาสพไมยินดีกามสุข

โดยสมัยอื่น มหาชนสนทนากันในธรรมสภาว่า "แม้พระจีณาสพ
ทั้งหลาย ชะรอยจะยังยินดีกามสุข ยังเสพกาม, ทำไมจักไม่ช้องเสพ;
เพราะพระจีณาสพเหล่านั้น ไม่ใช่ไม้ผุ, ไม่ใช่จอมปลวก. มีเนื้อและ
สรีระยังสดเหมือนกัน; เพราะฉะนั้น แม้พระจีณาสพเหล่านั้น ยังยินดี
กามสุข, ยังเสพกาม."

พระศาสดา เสด็จมา ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวก
เธอนั่งสนทนาด้วยเรื่องอะไรกัน?" เมื่อพวกภิกษุ กราบทูลว่า "ด้วย
เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย พระจีณาสพทั้งหลาย ไมยินดี
กามสุข ไม่เสพกาม, เหมือนอย่างว่า หยาดน้ำตกลงบนใบบัว ย่อม
ไม่ติด ไม่ตั้งอยู่. ย่อมกลิ้งตกไปที่เดียว; และเหมือนเมล็ดพันธุ์ฝักกาด
ไม่ติด ไม่ตั้งอยู่ ที่ปลายเหล็กแหลม, ย่อมกลิ้งตกไปแน่แท้ ฉนั้นใด;

กามแม้ ๒๐ อย่าง ย่อมไม่ซึมซาบ ไม่ตั้งอยู่ในจิตของพระชีนาสพ ฉะนั้น"
 ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถา ใน
 พราหมณวรรคว่า :-

 "เรากล่าวบุคคล ผู้ไม่ติดอยู่ในกามทั้งหลาย
 เหมือนน้ำไม่ติดอยู่ในใบบัว เหมือนเมล็ดพันธุ์
 ผักกาดไม่ติดอยู่ที่ปลายเหล็กแหลม; ว่าเป็นพราหมณ์."
 เนื้อความแห่งพระคาถานี้ จักแจ่มแจ้งในพราหมณวรรคนั้นแล.

ภิกษุณีควรอยู่ในพระนคร

ก็พระศาสดา รับสั่งให้เชิญพระเจ้าปเสนทิโกศลมาแล้ว ตรัสว่า
 "มหาบพิตร แมื่กฤติดาทั้งหลาย ในพระศาสนานี้ ละหู่ญาดิอันใหญ่
 และกองแห่งโกกะมาก บวชแล้ว ย่อมอยู่ในป่า เหมือนอย่างกุกบุตร
 ทั้งหลายเหมือนกัน, คนลามก ถูกราคะข้อมแล้ว ย่อมเบียดเบียนภิกษุณี
 เหล่านั้น ผู้อยู่ในป่า ด้วยสามารถแห่งการดูถูกดูหมิ่นบ้าง ให้ถึงอันตราย
 แห่งพรหมจรรย์บ้าง; เพราะฉะนั้น พระองค์ควรทำที่อยู่ภายในพระนคร
 แก่ภิกษุณีสงฆ์."

พระราชา ทรงรับว่า "ดีละ" ดังนี้แล้ว รับสั่งให้สร้างที่อยู่
 เพื่อภิกษุณีสงฆ์ ที่ข้างหนึ่งแห่งพระนคร. จำเดิมแต่นั้นมา พวกภิกษุณี
 ย่อมอยู่ในละแวกบ้านเท่านั้น.

 เรื่องพระอุบลวรรณาเถรี จบ.

๑๑. เรื่องขัมพุกาชีวิต [๕๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภขัมพุกาชีวิต
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "มาเส มาเส กุสกุเคน" เป็นต้น.

กุฎุมพีบ่ารุงพระเถระ

ได้ยินว่า ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสป
ในอดีตกาล กุฎุมพืชาวบ้านคนหนึ่ง สร้างวิหาร (ถวายเป็น) แก่พระเถระ
รูปหนึ่งแล้ว บ่ารุงพระเถระผู้อยู่ในวิหารนั้นด้วยปัจจัย ๔. พระเถระ
ฉันในเรือนของกุฎุมพืนั้นเป็นนิตย์. ครั้งนั้น ภิกษุจีณาสพรูปหนึ่ง เทียว
บิณฑบาตในกลางวัน ถึงประตูเรือนของกุฎุมพืนั้น. กุฎุมพืเห็นพระ-
จีณาสพนั้แล้ว เลื่อมใสในอิริยาบถของท่าน นิมนต์ให้เข้าไปสู่เรือน
อังคาสด้วยโภชนะอันประณีตโดยเคารพ ถวายผ้าสาฎกผืนใหญ่ ด้วยเรียน
ว่า "ท่านผู้เจริญ ท่านพึงข้อมผ้าสาฎกนี้มุ่งเถิด" ดังนี้แล้ว เรียนว่า
"ท่านผู้เจริญ ผมของท่านยาว; กระผมจักนำช่างกลับคมมา เพื่อประโคน
แก้อันปลงผมของท่าน, จักให้จัดเตียงมาเพื่อประโคนแก่การนอน."
ภิกษุกุลุปกะ ผู้นั้นอยู่ในเรือนเป็นนิตย์ เห็นสักการะนั้น ของพระ-
จีณาสพนั้ ไม่อาจยังจิตให้เลื่อมใสได้ คิดว่า "กุฎุมพืนี้ ทำสักการะ
นั้นเห็นปานนี้ แก่ภิกษุผู้ทีคนเห็นแล้วครู่เดียว, แต่ไม่ทำแก่เราผู้นั้นอยู่
ในเรือนเป็นนิตย์" ดังนี้แล้ว ได้ไปสู่วิหาร. แม้ภิกษุจีณาสพนอกนี้

ไปกับด้วยภิกษุที่นั่งนั่นแล ย้อมผ้าสาฎกที่กุฎุมพีถวายนุ่งแล้ว. แม้กุฎุมพี พาช่างกัลบกไปให้ปลงผมของพระเถระ ให้คนลาดเตียงไว้แล้วเรียนว่า " ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงนอนบนเตียงนี้แหละ" นิมนต์พระเถระ ทั้งสองรูป เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้แล้ว ก็หลีกไป. ภิกษุเจ้าถิ่นไม่อาจอดกลั้น สักการะที่กุฎุมพีทำแก่พระจีณาสพนั่นได้.

คำพระอรหันต์ด้วยอาการ ๔ มีโทษ

ครั้นเวลาเย็น เธอไปสู่ที่ที่พระเถระนั้นนอนแล้ว คำด้วยอาการ ๔ อย่างว่า " อาคันตุกะผู้มีอายุ ท่านเคี้ยวกินกุฎ ประเสริฐกว่าการ บริโภคภัตในเรือนของกุฎุมพี. ท่านให้ถอนผมด้วยแปรงตาล ประเสริฐ กว่าการปลงผมด้วยช่างกัลบก ที่กุฎุมพีนำมา, ท่านเปลือยกายเที่ยวไป ประเสริฐกว่าการนุ่งผ้าสาฎก ที่กุฎุมพีถวาย, ท่านนอนเหนือแผ่นดิน ประเสริฐกว่าการนอนบนเตียง ที่กุฎุมพีนำมา." ฝ่ายพระเถระ คิดว่า " คนพาลนี้ อย่าฉิบหายเพราะอาศัยเราเลย" ดังนี้แล้ว ไม่เอื้อเพื่อถึง การนิมนต์ ลูกขึ้นแต่เช้าตรู่ได้ไปตามสบายแล้ว. ฝ่ายภิกษุเจ้าถิ่น ทำวัตร ที่ควรทำในวิหารแต่เช้าตรู่แล้ว เคาะระฆังด้วยหลังเล็บเท่านั้น ด้วยความ สำคัญว่า " เวลา นี้ เป็นเวลาที่ขิวภิกษา, แม้บัดนี้ ภิกษุอาคันตุกะ หลับอยู่, เธอเพิ่งตื่นด้วยเสียงระฆัง ดังนี้แล้ว เข้าไปสู่บ้านเพื่อ บิณฑบาต แม้กุฎุมพีนั้น กระทำสักการะแล้ว แลดูทางมาของพระเถระ ทั้งสอง เห็นภิกษุเจ้าถิ่นแล้ว ถามว่า " ท่านผู้เจริญ พระเถระไปไหน?" ที่นั่น ภิกษุเจ้าถิ่น กล่าวกะกุฎุมพีนั้นว่า " ผู้มีอายุ อย่าได้พูดถึงเลย ภิกษุกุลุปกะของท่าน เข้าสู่ห้องน้อย ในเวลาที่ท่านออกไปเมื่อวาน

ก้าวลงสู่ความหลับ เมื่อข้าพเจ้า ทำเสียงกวาดวิหารก็ดี เสียงกรอกน้ำ
ในหม้อฉันและหม้อน้ำใช้ก็ดี เสียงระฆังก็ดี ตั้งแต่เช้าตรู่ ก็ยังไม่รู้สึก..."
กณฺฐพิคฺคิว่า "ชื่อว่าการหลับจนถึงกาลนี้ ย่อมไม่มี แก่พระผู้เป็นเจ้าของ
เราประกอบด้วยอิริยาบถสมบัติเช่นนั้น, แต่ท่านผู้เจริญรูปนี้ จักกล่าวคำ
อะไร ๆ แน่نون เพราะเห็นเราทำสักการะแก่ท่าน." เพราะความที่ตน
เป็นบัณฑิต กณฺฐพินฺนํ จึงนิมนต์ให้ภิกษุฉันโดยเคารพ ล้างบาตรของ
ท่านให้ดีแล้ว ให้เต็มด้วยโภชนะมีรสเลิศต่าง ๆ แล้วกล่าวว่า " ท่าน
ผู้เจริญ ถ้าท่านพึงเห็นพระผู้เป็นเจ้าของกระผม, ท่านพึงถวายบิณฑบาต
นี้ แก่พระผู้เป็นเจ้านั้น." ภิกษุออกนี้พอรับบิณฑบาตนั้นแล้ว ก็คิดว่า
"ถ้าภิกษุนั้น จักบริโภคนิณฑบาตเห็นปานนี้ไซ้, เขาก็จักข้องอยู่ในที่นี้
เท่านั้น" ทั้งบิณฑบาตนั้นในระหว่างทาง ไปสู่ที่อยู่ของพระเถระ แลดู
พระเถระนั้นในที่นั้นมีได้เห็นแล้ว. ที่นั้น สมณธรรมแม้ที่เธอทำไว้ ลิ่น
สองหมื่นปีไม่อาจเพื่อรักษาเธอได้ เพราะเธอทำกรรมประมาณเท่านี้. ก็
ในกาลสิ้นอายุ เธอเกิดแล้วในอเวจี เสวยทุกข์เป็นอันมาก ลิ่นพุทธานดร
หนึ่ง ในพุทธรูปบาทกาลนี้ เกิดในเรือนแห่งตระกูล ซึ่งมีข้าวและน้ำมาก
แห่งหนึ่งในพระนครราชคฤห์.

โทษของการด่าพระอรหันต์

จำเดิมแต่กาลที่เดินได้ด้วยเท้า เขาไม่ปรารถนา เพื่อจะนอนบน
ที่นอนที่เดียว ไม่ปรารถนาเพื่อจะบริโภคน้ำ, เคี้ยวกินแต่สรีรวัณฺษะ
ของตนเท่านั้น. มารดาบิดา เลี้ยงทารกนั้นไว้ ด้วยสำคัญว่า "เด็ก

๑. อุจจาระ.

ไม่รู้เพราะยังอ่อน จึงทำ." แม้ในเวลาเป็นผู้ใหญ่ เขาไม่ปรารถนาเพื่อจะนุ่งผ้า. เป็นผู้เปลือยกายเที่ยวไป นอนบนแผ่นดิน, เกี้ยวกินแต่ สรีรวิมลของของคนเท่านั้น. ลำดับนั้น มารดาและบิดาของเขา คิดว่า "เด็กนี้ไม่สมควรแก่เรือนแห่งสกุล; เด็กนี้สมควรแก่พวกอาชีวก" ดังนี้แล้ว จึงนำไปสู่สำนักของอาชีวกเหล่านั้น ได้มอบให้ว่า "ขอท่านทั้งหลายจงยังเด็กนี้ให้บวชเถิด." ลำดับนั้น อาชีวกเหล่านั้นยังเขาให้บวชแล้ว ก็แลครั้นให้บวชแล้ว พวกอาชีวกนั้นตั้งเขาไว้ในหลุมประมาณเพียงคอ วางไม้เรียบไว้บนจะงอยบ่าทั้งสอง นั่งบนไม้เรียบเหล่านั้น ถอนผมด้วยท่อนแห่งแปรงตาล. ลำดับนั้น มารดาบิดาของเขา เจริญอาชีวกเหล่านั้น เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้แล้ว หลีกไป. วันรุ่งขึ้น พวกอาชีวกกล่าวกะเขาว่า "ท่านจงมา, พวกเราจักเข้าไปสู่บ้าน." เขากล่าวว่า "ขอเจริญพวกท่านไปเถิด, ข้าพเจ้าจักอยู่ในที่นี้แหละ" ดังนี้แล้ว ก็ไม่ปรารถนา. ครั้งนั้น อาชีวกทั้งหลาย ได้ละเขาผู้กล่าวแล้ว ๆ เล่า ๆ ซึ่งไม่ปรารถนาอยู่ ไปแล้ว. ฝ่ายเขาทราบความที่อาชีวกเหล่านั้นไปแล้ว เปิดประตูเวจกุฎีลงไปกินคูถปั้นให้เป็นคำด้วยมือทั้งสอง พวกอาชีวกส่งอาหารไปจากภายในบ้านเพื่อเขา. เขาไม่ปรารถนาแม้อาหารนั้น, แม้ถูกพวกอาชีวกกล่าวอยู่บ่อย ๆ ก็กล่าวว่า "ข้าพเจ้าไม่ต้องการอาหารนี้. อาหารอันข้าพเจ้าได้แล้ว." พวกอาชีวกถามว่า "ท่านได้อาหารที่ไหน?" เขาตอบว่า "ได้ในที่นี้นั่นเอง."

แม้ในวันที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ เขาถูกพวกอาชีวกนั้น กล่าวอยู่แม้มากอย่างนั้น ก็ยังกล่าว "ข้าพเจ้าจักอยู่ในที่นี้แหละ" ไม่ปรากฏนาเพื่อจะไปบ้าน. พวกอาชีวก คิดว่า "อาชีวกนี้ ไม่ปรารถนาจะเข้า

บ้านทุกวัน ๆ ทีเดียว, ไม่ปรารถนาจะกลืนกินอาหารที่พวกเรานำมาให้ กล่าวอยู่ที่ว่า 'อาหารเราได้แล้วในที่นี้เทียว; เขาทำอะไรหนอแล? พวกเราจักจับผิดเขา' ดังนี้แล้ว เมื่อจะเข้าไปสู่บ้าน เว้นคนไว้คนหนึ่งสองคน เพื่อจับผิด แม้ซึ่งอาชีวกนั้น จึงไป. อาชีวกเหล่านั้น เป็นราวกะไปข้างหลัง ซ่อนอยู่แล้ว. แม้เขา รู้ความที่อาชีวกเหล่านั้นไปแล้ว ลงสู่เวจกุฎี กินคูถโดยนัยก่อนนั้นแล. พวกอาชีวกนอกนี้ เห็นกิริยาของเขาแล้ว จึงบอกแก่อาชีวกทั้งหลาย. พวกอาชีวก ฟังคำนั้นแล้ว คิดว่า "โอ กรรมหนัก; ถ้าสาวกของพระสมณโคดม ฟังรู้ไซ้, ฟังประกาศความเสื่อมเกียรติของพวกเราว่า 'อาชีวกทั้งหลาย เทียบกินคูถ; อาชีวกนี้ไม่สมควรแก่พวกเรา" จึงขับไล่เขาออกจากสำนักของตนแล้ว. เขาถูกพวกอาชีวกเหล่านั้นไล่ออกแล้ว. มีหินคาดก้อนหนึ่ง ที่เขาลาดไว้ในที่ถ่ายอุจจาระของมหาชน, มีกระพังใหญ่บนแผ่นหินนั้น, มหาชนอาศัยหินคาดเป็นที่ถ่ายอุจจาระ. เขาไปในที่นั้น กินคูถในกลางคืน ในกาลที่มหาชนมาเพื่อต้องการถ่ายอุจจาระ เห็นยวก้อนหินข้างหนึ่งด้วยมือข้างหนึ่ง ยกเท้าขึ้นข้างหนึ่งตั้งไว้บนเข่า ยืนเหยงหน้าอ้าปากอยู่. มหาชนเห็นเขาแล้ว เข้าไปหา ไหว้แล้ว ถามว่า "ท่านผู้เจริญ เพราะเหตุไร พระผู้เป็นเจ้าจึงยืนอ้าปาก?"

อาชีวก. (เพราะ) เรามีลมเป็นภักษา อาหารอย่างอื่นของเราไม่มี.

มหาชน. เมื่อเช่นนั้น เพราะเหตุไร ท่านจึงยกเท้าข้างหนึ่งตั้งไว้บนเข่ายืนอยู่เล่า ขอรับ?

อาชีวก. เรามีตบะสูง มีตบะกล้า แผ่นดินถูกเราเหยียบด้วยเท้า

ทั้งสองข้อมห้วนไหว; เพราะฉะนั้น เราจึงยกเท้าขึ้นข้างหนึ่งไว้บนเข่า ยืนอยู่, ก็เราแลยืนอย่างเดียว ยิ่งกาลให้ล่วงไป ไม่นั่ง ไม่นอน.

ขึ้นชื่อว่าพวกมนุษย์โดยมาก มักเชื่อเพียงถ้อยคำเท่านั้น; เพราะฉะนั้น ชนชาวแคว้นอังคะและมคธะโดยมาก จึงถือกระถ้อนว่า "แหม! น่าอัศจรรย์จริง. ท่านผู้มีตบะชื่อแม่เห็นปานนี้ มีอยู่, ผู้เช่นนี้ พวกเรา ยังไม่เคยเห็น" ดังนี้แล้ว ข้อมนำสักการะเป็นอันมากไปทุก ๆ เดือน. อาชีวกนั้น กล่าวว่า "เรากินลมอย่างเดียว, ไม่กินอาหารอย่างอื่น. เพราะเมื่อเรากินอาหารอย่างอื่น ตบะข้อมเสื่อมไป" ดังนี้แล้ว ไม่ปรารถนาของอะไร ๆ ที่พวกมนุษย์เหล่านั้นนำมา. พวกมนุษย์ อ้อนวอน บ่อย ๆ ว่า " ท่านผู้เจริญ ท่านอย่าให้พวกกระผมฉิบหายเลย, การบริโภคนั้นอันคนผู้มีตบะกล้าเช่นท่านกระทำแล้ว ข้อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความ สุข แก่พวกกระผม สิ้นกาลนาน." อาชีวก กล่าวว่า "เรานั้นไม่ชอบใจอาหารอย่างอื่น" แต่อุกมหารชนรบกวนด้วยการอ้อนวอน จึงวางเกศขมิ้นเนยใสและน้ำอ้อยเป็นต้น อันชนเหล่านั้นนำมา ที่ปลายลิ้น ด้วยปลายหญาภาแล้ว ส่งไป ด้วยคำว่า " พวกท่านจงไปเถิด, เท่านั้น พอละเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่ท่านทั้งหลาย." อาชีวกนั้น เป็นคนเปลือย เคี้ยวกินคูถ ถอนผม นอนบนแผ่นดิน ให้กาลล่วงไป ๕๕ ปี ด้วยประการฉะนี้.

พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดชัมพูกาชีวก

การตรวจดูสัตว์โลก ในเวลาใกล้รุ่ง เป็นพุทธกิจ แม้อัน

๑. ปจจุสกาล ปฏิ-อุส-กาล กาลเป็นที่กำจัดตบะซึ่งมี.

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่ทรงละโดยแท้; เพราะฉะนั้น เมื่อพระผู้มี-
พระภาคเจ้า ทางพิจารณาอุสวัตโลกในเวลาใกล้รุ่งวันหนึ่ง, ชัมพูกาชีวิต
นี้ ปรากฏภายในข่ายคือพระญาณแล้ว. พระศาสดา ทรงใคร่ครวญว่า
"อะไรหนอแล จักมี?" ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งพระอรหัต พร้อมด้วย
ปฏิสัมภิตาของเขาแล้ว ทรงทราบว่า "เราจักทำชัมพูกาชีวิตนั้นให้
เป็นต้นแล้ว กล่าวคาถาๆ หนึ่ง, ในกาลจบคาถา สัตว์ ๘ หมื่น ๔ พัน
จักรัศจรรย์ธรรม อาศัยกุลบุตรนี้ มหาชนจักถึงความสวัสดิ" ดังนี้แล้ว
ในวันรุ่งขึ้น เสด็จเที่ยวไปในกรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต เสด็จกลับจาก
บิณฑบาตแล้ว ตรัสกะพระอานนทเถระว่า "อานนท์ เราจักไปสู่สำนัก
ของชัมพูกาชีวิต."

อานนท์. พระองค์เท่านั้น จักเสด็จไปหรือ พระเจ้าข้า?

พระศาสดา. อย่างนั้น เราผู้เดียวจักไป.

พระศาสดา ครั้นตรัสอย่างนั้นแล้ว ในเวลาบ่าย เสด็จไปสู่สำนัก
ของชัมพูกาชีวิตนั้น. เทวดาทั้งหลาย คิดว่า "พระศาสดาจะเสด็จไปสู่
สำนักของชัมพูกาชีวิตในเวลาเย็น, ก็ชัมพูกาชีวิตนั้น อยู่บนหินลาด
น่าเกลียด เป็นที่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ เสร้าหมองด้วยไม้ชำระฟัน,
พวกเราควรให้ฝนตก" ดังนี้แล้ว จึงยังฝนให้ตก ครู่เดียวเท่านั้น
ด้วยอำนาจของตน. หินลาด ได้สะอาดปราศจากมลทินแล้ว. ลำดับนั้น
เทวดาทั้งหลาย ยังฝนเป็นวิการแห่งดอกไม้อัน ๕ สี ให้ตกลงบนหินลาด
นั้น. ในเวลาเย็น พระศาสดา เสด็จไปสู่สำนักของชัมพูกาชีวิตแล้ว ได้
เปล่งพระสุรเสียงว่า "ชัมพูกะ." ชัมพูกะคิดว่า "นั่นใครหนอแล รู้ยาก

เรียกเราด้วยวาตะว่าชัมพูกะ" จึงคิดว่า "นั่นใคร?"

พระศาสดา. เรา ชัมพูกะ.

ชัมพูกะ. ทำไม มหาสมณะ ?

พระศาสดา. วันนี้ เองงให้ที่อยู่ในที่นี้แก่เรา สักคืนหนึ่ง.

ชัมพูกะ. มหาสมณะ ที่อยู่ในที่นี้ ไม่มี.

พระศาสดา. ชัมพูกะ เธออย่ากระทำอย่างนั้น, เองงให้ที่อยู่ในที่นี้แก่เรา สักคืนหนึ่ง; ชื่อว่าพวกบรรพชิตย่อมปรารถนาบรรพชิต, พวกมนุษย์ย่อมปรารถนามนุษย์, พวกปศุสัตว์ย่อมปรารถนาพวกปศุสัตว์.

ชัมพูกะ. ก็ท่านเป็นบรรพชิตหรือ ?

พระศาสดา. เออ เราเป็นบรรพชิต.

ชัมพูกะ. ถ้าท่านเป็นบรรพชิต, น้ำเต้าของท่านอยู่ที่ไหน ? ทัพพีสำหรับโบกวันของท่านอยู่ที่ไหน ? ค้ายสำหรับบูชาญของท่านอยู่ที่ไหน ?

พระศาสดา. น้ำเต้าเป็นคั้นนั้น ของเรามีอยู่, แต่การถือเอาเป็นแผนกๆ เทียวไปลำบาก เพราะฉะนั้น เราจึงเก็บไว้ภายในเท่านั้นเทียวไป. อาชีวกนั้นโกรธว่า "ท่านจักไม่ถือน้ำเต้าเป็นคั้นนั้นเทียวไปได้หรือ?" ลำดับนั้น พระศาสดา ตรัสกะอาชีวกนั้นว่า "ช่างเถอะ ชัมพูกะ, เธออย่าโกรธเลย. เองงบอกที่อยู่ในที่นี้แก่เราเถิด." เขากล่าวว่า "มหาสมณะ ที่อยู่ในที่นี้ ไม่มี."

พระศาสดา เมื่อจะทรงชี้แจงแห่งหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ในที่ไม่ไกลจากที่อยู่ของเขา จึงตรัสว่า "ที่แจงนั้น ใครอยู่?"

๑. ชัยโณปวีต สายเครื่องหมายวรรณะพราหมณ์.

ซัมพูคะ. มหาสมณะ ที่เจื่อนั้น ไม่มีใครอยู่.

พระศาสดา. ถ้าเช่นนั้น เธอจงให้เจื่อนั้นแก่เรา.

ซัมพูคะ. มหาสมณะ ท่านจงรู้เองเถิด.

พระศาสดา ทรงปฐุ่่านั่ง ประทับนั่งที่เจื่อนแล้ว.

ซัมพูกาชีวิตได้บรรลุพระอรหัต

ครั้งนั้น ท้าวมหาราชทั้งสี่ ทำทิสทั้งสี่ ให้มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกัน มาสู่ที่บารุงในปฐมยาม. ซัมพูคะเห็นแสงสว่างแล้ว คิดว่า "นั่น ชื่อแสงสว่างอะไรกัน?" ในมัชฌิมยาม ท้าวสักกเทวราชเสด็จมาแล้ว. ซัมพูคะเห็นแม้ท้าวสักกเทวราชนั้น คิดว่า "ชื่อว่าใครนั้น?" ในปัจฉิมยาม ท้าวมหาพรหม ผู้สามารถยังจักรวาลหนึ่ง ให้สว่างด้วยนิ้วมือนิ้วหนึ่ง ยังจักรวาลสองจักรวาล ให้สว่างด้วยนิ้วมือ ๒ นิ้ว ฯลฯ ยังจักรวาลสิบจักรวาล ให้สว่างด้วยนิ้วมือ ๑๐ นิ้ว ทำป่าทั้งสิ้นให้มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกันแล้ว. ซัมพูคะเห็นท้าวมหาพรหมเช่นนั้น คิดว่า "นั่นใครหนอแล?" ดังนี้แล้ว จึงไปสู่สำนักพระศาสดาแต่เช้าตรู่ กระทำปฏิสันถารแล้ว ยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ทูลถามพระศาสดาว่า "มหาสมณะ ใคร ยังทิสทั้งสี่ให้สว่าง มาสู่สำนักของท่านในปฐมยาม?"

พระศาสดา. ท้าวมหาราชทั้งสี่.

ซัมพูคะ. มาเพราะเหตุไร?"

พระศาสดา. มาเพื่อบารุงเรา.

ซัมพูคะ. ก็ท่านเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าท้าวมหาราชทั้งสี่หรือ?

พระศาสดา. เออ ชัมพูกะ เราแลเป็นพระราชายอดเยี่ยมกว่าพระราชาทิ้งหลาย.

ชัมพูกะ. ก็ในมัชฌิมยาม ไครมา?

พระศาสดา. ท้าวสักกเทวราช.

ชัมพูกะ. เพราะเหตุไร?

พระศาสดา. เพื่อบำรุงเราเหมือนกัน.

ชัมพูกะ. ก็ท่านเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าท้าวสักกเทวราชหรือ?

พระศาสดา. เออ ชัมพูกะ, เราเป็นผู้ยอดเยี่ยมแม้กว่าท้าวสักกะ, ก็ท้าวสักกะนั้น เป็นกิลานุปัฏฐากของเรา เช่นเดียวกับสามเณรผู้เป็นกัปปีการก.

ชัมพูกะ. ก็ใคร ยังป่าทั้งสิ้นให้สว่าง มาแล้วในปีจิมยาม?

พระศาสดา. ชนทั้งหลาย มีพราหมณ์เป็นต้น ในโลก จามแล้ว พลาดปลั่งแล้ว ย่อมกล่าวว่า 'ขอความนอบน้อม จงมี แก่มหาพรหม' อาศัยผู้ใด ผู้นั้นแหละ เป็นท้าวมหาพรหม.

ชัมพูกะ. ก็ท่านเป็นผู้ยอดเยี่ยมแม้กว่าท้าวมหาพรหมหรือ?

พระศาสดา. เออ ชัมพูกะ, เราแลเป็นพรหมยิ่งแม้กว่าพรหม.

ชัมพูกะ. มหาสมณะ ท่านเป็นผู้อัครรรย์, ก็เมื่อเราอยู่ในที่นี้ สิ้น ๕๕ ปี บรรดาเทวดาเหล่านั้น แม้องค์หนึ่ง ก็ไม่เคยมาเพื่อบำรุงเรา; ก็เราเป็นผู้มีลมเป็นภักษา ยืนอย่างเดียว ให้กาลนานประมาณ เท่านั้นล่วงไปแล้ว, เทวดาเหล่านั้น ไม่เคยมาสู่ที่บำรุงของเราเลย.

ลำดับนั้น พระศาสดา ตรัสกะชัมพูกะนั้นว่า "ชัมพูกะ เธอ ดวงมหาชนผู้อันธพาลในโลก ยังปรารถนาจะดวงแม่ซึ่งเรา; เธอเคี้ยวกิน

คุณเท่านั้น, นอนบนแผ่นดินอย่างเดียว, เป็นผู้เปลือยเทียวไป, ถอนผมด้วยท่อนแปรงตาลสิ้น ๕๕ ปี มิใช่หรือ? ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอหลงโลก กล่าวว่า 'เราเป็นผู้มีลมเป็นรักษา, ยืนด้วยเท้าข้างเดียว, ไม่นั่ง ไม่นอน,' ยังเป็นผู้ปรารถนาจะลงแม่ซึ่งเรา? แม่ในกาลก่อน เธออาศัยทิวาอันชั่วช้าลามก เป็นผู้มีคุณเป็นรักษาสืบกาลประมาณเท่านี้ เป็นผู้นอนเหนือแผ่นดิน เปลือยกายเทียวไป ถึงการถอนผมด้วยท่อนแปรงตาล, แม่ในบัดนี้ เธอยังถือทิวาอันชั่วช้าลามกเหมือนเดิม."

ขัมพุกะ. มหาสมณะ ก็เราทำกรรมอะไรไว้.

ลำดับนั้น พระศาสดา ตรัสบอกกรรมที่เขากระทำแล้วในก่อนแก่ขัมพุกะนั้น. เมื่อพระศาสดา ตรัสอยู่นั้นแหละ ความสังเวชเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว, หิริโศตตปปะปรากฏแล้ว. เขานั่งกระโหยังแล้ว. ลำดับนั้น พระศาสดา ได้ทรงโยนผ้าสาฎกสำหรับอาบน้ำไปให้เขา. เขานุ่งผ้าแล้ว ถวายบังคมพระศาสดา นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ฝ่ายพระศาสดา ตรัสอนุบุพพิกถาแสดงกรรมแก่เขา. ในกาลจบเทศนา เขาบรรลुพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิตา ถวายบังคมพระศาสดาแล้วลุกขึ้นจากที่นั่ง ทูลขอบรรพชาและอุปสมบท. ด้วยอาการเพียงเท่านี้ กรรมในก่อนของขัมพุกะนั้นสิ้นแล้ว. ก็ขัมพุกะนี้ ดำพระมหาเถระผู้ชินาสพ ด้วยอักษโกสวัตถุ ๔ อย่าง, ใหม่แล้วในอเวจี ตราบเท้ามหาปฐพีนี้หนาขึ้น ๑ โยชน์ ยิ่งด้วย ๓ คาวุต ถึงอาการอันน่าเกลียดนี้สิ้น ๕๕ ปี ด้วยเศษแห่งผลกรรม ในเพราะการดำนั้น, กรรมนั้นของเธอสิ้นแล้ว เพราะบรรลุพระอรหันต์นั้น, กรรมที่เธอทำแล้วนั้น ไม่อาจยังผลแห่งสมณธรรม ที่ขัมพุกะชีวิตนี้ทำแล้วสิ้น ๒ หมื่นปีให้ฉิบหายได้; เพราะฉะนั้น พระ-

ศาสดาจึงทรงเหยียดพระหัตถ์เบื้องขวาออก ตรัสกะซั่มพุกะนั้นว่า "เธอ
จงเป็นภิกษุมาเถิด, จงประพฤติพรหมจรรย์เถิด." ขณะนั่นเอง เพศ
คฤหัสถ์ของเธอ หายไปแล้ว. เธอเป็นผู้ทรงบริวาร ๘ ได้เป็นประคอง
พระเถระมีพรรษา ๖๐ แล้ว.

ซั่มพุกะบอกความจริงแก่มหาชน

ได้ยินว่า วันนั้น เป็นวันแห่งชาวอังคะและมคธะ ถือสักการะมา
เพื่อซั่มพุกะนั้น; เพราะฉะนั้น ชาวแวนแคว้นทั้งสอง ถือสักการะมาแล้ว
เห็นพระตถาคตแล้ว จึงคิดว่า "ซั่มพุกะผู้เป็นเจ้าของพวกเราเป็นใหญ่
หรือหนอแล? หรือว่า พระสมณโคดมเป็นใหญ่" คิดว่า "ถ้า
พระสมณโคดม พึ่งเป็นใหญ่, ซั่มพุกะนี้ พึ่งไปสู่สำนักของพระสมณ-
โคดม, แต่เพราะความที่ซั่มพุกาชีวกเป็นใหญ่ พระสมณโคดมจึงเสด็จมา
สู่สำนักซั่มพุกาชีวกนี้."

พระศาสดา ทรงทราบความปริวิตกของมหาชน จึงตรัสว่า
"ซั่มพุกะ เธอจงตัดความสงสัยของพวกอุปัฏฐากของเธอเสีย." เธอ
กราบทูลว่า แม้ข้าพระองค์ ก็หวังพระพุทธานุภาพมีประมาณเท่านี้
เหมือนกัน พระเจ้าข้า" ดังนี้แล้ว เข้ามานที่ ๔ ลูกขึ้น เหาะขึ้นสู่
เวหาสประมาณชั่วลำตาล กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้า
เป็นพระศาสดาของข้าพระองค์, ข้าพระองค์เป็นสาวก" แล้วลงมา
ถวายเป็นภิกษุ เหาะขึ้นสู่เวหาสประมาณ ๗ ชั่วลำตาลอีก ด้วยอาการอย่างนี้
คือ ประมาณ ๒ ชั่วลำตาล ประมาณ ๓ ชั่วลำตาล แล้วลงมา ยัง
มหาชนให้ทราบความที่ตนเป็นสาวก. มหาชนเห็นเหตุเช่นนั้นแล้ว คิดว่า

" โอ ! ธรรมดาพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย เป็นผู้นำอัครรรย มีพระคุณไม่
ทรมานเลย."

พระศาสดาเมื่อตรัสกับมหาชน ตรัสอย่างนี้ว่า "จัมพูคะนี้ วาง
สักการะที่พวกท่านนำมาแล้ว ที่ปลายล้นด้วยปลายหญ้าคา ตลอดกาล
ประมาณเท่านี้ อยู่ในที่นี้ ด้วยหวังว่า 'เราบำเพ็ญการประพาศิตบะ;
ถ้าเธอพึงบำเพ็ญการประพาศิตบะสิ้น ๑๐๐ ปีด้วยอุบายนี้ไซ้, ก็การ
บำเพ็ญตบะนั้น ยังไม่ถึงเสี้ยวแม่ที่ ๑๖ แห่งกุศลเจตนาเป็นเครื่องตัดกัฏ
ของเธอผู้รังเกียจกุศลหรือกัฏ แล้วไม่บริโภคนบัตินี้" ดังนี้แล้ว เมื่อ
จะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑๑. มาเส มาเส กุสคฺเตน พาโล ภูณฺเขต โภชนํ

น โส สขฺชาตชฺมฺมานํ กถํ อคฺขติ โสพลี.

"คนพาล พึ่งบริโภคนบัตินั้นด้วยปลายหญ้าคา
ทุก ๆ เดือน, เขาย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งท่าน
ผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว."

แก้อรธ

พึงทราบเนื้อความแห่งคาถานั้นว่า :-

" ถ้าคนพาล คือผู้มีธรรมยังไม่กำหนดรู้ เห็นห่างจากคุณมีศีล
เป็นต้น บวชในลัทธิเดียรฉัตรย์ บริโภคนบัตินั้นด้วยปลายหญ้าคาทุก ๆ เดือน
ที่ถึงแล้ว ด้วยหวังว่า "เราจักบำเพ็ญการประพาศิตบะ" ชื่อว่า พึ่ง
บริโภคนบัตินั้นตลอด ๑๐๐ ปี.

ในกึ่งพระคาถาว่า น โส สขฺชาตชฺมฺมานํ กถํ อคฺขติ โสพลี

แสดงเป็นบุคลาธิษฐานว่า "ท่านผู้มีธรรมอันรู้แล้ว คือผู้มีธรรมอันซ้งได้แล้ว เรียกว่าผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว, บรรดาท่านเหล่านั้น โดยที่สุดมี ๓ เบื้องต่ำ พระโศคาบัน ชื่อว่าผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว, โดยที่สุดมี ๓ เบื้องสูง พระจิณาสพ ชื่อว่าผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว; ชนพาลนั้น ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ ของท่านผู้มีธรรมอันนับได้แล้วเหล่านี้.

ส่วนเนื้อความในกึ่งพระคาถานี้ ฟังทราบดังนี้ :-

ก็เจตนาของคนพาลนั้น ผู้บำเพ็ญการประพฤติบะอย่างนั้น ตลอด ๑๐๐ ปี เป็นไปสิ้นราตรีนานเพียงนั้น ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งกุศลเจตนาเครื่องตัดกัถดวงหนึ่งของท่านผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว รังเกียจสกุลหรือกัถแล้วไม่บริโภถ.

พระศาสดา ตรัสอธิบายไว้ดังนี้ว่า "ผลแห่งส่วนหนึ่ง ๆ จาก ส่วนที่ ๑๖ ซึ่งทำผลแห่งเจตนาของท่านผู้มีธรรมอันนับได้แล้วนั้น ให้เป็น ๑๖ ส่วนแล้ว ทำส่วนหนึ่ง ๆ จาก ๑๖ ส่วนนั้น ให้เป็น ๖ ส่วน อีกนั้นแล ยังมากกว่าการประพฤติบะของชนพาลนั้น."

ในกาลจบเทศนา ธรรมากิสมัย ได้มีแก่สัตว์ ๘ หมื่น ๔ พัน แล้ว ดังนี้แล.

เรื่องชัมพูกาชีวก จบ.

๑๒. เรื่องอหิเปต [๕๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภอหิเปต
ตนใดคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "น หิ ปาปี กตัมมัม"
เป็นต้น.

พระมหาโมคคัลลานเถระทำการขี้ม

ความพิสดารว่า ในวันหนึ่ง ท่านพระลักขณเถระ ภายในชฎิล
พันหนึ่ง และท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ลงจากภูเขาคิชฌกูฏด้วย
คิดว่า "เราจักเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์." บรรดาพระเถระ ๒ รูป
นั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ เห็นอหิเปตตนหนึ่ง จึงได้กระทำการ
ขี้มขี้มให้ปรากฏ. ลำดับนั้น พระลักขณเถระ ถามเหตุกะพระเถระนั้นว่า
"ผู้มีอายุ เพราะเหตุไร ท่านจึงทำการขี้มขี้มให้ปรากฏ?" พระเถระ
ตอบว่า "ผู้มีอายุ นี้ไม่ใช่กาลแล เพื่อวิสันหาปัญหานี้, ท่านพึงถามผม
ในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด." เมื่อพระเถระทั้งสองนั้น เทียว
บิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ไปสู่สำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า นั่งแล้ว,
พระลักขณเถระถามว่า "ท่านโมคคัลลานะผู้มีอายุ ท่านลงจากภูเขาคิชฌกูฏ
ทำการขี้มขี้มให้ปรากฏ ผมถามถึงเหตุแห่งการขี้มขี้ม ได้
กล่าวว่า 'ท่านพึงถามผมในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า,' บัดนี้ ท่านจง
บอกเหตุนั้นเถิด."

พระมหาโมคคัลลานะบอกเหตุแห่งการยิ้ม

พระเถระ กล่าวว่า "ผู้มีอายุ ผมเห็นอหิเปรตคนหนึ่ง จึงได้ทำการยิ้มแย้มให้ปรากฏ, อตภาพของเปรตนั้นเห็นปานนี้, ศีรษะของมันเหมือนศีรษะมนุษย์, อตภาพที่เหลือของมัน เหมือนของงู, นั่นชื่ออหิเปรต โดยประมาณ ๒๕ โยชน์, เปลวไฟตั้งขึ้นจากศีรษะของมัน ลามไปจนถึงหาง, ตั้งขึ้นจากหางถึงศีรษะ, ตั้งขึ้นในท่ามกลาง ลามไปถึงข้างทั้งสอง ตั้งขึ้นแต่ข้างทั้งสอง รวมลงในท่ามกลาง." ได้ยินว่า อตภาพของเปรตทั้งสอง นั้นแล ประมาณ ๒๕ โยชน์, ของเปรตที่เหลือประมาณ ๑ คาวุต, ของอหิเปรตนี้นั้นแล และของกากเปรต ประมาณ ๒๕ โยชน์, บรรดาเปรตทั้งสองนั้น อหิเปรต เป็นดังนี้ก่อน.

บุรพกรรมของกากเปรต

พระมหาโมคคัลลานะ เห็นแม่กากเปรต อันไฟไหม้อยู่ที่ยอดเขาคิชฌกูฏ เมื่อจะถามบุรพกรรมของเปรตนั้น จึงกล่าวคาถานี้ว่า :-

" ลิ่นของเจ้าประมาณ ๕ โยชน์, ศีรษะของเจ้า

ประมาณ ๕ โยชน์, กายของเจ้าสูงประมาณ ๒๕

โยชน์, เจ้าทำกรรมอะไรไว้จึงถึงทุกข์เช่นนี้."

ครั้งนั้น เปรตเมื่อจะบอกแก่พระเถระนั้น จึงกล่าวคาถานี้ว่า :-

" พระโมคคัลลานะผู้เจริญ ข้าพเจ้าก่อกินกนัต

ที่เขานำมาเพื่อสงฆ์ ของพระพุทธเจ้าพระนามว่า

กัสสป ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ตานปรารธนา."

ดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า " ท่านผู้เจริญ ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนาม ว่ากัสสป พวกภิกษุมารูป เข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต. พวกมนุษย์ เห็นพระเถระทั้งหลายแล้ว รักใคร่ นิมนต์ให้นั่งที่โรงฉัน ล้างเท้า ทาด้วยน้ำมัน ให้ดื่มข้าวยาสุ ถวายของควรเคี้ยว รอคอยบิณฑบาตกาล นั่งฟังธรรมอยู่. ในกาลจบธรรมกถา พวกมนุษย์รับบาตรของพระเถระ ทั้งหลายแล้ว ให้เต็มด้วยโภชนะมีรสเลิศต่าง ๆ ในเรือนของตน ๆ แล้ว นำมา. ในครั้งนั้น ข้าพเจ้าเป็นกา จับอยู่ที่หลังคาแห่งโรงฉัน เห็น โภชนะนั้นแล้ว ได้คาบเอาคำข้าว ๓ คำเต็มปาก ๓ ครั้ง จากบาตรอัน มนุษย์ผู้หนึ่งถือไว้, แต่ภัดนั้น ยังหาเป็นของสงฆ์ไม่, มิใช่เป็นภัดที่เขา กำหนดถวายแก่สงฆ์, เป็นภัดอันเหลือจากที่ภิกษุทั้งหลายฉัน อันพวก มนุษย์พึงนำไปสู่เรือนของตนบริโภคก็ไม่ใช่, เป็นเพียงภัดที่เขานำมา เฉพาะสงฆ์อย่างเดียวเท่านั้น. ข้าพเจ้าคาบเอาคำข้าว ๓ คำจากบาตรนั้น, กรรมเพียงเท่านี้ เป็นบุรพกรรมของข้าพเจ้า, ข้าพเจ้านั้น ทำกาลแล้วไหม้ในอเวจี เพราะวิบากแห่งกรรมนั้น ในบัดนี้ เกิดเป็นกากเปรต เสวยทุกข์นี้ ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ด้วยผลกรรมที่เหลือในเพราะกรรมนั้น เรื่องกากเปรต มีเท่านี้.

แต่ในเรื่องนี้ พระเถระกล่าวว่า " ผมเห็นอหิเปรต จึงได้ทำการ ยืมเข็มให้ปรากฏ." ลำดับนั้น พระศาสดาทรงเป็นพยานของพระเถระ นั้น ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย โมคคัลลานะพูดจริง, ก็เราเห็นเปรตนั้น ในวันบรรลुสัมโพธิญาณเหมือนกัน, แต่เราไม่กล่าว เพราะเอ็นดูคนอื่นว่า 'ชนเหล่าใด ไม่เชื่อคำของเรา, ความไม่เชื่อนั้น พึงเป็นไปเพื่อสิ่งมิใช่

ประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเหล่านั้น." ก็ในกาลที่พระมหาโมคคัลลานะเห็น
แล้วนั้นแล พระศาสดาทรงเป็นพยานของท่าน ตรัสเรื่อง ๒ เรื่อง
แม้ในลักษณะสังยุตแล้ว. แม้เรื่องนี้ พระเถระนั้น ก็กล่าวไว้อย่างนั้น
เหมือนกัน. ภิกษุทั้งหลายฟังเรื่องนั้นแล้ว จึงทูลถามบุรพกรรมของเปรต
นั้น. แม้พระศาสดา ก็ตรัสแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า:-

บุรพกรรมของอหิเปรต

" ได้ยินว่า ในอดีตกาล พวกชนอาศัยกรุงพาราณสี สร้าง
บรรณศาลาไว้เพื่อพระปัจเจกพุทธเจ้า โกลีฬังแม่น้ำ. พระปัจเจกพุทธเจ้า
นั้น อยู่ในบรรณศาลานั้น ย่อมเที่ยวไปบิณฑบาตในเมืองเนืองนิตย์.
แม้พวกชาวเมือง มีมือถือสักการะมีของหอมและดอกไม้เป็นต้น ไปสู่ที่
บารุงของพระปัจเจกพุทธเจ้า ทั้งเย็นทั้งเช้า. บุรุษชาวกรุงพาราณสีคน
หนึ่ง อาศัยหนทางนั้นไถนา. มหาชน เมื่อไปสู่ที่บารุงพระปัจเจกพุทธเจ้า
ย่อมเหยียบย่ำนานั้นไป ทั้งเย็นทั้งเช้า. ชาวนา แม่ห้ามอยู่ว่า "ขอ
พวกท่านอย่าเหยียบนาของข้าพเจ้า" ก็ไม่สามารถจะห้ามได้. ครั้งนั้น
ชาวนานั้น ได้มีความคิดอย่างนั้นว่า " ถ้าบรรณศาลาของพระปัจเจก-
พุทธเจ้า ไม่พึงมีในที่นี้ไซ้ร้ ชนทั้งหลายก็ไม่พึงเหยียบย่ำนาของเรา."
ในกาลที่พระปัจเจกพุทธเจ้าเข้าไปบิณฑบาต ชาวนานั้น ทูบภาชนะ
เครื่องใช้แล้วเผาบรรณศาลาเสีย. พระปัจเจกพุทธเจ้า เห็นบรรณศาลา
นั้นถูกไฟไหม้ จึงหลีกไปตามสบาย. มหาชน ถีของหอมและระเบียบ
ดอกไม้มา เห็นบรรณศาลาถูกไฟไหม้ จึงกล่าวว่า " พระผู้เป็นเจ้าของ

พวกเรา ไป ณ ที่ไหนหนอแล?" แม้ชวานานั้น ก็มากับด้วยมหาชน เหมือนกัน ยืนอยู่ในท่ามกลางแห่งมหาชน พูดอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าเอง เผาบรรณศาลาของพระปัจเจกพุทธเจ้า." ครั้งนั้น ชนทั้งหลายพูดว่า "พวกท่านจงจับ." พวกเราอาศัยบุญช้วนนี้ จึงไม่ได้เพื่อจะเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า." ดังนี้แล้ว ก็โบายชวานานั้น ด้วยเครื่องประหาร มีท่อนไม้เป็นต้น ให้ถึงความสิ้นชีวิตแล้ว. ชวานานั้นเกิดในอเวจี. ใหม่ในนรกตราบเท่าแผ่นดินนี้ หนาขึ้นประมาณโยชน์หนึ่งแล้ว จึงเกิดเป็นอหิเปรตที่เขาภิษณภูฏ ด้วยผลกรรมอันเหลือ."

พระศาสดาทรงเปรียบเทียบผลกรรม

พระศาสดา ครั้นตรัสบุรพกรรมนี้ของอหิเปรตนั้นแล้ว จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าบาปกรรมนั้น เป็นเช่นกับน้ำนม. น้ำนมอันบุคคลกำลังรีดแล ย่อมไม่แปรไปจันใด; กรรมอันบุคคลกำลังกระทำเทียว ก็ยังไม่ทันให้ผลจันนั้น. แต่ในกาลใด กรรมให้ผล; ในกาลนั้น ผู้กระทำย่อมประกอบด้วยทุกข์เห็นปานนั้น " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๑๒. น หิ ปาปี กตัม มมุํ สขุชิว มุจจิ

ทหนติ พาลมเนวติ ภตุมาจุนโนว ปาวโก.

" ก็กรรมชั่วอันบุคคลทำแล้ว ยังไม่ให้ผล เหมือนน้ำนมที่รีดในขณะนั้น ยังไม่แปรไปฉะนั้น, บาปกรรม ย่อมตามเผาคนพาล เหมือนไฟอันถ้ากลบไว้จะนั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **สขุขุจิริ** ความว่า น้ำนมซึ่งไหล
ออกจากนมของแม่โคนมในขณะนั้นนั้นแล ยังอุ่น ย่อมไม่เปลี่ยน คือ
ย่อมไม่แปรไป. พระศาสดา ตรัสคำอธิบายไว้ดังนี้ว่า "น้ำนมที่เขารีด
ในขณะนั้น ย่อมไม่เปลี่ยน คือไม่แปร ได้แก่ไม่ละปกติในขณะนั้น
นั้นแล. แต่ที่เขารีดใส่ไว้ในภาชนะใด. ก็ย่อมไม่ละปกติตราบเท่าที่ยัง
ไม่ได้ใส่ของเปรี้ยวมีเปรียงเป็นต้น ลงในภาชนะนั้น คือตราบเท่าที่ยัง
ไม่ถึงภาชนะของเปรี้ยว มีภาชนะนมส้มเป็นต้น ย่อมละในภายหลัง
ฉันใด; แม้บาปกรรมที่บุคคลกำลังทำ ก็ย่อมไม่ให้ผลฉันนั้นเหมือนกัน.
ถ้าบาปกรรมพึงให้ผล (ในขณะทำ). ใคร ๆ ไม่พึงอาจเพื่อทำบาปกรรม
ได้. ก็ขันธทั้งหลายที่บังเกิดด้วยกุศล ยังทรงอยู่เพียงใด; ขันธเหล่านั้น
ย่อมรักษาบุคคลนั้นไว้ได้เพียงนั้น. เมื่อขันธทั้งหลายเกิดในอบาย เพราะ
ความแตกแห่งขันธเหล่านั้น บาปกรรมย่อมให้ผล, ก็เมื่อให้ผล ชื่อว่า
ย่อมตามเผาผลาญคนพาล."

ถามว่า "เหมือนอะไร?"

แก้ว่า "เหมือนไฟอันเฝ้ากลบไว้."

อธิบายว่า เหมือนอย่างว่า ถ่านไฟปราศจากเปลวไฟ อันเฝ้า
กลบไว้ แม้คนเหยียบแล้วก็ยังไม่ไหม้ก่อน เพราะเฝ้ายังปิดไว้, แต่ยัง
เฝ้าให้ร้อนแล้ว ย่อมไหม้ไปจนถึงมันสมอง ด้วยสามารถไหม้อวัยวะ
มีหนังเป็นต้นฉันใด; แม้บาปกรรมก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นบาปกรรม
อันผู้ใดกระทำไว้, ย่อมตามเผาผู้ผู้นั้น ซึ่งเป็นพาล เกิดแล้วในอบาย

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คถากรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 238

มีนรกเป็นต้น ในอรรถภาพที่ ๒ หรือที่ ๓.

ในกาลจนเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องอหิปรต จบ.

๑๓. เรื่องสังฆฏิฎฐเปต [๕๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภสังฆฏิฎฐเปต-
เปต* ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ยาวเทว อนตฺถาย " เป็นต้น.

พระมหาโมคคัลลานเถระเห็นสังฆฏิฎฐเปต

ความพิสดารว่า พระมหาโมคคัลลานเถระ ลงจากภูเขาคิชฌกูฏ
พร้อมกับพระลักษณะเถระ กระทำการยืมแยมในประเทศแห่งใดแห่งหนึ่ง
โดยนัยมีในก่อนนั้นแล ถูกพระเถระถามถึงเหตุแห่งการยืมแยมจึงกล่าวว่า
" ท่านฟังถามผมในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า" ในกาลแห่งพระมหา-
โมคคัลลานเถระเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคม
นั่งแล้ว ถูกพระเถระถามอีก จึงกล่าวว่า " ผู้มีอายุ ผมได้เห็นเปตตน
หนึ่ง มีอัตรภาพประมาณ ๓ คาวุต, ค้อนเหล็ก ๖ หมื่นอันไฟติดลุกโพล
แล้ว ตกไปเบื้องบนแห่งกระหม่อมของเปตนั้นแล้ว ตั้งขึ้น ทำลาย
ศิระษะ, ศิระษะที่แตกแล้ว ๆ ย่อมตั้งขึ้นอีก, โดยอัตรภาพนี้ อัตรภาพเห็น
ปานนี้ ผมยังไม่เคยเห็น. ผมเห็นอัตรภาพนั้น จึงได้กระทำการยืมแยมให้
ปรากฏ." จริงอยู่ ในเรื่องเปต พระมหาโมคคัลลานเถระหมายเอาซึ่ง
เปตนี้นั้นแหละ จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า*:-

"ค้อนเหล็ก ๖ หมื่น บริบูรณ์แล้วโดยประการ
ทั้งปวง ย่อมตกไปบนศิระษะของเจ้า ต่อยกระหม่อม
อยู่เสมอ."

๑. เปตผู้มีศิระษะอันไม้ค้อน ๖ หมื่น ต่อยแล้ว. ๒. ขุ. เปต. ๒๖/๒๕๘.

พระศาสดาทรงรับรองว่าปรตมี

พระศาสดา ทรงสดับถ้อยคำของพระเถระแล้ว จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ แม้เรานั่งอยู่ที่โพธิมณฑปประเทศ ก็เห็นแล้วเหมือนกัน เราไม่บอก ก็เพื่อนุเคราะห์แก่คนเหล่านี้ว่า 'ก็แลคนเหล่านี้ใด ไม่พึงเชื่อคำของเรา; ความไม่เชื่อนั้น พึงมีเพื่อกรรมไม่เป็นประโยชน์เกี่ยวคู่แก่คนเหล่านั้น,' แต่ว่า บัดนี้ เราเป็นพยานของโมคคัลลานะ จึงบอกได้." ภิกษุทั้งหลาย พึงพระดำรัสนั้นแล้ว จึงทูลถามถึงบุรพกรรมของปรตนั้น. แม้พระศาสดา ก็ตรัสแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า:-

บุรพกรรมของสัจฉิกุฎฏปรต

"ดังได้ยินมา ในอดีตกาล ในกรุงพาราณสี ได้มีบุรุษเปลี้ยคนหนึ่ง ถึงซึ่งความสำเร็จในศิลปะของบุคคลผู้คิดก่อนกรวด. บุรุษนั้นนั่ง ณ ภายใต้ต้นไทรช้อยต้นหนึ่ง ใกล้ประตูพระนคร อันพวกเด็กชาวบ้านกล่าวอยู่ว่า "ท่านจงคิดก่อนกรวดไปเจาะใบไทรนั้นแสดงรูปช้างแก่พวกเรา; แสดงรูปม้าแก่พวกเรา" ก็แสดงรูปทั้งหลายอันพวกเด็กปรารธนาแล้ว ๆ ได้วัตถุมีของเขียวเป็นต้น จากสำนักพวกเด็กเหล่านั้น. ภายหลังวันหนึ่ง พระราชาเสด็จไปสู่พระราชอุทยาน เสด็จถึงประเทศนั้น. พวกเด็กชวนบุรุษเปลี้ยไว้ในระหว่างย่านไทรแล้ว ก็หนีไป. เมื่อพระราชาเสด็จเข้าไปสู่โคนต้นไม้ในเวลาเที่ยงตรง เงามของช่องส่องต้องพระสรีระ. ท้าวเธอทรงดำริว่า "นี่อะไรหนอแล?" ทรงตรวจดูในเบื้องบน ทอดพระเนตรเห็นรูปมีรูปช้างเป็นต้นที่ใบไม้ทั้งหลาย จึงตรัสถามว่า "นี่กรรมของใคร?" ทรงสดับว่า "ของบุรุษเปลี้ย" จงรับสั่งให้หา

บุรุษเปลี่ยนั้นมาแล้ว ตรัสว่า "ปุโรหิตของเรา ปากกล้านัก เมื่อเรา
พูดแม้นิดหน่อย ก็พูดเสียมากมาย ย่อมเบียดเบียนเรา, ท่านอาจ เพื่อ
คิดมูลแพะประมาณเท่านั้นหนึ่ง เข้าในปากของปุโรหิตนั้นได้หรือ?"
บุรุษเปลี่ยทูลว่า "อาจ พระเจ้าข้า, ขอพระองค์จงให้คนนำมูลแพะมา
แล้วประทับนั่งภายในม่านกับปุโรหิต, ข้าพระองค์ จักรูกรรมที่ควร
กระทำในเรื่องนี้." พระราชา ได้ทรงกระทำเหมือนอย่างนั้น. บุรุษ
เปลี่ยออกนี้ ให้กระทำช่องไว้ที่ม่านด้วยปลายแห่งกรรไกร เมื่อปุโรหิต
พูดกับด้วยพระราชา พออ้าปาก ก็คิดมูลแพะไปที่ละก้อน ๆ. ปุโรหิต
กลืนมูลแพะที่เข้าปากแล้ว ๆ. เมื่อมูลแพะหมด บุรุษเปลี่ยจึงสั่งม่าน
พระราชา ทรงทราบความที่มูลแพะหมดด้วยสัญญาณนั้นแล้ว จึงตรัสว่า
"ท่านอาจารย์ เราพูดกับท่าน จักไม่อาจจำคำไว้ได้ ท่านแม้อกลืนกิน
มูลแพะประมาณเท่านั้นหนึ่งแล้ว ยังไม่ถึงความเป็นผู้หนึ่ง เพราะความที่
ท่านมีปากกล้านัก." พราหมณ์ถึงความเป็นผู้เกื้อ จำเดิมแต่นั้น ไม่อาจ
เพื่ออ้าปากเจรจากับพระราชาได้. พระราชารับสั่งให้เรียกบุรุษเปลี่ยมาแล้ว
ตรัสว่า "เราได้ความสุขเพราะอาศัยท่าน." ทรงพอพระทัย จึงพระ-
ราชทานชื่อหมวด ๘ แห่งวัตถุทั้งสิ้นแก่เขา ได้พระราชทานบ้านส่วย ๔
ตำบล ในทิศทั้ง ๔ แห่งเมือง. อำมาตย์ผู้ปราสอนอรรถและธรรมของ
พระราชาทราบความนั้นแล้ว จึงกล่าวคานี้ว่า:-

"ชื่อว่าศีลปะ แม้อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ยังประ-
โยชน์ให้สำเร็จได้. ท่านจงดูเถิด, ด้วยการติดตาม
ประสาคนเปลี่ย บุรุษเปลี่ยได้บ้านส่วย อันตั้งอยู่
ในทิศทั้ง ๔."

(ก็อำมาตย์นั้น) โดยสมัยนั้น ได้เป็นพระผู้มีพระภาคเจ้า คือเรานี่เอง. ครั้งนั้น บุรุษคนหนึ่ง เห็นสมบัติอันบุรุษเปลี้ยได้แล้ว จึงคิดว่า "บุรุษชื่อนี้ เป็นคนเปลี้ย อาศัยศิลปะนี้ จึงถึงแล้วซึ่งสมบัติใหญ่ แม้เราศึกษาศิลปะนี้ไว้ก็ควร." เขาเข้าไปหาบุรุษเปลี้ย "ไหว้แล้วกล่าวว่า "ท่านอาจารย์ ขอท่านจงให้ศิลปะนี้แก่ข้าพเจ้าเถิด." บุรุษเปลี้ย กล่าวว่า "พ่อ เราไม่อาจให้ได้." เขาถูกบุรุษเปลี้ยนั้นห้ามแล้ว คิดว่า "ช่างเถอะ. เราจักยังบุรุษเปลี้ยนั้นให้ยินดี." จึงกระทำกิจการนวดมือและเท้าเป็นต้น แก่บุรุษเปลี้ยนั้นอยู่ ให้บุรุษเปลี้ยนั้นยินดีแล้ว สิ้นกาลนาน วิงวอนบ่อย ๆ แล้ว. บุรุษเปลี้ยคิดว่า "คนนี้มีอุปการะแก่เราเหลือเกิน" จึงมีอาจเพื่อห้ามเขาได้ ให้เขาศึกษาศิลปะแล้ว กล่าวว่า "พ่อ ศิลปะของท่านสำเร็จแล้ว, บัดนี้ท่านจักกระทำอะไรเล่า?"

บุรุษ. ข้าพเจ้าจักไปทดลองศิลปะในภายนอก.

บุรุษเปลี้ย. ท่านจักทำอย่างไร ?

บุรุษ. ข้าพเจ้าจักคิดแม่โคหรือมนุษย์ให้ตาย.

บุรุษเปลี้ย กล่าวว่า "พ่อ เมื่อคนฆ่าแม่โค สิ้นไหมมีอยู่ ๑๐๐, เมื่อฆ่ามนุษย์ สิ้นไหมมีอยู่ ๑ พัน, ท่านแม่ทั้งบุตรและภรรยา จักไม่อาจเพื่อจะปลดเปลื้องสินไหมนั้นได้, ท่านจงอย่าฉิบหายเสียเลย เมื่อท่านประหารบุคคลใด ไม่ต้องเสียสินไหม. ท่านจะตรวจดูใคร ๆ ผู้หา มารดาบิดามีได้เช่นนั้น." บุรุษนั้น รับว่า "ดีละ" แล้วเอากรวดใส่พกเที่ยวเลือกดูบุคคลเช่นนั้นอยู่ เห็นแม่โคแล้ว ไม่อาจคิดได้ด้วยคิดว่า "แม่โคนี้มีเจ้าของ." เห็นมนุษย์แล้วไม่อาจคิดได้ ด้วยคิดว่า "คนนี้มีมารดาบิดา."

ก็โดยสมัยนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้า ชื่อว่าสุเนตตะ อาศัยพระนคร อยู่ในบรรณศาลา. บุรุษนั้น เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ผู้เข้าไปเพื่อ บิณฑบาต ยืนอยู่ที่ระหว่างประตูพระนคร จึงคิดว่า " พระปัจเจกพุทธเจ้านี้ เป็นผู้ไม่มีมารดาบิดา, เมื่อเราคิดผู้นี้ ไม่ต้องมีสินไหม, เราจัก คิดพระปัจเจกพุทธเจ้านี้ ทดลองคิดปะ " ดังนี้แล้ว จึงคิดก่อนกรวดไป หมายช่องหูเบื้องขวาของพระปัจเจกพุทธเจ้า. ก่อนกรวดเข้าไปโดยช่องหู เบื้องขวา ทะลุออกโดยช่องหูเบื้องซ้าย. ทุกขเวทนาเกิดขึ้นแล้ว. พระ- ปัจเจกพุทธเจ้า ไม่อาจจะเที่ยวไปเพื่อภิกษาได้. จึงไปสู่บรรณศาลาโดย อากาศ ปรินิพพานแล้ว. พวกมนุษย์เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าไม่มา คิดว่า " ความไม่ผาสุกอะไร ๆ จักมี " จึงไปที่บรรณศาลานั้น เห็นท่านปริ- นิพพานแล้วร้องไห้คร่ำครวญแล้ว. แม้บุรุษนั้น เห็นมหาชนไปอยู่ ไป ที่บรรณศาลานั้นแล้ว จำพระปัจเจกพุทธเจ้าได้ จึงกล่าวว่า " พระปัจเจก- พุทธเจ้าองค์นี้ เมื่อเข้าไปเพื่อบิณฑบาต พบเราที่ระหว่างประตู. เรา เมื่อจะทดลองคิดปะของตน จึงประหารพระปัจเจกพุทธเจ้านี้. " พวกมนุษย์ กล่าวว่ " ได้ยินว่า คนช้วนี่ ประหารพระปัจเจกพุทธเจ้า. พวกท่าน จงจับ ๆ " โบายให้บุรุษนั้นถึงความสิ้นชีวิตในที่นั้นเอง. บุรุษนั้น เกิด ในอเวจีไหม้แล้ว จนแผ่นดินใหญ่นี้หนาขึ้นโยชน์หนึ่ง บังเกิดเป็นสัณฐิ- กูฏเปรด ที่ยอดภูเขาชิลมกุฏ ด้วยผลกรรมอันเหลือ.

พระศาสดาตรัสสอนพวกภิกษุ

พระศาสดา ครั้นตรัสบุรพกรรมนี้ของเปรดนั้นแล้ว จึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ชิลปะหรือความเป็นอิสระ เมื่อเกิดขึ้นแก่ผู้ชื่อว่าคนพาล

ยอมเกิดขึ้นเพื่อความฉิบหาย, ด้วยว่า คนพาลได้ศีลปะหรือความเป็น
อิสระแล้ว ย่อมทำความฉิบหายแก่ตนถ่ายเดียว" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรง
สืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๑๗. ยาวเทว อนตุถาย ณตุตฺติ พาลสุตฺต ชายติ

หนฺติ พาลสุตฺต สุกฺกัถฺติ มุทฺธํ อสุตฺต วิปาตยํ.

"ความรู้ยอมเกิดแก่คนพาล เพียงเพื่อความ
ฉิบหายเท่านั้น, ตามรู้นั้น ยังหวัคคิของเขাইให้
ตกไป ย่อมฆ่าส่วนสุกกกรรมของคนพาลเสีย."

แก้อรรถ

ศัพท์ว่า ยาวเทว ในคานานี้เป็นนินาต ในอรรถคือความ
กำหนดซึ่งแดน. ภาวะคือความรู้ ชื่อว่า ณตุตฺติ. บุคคลยอมรู้ศีลปะ
แม้ใด, หรือบุคคลดำรงอยู่ในความเป็นใหญ่ใด หรือด้วยความถึงพร้อม
ด้วยศใด อันชนยอมรู้จัก คือปรากฏ ได้แก่เป็นผู้โด่งดัง, คำว่า ณตุตฺติ
นี้ เป็นชื่อแห่งศีลปะ ความเป็นใหญ่และความถึงพร้อมด้วยศนั้น. แท้
จริง ศีลปะหรือความเป็นใหญ่เป็นต้น ย่อมเกิดแก่คนพาล เพื่อความ
ฉิบหายถ่ายเดียว คือคนพาลนั้น อาศัยศีลปะเป็นต้นนั้น ย่อมทำความ
ฉิบหายแก่คนอย่างเดียว. บทว่า หนฺติ ได้แก่ ให้พินาศ. บทว่า
สุกฺกัถฺติ คือส่วนแห่งกุศล. อธิบายว่า ก็ศีลปะหรือความเป็นใหญ่ เมื่อ
เกิดขึ้นแก่คนพาล ย่อมเกิดขึ้นฆ่าส่วนอันเป็นกุศลอย่างเดียว. บทว่า มุทฺธํ
นี้ เป็นชื่อว่าของปัญญา. บทว่า วิปาตยํ คือกำจัดอยู่ อธิบายว่า
ก็รู้นั้น ฆ่าส่วนกุศลของคนพาลนั้น ยังมุทธา กล่าวคือปัญญา

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คถากรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 245

ให้ตกไป คือขจัดอยู่นั้นแหละ ชื่อว่าฆ่า.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุนิพพานทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องสัจจัญญเปรต จบ.

๑๔. เรื่องพระสุธรรมเถระ [๕๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระสุธรรมเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อสนุตฺถ์ ภาวมิจฺเจยฺย" เป็นต้น.

จิตตคฤหบดีถวายสวนเป็นสังฆาราม

ก็เทศนาตั้งขึ้นแล้ว ในมัจฉิกาสังฆทานกร จบแล้วในกรุงสาวัตถี.

ความพิสดารว่า จิตตคฤหบดี ในมัจฉิกาสังฆทานกร เห็นพระมหานามเถระ ภายในพวกภิกษุปัจฉุจวัคคีย์ เทียวบิณฑบาตอยู่ เลื่อมใสในอิริยาบถของพระเถระแล้ว จึงรับบาตร นิมนต์ให้เข้าไปสู่เรือนให้ฉันแล้ว ในกาลเสร็จภัตกิจ สดับธรรมกถา บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว เป็นผู้มีศรัทธาไม่หวั่นไหว ใครเพื่อจะทำอุทยานของตนอันชื่อว่าอัมพาฏุกวัน ให้เป็นสังฆาราม จึงหลั่งน้ำลงไปในมือของพระเถระ มอบถวายแล้ว. ในขณะนั้น มหาปฐพี ทำน้ำที่สุด ก็หวั่นไหวด้วยบอกเหตุว่า "พระพุทฺธศาสนาตั้งมั่นแล้ว."

มหาเศรษฐี ให้สร้างวิหารใหญ่ในอุทยาน ได้เป็นผู้มีประตูเปิดไว้ เพื่อพวกภิกษุผู้มาจากทิศทั้งปวงแล้ว. พระสุธรรมเถระ ได้เป็นเจ้าอาวาสอยู่ในมัจฉิกาสังฆ.

คฤหบดีบรรลุอนาคามีผล

โดยสมัยอื่น พระอัครสาวกทั้งสอง สดับกถาพรรณนาคุณของ

จิตตคฤหบดีแล้ว ใครจะทำความสงเคราะห์แก่คฤหบดีนั้น จึงได้ไปสู่มัจ-
ฉิกาณทนคร. จิตตคฤหบดี ทราบการมาของพระอัครสาวกทั้งสองนั้น
จึงไปต้อนรับเส้นทางประมาณกึ่งโยชน์ พาพระอัครสาวกทั้งสองนั้น มา
แล้ว นิมนต์ให้เข้าไปสู่วิหารของตน ทำอาคันตุกวัตรแล้ว อ้อนวอน
พระธรรมเสนาบดีว่า " ท่านผู้เจริญ กระผมปรารถนาฟังธรรมกถาสัก
หน่อย." ครั้งนั้น พระเถระกล่าวกะเขาว่า "อุบาสก อาตมะทั้งหลาย
เหน็ดเหนื่อยแล้วโดยทางไกล, อนึ่ง ท่านจงฟังเพียงนิดหน่อยเถิด"
ดังนี้แล้ว ก็กล่าวธรรมกถาแก่เขา. คฤหบดีนั้นฟังธรรมกถาของพระเถระ
อยู่แฉะ บรรลุอนาคามีผลแล้ว. เขาไหว้พระอัครสาวกทั้งสองแล้วนิมนต์ว่า
"ท่านผู้เจริญ พรุ่งนี้ขอท่านทั้งสอง กับภิกษุพันรูป รับภิกษาที่เรือน
กระผม" แล้วนิมนต์พระสุธรรมเถระเจ้าอาวาสภายหลังว่า " ท่านขอรับ
พรุ่งนี้แม้ท่านก็พึงมากับพระเถระทั้งหลาย."

พระสุธรรมเถระดำคฤหบดี

พระสุธรรมเถระนั้น โกรธว่า " อุบาสกนี้ นิมนต์เราภายหลัง "
จึงห้ามเสียด แม้อันคฤหบดีอ้อนวอนอยู่บ่อยๆ ก็ห้ามแล้วนั้นแล. อุบาสก
กล่าวว่า "ท่านจักปรากฏ ขอรับ" แล้วหลีกไป ในวันรุ่งขึ้นจัดแจง
ทานใหญ่ไว้ในที่อยู่ของตน. ในเวลาใกล้รุ่งแล แม้พระสุธรรมเถระ คิดว่า
" คฤหบดี จัดแจงสักการะเช่นไรหนอแล? เพื่อพระอัครสาวกทั้งสอง
พรุ่งนี้เราจักไปดู" แล้วได้ถือบาตรและจีวรไปสู่เรือนของคฤหบดีนั้นแต่
เช้าตรู่. พระสุธรรมเถระนั้น แม้อันคฤหบดี กล่าวว่า "นิมนต์นั่งเถิด
ขอรับ" ก็กล่าวว่า "เราไม่นั่ง, จักเที่ยววิณฑบาต" แล้วตรวจดู

สักการะอันคฤหบดีเตรียมไว้เพื่อพระอัครสาวกทั้งสอง ใครจะเสียคสิ
คฤหบดีโดยชาติ จึงกล่าวว่า "คฤหบดีสักการะของท่านสิ้นเหลือ, ก็แต่
ในสักการะนี้ ไม่มีอยู่อย่างเดียวเท่านั้น."

คฤหบดี. อะไร ขอรับ ?

พระเถระ ตอบว่า "ขนมแดกเงา คฤหบดี" ถูกคฤหบดีรุกราน
ด้วยวาจาอุปมาด้วยกา โกรธแล้ว กล่าวว่า " คฤหบดี นั้นอาวาสของ
ท่าน, เราจักหลีกไป." แม้อันคฤหบดีห้ามถึง ๓ ครั้ง ก็หลีกไปสู่สำนัก
พระศาสดา กราบทูลดำที่จิตตคฤหบดี และตนกล่าวแล้ว.

พระสุธรรมเถระถูกสงฆ์ลงปฏิสารณียกรรม

พระศาสดา ตรัสว่า "อุบาสกเป็นคนมีศรัทธาเลื่อมใส อันเชอ
ค่าด้วยคำเลว" ดังนี้แล้ว ทรงปรับโทษแก่พระสุธรรมเถระนั้นนั้นแล
แล้วรับสั่งให้สงฆ์ลงปฏิสารณียกรรม* แล้วส่งไปว่า "เธอจงไป, ให้
จิตตคฤหบดีอดโทษเสีย." พระเถระไปในที่นั้นแล้ว แม้กล่าวว่า
" คฤหบดี นั้นโทษของอาตมะเท่านั้น, ท่านจงอดโทษแก่อาตมะเถิด "
อันคฤหบดีนั้น ห้ามว่า "ผมไม่อดโทษ" เป็นผู้เกื้อ ไม่อาจให้คฤหบดี
นั้นอดโทษได้, จึงกลับมาสู่สำนักพระศาสดาอีกเที่ยว. พระศาสดา แม้
ทรงทราบว่ "อุบาสกจักไม่อดโทษแก่พระสุธรรมนั้น ทรงดำริว่า
"ภิกษุนี้ กระด้างเพราะมานะ จงไปสู่ทาง ๓ โยชน์แล้วกลับมา" จึง
ไม่ทรงบอกอุบายให้ออดโทษเลย ทรงส่งไปแล้ว.

๑. กรรมอันให้ระลึกถึงความผิด.

สมณะไม่ควรทำมานะและริษยา

ครั้งในกาลที่พระสุธรรมเถระนั้นกลับมา พระศาสดา ประทาน
ภิกษุผู้อนุทูตแก่เธอผู้นำมานะออกแล้ว ตรัสว่า "เธอจงไปเถิด, ไปกับ
ภิกษุนี้ จงให้อุบาสกอดโทษ" ดังนี้แล้ว ตรัสว่า "ธรรมคาสมณะ
ไม่ควรทำมานะหรือริษยาว่า 'วิหารของเรา, ที่อยู่ของเรา, อุบาสกของ
เรา, อุบาสิกาของเรา, เพราะเมื่อสมณะทำอย่างนั้น เหล่ากิเลส มีริษยา
และมานะเป็นต้น ย่อมเจริญ" เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึง
ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า:-

๑๔. อสนฺตํ ภาวมิจฺเจยฺย	บุเรกฺขารณฺจ ภิกฺขุสุ
อวาเสสุ จ อีสฺสรียํ	ปฺปชา ปฺรกุเสสุ จ
มเนว กตมณฺเณนฺตุ	คิหิ ปพฺพชิตา อุโภ
มเมว อตีวสา อสุสุ	กิจจากิจฺเจสุ กิสฺมิจิ
อิติ พาสฺสสฺส สงฺกปโป	อิสฺสา มโน จ วฑฺฒตฺ.

"ภิกษุผู้พาล ฟังปรารถนาความยกย่องอันไม่
มีอยู่ ความแวดล้อมในภิกษุทั้งหลาย ความเป็นใหญ่
ในอवास และการบูชาในตระกูลแห่งชนอื่น ความ
ด่าริ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้พาลว่า 'คฤหัสถ์และ
บรรพชิตทั้งสองจงสำคัญกรรม อันเขาทำเสร็จแล้ว
เพราะอาศัยเราผู้เดียว จงเป็นไปในอำนาจของเรา
เท่านั้น ในกิจน้อยใหญ่ กิจไร ๆ, ริษยาและมานะ
ย่อมเจริญ (แก่เธอ)."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อสนฺติ ความว่า ภิกษุผู้พาล ฟัง
ปรารณาความสรรเสริญอันไม่มีอยู่ คือภิกษุผู้พาล ไม่มีศรัทธา เป็น
ผู้ทุศีล สดับน้อย ไม่สงัด เกียรติไม่ตั้งมั่น มีจิตไม่มั่นคง
มีปัญญาทราม ไม่ใช่จิณาสพ ย่อมปรารณาความยกย่องอันไม่มีอยู่นี้ว่า
"โฉนหนอ ชนพึงรู้จักเราว่า 'ภิกษุนี้ มีศรัทธา มีศีล เป็นพหูสูต
เป็นผู้สงัด ปรารภความเพียร มีสติตั้งมั่น มีจิตมั่นคง มีปัญญา เป็น
พระจิณาสพ" โดยนัยที่ท่านกล่าวไว้ในปาปิณฑทานิทเทศว่า "ภิกษุ
เป็นผู้ไม่มีศรัทธาเลย ย่อมปรารณาว่า 'ชนจงรู้จักเราว่า 'ผู้มีศรัทธา'
เป็นต้น.

บทว่า ปุเรกฺขารฺ คือ ช้างบริวาร. อธิบายว่า ภิกษุผู้พาล ตั้ง
อยู่ในความประพฤติด้วยอำนาจความอยากอย่างนี้ว่า "โฉนหนอ ภิกษุ
ในวิหารทั้งสี่นี้ ฟังแควดล้อมเราตามปัญหาอยู่" ชื่อว่า ย่อมปรารณา
ความแควดล้อมในภิกษุทั้งหลาย.

บทว่า อาวาเสสุ ได้แก่ ในอาวาสอันเป็นของสงฆ์. อธิบายว่า
ภิกษุผู้พาล จัดเสนาสนะประณีตในท่ามกลางวิหารเพื่อภิกษุทั้งหลาย
มีภิกษุที่เป็นเพื่อนเห็นและเพื่อนคบเป็นต้นของตัว ด้วยบอกว่า "พวก
ท่าน จงอยู่ในเสนาสนะนี้" ส่วนตนแยกกันเสนาสนะที่ดี จัดเสนาสนะ
อันทรามและเสนาสนะอันอมนุษย์หวงแหนแล้ว ซึ่งตั้งอยู่สุดท้าย เพื่อ
อาคันตุกภิกษุที่เหลือทั้งหลาย ด้วยบอกว่า "พวกท่าน จงอยู่ในเสนา-

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๔๗๓.

สนะนี้" ชื่อว่า ย่อมปรารถนาความเป็นใหญ่ในอาวาส.

บาทพระคาถาว่า **ปุชา ปรุกุเลสุ จ** ความว่า ภิกษุผู้พาลย่อมไม่ปรารถนาการบูชาด้วยปัจจัย ๔ ในสกุลของมารดาและบิดาเลย และของพวกญาติก็ไม่ปรารถนา. (แต่) ย่อมปรารถนาในสกุลของชนเหล่าอื่นเท่านั้น อย่างนี้ว่า "โฉนหนอ ชนเหล่านั้น พึงถวายแก่เราคนเดียว ไม่พึงถวายแก่ภิกษุเหล่านั้น."

บาทพระคาถาว่า **มเมว กตมณฺญนฺตุ** ความว่า ก็ความดำริย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้พาลใดว่า "พวกคฤหัสถ์และบรรพชิต แม้ทั้งสองจงสำคัญกิจอันตนทำแล้ว ก็ที่สำเร็จแล้วเพราะอาศัยเราเท่านั้น" ด้วยความประสงค์ อย่างนั้นว่า "นวักรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เขาทำแล้วในวิหาร ด้วยสามารถการกระทำวักรรมมีโรงอุโบสถเป็นต้น. นวักรรมนั้นทั้งหมด อันพระเถระของพวกเราทำแล้ว."

บาทพระคาถาว่า **นเมว อติวสา อสุสุ** ความว่า ความดำริย่อมเกิดขึ้น (แก่ภิกษุผู้พาลนั้น) ว่า "คฤหัสถ์และบรรพชิตแม้ทั้งหมด จงเป็นไปในอำนาจของเราแต่ผู้เดียว คือ พาหนะและเครื่องอุปกรณ์ทั้งหลาย เป็นต้นว่า เกวียน โค พรำ ขวาน หรือโดยที่สุคกิจทั้งหลาย เป็นต้นว่า อุ้มแม่เพียงข้าวยากแล้วดื่ม อันคฤหัสถ์และบรรพชิตจะพึงได้ก็ตามเถิด. แต่บรรดาจกน้อยและจกใหญ่ คือบรรดากรรมกิจทั้งน้อยทั้งใหญ่ เห็นปานนี้ คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย จงเป็นไปในอำนาจของเราเท่านั้น ในกิจไร ๆ คือ แม้ในกิจอย่างหนึ่ง. อธิบายว่า จงถามเราเท่านั้นแล้วจึงกระทำ."

สองบทว่า **อิติ พาลสุส** ความว่า ความอยากนั้น และความ

ดำริเห็นปานนี้ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้พาลใด, วิปัสสนา มรรคและผล
ย่อมไม่เจริญที่เดียวแก่ภิกษุผู้พาลนั้น, แต่ตัณหาซึ่งบังเกิดขึ้นในทวาร ๖
และมานะ ๕ อย่าง* ย่อมเจริญแก่ภิกษุผู้พาลนั้นอย่างเดียว เหมือนน้ำ
เจริญแก่ทะเลในเวลาพระจันทร์ขึ้นฉะนั้น*.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุนิพพานทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

พระสุธรรมเถระบรรลุพระอรหัต

แม้พระสุธรรมเถระ ฟังพระโอวาทนี้แล้ว ถวายบังคมพระศาสดา
ลุกขึ้นจากอาสนะ กระทำประทักษิณแล้ว ไปกับภิกษุผู้เป็นอนุทูตนั้น
กระทำคินอบัติในคลองจักษุของอุบาสก ยังอุบาสกให้ออดโทษแล้ว.
พระสุธรรมเถระนั้น อันอุบาสกให้ออดโทษด้วยคำว่า "กระผมอดโทษ
ขอรับ. ถ้าโทษของกระผมมี, ขอท่านอดโทษแก่กระผม" ตั้งอยู่ใน
พระโอวาท ที่พระศาสดาประทานแล้ว โดย ๒-๓ วันเท่านั้น ก็บรรลุ
พระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาแล้ว.

จิตตคฤหบดีไปเฝ้าพระศาสดา

ฝ่ายอุบาสก คิดว่า "เรายังไม่ได้เฝ้าพระศาสดาเลย เมื่อบรรลุโศคา-
ปัตติผลแล้ว, ยังไม่ได้เฝ้าพระศาสดาเหมือนกัน เมื่อดำรงอยู่ในอนาคามีผล,
๑. มานะ ๕ อย่าง ดูพิสดารในธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒.
๒. นี้แปลตามฉบับสัททและยุโรป แต่ฉบับของเราที่ใช้อยู่เวลาแปลเดิม นิสุตยเข้ามา
แปลว่า ตัณหาอันจะอาศัยฉันทะเป็นต้น เกิดขึ้นในทวาร ๖ และมานะ ๕ อย่างย่อมเจริญแก่...
สี่. ชุ. จนุทาทโย เป็น จนุโททเย.

เราควรเฝ้าพระศาสดาโดยแท้." คฤหบดีนั้น ให้เทียมเกวียน ๕๐๐ เล่ม เต็มด้วยวัตถุมีงา ข้าวสาร เนยใส น้ำอ้อย และฝ้านุ่งห่มเป็นต้นแล้ว ให้บอกแก่หมู่ภิกษุว่า "พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายใด ประสงค์จะเฝ้าพระศาสดา. พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายนั้นจงไป, จักไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตเห็นต้น" ดังนี้แล้ว ก็ให้แจ้งทั้งแก่หมู่ภิกษุณี ทั้งแก่พวกอุบาสก ทั้งแก่พวกอุบาสิกา. ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ภิกษุณีประมาณ ๕๐๐ รูป อุบาสกประมาณ ๕๐๐ อุบาสิกาประมาณ ๕๐๐ ออกไปกับคฤหบดีนั้น. เขาตระเตรียมแล้วโดยประการที่จะไม่มีความบกพร่องสักน้อยหนึ่ง ด้วยข้าว ยาคูและภัตเป็นต้น ในหนทาง ๓๐ โยชน์ เพื่อชนสามพันคน คือ เพื่อภิกษุเป็นต้นเหล่านั้นนั้นแล และเพื่อบริษัทของตน. ฝ่ายพวกเทวดา ทราบความที่อุบาสกนั้นออกไปแล้ว ปลุกถ่ายที่พักไว้ทุก ๆ โยชน์ บำรุงมหาชนอันด้วยอาหารวัตถุ มีข้าวยาคู องคกรเกี่ยว ภัตและน้ำดื่มเป็นต้น อันเป็นทิพย์. ความบกพร่องด้วยวัตถุอะไร ๆ มิได้มีแล้วแก่ใคร ๆ. มหาชนอันเทวดาทั้งหลาย บำรุงอยู่อย่างนั้น เดินทางได้วันละโยชน์ ๆ โดยเดือนหนึ่งก็ถึงกรุงสาวัตถี. เกวียนทั้ง ๕๐๐ เล่ม ยังเต็มบริบูรณ์เช่น เดิมนั้นแหละ. คฤหบดี ได้สละบรรณาการ อันพวกเทวดานั้นแลและ มนุษย์ทั้งหลายนำมา ไปแล้ว.

พระศาสดาทรงแสดงปฎิหาริย์

พระศาสดา ตรัสกะพระอานนท์เถระว่า "อานนท์ ในเวลาบ่ายวันนี้ จิตตคฤหบดี อันอุบาสก ๕๐๐ ห้อมล้อมแล้ว จักมาไหว้เรา."

พระอานนท์. พระเจ้าข้า ก็ในกาลที่จิตตคฤหบดีนั้น ถวายบังคม

พระองค์ ปาฏิหาริย์ไร ๆ จักมีหรือ ?

พระศาสดา. จักมี อานนท์.

อานนท์. ปาฏิหาริย์อะไร ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ในกาลที่จิตตคฤหบดีนั้น มาไหว้เรา ฝนลูกเห็บ
แห่งดอกไม้ทิพย์ มีสี ๕ สี จักตกโดยถ่องแถวประมาณเพียงเข้าใน
ประเทศประมาณ ๘ กรีส โดยวิธีนับอย่างของหลวง.

ชาวเมือง ฟังข่าวนั้นแล้ว คิดว่า " ได้ยินว่า จิตตคฤหบดีผู้มี
บุญมากอย่างนั้น จักมาถวายบังคมพระศาสดาวันนี้, เขาว่าปาฏิหาริย์เห็น
ปานนี้ จักมี, แม้พวกเรา จักได้เห็นผู้มีบุญมากนั้น" ดังนี้แล้วได้ถือ
เอาเครื่องบรรณาการไปยืนอยู่สองข้างทาง. ในกาลที่จิตตคฤหบดีมาใกล้
วิหาร ภิกษุ ๕๐๐ รูปมาถึงก่อน. จิตตคฤหบดี กล่าวกะพวกอุบาสิกาว่า
"แม่ทั้งหลาย พวกท่านจงมาข้างหลัง" แล้ว ส่วนตนอันอุบาสิก ๕๐๐
แวดล้อมแล้ว ได้ไปสู่สำนักของพระศาสดา. ก็ชนทั้งหลาย ผู้ยืนก็ดี
นั่งก็ดี ในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายมิได้มีข้างนี้หรือข้าง
โน้น ย่อมยืนอยู่แน่นขนัดเทียวในสองข้างแห่งพุทธวิถี. จิตตคฤหบดี
ก้าวลงสู่พุทธวิถีใหญ่แล้ว. ที่อันพระอริยสาวกผู้บรรลุผล ๓ แลดู ๆ
ห้วนไหวแล้ว. มหาชนแลดูแล้ว ด้วยคิดว่า "เขาว่า คนนั้นคือ
จิตตคฤหบดี." คฤหบดีนั้นเข้าเฝ้าพระศาสดา เข้าไปภายในพระพุทธรัศมี
มีพระณะ ๖ จับพระบาทพระศาสดาที่ข้อพระบาททั้งสองถวายบังคมแล้ว.
ในขณะที่นั้นเอง ฝนดอกไม้มิประการดังกล่าวมา ตกแล้ว. สาธุการพัน
หนึ่งเป็นไปแล้ว.

จิตตคฤหบดีถวายนาน

คฤหบดีนั้น อยู่ในสำนักพระศาสดาสิ้นเดือนหนึ่งแล ได้นิมนต์
ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานทั้งสิ้น ให้นั่งในวิหารนั้นแหละ
ถวายนานใหญ่แล้ว. ทาภิกษุแม่ผู้มากับตนไว้ภายในวิหารนั้นแหละบำรุง
แล้ว. ไม่ต้องหีบอะไร ๆ ในเกวียนของตน แม้สักวันหนึ่ง. ได้ทำกิจ
ทุกอย่าง ด้วยบรรณาการ อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนำมาเท่านั้น.
จิตตคฤหบดีนั้น ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า
ข้าพระองค์มาด้วยตั้งใจว่า 'จักถวายนานแก่พระองค์' ได้พักอยู่ใน
ระหว่างทางเดือนหนึ่ง, เดือนหนึ่งของข้าพระองค์ล่วงไปแล้ว ในที่นี้,
ข้าพระองค์ ไม่ได้เพื่อจะถือเอาของอะไร ๆ ที่ข้าพระองค์นำมาเลย,
ได้ถวายนาน สิ้นกาลเท่านี้ ด้วยบรรณาการที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
นำมาเท่านั้น, แม้ถ้าข้าพระองค์นั้น จักอยู่ในที่นี้ สิ้นปีหนึ่ง, ก็จักไม่
ได้เพื่อจะถวายไทยธรรมของข้าพระองค์แน่แท้, ข้าพระองค์ปรารถนาจัก
ถ่ายเกวียนแล้วไป, ขอพระองค์ จงโปรดให้บอกที่สำหรับเก็บแก่
ข้าพระองค์เถิด."

พระศาสดา ตรัสกะพระอานนทเถระว่า "อานนท" เธอจงให้
จัดที่แห่งหนึ่งให้ว่าง ให้แก่อุบาสก." พระเถระ ได้กระทำอย่างนั้นแล้ว.
ได้ยืนว่า พระศาสดา ทรงอนุญาติกับปิยภูมิก่จิตตคฤหบดีแล้ว.

จิตตคฤหบดีเดินทางกลับ

ฝ่ายอุบาสกกับชนสามพัน ซึ่งมาพร้อมกับตน เดินทางกลับด้วย
เกวียนเปล่าแล้ว. พวกเทวดาและมนุษย์ ลุกขึ้นแล้ว กล่าววว่า "พระเจ้าผู้

เป็นเจ้า ท่านทำกรรมคือการเดินไปด้วยเกวียนเปล่า" ดังนี้แล้ว ก็บรรจุก
เกวียนให้เต็มด้วยรัตนะ ๗ ประการ. คฤหบดี นั้น ได้บำรุงมหาชนด้วย
บรรณาการอันเขานามาเพื่อตน ไปแล้ว.

พระอานนทเถระ ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า
" พระเจ้าข้า จิตตคฤหบดี แม่เมื่อมาสู่สำนักของพระองค์ มาแล้วโดย
เดือนหนึ่ง; อยู่ในที่นี้เดือนหนึ่งเหมือนกัน. ได้ถวายทานด้วยบรรณาการ
ที่เทวดาและมนุษย์นำมาเท่านั้น สิ้นกาลเท่านี้; ได้ยินว่า บัณฑิตคฤหบดีนั้น
ทำเกวียน ๕๐๐ เล่ม ให้เปล่า จักไปโดยเดือนหนึ่งเหมือนกัน, แก่เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย ลูกขึ้นแล้ว กล่าวแก่คฤหบดีนั้นว่า ' พระผู้เป็นเจ้า
ท่านทำกรรมคือการเดินไปด้วยเกวียนเปล่า" ดังนี้แล้ว ก็บรรจุกเกวียน
ให้เต็มด้วยรัตนะ ๗ ประการ. ได้ยินว่า คฤหบดี บำรุงมหาชน ด้วย
เครื่องบรรณาการอันเทวดาและมนุษย์ นำมาเพื่อตนนั้นแหละจักกลับไป;
พระเจ้าข้า ก็สักการะนี้เกิดขึ้นแก่คฤหบดีนั้นผู้มาสู่สำนักของพระองค์เท่า
นั้นหรือ. หรือแม้ไปในที่อื่นก็เกิดขึ้นเหมือนกัน."

พระศาสดา ตรัสว่า "อานนท์ จิตตคฤหบดีนั้นมาสู่สำนักของเรา
ก็ดี ไป ณ ที่อื่นก็ดี สักการะย่อมเกิดขึ้นทั้งนั้น, เพราะอุบาสกนี้เป็นผู้
มีศรัทธา เลื่อมใส มีศีลสมบุรณ์, อุบาสกผู้เห็นปานนี้ ย่อมคบ (ไป)
ประเทศใด ๆ; ลากสักการะ ย่อมเกิดแก่เขาในประเทศนั้น ๆ ที่เดียว"
ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถาในปภินณกวรรคนี้ว่า :-

**"ผู้มีศรัทธา สมบุรณ์ด้วยศีล เพียบพร้อม
ด้วยยศ และโภคะ ย่อมคบประเทศใด ๆ ย่อมเป็นผู้
อันเขาบูชาแล้ว ในประเทศนั้น ๆ ที่เดียว."**

ก็เนื้อความแห่งพระคานันั้น จักแจ่มแจ้งในปกิณณกวรรคนี้แล.

บุรพกรรมของจิตตคฤหบดี

เมื่อพระคาสดา ตรัสอย่างนั้นแล้ว, พระอานนทเถระ จึงทูลถาม
บุรพกรรมของจิตตคฤหบดี. ลำดับนั้น พระคาสดา เมื่อจะตรัสแก่พระ-
อานนทเถระนั้น จึงตรัสว่า :-

" อานนท์ จิตตคฤหบดีนี้ มีอภินิหารอันทำไว้แทบบาทมูลของ
พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ ท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์
สิ้นแสนกัลป์ ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสป เกิดในสกุล
ของพรานเนื้อ ถึงความเจริญแล้ว วันหนึ่ง เมื่อฝนตกอยู่ถือออกไปสู่ป่า
เพื่อต้องการจะล่าเนื้อ ตรวจดูหมู่เนื้ออยู่ เห็นภิกษุรูปหนึ่งนั่งคลุมศีรษะ
ที่เงื่อมเกิดเองแห่งหนึ่ง จึงคิดว่า "พระผู้เป็นเจ้ารูปเดียว จักนั่งทำ
สมณธรรม, เราจักนำอาหารมา เพื่อพระผู้เป็นเจ้านั้น" ดังนี้แล้ว รีบไป
สู่เรือน ให้คนปิ้งเนื้อที่ตนนำมาเมื่อวานที่เตาแห่งหนึ่ง ให้หุงข้าวที่เตา
แห่งหนึ่ง เห็นภิกษุเที่ยววิณฑบาตพวกอื่น รับบาตรของภิกษุแม่เหล่านั้น
นิมนต์ให้นั่งเหนืออาสนะที่จัดแจงไว้ ตระเตรียมภิกษาแล้ว สั่งคนอื่นว่า
" พวกท่านจงอัญจาศพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย แล้ว ใส่วัตถุนั้นลงในตะกร้า
ถือเดินไป เลือกเก็บดอกไม้ต่าง ๆ ในระหว่างทาง ห่อด้วยใบไม้ ไป
สู่ที่พระเถระนั่งแล้วกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงทำความสงเคราะห์
แก่กระผมเถิด" ดังนี้แล้ว รับบาตร ให้เต็มด้วยภัตแล้ววางไว้ในมือของ
พระเถระ กระทำการบูชาด้วยดอกไม้เหล่านั้น ตั้งความปรารถนาว่า
๑. ออกตบพุกาเร เจื่อมที่บุคคลไม่ได้ทำ หมายความว่า เกิดเป็นเองตามธรรมชาติ

" บิณฑบาตอันมีรสนี้ พร้อมด้วยดอกไม้เครื่องบูชา ยังจิตของข้าพเจ้าให้ยินดีนั้นใด; ขอบรรณาการพันหนึ่ง จงมายังจิตของข้าพเจ้าให้ยินดีในที่ที่ข้าพเจ้าเกิดแล้ว ๆ ฉะนั้น, และขอฝนดอกไม้มีสี ๕ สีจงตก." เขาบำเพ็ญกุศลจนตลอดชีพแล้ว เกิดในเทวโลก. ฝนดอกไม้ทิพย์ ตกแล้วโดยถ่องแหว ประมาณเพียงเขา ในที่ที่เขาเกิดแล้ว. แม้ในกาลนี้ ฝนดอกไม้ (ทิพย์) ก็ตกในวันที่เขาเกิดแล้ว และเมื่อเขามาในที่นี้ การนำบรรณาการมา และการที่เกี่ยวเนื่องด้วยรัตนะ ๗ ประการ ก็เป็นผลแห่งกรรมนั้นแล."

เรื่องพระสุธรรมเถระ จบ.

๑๕. เรื่องพระวนวาสีตีสถระ [๕๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระตีสถระผู้มีปกติอยู่ในป่า ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อนุญา หิ ลาภุปนิสา " เป็นต้น.

พระสารีบุตรอนุเคราะห์พราหมณ์ผู้ยากจน

เทศนาตั้งขึ้นแล้วในกรุงราชคฤห์. ได้ยินว่า สหายของวังคันตพราหมณ์ ผู้บิดาของพระสารีบุตรเถระ ชื่อ มหาเสนพราหมณ์ อยู่ในกรุงราชคฤห์. วันหนึ่ง พระสารีบุตรเถระเที่ยวบิณฑบาต ได้ไปยังประตูเรือนของพราหมณ์นั้น เพื่อนุเคราะห์เขา. แต่พราหมณ์นั้น มีสมบัติหมดเสียแล้ว กลับเป็นคนยากจน. เขาคิดว่า "บุตรของเราจักมาเพื่อเที่ยวบิณฑบาตที่ประตูเรือนของเรา, แต่เราเป็นคนยากจน. บุตรของเราเห็นจะไม่ทราบความที่เราเป็นคนยากจน, ไทยธรรมอะไร ๆ ของเราก็ไม่มี," เมื่อไม่อาจจะเผชิญหน้าพระเถระนั้น ได้จึงหลบเสีย. ถึงในวันอื่น แม้พระเถระได้ไป (อีก). พราหมณ์ก็ได้หลบเสียอย่างนั้นเหมือนกัน. เขาคิดอยู่ว่า "เราได้อะไร ๆ แล้วนั้นแหละจักถวาย" ก็ไม่ได้ (อะไร ๆ). ภายหลังวันหนึ่งเขาได้ถาดเต็มด้วยข้าวปายาสพร้อมกับผ้าสาฎกเนื้อหยาบในที่บอกลัทธิตของพราหมณ์แห่งหนึ่ง ถือไปถึงเรือน นึกถึงพระเถระขึ้นได้ว่า " การที่เราถวายบิณฑบาตนี้แก่พระเถระ ควร."

ในขณะนั้นนั่นเอง แม้พระเถระเข้ามาน ออกจากสมบัติแล้ว

เห็นพราหมณ์นั้น คิดว่า "พราหมณ์ได้ไทยธรรมแล้ว หวังอยู่ซึ่งกรรม
ของเรา. การที่เราไปในที่นั้น ควร" ดังนี้แล้ว จึงห่มผ้าสังฆาฏิ ถือบาตร
แสดงตนยืนอยู่แล้วที่ประตูเรือนของพราหมณ์นั้นนั่นเอง. เพราะ
เห็นพระเถระเท่านั้น จิตของพราหมณ์เลื่อมใสแล้ว. ลำดับนั้น เขาเข้าไปหาพระเถระนั้น
ไหว้แล้ว กระทำปฏิสันถารนิมนต์ให้นั่งภายในเรือน ถือบาตรอันเต็มด้วยข้าวปายาส
เกลี่ยลงในบาตรของพระเถระ. พระเถระรับกึ่งหนึ่งแล้วจึงเอามือปิดบาตร. ที่นั้น
พราหมณ์กล่าวกะพระเถระนั้นว่า "ท่านผู้เจริญ ข้าวปายาสนี้สักว่าเป็นส่วนของคน ๆ เดียวเท่านั้น. ขอ
ท่านจงทำความสงเคราะห์ในปรโลกแก่กระผมเถิด, อย่าทำความสงเคราะห์ในโลกนี้เลย;
กระผมปรารถนาถวายไม่ให้เหลือทีเดียว" ดังนี้แล้ว จึงเกลี่ยลงทั้งหมด.
พระเถระนั้นในที่นั้นนั่นเอง. ครั้นในเวลาเสร็จภัตกิจ เขาถวายผ้าสาฎกแก่นั้น
แก่พระเถระนั้น ไหว้แล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญ แม้กระผมพึงบรรลुธรรมที่ท่านเห็นแล้วเหมือนกัน." พระเถระ
ทำอนุโมทนาแก่พราหมณ์นั้นว่า "จงสำเร็จอย่างนั้น พราหมณ์" ลูกขึ้นจากอาสนะ
หลีกไป เทียวจาริกโดยลำดับ ได้ถึงพระเชตวันแล้ว.

พราหมณ์ยากจนตายไปเกิดในกรุงสาวัตถี

ก็ท่านที่บุคคลถวายแล้วในคราวที่ตนตกยาก ย่อมยังผู้ถวายให้ร่ำรวย
อย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น แม้พราหมณ์ถวายทานนั้นแล้ว มีจิตเลื่อมใส เกิด
โสมนัสแล้ว ได้ทำความสันทานมีประมาณยิ่งในพระเถระ. ด้วยความ
สันทานในพระเถระนั้นแล พราหมณ์นั้น ทำกาลละแล้ว ถือบาตรในสกุล

อุปัฏฐากของพระเถระในกรุงสาวัตถี. ก็ในขณะนั้นแล มารดาของเขา
บอกแก่สามีว่า "สัตว์เกิดในครรภ์ตั้งขึ้นในท้องของฉัน." สามีนั้นได้ให้
เครื่องบริหารครรภ์แก่มารดาของทารกนั้นแล้ว. เมื่อนางเว้นการบริโภค
อาหารวัตถุมีของร้อนจัด เย็นนัก และเปรี้ยวหนักเป็นต้น รักษาครรภ์อยู่
โดยสบาย ความแพ้อท้องเห็นปานนี้เกิดขึ้นว่า "โฉนหนอ เราพึงนิมนต์
ภิกษุ ๕๐๐ รูปมีพระสารีบุตรเถระเป็นประธานให้นั่งในเรือน ถวายปายาส*
เจือด้วยน้ำนมล้วน แม่ตนเองนุ่งห่มผ้ากาสาจะ ถือชั้นทองนึ่งในที่สุด
แห่งอาสนะ แล้วบริโภคข้าวปายาสอันเป็นเคนของภิกษุประมาณเท่านี้."
ได้ยินว่า ความแพ้อท้องในเพราะการนุ่งห่มผ้ากาสาจะนั้นของนาง ได้เป็น
บุรณิมิตแห่งการบรรพชาในพระพุทธศาสนาของบุตรในท้อง. ลำดับนั้น
พวกญาติของนาง คิดว่า "ความแพ้อท้องของธิดาพวกเราประกอบด้วย
ธรรม" ดังนี้แล้ว จึงถวายข้าวปายาสเจือด้วยน้ำนมล้วน แก่ภิกษุ ๕๐๐
รูป ทำพระสารีบุตรเถระให้เป็นพระสังฆเถระ. แม่นางก็นุ่งผ้ากาสาจะผืน
หนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง ถือชั้นทองนึ่งในที่สุดแห่งอาสนะ บริโภคข้าวปายาส
อันเป็นเคน (ของภิกษุ). ความแพ้อท้องสงบแล้ว. ในมงคลอันเขากระทำ
แล้วในระหว่าง ๆ แก่นางนั้น ตลอดเวลาสัตว์เกิดในครรภ์ตลอดก็ดี ใน
มงคลอันเขากระทำแล้วแก่นางผู้ตลอดบุตรแล้ว โดยล่วงไป ๑๐ เดือนก็ดี
พวกญาติก็ได้ถวายข้าวปายาสมีน้ำน้อย แก่ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป มี
พระสารีบุตรเถระเป็นประธานเหมือนกัน. ได้ยินว่า นี่เป็นผลแห่งข้าว
ปายาสที่ทารกถวายแล้ว ในเวลาที่คนเป็นพราหมณ์ในกาลก่อน. ก็ใน
วันมงคลที่พวกญาติกระทำในวันที่ทารกเกิด พวกญาติให้ทารกนั้นอาบน้ำ
๑. ข้าวชนิดหนึ่ง ที่หุงเจือด้วยน้ำนม น้ำผึ้ง น้ำตาล เป็นต้น หรือข้าวเปียกเจือนม.

แต่เขารู้ ประดับแล้วให้นอนเบื่องบนฝ้ากัมพลมีค่าแสนหนึ่งบนที่นอน
อันมีสิริ.

ทารกบริจาทาน

ทารกนั้น นอนอยู่บนฝ้ากัมพลนั่นเอง แลดูพระเถระแล้ว คิดว่า
"พระเถระนี้ เป็นบูรพาจารย์ของเรา, เราได้สมบัตินี้ เพราะอาศัยพระ-
เถระนี้, การที่เราทำการบริจาทอย่างหนึ่งแก่ท่านผู้นี้ ควร" อันญาติ
นำไปเพื่อประโยชน์แก่การรับสักขาบท ได้เอานิ้วก้อยเกี่ยวฝ้ากัมพลนั้น
ยึดไว้. ครั้งนั้น ญาติทั้งหลายของทารกนั้น คิดว่า "ฝ้ากัมพลคลังที่
นิ้วมือแล้ว" จึงปรารถจะนำออก. ทารกนั้น ร้องให้แล้ว พวกญาติ
กล่าวว่า "ขอพวกท่านจงหลีกไปเถิด, ท่านทั้งหลายอย่ายังทารกให้ร้อง-
ไห้เลย" ดังนี้แล้ว จึงนำไปพร้อมกับฝ้ากัมพลนั้นแล. ในเวลาไหว้พระ-
เถระ. ทารกนั้น ชักนิ้วมือออกจากฝ้ากัมพล ให้ฝ้ากัมพลตกลง ณ ที่ใกล้
เท้าของพระเถระ. ลำดับนั้น พวกญาติไม่กล่าวว่า "เด็กเล็กไม่รู้กระทำ
แล้ว" กล่าวว่า "ท่านเจ้าข้า ฝ้าอันบุตรของพวกข้าพเจ้าถวายแล้ว จง
เป็นอันบริจาทแล้วทีเดียว" ดังนี้แล้ว กล่าวว่า "ท่านเจ้าข้า ขอพระผู้
เป็นเจ้าจงให้สักขาบทแก่ทาสของท่าน ผู้ทำการบูชาด้วยฝ้ากัมพลนั้นแหละ
อันมีราคาแสนหนึ่ง."

พระเถระ. เด็กนี้ชื่ออะไร ?

พวกญาติ. ชื่อเหมือนกับพระผู้เป็นเจ้า ขอรับ.

พระเถระ. นี้จักชื่อ ติสสะ.

ได้ยินว่า พระเถระ ในเวลาเป็นคฤหัสถ์ ได้มีชื่อว่า อุปติสส-
มาณพ, แม้มารดาของเด็กนั้น ก็คิดว่า "เราไม่ควรทำลายอริยาศัยของ

บุตร." พวกญาติ ครั้นกระทำมงคลคือการขนานนามแห่งเด็กอย่างนั้นแล้ว ในมงคลคือการบริโภคอาหาของเด็กนั้นก็ดี ในมงคลคือการเจาะหูของเด็กนั้นก็ดี ในมงคลคือการนุ่งผ้าของเด็กนั้นก็ดี ในมงคลคือการโกนจุกของเด็กนั้นก็ดี ได้ถวายข้าวมธุปายาสมีน้ำน้อย แก่ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป มีพระสารีบุตรเถระเป็นประธาน. เด็กเจริญวัยแล้ว กล่าวกะมารดา ในเวลาที่มีอายุ ๗ ขวบว่า "แม่ ฉันจักบวชในสำนักของพระเถระ." มารดานั้น รับว่า "ดีละ ลูก, เมื่อก่อนแม่ก็ได้หมายใจไว้ว่า 'เราไม่ควรทำลายอสังขยของลูก.' เจ้าจงบวชเถิดลูก" ดังนี้แล้ว ให้คนนิมนต์พระเถระมา ถวายภิกษาแก่พระเถระนั้นผู้มาแล้ว กล่าวว่า "ท่านเจ้าข้า ทาสของท่านกล่าวว่า 'จักบวช,' พวกดิฉันจักพาทาสของท่านนี้ไปสู่วิหารในเวลาเย็น" ส่งพระเถระไปแล้ว ในเวลาเย็นพาบุตรไปสู่วิหาร ด้วยสักการะและสัมนานะเป็นอันมาก แล้วก็มอบถวายพระเถระ.

การบวชทำได้ยาก

พระเถระกล่าวกับเด็กนั้นว่า "ดีสละ ชื่อว่าการบวชเป็นของที่ทำได้ยาก, เมื่อความต้องการด้วยของร้อนมีอยู่ ย่อมได้ของเย็น, เมื่อความต้องการด้วยของเย็นมีอยู่ ย่อมได้ของร้อน, ชื่อว่า นักบวชทั้งหลาย ย่อมเป็นอยู่โดยลำบาก. ก็เธอเสวยความสุขมาแล้ว."

ดีสละ. ท่านขอรับ กระผมจักสามารถทำได้ทุกอย่าง ตามทำนองที่ท่านบอกแล้ว.

กัมมัฏฐานพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่เคยทรงละ

พระเถระ กล่าวว่า "ดีสละ" แล้วบอกตจปัญจกัมมัฏฐานด้วย

สามารถแห่งการกระทำไว้ในใจโดยความเป็นของปฏิภูมแก่เด็กนั้น ให้เด็ก
บวชแล้ว. จริงอยู่ การที่ภิกษุบอกอาการ ๓๒ แม้ทั้งสิ้นควรแท้, เมื่อ
ไม่อาจบอกได้ทั้งหมด พึงบอกตจปัญจกัมมัฏฐานก็ได้ ด้วยว่ากัมมัฏฐาน
นี้ พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ไม่ทรงละแล้วโดยแท้. การกำหนดภิกษุ
ก็ดี ภิกษุณีก็ดี อุบาสกก็ดี อุบาสิกาก็ดี ผู้บรรลुพระอรหัต ในเพราะ
บรรดาอาการทั้งหลายมีผมเป็นต้น ส่วนหนึ่ง ๆ ย่อมไม่มี. ก็ภิกษุทั้งหลาย
ผู้ไม่ฉลาด เมื่อยังกุลบุตรให้บวช ย่อมยังอุปนิสัยแห่งพระอรหัตให้ฉิบหาย
เสีย เพราะเหตุนี้ พระเถระพอบอกกัมมัฏฐานแล้ว จึงให้บวช ให้ตั้ง
อยู่ในศีล ๑๐. มารดาบิดาทำสักการะแก่บุตรผู้บวชแล้ว ได้ถวายข้าว
มธุปายาสมีน้ำน้อยเท่านั้นแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ใน
วิหารนั้นเองสิ้น ๗ วัน. ฝ่ายภิกษุทั้งหลายโพนทนาว่า "เราทั้งหลาย
ไม่สามารถจะฉันข้าวมธุปายาสมีน้ำน้อยเป็นนิตย์ได้." มารดาบิดา แม้ของ
สามเณรนั้น ได้ไปสู่เรือนในเวลาเย็นในวันที่ ๗ ในวันที่ ๘ สามเณร
เข้าไปบิณฑบาตกับภิกษุทั้งหลาย.

สามเณรมีลาภมากเพราะผลทานในกาลก่อน

ชาวเมืองสาวัตถี กล่าวว่า "ได้ยินว่า สามเณรจักเข้าไปบิณฑบาต
ในวันนี้, พวกเราจักทำสักการะแก่สามเณรนั้น" ดังนี้แล้ว จึงทำเทริด
ด้วยผ้าสาฎกประมาณ ๕๐๐ ผืน จัดแจงบิณฑบาต ประมาณ ๕๐๐ ที่
ได้ถือไปยื่นดักทางถวายแล้ว. ในวันรุ่งขึ้น ได้มาสู่ป่าใกล้วิหาร ถวายแล้ว.
สามเณรได้บิณฑบาตพันหนึ่ง กับผ้าสาฎกพันหนึ่ง โดย ๒ วันเท่านั้น
ด้วยอาการอย่างนี้ ให้คนถวายแก่ภิกษุสงฆ์แล้ว. ได้ยินว่า นั่นเป็นผล

แห่งผ้าสาฎกเนื้อหยาบที่สามเณรถวายแล้วในคราวเป็นพราหมณ์. ลำดับนั้น
ภิกษุทั้งหลายขนานนามสามเณรนั้นว่า "ปิณฑปาตทายกติสสะ." รุ่งขึ้น
วันหนึ่งในฤดูหนาว สามเณรเที่ยวจาริกไปในวิหาร เห็นภิกษุทั้งหลาย
ผิงไฟอยู่ในเรือนไฟเป็นต้นในที่นั้น ๆ จึงเรียนว่า "ท่านขอรับ เหตุไร
ท่านทั้งหลายจึงนั่งผิงไฟ ?"

พวกภิกษุ. ความหนาวเบียดเบียนพวกเรา สามเณร.

สามเณร. ท่านขอรับ ธรรมดาในฤดูหนาว ท่านทั้งหลายควรห่มผ้า
กัมพล, เพราะผ้ากัมพลนั้น สามารถกันหนาวได้.

พวกภิกษุ. สามเณร เธอมีบุญมาก พึงได้ผ้ากัมพล, พวกเราจักได้
ผ้ากัมพลแต่ที่ไหน ?

สามเณร กล่าวว่า " ท่านขอรับ ถ้ากระนั้น พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย
ผู้มีความต้องการผ้ากัมพล จงมากับกระผมเถิด" แล้วให้บอกภิกษุใน
วิหารทั้งสิ้น. ภิกษุทั้งหลายคิดว่า "พวกเราจักไปกับสามเณรแล้ว นำผ้า
กัมพลมา" อาศัยสามเณรผู้มีอายุ ๗ ปี ออกไปแล้วประมาณพันรูป.
สามเณรนั้น มิให้แม่จิตเกิดขึ้นว่า "เราจักได้ผ้ากัมพลแต่ที่ไหน เพื่อ
ภิกษุประมาณเท่านี้" พวกภิกษุเหล่านั้นบ่ายหน้าสู่พระนครไปแล้ว. จริงอยู่
ทานที่บุคคลถวายดีแล้ว ย่อมมีอนุภาพเช่นนี้. สามเณรนั้น เทียวไป
ตามลำดับเรือนภายนอกพระนครเท่านั้น ได้ผ้ากัมพลประมาณ ๕๐๐ ผืน
แล้ว จึงเข้าไปภายในพระนคร. พวกภิกษุนำผ้ากัมพลมาแต่ที่โน้นที่นี้.
ส่วนบุรุษคนหนึ่งเดินไปโดยทางประตูร้านตลาด เห็นชาวร้านตลาดคน
หนึ่ง ผู้นั่งคลี่ผ้ากัมพล ๕๐๐ ผืน จึงพูดว่า " ผู้เจริญ สามเณรรูปหนึ่ง
รวบรวมผ้ากัมพลอยู่, ท่านจงซ่อมผ้ากัมพลของท่านเสียเถิด.

ชาวร้านตลาด. ก็สามเณรนั้น ถือเอาสิ่งที่เขาให้แล้วหรือที่เขายังไม่ให้.

บุรุษ. ถือเอาสิ่งที่เขาให้แล้ว.

ชาวร้านตลาดพูดว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น, ถ้าเราปรารถนา เราจักให้; หากเราไม่ปรารถนา, จักไม่ให้; ท่านจงไปเสียเถิด" ดังนี้แล้วก็ส่งเขาไป.

ลักษณะคนตระหนี่

จริงอยู่ พวกคนตระหนี่ผู้เป็นอันธพาล, เมื่อชนเหล่าอื่นให้ทานอย่างนี้ ก็ตระหนี่แล้ว จึงเกิดในนรก เหมือนกาฬอำมาตย์เห็นอสทิสถานแล้ว ตระหนี่อยู่ฉะนั้น. ชาวร้านตลาด คิดว่า "บุรุษนี้มาโดยธรรมดา ของตน กล่าวกะเราว่า 'ท่านจงช้อนผ้ากำพลของท่านเสีย.' แม้เราก็ได้กล่าวว่" ถ้าสามเณรนั้น ถือเอาสิ่งที่เขาให้; ถ้าเราปรารถนา เราจักให้ของ ๆ เรา; หากไม่ปรารถนา, เราก็จักไม่ให้; ก็เมื่อเราไม่ให้ของที่สามเณรเห็นแล้ว ความตะอายย่อมเกิดขึ้น, เมื่อเราช้อนของ ๆ ตนไว้ ย่อมไม่มีโทษ; บรรดาผ้ากำพล ๕๐๐ นี้ ผ้ากำพล ๒ ผืนมีราคาตั้งแสน; การช้อนผ้า ๒ ผืนนี้ไว้ ควร" ดังนี้แล้ว จึงผูกผ้ากำพลทั้งสองผืน ทำให้เป็นชายด้วยชาย วางช้อนไว้ในระหว่างแห่งผ้าเหล่านั้น. ฝ่ายสามเณรถึงประเทศนั้นพร้อมด้วยภิกษุพินหนึ่ง. เพราะเห็นสามเณรเท่านั้น ความรักเพียงดังบุตรก็เกิดขึ้นแก่ชาวร้านตลาด. สรรีระทั้งสิ้นได้เต็มเปี่ยมแล้วด้วยความรัก. เขาคิดว่า "ผ้ากำพลทั้งหลายจงยกไว้, เราเห็นสามเณรนี้แล้วจะให้แม้เนื้อคือหทัย ก็ควร." ชาวร้านตลาดนั้นนำผ้ากำพลทั้งสองผืนนั้น

๑. เอาชายผ้า ๒ ผืนผูกติดกัน.

ออกมาวางไว้แทบเท้าของสามเณร ไขว้แล้วได้กล่าวว่า "ท่านเจ้าข้า ผมพืงมีส่วนแห่งธรรมที่ท่านเห็นแล้ว." สามเณรเมื่อนั้นได้ทำอนุโมทนาแก่เขาว่า "จงสำเร็จอย่างนั้นเถิด" สามเณรได้ฝักกัมพล ๕๐๐ ผืนแม่ในภายในพระนคร. ในวันเดียวเท่านั้น ได้ฝักกัมพลพันหนึ่ง ได้ถวายแก่ภิกษุพันหนึ่งด้วยประการฉะนี้. ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายขนานนามของสามเณรนั้นว่า "กัมพลทายกตีสสะ." ฝักกัมพลที่สามเณรให้ในวันตั้งชื่อ ถึงความเป็นฝักกัมพลพันหนึ่ง ในเวลาตนมีอายุ ๗ ปี ด้วยประการฉะนี้.

ให้ของน้อยแต่ได้ผลมาก

ของน้อยอันบุคคลให้แล้วในฐานะใด ย่อมมีผลมาก. ของมากที่บุคคลให้แล้วในฐานะใด ย่อมมีผลมากกว่า. ฐานะอื่นนั้น ยกพระพุทธศาสนาเสียมิได้มี. เพราะเหตุฉนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ของน้อยที่บุคคลให้แล้วในหมู่ภิกษุเช่นใดมีผลมาก; ของมากที่บุคคลให้แล้วในหมู่ภิกษุเช่นมีผลมากกว่า, หมู่ภิกษุนี้ก็เป็นเช่นนั้น." แม้สามเณรมีอายุ ๗ ปี ได้ฝักกัมพลพันหนึ่ง ด้วยผลแห่งฝักกัมพลผืนหนึ่งด้วยประการฉะนี้.

เมื่อสามเณรนั้นอยู่ในพระเชตวัน พวกเด็กที่เป็นญาติมาสู่สำนัก พุดจาปราศรัยเนื่อง ๆ. สามเณรนั้นคิดว่า "อันเราเมื่ออยู่ในที่นี้ เมื่อเด็กที่เป็นญาติมาพุดอยู่, ไม่อาจที่จะไม่พุดได้, ด้วยการเน้นเข้าคือการสนทนากับเด็กเหล่านี้ เราไม่อาจทำที่พึงแก้ตนได้, โฉนหนอเราเรียนกัมมัฏฐานในสำนักของพระศาสดาแล้ว พึงเข้าไปสู่ป่า."

ติสสสามเณรออกไปทำสมณธรรม

ติสสสามเณรนั้น เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ทูลให้พระ-

ศาสตราศบอภักมัญญานจนถึงพระอรหันต์ ใหว้พระอุปัชฌายะแล้ว ถือ
บาตรและจีวรออกไปจากวิหารแล้ว คิดว่า " ถ้าเราจักอยู่ในที่ใกล้ไชรั,
พวกญาติจะร้องเรียกเราไป" จึงได้ไปเส้นทางประมาณ ๑๒๐ โยชน์.
ครั้งนั้น สามเณรเดินไปทางประตูบ้านแห่งหนึ่ง เห็นชายแก่คนหนึ่ง จึง
ถามว่า " อุบาสก วิหารในป่าของภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในประเทศนี้มีไหม ?"

อุบาสก. มี ขอรับ.

สามเณร. ถ้าอย่างนั้น ขอท่านช่วยบอกทางแก่ฉัน.

ก็ความรักเพียงดังบุตรเกิดขึ้นแล้วแก่อุบาสก เพราะเห็นสามเณร
นั้น. ลำดับนั้น อุบาสกยืนอยู่ที่นั่นนั้นแล ไม่บอกแก่สามเณรนั้น
กล่าวว่า " มาเถิด ขอรับ, ผมจักบอกแก่ท่าน" ได้พาสามเณรนั้นไป
แล้ว. สามเณร เมื่อไปกับอุบาสกแก่นั้น เห็นประเทศ ๖ แห่ง ๕ แห่ง
อันประดับแล้วด้วยดอกไม้และผลไม้ต่าง ๆ ในระหว่างทาง จึงถามว่า
"ประเทศนี้ชื่ออะไร ? อุบาสก" ฝ่ายอุบาสกนั้น บอกชื่อประเทศเหล่านั้น
แก่สามเณรนั้น ถึงวิหารอันตั้งอยู่ในป่าแล้ว กล่าวว่า "ท่านขอรับ
ที่นี่เป็นที่สบาย, ขอท่านจงอยู่ในที่นี่เถิด" แล้วถามชื่อว่า "ท่านชื่อ
อะไร ? ขอรับ" เมื่อสามเณรบอกว่า "ฉันชื่อวนวาสีตีสสะ อุบาสก."
จึงกล่าวว่า "พຽงนี้ ท่านควรไปเที่ยวบิณฑบาตในบ้านของพวกกระผม"
แล้วกลับไปสู่บ้านของตนนั้นแหละ บอกแก่พวกภรรยาว่า สามเณร
ชื่อวนวาสีตีสสะมาสู่วิหารแล้ว. ขอท่านจงจัดแจงอาหารวัตถุมียาและภัต
เป็นต้น เพื่อสามเณรนั้น." ครั้งแรกทีเดียว สามเณรเป็นผู้ชื่อว่า "ตีสสะ"
แต่นั้นได้ชื่อ ๓ ชื่อเหล่านี้คือ ปิณฑปาตทายกตีสสะ กัมพลทายกตีสสะ
๑. คำว่าประเทศในที่นี้ หมายความว่าเพียงบ้านหนึ่งหรือตำบลหนึ่งเท่านั้น.

นวนาสิติสสะ ได้ชื่อ ๔ ชื่อภายในอายุ ๗ ปี. รุ่งขึ้น สามเณรนั้นเข้าไป
บิณฑบาตยังบ้านนั้นแต่เช้าตรู่. พวกมนุษย์ถวายภิกษาไว้แล้ว. สามเณร
กล่าวว่า "ขอท่านทั้งหลายจงถึงซึ่งความสุข, จงพ้นจากทุกข์เถิด." แม้
มนุษย์คนหนึ่งถวายภิกษาแก่สามเณรนั้นแล้ว ก็ไม่สามารถจะ (กลับ)
ไปยังเรือนได้อีก, ทุกคนได้ยืนแผลคอยู่ทั้งนั้น. แม้สามเณรนั้นก็รับภักทพอ
ยังอัทธพาให้เป็นไปเพื่อตน. ชาวบ้านทั้งสิ้นหมอบลงด้วยอก แทะบเท้า
ของสามเณรนั้นแล้ว กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า เมื่อท่านอยู่ในที่นี้ตลอดไตร-
มาสนี้ พวกกระผมจักรับสละ ๓ ตั้งอยู่ในศีล ๕ จักทำอุโบสถกรรม
๘ ครั้งต่อเดือน. ขอท่านจงให้ปฎิญาแก่กระผมทั้งหลาย เพื่อประโยชน์
แห่งการอยู่ในที่นี้." สามเณรนั้นกำหนดอุปการะ จึงให้ปฎิญาแก่มนุษย์
เหล่านั้น เทียบบิณฑบาตในบ้านนั้นนั้นแลเป็นประจำ. ก็ในขณะที่เขา
ไว้แล้ว ๆ กล่าวเฉพาะ ๒ บทว่า "ขอท่านทั้งหลายจงถึงซึ่งความสุข,
จงพ้นจากทุกข์" ดังนี้แล้ว หลีกไป. สามเณรนั้นให้เดือนที่ ๑ และ
เดือนที่ ๒ ล่วงไปแล้ว ณ ที่นั้น เมื่อเดือนที่ ๓ ล่วงไป, ก็บรรลुพระอรหัต
พร้อมด้วยปฏิสัมภทา.

อุปฎายะไปเยี่ยมสามเณร

ครั้นเวลาปวารณาออกพรรษาแล้ว พระอุปัชฌาย์ของสามเณรนั้น
เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์-
ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะไปยังสำนักคติสสามเณร."

พระศาสดา. ไปเถิด สารีบุตร.

พระสารีบุตรเถระนั้น เมื่อพากิษุประมาณ ๕๐๐ รูป ซึ่งเป็น

บริวารของตน หลีกไป กล่าวว่า "โมคคัลลานะผู้มีอายุ กระผมจะไป
ยังสำนักติสสสามเณร" พระโมคคัลลานเถระ กล่าวว่า "ท่านผู้มีอายุ
แม้กระผมก็จักไปด้วย" ดังนี้แล้ว ก็ออกไปพร้อมกับภิกษุประมาณ ๕๐๐
รูป. พระมหาสาวกทั้งปวง คือ พระมหากัสสปเถระ. พระอนุรุทธเถระ
พระอุบาลีเถระ พระปุลณเถระ เป็นต้น ออกไปพร้อมกับภิกษุประมาณ
องค์ละ ๕๐๐ รูป โดยอุบายนั้นแล. บริวารของพระมหาสาวกแม่ทั้งหมด
ได้เป็นภิกษุประมาณ ๔ หมื่น. อุบาสกผู้บำรุงสามเณรเป็นประจำ เห็น
ภิกษุเหล่านั้น ผู้เดินทางประมาณ ๑๒๐ โยชน์ ถึงโคจรคามแล้ว ณ ประตู่
บ้านนั่นเองต้อนรับไหว้แล้ว. ลำดับนั้น พระสารีบุตรเถระ ถามอุบาสก
นั้นว่า "อุบาสก วิหารอันตั้งอยู่ในป่าในประเทศนี้มีอยู่หรือ?"

อุบาสก. มีขอรับ.

พระเถระ. มีภิกษุไหม?

อุบาสก. มีขอรับ.

พระเถระ. ใคร อยู่ในที่นั้น ?

อุบาสก. วนวาสีติสสสามเณร ขอรับ.

พระเถระ. ถ้ากระนั้น ท่านจงบอกทางแก่พวกฉัน.

อุบาสก. ท่านเป็นภิกษุพวกไหน ? ขอรับ.

พระเถระ. พวกเรามาสู่สำนักของสามเณร.

อุบาสกแลดูภิกษุเหล่านั้น จ้าพระมหาสาวกแม่ทั้งหมดได้ นับ
ตั้งแต่พระธรรมเสนาบดี เป็นต้น. เขามีสระอันปีติถูกต้องแล้วหาระหว่าง
มิได้ กล่าวว่า "ท่านขอรับ ขอท่านจงหยุดก่อนเถิด" แล้วเข้าไปสู่

บ้านโดยเร็ว ปาวรื่องว่า " พระอสีติมหาสาวกผู้เป็นเจ้าของทั้งหลายเหล่านั้น นับแต่พระสารีบุตรเถระเป็นต้น มาสู่สำนักของสามเณร กับด้วยบริวาร ของตน ๆ, ท่านทั้งหลายจงถือเอาเครื่องใช้ มี เตียง ตั่ง เครื่องปลูกาด ประทีปและน้ำมันเป็นต้น ออกไปโดยเร็วเถิด." ทนใดนั่นเอง พวก มนุษย์ชนเตียงเป็นต้น เคนติดตามรอยพระเถระไป เข้าไปสู่วิหารพร้อม กับพระเถระนั้นแหละ. สามเณรจำหมู่ภิกษุได้ รับบาตรและจีวรพระมหาเถระ ๒ - ๓ องค์แล้ว ได้ทำวัตร. เมื่อสามเณรนั้นจัดแจงที่อยู่เพื่อพระเถระทั้งหลายเก็บบาตรและจีวรอยู่นั้นแล, ก็มีคพอดิ. พระสารีบุตรเถระ กล่าวกะพวกอุบาสกว่า " อุบาสกทั้งหลาย พวกท่านไปเถิด, ความมีคเกิดแก่พวกท่าน."

พวกอุบาสก. ท่านผู้เจริญ วันนี้เป็นวันฟังธรรม, พวกกระผม จักยังไม่ไป, จักฟังธรรม, ในกาลก่อนแต่นี้ แม้การฟังธรรมมิได้มีแก่ กระผมทั้งหลาย.

พระเถระ. สามเณร ถ้ากระนั้น เเธจงตามประทีปประกาศเวลา ฟังธรรมเถิด.

สามเณรนั้น ได้ทำแล้วอย่างนั้น.

ลำดับนั้น พระเถระกล่าวกะสามเณรนั้นว่า "ติสสะ พวกอุปัฏฐาก ของเธอ กล่าวอยู่ว่า 'พวกเราใครจะฟังธรรม เเธจงกล่าวธรรมแก่ อุปัฏฐากเหล่านั้น.' พวกอุบาสก ลูกขึ้นพร้อมกันทันที กล่าวว่า " ท่านผู้เจริญ พระผู้เป็นเจ้าของพวกกระผม ยกแต่บท ๒ บทเหล่านี้ คือ 'ขอท่านทั้งหลายจงมีความสุข, จงพ้นจากทุกข์,' หารู้ธรรมถา อย่างอื่นไม่, ขอท่านทั้งหลาย จงให้พระธรรมถกถึรูปอื่นแก่พวกกระผม

เกิด." ก็สามเณรถึงบรรลุพระอรหัตแล้วก็มิได้กล่าวธรรมกถาแก่อุปัฏฐาก
เหล่านั้นเลย.

เหตุให้ถึงสุขและพ้นจากทุกข์

ก็ในกาลนั้น พระอุปัชฌายะ กล่าวกะสามเณรนั้นว่า "สามเณร
คนทั้งหลายจะมีความสุขได้อย่างไร? [และ] จะพ้นจากทุกข์ได้อย่างไร?
เธอจงกล่าวเนื้อความแห่งบททั้งสองนี้แก่เราทั้งหลาย." สามเณรนั้นรับว่า
"ดีละ ขอรับ" แล้วถือพัดอันวิจิตร ขึ้นสู่ธรรมาสน์ ชักผลและเหตุ
มาจากนิกายทั้ง ๔ จำแนกชั้น ๓ ธาตุ อายตนะ และโพธิปักขิยธรรม
จุกลมหาเมฆตั้งขึ้นใน ๔ ทวิป ยังฝนลูกเห็บให้ตกอยู่ กล่าวธรรมกถาด้วย
ยอดคือพระอรหัต แล้วกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ความสุขย่อมมีแก่บุคคลผู้
บรรลุพระอรหัตอย่างนี้. ผู้บรรลุพระอรหัตแล้วนั้นแล ย่อมพ้นจากทุกข์,
คนที่เหลือไม่พ้นจากชาติทุกข์เป็นต้น และจากทุกข์ในนรกเป็นต้นได้."
พระเถระกล่าวว่า "ดีละ สามเณร การกล่าวโดยบทอันเธอกล่าวดีแล้ว
บัดนี้ จงกล่าวสรภัญญะเถิด." สามเณรนั้น กล่าวแม่สรภัญญะแล้ว.
เมื่ออรุณขึ้น พวกมนุษย์ที่บำรุงสามเณร ได้เป็น ๒ พวก. บางพวก
โกรธว่า "ในกาลก่อนแต่นี้ พวกเราไม่เคยเห็นคนหยาบช้าเช่นนี้.
ทำไม สามเณรรู้ธรรมกถาเห็นปานนี้ จึงไม่กล่าวบทแห่งธรรมแม่สักบท
หนึ่ง แก่พวกมนุษย์ผู้ตั้งอยู่ในฐานะเพียงดั่งมารดาบิดา อุปัฏฐากอยู่
สิ้นกาลประมาณเท่านี้. บางพวกยินดีว่า "เป็นลาภของพวกเราหนอ ผู้
แม้ไม่รู้คุณหรือโทษ บำรุงท่านผู้เจริญเห็นปานนี้, แต่บัดนี้ พวกเรา
ได้เพื่อฟังธรรมในสำนักของท่านผู้เจริญนั้น." ในเวลาใกล้รุ่งวันนั้น

แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรวจดูสัตว์โลก ทรงเห็นพวกอุปัฏฐากของวนวาสีตีสสามเณร ผู้เข้าไปภายในข่ายคือพระญาณของพระองค์. ทรงใคร่ครวญอยู่ว่า "เหตุอะไรหนอแล จักมี" ทรงใคร่ครวญเนื้อความนี้ว่า "พวกอุปัฏฐากของวนวาสีตีสสามเณร บางพวกโกรธ, บางพวกยินดี, ก็พวกที่โกรธสามเณรผู้เป็นบุตรของเราจักไปสู่นรก, เราควรไปที่นั่นเถิด, เมื่อเราไป, คนเหล่านั้นแม่ทั้งหมด จักทำเมตตาคิดในสามเณรแล้วพ้นจากทุกข์." มนุษย์แม่เหล่านั้น นิมนต์ภิกษุสงฆ์แล้วก็ไปบ้าน ให้คนทำมณฑป จัดอาหารวัตถุมียาและภัตเป็นต้น ปูอาสนะไว้แล้ว นั่งดูการมาของพระสงฆ์. แม่ภิกษุทั้งหลายทำการชำระสระแล้ว เมื่อจะเข้าไปสู่บ้านในเวลาเที่ยวภิกษา จึงถามสามเณรว่า "ตีสสะ เธอจักไปพร้อมกับพวกเราหรือ หรือจักไปภายหลัง?"

สามเณร. กระผมจักไปในเวลาเป็นที่ไปของกระผมตามเคย, นิมนต์ท่านทั้งหลายไปเถิด ขอรับ.

พวกมนุษย์เลื่อมใสตีสสามเณร

ภิกษุทั้งหลายถือบาตรและจีวรเข้าไปแล้ว.

พระศาสดา ทรงห่มจีวรในพระเชตวันนั้นแล แล้วทรงถือบาตรเสด็จไปโดยขณะจิตเดียวเท่านั้น ทรงแสดงพระองค์ประทับยืนข้างหน้าภิกษุทั้งหลายทีเดียว. ชาวบ้านทั้งสิ้นได้ตื่นตื่นเอิกเกริกเป็นอย่างเดียวกันว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จมา." พวกมนุษย์มีจิตระเริง นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุข ให้นั่งแล้ว ถวายยาแล้ว ได้ถวายของควรเคี้ยว. เมื่อภัตยังไม่ทันเสร็จนั้นแล สามเณรเข้าไปสู่ภายในบ้าน

แล้ว. ชาวบ้าน ได้นำออกไป ถวายภิกษุแก่สามเณรโดยเคารพ สามเณรนั้นรับภิกษาเพียงยังอัตภาพ. ให้เป็นไปแล้ว. ไปสู่สำนักพระศาสดา น้อมบาตรเข้าไปแล้ว. พระศาสดาตรัสว่า "นำมาเถิด ดิสสะ" แล้ว ทรงเหยียดพระหัตถ์รับบาตร ทรงแสดงแก่พระเถระว่า "สารีบุตร จงดูบาตรของสามเณรของเธอ." พระเถระรับบาตรจากพระหัตถ์ของพระศาสดา ให้แก่สามเณรแล้ว กล่าวว่ "เธอจงไปนั่งทำภักติกจในที่ที่ถึงแก่ตน." ชาวบ้านอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน แล้วทูลขออนุโมทนาแก่พระศาสดา. พระศาสดาเมื่อจะทรงทำอนุโมทนา จึงตรัสอย่างนี้ว่า "อุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย เป็นลาภของท่านทั้งหลาย ซึ่งได้เห็นอสีติมหาสาวก คือ สารีบุตร โมคคัลลานะ กัสสป เป็นต้น เพราะอาศัยสามเณรผู้เข้าถึงสกุลของตน ๆ. แม้เราก็มารแล้ว เพราะอาศัยสามเณรผู้เข้าถึงสกุลท่านทั้งหลายเหมือนกัน. แม้การเห็นพระพุทธเจ้า อันท่านทั้งหลายได้แล้ว เพราะอาศัยสามเณรนี้ นั่นเอง, เป็นลาภของท่านทั้งหลาย. ท่านทั้งหลายได้ดีแล้ว." มนุษย์ทั้งหลายคิดว่า "น่ายินดี! เป็นลาภของพวกเรา. พวกเราได้เห็นพระผู้เป็นเจ้าของพวกเรา ผู้สามารถในการยังพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ให้โปรดปราน. และยอมได้ถวายไทยธรรมแก่พระผู้เป็นเจ้านั้น." พวกมนุษย์ที่โกรธสามเณรกับยินดีแล้ว พวกที่ยินดีแล้วเลื่อมใสโดยประมาณยิ่ง. ก็ในเวลาจบอนุโมทนา ชนเป็นอันมากบรรลอรุณิผลทั้งหลาย มีโศคาปัตติผล เป็นต้นแล้ว พระศาสดาเสด็จลุกจากอาสนะหลีกไปแล้ว. มนุษย์ทั้งหลายตามส่งเสด็จพระศาสดา ถวายบังคมแล้วกลับ.

พระศาสดา เสด็จไปด้วยพระธรรอันเสมอกับสามเณร ตรัสถาม

ประเทศที่อุบาสกแสดงแล้วแก่สามเณรนั้น ในกาลก่อนว่า "สามเณร ประเทศนี้ชื่ออะไร ? ประเทศนี้ชื่ออะไร ?" ดังนี้แล้ว ได้เสด็จไป. แม้สามเณรก็กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ประเทศนี้ชื่อนี้, ประเทศนี้ชื่อนี้" ได้ไปแล้ว.

น้ำตาของมนุษย์มากกว่าน้ำในมหาสมุทร

พระศาสดา เสด็จถึงที่อยู่ของสามเณรนั้นแล้ว เสด็จขึ้นสู่ยอดภูเขา. ก็มหาสมุทรย่อมปรากฏแก่ผู้ที่ยืนอยู่บนยอดภูเขานั้น. พระศาสดา ตรัสถามสามเณรว่า "ติสสะ เธอยืนอยู่บนยอดเขา แลดูข้างโน้นและข้างนี้ เห็นอะไร ?"

สามเณร. เห็นมหาสมุทร พระเจ้าข้า

พระศาสดา. เห็นมหาสมุทรแล้วคิดอย่างไร ?

สามเณร. ข้าพระองค์คิดอย่างนี้ว่า 'เมื่อเราร้องไห้ในคราวที่ถึงทุกข์ น้ำตาพึงมากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้งสิ้น' พระเจ้าข้า.

พระศาสดา ตรัสว่า "ติสสะ ติสสะ ติสสะ, ข้อนี้เป็นอย่างนั้น, เพราะน้ำตาอันไหลออก ในเวลาที่สัตว์ผู้หนึ่ง ๆ ถึงซึ่งทุกข์ พึงเป็นของมากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้งสิ้น โดยแท้." ก็แล ครั้นตรัสคำนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

" น้ำในมหาสมุทรทั้งสินิดน้อย, น้ำคือน้ำตา
ของนระผู้อันทุกข์ถูกต้องแล้ว เสรำโสกอยู่ มี
ประมาณไม่น้อย มากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้งสิ้น,
สหาย เพราะเหตุไร ท่านจึงยังประมาทอยู่ ? "

สถานที่สัตว์เคยตายและไม่เคยตาย

ลำดับนั้น พระศาสดา ตรัสถามสามเณรนั้นอีกว่า "ติสสะ เธออยู่ที่ไหน ?

สามเณร. อยู่ที่เงื่อมเขานี้ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ก็เมื่ออยู่ในที่นั้น คิดอย่างไร ?

สามเณร. ข้าพระองค์คิดว่า ' การกำหนดที่ทิ้งสรีระ อันเราผู้ตาย อยู่ ทำแล้วในที่นี้ 'ไม่มี' พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ตรัสว่า "ดีละ ดีละ ติสสะ, ข้อนี้อย่างนั้น, เพราะชื่อว่าสถานที่แห่งสัตว์เหล่านี้ ผู้ที่ไม่นอนตายบนแผ่นดิน 'ไม่มี' ดังนี้แล้ว จึงตรัสอุปสาพหกชาดกในทุกนิบาตนี้ว่า :-

" พราหมณ์ นามว่าอุปสาพหก หมิ่นสี่พัน
ถูกไฟไหม้แล้วในประเทศนี้, สถานที่อันสัตว์ไม่เคย
ตายไม่มีในโลก. ความสัตย์ ๑ ธรรม ๑ ความไม่
เบียดเบียน ๑ ความสำรวม ๑ ความฝึกฝน
(ทรมาน) ๑ มีอยู่ที่ใด, พระอริยเจ้าทั้งหลาย
ยอมเสพที่เช่นนั้น, สถานที่นั้นชื่อว่า อันสัตว์ไม่
เคยตายในโลก."

เมื่อสัตว์ทั้งหลาย ทำการทอดทิ้งสรีระไว้เหนือแผ่นดิน ตายอยู่, สัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่าตายในประเทศที่ไม่เคยตาย ย่อมไม่มี ด้วยประการ
ฉะนี้.

ส่วนพระเถระทั้งหลาย เช่นพระอนนทเถระ ย่อมปรินิพพาน
ในประเทศที่สัตว์ไม่เคยตาย.

การปรินิพพานของพระอนนท

ดังได้สดับมา พระอนนทเถระ พิจารณาอายุสังขารในกาลที่มี
อายุได้ ๑๒๐ ปี ทราบความที่อายุนั้นสิ้นไปรอบ จึงบอกว่า "เราจัก
ปรินิพพานในวันที่ ๗ แต่วันนี้." บรรดามนุษย์ผู้อยู่ที่ฝั่งทั้งสองแห่ง
แม่น้ำโรหิณี ทราบข่าวนั้นแล้ว ผู้ที่อยู่ฝั่งนี้ กล่าวว่า "พวกเรา มี
อุปการะมากแก่พระเถระ, พระเถระจักปรินิพพานในสำนักของพวกเรา."
ผู้ที่อยู่ฝั่งโน้นก็กล่าวว่า "พวกเรามีอุปการะมากแก่พระเถระ, พระเถระ
จักปรินิพพานในสำนักของพวกเรา." พระเถระฟังคำของชนเหล่านั้นแล้ว
คิดว่า "แม้พวกชนผู้ที่อยู่ฝั่งทั้งสองก็มีอุปการะแก่เราทั้งนั้น. เราไม่อาจ
กล่าวว่า 'ชนเหล่านี้ไม่มีอุปการะ' ได้, ถ้าเราจักปรินิพพานที่ฝั่งนี้,
ผู้ที่อยู่ฝั่งโน้นจักทำการทะเลาะกับพวกฝั่งนี้ เพื่อจะถือเอา (อัฐิ) ธาตุ;
ถ้าเราจักปรินิพพานที่ฝั่งโน้น, พวกที่อยู่ฝั่งนี้ ก็จักทำเหมือนอย่างนั้น;
ความทะเลาะแม้เมื่อจะเกิด ก็จักเกิดขึ้นอาศัยเราแน่แท้, แม้เมื่อจะสงบ
ก็จะสงบอาศัยเราเหมือนกัน" ดังนี้แล้ว กล่าวว่า "ทั้งพวกที่อยู่ฝั่งนี้
ย่อมมีอุปการะแก่เรา, ทั้งพวกที่อยู่ฝั่งโน้น ก็มีอุปการะแก่เรา. ใคร ๆ
ชื่อว่าไม่มีอุปการะไม่มี; พวกที่อยู่ฝั่งนี้จึงประชุมกันที่ฝั่งนี้แหละ, พวก
ที่อยู่ฝั่งโน้นก็จึงประชุมกันที่ฝั่งโน้นแหละ." ในวันที่ ๗ แต่วันนั้น
พระเถระนั่งโดยบัลลังก์ในอากาศประมาณ ๗ ชั่วโมง ในท่ามกลางแห่ง
แม่น้ำ กล่าวธรรมแก่มหาชนแล้วอธิษฐานว่า "ขอสรีระของเราจงแตก

ในท่ามกลาง, ส่วนหนึ่งจงดกฝั่งนี้, ส่วนหนึ่งจงดกฝั่งโน้น" นั่งอยู่ตาม
ปกตินั้นแหละ เข้าสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์. เปลวไฟตั้งขึ้นแล้ว.
สรีระแตกแล้วในท่ามกลาง. ส่วนหนึ่งตกฝั่งนี้; ส่วนหนึ่งตกที่ฝั่งโน้น.
มหาชนร้องไห้แล้ว. เสียงร้องไห้ ได้เป็นราวกะว่าเสียงแผ่นดินทรุด
น่าสงสาร แม้กว่าเสียงร้องไห้ในวันปรินิพพานแห่งพระศาสดา. พวก
มนุษย์ร้องไห้รำไรอยู่ตลอด ๔ เดือน เทียบนับเพื่อยู่ว่า "เมื่อพระเถระ
ผู้รับบาตรจีวรของพระศาสดายังดำรงอยู่, ได้ปรากฏแก่พวกเรา เหมือน
การที่พระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่, บัดนี้ พระศาสดาของพวกเรา
ปรินิพพานแล้ว."

พระศาสดาสันทนากับตีสสามเณร

พระศาสดา ตรัสถามสามเณรอีกว่า "ตีสสะ เธอไม่กลัวในเพราะ
เสียงแห่งสัตว์ทั้งหลายมีเสือเหลืองเป็นต้น ในชฎุปानीหรือ?"

สามเณรกราบทูลว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์
ข่อมไม่กลัว, ก็แลอีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าความยินดีในป่า ข่อมเกิดขึ้นแก่
ข้าพระองค์ เพราะฟังเสียงแห่งสัตว์เหล่านั้น" แล้วกล่าวพรรณนาป่าด้วย
คาถาประมาณ ๖๐ คาถา.

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสเรียกสามเณรนั้นว่า "ตีสสะ."

สามเณร. อะไร? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. พวกเราจะไป เธอจักไปหรือจักกลับ?

สามเณร. เมื่ออุปัชฌายะของข้าพระองค์ พาข้าพระองค์ไป,
ข้าพระองค์จักไป, เมื่อให้ข้าพระองค์กลับ, ข้าพระองค์ก็จักกลับพระเจ้าข้า.

พระศาสดา เสด็จหนีไปกับภิกษุสงฆ์. แต่อัธยาศัยของสามเณร ใคร่จะกลับอย่างเดียว. พระเถระทราบอัธยาศัยนั้น จึงกล่าวว่า "ติสสะ ถ้าเธอใคร่จะกลับ, ก็จงกลับเถิด." สามเณรถวายบังคมพระศาสดาและ ไหว้ภิกษุสงฆ์แล้วกลับ. พระศาสดาได้เสด็จไปยังพระเชตวันแล้วเทียว.

พวกภิกษุสรรเสริญสามเณร

การสนทนาของภิกษุทั้งหลาย เกิดขึ้นในโรงธรรมว่า "นำ อัจฉริยะหนอ ติสสสามเณร ทำกรรมที่บุคคลทำได้ยาก; จำเดิมแต่ถือ ปฏิสนธิ พวกญาติของเธอ ได้ถวายข้าวปายาสมีน้ำน้อยแก่ภิกษุประมาณ ๕๐๐ ในมงคล ๗ ครั้ง, ในเวลาบวชแล้ว ก็ได้ถวายข้าวมธุปายาสมีน้ำ น้อยเหมือนกัน แก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ภายในวิหาร ล้น ๗ วัน ครั้นบวชแล้ว ในวันที่ ๘ เข้าไปสู่บ้าน ได้บิณฑบาตพื้ นหนึ่งกับผ้าสาฎกพื้หนึ่ง โดย ๒ วันเท่านั้น, วันรุ่งขึ้น ได้ผ้ากัมพลพื้ นหนึ่ง ในเวลาเธออยู่ในที่นี้ ลากและสักการะมากก็เกิดขึ้นแล้ว ด้วย ประการฉะนี้. บัดนี้ เธอทิ้งลากสละสักการะเห็นปานนี้เสีย แล้วเข้าไปสู่ ป่า ยังอัศภาพให้เป็นไปด้วยอาหารที่เจือกัน; สามเณรทำกรรมที่ทำได้ โดยยากหนอ."

ข้อปฏิบัติ ๒ อย่าง

พระศาสดา เสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอันใดหนอ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้น กราบ ทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่า ข้อปฏิบัติอันเข้าไปอาศัยลาภนั้นเป็นอย่างอื่น, ข้อปฏิบัติอันยังสัตว์ให้ถึง

พระนิพพาน เป็นอย่างอื่น ก็อบาย* ๔ มีประตูอันเปิดแล้วนั้นแล
ตั้งอยู่ เพื่อภิกษุผู้รักษาข้อปฏิบัติอันเข้าไปอาศัยลาภ ด้วยสามารถแห่งการ
สมาทานชุกตงค์ มีการอยู่ป่าเป็นต้น ด้วยหวังว่า 'เราจักได้ลาภด้วยการ
ปฏิบัติอย่างนี้' ส่วนภิกษุผู้ละลาภและสักการะอันเกิดขึ้น ด้วยข้อปฏิบัติ
อันยังสัตว์ให้ถึงพระนิพพานแล้วเข้าไปสู่ป่า เพียรพยายามอยู่ ย่อมยึดเอา
พระอรหัตว์ไว้ได้" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัส
พระคาถานี้ว่า :-

๑๕. อญญา หิ ลาภุปนิสา อญญา นิพพานคามินี

เอวมตัง อภิญญา ย ภิขุ พุทฺธสฺส สาวโก

สกุการัง นามินนุทยุย วิเวกมณฺฑลฺลหเย.

"ก็ข้อปฏิบัติอันเข้าไปอาศัยลาภ เป็นอย่างอื่น,
ข้อปฏิบัติอันยังสัตว์ให้ถึงพระนิพพาน เป็นอย่างอื่น
(คนละอย่าง). ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า
ทราบเนื้อความนั้นอย่างนี้แล้ว ไม่พึงเพลิดเพลिन
สักการะ พึงตามเจริญวิเวก."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า อญญา หิ ลาภุปนิสา
ความว่า ชื่อว่าข้อปฏิบัติอันเข้าไปอาศัยลาภนี้เป็นอย่างนี้แล; ข้อปฏิบัติ
อันยังสัตว์ให้ถึงพระนิพพาน เป็นอย่างอื่น (เป็นคนละอย่าง). จริงอยู่
๑. อบาย ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน.

อันภิกษุผู้จะให้ลาภเกิดขึ้น ควรทำอุศลกรรมน้อยหนึ่ง. การคคกาย เป็นต้น นานที่เธอจะพึงทำ. ด้วยว่า ในกาลใดภิกษุทำการคคบางอย่าง บรรดาคคกาย เป็นต้น, ในกาลนั้นลาภย่อมเกิดขึ้น. ก็เมื่อภิกษุหย่อนมือ ลงตรง ๆ ในถาดเข้าปายาสไม่ให้งอแล้วยกขึ้น, มือเป็นแต่เพียงเปื้อน เท่านั้น, แต่เมื่อหย่อนลง ทำให้งอแล้วยกขึ้น, มื่อย่อมช้อนก้อนข้าว ปายาสออกมาได้แท้; ลาภและสักการะย่อมเกิดขึ้นในคราวทำการคคกาย เป็นต้นอย่างนี้: นี้จัดเป็นข้อปฏิบัติอันเข้าไปอาศัยลาภที่ไม่ชอบธรรม. แต่ ลาภที่เกิดขึ้นด้วยเหตุเห็นปานนี้ คือ "การถึงพร้อมด้วยอุปธิ การ ทรงไว้ซึ่งจิวร (การครองจิวร) ความเป็นพหูสูต ความมีบริวาร การ อยู่ป่า" ชื่อว่าประกอบด้วยธรรม. ก็ภิกษุผู้บำเพ็ญข้อปฏิบัติอันยังสัตว์ ให้ถึงพระนิพพาน พึงละการคคกาย เป็นต้นเสีย, อันภิกษุผู้บำเพ็ญข้อ ปฏิบัติอันยังสัตว์ให้ถึงพระนิพพาน ไม่ใช่คนบอด เป็นเหมือนคนบอด ไม่ใช่คนใบ้ เป็นเหมือนคนใบ้ ไม่ใช่คนหนวก เป็นเหมือนคนหนวก จึงควร.

บทว่า เอวเมตฺ เป็นต้น ความว่า ภิกษุชื่อว่าเป็นสาวก เพราะอรรถว่า เกิดในที่สุดแห่งการฟัง หรือเพราะอรรถว่า ฟังโอวาท และอนุสาสนี ของท่านผู้ชื่อว่าพุทธะ เพราะอรรถว่า ครั้นรู้สังฆตธรรม และอสังฆตธรรมทั้งหมด ทราบข้อปฏิบัติเป็นเครื่องยังลาภให้เกิดขึ้น และข้อปฏิบัติยังสัตว์ให้ถึงพระนิพพานนั้น อย่างนั้นแล้ว ไม่พึงเพลิดเพลिन

๑. อุปธิสมฺปทา ฉบับยุโรปเป็น อุปสมฺปทา. คำว่า อุปธิ เป็นชื่อของกิเลสก็มี ของร่างกายก็มี ในที่นี้เป็นชื่อของร่างกาย อุปธิสมฺปทา จึงหมายถึงรูปสมบัตติ.

สักการะคือปัจจัย* ๔ อันไม่ชอบธรรม คือไม่พึงห้ามสักการะอันชอบ
ธรรมนั้นนั่นแล พึงเจริญวิเวก มีกายวิเวกเป็นต้น.

บรรดาวิเวกเหล่านั้น ความเป็นผู้มีกายโดดเดี่ยว ชื่อว่ากายวิเวก,
สมาบัติ* ๘ ชื่อว่าจิตตวิเวก พระนิพพาน ชื่อว่าอุปธิวิเวก*.

บรรดาวิเวกเหล่านั้น กายวิเวก ย่อมบรรเทาความคลุกคลีด้วยหมู่,
จิตตวิเวก ย่อมบรรเทาความหมักหมมด้วยกิเลส, อุปธิวิเวก ย่อมบรรเทา
ซึ่งความเกี่ยวข้องด้วยสังขาร; กายวิเวก ย่อมเป็นปัจจัยแห่งจิตตวิเวก,
จิตตวิเวก ย่อมเป็นปัจจัยแห่งอุปธิวิเวก. สมจริงดังคำที่พระสารีบุตรเถระ
แม้กล่าวไว้ว่า "กายวิเวกของผู้มีกายสงบแล้ว ยินดียิ่งแล้วในการออก
บวช, จิตตวิเวกของผู้มีจิตบริสุทธิ์แล้ว ถึงความผ่อนคลายอย่างยิ่ง,
และอุปธิวิเวกของบุคคลผู้ไม่มีอุปธิ ถึงพระนิพพาน" พึงเจริญ คือ
พึงพอกพูน อธิบายว่า พึงเข้าไปสำเร็จวิเวก ๓ นี้อยู่.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุดูริยผลทั้งหลาย มี
โศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระวนวาสีตีสเถระ จบ.

พาลวรรคกรรมนา จบ.

วรรคที่ ๕ จบ.

๑. จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช. ๒. รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔. ๓. อุปธิมี ๔
คือ ขันธุปธิ, กิเลสอุปธิ, อภิสังขารูปธิ, กามูปธิ. ๔. ขุ. มหา. ๒๙/๑๗๒.

คาถาธรรมบท

บัตติตวรรคที่ ๖

ว่าด้วยบุคคลผู้เป็นบัตติต

- [๑๖] ๑. บุคคลพึงเห็นผู้มีปัญญาใด ซึ่งเป็นผู้กล่าว
นิกคหะซีโทษ ว่าเป็นเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้
พึงคบผู้มีปัญญาเช่นนั้น ซึ่งเป็นบัตติต เพราะว่า
เมื่อคบท่านผู้เช่นนั้น มีแต่คุณอย่างประเสริฐ ไม่มี
โทษที่ลามก.
๒. ผู้ใดพึงว่ากล่าว พึงสอน และพึงห้ามจาก
ธรรมของอัสตบรูษ ผู้นั้นแล ย่อมเป็นที่รักของ
อัสตบรูษทั้งหลาย ไม่เป็นที่รักของพวกอัสตบรูษ.
๓. บุคคลไม่ควรคบบาปมิตร ไม่ควรคบบรูษ
ต่ำช้า ควรคบกัลยาณมิตร ควรคบบรูษสูงสุด.
๔. บุคคลผู้เอิบอิมในธรรม มีใจผ่องใส ย่อม
อยู่เป็นสุข บัตติตยอมยินดีในธรรมที่พระอริยเจ้า
ประกาศแล้วทุกเมื่อ.
๕. อันคนไข่น้ำทั้งหลายย่อมไข่น้ำ ช่างศร
ทั้งหลายย่อมดัดศร ช่างถากทั้งหลายย่อมถากไม้
บัตติตทั้งหลายย่อมฝึกตน.

๑. วรรคที่ ๖ มีอรรถา ๑๑ เรื่อง.

๖. ภูเขาตีสาล้วน เป็นแห่งเดียว ย่อมไม่
สะท้อนด้วยลมจันใด บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่
เอนเอียงในเพราะนินทาและสรรเสริญนั้น.

๗. บัณฑิตทั้งหลาย พังกรรมแล้ว ย่อมผ่องใส
เหมือนห้วงน้ำลึก ใสแจ้ว ไม่ขุ่นมัวฉะนั้น.

๘. สัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมเว้นในกรรมทั้งปวง
แล สัตบุรุษทั้งหลาย หาใช่ผู้ปรารถนากามบั่นไม่
บัณฑิตทั้งหลาย อันสุขหรือทุกข์ถูกต้องแล้ว ย่อม
ไม่แสดงอาการขึ้นลง.

๙. บัณฑิตย่อมไม่ทำบาปเพราะเหตุแห่งตน
ย่อมไม่ทำบาปเพราะเหตุแห่งบุคคลอื่น บัณฑิตไม่
พึงปรารถนาบุตร ไม่พึงปรารถนาทรัพย์ ไม่พึง
ปรารถนาแว่นแคว้น (และ) ไม่พึงปรารถนาความ
สำเร็จเพื่อตนโดยไม่เป็นกรรม บัณฑิตนั้นพึงเป็นผู้
มีศีล มีปัญญา ตั้งอยู่ในธรรม.

๑๐. บรรดามนุษย์ คนผู้ถึงฝั่งมีจำนวนน้อย
ฝ่ายประชาชนนี้เลาะไปตามตลิ่งอย่างเดียว ก็ชน
เหล่าใดแล ประพฤติสมควรแก่ธรรมในธรรมที่เรา
กล่าวชอบแล้ว ชนเหล่านั้นล่วงบ่วงมารที่ข้ามได้ยาก
อย่างเอกแล้วจักถึงฝั่ง.

๑๑. บัณฑิตละกรรมดำแล้ว ออกจากอาลัย

อาศัยกรรม อันหาอาลัยมิได้แล้ว ควรเจริญกรรมขาว
ละกามทั้งหลายแล้ว หมดความกังวล พึ่งปรารถนา
ความยินดียิ่งในวิเวก อันเป็นที่ซึ่งประชานิติได้ยาก
บัณฑิตควรทำตนให้ปลอดแผ้วจากเครื่องเศร้าหมอง
ชนเหล่าใดอบรมจิตดีแล้ว โดยชอบ ในองค์ธรรม
แห่งความตรัสรู้ (และ) ชนเหล่าใดไม่ถ่อม
ยินดีในการละ เลิกความถ่อม ชนเหล่านั้น ๆ
เป็นพระจีณาสพ รุ่งเรือง ดับสนิทแล้วในโลก.

จบบัณฑิตวรรคที่ ๖

๖. บัณฑิตวรรคพรรณนา

๑. เรื่องพระราชเอระ [๖๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับ อยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภท่านพระราชเอระ ตรีศพระธรรมเทศานี้ว่า "นรินว ปวตุตาริ" เป็นต้น.

ราชพราหมณ์ชুবอมเพราะไม่ได้บวช

ได้ยินว่า พระราชเอระนั้น ในเวลาเป็นคฤหัสถ์ ได้เป็นพราหมณ์ ตกยากอยู่ในกรุงสาวัตถี. เขาคิดว่า "เราจักเลี้ยงชีพอยู่ในสำนักของ ภิกษุทั้งหลาย" ดังนี้แล้ว ไปสู่วิหาร ตายหญ้า กวาดบริเวณ ถวาย วัตถุมีน้ำล้างหน้า เป็นต้น อยู่ในวิหารแล้ว. ภิกษุทั้งหลายได้สงเคราะห์ เธอแล้วก็ตาม, แต่ก็ไม่ปรารถนาจะให้บวช. เขาเมื่อไม่ได้บวช จึง ชুবอมแล้ว.

ราชพราหมณ์มีอุปนิสัยพระอรหันต์

ภายหลังวันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจคฤหัสถ์ทั่วโลกในเวลาใกล้รุ่ง ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์นั้นแล้ว ทรงใคร่ครวญอยู่ว่า "เหตุอะไร หนอ?" ดังนี้แล้ว ทรงทราบว่ "ราชพราหมณ์จักเป็นพระอรหันต์" ในเวลาเย็น เป็นเหมือนเสด็จเที่ยวจาริกไปในวิหาร เสด็จไปสู่สำนักของ

พราหมณ์แล้วตรัสถามว่า "พราหมณ์ เธอเที่ยวทำอะไรอยู่?" เขากราบทูลว่า " ข้าพระองค์ทำวัตรปฏิบัติแก่ภิกษุทั้งหลายอยู่ พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. เธอได้การสงเคราะห์จากสำนักของภิกษุเหล่านั้นหรือ ?

พราหมณ์. ได้พระเจ้าข้า, ข้าพระองค์ได้แต่เพียงอาหาร, แต่ท่านไม่ให้ข้าพระองค์บวช.

พระสารีบุตรเป็นผู้กตัญญูกตเวที

พระศาสดารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ในเพราะเรื่องนั้นแล้ว ตรัสถามความนั้นแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย ใคร ๆ ระลึกถึงคุณของพราหมณ์นี้ได้ มีอยู่บ้างหรือ?" พระสารีบุตรเถระกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ระลึกได้, เมื่อข้าพระองค์เที่ยวบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์ พราหมณ์นี้ให้คนถวายภิกษาทัพพีหนึ่ง ที่เขานำมาเพื่อตน, ข้าพระองค์ระลึกถึงคุณของพราหมณ์นี้ได้." เมื่อพระศาสดาตรัสว่า " สารีบุตร ก็การที่เธอเปลื้องพราหมณ์ผู้มีอุปการะอันกระทำแล้วอย่างนั้น จากทุกข์ ไม่ควรหรือ?" ท่านกราบทูลว่า " คีละ พระเจ้าข้า, ข้าพระองค์จักให้เขาบวช" จึงให้พราหมณ์นั้นบวชแล้ว.

พราหมณ์บวชแล้วเป็นคนว่าง่าย

อาสนะที่สุดแห่งอาสนะในโรงฉันย่อมถึงแก่ท่าน. ท่านลำบากอยู่ด้วยอาหารวัตถุมีข้าวยาสูบและภัตเป็นต้น. พระเถระพาท่านหลีกไปสู่ที่

จาริกแล้ว, กล่าวสอน พร่ำสอนท่านเนื่อง ๆ ว่า " สิ่งนี้ คุณควรทำ, สิ่งนี้ คุณไม่ควรทำ " เป็นต้น. ท่านได้เป็นผู้ว่าง่าย มีปกติรับเอา โอวาทโดยเคารพแล้ว, เพราะฉะนั้น เมื่อท่านปฏิบัติตามคำที่พระเถระ พร่ำสอนอยู่ โดย ๒-๓ วันเท่านั้น ก็ได้บรรลุพระอรหัตแล้ว. พระเถระ พาท่านไปสู่สำนักพระศาสดา ถวายบังคมนั่งแล้ว.

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงทำปฏิสันถารกะท่านแล้ว ตรัสว่า " สารีบุตร อันเตवासิกของเธอเป็นผู้ว่าง่ายแลหรือ ?"

พระเถระ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า. เธอเป็นผู้ว่าง่ายเหลือเกิน เมื่อโทษไร ๆ ที่ข้าพระองค์แม้อกล่าวสอนอยู่. ไม่เคยโกรธเลย.

พระศาสดา. สารีบุตร เธอเมื่อได้สัททวิหาริกเห็นปานนี้ จะพึง รับผิดชอบต่ออะไร ?

พระเถระ. ข้าพระองค์พึงรับผิดชอบได้แม้มากทีเดียว พระเจ้าข้า.

พวกภิกษุสรรเสริญพระสารีบุตรและพระราชา

ภายหลังวันหนึ่ง พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า " ได้ยินว่า พระสารีบุตรเถระเป็นผู้กตัญญูทศเวที ระลึกถึงอุปการะสักว่าภิกษาทัพพีหนึ่ง ให้พราหมณ์ตกยากบวชแล้ว; แม้พระราชาเถระก็เป็นผู้อุทิศต่อ โอวาท ย่อมได้ท่านผู้ควรแก่การให้โอวาทเหมือนกันแล้ว."

พระศาสดาทรงแสดงอสังกตชาดก

พระศาสดาทรงสดับกถาของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น, ถึงในกาลก่อน สารีบุตรเป็นผู้

กัตถัญญกตเวทิมือนกัน" ดังนี้แล้ว เพื่อจะประกาศความนั้น จึงตรัส
อลินจิตตชาค* ในทุกนิบาตนี้ ให้พิสดารว่า:-

"เสนาหฺมูใหญ่อาศัยเจ้าอลินจิตตกุมาร รำเรียง
ทั่วกันแล้ว ได้ให้ช่างจับพระเจ้าโกศลทั้งเป็น ผู้ไม่
พอพระทัยด้วยราชสมบัติ, ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยนิสัย
อย่างนี้ เป็นผู้มีความเพียรอันปรารถแล้ว เจริญ
กุศลธรรมอยู่, เพื่อบรรลุนิพพานเป็นแดนเกษมจาก
โยคะ พึงบรรลุนิพพานเป็นที่สิ้นไปแห่งสังโยชน์
ทั้งปวงโดยลำดับ."

ได้ยินว่า ช่างตัวหนึ่งเที่ยวไปตัวเดียว รู้อุปการะที่พวกช่างไม้
ทำแล้วแค้น โดยภาวะคือทำให้หายโรค แล้วให้ลูกช่างตัวขาวปลอด
ในครั้งนั้น ได้เป็นพระสารีบุตรเถระแล้ว.

ภิกษุควรเป็นผู้ว่าง่ายอย่างพระราชา

พระศาสดาครั้นตรัสชาคกปรารถพระเถระอย่างนั้นแล้ว ทรง
ปรารถพระราชาเถระ ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุควรเป็น
ผู้ว่าง่ายเหมือนราชา, แม้อาจารย์ซึ่งโทษกล่าวสอนอยู่ ก็ไม่ควรโกรธ
อนึ่ง ควรเห็นบุคคลผู้ให้อิवाท เหมือนบุคคลผู้บอกขุมทรัพย์ให้จะนั้น
ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑. ข. ชา. ๒๗/ข้อ ๑๖๑. อรรถกถา. ๓/๒๓.

๑. นิธินว ปวตุตาริ ยํ ปตุเส วชชทสุสินิ

นิคคยหวาทิ เมธาวิ ตาทิสํ ปญฺทิตํ ภเช

ตาทิสํ ภขมานสุส เสยฺโย โหติ น ปาปิโย

"บุคคลพึงเห็นผู้มีปัญญาใด ซึ่งเป็นผู้กล่าว
นิกคหะ ชีโทย ว่าเป็นเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้,
พึงคบผู้มีปัญญาเช่นนั้น ซึ่งเป็นบัณฑิต, (เพราะว่า)
เมื่อคบท่านผู้เช่นนั้น มีแต่คุณอย่างประเสริฐ ไม่มี
โทษที่ลามก."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นิธินิ ได้แก่ หม้อแห่งขุมทรัพย์อัน
เต็มด้วยเงินทองเป็นต้น ซึ่งเขาฝังเก็บไว้ในที่นั้น ๆ

บทว่า ปวตุตาริ คือ เหมือนอย่างผู้ทำความอนุเคราะห์คนเข็ญใจ
ซึ่งเป็นอยู่โดยฝืดเคือง แล้วชักชวนว่า "ท่านจงมา, เราจักซื้อบาย
เลี้ยงชีพโดยสะดวกแก่ท่าน" ดังนี้แล้ว นำไปยังที่ขุมทรัพย์แล้ว เขยียด
มือออกบอกว่า "ท่านจงถือเอาทรัพย์นี้เลี้ยงชีพตามสบายเถิด."

วินิจฉัยในบทว่า วชชทสุสินิ ภิกษุผู้ชีโทยมี ๒ จำพวก คือ
ภิกษุคอยแสหาโทษ ด้วยคิดว่า "เราจักข่มภิกษุนั้นด้วยมารยาทอันไม่
สมควร หรือด้วยความพลั้งพลาดอันนี้ในท่ามกลางสงฆ์" ดังนี้ จำพวก ๑,
ภิกษุผู้ดำรงอยู่แล้วตามสภาพ ด้วยสามารถแห่งการอุ้มชูด้วยการแลดูโทษ
นั้น ๆ เพื่อประโยชน์จะารู้สิ่งที่ยังไม่รู้ เพื่อต้องการจะได้ตามถือเอาสิ่ง
ที่รู้แล้ว เพราะความเป็นผู้ปรารถนาความเจริญแห่งคุณมีศีลเป็นต้นแก่ผู้

นั่น จำพวก ๑; ภิกษุจำพวกหลังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประสงค์
ในบทว่า **วชฺชทสฺสสิน** นี้. คนซึ่งเญใจถูกผู้อื่นคุกคามก็ดี ตีก็ดี ซึ่งมุมทรัพย์
ให้ว่า "แกจงถือเอาทรัพย์นี้" ย่อมไม่ทำความโกรธ, มีแต่ปราโมทย์
อย่างเดียว ฉะนั้น; เมื่อบุคคลเห็นปานดังนั้น เห็นมารยาทมิบังควรก็ดี
ความพลั้งพลาดก็ดี แล้วบอกอยู่. ผู้รับบอกไม่ควรทำความโกรธ ควร
เป็นผู้ยินดีอย่างเดียว ฉะนั้น, ควรปวารณาทีเดียวว่า "ท่านเจ้าข้า
กรรมอันใหญ่ อันท่านผู้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นอาจารย์ เป็นอุปัชฌาย์ ของ
กระผมแล้ว ตั้งสอนอยู่กระทำแล้ว, แม้ต่อไป ท่านพึงโอวาทกระผม"
ดังนี้.

บทว่า **นิกฺคยฺหวาทิ** ความว่า ก็อาจารย์บางท่านเห็นมารยาท
อันมิบังควรก็ดี ความพลั้งพลาดก็ดี ของพวกศิษย์มีสัททวิหาริกเป็นอาทิ
แล้ว ไม่อาจเพื่อจะพูด ด้วยเกรงว่า "ศิษย์ผู้นี้อุปฐากเราอยู่ด้วยกิจวัตร
มิให้น้ำบ้วนปากเป็นต้น แก่เรา โดยเคารพ; ถ้าเราจักว่าเธอไซ้,
เธอจักไม่อุปฐากเรา, ความเสื่อมจักมีแก่เรา ด้วยอาการอย่างนี้" ดังนี้
ย่อมหาชื่อว่าเป็นผู้กล่าวนินคหะไม่, เธอผู้นั้นชื่อว่าเรียรายหายากเชื่อ,
ลงในศาสนานี้. ส่วนอาจารย์ใด เมื่อเห็นโทษปานนั้นแล้ว คุกคาม
ประณาม ลงทัณฑ์กรรม ไล่ออกจากวิหาร ตามสมควรแก่โทษ ให้ศึกษา
อยู่. อาจารย์นั้น ชื่อว่าผู้กล่าวนินคหะ แม้เหมือนอย่างพระสัมมาสัมพุทธ-
เจ้า. สมจริงอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสคำนี้ไว้ว่า "ดูก่อนอานนท์
เราจักกล่าวข่ม ๆ, ดูก่อนอานนท์ เราจักกล่าวยกย่อง ๆ ผู้ใดเป็นสาระ,
ผู้นั้นจักดำรงอยู่ได้."

บทว่า **เมธาวี** คือ ผู้ประกอบด้วยปัญญาอันรุ่งเรืองในธรรม.

บทว่า ตาทิสฺส เป็นต้น ความว่า บุคคลพึงคบ คือพึงเข้าไปนั่ง
ใกล้ บัณฑิตเห็นปานนั้น, เพราะเมื่ออันเตวาสิกคบอาจารย์เช่นนั้นอยู่,
คุณอย่างประเสริฐย่อมมี โทษที่ลามกย่อมไม่มี คือมีแต่ความเจริญอย่าง
เดียว ไม่มีความเสื่อมเสีย.

ในที่สุดเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดาปัตติผล
เป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระราชเถระ จบ.

๒. เรื่องภิกษุอัสสชิและปุนัพพสุกะ [๖๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุอัสสชิ และปุนัพพสุกะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "โอวเพยยานุสาเสยฺย" เป็นต้น . ก็เทศนาตั้งขึ้นแล้วที่กัฎฐาคีรี.

ภิกษุลามกต้องถูกบัพพาชนียกรรม

ดังได้สดับมา ภิกษุ ๒ รูปนั้น แม้เป็นสัทธจะจาริกของพระ-
อัครสาวกก็จริง, ถึงอย่างนั้น เธอก็กลายเป็นอัสชชิ เป็นภิกษุชั่ว.
ภิกษุ ๒ รูปนั้น เมื่ออยู่ที่กัฎฐาคีรี กับภิกษุ ๕๐๐ รูป ซึ่งเป็นบริวาร
ของตน (ล้วน) เป็นผู้ชั่วช้า ทำอนาจารหลายอย่างหลายประการ
เป็นต้น ปลุกต้นไม้กระถางเองบ้าง ใช้ให้เขาปลุกบ้าง ทำกรรมแห่ง
ภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล เลี้ยงชีพด้วยปัจจัยอันเกิดแต่กรรมนั้น ได้ทำ
อาวาสนั้นมิให้เป็นที่อยู่แห่งพวกภิกษุมิศีลเป็นที่รัก. พระศาสดาทรงสดับ
ข่าวนั้นแล้ว ตรัสเรียกพระอัครสาวกทั้งสองพร้อมด้วยบริวารมา เพื่อ
ทรงประสงค์ทำบัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุพวกนั้นแล้ว ตรัสว่า "สารีบุตร
และโมคคัลลานะ เธอพากันไปเถิด. ในภิกษุเหล่านั้น เหล่าใดไม่เชื่อฟัง
คำของเธอ. จงทำบัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น; ส่วนเหล่าใดเชื่อฟัง
คำ, จงว่ากล่าวพร้าสอนภิกษุเหล่านั้น, ธรรมดาผู้ว่ากล่าวสอน ย่อมไม่เป็น
ที่รักของผู้ที่ไม่ใช่บัณฑิตเท่านั้น, แต่เป็นที่รักที่ชอใจของบัณฑิต

ทั้งหลาย" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบบุณฺสนธิแสดงธรรม จึงได้ตรัสพระ-
คาถานี้ว่า:-

๒. โอทยานุสาเสยย อสพฺภา จ นีวารเย

สตฺ หิ โส ปิโย โหติ อสตฺ โหติ อปิโย.

"ผู้ใดฟังว่ากล่าว ฟังสอน และฟังห้ามจาก
ธรรมของอัสตบุรุษ, ผู้นั้นแล ย่อมเป็นที่รักของ
อัสตบุรุษทั้งหลาย, ไม่เป็นที่รักของพวกอัสตบุรุษ."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โอทยเย ความว่า เมื่อเกิดเรื่อง
ขึ้นแล้ว จึงกล่าว ชื่อว่ายอมโอวาท, เมื่อยังไม่เกิดเรื่อง ชื่อว่า
ยังไม่มาถึง ด้วยสามารถเป็นต้นว่า "แม่โทยจะฟังมีแก่ท่าน" ดังนี้
ชื่อว่ายอมอนุสาสน์; กล่าวต่อหน้า ชื่อว่ายอมโอวาท, ส่งทูตหรือสาสน์
ไปในที่ลับหลัง ชื่อว่ายอมอนุสาสน์. แม้กล่าวคราวเดียว ชื่อว่ายอม
โอวาท, กล่าวบ่อยๆ ชื่อว่ายอมอนุสาสน์. อีกอย่างหนึ่งกำลังโอวาท
นั้นแล ชื่อว่าอนุสาสน์ ฟังกล่าวสั่งสอนอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้.

บทว่า อสพฺภา ความว่า ฟังห้ามจากอกุศลธรรม ฟังให้ตั้งอยู่
ในกุศลธรรม. บทว่า สตฺ ความว่า บุคคลเห็นปานนี้นั้น ย่อมเป็น
ที่รักแห่งอัสตบุรุษทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น; แต่ผู้ว่ากล่าว ผู้สั่งสอน
นั้น ย่อมไม่เป็นที่รักแห่งพวกที่ไม่เห็นธรรม มีปรโลกอันข้ามล่วงแล้ว
ผู้เห็นแก่อำมิส บวชเพื่อประโยชน์แก่การเลี้ยงชีพเหล่านั้น ชื่อว่าอัสตบุรุษ
ผู้ทิ่มแทงด้วยหอกคือปากอย่างนั้นว่า " ท่านไม่ใช่อุปัชฌาย์อาจารย์ของพวกเขา

เรา, ว่ากล่าวพวกเราทำไม?"

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลูลอริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้นแล้ว.

ฝ่ายพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ไปที่ภิกษุคิรีนั้น ว่ากล่าว
สั่งสอนภิกษุเหล่านั้นแล้ว. ในภิกษุเหล่านั้น บางพวกก็รับโอวาท ตั้งใจ
ประพฤติปฏิบัติ, บางพวกก็สึกไป, บางพวกต้องปีพพาชนิยกรรม ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุอัสนชิและปุณฺพพสุกะ จบ.

๓. เรื่องพระฉันทนเถระ [๖๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระฉันทนเถระ
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "น ภเช ปาปก มิตฺเต" เป็นต้น.

พระฉันทนเถระดำพระอัครสาวก

ดังได้สดับมา ท่านพระฉันทนนั้นดำพระอัครสาวกทั้งสองว่า
"เราเมื่อตามเสด็จออกมหาเนษกรรมณ์ กับพระลูกเจ้าของเราทั้งหลายใน
เวลานั้น มิได้เห็นผู้อื่นแม้สักคนเดียว, แต่บัดนี้ ท่านพวกนี้เที่ยวกล่าวว่
เราชื่อสารีบุตร, เราชื่อโมคคัลลานะ, พวกเราเป็นอัครสาวก." พระ-
ศาสดาทรงสดับข่าวนั้นแต่สำนักภิกษุทั้งหลายแล้ว รับสั่งให้หาพระฉันท-
นเถระมา ตรัสสอนแล้ว. ท่านนี้ในชั่วขณะนั้นเท่านั้น ยังกลับไปดำพระ-
เถระทั้งหลายเหมือนอย่างนั้นอีก. พระศาสดารับสั่งให้หาท่านซึ่งกำลังดำ
มาแล้ว ตรัสสอนอย่างนั้นถึง ๓ ครั้งแล้ว ตรัสเตือนว่า "ฉันทน ชื่อว่า
อัครสาวกทั้งสองเป็นกัลยาณมิตร เป็นบุรุษชั้นสูงของเธอ, เธอจงเสพ
จงคบกัลยาณมิตรเห็นปานนี้" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดง
ธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๓. น ภเช ปาปก มิตฺเต น ภเช ปุริสาธเม
 ภเชถ มิตฺเต กุลยาเณ ภเชถ ปุริสุตฺตเม.

**"บุคคลไม่ควรลปปาปมิตร ไม่ควรคบบุรุษต่ำช้า
ควรคบกัลยาณมิตร ควรคบบุรุษสูงสุด."**

แก้อรธ

เนื้อความแห่งพระคานานั้นว่า "คนผู้ยินดีในอกุศลกรรม มีกาย
ทujurิดเป็นต้น ชื่อว่าปาปมิตร, คนผู้ชักนำในเหตุอันไม่สมควร มีการ
ตัดช่องเป็นต้นก็ดี อันต่างโดยการแสวงหาไม่ควร ๒๑ อย่างก็ดี ชื่อว่า
บุรุษต่ำช้า. อนึ่ง ชน ๒ จำพวกนั้น ชื่อว่าเป็นทั้งปาปมิตร ทั้งบุรุษ
ต่ำช้า; บุคคลไม่ควรคบ คือไม่ควรนั่งใกล้เขาเหล่านั้น; ฝ่ายชนผู้ผิ
ตรงกันข้าม ชื่อว่าเป็นทั้งกัลยาณมิตร ทั้งสัตบุรุษ, บุคคลควรคบ คือ
ควรนั่งใกล้ท่านเหล่านั้น.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุอรุณผลทั้งหลาย มี
โศคาปัตติผลเป็นต้นแล้ว.

พระศาสดาตรัสสั่งให้ลงพรหมทัณฑ์พระฉันทะ

ฝ่ายพระฉันทะเถระ แม้ได้ฟังพระโอวาทแล้ว ก็ยังคำขู่พวกภิกษุ
อยู่อีกเหมือนนัยก่อนนั่นเอง. แม้พวกภิกษุก็กราบทูลแด่พระศาสดาอีก.
พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรายังมีชีวิตอยู่ พวกเธอจักไม่อาจ
เพื่อให้ฉันทะสำเหนียกได้, แต่เมื่อเราปรินิพพานแล้ว จึ่งจักอาจ" ดังนี้
แล้ว, เมื่อท่านพระอานนท์ทูลถาม ในเวลาจวนจะเสด็จปรินิพพานว่า
"พระเจ้าข้า อันพวกข้าพระองค์จะพึงปฏิบัติในพระฉันทะเถระอย่างไร ?
จึ่งตรัสบังคับว่า "อานนท์ พวกเธอพึงลงพรหมทัณฑ์แก่ฉันทะเถระภิกษุเถิด."

๑. ปรมัตถโชติกา หน้า ๒๖๕.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้า 298

พระนันทนั้น เมื่อพระศาสดาเสด็จปรินิพพานแล้ว ได้ฟัง
พรหมทัณฑ์ ที่พระอนนทเถระยกขึ้นแล้ว มีทุกข์ เสียใจ ล้มสลบ
ถึง ๓ ครั้ง แล้วจึงวอนว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านอย่าให้กระผม
ฉิบหายเลย" ดังนี้แล้ว บำเพ็ญวัตรอยู่โดยชอบ ต่อกาลไม่นานนัก
ก็บรรลุพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิตาทั้งหลายแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องพระนันทเถระ จบ.

๔. เรื่องพระมหากัปปินเถระ [๖๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระมหากัปปินเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ธมฺมปีติ สุขํ เสติ" เป็นต้น. ในเรื่องนั้น มีอนุพุทธิกถา ดังต่อไปนี้ :-

พระปัจเจกพุทธเจ้าทูลขอหัตถกรรมทำเสนาสนะ

ได้ยินว่า ในอดีตกาล ท่านพระมหากัปปินะ มีอภินิหารได้ทำไว้ เทียบบาทมูลของพระพุทธรเจ้า ทรงพระนามว่าปทุมุตตระ ท่องเที่ยวอยู่ในสังสาร เกิดเป็นนายช่างหูกผู้เป็นหัวหน้า ในบ้านช่างหูกแห่งหนึ่งในที่ไม่ไกลแต่กรุงพาราณสี. ครั้งนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าประมาณพันองค์ อยู่ในหิมวันตประเทศ ๘ เดือน อยู่ในชนบท ๔ เดือนอันเป็นฤดูฝน. คราวหนึ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น พักอยู่ในที่ไม่ไกลแต่กรุงพาราณสี แล้วส่งพระปัจเจกพุทธเจ้า ๒ รูปไปยังสำนักพระราชาด้วยคำว่า "ท่านทั้งหลายจงทูลขอหัตถกรรมเพื่อประโยชน์แก่การทำเสนาสนะ." ก็ในกาลนั้น เป็นคราววัปมงคลแรกนาขวัญของพระราชา. ท้าวเธอทรงสดับว่า "ได้ยินว่า พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายมา" จึงเสด็จออกไป ตรัสถามถึงเหตุที่มา แล้วตรัสว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ วันนี้ยังไม่มีโอกาส, (เพราะ) พรุ่งนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายจะมีการมงคลแรกนาขวัญ, ข้าพเจ้าจักทำใน

วันที่ ๓ ไม่ทรงอาราธนาพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายไว้เลย เสด็จเข้าไปแล้ว. พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายคิดว่า "เราทั้งหลายจักเข้าไปสู่บ้านอื่น" หลีกไปแล้ว.

พวกบ้านช่างหูกทำบุญ

ในขณะนั้น ภรรยาของนายช่างหูกผู้หัวหน้า ไปสู่กรุงพาราณสี ด้วยกิจบางอย่าง เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น นมัสการแล้วถามว่า "ท่านผู้เจริญ พระผู้เป็นเจ้ามาในกาลมิใช่เวลา เพราะเหตุไร ?" ได้ทราบความเป็นไปนั้นตั้งแต่ต้น เป็นหญิงมีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยปัญญา นิมนต์ว่า "ท่านผู้เจริญ ขอท่านทั้งหลายจงรับภิกษาของดิฉันทั้งหลาย ในวันพรุ่งนี้."

พระปัจเจก. น้องหญิง พวกเรามีมาก.

หญิง. มีประมาณเท่าไร ? เจ้าข้า.

พระปัจเจก. มีประมาณพันรูป น้องหญิง.

หญิงนั้นกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ พวกดิฉันมีประมาณพันคน อยู่ในบ้านนี้, คนหนึ่ง ๆ จักถวายภิกษาแด่พระผู้เป็นเจ้ารูปหนึ่ง ๆ ขอท่านทั้งหลาย จงรับภิกษาเถิด, ดิฉันคนเดียวจักให้ทำแม่ที่อยู่แก่ท่านทั้งหลาย."

พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายรับ (อาราธนา) แล้ว. นางเข้าไปสู่บ้าน ป่าวร้องว่า "เราเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าประมาณพันองค์ นิมนต์ไว้แล้ว, ท่านทั้งหลายจงจัดแจงที่เป็นที่นั่งแด่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย, จงจัดอาหาร วัตถุทั้งหลายมีข้าวต้มและข้าวสวยเป็นต้น แด่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายเถิด" แล้วให้สร้างปะรำในท่ามกลางบ้าน ลาดอาสนะไว้ในวันรุ่งขึ้น จึงให้

นิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายนั่ง อังคาสด้วยโกชนะอันประณีต ในเวลาเสร็จภัตกิจ จึงพาหญิงทั้งหมดในบ้านนั้น พร้อมกับหญิงเหล่านั้น นมัสการพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายแล้ว รับเอาปฏิญญาเพื่อประโยชน์แก่การอยู่ตลอดไตรมาส แล้วป่าวร้องชาวบ้านอีกว่า "แม่และพ่อทั้งหลาย บุรุษคนหนึ่ง ๆ แต่ตระกูลหนึ่ง ๆ จงถือเอาเครื่องมือมีดเป็นต้น เข้าไปสู่ป่า นำเอาทัพสัมภาระมาสร้างที่เป็นที่อยู่ของพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย."

พวกชาวบ้านตั้งอยู่ในถ้อยคำของนางแล้ว คนหนึ่ง ๆ ทำที่แห่งหนึ่ง ๆ แล้วให้สร้างศาลามุงด้วยใบไม้พื้นหลัง พร้อมกับที่พักกลางคืน และกลางวัน แล้วอุปัฏฐากพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้เข้าจำพรรษาในบรรณศาลาของตน ๆ ด้วยตั้งใจว่า "เราจักอุปัฏฐากโดยเคารพ. เราจักอุปัฏฐากโดยเคารพ."

ในเวลาออกพรรษาแล้ว นางชักชวนว่า "ท่านทั้งหลายจงตระเตรียมผ้าเพื่อจีวร (ถวาย) แต่พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายผู้อยู่จำพรรษาในบรรณศาลาของตน ๆ เกิด," แล้วให้ถวายจีวรมีค่าพันหนึ่ง แต่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ๆ. พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายออกพรรษาแล้ว ทำอนุโมทนาแล้วก็หลีกไป.

อานิสงส์ทานทำให้เกิดในดาวดึงส์

แม้พวกชาวบ้าน ครั้นทำบุญนี้แล้ว จูติจากอัฐภานันแล้วเกิดในภพดาวดึงส์ ได้มีความว่าขณะเทวบุตรแล้ว. เทวบุตรเหล่านั้น เสวยทิพยสมบัติในภพดาวดึงส์นั้น ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระ-

นามว่ากัสสปะ (มา) เกิดในเรือนของกุกุมพี ในกรุงพาราณสี. หัวหน้าช่างหูกได้เป็นบุตรของกุกุมพีผู้ใหญ่. ฝ่ายภรรยาของเขา ก็ได้เป็นธิดาของกุกุมพีผู้ใหญ่เหมือนกัน. หญิงเหล่านั้นแม่ทั้งหมด ถึงความเจริญวัยแล้ว เมื่อจะไปสู่ตระกูลสามี ก็ได้ไปสู่เรือนของบุรุษเหล่านั้นนั่นแล.

กุกุมพีถวามหาทาน

ต่อมาวันหนึ่ง เขาป่าวร้องการฟังธรรมในวิหาร กุกุมพีเหล่านั้นแม่ทั้งหมด ได้ยินว่า "พระศาสดาจะทรงแสดงธรรม ปรีชากันว่า "เราทั้งหลายจักฟังธรรม" แล้วได้ไปสู่วิหารกับภรรยา. ในขณะที่ชนเหล่านั้น เข้าไปสู่ท่ามกลางวิหาร ฝนได้ตั้งเค้าแล้ว. บรรพชิตทั้งหลายมีสามเณรเป็นต้น ผู้เป็นกุกุมพีหรือเป็นญาติของชนเหล่าใดมีอยู่; ชนเหล่านั้นก็เข้าไปสู่บริเวณของบรรพชิตเหล่านั้น. แต่กุกุมพีเหล่านั้นไม่อาจจะเข้าไปในที่ไหน ๆ ได้ เพราะความที่กุกุมพีหรือญาติเห็นปานนั้นไม่มี ได้ยินอยู่ท่ามกลางวิหารนั่นเอง.

ลำดับนั้น กุกุมพีผู้เป็นหัวหน้า จึงกล่าวกะกุกุมพีผู้บริวารเหล่านั้นว่า "ท่านทั้งหลาย จงดูอาการอันน่าเกลียดของพวกเรา, ธรรมดา กุกุมพีทั้งหลาย ละอายด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้ สมควรแล้ว."

บริวาร. นาย พวกเราจะทำอย่างไรเล่า?

กุกุมพี. พวกเราถึงอาการอันน่าเกลียดนี้ เพราะไม่มีสถานที่ซึ่งมีคนอื่นเคียงกัน, เราทั้งหมดรวมทรัพย์กัน สร้างบริเวณเถอะ.

บริวาร. คีละ นาย.

คนผู้หัวหน้า ได้ให้ทรัพย์พันหนึ่ง, ชนที่เหลือให้คนละ ๕๐๐,

พวกหญิงให้คนละ ๒๕๐. คนเหล่านั้นรวบรวมทรัพย์นั้นแล้วเริ่ม (สร้าง) ชื่อบริเวณใหญ่ เพื่อประโยชน์เป็นที่ประทับของพระศาสดาซึ่งมีเรือนยอด พันหลังเป็นบริวาร. เมื่อทรัพย์ไม่เพียงพอ เพราะความที่นวักรรมเป็น งานใหญ่, จึงได้ออกอีกคนละกึ่ง จากทรัพย์ที่ตนให้แล้วในก่อน. เมื่อ บริเวณเสร็จแล้ว. คนเหล่านั้นเมื่อจะทำการฉลองวิหาร จึงถวายมหาทาน แก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอด ๗ วัน แล้วจัดจีวรเพื่อภิกษุ สองหมื่นรูป.

ภรรยาของกุฎุมพีถวายดอกอังกาบ

ฝ่ายภรรยาของกุฎุมพีผู้เป็นหัวหน้า ไม่ทำให้มีส่วนเสมอด้วยชน ทั้งหมด ตั้งอยู่ด้วยปัญญาของตน คิดว่า "เราจักบูชาพระศาสดาทำให้ ยิ่ง (กว่าเขา)" จึงถือเอาผอบดอกอังกาบ กับผ้าสาฎกมีสีดงดอกอังกาบ ราคาพันหนึ่ง ในเวลาอนุโมทนา บูชาพระศาสดาด้วยดอกอังกาบแล้ว วางผ้าสาฎกนั้นไว้ แทบบาทมูลของพระศาสดาตั้งความปรารถนาว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอสตรีระของหม่อมฉันจงมีสีดงดอกอังกาบนี้แหละ ในที่หม่อมฉันเกิดแล้ว ๆ, และขอหม่อมฉันจงมีนามว่า อโนชา นั้นแล."

พระศาสดาได้ทรงทำอนุโมทนาว่า "จงสำเร็จอย่างนั้นเถิด."

กุฎุมพีภรรยาและบริวารเกิดในราชตระกูล

คนเหล่านั้นแม้ทั้งหมด ดำรงอยู่จนตลอดอายุแล้ว จุตินิพพานแล้ว ก็เกิดในเทวโลก ในพุทธรูปบาทกาลนี้ จุตินิพพานแล้ว. กุฎุมพีผู้เป็นหัวหน้าเกิดในราชตระกูล ในกุกกุฎวดีนคร ถึงความเจริญ

วัยแล้ว ได้เป็นพระราชาพระนามว่า พระเจ้ามหาภักปิณะ, คนที่เหลือ
วัยเกิดในตระกูลอำมาตย์; ภรรยาของกุกุมพีผู้เป็นหัวหน้าเกิดในราชตระกูล
ในสาครนคร ในมัทรัฐ, พระนางได้มีพระสรีระเช่นกับสีดอกอังกาบ
นั้นเทียว, พระญาติขานพระนามแก่พระนางว่า "อโนชา" นั้นแล.
พระนางทรงถึงความเจริญวัยแล้ว ก็ไปสู่พระราชมณเฑียรของพระเจ้า
ภักปิณะ ได้เป็นพระเทวีมีพระนามว่าอโนชาแล้ว, แม้หญิงทั้งหลายที่เหลือ
เกิดในตระกูลอำมาตย์ทั้งหลายถึงความเจริญวัยแล้ว ก็ได้ไปสู่เรือนแห่ง
บุตรอำมาตย์เหล่านั้นเหมือนกัน. คนเหล่านั้นแม้ทุกคน ได้เสวยสมบัติ
เช่นกับสมบัติของพระราช. ในกาลใด พระราชาทรงประดับ เครื่องอั่ง-
การทั้งปวง ทรงช้างเทียวไป; ในกาลนั้น แม้คนเหล่านั้นก็เทียวไปเหมือน
อย่างนั้น. เมื่อพระราชเสด็จเทียวไปด้วยม้าหรือด้วยรถ, แม้คนเหล่านั้น
ก็เทียวไปเหมือนอย่างนั้น. คนเหล่านั้นเสวยสมบัติร่วมกัน ด้วยอานุภาพ
แห่งบุตรที่ทำร่วมกัน ด้วยประการฉะนี้.

ก็ม้าของพระราชามีอยู่ ๕ ตัว คือ "ม้าชื่อพละ ๑ พลาหนะ ๑
ปุปะสะ ๑ ปุปะพลาหนะ ๑ สุปัตตะ ๑. บรรดาม้าเหล่านั้น ม้าชื่อ
สุปัตตะ พระราชาทรงเอง. ม้า ๔ ตัว นอกนี้ ได้พระราชทานแก่พวกม้า
ใช้ เพื่อประโยชน์นำข้าวสารมา.

พระราชให้สืบข้าวพระรัตนตรัย

พระราชให้ม้าใช้เหล่านั้น บริโภคแต่เช้าตรู่แล้ว ทรงส่งไปด้วย
พระดำรัสว่า "พวกท่านไปเถิด, เทียวไป ๒ หรือ ๓ โยชน์แล้วทราบ
ว่าพระพุทฺธ พระธรรม หรือพระสงฆ์อุบัติแล้ว จงนำข้าวที่ให้เกิดสุข

มาแก่เรา." ม้าใช้เหล่านั้น ออกโดยประตูทั้ง ๔ เทียวไปได้ ๒-๓ โยชน์
ไม่ได้ข่าวแล้วก็กลับ.

พระราชาก็ข่าวพระรัตนตรัยจากพ่อค้าม้า

ต่อมาวันหนึ่ง พระราชาทรงม้าชื่อสุปิตตะ อันอำมาตย์พันหนึ่ง
แวดล้อม เสด็จไปพระราชอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นพวกพ่อค้าประมาณ
๕๐๐ ผู้มีร่างกายอ่อนเพลียกำลังเข้าสู่พระนคร แล้วทรงดำริว่า "ชนเหล่านี้
ลำบากในการเดินทางไกล. เราจักได้ฟังข่าวคืออย่างหนึ่งจากสำนักแห่งชน
เหล่านี้เป็นแน่ " จึงรับสั่งให้เรียกพ่อค้าเหล่านั้นมาแล้วตรัสถามว่า "ท่าน
ทั้งหลายมาจากเมืองไหน ?"

พ่อค้า. พระเจ้าข้า พวกข้าพระองค์มาจากนครชื่อสาวัตถิซึ่งมีอยู่
ในที่สุดประมาณ ๑๒๐ โยชน์ แต่พระนครนี้.

พระราช. ก็ข่าวอะไร ๆ อุบัติขึ้นในประเทศของพวกท่านมี
อยู่หรือ ?

พ่อค้า. พระเจ้าข้า ข่าวอะไร ๆ อย่างอื่นไม่มี, แต่พระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้ว.

พระราชามีพระสรีระอันปีติมีวรรณะ ๕ ถูกต้องแล้ว ในทันใด
นั้นนั่นเอง ไม่อาจเพื่อจะกำหนดอะไร ๆ ได้ ทรงยับยั้งอยู่ครู่หนึ่งแล้ว
ตรัสถามว่า "พวกท่านกล่าวอะไร ? พ่อ." พวกพ่อค้ากราบทูลว่า
"พระเจ้าข้า พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้ว." แม้ครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓
พระราชาก็ทรงยับยั้งอยู่เหมือนอย่างนั้น, ในวาระที่ ๔ ตรัสถามว่า พวก
ท่านกล่าวอะไร ? พ่อ" เมื่อพ่อค้าเหล่านั้น กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้ว." จึงตรัสว่า "พ่อทั้งหลาย เราให้ทรัพย์แก่พวกท่านแสนหนึ่ง" แล้วตรัสถามว่า "ข้าวอะไร ๆ แม้อื่นอีก มีอยู่หรือ? พ่อ." พวกพ่อค้ากราบทูลว่า "มีอยู่ พระเจ้าข้า, พระธรรมอุบัติขึ้นแล้ว." พระราชาทรงสดับแม่ค้ำนั้นแล้ว ทรงยับยั้งอยู่ตลอด ๓ วาระโดยนัยก่อนนั้นแล. ในวาระที่ ๔ เมื่อพวกพ่อค้ากราบทูลบทว่า "ธมฺโม" จึงตรัสว่า "แม่ในเพราะะบนี้ เราให้ทรัพย์แก่พวกท่านแสนหนึ่ง" แล้วตรัสถามว่า "ข้าวแม้อื่นอีก มีอยู่หรือ? พ่อ." พวกพ่อค้ากราบทูลว่า "พระเจ้าข้า มีอยู่, พระสังฆรัตนะอุบัติขึ้นแล้ว." พระราชาทรงสดับแม่ค้ำนั้นแล้วทรงยับยั้งอยู่ตลอด ๓ วาระอย่างนั้นเหมือนกัน, ในวาระที่ ๔ เมื่อพวกพ่อค้ากราบทูลบทว่า "สงฺโฆ" จึงตรัสว่า "แม่ในเพราะะบนี้ เราให้ทรัพย์แก่พวกท่านแสนหนึ่ง" แล้วทรงเลดูอำมาตย์พื่นหนึ่งตรัสถามว่า "พ่อทั้งหลาย พวกท่านจักทำอย่างไร?"

อำมาตย์. พระเจ้าข้า พระองค์จักทรงทำอย่างไรเล่า?

พระราชา. พ่อทั้งหลาย เราได้สดับว่า 'พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้ว, พระธรรมอุบัติขึ้นแล้ว, พระสงฆ์อุบัติขึ้นแล้ว จักไม่กลับอีก, เราจักอุทิศต่อพระศาสดาไปบวชในสำนักของพระองค์.

อำมาตย์. แม่ข้าพระองค์ทั้งหลาย ก็จักบวชพร้อมด้วยพระองค์พระเจ้าข้า.

พระราชาออกผนวชพร้อมกับอำมาตย์

พระราชารับสั่งให้เจ้าพนักงานอาลักษณ์จารึกอักษรลงในแผ่นทองแล้ว ตรัสกะพวกพ่อค้าว่า "พระเทวีพระนามว่าอโนชา จักพระราช-

ทานทรัพย์ ๓ แสนแก่พวกท่าน; ก็แลพวกท่านพึงทูลอย่างนี้ว่า 'ได้
ยินว่า พระราชาทรงสละความเป็นใหญ่ถวายพระองค์แล้ว, พระองค์จึง
เสวยสมบัติตามสบายเถิด; ก็ถ้าพระเทวีจักรีตรัสถามพวกท่านว่า 'พระราชา
เสด็จไปที่ไหน?' พวกท่านพึงทูลว่า 'พระราชาตรัสว่าจักบวชอุทิศ
พระศาสดา' แล้วก็เสด็จไป

แม้อำมาตย์ทั้งหลายก็ส่งข่าวไปแก่ภรรยาของตน ๆ อย่างนั้นเหมือน
กัน. พระราชาทรงส่งพวกพ่อค้าไปแล้ว อันอำมาตย์พันหนึ่งแควดล้อม
เสด็จออกไปในขณะนั้นนั่นแล.

ในวันนั้น แม้พระศาสดาเมื่อทรงตรวจคฤศตวโลกในกาลโกสิรู้ง
ได้ทอดพระเนตรเห็นพระเจ้ามหากัปปินะพร้อมทั้งบริวาร ทรงดำริว่า
"พระเจ้ามหากัปปินะนี้ ได้ทรงสละความที่รัดนะ ๓ อุบัติขึ้นแต่สำนัก
ของพวกพ่อค้าแล้ว ทรงบูชาคำของพ่อค้าเหล่านั้นด้วยทรัพย์ ๓ แสน
ทรงสละราชสมบัติ อันอำมาตย์พันหนึ่งแควดล้อม ทรงประสงค์เพื่อจะ
ผนวช อุทิศเรา จักเสด็จออกไปในวันพรุ่งนี้, ท้าวเธอพร้อมทั้งบริวาร
จักบรรลुพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภทาทั้งหลาย, เราจักทำการต้อนรับ
ท้าวเธอ" ดังนี้แล้ว ในวันรุ่งขึ้น ทรงบาตรและจีวรด้วยพระองค์เอง
ทีเดียวกว่า เสด็จต้อนรับสิ้นทาง ๑๒๐ โยชน์ คุงพระเจ้าจักรพรรดิทรง
ต้อนรับกำนันละนั้น ประทับนั่งเปล่งพระรัศมี มีวรรณะ ๖ ภายใต้โคน
ต้นนิโครธริมฝั่งแม่น้ำจันทกานที.

ฝ่ายพระราชาเสด็จมาถึงแม่น้ำแห่งหนึ่งแล้ว ตรัสถามว่า "นี่ชื่อ
แม่น้ำอะไร?"

อำมาตย์. ชื่ออารวปัจฉานที พระเจ้าข้า.

พระราชา. พ่อทั้งหลาย แม่น้ำนี้ประมาณเท่าไร ?

อำมาตย์. โดยลึก คาเวศหนึ่ง, โดยกว้าง ๒ คาเวศ พระเจ้าข้า.

พระราชา. ก็ในแม่น้ำนี้ เรือหรือแพมีไหม ?

อำมาตย์. ไม่มี พระเจ้าข้า.

พระราชาตรัสว่า " เมื่อเราทั้งหลายมัวหาหนทางมีเรือเป็นต้น, ชาติ
ย่อมนำไปสู่ชรา, ชราย่อมนำไปสู่มรณะ, เราไม่มีความสงสัย ออกบวช
อุทิศพระรัตนตรัย. ด้วยอนุภาพแห่งพระรัตนตรัยนั้น น้ำนี้ อย่าได้
เป็นเหมือนน้ำเลย" ดังนี้แล้ว ทรงระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ระลึกถึง
พุทธานุสสติว่า " แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า" เป็นต้น พร้อมทั้งบริวารเสด็จไปบน
หลังน้ำด้วยม้าพันธ์หนึ่ง. ม้าสินธพทั้งหลายก็วิ่งไป จูจวิ่งไปบนหลังแผ่น
หิน. ปลายกีบก็ไม่เปียก."

พระราชาเสด็จข้ามแม่น้ำแล้ว เสด็จไปข้างหน้า ทอดพระเนตร
เห็นแม่น้ำอื่นอีก จึงตรัสถามว่า "แม่น้ำนี้ชื่ออะไร ?"

อำมาตย์. ชื่อนิลวาหนานที พระเจ้าข้า.

พระราชา. แม่น้ำนี้ประมาณเท่าไร ?"

อำมาตย์. ทั้งส่วนลึก ทั้งส่วนกว้าง ประมาณกึ่งโยชน์พระเจ้าข้า.
คำที่เหลือก็เช่นกับคำก่อนนั้นแล.

ก็พระราชา ทอดพระเนตรเห็นแม่น้ำนั้นแล้ว ทรงระลึกถึงธรรมา-
นุสสติว่า "พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว" เป็นต้นเสด็จไป
๑. ถ้าบาลีเป็น อุกคาเนว เตมีสุ ก็แปลว่า ปลายกีบเท่านั้น เปียกน้ำ.

แล้ว. ครั้นเสด็จข้ามแม่น้ำแม่น้ำนั้นไปได้แล้ว ทอดพระเนตรเห็นแม่น้ำ
อื่นอีก จึงตรัสถามว่า "แม่น้ำนี้ชื่ออะไร?"

อำมาตย์. แม่น้ำนี้ชื่อว่าจันทภาคานที พระเจ้าข้า.

พระราชา. แม่น้ำนี้ประมาณเท่าไร?

อำมาตย์. ทั้งส่วนลึก ทั้งส่วนกว้าง ประมาณโยชน์หนึ่ง พระ-
เจ้าข้า.

คำที่เหลือก็เหมือนกับคำก่อนนั้นแล.

ส่วนพระราชาทอดพระเนตรเห็นแม่น้ำนี้แล้ว ทรงระลึกถึงสังฆา-
นุสสติว่า "พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว"
เป็นต้น เสด็จไปแล้ว. ก็เมื่อเสด็จข้ามแม่น้ำนั้นไป ได้ทอดพระเนตร
เห็นพระรัศมีมีวรัณะ ๖ แต่พระสรีระของพระศาสดา. กิ่งค่าคบ และใบ
แห่งต้นนิโครธ ได้เป็นราวกะว่าสำเร็จด้วยทองคำ.

พระราชาและอำมาตย์ได้บรรลุคุณวิเศษ

พระราชาทรงดำริว่า "แสงสว่างนี้ ไม่ใช่แสงจันทร์, ไม่ใช่แสง
อาทิตย์, ไม่ใช่แสงสว่างแห่งเทวดา มาร พรหม นาค ครุฑเป็นต้น
ผู้ใดผู้หนึ่ง เราอุทิศพระศาสดามาอยู่ จักเป็นผู้อันพระมหาโคดมพุทธเจ้า
ทรงเห็นแล้วโดยแน่แท้." ในทันใดนั้นนั้นแล ท้าวเธอเสด็จลงจาก
หลังม้าทรงน้อมพระสรีระ เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ตามสายพระรัศมี เสด็จ
เข้าไปภายในแห่งพระพุทธรัศมี ราวกะว่าค้ำลงไปในมโนสิลารส ถวาย
บังคมพระศาสดาแล้ว ประทับนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่งพร้อมทั้งอำมาตย์
พันหนึ่ง

พระศาสดาทรงแสดงอนุบุพเพกขาแล้ว. ในเวลาจบเทศนาพระราชาร่วมด้วยบริวาร ตั้งอยู่แล้วในโศดาปัตติผล. ลำดับนั้นชนเหล่านั้นทั้งหมด ลุกขึ้นทูลขอบรรพชาแล้ว.

พระศาสดาทรงใคร่ครวญว่า "บาตรจีวรสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์ของกุลบุตรเหล่านี้ จักมาหรือหนอแล?" ทรงทราบว่ " กุลบุตรเหล่านี้ ได้ถวายจีวรพันผืน ได้พระปัจเจกพุทธเจ้าพันองค์, ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสป ได้ถวายจีวรสองหมื่น แม่แก่ภิกษุสองหมื่นรูป, ความมาแห่งบาตรและจีวรอันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์ของกุลบุตรเหล่านี้ ไม่น่าอัศจรรย์" ดังนี้แล้ว ทรงเหยียดพระหัตถ์ขวา ตรัสว่า " ท่านทั้งหลายจงเป็นภิกษุมาเถิด. ท่านทั้งหลายจงประพาศิพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด." ทันใดนั้นนั่นเองกุลบุตรเหล่านั้นเป็นราวกะพระเถระมีพรรษาตั้ง ๑๐๐ ทรงบริวาร ๘ เหาะขึ้นสู่เวหาส กลับลงมาถวายบังคมพระศาสดานั่งอยู่แล้ว.

พระนางอโนชาเทวีเสด็จออกผนวช

ฝ่ายพ่อค้าเหล่านั้นไปสู่ราชตระกูลแล้ว ให้เจ้าหน้าที่กราบทูลข่าวที่พระราชาทรงส่งไป. เมื่อพระเทวีรับสั่งว่า "จงมาเถิด" เข้าไปถวายบังคมแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง. ลำดับนั้น พระเทวีตรัสถามพ่อค้าเหล่านั้นว่า " พ่อทั้งหลาย พวกท่านมาเพราะเหตุอะไร?"

พ่อค้า. พระราชาทรงส่งพวกข้าพระองค์มายังสำนักของพระองค์, นัยว่า ขอพระราชทานทรัพย์ ๓ แสนแก่พวกข้าพระองค์.

พระเทวี. พ่อทั้งหลาย พวกท่านพุดมากเกินไป, พวกท่านทำอะไร

แก่พระราชา. พระราชาทรงเลื่อมใสในอะไรของพวกท่านจึงรับสั่งให้พระราชทานทรัพย์มีประมาณเท่านี้ ?

พ่อค้า. พระเจ้าข้า อะไรๆ อย่างอื่น พวกข้าพระองค์มิได้ทำ, แต่พวกข้าพระองค์ได้กราบทูลข่าวแก่พระราชา.

พระเทวี. พ่อทั้งหลาย ก็พวกท่านสามารถบอกแก่เราบ้างได้ไหม ?

พ่อค้า. ได้ พระเจ้าข้า.

พระเทวี. พ่อทั้งหลาย ถ้ากระนั้น พวกท่านจงบอก.

พ่อค้า. พระเจ้าข้า พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้วในโลก.

แม้พระเทวีทรงสดับคำนั้นแล้ว มีพระสรีระอันปีติถูกต้องแล้ว โดยนัยก่อนนั้นแล ทรงกำหนดอะไรๆ ไม่ได้ถึง ๓ ครั้ง, ในวาระที่ ๔ ทรงสดับบทว่า "พุทฺโธ" แล้วจึงตรัสว่า "พ่อทั้งหลายในเพราะบทนี้ พระราชาพระราชานอะไร ?"

พ่อค้า. ทรัพย์แสนหนึ่ง พระเจ้าข้า.

พระเทวี. พ่อทั้งหลาย พระราชาทรงสดับข่าวเห็นปานนี้แล้วพระราชทานทรัพย์แสนหนึ่งแก่ท่านทั้งหลาย (ชื่อว่า) ทรงกระทำไม่สมกันเลย, แต่เราจะให้แก่พวกท่าน ๓ แสน ในเพราะของกำนัลอันขัดสนของเรา. ข่าวอะไรอีก ? ที่ท่านทั้งหลายกราบทูลแล้ว.

พ่อค้าเหล่านั้นกราบทูลข่าว ๒ อย่าง แม้อื่นอีกว่า "ข่าวอย่างนี้ แลอย่างนี้."

พระเทวีมีพระสรีระอันปีติถูกต้องแล้ว โดยนัยก่อนนั้นแล ทรงกำหนดอะไรๆ ไม่ได้ถึง ๓ ครั้ง, ในครั้งที่ ๔ ทรงสดับอย่างนั้นเหมือนกันแล้ว รับสั่งให้พระราชทานทรัพย์ครั้งละ ๓ แสน. พ่อค้าเหล่านั้น

ได้ทรัพย์ทั้งหมดเป็น ๑๒ แสน ด้วยประการฉะนี้.

ลำดับนั้น พระเทวีตรัสถามพ่อค้าเหล่านั้นว่า "พ่อทั้งหลาย พระราชาเสด็จไปไหน?"

พ่อค้า. พระเจ้าข้า พระราชารับสั่งว่า "เราจักบวชอุทิศพระศาสนา" แล้วก็เสด็จไป.

พระเทวี. ข้าอะไร? ที่พระองค์พระราชทานแก่เรา.

พ่อค้า. นัยว่า พระองค์ทรงสละความเป็นใหญ่ทั้งหมด ถวายพระองค์. นัยว่า พระองค์จึงเสวยสมบัติตามพระประสงค์เกิด.

พระเทวี. ก็พวกอำมาตย์ไปไหน? พ่อ.

พ่อค้า. แม้อำมาตย์เหล่านั้นกล่าวว่า 'เราจักบวชกับพระราชาเหมือนกัน' แล้วก็ไป พระเจ้าข้า.

พระนาง รับสั่งให้เรียกภรรยา ของอำมาตย์เหล่านั้นมาและตรัสว่า "แม่ทั้งหลาย สามีของพวกเจ้า กล่าวว่า 'เราจักบวชกับพระราชา' แล้วก็ไป, พวกเจ้าจักทำอย่างไร?"

หญิง. พระเจ้าข้า ก็ข้าอะไร? ที่พวกเขาส่งมาเพื่อพวกหม่อมฉัน.

พระเทวี. ได้ยินว่า อำมาตย์เหล่านั้น สละสมบัติของตน ๆ แก่พวกเจ้าแล้ว. ได้ยินว่า พวกเจ้าจงบริโภคนสมบัตินั้นตามชอบใจเกิด.

หญิง. ก็พระองค์จักทรงทำอย่างไรเล่า? พระเจ้าข้า.

พระเทวี. แม่ทั้งหลาย ที่แรก พระราชานั้นทรงสดับข่าวแล้ว ประทับยืนในหนทางเที่ยว ทรงบูชาพระรัตนตรัยด้วยทรัพย์ ๓ แสน ทรงสละสมบัติคูก่อนน้ำลาย ตรัสว่า เราจักบวช แล้วเสด็จออกไป; ส่วนเราได้ฟังข่าวพระรัตนตรัยแล้ว บูชาพระรัตนตรัยด้วยทรัพย์ ๕ แสน;

ก็แล ชื่อว่าสมบัตินี้ มิได้นำทุกข์มาแต่พระราชทานั้น. ย่อมเป็นเหตุ นำทุกข์มา แม้แก่เราเหมือนกัน, ใครจักคุกเข่ารับเอาก่อนน้ำสายที่ พระราชาทรงบัวนึ่งแล้วด้วยปากเล่า ? เราไม่ต้องการด้วยสมบัติ, แม้ เราก็จักไปบวชอุทิศพระศาสนา.

หญิง. พระเจ้าข้า แม้พวกหม่อมฉันก็จักบวชกับพระองค์เหมือนกัน พระเทวี. ถ้าพวกเจ้าอาจ. ก็ดีละแม่.

หญิง. อาจ พระเจ้าข้า.

พระเทวี ตรัสว่า "ถ้ากระนั้น พวกเจ้าจงมา" ดังนี้แล้ว รับสั่ง ให้เทียมรถพันคัน เสด็จขึ้นรถออกไปกับหญิงเหล่านั้น ทอดพระเนตร เห็นแม่น้ำสายที่หนึ่งในระหว่างทาง ตรัสถามเหมือนพระราชตรัสถาม แล้วเหมือนกัน ทรงสดับความเป็นไปทั้งหมดแล้ว ตรัสว่า "พวกเจ้า จงตรวจดูทางเสด็จไปของพระราชชา เมื่อหญิงเหล่านั้นกราบทูลว่า "พวกหม่อมฉันไม่เห็นรอยเท้าม้าสินธพ พระเจ้าข้า" ทรงดำริว่า "พระราชจักทรงทำสักงิรียาว่า 'เราออกบวชอุทิศพระรัตนตรัย' แล้วเสด็จไป, ถึงเราก็ออกบวชอุทิศพระรัตนตรัย, ด้วยอานุภาพแห่ง พระรัตนะเหล่านั้นนั่นแล ขอน้ำนี้อย่าได้เป็นเหมือนน้ำเลย" ดังนี้แล้ว ทรงระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ทรงส่งรถพันคันไป. น้ำได้เป็นเช่นกับ หลั่งแผ่นดิน. ปลายเพลและเกลียววงแห่งล้อก็ไม่เปียกเลย. พระเทวี เสด็จข้ามแม่น้ำทั้งสองแม่น้ำนี้ได้ โดยอุบายนั้นเหมือนกัน.

พระศาสดาทรงทราบความเสด็จมาของพระเทวี ได้ทรงทำโดย ประการที่ภิกษุทั้งหลาย ผู้นั่งอยู่ในสำนักของพระองค์ ไม่ปรากฏได้. แม้พระเทวีเสด็จไปอยู่ ๆ ทอดพระเนตรเห็นพระรัศมีพุ่งออกจากพระสรีระ

ของพระศาสดา ทรงดำริอย่างนั้นเหมือนกัน แล้วเสด็จเข้าไปเฝ้าพระ-
ศาสดา ถวายบังคมแล้ว ประทับยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ทูลถามว่า
" ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญพระเจ้ามหากัปปิยะ เสด็จออกผนวชอุทิศพระองค์,
ท้าวเธอจะรอยจะเสด็จมาในที่นี้แล้ว, ท้าวเธอประทับอยู่ที่ไหน ? พระองค์
ไม่ทรงแสดงแม้แก่พวกหม่อมฉันบ้าง."

พระศาสดาตรัสว่า "ท่านทั้งหลายจงนั่งก่อน, จักเห็นพระราชา
ในที่นี้เอง." หญิงเหล่านั้นแม่ทุกคน มีจิตยินดี นั่งแล้ว ด้วยคิดว่า
" นัยว่า พวกเรานั่งในที่นี้แหละ จักเห็นพวกสามี."

พระศาสดาตรัสอนุப்புพิกถาแล้ว. ในเวลาจบเทศนา พระนาง
อโนชาเทวี พร้อมทั้งบริวาร บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว.

พระมหากัปปิยะพร้อมทั้งบริวาร สดับพระธรรมเทศนาที่
พระศาสดาทรงขยายแก่หญิงเหล่านั้นแล้ว ก็ได้บรรลุพระอรหัต พร้อม
ด้วยปฏิสัมภทาทั้งหลาย. ในขณะนั้น พระศาสดา ทรงแสดงภิกษุ
เหล่านั้น ผู้บรรลุพระอรหัตแล้ว แก่หญิงเหล่านั้น.

ได้ยินว่า ในขณะที่หญิงเหล่านั้นมานั้นเทียว จิต (ของเขา)
ไม่พึงมีอารมณ์เป็นหนึ่ง เพราะเห็นสามีของตน ๆ ทรงผ้าข้อมน้ำฝาด,
มีศิระชะโล้น เพราะเหตุนี้ หญิงเหล่านั้น จึงไม่พึงอาจเพื่อบรรลุมรรค
ผลได้; เพราะฉะนั้น ในเวลาหญิงเหล่านั้น ตั้งมั่นอยู่ในศรัทธาอันไม่
หวั่นไหวแล้ว พระศาสดาจึงทรงแสดงภิกษุเหล่านั้น ผู้บรรลุพระอรหัต
แล้ว แก่หญิงเหล่านั้น. แม้หญิงเหล่านั้น เห็นภิกษุเหล่านั้นแล้ว
นมัสการด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว กล่าววว่า "ท่านผู้เจริญ กิจบรรพชิต
ของท่านทั้งหลาย ถึงที่สุดก่อน" ดังนี้แล้วถวายบังคมพระศาสดา ยืนอยู่

ณ ส่วนข้างหนึ่ง แล้วทูลขอบรรพชา.

อาจารย์บางพวก กล่าวว่า "ได้ยินว่า เมื่อหญิงเหล่านั้นกราบ
ทูลอย่างนั้นแล้ว. พระศาสดาทรงดำริการมาของพระอุบลวรรณาเถรี."

แต่พระศาสดาตรัสกะอุบาสิกาเหล่านั้นว่า "ท่านทั้งหลายพึงไปสู่
กรุงสาวัตถี บรรพชาในสำนักแห่งภิกษุณีเถิด." อุบาสิกาเหล่านั้น เทียว
จาริกไปโดยลำดับ มีสักการะและสัมมานะอันมหาชนนำมาในระหว่างทาง
เดินทางไปด้วยเท้าสิ้นหนทาง ๑๒๐ โยชน์ บวชในสำนักแห่งนางภิกษุณี
ได้บรรลुพระอรหัตแล้ว. แม้พระศาสดาก็ได้ทรงพาภิกษุพันรูป เสด็จไป
สู่พระเชตวัน ทางอากาศนั้นแล.

ได้ยินว่า ในภิกษุเหล่านั้น ท่านพระมหากัปปินะเทียวเปล่งอุทาน
ในที่ทั้งหลายมีที่พักกลางคืนและที่พักกลางวันว่า "สุขหนอ สุขหนอ."
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
พระมหากัปปินะ เทียวเปล่งอุทานว่า 'สุขหนอ สุขหนอ,' ท่านเห็น
จะกล่าวปรารภความสุขในราชสมบัติของตน."

พระศาสดารับสั่งให้เรียกพระมหากัปปินะนั้นมาแล้ว ตรัสถามว่า
" กัปปินะ ได้ยินว่า เธอเปล่งอุทานปรารภสุขในกาม สุขในราชสมบัติ
จริงหรือ ?"

พระมหากัปปินะทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้า
ย่อมทรงทราบ การเปล่งหรือไม่เปล่งปรารภกามสุขและรัชสุขนั้นของ
ข้าพระองค์"

พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุตรของเราย่อมเปล่งอุทาน
ปรารภสุขในกาม สุขในราชสมบัติ ห้ามมิได้, ก็แต่ว่า ความเอิบอ้อมใน

ธรรม ย่อมเกิดขึ้นแก่บุตรของเรา. บุตรของเรานั้นย่อมเปล่งอุทาน
อย่างนั้น เพราะปรารถนาคมนานิพพาน" ดังนี้แล้วเมื่อจะทรงสืบนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๔. **ธมฺมปีติ สุขํ เสติ วิปฺสฺสนฺเนน เจตฺตา**

อริยปุเปเวทิต ฐมฺเม สทา รมติ ปญฺทิตฺโต.

"บุคคลผู้เฝือกมในธรรม มีใจผ่องใส ย่อมอยู่
เป็นสุข, บัณฑิตยอมยินดีในธรรมที่พระอริยเจ้า
ประกาศแล้วทุกเมื่อ."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ธมฺมปีติ** ความว่า ผู้เฝือกมในธรรม
อธิบายว่า ผู้คิมธรรม. ก็ชื่อพระธรรมนี้ อันใคร ๆ ไม่อาจเพื่อจะคิม
ได้ เหมือนคิมข้าวยาสูบเป็นต้น ด้วยภาชนะระนั้น. ก็บุคคลถูกต้อง
โลกุตระธรรม ๕ อย่าง ด้วยนามกาย ทำให้แจ้งโดยความเป็นอารมณ์
แห่งตลอดอริยสัจมีทุกข์เป็นต้น ด้วยกิจมีการบรรลุธรรมด้วยความกำหนด
รู้เป็นต้น ชื่อว่าย่อมคิมธรรม.

คำว่า **สุขํ เสติ** นี้ สักว่าเป็นหัวข้อเทศนา. อธิบายว่า ย่อม
อยู่เป็นสุข แม้ด้วยอริยาบถ ๔.

บทว่า **วิปฺสฺสนฺเนน** คือไม่ขุ่นมัว ได้แก่ ไม่มีอุปกิเลส.

บทว่า **อริยปุเปเวทิต** ความว่า ในโพธิปักขิยธรรม อันต่างด้วย
สติปัญญาเป็นต้น อันพระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น
ประกาศแล้ว.

สองบทว่า สทา รมติ ความว่า บัณฑิตผู้เอิบอิ่มในธรรมเห็น
ปานนั้น มีใจผ่องใสอยู่ มาตามพร้อมแล้วด้วยความเป็นบัณฑิตย่อมยินดี
คือย่อมชื่นชมทุกเมื่อ.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก ได้เป็นพระอริยบุคคล มีพระ-
โสดาบันเป็นต้นแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องพระมหากัปปินเถระ จบ.

๕. เรื่องบัณฑิตสมณेर [๖๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภบัณฑิต สมณेर
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อุทกํ หิ นยฺนฺติ" เป็นต้น.

พระศาสดาตรัสอนุโมทนากถา

ดังได้สดับมา ในอดีตกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสป
มีพระปิณาสพ ๒ หมื่นรูปเป็นบริวาร ได้เสด็จไปสู่กรุงพาราณสี. มนุษย์
ทั้งหลายกำหนดกำลังของตน ๆ แล้ว รวมกัน ๘ คนบ้าง ๑๐ คนบ้าง
ได้ถวายอาคันตุกทานแล้ว.

ต่อมาวันหนึ่ง ในกาลเป็นที่เสร็จกัตถกิจ พระศาสดาได้ทรงทำ
อนุโมทนาอย่างนี้ว่า "อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย คนบางคนในโลกนี้
คิดว่า 'เราให้ของ ๆ ตนเท่านั้นควร, ประโยชน์อะไรด้วยการชักชวน
คนอื่น' ดังนี้แล้ว จึงให้ทานด้วยตนเท่านั้น ไม่ชักชวนผู้อื่น, เขาย่อม
ได้โภคสมบัติ ไม่ได้บริวารสมบัติ ในที่ ๆ ตนเกิดแล้ว, บางคนชักชวน
ผู้อื่น ไม่ให้ด้วยตน, เขาย่อมได้บริวารสมบัติไม่ได้โภคสมบัติ ในที่ ๆ
ตนเกิดแล้ว, บางคนทั้งไม่ให้ด้วยตน ทั้งไม่ชักชวนผู้อื่น, เขาย่อม
ไม่ได้โภคสมบัติ ไม่ได้บริวารสมบัติ เป็นคนกินเดนเป็นอยู่ ในที่ ๆ ตน
เกิดแล้ว; บางคนทั้งให้ด้วยตน ทั้งชักชวนผู้อื่น, เขาย่อมได้ทั้งโภคสมบัติ
ในที่ ๆ ตนเกิดแล้ว."

ผู้เลื่อมใสในอนุโมทนาถา

ชายบัณฑิตผู้หนึ่งยืนอยู่ในที่ใกล้ ได้ฟังอนุโมทนาถานั้นแล้วคิดว่า "บัดนี้ เราจักทำอย่างใดที่สมบัติทั้งสองจักมีแก่เรา." เขาถวายบังคมพระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า "พรุ่งนี้ ขอพระองค์โปรดทรงรับภิกษาของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. ต้องการภิกษาเท่าไร ?

บัณฑิต. ก็บริวารของพระองค์ มีเท่าไร ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. มีภิกษา ๒ หมั้นรูป.

บัณฑิต. พระเจ้าข้า พรุ่งนี้ ขอพระองค์กับภิกษาทั้งหมด โปรดทรงรับภิกษาของข้าพระองค์.

พระศาสดาทรงรับนิมนต์แล้ว. เขาเข้าไปบ้านแล้ว เดินบอกบุญว่า "แม่และพ่อทั้งหลาย พรุ่งนี้ ข้าพเจ้านิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรูปเป็นประมุขไว้ (เพื่อรับภิกษา). ท่านทั้งหลายจงถวายแก่ภิกษุเท่าจำนวนที่สามารถ (ถวายได้)." เมื่อชนทั้งหลายกำหนดกำลังของตน ๆ แล้ว กล่าวว่ "พวกเรา จักถวาย ๑๐ รูป, พวกเราจักถวาย ๒๐ รูป, พวกเรา ๑๐๐ รูป, พวกเรา ๕๐๐ รูป" ดังนี้แล้ว จึงจดคำของคนทั้งหมดลงไว้ในบัญชีตั้งแต่นั้นมา.

ชายเข้ใจยินดีรับเลี้ยงภิกษุ

ก็ในสมัยนั้น ในกรุงนั้นมีชายคนหนึ่งปรากฏชื่อว่า "มหาทุดตะ" เพราะความเป็นผู้ยากจนยิ่งนัก. ชายบัณฑิตนั้นเห็นชายเข้ใจเข้มนั้นมาเฉพาหน้า จึงบอกว่า "เพื่อนมหาทุดตะ ข้าพเจ้าได้นิมนต์ภิกษุสงฆ์

มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานไว้ เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้, พรุ่งนี้ ชาวเมือง
จักถวายทานกัน, แก่จักเลี้ยงภิกษุสักกี่รูป?"

มหาทุกตะ. คุณ ผมจะต้องการอะไรด้วยภิกษุเล่า ? ชื่อว่าความ
ต้องการภิกษุ เป็นของคนมีทรัพย์, ส่วนผมแม้สักว่าข้าวสารทะนานหนึ่ง
เพื่อประโยชน์แก่ข้าวต้มพรุ่งนี้ ก็ไม่มี, ผมทำงานรับจ้างเลี้ยงชีพ. ผม
จะต้องการอะไรด้วยภิกษุ ?

ธรรมคาผู้ชักชวนพึงเป็นผู้ฉลาด. เพราะฉะนั้น ชายบัณฑิตนั้น
แม้เมื่อมหาทุกตะพูดว่า "ไม่มี" ก็ไม่นิ่งเฉย ยังกล่าวอย่างนี้ว่า
"เพื่อนมหาทุกตะ คนเป็นอันมาก ในเมืองนี้ บริโภคโภชนะอย่างดี
นุ่งผ้าเนื้อละเอียด แต่งตัวด้วยเครื่องอาภรณ์ต่างๆ นอนบนที่นอนอัน
สง่างาม ย่อมเสวยสมบัติกัน, ส่วนแก่ทำงานรับจ้างตลอดวัน ยังไม่ได้
อาหารแม้พอเต็มท้อง; แม้เมื่อเป็นเช่นนี้ แก่ยังไม่รู้สึก ว่า 'เราไม่ได้
อะไรๆ เพราะไม่ได้ทำบุญอะไรๆ ไว้แม้ในกาลก่อน.'"

มหาทุกตะ. ผมทราบ คุณ.

บัณฑิต. เมื่อเช่นนั้น ทำไมบัดนี้แก่จึงไม่ทำบุญเล่า ? แก่ยังเป็น
หนุ่ม มีเรี่ยวแรงสมบูรณ์ แก่แม้ทำงานจ้างแล้ว ให้ทานตามกำลัง จะ
ไม่ควรหรือ ?

มหาทุกตะนั้น เมื่อชายบัณฑิตกล่าวอยู่ ถึงความสลดใจ จึงพูด
ว่า "คุณจงลงบัญชีภิกษุให้ผมบ้างสักรูปหนึ่ง, ผมจักทำงานจ้างอะไร
สักอย่างแล้ว จักถวายภิกษาแก่ภิกษุรูปหนึ่ง. ชายบัณฑิตนอกนี้ คิดว่า
"ภิกษุรูปเดียว จะจกลงในบัญชีทำไม?" ดังนี้แล้วจึงไม่จดไว้.

ฝ่ายมหาทุกตะ ไปเรือนแล้ว พูดกะภรรยาว่า "หล่อน พรุ่งนี้

ชาวเมืองเขาจัดภัตเพื่อพระสงฆ์ แม้นั้นก็ถูกผู้ชักชวนบอกว่า 'จงถวาย
ภิกษาแก่ภิกษุรูปหนึ่ง. พวกเราจักถวายภิกษาแก่ภิกษุรูปหนึ่ง พรุ่งนี้.'
ลำดับนั้น ภรรยาของเขาไม่พูดเลยว่า "พวกเราเป็นคนจน, แกรับคำ
เขาทำไม?" กล่าวว่า "นาย แก่ทำดีแล้ว, เมื่อก่อนเราไม่ให้อะไร ๆ
ชาตินี้จึงเกิดเป็นคนยากจน, เราทั้งสองคน ทำงานจ้างแล้ว จักถวาย
แก่ภิกษุรูปหนึ่ง" แม่ทั้งสองคนได้ออกไปสู่ที่สำนักงานจ้าง. มหาเศรษฐี
เห็นมหาทศตะ จึงถามว่า "เพื่อนมหาทศตะ เธอจักทำงานจ้างหรือ?"

มหาทศตะ. ขอรับ กระผม.

มหาเศรษฐี. จักทำอะไร ?

มหาทศตะ. แล้วแต่ท่านจักให้ทำ.

มหาเศรษฐีกล่าวว่า "ถ้าอย่างนั้น พรุ่งนี้ เราจักเลี้ยงภิกษุ ๒ - ๓
ร้อย, จงมา ผ่าพื้นเถิด" แล้วก็ให้หีบมิดและขวานมาให้. มหาทศตะ
ถกเขมรอย่างแข็งแรง ถึงความอดสาหะ วางมิด คว่ำขวาน ทิ้งขวาน
ฉวยมิด ผ่าพื้นไป.

ลำดับนั้น เศรษฐีพูดกะเขาว่า "เพื่อน วันนี้ เธอขยันทำงาน
เหลือเกิน, มีเหตุอะไรหรือ?"

มหาทศตะ. นาย ผมจักเลี้ยงภิกษุรูปหนึ่ง.

เศรษฐีฟังคำนั้นแล้ว มีใจเลื่อมใส คิดว่า น่าเลื่อมใสจริง
มหาทศตะนี้ ทำกรรมที่ทำได้ยาก, เขาไม่ถึงความเฉยเมยด้วยคิดว่า
'เราจน' พูดว่า 'จักทำงานจ้างแล้วเลี้ยงภิกษุสักรูปหนึ่ง.'

ฝ่ายภรรยาของเศรษฐี เห็นภรรยาของมหาทศตะนั้นแล้ว ก็
ถามว่า "แม่ เจ้าจักทำงานอะไร ? เมื่อนางตอบว่า "แล้วแต่จะใช้

ดิฉันให้ทำ" จึงให้เข้าไปสู่โรงกระเดื่องแล้ว ให้มอบเครื่องมือมีกระดัง และสากเป็นต้นให้แล้ว. นางยินดีร่าเริง ทั้งดำและฝัดข้าวเหมือนจะ ร่าละคร.

ลำดับนั้น ภรรยาเศรษฐีถามนางว่า "แม่ เจ้ายินดีร่าเริงทำงาน เหลือเกิน. มีเหตุอะไรหรือ?"

นาง. คุณนาย พวกดิฉันทำงานจ้างนี้แล้ว จักเลี้ยงภิกษุสักรูป หนึ่ง.

ฝ่ายภรรยาเศรษฐี ฟังคำนั้นแล้ว เลื่อมใสในนางว่า "น่าเลื่อมใส นางนี้ทำกรรมที่ทำได้ยาก."

ในเวลาที่มาหาทุกตะผ่าฟืนเสร็จ เศรษฐีสั่งให้ให้ข้าวสาติ ๔ ทะนาน ด้วยพูดว่า "นี่ค่าจ้างของเธอ" แล้วสั่งให้ให้แม่อีก ๔ ทะนาน ด้วยพูดว่า "นี่เป็นส่วนที่เพิ่มให้เพราะความยินดีแก่เธอ."

เขาไปสู่เรือน บอกภรรยาว่า "ฉันรับจ้างได้ข้าวสาติมา, ส่วนนี้ จักเป็นกับ. เจ้าจงถือเอาของ คือ นมส้ม น้ำมัน และเครื่องเทศ ด้วยค่าจ้าง (แรงงาน) ที่เจ้าได้แล้ว."

ฝ่ายภรรยาเศรษฐี สั่งให้จ่ายเนยใสขวดหนึ่ง นมส้มกระปุกหนึ่ง เครื่องเทศหนึ่ง และข้าวสารสาติอย่างหนึ่งเป็นตัวทะนานหนึ่งแก่นาง. เขา ทั้งสองได้มีข้าวสารรวม ๕ ทะนาน ด้วยประการฉะนี้.

ทั้งสองผู้เมียยินดีร่าเริงว่า "เราได้ไทยธรรมแล้ว" ลูกขึ้นแต่ เข้าตรู. ภรรยาพูดกับมหาทุกตะว่า "ไปหาผักมาซิ นาย" เขาไม่เห็นผักในร้านตลาด จึงไปฝั่งแม่น้ำ มีใจร่าเริงว่า "จักได้ถวายโภชนะ แก่พระผู้เป็นเจ้า" ร้องเพลงพลาง เลือกเก็บผักพลาง. ชาวประมงยื่น

ทอดแหใหญ่อยู่ รู้ว่า " เป็นเสียงของมหาทาคะ" จึงเรียกเขามาถามว่า " แกมีจิตยินดีเหลือเกิน ร้องเพลงอยู่, มีเหตุอะไรหรือ ?"

มหาทาคะ. เก็บผัก เพื่อน.

ชาวประมง. จักทำอะไรกัน ?

มหาทาคะ. จักเลี้ยงภิกษุสักรูปหนึ่ง.

ชาวประมง. โอ! อัมละ ภิกษุที่ฉันผักของแก.

มหาทาคะ. จะทำอย่างไรได้? เพื่อน, กันต้องเลี้ยงภิกษุด้วยผักที่กันได้.

ชาวประมง. ถ้าอย่างนั้น มานี้เถิด.

มหาทาคะ. จะทำอย่างไร? เพื่อน.

ชาวประมง. จงถือเอาปลาเหล่านี้ ร้อยให้เป็นพวง มีราคาบาทหนึ่งบ้าง กิ่งบาทบ้าง กหาปณะหนึ่งบ้าง. เขาได้กระทำอย่างนั้น.

ชาวเมืองซื้อปลาที่มหาทาคะร้อยไว้ๆ ไป เพื่อประโยชน์แก่ภิกษุที่ตนนิมนต์แล้ว ๆ. เมื่อเขากำลังร้อยปลาอยู่นั้นแล, ก็ถึงเวลาภิกษาจารแล้ว. เขากำหนดเวลาแล้ว กล่าวว่า " จักต้องไป เพื่อน, นี้ เป็นเวลาที่ภิกษุมา."

ชาวประมง. ก็พวงปลายังมีอยู่ไหม?

มหาทาคะ. ไม่มี เพื่อน, หมดสิ้นแล้ว.

ชาวประมง. " ถ้าอย่างนั้น ปลาตะเพียน ๔ ตัว ข้าหมกทรายไว้เพื่อประโยชน์แก่ตน, แม้ถ้าแก่ต้องการจะเลี้ยงภิกษุ, จงเอาปลาเหล่านี้ไปเถิด" ดังนี้แล้ว ก็ได้ให้ปลาตะเพียนเหล่านั้นแก่เขาไป.

มหาทาคะได้ถวายทานแด่พระพุทธเจ้า

ก็วันนั้น พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลก ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นมหาทาคะ เข้าไปในภายในข่ายคือพระณของพระองค์ ทรงรำพึงว่า "จักมีเหตุอะไรหนอ?" ทรงดำริว่า "มหาทาคะ" คิดว่า จักเลี้ยงภิกษุรูปหนึ่ง, จึงได้ทำงานจ้างกับภรรยาแล้วในวันวาน, เขาจักได้ภิกษุรูปไหนหนอ?" จึงทรงใคร่ครวญว่า "คนทั้งหลาย จักพาภิกษุไปคามซื้อที่จัดไว้ในบัญชีแล้ว ให้นั่งในเรือนของตน ๆ. มหาทาคะเว้นเราเสียแล้ว จักไม่ได้ภิกษุอื่น."

ได้ยินว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงทำความอนุเคราะห์ในพวกคนเข็ญใจ. เพราะฉะนั้น พระศาสดาทรงทำสรีริกตั้งแต่เช้าตรู่แล้ว เสด็จเข้าสู่พระคันธกุฎี ประทับนั่ง ด้วยทรงดำริว่า "จักสงเคราะห์มหาทาคะ." แม้เมื่อมหาทาคะ กำลังถือปลาเข้าไปสู่เรือน, บันฑุกัมพลศิลาอาสน์ของท้าวสักกะ แสดงอาการร้อน. ท้าวเธอทรงพิจารณาว่า "เหตุอะไรกันหนอ?" ทรงดำริว่า "วานนี้ มหาทาคะได้ทำงานจ้างกับภรรยาของตน ด้วยจงใจว่า 'จักถวายภิกษาแก่ภิกษุสัก ๑ รูป' เขาจักได้ภิกษุรูปไหนหนอ?" ทรงทราบว่ "ภิกษุอื่นไม่มีสำหรับเขา, แต่พระศาสดา ประทับนั่งในพระคันธกุฎีนั่นเอง ด้วยตั้งพระทัยว่า 'จักสงเคราะห์มหาทาคะ,' มหาทาคะ พึงถวายข้าวต้มข้าวสวย และมีผักเป็นกับ อย่างที่ตัวบริโภคเองแต่พระตถาคต. ถ้ากระไร เราควรไปยังเรือนของมหาทาคะ ทำหน้าที่เป็นพ่อครัว" ดังนี้แล้ว จึงทรงจำแลงเพศมิให้ใครรู้จัก เสด็จไปที่ใกล้เรือนของมหาทาคะนั้นแล้ว ตรัสถามว่า "ใคร ๆ มีงานจ้างอะไรบ้างหรือ?" มหาทาคะเห็นท้าวสักกะแล้ว

จึงกล่าวว่า "จักทำงานอะไร ? เพื่อน."

ชายแปลง. ข้าพเจ้ารู้วิชาการทุกอย่าง นาย, ชื่อว่าวิชาการสิ่งไร
ที่ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ ไม่มีเลย, รู้จนการปรงข้าวต้ม ข้าวสวยเป็นต้น.

มหาทุดตะ. เพื่อน พวกข้าพเจ้ามีความต้องการด้วยแรงงานของ
ท่าน, แต่ยังไม่เห็นค่าจ้างที่ควรจะให้แก่ท่าน.

ชายแปลง. ก็ท่านต้องการทำอะไร ?

มหาทุดตะ. ข้าพเจ้าประสงค์จะถวายภิกษาแก่ภิกษุรูปหนึ่ง,
ประสงค์จัดแจงข้าวต้มข้าวสวยถวายภิกษุนั้น.

ชายแปลง. ถ้าท่านจะถวายภิกษาแก่ภิกษุ. ข้าพเจ้าไม่ต้องการ
ค่าจ้าง, ท่านให้บุญแก่ข้าพเจ้า ไม่ควรหรือ ?

มหาทุดตะ. เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็เป็นการดีละ เพื่อน, เชิญเข้า
ไปเถิด.

ท้าวสักกะนั้น เสด็จเข้าไปในเรือนของมหาทุดตะนั้นแล้ว ให้นำ
ข้าวสารเป็นต้นมาแล้ว ทรงส่งมหาทุดตะนั้นไปด้วยคำว่า "ไปเถิดท่าน,
จงนำภิกษาที่ถึงแก่ตนมา."

ฝ่ายผู้จัดการทาน ได้จ่ายภิกษาไปสู่เรือนของพวกชนเหล่านั้น ๆ
ตามรายการที่จดไว้ในบัญชีนั้นแล. มหาทุดตะไปยังสำนักของเขาแล้ว
พูดว่า "จงให้ภิกษาที่ถึงแก่ผมเถิด" เขาได้สติขึ้นในขณะนั้น จึงพูดว่า
"ฉันลืมภิกษาสำหรับแกเสียแล้ว" มหาทุดตะเป็นเหมือนลูกประหารที่
ท้องด้วยหอกอันคม ประคองแขนรำไรว่า "เหตุไรจึงให้ผมฉิบหาย
เสียเล่า ? คุณ, แม้ผมอันท่านชวนแล้วเมื่อวาน ก็พร้อมด้วยภรรยาทำงาน

จ้างตลอดวัน วันนี้ แต่เช้าตรู่ เทียวไปที่ฝั่งแม่น้ำ เพื่อต้องการฝึก
แล้วจึงมา ขอท่านจงให้ภิกษุแก่ผมสักรูปหนึ่งเถิด."

มหาทุกตะไปนิมนต์พระศาสดา

คนทั้งหลายประชุมกันแล้ว ถามว่า "มหาทุกตะ นั่นอะไรกัน?"
เขาบอกเนื้อความนั้น. คนเหล่านั้น ถามผู้จัดการว่า "จริงไหม? เพื่อน,
ได้ยินว่า มหาทุกตะนี้ ท่านชักชวนว่า 'จงทำงานจ้างแล้วถวายภิกษา
แก่ภิกษุรูปหนึ่ง.'

ผู้จัดการ. ขอรับ นาย.

คนเหล่านั้น. ท่านจัดการภิกษุมีประมาณถึงเท่านี้ ไม่ได้ให้ภิกษุ
แก่มหาทุกตะนี้สักรูปหนึ่ง ทำกรรมหนักเสียแล้ว.

เขาละอายใจ ด้วยคำพูดของคนเหล่านั้น จึงพูดกะมหาทุกตะ
นั้นว่า "เพื่อนมหาทุกตะ อย่าให้ฉันฉิบหายเลย, ฉันถึงความลำบาก
ใหญ่ เพราะเหตุแห่งท่าน. คนทั้งหลาย นำภิกษุที่ถึงแก่ตณฺ์ๆ ไปตาม
รายการที่จดไว้ในบัญชี, ชื่อว่าคนผู้ซึ่งจะถอนภิกษุผู้ซึ่งนั่งในเรือนของตน
ให้ ไม่มี, ส่วนพระศาสดา ทรงพระพักตร์แล้วประทับนั่งอยู่ในพระ-
คันธกุฎีนั่นเอง, พระเจ้าแผ่นดิน ยุพราช และคนโต ๆ มีเสนาบดี
เป็นต้น นั่งแลดูการเสด็จออกจากพระคันธกุฎีแห่งพระศาสดา คิดว่า
'จักรับบาตรของพระศาสดาไป,' ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อม
ทรงทำอนุเคราะห์ในคนยากจน, ท่านจงไปวิหาร กราบทูลพระศาสดา
ว่า 'ข้าพระองค์เป็นคนยากจน พระเจ้าข้า, ขอพระองค์ จงทรงทำ

ความสงเคราะห์แก่ข้าพระองค์เกิด; ถ้าท่านมีบุญ. ท่านจักได้แน่" เขา
ได้ไปสู่วิหารแล้ว.

พระศาสดาประทานบาตรแก่มหาฤคตะ

ลำดับนั้น พระเจ้าแผ่นดินและยุพราชเป็นต้น ตรัสกะเขาว่า
"มหาฤคตะ ไม่ใช่เวลากัดก่อน, เข้ามาทำไม?" เพราะเคยเห็นเขา
โดยความเป็นคนกินเดนในวิหาร ในวันอื่น ๆ. มหาฤคตะกราบทูลว่า
"ข้าพระองค์ทราบอยู่ว่า 'ไม่ใช่เวลากัดก่อน' แต่ข้าพระองค์มาก็เพื่อ
ถวายบังคมพระศาสดา" ดังนี้แล้ว จึงชบศิรยะลงที่ธรณีพระคันธกุฎี
ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ กราบทูลว่า "ผู้ที่ยากจนกว่า
ข้าพระองค์ในพระนครนี้ไม่มี พระเจ้าข้า, ขอทรงเป็นที่พึงแก่ข้าพระองค์
เกิด, ขอทรงทำความสงเคราะห์แก่ข้าพระองค์เกิด." พระศาสดาทรง
เปิดพระทวารพระคันธกุฎี ทรงนำบาตรมาประทานในมือของเขา. เขา
ได้เป็นเหมือนบรรลพจักรพรรดิสิริ. พระเจ้าแผ่นดินและยุพราชเป็นต้น
ต่างทรงดูแลดูพระพักตร์กันและกัน.

แท้จริง ใครๆ เชื่อว่าสามารถเพื่อจะรับบาตรที่พระศาสดาประทาน
แก่มหาฤคตะ ด้วยอำนาจความเป็นใหญ่ หามิได้. เป็นแต่กล่าวอย่างนี้
ว่า "เพื่อนมหาฤคตะ ท่านจงให้บาตรของพระศาสดาแก่พวกเรา,
พวกเราจักให้ทรัพย์มีประมาณเท่านี้ คือ พันหนึ่งหรือแสนหนึ่ง แก่ท่าน.
ท่านเป็นคนเฉลียวใจ จงเอาทรัพย์เกิด, ประโยชน์อะไรของท่านด้วยบาตร
เล่า?" มหาฤคตะ ตอบว่า "ข้าพเจ้าจักไม่ให้ใคร, ข้าพเจ้าไม่มี
ความต้องการด้วยทรัพย์, จักให้พระศาสดาท่านนั้นเสวย." ชนทั้งหลาย

ที่เหลือ อ้อนวอนเขา ไม่ได้บาตรแล้วจึงกลับไป.

ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดิน ทรงดำริว่า "มหาทุกตะ แม้ถูกเขาเล่าโลม ล้อด้วยทรัพย์ ก็ไม่ให้บาตรของพระศาสดา, ก็ใคร ๆ ไม่อาจจะรับบาตร ที่พระศาสดาประทานแล้วด้วยพระองค์เองได้, อันไทยธรรมของมหา ทุกตะนี้ จักมีประมาณเท่าไร ? ในเวลามหาทุกตะนี้ถวายไทยธรรม เสร็จ เราจักนำพระศาสดาไปยังเรือน ถวายอาหารที่เขาจัดไว้สำหรับเรา" ดังนี้แล้ว จึงได้ตามเสด็จไปพร้อมด้วยพระศาสดาทีเดียว.

พระศาสดาเสด็จไปเรือนของมหาทุกตะ

ฝ่ายท้าวสักกเทวราช จัดอาหารภัตมีข้าวต้มข้าวสวยและผักเป็นคั้น ปูอาสนะที่สมควรเป็นที่ประทับแห่งพระศาสดาแล้วประทับนั่ง. มหา ทุกตะนำพระศาสดาไปแล้ว กราบทูลว่า "จงเสด็จเข้าไปเกิด พระเจ้าข้า." ก็เรือนที่อยู่ของเขาค่ำ, ผู้ที่ไม่ก้ม ไม่อาจเข้าไปได้, ก็แต่ ธรรมดาพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย เมื่อเสด็จเข้าสู่เรือน ไม่ต้องก้มเสด็จเข้าไป, เพราะว่า ในเวลาเสด็จเข้าสู่เรือน แผ่นดินใหญ่ย่อมยุบลงภายใต้. หรือ เรือนสูงขึ้น. นี่เป็นผลแห่งทานที่พระพุทธรเจ้าทั้งหลายนั้นถวายไว้ดีแล้ว. ในเวลาที่พระองค์เสด็จออกไปแล้ว ทุกสิ่งเป็นปกติเหมือนเดิมอีก; เพราะ ฉะนั้น พระศาสดา ทั้งประทับยืนอยู่นั่นเอง เสด็จเข้าสู่เรือนแล้ว ประทับนั่งบนอาสนะที่ท้าวสักกะปูไว้แล้ว. เมื่อพระศาสดาประทับนั่งแล้ว พระราชารับสั่งว่า "เพื่อนมหาทุกตะ ท่านไม่ให้บาตรของพระศาสดา แก่พวกเรา แม้ผู้อ้อนวอนอยู่, พวกเราจะคุกก่อน, สักการะที่ท่านจัด ถวายพระศาสดาเป็นเช่นไร ?" ลำดับนั้น ท้าวสักกะเปิดข้าวยาकुและภัต

ออกอวด. กลิ่นเครื่องอบอาหารภักต์เหล่านั้น ได้ตลบทั่วพระนครตั้งอยู่. พระราชาทรงตรวจดูข้าวยาถูกเป็นต้นแล้ว กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉัน คิดว่า 'ไทยธรรมของมหาทุกตะ จักมีสักเท่าไร ? เมื่อมหาทุกตะนี้ถวายไทยธรรมแล้ว จักนำเสด็จ พระศาสดาไปยังเรือน ถวายอาหารที่เขาจัดไว้สำหรับตน' ดังนี้ จึง มาแล้ว, อาหารเห็นปานนี้ หม่อมฉันไม่เคยเห็นเลย, เมื่อหม่อมฉันอยู่ในที่นี้ มหาทุกตะต้องลำบากเหลือเกิน หม่อมฉันจะกลับ" ถวายบังคม พระศาสดาแล้ว เสด็จหลีกไป.

บ้านของมหาทุกตะเต็มด้วยแก้ว ๗ อย่าง

ฝ่ายท้าวสักกะ ถวายยาถูกเป็นต้น ทรงอังคาสพระศาสดาโดยเคารพ. แม้พระศาสดา ทรงทำภักติกแล้ว ทรงทำอนุโมทนา เสด็จลุกจากอาสนะ หลีกไป. ท้าวสักกะได้ให้สัญญาแก่มหาทุกตะ. เขารับบาตร ตามเสด็จ พระศาสดา. ท้าวสักกะเสด็จกลับ ประทับยืนอยู่ที่ประตูเรือนของมหา ทุกตะ ทรงแลดูอากาศแล้ว. ฝนแก้ว ๗ ประการตกลงจากอากาศ เต็มภาชนะทั้งหมดในเรือนของเขาแล้ว ยังล้นไปทั่วเรือน. ในเรือนของ เขาไม่มีที่ว่าง ภรรยาของเขาได้จู่มือพวกเด็ก นำออกไปยืนอยู่ภายนอก. เขาตามเสด็จพระศาสดาแล้วกลับมาเห็นเด็กข้างถนน จึงถามว่า "นี่ อะไร?" ภรรยาของเขาตอบว่า " นาย เรือนของเราเต็มไปด้วยแก้ว ๗ ประการทั่วทั้งหลัง, ไม่มีช่องจะเข้าไปได้." เขาคิดว่า "ทานของเรา ให้ผลในวันนี่เอง" ดังนี้แล้วจึงไปสู่พระราชสำนัก ถวายบังคมพระราชา แล้ว, เมื่อพระราชารับสั่งถามว่า " มาทำไม ?" จึงกราบทูลว่า

"พระเจ้า เรือนของข้าพระองค์ เต็มไปด้วยแก้ว ๗ ประการ, ขอ
พระองค์ทรงถือเอาทรัพย์นั้นเถิด."

พระราชาทรงดำริว่า "น่าอัศจรรย์ ทานที่เขาถวายแด่พระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย ถึงที่สุดวันนี้เอง" ดังนี้แล้ว จึงรับสั่งกะเขาว่า "เธอควรจะ
ได้อะไร?"

มหาทุกตะ. ขอบงพระราชทานเกวียนพันเล่ม เพื่อต้องการนำ
ทรัพย์มา.

พระราชาทรงส่งเกวียนพันเล่มไป ให้นำทรัพย์มา เกวียนไว้ที่
พระลานหลวง. กองทรัพย์ได้เป็นกองสูงประมาณเท่าต้นตาล. พระราชา
รับสั่งให้ชาวเมืองประชุมกันแล้ว ตรัสถามว่า "ในกรุงนี้ ใครมีทรัพย์
ถึงเท่านี้ไหม?"

ชาวเมือง. ไม่มี พระเจ้าข้า.

พระราชา. จะควรทำอย่างไร? แก่คนมีทรัพย์มากอย่างนั้น.

ชาวเมือง. ควรตั้งเป็นเศรษฐี พระเจ้าข้า.

พระราชาทรงทำสักการะเป็นอันมากแก่เขาแล้ว รับสั่งให้พระ-
ราชทานตำแหน่งเศรษฐี.

ลำดับนั้น ท้าวเธอตรัสบอกที่บ้านของเศรษฐีคนหนึ่งในกาลก่อน
แก่เขาแล้ว ตรัสว่า "เธอจงให้ถางพุ่มไม้ที่เกิดในที่นี้แล้ว ปลูกเรือน
อยู่เถิด." เมื่อเขาแหว่ถางที่นั่น ขุดพื้นที่ทำให้เรียบอยู่. หม้อทรัพย์ได้
ผุดขึ้นยัดเยียดกันและกัน. เมื่อเขากราบทูลแด่พระราชา, ท้าวเธอจึง
รับสั่งว่า "หม้อทรัพย์เกิดเพราะบุญของเธอตนเอง, เธอนั้นแหละจงถือ
เอาเถิด."

มหาทुकตะตายแล้วเกิดในกรุงสาวัตถี

เขาได้ปลุกเรื้อนแล้ว ได้ถวายมหาทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้า เป็นประมุขตลอด ๗ วัน. แม้เบื้องหน้าแต่นั้น เขาคำรงอยู่ บำเพ็ญบุญ จนตลอดอายุ ในที่สุดอายุ ได้บังเกิดในเทวโลก เสวยทิพยสมบัติ สิ้นพุทธันดรหนึ่ง ในพุทธรูปบาทกาลนี้ จุดิจากนั้นแล้วถือปฏิสนธิใน ท้องธิดาคณโฑ ในตระกูลอุปัฏฐาก ของพระสารีบุตรเถระในกรุงสาวัตถี.

ครั้งนั้น มารดาบิดาของนาง ทราบความที่นางตั้งครรภ์ จึงได้ ให้เครื่องบริหารครรภ์. โดยสมัยอื่น นางเกิดแพ้ท้องเห็นปานนี้ว่า "โอ ! เราพึ่งถวายทานแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ตั้งตั้งแต่พระธรรมเสนาบดี ด้วยรส ปลาตะเพียนแล้ว นุ่งผ้าข้อมน้ำฝาด นั่งในที่สุดอาสนะ บริโภคภัตที่เป็นเดนของภิกษุเหล่านั้น." นางบอกแก่มารดาบิดาก็ได้กระทำตาม ประสงค์. ความแพ้ท้องระงับไปแล้ว. ต่อมาในงานมงคล ๗ ครั้งแม่อื่น จากนั้น. มารดาบิดาของนางเลี้ยงภิกษุ ๕๐๐ รูป มีพระธรรมเสนาบดี เถระเป็นประมุข ด้วยรสปลาตะเพียนเหมือนกัน.

พึงทราบเรื่องทั้งหมด โดยนัยที่กล่าวแล้ว ในเรื่องตีสกุมาร นั้นแล. ก็แต่ว่า นี่เป็นผลแห่งการถวายรสปลาตะเพียนที่ถวายในกาลที่ เด็กนี้เป็นมหาทุกตะนั่นเอง.

ทารกออกบวชเป็นสามเณร

ก็ในวันตั้งชื่อ เมื่อมารดาของเด็กนั้น กล่าวว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงให้สักขาบททั้งหลายแก่ทาสของท่านเถิด" พระเถระจึงกล่าวว่า "เด็กนี้ชื่ออะไร ?"

มารดาของเด็ก ตอบว่า " ข้าแต่ท่านผู้เจริญ คนเงอะงะในเรือนนี้
แม้พวกเขาไม่ได้เรื่อง ก็กลับเป็นผู้ฉลาด ตั้งแต่กาลที่เด็กนี้ถือปฏิสนธิ
ในท้อง; เพราะฉะนั้น บุตรของดิฉัน จักมีชื่อว่า "หนุบัณฑิต" เกิด.
พระเถระ ได้ให้สีกขาบทั้งหลายแล้ว. ก็ตั้งแต่วันที่หนุบัณฑิตเกิดมาความ
คิดเกิดขึ้นแก่มารดาของเขาว่า " เราจักไม่ทำลายอวัยวะของบุตรเรา."
ในเวลาที่เขาอายุได้ ๗ ขวบ เขากล่าวกะมารดาว่า "ผมจักบวชใน
สำนักพระเถระ." นางกล่าวว่า "ได้ พ่อคุณ, แม่ได้นึกไว้แล้วอย่างนั้นว่า
จักไม่ทำลายอวัยวะของเจ้า" ดังนี้แล้ว จึงนิมนต์พระเถระให้ฉันแล้ว
กล่าวว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ทาสของท่าน อยากจะบวช, ดิฉันจักนำ
เด็กนี้ไปวิหารในเวลาเย็น" ส่งพระเถระไปแล้ว ให้หม่อมญาติประชุมกัน
กล่าวว่า "พวกข้าพเจ้า จักทำสักการะที่ควรทำแก่บุตรของข้าพเจ้า ใน
เวลาเป็นคฤหัสถ์ ในวันนี้ทีเดียว" ดังนี้แล้ว ก็ให้ทำสักการะมากมาย
พาหนุบัณฑิตนั้นไปสู่วิหาร ได้มอบถวายแก่พระเถระว่า "ขอท่านจงให้
เด็กนี้บวชเถิด เจ้าข้า." พระเถระนอกความที่การบวชเป็นกิจทำได้ยาก
แล้ว, เมื่อเด็กรับรองว่า "ผมจักทำตามโอวาทของท่านขอรับ" จึง
กล่าวว่า "ถ้าอย่างนั้น จงมาเถิด" ชุบผมให้เปียกแล้ว บอกตจปัญจก-
กัมมัฏฐาน ให้บวชแล้ว. แม้มารดาบิดาของบัณฑิตสามคนนั้น อยู่ใน
วิหารนั่นเองสิ้น ๗ วัน ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็น
ประมุข ด้วยรสปลาตะเพียนอย่างเดียว ในวันที่เจ็ด เวลาเย็นจึงได้ไป
เรือน.

ในวันที่แปด พระเถระเมื่อจะไปภายในบ้าน พาสามคนนั้นไป
ไม่ได้ไปกับหม่อมภิกษา เพราะเหตุไร? เพราะว่าการห่มจีวรและถือบาตร

หรืออิริยาบถของเธอ ยังไม่น่าเลื่อมใสก่อน; อีกอย่างหนึ่ง วัตรที่พึงทำ
ในวิหารของพระเถระ ยังมีอยู่; อนึ่ง พระเถระ, เมื่อภิกษุสงฆ์เข้าไป
ภายในบ้านแล้ว. เทียวไปทั่ววิหาร กวาดที่ ๆ ยังไม่กวาด ตั้งน้ำฉันทน้ำ
ใช้ไว้ในภาชนะที่ว่างเปล่า เก็บเตียงตั้งเป็นต้น ที่ยังเก็บไว้ไม่เรียบร้อย
แล้ว จึงเข้าไปบ้านภายหลัง; อีกอย่างหนึ่ง ท่านคิดเห็นว่า "พวก
เดียรถีย์เข้าไปยังวิหารว่างแล้ว อย่าได้เพื่อจะพูดว่า 'คูเถิด ที่นั่ง
ของพวกสาวกพระสมณโคดม' ดังนี้แล้ว จึงได้จัดแจงวิหารทั้งสิ้น เข้า
ไปบ้านภายหลัง; เพราะฉะนั้น แม้ในวันนั้น พระเถระให้สามเณรนั้น
เอง ถือบาตรจีวร เข้าไปบ้านสายหน่อย.

สามเณรเข้าไปบิณฑบาตกับพระเถระ

สามเณรเมื่อไปกับพระอุปัชฌาย์ เห็นเหมืองในระหว่างทางจึง
เรียนถามว่า "นี่ชื่ออะไร ? ขอรับ.

พระเถระ. ชื่อว่าเหมือง สามเณร.

สามเณร. เขาทำอะไร ? ด้วยเหมืองนี้.

พระเถระ. เขาไฉนน้ำจากที่นี่ ๆ แล้ว ทำการงานเกี่ยวกับข้าว
กล้าของตน.

สามเณร. ก็น้ำมีจิตไหม ? ขอรับ

พระเถระ. ไม่มี เธอ.

สามเณร. คนทั้งหลายย่อมไฉนน้ำที่ไม่มีจิตเห็นปานนี้ผู้ที่ ๆ คน
ปรารถนาแล้ว ๆ ได้หรือ ? ขอรับ.

พระเถระ. ได้ เธอ.

สามเณรนั้น คิดว่า " ถ้าคนทั้งหลายไข่น้ำซึ่งไม่มีจิตแม่เห็นปานนี้
ที่ ๆ คนปรารถนาแล้ว ๆ ทำการงานได้; เหตุไฉน? คนมีจิตแท้ ๆ
จักไม่อาจเพื่อทำจิตของตนให้เป็นไปในอำนาจแล้ว บำเพ็ญสมณธรรม."
เธอเดินต่อไปเห็นพวกช่างศรกำลังเอาลูกศรลงไฟแล้ว เล็งด้วยหางดา
ดัดให้ตรง จึงเรียนถามว่า " พวกนี้ ชื่อพวกอะไรกัน? ขอรับ."

พระเถระ. ชื่อช่างศร เธอ.

สามเณร. ก็พวกเขา ทำอะไรกัน?

พระเถระ. เขาหลนที่ไฟ แล้วตัดลูกศรให้ตรง.

สามเณร. ลูกศรนั้น มีจิตไหม? ขอรับ.

พระเถระ. ไม่มีจิต เธอ.

เธอคิดว่า " ถ้าคนทั้งหลายถือเอาลูกศรอันไม่มีจิตลงไฟแล้วดัด
ให้ตรงได้; เพราะเหตุไร? แม้คนมีจิต จึงจักไม่อาจเพื่อทำจิตของตน
ให้เป็นไปในอำนาจ แล้วบำเพ็ญสมณธรรมเล่า?"

ครั้นสามเณรเดินต่อไป เห็นชนดากไม้ทำเครื่องทัพสัมภาระมีกำ
กงและคุมเป็นต้น จึงเรียนถามว่า " พวกนี้ ชื่อพวกอะไร? ขอรับ."

พระเถระ. ชื่อช่างดาก เธอ.

สามเณร. ก็พวกเขา ทำอะไรกัน?

พระเถระ. เขาถือเอาไม้แล้วทำล้อแห่งยานน้อยเป็นต้น เธอ.

สามเณร. ก็ไม้เหล่านั้น มีจิตไหม? ขอรับ.

พระเถระ. ไม่มีจิต เธอ.

สามเณรลากลับไปทำสมณธรรม

ที่นั่น เธอได้มีความตริตรองอย่างนั้นว่า " ถ้าคนทั้งหลายถือเอา

ท่อนไม้ที่มีจิต ทำเป็นล้อเป็นต้นได้. เพราะเหตุไร คนผู้มีจิตจึงจักไม่
อาจทำจิตของตนให้เป็นไปในอำนาจแล้วบำเพ็ญสมณธรรมเล่า ? เธอ
เห็นเหตุเหล่านี้แล้ว จึงเรียนว่า "ใต้เท้าขอรับ ถ้าใต้เท้าควรถือบาตร
และจีวรของใต้เท้าได้; กระผมพึงกลับ" พระเถระมิได้เกิดความคิด
เลยว่ "เจ้าสามเณรเล็กนี่บวชได้หยก ๆ ตามเรามา กล่าวอย่างนั้นได้"
กลับกล่าวว่ "จงเอามา สามเณร" แล้วได้รับบาตรและจีวรของ
ตนไว้.

ฝ่ายสามเณรไหว้พระอุปัชฌาย์แล้ว เมื่อจะกลับ จึงเรียนว่า "ใต้เท้า
เมื่อนำอาหารมาเพื่อกระผม พึงนำมาด้วยรสปลาตะเพียนเถอะขอรับ."

พระเถระ. เราจักได้ ในที่ไหนเล่า? เธอ.

สามเณรเรียนว่า "ถ้าไม่ได้ด้วยบุญของใต้เท้า ก็จักได้ด้วยบุญของ
กระผม ขอรับ." พระเถระวิตกว่า "แม้อันตรายจะพึงมีแก่สามเณรเล็ก
ผู้นั่งข้างนอก" จึงให้ลูกคาลไปแล้วบอกว่า "ควรเปิดประตูห้องอยู่ของ
ฉันแล้ว เข้าไปนั่งเสียด้านใน." เธอได้กระทำอย่างนั้นแล้ว นั่งหยังความ
รู้ลงในรัชกายของตน พิจารณาอรรถาพอยู่.

อาสาทำความรักกระร้อนเพราะคุณของสามเณร

ครั้งนั้น ที่ประทับนั่งของท้าวสักกะ แสดงอาการร้อนด้วยเดช
แห่งคุณ ของสามเณรนั้น. ท้าวเธอใคร่ครวญว่า "จักมีเหตุอะไรกัน
หนอ?" ทรงดำริได้ว่า "บัณฑิตสามเณรถวายบาตรและจีวรแก่พระ-
อุปัชฌาย์แล้วกลับ. ด้วยตั้งใจว่า 'จักทำสมณธรรม' แม้เราก็ควรไป
ในที่นั้น" ดังนี้แล้ว, ตรีสเรียกท้าวมหาราชทั้ง ๔ มา ตรีสว่า "พวก

ท่านจงไปเล่นที่บิณฑจ้ออยู่ในป่าใกล้วิหารให้หนีไป แล้วยึดอารักขาไว้โดยรอบ," ตรัสกะจันทเทพบุตรว่า "ท่านจงดูครั้งมณฑลพระจันทร์ไว้. ตรัสกะสุริยเทพบุตรว่า "ท่านจงดูครั้งมณฑลพระอาทิตย์ไว้" ดังนี้แล้ว พระองค์เอง ได้เสด็จไปประทับยืนยึดอารักขาอยู่ที่สายยู, ในวิหารแม้เสียงแห่งใบไม้แกกก็มีได้มี. จิตของสามเณรได้มีอารมณ์เป็นหนึ่งแล้ว. เธอพิจารณาอัฐภาพแล้ว บรรลุผล ๓ อย่างในระหว่างภัตินั้นเอง.

ฝ่ายพระเถระ คิดว่า "สามเณรนั่งแล้วในวิหาร, เราอาจจะได้โภชนะที่สมประสงค์แก่เธอ ในสกุลชื่อนั้น" ดังนี้แล้ว จึงได้ไปสู่ตระกูลอุปัฏฐาก ซึ่งประกอบด้วยความรักและเคารพตระกูลหนึ่ง. ก็ในวันนั้น มนุษย์ทั้งหลายในตระกูลนั้น ได้ปลาตะเพียนหลายตัวนั่งดูการมาแห่งพระเถระอยู่เที่ยว. พวกเขาเห็นพระเถระกำลังมาจึงกล่าวว่า " ท่านขอรับ ท่านมาที่นี่ ทำกรรมเจริญแล้ว " แล้วนิมนต์ให้เข้าไปข้างใน ถวายข้าวยากูและของควรเคี้ยวเป็นต้นแล้ว ได้ถวายบิณฑบาตด้วยรสปลาตะเพียน. พระเถระแสดงอาการจะนำไป. พวกมนุษย์เรียนว่า " นิมนต์ฉันเถิดขอรับ ได้เท่าจักได้แม้ภักตสำหรับจะนำไป" ในเวลาเสร็จภักตกิจของพระเถระ ได้เอาโภชนะประกอบด้วยรสปลาตะเพียน ใส่เต็มบาตรถวายแล้ว. พระเถระคิดว่า " สามเณรของเราหิวแล้ว " จึงได้รับไป

พระศาสดาทรงทำอารักขาสามเณร

แม้พระศาสดา ในวันนั้น เสวยแต่เข้าที่เดียว เสด็จไปวิหารทรงใคร่ครวญว่า " บัณฑิตสามเณรให้บาตรและจีวรแก่พระอุปัชฌาย์แล้ว

กลับไป ด้วยตั้งใจว่า 'จักทำสมณธรรม;' กิจแห่งบรรพชิตของเธอ จักสำเร็จหรือไม่?" ทรงทราบว่ สามเณรบรรลุลผล ๓ อย่างแล้ว จึงทรงพิจารณาว่า "อุปนิสัยแห่งพระอรหัตจะมามีหรือไม่?" ทรงเห็นว่า "มี" แล้วทรงใคร่ครวญว่า "เธอจักอาจเพื่อบรรลुพระอรหัตก่อน กัตที่เดียว หรือจักไม่อาจ?" ได้ทรงทราบว่ "จักอาจ." ลำดับนั้น พระองค์ได้มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า "สารีบุตร ถือกัตเพื่อสามเณร รับมา. เธอจะพึงทำอันตรายแก่สามเณรนั้นก็ได้, เราจักนั่งถือเอาอาภักขา ที่ชุ่มประตุ, ที่นั้นจักถามปัญหา ๔ ข้อของเธอ, เมื่อเธอแก้อยู่, สามเณรจักบรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภทา" ดังนี้แล้ว จึงเสด็จไปจาก วิหารนั้น ประทับยืนอยู่ที่ชุ่มประตุ ตรัสถามปัญหา ๔ ข้อกะพระเถระ ผู้มาถึงแล้ว. พระเถระแก้ปัญหากที่พระศาสดาตรัสถามแล้ว.

ในปัญหานั้น มีปัจฉาวิสัยนาดังต่อไปนี้ :-

ได้ยินว่า พระศาสดาตรัสกะพระเถระนั้นว่า "สารีบุตร เธอ ได้อะไรมา ?

พระเถระ. อาหาร พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ชื่อว่าอาหาร ย่อมนำอะไรมา ? สารีบุตร.

พระเถระ. เวทนา พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เวทนา ย่อมนำอะไรมา ? สารีบุตร.

พระเถระ. รูป พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ก็รูป ย่อมนำอะไรมา ? สารีบุตร.

พระเถระ. ผัสสะ พระเจ้าข้า.

คำอธิบายในปัญหา

ในปัญหานี้ มีอธิบายดังนี้ :-

จริงอยู่ อาหารอันคนหิวบริโภคแล้ว กำจัดความหิวของเขาแล้ว นำสุขเวทนามาให้. เมื่อสุขเวทนาเกิดขึ้นแก่ผู้มีความสุขเพราะการบริโภคอาหาร วรรณสมบัติย่อมมีในสรีระ, เวทนาชื่อว่าย่อมนำรูปมา ด้วยอาการอย่างนั้น. ก็ผู้มีความสุขเกิดสุขโสมนัส ด้วยอำนาจรูปที่เกิดจากอาหารนอนอยู่ก็ตาม นั่งอยู่ก็ตาม ด้วยคิดว่า "บัดนี้ อัสสาทะ เกิดแก่เราแล้ว" ย่อมได้สุขสัมผัส.

สามเณรบรรลุพระอรหัตผล

เมื่อพระเถระแก้ปัญหากับ ๔ ข้อเหล่านี้ อย่างนั้นแล้ว สามเณรก็ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา. ฝ่ายพระศาสดา ตรัสกะพระเถระว่า "ไปเถิด สารีบุตร, จงให้กัณฑ์แก่สามเณรของเธอ." พระเถระไปเคาะประตูแล้ว. สามเณรออกมารับบาตรจากมือพระเถระ วางไว้ ณ ส่วนข้างหนึ่งแล้ว จึงเอาพัดก้านตาลพัดพระเถระ. ลำดับนั้น พระเถระกล่าวกะเธอว่า "สามเณร จงทำกัณฑ์เสียเถิด."

สามเณร. ก็ได้เท่าเล่า ขอรับ.

พระเถระ. เราทำกัณฑ์เสร็จแล้ว, เธอจงทำเถิด.

เด็กอายุ ๗ ขวบ บวชแล้ว ในวันที่ ๘ บรรลุพระอรหัตเป็นเหมือนดอกปทุมที่แย้มแล้ว ในขณะนั้น ได้นั่งพิจารณาที่เป็นที่ใส่กัณฑ์ทำกัณฑ์แล้ว. ในขณะที่เธอล้างบาตรเก็บไว้ จันทเทพบุตรปล่อยมณฑลพระจันทร์. สุริยเทพบุตรปล่อยมณฑลพระอาทิตย์ ท้าวมหาราชทั้ง ๔

อารักขาทั้ง ๔ ทิศ, ท้าวสักกเทวราช เลิกอารักขาที่สายยู, พระอาทิตย์
เคลื่อนคล้อยไปแล้วจากที่ท่ามกลาง.

ธรรมดาบัณฑิตย่อมฝึกตน

ภิกษุทั้งหลาย โพนทะนาว่า "เงา บ่ายเกินประมาณแล้ว, พระ-
อาทิตย์เคลื่อนคล้อยไปจากที่ท่ามกลาง. ก็สามเณรนั้นเสร็จเดี๋ยวนี้เอง, นี่
เรื่องอะไรกันหนอ ? พระศาสดาทรงทราบความเป็นไปนั้นแล้วเสด็จมา
ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดอะไรกัน ?"

พวกภิกษุ. เรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสว่า "อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย. ในเวลาผู้มีบุญ
ทำสมณธรรม จันทเทพบุตรจุตมณฑลพระจันทร์รังไว้, สุริยเทพบุตร
จุตมณฑลพระอาทิตย์รังไว้, ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ถืออารักขาทั้ง ๔ ทิศ
ในป่าใกล้วิหาร, ท้าวสักกเทวราชเสด็จมายึดอารักขาที่สายยู, ถึงเราผู้
มีความขวนขวายน้อยด้วยนึกเสียว่า 'เป็นพระพุทธรเจ้า' ก็ไม่ได้เพื่อ
จะนั่งอยู่ได้, ยังได้ไปยึดอารักขาเพื่อบุตรซึ่งเรา ที่ชุ่มประดู, พวก
บัณฑิตเห็นคนไข่น้ำกำลังไข่น้ำไปจากเหมือง ช่างศรกำลังตัดลูกศรให้
ตรง และช่างถากกำลังถากไม้แล้ว ถือเอาเหตุเท่านั้น ให้เป็นอารมณ์
ทรมาณตนแล้ว ย่อมยึดเอาพระอรหันต์ไว้ได้ทีเดียว" ดังนี้แล้ว เมื่อจะ
ทรงสืบบอนุสนธิแสดงธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๕. อุตถณฺหิ นนฺนฺติ เนตฺติกา

อุสุการา นนฺนฺติ เตชนํ

ทารุํ นมฺนฺติ ตจฺจกา

อตฺตानํ ทมฺนฺติ ปญฺชิตา.

"อันคนไข่น้ำทั้งหลายย่อมไข่น้ำ, ช่างศร
ทั้งหลายย่อมตัดศร, ช่างถากทั้งหลายย่อมถากไม้,
บัณฑิตทั้งหลายย่อมฝึกตน."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อุกกั เป็นต้น ความว่า ชนทั้งหลาย
ชุกที่ดอนบนแผ่นดิน ถมที่เป็นบ่อแล้วทำเหมือง หรือวางรางไม้ไว้
ย่อมไข่น้ำไปสู่ที่ตนต้องการ ๆ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าผู้ไข่น้ำ.

บทว่า เตชนั ได้แก่ ลูกศร.

มีพระพุทธานุญาต ตรัสไว้ดังนี้ว่า :-

"พวกคนไข่น้ำย่อมไข่น้ำไปตามชอบใจของตนได้, แม้ช่างศรก็
ย่อมถนาคัดลูกศร คือทำให้ตรง, ถึงช่างถาก เมื่อจะถากเพื่อเป็น
ประโยชน์แก่ทัฬหกรรมก็งเป็นต้น ย่อมตัดไม้ คือทำให้ตรงหรือคด
ตามชอบใจของตน. บัณฑิตทั้งหลายทำเหตุมีประมาณเท่านี้ ให้เป็น
อารมณ์อย่างนั้นแล้ว ยังมรรคมีโสดาปัตติมรรคเป็นต้นให้เกิดขึ้นอยู่
ย่อมชื่อว่าทรมานตน, แต่เมื่อบรรลุพระอรหัตแล้วย่อมจัดว่าทรมานโดย
ส่วนเดียว."

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุนิพพานทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องบัณฑิตสามเณร จบ.

๖. เรื่องพระลกุณฏกัททียเถระ [๖๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระลกุณฏกัททียเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "เสโล ยถา" เป็นต้น.

พระเถระถูกล้อเลียนเพราะร่างเล็ก

ได้ยินว่า สหธรรมมิกมีสามเณรเป็นต้น ซึ่งเป็นปุถุชน เห็นพระเถระแล้ว จับที่ศีรษะบ้าง ที่หูบ้าง ที่จมูกบ้าง พลองกล่าวว่า "อาจ๊ะ อาจ๋า อาไม่กระสัน ยังยินดีแน่นแค้น ในพระศาสนาหรือ ?" พระเถระไม่โกรธ ไม่ประทุษร้ายในสหธรรมิกเหล่านั้นเลย.

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านจงดูเถิด สหธรรมมิกมีสามเณรเป็นต้น เห็นพระลกุณฏกัททียเถระแล้ว ย่อมรังแกอย่างนั้นอย่างนี้, ท่านไม่โกรธ ไม่ประทุษร้ายในสหธรรมิกเหล่านั้นเลย."

พระชีณาสพเป็นดั่งศิลา

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดอะไรกัน ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาพระชีณาสพ ย่อมไม่โกรธ ไม่ประทุษร้ายเลย, เพราะท่านเหล่านั้นไม่หวั่นไหว ไม่สะเทือน เช่นกับศิลาแห่งทิบ" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๖. เสโล ยถา เอกมโน วาเตน น สมิริติ

เอวํ นิหุทาปลัสาสุ น สมฺนิยฺชฺหุติ ปญฺชิตา.

"ภูเขาศิลาล้วน เป็นแท่งเดียว ย่อมไม่

สะท้อนด้วยลมฉันใด, บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่

เอนเอียงในเพราะนินทาและสรรเสริญฉันนั้น.

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น ในบทว่า นิหุทาปลัสาสุ นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสโลกธรรมไว้ ๒ ก็จริง, ถึงอย่างนั้น พึงทราบเนื้อความด้วยสามารถแห่งโลกธรรมแม้ทั้ง ๘. อธิบายว่า เหมือนอย่างว่าภูเขาศิลาล้วน เป็นแท่งเดียว คือ ไม่มีโพรง ย่อมไม่สะท้อน คือ ไม่เอนเอียง ไม่หวั่นไหว ด้วยลม ต่างด้วยลมพัดมาแต่ทิศตะวันออกเป็นต้นฉันใด; เมื่อโลกธรรมแม้ทั้ง ๘ ครอบงำอยู่ บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่เอนเอียง คือไม่หวั่นไหว ไม่สะท้อน ด้วยอำนาจความยินดีร้ายหรือยินดีฉันนั้น."

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุพระอริยผลทั้งหลาย มีโศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระลกุณฏกภัททิยเถระ จบ.

๓. เรื่องมารดาของนางกาณา [๖๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภมารดาของนางกาณา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ยถาปี รหโท คมฺภีโร" เป็นต้น .

เรื่องมาแล้วในวินัย* แล.

นางกาณาต่ำภิกษุ

ก็ครั้งนั้น ในกาลเมื่อมารดาของนางกาณาทอดขนม เพื่อสงัดให้เป็นผู้ไม่มีมือเปล่า ไปสู่ตระกูลผู้แล้ว ถวายแก่ภิกษุ ๔ รูปเสีย ถึง ๔ ครั้ง เมื่อพระศาสดาทรงบัญญัติสิกขาบทในเพราะเรื่องนั้น, เมื่อสามีของนางกาณา นำภรรยาใหม่มาแล้ว, นางกาณาได้ฟังเรื่องนั้น จึงดำใจปรึกษาพวกภิกษุ ซึ่งตนได้เห็นแล้วและเห็นแล้วว่า "การครองเรือนของเรา อันภิกษุเหล่านี้ ให้ฉิบหายแล้ว." ภิกษุทั้งหลายไม่อาจเดินไปสู่ถนนั้นได้.

นางกาณาบรรลุโสดาปัตติผล

พระศาสดาทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงได้เสด็จไปในที่นั้น. มารดาของนางกาณา ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นิมนต์ให้ประทับนั่งบนอาสนะที่ตนตกแต่งไว้ ได้ถวายข้าวยาสุและของควรเคี้ยวแล้ว;

๑. มหาวิงฺก ๒/๓๒๒. แต่ในคัมภีร์นั้น กล่าวถึงจำนวนภิกษุรับขนมเพียง ๓ องค์ และมารดาของนางกาณาก็ทอดขนมถวายภิกษุเพียง ๓ ครั้งเท่านั้น.

พระศาสดาเสวยพระกระยาหารเช้าแล้ว ตรัสถามว่า "กามาไปไหน?"

กามมารดา. พระเจ้าข้า นางเห็นพระองค์แล้ว เป็นผู้เกื้อย็น ร้องไห้อยู่.

พระศาสดา. เพราะเหตุอะไรเล่า?

กามมารดา. นางคำบริภาษพวกภิกษุ; เพราะฉะนั้น นางเห็นพระองค์แล้ว จึงเป็นผู้เกื้อ ย็นร้องไห้อยู่ พระเจ้าข้า.

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงมีรับสั่งให้เรียกนางกามาแล้ว ตรัสถามว่า "กามา เห็นเราแล้ว จึงเกื้อย็น แอบร้องไห้ทำไม?" ครั้งนั้น มารดาของนางกราบทูลกิริยาที่นางกระทำแล้ว (ให้ทรงทราบ). ที่นั้น พระศาสดาตรัสถามมารดาของนางกามาว่า "กามมารดา ก็สาวกทั้งหลายของเรา ถือเอาสิ่งที่เธอให้แล้วหรือว่าที่ยังมิได้ให้เล่า?"

กามมารดา. ถือเอาสิ่งที่หม่อมฉันถวายแล้ว พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ถ้าสาวกของเราเที่ยวบิณฑบาต ถึงประตูเรือนของเธอแล้ว ถือเอาสิ่งที่เธอให้แล้ว, จะมีโทษอะไรแก่สาวกเหล่านั้นเล่า?

กามมารดา. โทษของพระผู้เป็นเจ้าไม่มี พระเจ้าข้า. โทษของนางนี้เท่านั้น มีอยู่.

พระศาสดา. ตรัสถามนางกามาว่า "กามา ได้ยินว่า สาวกของเราเที่ยวบิณฑบาต มาถึงประตูเรือนนี้แล้ว, เมื่อเป็นเช่นนี้ มารดาของเจ้าได้ถวายขนมแก่สาวกเหล่านั้น, ในเรื่องนี้ ชื่อว่าโทษอะไรจักมีแก่พวกสาวกทั้งหลายของเราเล่า?"

นางกานา. โทษของพระผู้เป็นเจ้าของ ไม่มี พระเจ้าข้า, หม่อมฉัน
เท่านั้น มีโทษ.

นางถวายบังคมพระศาสดา ให้ทรงอดโทษแล้ว. ครั้งนั้น พระ-
ศาสดาได้ตรัสอนุบุพพิคาแก่นาง. นางบรรลुโศคาปิตติผลแล้ว.

พระราชาทรงตั้งนางกานาในตำแหน่งเชษฐธิดา

พระศาสดาเสด็จจากอาสนะแล้ว เมื่อจะเสด็จไปสู่วิหาร ได้
เสด็จไปทางพระลานหลวง. พระราชาทอดพระเนตรเห็นแล้ว ตรัสถามว่า
"พนาย นั้นดูเหมือนพระศาสดา," เมื่อราชบุรุษกราบทูลว่า "ถูกแล้ว
พระเจ้าข้า" ดังนี้แล้ว จึงส่งไปด้วยพระคำรัสว่า "จงไป จงกราบทูล
ความที่เราจะมาถวายบังคม" แล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ซึ่งประทับ
ยืนอยู่ ณ พระลานหลวง ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว ทูล
ถามว่า "พระองค์จะเสด็จไปไหน? พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. มหาบพิตร อาตมภาพจะไปสู่เรือนมารดาของนาง
กานา.

พระราช. เพราะเหตุอะไร? พระองค์จึงเสด็จไป พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ได้ข่าวว่า นางกานาค่าบริภษภิกษุ. อาตมภาพไป
เพราะเหตุนี้.

พระราช. ก็พระองค์ทรงทำความที่นางไม่ค่าแล้วหรือ? พระ-
เจ้าข้า.

พระศาสดา. ถวายพระพร มหาบพิตร อาตมภาพทำนางมิให้
เป็นผู้ค่าภิกษุแล้ว และให้เป็นเจ้าของทรัพย์อันเป็นโลกกุตระแล้ว.

พระราชา. "พระองค์ทรงทำให้นางเป็นเจ้าของทรัพย์ที่เป็น
โลกุตระแล้วก็ช่างเกิด พระเจ้าข้า. ส่วนหม่อมฉัน จักทำนางให้เป็นเจ้า
ของทรัพย์ที่เป็นโลกีย์" ดังนี้แล้ว ถวายบังคมพระศาสดาเสด็จกลับแล้ว
ทรงส่งยานใหญ่ที่ปกปิดไป รับสั่งให้เรียกนางกาณมาแล้วประดับด้วย
เครื่องอาภรณ์ทุกอย่าง ทรงตั้งไว้ในตำแหน่งพระธิดาผู้ใหญ่แล้ว ตรัสว่า
"ผู้ใดสามารถเลี้ยงดูธิดาของเราได้; ผู้นั้นจงรับเอานางไป."

มหาอำมาตย์รับเลี้ยงนางกาณา

ครั้งนั้น มหาอำมาตย์ผู้สำเร็จราชกิจทุกอย่างคนหนึ่ง กราบทูลว่า
"ข้าพระองค์จักเลี้ยงดูพระธิดาของฝ่าพระบาท" ดังนี้แล้ว นานาไปยัง
เรือนของตน มอบความเป็นใหญ่ทุกอย่างให้แล้ว กล่าวว่า "เจ้าจงทำ
บุญตามชอบใจเถิด."

จำเดิมแต่วันนั้นมา นางกาณาตั้งบวชไว้ที่ประตูทั้ง ๔ ก็ยังไม่ได้
ภิกษุและภิกษุณีที่ตนพึงบำรุง. ของควรเคี้ยวและของควรบริโภคที่นาง
กาณาเตรียมตั้งไว้ที่ประตูเรือน ย่อมเป็นเหมือนห้วงน้ำใหญ่.

พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า "ผู้มีอายุ ในกาลก่อนพระ-
เถระ ๔ รูป ทำความเดือดร้อนให้แก่นางกาณา, นางแม่เป็นผู้เดือดร้อน-
อย่างนั้น อาศัยพระศาสดา ได้ความถึงพร้อมด้วยศรัทธาแล้ว; พระศาสดา
ได้ทรงทำประตูเรือนของนาง ให้เป็นสถานที่ควรเข้าไปของพวกภิกษุอีก,
บัดนี้ นางแม่แสวงหาภิกษุหรือภิกษุณีทั้งหลายที่คนจะพึงบำรุง ก็ยังได้,
โอ! ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีคุณน้าอัศจรรย์จริง.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้

พวกเธอนั่งประชุมกันด้วยกถาอะไรหนอ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้น กราบ
ทูลว่า "ด้วยกถาข้อนี้." จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุแก่เหล่านั้น
ทำความเดือดร้อนแก่นางกาณา มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้น. แม้ในกาลก่อน
พวกเธอก็ทำแล้วเหมือนกัน; อนึ่ง เราได้ทำให้นางกาณาทำตามถ้อยคำ
ของเรา มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น, ถึงในกาลก่อน เราก็กทำแล้วเหมือนกัน
อันพวกภิกษุผู้ใคร่จะฟังเนื้อความนั้น ทูลวิงวอนแล้วจึงตรัสพิพพุชาดกนี้
โดยพิสดารว่า:-

"แมวตัวหนึ่งได้หนูและเนื้อในที่ใด, แมว
ตัวที่ ๒ ก็ยอมเกิดในที่นั้น. ตัวที่ ๓ และตัว
ที่ ๔ ก็ยอมเกิดในที่นั้น. แมวเหล่านั้นทำลาย
ปล่องนี้แล้ว (ถึงแก่ความตาย)."

แล้ว ทรงประชุมชาดกว่า "ภิกษุแก่ ๔ รูป (ในบัดนี้) ได้เป็นแมว
๔ ตัวในครั้งนั้น. หนูได้เป็นนางกาณา. นายช่างแก้ว คือเรานั้นเอง"
ดังนี้แล้ว ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย แม้ในอดีตกาล นางกาณาได้
เป็นผู้มีใจหม่นหมอง มีจิตขุ่นมัวอย่างนั้น (แต่) ได้เป็นผู้มีจิตผ่องใส
เหมือนห้วงน้ำมีน้ำใส เพราะคำของเรา เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดง
ธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๗. ยถาปี รหโท คมภิโร วิปฺปสนฺโน อนาวิโล
 เอวํ ชมฺมานิ สุตฺวาน วิปฺปสึทฺหติ ปญฺทิตา.
 "บัณฑิตทั้งหลาย ฟังธรรมแล้ว ย่อมผ่องใส
 เหมือนห้วงน้ำลึก ใสแจ้ว ไม่ขุ่นมัว ฉะนั้น."

แก้อรธ

ห้วงน้ำใด แม้เมื่อเสนาทั้ง ๔ เหล่า ข้ามอยู่ ย่อมไม่กระเพื่อม.
ห้วงน้ำเห็นปานนี้ ชื่อว่า รหโท ในพระคานานั้น.

กีนิลมहाสมุทรซึ่งลึกถึง ๘ หมื่น ๔ พันโยชน์ โดยอาการทั้งปวง
ชื่อว่า ห้วงน้ำ. แท้จริง น้ำในที่มีประมาณ ๔ หมื่นโยชน์ ภายใต้
นินิลมหาสมุทรนั้น ย่อมหวั่นไหวเพราะฝูงปลา. น้ำในที่มีประมาณเท่านั้น
เหมือนกัน ในเบื้องบน ย่อมหวั่นไหวเพราะลม. (ส่วน) น้ำในที่มี
ประมาณ ๔ พันโยชน์ในท่ามกลาง (นินิลมหาสมุทรนั้น) ไม่หวั่นไหว
ตั้งอยู่; นี้ ชื่อว่าห้วงน้ำลึก.

บทว่า **ธมฺมานิ** ได้แก่ เทศนาธรรมทั้งหลาย. พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสคำอธิบายนี้ไว้ว่า " ห้วงน้ำนั้น ชื่อว่า ไสแจ้ว เพราะเป็นน้ำไม่
อากุล ชื่อว่า ไม่ขุ่นมัว เพราะเป็นน้ำไม่หวั่นไหว ฉนฺใด; บัณฺฑิต
ทั้งหลาย ฟังเทศนาธรรมของเราแล้ว ถึงความเป็นผู้มีจิตปราศจาก
อุปกิเลส ด้วยสามารถแห่งมรรคมีโสดาปัตติมรรคเป็นต้น ชื่อว่า ย่อม
ส่องใส ฉนฺนั้น. ส่วนท่านผู้บรรลุพระอรหัตแล้วย่อมเป็นผู้ส่องใสโดย
ส่วนเดียวแล."

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องมาดาของนางกามา จบ.

๑. ได้แก่ จตุรงคเสนา คือ พลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้า.

๕. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป [๖๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุ ๕๐๐ รูป ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "สพฺพุตฺต เว สปุริสา วขฺนติ" เป็นต้น.

พระธรรมเทศนาตั้งขึ้นที่เมืองเวรัญชา.

พระศาสดาเสด็จเมืองเวรัญชา

ความพิสดารว่า ครั้งปฐมโพธิกาล พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปเมืองเวรัญชา อันพราหมณ์ชื่อว่าเวรัญชะทูลนิมนต์แล้ว จึงเสด็จจำพรรษาพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป. เวรัญชพราหมณ์ถูกมารดลใจมิให้เกิดสติปรารภถึงพระศาสดาแม้สักวันหนึ่ง. แม้เมืองเวรัญชาได้เป็นเมืองข้าวแพงแล้ว. พวกภิกษุเที่ยวไปบิณฑบาตตลอดเมืองเวรัญชา ทั้งภายในภายนอก เมื่อไม่ได้บิณฑบาต จึงลำบากมาก.

พวกพ่อค้าม้าจัดแจงภิกษา มีข้าวแดงราวแ่งหนึ่ง ๆ เพื่อภิกษุเหล่านั้น. พระมหาโมคคัลลานเถระเห็นภิกษุเหล่านั้นลำบาก ได้มีความประสงค์จะให้ภิกษุฉันง้วนดิน และประสงค์จะให้พวกภิกษุเข้าไปสู่อุดต-
กรูทวีป เพื่อบิณฑบาต. พระศาสดาได้ทรงห้ามท่านเสีย. แม้ในวันหนึ่งพวกภิกษุมิได้มีความสะดุ้งเพราะปรารภบิณฑบาต. ภิกษุทั้งหลายเว้นความประพฤติด้วยอำนาจความอยากแลอยู่แล้ว.

๑. มาราวกฺกุณฺเณ อวกฺกุณฺโฏ อันเครื่องหมუნไปทั่วแห่งหารให้หมუნทั่วแล้ว.

พระศาสดาเสด็จไปกรุงสาวัตถี

พระศาสดาประทับอยู่ที่เมืองเวรัญชานัน สิ้นไตรมาสแล้ว ทรง
อำลาเวรัญชพราหมณ์ มีสักการะสัมมานะอันพราหมณ์นั้นกระทำแล้ว
ทรงให้เขาตั้งอยู่ในสภณะแล้ว เสด็จออกจากเมืองเวรัญชานันเสด็จจาริก
ไปโดยลำดับ สมัยหนึ่ง เสด็จถึงกรุงสาวัตถี ประทับอยู่ในพระเชตะวัน
ชาวกรุงสาวัตถี กระทำอากันตฤกัตแต่พระศาสดาแล้ว.

ก็ในกาลนั้น พวกกินแดนประมาณ ๕๐๐ คน อาศัยพวกภิกษุ
อยู่ภายในวิหารนั่นเอง. พวกเขากินโภชนะอันประณีต ที่เหลือจากภิกษุ
ทั้งหลายจนแล้ว ก็นอนหลับ ลุกขึ้นแล้ว ไปสู่ฝั่งแม่น้ำ แผลเสียง
โห่ร้อง กระโดดโลดเต้น ซ้อมมวยปล้ำ เล่นกันอยู่ประพฤติแต่อนาจาร
เท่านั้น ทั้งภายในวิหาร ทั้งภายนอกวิหาร.

พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า "ดูเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย,
ในเวลาเกิดทุกข์ภิกขภัย พวกกินแดนเหล่านี้ มิได้แสดงวิการอะไร ๆ
ในเมืองเวรัญชา, แต่บัดนี้ กินโภชนะอันประณีตเห็นปานนี้แล้ว เทียว
แสดงอาการแปลก ๆ เป็นอนเอกประการ ; ส่วนพวกภิกษุ สงบอยู่ แม้
ในเมืองเวรัญชา ถึงในบัดนี้ ก็พากันอยู่อย่างเสงี่ยมเหมือนกัน.

พระศาสดาตรัสวาโลทกชาดก

พระศาสดาเสด็จไปสู่โรงธรรมแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย
พวกเธอพูดอะไรกัน ? " เมื่อพวกภิกษุกราบทูล "เรื่องชื่อนี้" ดังนี้แล้ว
ตรัสว่า "แม้ในกาลก่อน คนกินแดนเหล่านี้ เกิดในกำเนิดลา เป็นลา

๕๐๐ ได้ค้ำน้ำมีรสน้อยอันแล้ว ซึ่งถึงการนับว่า 'น้ำหาง' เพราะ
ความที่เขาเอาน้ำขยำกากอันเป็นแฉนซึ่งเหลือจากน้ำลูกจันทน์มีรสชุ่ม ที่ม้า
สินธพชาติอาชาไนย ๕๐๐ ค้ำแล้ว จึงกรองด้วยผ้าเปลือกปอเก่า ๆ เป็น
เหมือนเมาน้ำหวาน เทยวร้องเอ็ดอึงอยู่" เมื่อจะทรงแสดงกิริยาของลา
เหล่านั้น อันพระโพธิสัตว์ผู้อันพระราชาทรงสดับเสียงของลาเหล่านั้น
ตรัสถามแล้ว ได้กราบทูลแด่พระราชชา ตรีสวาโลกทชาคณินโดยพิสดาร
ว่า :-

"ความเมื่อย่อมบังเกิดแก่พวกลา เพราะค้ำกิน
น้ำหางมีรสน้อยอันแล้ว, แต่ความเมื่อยไม่เกิดแก่
ม้าสินธพ เพราะค้ำมีรสที่ประณีตนี้.

ข้าแต่พระราชผู้เป็นจอมนรชน ลานั้นเป็นสัตว์
มีชาติแล้ว ค้ำน้ำมีรสน้อย อันรสนั้นถูกต้องแล้ว
ย่อมเมา, ส่วนม้าอาชาไนย ผู้เอาธุระเสมอ เกิด
ในตระกูล (ที่ดี) ค้ำมีรสที่เลิศแล้วหาเมาไม่"

แล้ว ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษเว้นธรรมคือความโลภแล้ว ย่อม
เป็นผู้ไม่มีวิการเลย ทั้งในเวลาถึงสุข ทั้งในเวลาถึงทุกข์ อย่างนี้" เมื่อ
จะทรงสืบบอนุสนธิแสดงธรรม ได้ตรัสพระภาษานี้ว่า :-

๘. สพุพทุถ เว สปุปริสา วชนติ
น กามกามา ลปนฺนุติ สนฺโต
สุเขน ผุฏฺฐา อถวา ทุกฺเขน
น อจฺจาวจํ ปณฺฑิตา ทสฺสยฺนฺติ.

" สัตบุรุษทั้งหลายยอมเว้นในธรรมทั้งปวงแล.

สัตบุรุษทั้งหลาย หาใช่ผู้ปรารถนากามบั่นไม่,
บัณฑิตทั้งหลาย อันสุขหรือทุกข์ถูกต้องแล้ว ย่อม
ไม่แสดงอาการขึ้นลง. "

แก้เอรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สัพพุตฺต ได้แก่ ในธรรมทั้งหมด
ต่างโดยธรรมมีขันธ เป็นต้น. บุรุษดี ชื่อว่า สปปุริสา.

บทว่า วนฺหติ ความว่า สัตบุรุษเมื่อคร่าฉันทราคะออกด้วย
อรหัตมรรคญาณ ชื่อว่าย่อมเว้นฉันทราคะ.

บทว่า น กามกามา ได้แก่ ผู้ใคร่กาม. (อีกอย่างหนึ่ง) ได้
แก้ เพราะเหตุแห่งกาม คือเพราะกามเป็นเหตุ.

สองบทว่า ลปนฺนติ สนฺโต ความว่า สัตบุรุษทั้งหลายมีพระ-
พุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมไม่บ่นเพื่อด้วยตนเองเลย (ทั้ง) ไม่ยังผู้อื่นให้
บ่นเพื่อ เพราะเหตุแห่งกาม. จริงอยู่ ภิกษุเหล่าใดเข้าไปเพื่อภิกษา
ตั้งอยู่ในอริยาจาร กล่าวคำเป็นต้นว่า "อุบาสก บุตรภรรยาของท่าน
ยังสุขสบายดีหรือ? อุปัทวะไร ๆ ด้วยสามารถแห่งราชภัยและโจรภัย
เป็นต้น มิได้มีในสัตว์ ๒ เท้าและสัตว์ ๔ เท้าดอกหรือ?" ภิกษุ
เหล่านั้น ชื่อว่า ย่อมบ่นเพื่อเอง. ก็ครั้งกล่าวอย่างนั้นแล้ว (พูด)
ให้เขานิมนต์ตนว่า "อย่างนั้น ขอรับ พวกผมทุกคนมีความสุขดี.

๑. อีกนัยหนึ่ง แปลว่า สัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมไม่พริ้มเพื่อ เพราะความใคร่ในกาม.

๒. ขันธ ๕ คือ รูปขันธ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญานขันธ.

อุปัทวะไร ๆ มิได้มี, บัดนี้ เรือนของพวกผมมีขำวน้ำเหลือเฟือ. นิมนต์
ท่านอยู่ในที่นี้แหละ " ดังนี้ ชื่อว่าให้บุคคลอื่นบ่นเพื่อ. ส่วนสัตว์บุรุษ
ทั้งหลาย ย่อมไม่ทำการบ่นเพื่อแม่ทั้งสองอย่างนั้น.

คำว่า **สุเขน สุภุจฺจา อถวา ทฺกุเขน** นี้ สักว่าเป็นเทศนา.
อธิบายว่า " บัณฑิตทั้งหลายผู้อันโลกธรรม ๘ ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่
แสดงอาการขึ้นลง ด้วยสามารถแห่งความเป็นผู้ยินดีและความเป็นผู้เก้อเจิน
หรือด้วยสามารถแห่งการกล่าวคุณและกล่าวโทษ. "

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุดุริยผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป จบ.

๑. โลกธรรม ๘ คือ **ลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์.**

๘. เรื่องพระเถระผู้ตั้งอยู่ในธรรม [๖๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระธรรมิกเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "น อุตตเหตุ" เป็นต้น.

อุบาสกหนีไปบวชได้บรรลุพระอรหัต

ได้ยินว่า อุบาสกคนหนึ่งในกรุงสาวัตถี อยู่ครองเรือนโดยชอบธรรม. อุบาสกนั้นเป็นผู้ใคร่จะบวช วันหนึ่งเมื่อนั่งสนทนาถึงถ้อยคำปรารภความสุขกับภรรยา จึงพูดว่า "นางผู้เจริญ ฉันปรารถนาจะบวช." ภรรยาอ่อนวอนว่า "นาย ถ้ากระนั้น ขอท่านจงคอย จนกว่าดิฉันจะคลอดบุตรซึ่งอยู่ในท้องก่อนเถิด." เขาคอยแล้ว ในเวลาที่เด็กเดินได้ จึงอำลานางอีก เมื่อนางวิงวอนว่า "นาย ขอท่านจงคอย จนกว่าเด็กนี้เจริญวันเถิด." จึงมาคิดว่า "ประโยชน์อะไรของเราด้วยหญิงนี้ ที่เราลาแล้วหรือไม่ลา, เราจักทำการสลัดออกจากทุกข์แก่ตนละ" ดังนี้แล้ว ออกไปบวชแล้ว. ท่านเรียนกัมมัฏฐาน พากเพียรพยายามอยู่ ยังกิจแห่งบรรพชิตของตนให้สำเร็จแล้วจึง (กลับ) ไปเมืองสาวัตถีอีก เพื่อประโยชน์แก่การเยี่ยมบุตรและภรรยาเหล่านั้น แล้วได้แสดงธรรมกถาแก่บุตร.

บุตรและภรรยาออกบวชได้บรรลุพระอรหัต

แม้บุตรนั้นออกบวชแล้ว. ก็แลครั้นบวชแล้ว ไม่นานนักก็ได้บรรลุพระอรหัต. ฝ่ายภรรยาเก่าของภิกษุ (ผู้เป็นบิดา) นั้นคิดว่า

"เราอยู่ครองเรือนเพื่อประโยชน์แก่ชนเหล่าใด, ชนเหล่านั้นแม่ทั้งสอง ก็บวชแล้ว, บัดนี้ ประโยชน์อะไรของเราด้วยการครองเรือนเล่า? เรา จักบวชละ" แล้วจึงออกไปบวชในสำนักงานภิกษุณี, ก็แลครั้นบวชแล้ว ไม่นานเลยก็ได้บรรลุพระอรหัต.

พวกภิกษุสรรเสริญพระธรรมิกะ

ภายหลังวันหนึ่ง พวกภิกษุสนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า "ผู้มี อายุทั้งหลาย ธรรมิกอุบาสก ออกบวช บรรลุพระอรหัตแล้ว ทั้งได้ เป็นที่พึ่งแก่บุตรและภรรยา ก็เพราะความที่ตนตั้งอยู่ในธรรม."

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอ นั่งประชุมกันด้วยเรื่องอะไรหนอ?" เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า "ด้วยกถาชื่อนี้พระเจ้าข้า" แล้ว, จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดา ว่าบัณฑิตไม่พึงปรารถนาความสำเร็จเพราะเหตุแห่งตน (และ) ไม่พึง ปรารถนาความสำเร็จเพราะเหตุแห่งคนอื่น, แต่พึงเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม มีธรรมเป็นที่พึ่งโดยแท้" เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระ- คาถานี้ว่า :-

๕. น อตุตเหตุ น ปรสฺส เหตุ

น ปุตุตมิจฺเจ น ฐนํ น รฏฺฐ

น อิจฺเจยฺย อชฺมุเมน สมิทฺธิมตฺตโน

ส สีลวา ปญฺญวา ฆมฺมิโก ลียา.

"บัณฑิตย่อมไม่ทำบาป เพราะเหตุแห่งตน,

ย่อมไม่ทำบาป เพราะเหตุแห่งบุคคลอื่น, บัณฑิต

ไม่พึงปรารถนาบุตร, ไม่พึงปรารถนาทรัพย์ ไม่พึง
ปรารถนาแว่นแคว้น, (และ) ไม่พึงปรารถนาความ
สำเร็จเพื่อตน โดยไม่เป็นธรรม, บัณฑิตนั้นพึง
เป็นผู้มีศีล มีปัญญา ตั้งอยู่ในธรรม."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า น อุตเหตุ ความว่า ธรรมดา
บัณฑิต ย่อมไม่ทำบาป เพราะเหตุแห่งตนหรือเพราะเหตุแห่งบุคคลอื่น.

บทว่า น ปุตุตมิจฺเจ ความว่า บัณฑิตไม่พึงปรารถนาบุตร
หรือทรัพย์ หรือแว่นแคว้น ด้วยกรรมอันลามก. บัณฑิตเมื่อปรารถนา
แม้สิ่งเหล่านั้น ย่อมไม่กระทำความลามกเลย.

บทว่า สมิทุธิมตุตโน ความว่า บัณฑิตไม่พึงปรารถนา แม้
ความสำเร็จเพื่อตน โดยไม่เป็นธรรม. อธิบายว่า บัณฑิตย่อมไม่ทำบาป
แม้เพราะเหตุแห่งความสำเร็จ

บทว่า ส สีลวา ความว่า บุคคลผู้เห็นปานนี้นั้นแล พึงเป็น
ผู้มีศีล มีปัญญา และตั้งอยู่ในธรรม อธิบายว่า ไม่พึงเป็นอย่างอื่น.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระเถระผู้ตั้งอยู่ในธรรม จบ.

๑๐. เรื่องการฟังธรรม [๖๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภการฟังธรรม
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ" เป็นต้น.

คนอาศัยภพแล้วติดภพมีมาก

ดังได้สดับมา พวกมนุษย์ผู้อยู่ถนนสายเดียวกัน ในกรุงสาวัตถี
เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ถวายทานโดยรวมกันเป็นคณะแล้ว ก็ให้ทำการ
ฟังธรรมตลอดคืนยังรุ่ง, แต่ไม่อาจฟังธรรมตลอดคืนยังรุ่งได้; บางพวก
เป็นผู้อาศัยความยินดีในกามก็กลับไปเรือนเสียก่อน, บางพวกเป็นผู้อาศัย
โทสะไปแล้ว, แต่บางพวกง่วงงุนเต็มที นั่งสัปหงกอยู่ในที่นั่นนั่นเอง
ไม่อาจจะฟังได้. ในวันรุ่งขึ้น พวกภิกษุยังถ้อยคำให้ตั้งขึ้นในโรงธรรม
เงาะจงถึงเรื่องนั้น. พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย
บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ?" เมื่อภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดา
สัตว์เหล่านี้ อาศัยภพแล้วเลยข้องอยู่ในภพนั่นเอง โดยอาศัยคืน, ชนิดผู้
ถึงฝั่งมีจำนวนน้อย," เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ได้ตรัสพระ-
คาถาเหล่านี้ว่า :-

๑๐. อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน
 อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุชาวติ.

เย จ โข สมุมทกฺขาเต ฌมฺเม ฌมฺมานุวตฺติโน

เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ มจฺจุเชยฺยํ สุตฺตฺตรํ.

"บรรดามนุษย์ คนผู้ถึงฝั่งมีจำนวนน้อย, ฝ่าย
ประชาชนนั้นก็ละไปตามตลิ่งอย่างเดียว. ก็ชน
เหล่าใดแล ประพฤติสมควรแก่ธรรมในธรรมที่เรา
กล่าวชอบแล้ว, ชนเหล่านั้นล่วงบ่วงมารที่ข้ามได้
ยากอย่างเอกแล้ว จึงถึงฝั่ง."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อปฺปกา คือ นิดหน่อย ได้แก่
ไม่มาก. บทว่า ปารคามิโน คือบรรลुพระนิพพาน. บทพระคาถาว่า
อถายํ อิตฺรา ปชา ความว่า ฝ่ายประชาชนที่เหลือนี้ใด ย่อมละไปตาม
ริมตลิ่ง คือ สักกายทิฏฐิ, นี้แล มากนัก.

บทว่า สมุมทกฺขาเต คือตรัสโดยชอบ ได้แก่ตรัสถูกต้อง.

บทว่า ฌมฺเม คือ ในเทศนาธรรม. บทว่า ฌมฺมานุวตฺติโน ความ
ว่า ประพฤติสมควรแก่ธรรม ด้วยสามารถแห่งการฟังธรรมนั้นแล้ว
บำเพ็ญปฏิบัติพาเหมาะแก่ธรรมนั้นแล้ว กระทำมรรคผลให้แจ้ง.

บทว่า ปารเมสฺสนฺติ ความว่า ชนเหล่านั้น คือเห็นปานนั้น
จึงถึงฝั่งคือนิพพาน. บทว่า มจฺจุเชยฺยํ ได้แก่ วัฏฏะอันเป็นไปใน ๓
ภุมิ อันเป็นสถานที่อยู่อาศัยของมัจจุ กล่าวคือกิเลสมาร.

บทว่า สุตฺตฺตรํ ความว่า ชนเหล่าใดประพฤติธรรมสมควรแก่
ธรรม, ชนเหล่านั้นล่วงคือเลยบ่วงมารที่ข้ามได้ยากอย่างเอก คือก้าวล่วง

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คถากรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 359

ได้ยกนักแล้วนั้น จักถึงฝ่ายคือพระนิพพาน.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้.

เรื่องการฟังธรรม จบ.

๑๑. เรื่องภิกษุอาคันตุกะ [๗๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพวกภิกษุอาคันตุกะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "กณ्हัม ฌมัม วิปฺปหาย" เป็นต้น .

พระศาสดาตรัสเหมาะแก่ความประพฤติ

ดังได้ทราบมาว่า ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป จำพรรษาอยู่ในแคว้นโกศล ออกพรรษาแล้ว ปรีภยากันว่า "จักเฝ้าพระศาสดา" จึงไปยังพระเชตวัน ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่สุแห่งหนึ่ง. พระศาสดาทรงพิจารณาธรรมอันเป็นปฏิบัติแก่จริยาของพวกเธอ เมื่อจะทรงแสดงธรรม ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า:-

๑๑. กณ्हัม ฌมัม วิปฺปหาย สุกกัม ภาเวถ ปณฺฑิตโต
โสภา อโนกมาคมุม วิเวเก ยตุถ ทูรมัม
ตตุราภิรติมิจฺเจยฺย หิตฺวา กามे อภิณฺจโน
ปริโยทเปยฺย อตุตฺตานัม จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิตโต.
เยถ สมนฺโพธิยงฺเกสุ สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ
อาทานปฺปฺนิสฺสกุเค อนฺุปาทาย เย รตา
ชีณาสวา ชุตินฺนุโต เต โลเก ปฺรินิพฺพุตา.

" บัณฑิตละธรรมดำแล้ว ออกจากอาลัย อาศัย
ธรรมอันหาอาลัยมิได้แล้ว ควรเจริญธรรมขาว, ละ
กามทั้งหลายแล้ว หมดความกังวล พึงปรารถนา

ความยินดียิ่งในวิเวก อันเป็นซึ่งประชายินดีได้ยาก,
บัณฑิตควรทำตนให้พอใจแล้ว จากเครื่องเศร้าหมอง.
ชนเหล่าใดอบรมจิตดีแล้วโดยชอบ ในองค์ธรรมแห่ง
ความตรัสรู้, (และ) ชนเหล่าใด ไม่ถ่อมมันยินดี
ในการละเลิกความถ่อมมัน, ชนเหล่านั้น ๆ เป็น
พระขีณาสพ รุ่งเรือง ดับสนิทแล้วในโลก."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า กณฺหํ ฌมฺมํ ความว่า ละ คือ
สลละอกุศลธรรม ต่างโดยเป็นกายทุจริตเป็นต้น.

สอนบทว่า สุกฺกํ ภาเวถ ความว่า ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต ควร
เจริญธรรมขาว ต่างโดยเป็นกายสุจริตเป็นต้น ตั้งแต่อกบวช จน
ถึงอรหัตมรรค. เจริญอย่างไร? คือออกจากอาลัย ปรรากธรรมอันหา
อาลัยมิได้.

อธิบายว่า ธรรมเป็นเหตุให้อาลัย ตรัสเรียกว่า โอคะ ธรรมเป็น
เหตุให้ไม่มีอาลัย ตรัสเรียกว่า อโนกะ, บัณฑิตออกจากธรรมเป็นเหตุ
ให้อาลัยแล้ว เจาจะจง คือปรรากพระนิพพาน กล่าวคือธรรมเป็นเหตุ
ไม่มีอาลัย เมื่อปรรากพระนิพพานนั้น ควรเจริญธรรมขาว.

บาทพระคาถาว่า ตตฺตฺราภริตฺติมิจฺเจยฺย ความว่า พึงปรราก
ความยินดียิ่งในวิเวก ที่นับว่าเป็นธรรมอันไม่มีอาลัย คือพระนิพพาน
ซึ่งสัตว์เหล่านั้นอธิมยได้โดยยาก.

สอนบทว่า หิตฺวา กามม ความว่า ละวิตถุกามและกิเลสกาม
แล้วเป็นผู้หมดความกังวล พึงปรรากความยินดียิ่งในวิเวก.

บทว่า จิตฺตเกฺลเสหิ ความว่า พึงทำตนให้ขาวผ่อง คือให้
บริสุทธิ์จากนิวรณ์ ๕.

บทว่า สมฺโพธิยฺงฺเกสุ ได้แก่ ในธรรมเป็นองค์เครื่องตรัสรู้.

บาทพระคาถาว่า สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ ความว่า (ชน
เหล่าใด) อบรม คือเจริญจิตด้วยดีแล้ว ตามเหตุ คือตามนัย.

บาทพระคาถาว่า อาทานปฺปฺนิสฺสฺสฺสฺสฺส ความว่า ความยึดถือ
ตรัสเรียกว่า ความถือมั่น, ชนเหล่าใด ไม่ถืออะไร ๆ ด้วยอุปาทาน ๔
ยินดีแล้วในการไม่ถือมั่น กล่าวคือการเลิกละความยึดถือนั้น.

บทว่า ชฺชฺติมนฺโตะ ความว่า ผู้มีอานุภาพ คือผู้ยังธรรมต่างโดย
ขั้นเป็นต้นให้รุ่งเรือง แล้วดำรงมันอยู่ ด้วยความรุ่งเรืองคือญาณอัน
กำกับด้วยอรหัตมรรค.

สองบทว่า เต โลเก เป็นต้น ความว่า ชนเหล่าชั้นชื่อว่า
ดับสนิทแล้ว ในชั้นชาติโลกนี้ คือปรินิพพานแล้ว ด้วยปรินิพพาน
๒ อย่าง คือด้วยปรินิพพานที่ชื่อว่าสอุปาทิเสส เพราะกิเลสวัฏอันตน
ให้สิ้นไปแล้ว ตั้งแต่เวลาที่บรรลुพระอรหัต และด้วยปรินิพพานที่ชื่อว่า
อนุปาติเสส เพราะชั้นวัฏอันตนให้สิ้นไปแล้ว ด้วยดับจรมจิต คือถึง
ความหาบัญญัติไม่ได้ ดังประทีปหาเชื้อมิได้ฉะนั้น.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุอาคันตุกะ จบ.

บัณฑิตวรรคพรรณนา จบ.

วรรคที่ ๖ จบ.

คาถาธรรมบท

อรหันตวรรคที่ ๗

ว่าด้วยภิกษุอรหันต์

[๑๗] ๑. ความเร่าร้อน ย่อมไม่มีแก่ท่านผู้มีทางไกล

อันถึงแล้ว หากความเศร้าโศกมิได้ หลุดพ้นแล้วในที่
ทั้งปวง ผู้ละกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวงได้แล้ว.

๒. ท่านผู้มีสติย่อมออก ท่านย่อมไม่ยินดีใน
ที่อยู่ ท่านละความห่วงใยเสีย เหมือนฝูงหงส์ละเปือก
ตมไปฉะนั้น.

๓. คติของชนทั้งหลายผู้หาสั่งสมมิได้ ผู้กำหนด
รู้โทษนะ มีสุญญตวิโมกข์ และอนิมิตตวิโมกข์
เป็นอารมณ์ ไปตามยาก เหมือนทางไปของฝูงนก
ในอากาศฉะนั้น.

๔. อาสวะทั้งหลายของบุคคลใดสิ้นแล้ว บุคคล
ใดไม่อาศัยแล้วในอาหารและสุญญตวิโมกข์ อนิมิตต-
วิโมกข์ เป็นโคจรของบุคคลใด ร่องรอยของบุคคล
นั้น ๆ รู้ได้ยาก เหมือนรอยของนกทั้งหลายในอากาศ
ฉะนั้น.

๕. อินทรีย์ทั้งหลายของภิกษุใด ถึงความสงบ
แล้ว เหมือนม้าอันนายสารถีฝีกตีแล้วฉะนั้น แม้

๑. ในวรรคนี้ มีรรคถา ๑๐ เรื่อง.

เหล่าเทพเจ้าย่อมกระหึ่มต่อภิกษุนั้น ผู้มีมานะอัน
ละแล้ว ผู้หาอาสวะมิได้ ผู้คงที่.

๖. ภิกษุใด เสมอด้วยแผ่นดิน เปรียบด้วย
เสาเขื่อนคงที่ มีวัตรดี มีกิเลสตั้งเปือกตมไปปราศ
แล้ว เหมือนห้วงน้ำปราศจากเปือกตม ย่อมไม่
(ยินดี) ยินร้าย สงสารทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ภิกษุ
นั้น ผู้คงที่.

๗. ใจของท่านพ้นวิเศษแล้ว เพราะรู้ชอบ ผู้
สงบระงับ คงที่ เป็นผู้มีใจสงบแล้ว วาจาก็สงบแล้ว
การงานก็สงบแล้ว.

๘. นระใดไม่เชื่อง่าย มีปกติรู้พระนิพพานอัน
ปัจจัยทำไม่ได้ ตัดที่ต่อ มีโอกาสอันกำจัดแล้ว มี
ความหวังอันคลายแล้ว นระนั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด

๙. พระอรหันต์ทั้งหลาย อยู่ในที่ใด เป็นบ้าน
ก็ตาม เป็นป่าก็ตาม ที่ลุ่มก็ตาม ที่ดอนก็ตาม
ที่นั่นเป็นภุมิสถานที่น่ารื่นรมย์.

๑๐. ป่าทั้งหลาย เป็นที่น่ารื่นรมย์ ท่านผู้มีราคะ
ไปปราศแล้วทั้งหลาย จักยินดีในป่าอันไม่เป็นที่ยินดี
ของชน เพราะท่านผู้มีราคะไปปราศแล้วเหล่านั้น
เป็นผู้มีปกติไม่แสวงหากาม.

๗. อรหันตวรรคพรรณนา

๑. เรื่องหมอชิวก [๗๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในสวนมะม่วงของหมอชิวก ทรงปรารภ
ปัญหาอันหมอชิวกทูลถามแล้ว ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "คตทุธิโน"
เป็นต้น.

พระเทวทัตทำโลहितุปบาทกรรม

เรื่องหมอชิวก ท่านให้พิสดารในชั้นชกแล้วแล.

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง พระเทวทัตเป็นผู้ร่วมคิดกับพระเจ้า
อชาตศัตรูขึ้นสู่เขาคิชฌกูฏ มีจิตคิดร้าย คิดว่า "เราจักปลงพระชนม์
พระศาสดา" จึงกลิ้งหินลง. ขอดเขา ๒ ขอดรับหินนั้นไว้. สะเก็ดซึ่ง
แตกออกจากหินนั้น กระเด็นไป กระทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า
ยังพระโลหิตให้ห้อแล้ว. เวทนากลับเป็นไปแล้ว.

หมอชิวกทำการพยาบาลแล้ว

ภิกษุทั้งหลายนำพระศาสดาไปยังสวนมัททกุจฉิ. พระศาสดามีพระ-
ประสงค์จะเสด็จ แม้จากสวนมัททกุจฉินั้นไปยังสวนมะม่วงของหมอชิวก
จึงตรัสว่า "เธอทั้งหลาย จงนำเราไปในสวนมะม่วงของหมอชิวกนั้น."
พวกภิกษุได้พาพระผู้มีพระภาคเจ้าไปยังสวนมะม่วงของหมอชิวกแล้ว. หมอ
ชิวกทราบเรื่องนั้น ไปสู่สำนักพระศาสดา ถวายเภสัชขนานที่ชะงัด เพื่อ
ประโยชน์กำขับแผล พันแผลเสร็จแล้ว ได้กราบทูลคำนี้กะพระศาสดาว่า

"พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ประกอบเกสัชแก่มนุษย์ผู้หนึ่งภายในพระนคร, ข้าพระองค์จักไปยังสำนักของมนุษย์นั้นแล้ว จัก (กลับ) มาเฝ้า นี้จึงตั้งอยู่โดยนิยามที่ข้าพระองค์พันไว้นั้นแหละจนกว่าข้าพระองค์จะกลับมาเฝ้า."

เขาไปทำกิจที่ควรทำแก่บุรุษนั้นแล้ว กลับมาในเวลาปิดประตู จึงไม่ทันประตู. ที่นั่น เขาได้มีความวิตกอย่างนี้ว่า "แน่จริง เราทำกรรมหนักเสียแล้ว ที่เราถวายเกสัชอย่างชะงัด พันแผลที่พระบาทของพระตถาคตเจ้า คุณคนสามัญ;° เวลานี้เป็นเวลาแก้แผลนั้น, เมื่อแผลนั้นอันเรายังไม่แก้, ความเร่าร้อนในพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้าจักเกิดตลอดคืนยิ่งรุ่ง."

แผลของพระศาสดาหายสนิท

ขณะนั้น พระศาสดาตรัสเรียกพระอานนทเถระมาเฝ้า รับสั่งว่า "อานนท์ หมอชีวกมาในเวลาเย็นไม่ทันประตู, ก็เขาคิดว่า 'เวลานี้เป็นเวลาแก้แผล,' เองจงแก้แผลนั้น." พระเถระแก้แล้ว. แผลหายสนิท คุณสะเก็ดไม้หลุดออกจากต้นไม้.

พระอรหันต์ไม่มีความเร่าร้อนใจ

หมอชีวกมายังสำนักพระศาสดาโดยเร็ว ภายในอรุณนั้นแล ทูลถามว่า "พระเจ้าข้า ความเร่าร้อนเกิดขึ้นในพระสรีระของพระองค์หรือไม่?" พระศาสดาตรัสว่า "ชีวก ความเร่าร้อนทั้งปวงของตถาคตสงบราบคาบแล้ว ที่ควงโพธิพฤกษ์นั้นแล" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑. อญฺทรสุตฺต แปลว่า คนใดคนหนึ่ง.

๑. คตทุธิโน วิโสกสุต วิปฺปมุตฺตสุต สพฺพธิ

สพฺพทฺถนุอุปฺปหีนสุต ปรีพาโห น วิชฺชติ.

" ความเร่าร้อน ย่อมไม่มีแก่ท่านผู้มีทางไกล
อันถึงแล้ว หากความเศร้าโศกมิได้ หลุดพ้นแล้วใน
ธรรมทั้งปวง ผู้ละกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวงได้แล้ว."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า คตทุธิโน ได้แก่ ผู้มีทางไกลอันถึงแล้ว. ชื่อว่าทางไกลมี ๒ อย่าง คือ ทางไกลคือกัณดาร ทางไกลคือ วัฏฏะ, บรรดาทางไกล ๒ อย่างนั้น ผู้เดินทางกัณดาร, ยังไม่ถึงที่ ๆ คนปรารถนาเพียงใด; ก็ชื่อว่าผู้เดินทางไกลเรื่อยไปเพียงนั้น, แต่เมื่อทางไกลนั้นอันเขาถึงแล้ว ย่อมเป็นผู้ซึ่งว่ามีทางไกลอันถึงแล้ว, ฝ่ายสัตว์ทั้งหลายแม้ผู้อวัฏฏะ, คนยังอยู่ในวัฏฏะเพียงใด; ก็ชื่อว่าผู้เดินทางไกลเรื่อยไปเพียงนั้น. มีคำถามสอดเข้ามาว่า เพราะเหตุไร? แก้วว่า เพราะความที่วัฏฏะอันตนยังให้สิ้นไปไม่ได้. แม้พระอริยบุคคลทั้งหลายมีพระโสดาบันเป็นต้น ก็ชื่อว่าผู้เดินทางไกลเหมือนกัน. ส่วนพระฉินาสพยังวัฏฏะให้สิ้นไปได้แล้วดำรงอยู่ ย่อมเป็นผู้ซึ่งว่ามีทางไกลอันถึงแล้ว. แก้วพระฉินาสพนั้นผู้มีทางไกลอันถึงแล้ว.

บทว่า วิโสกสุต คือชื่อว่าผู้หาความเศร้าโศกมิได้ เพราะความที่ความเศร้าโศกมีวัฏฏะเป็นมูลปราศจากไปแล้ว.

บาทพระคาถาว่า วิปฺปมุตฺตสุต สพฺพธิ คือผู้หลุดพ้นแล้วในธรรมมีขันธเป็นต้นทั้งปวง.

บาทพระคาถาว่า **สพฺพคนฺดปฺปหีนสุส** คือ ชื่อว่าผู้ละกิเลสเครื่อง ร้อยรัดทั้งปวงได้ เพราะความที่กิเลสเครื่องร้อยรัด ๔ อย่างอันตนละได้ แล้ว.

บาทพระคาถาว่า **ปริพาโห น วิชฺชติ** ความว่า ความเร่าร้อน มี ๒ อย่าง คือ ความเร่าร้อนเป็นไปทางกายอย่าง ๑ ความเร่าร้อนเป็นไปทางจิตอย่าง ๑. บรรดาความเร่าร้อน ๒ อย่างนั้น ความเร่าร้อนเป็นไปทางกาย ซึ่งเกิดขึ้นแก่พระชินาสพ ด้วยสามารถแห่งผัสสะมีหนาวและ ร้อนเป็นต้น ยังไม่ดับเลย, หมอชีวกทูลถามหมายถึงความเร่าร้อนอัน เป็นไปทางกายนั้น. แต่พระศาสดาทรงพลิกเพลงพระเทศนาด้วย สามารถ แห่งความเร่าร้อนอันเป็นไปทางจิต เพราะความที่พระองค์เป็นผู้ฉลาดใน เทศนาวิธี เพราะความที่พระองค์เป็นพระธรรมราชาจึงตรัสว่า "ชีวก ผู้มีอายุ ก็โดยปรมาตถ์ ความเร่าร้อน ย่อมไม่มีแก่พระชินาสพผู้เห็น ปานนั้น."

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มี โสคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องหมอชีวก จบ.

๒. เรื่องพระมหากัสสปเถระ [๗๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภพระมหากัสสปเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อูยฺยุชฺชนฺติ" เป็นต้น.

ธรรมเนียมของพระพุทธเจ้าผู้จะเสด็จจาริก

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง พระศาสดาทรงจำพรรษาอยู่ในกรุงราชคฤห์ รับสั่งให้แจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า "โดยกาลล่วงไปถึงเดือนเราจักหลีกไปสู่ที่จาริก."

ได้ยินว่า การรับสั่งให้แจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า "บัดนี้เราจักหลีกไปสู่ที่จาริกโดยกาลล่วงไปถึงเดือน" ดังนี้ ด้วยทรงประสงค์ว่า "ภิกษุทั้งหลายจักทำกิจต่าง ๆ มีการระบมบาตรและข้อมจีวรเป็นต้นของตนแล้ว จักไปตามสบาย ด้วยอาการอย่างนี้" นี่เป็นธรรมเนียมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้มีพระประสงค์จะเสด็จจาริกไปกับพวกภิกษุ. ก็เมื่อภิกษุทั้งหลายกำลังทำกิจต่าง ๆ มีการระบมบาตรเป็นต้นของตนอยู่. แม้พระมหากัสสปเถระ ก็ชักจีวรทั้งหลายแล้ว.

พวกภิกษุว่าพระเถระละญาติและอุปภัณฐากไปไม่ได้

พวกภิกษุยกโทษว่า "เพราะเหตุไร พระเถระจึงชักจีวร? ในพระนครนี้ ทั้งภายในและภายนอก มีมนุษย์อาศัยอยู่ ๑๘ โกฏิ: บรรดามนุษย์เหล่านั้น พวกใดไม่เป็นญาติของพระเถระ, พวกนั้นเป็น

อุปัฏฐาก, พวกใดไม่เป็นอุปัฏฐาก, พวกนั้นเป็นญาติ; คนเหล่านั้น
ย่อมทำความนับถือ (และ) สักการะแก่พระเถระด้วยปัจจัย ๔; พระ-
เถระนั้น จักละอุปการะมีประมาณเท่านั้น ไป ณ ที่ไหนได้; แม้หากพึง
ไปได้ ก็จักไม่ไป เลยจากชอกช่อมาปมาทะ.

ดังได้สดับมา พระศาสดาเสด็จถึงชอกใดแล้ว ย่อมตรัสบอกภิกษุ
ทั้งหลาย ผู้ควรที่พระองค์พึงให้กลับอีกว่า "เธอทั้งหลายจงกลับเสียแต่
ที่นี่, อย่าปรมาท," ชอกนั้นชาวโลกเรียกว่า "ชอกมาปมาทะ," คำนั้น
ภิกษุทั้งหลายกล่าวหมายเอาชอกมาปมาทะนั้น.

รับสั่งให้พระมหากัสสปกลับ

แม้พระศาสดาเสด็จหลีกไปสู่ที่จาริกพลางดำริว่า "ในนครนี้ทั้งภายใน
ทั้งภายนอก มีมนุษย์อยู่ ๑๘ โกฏิ. อันภิกษุจะต้องไปในที่ทำการ
มงคลและอวมงคลของมนุษย์ทั้งหลายมีอยู่, เราไม่อาจทำวิหารให้เปล่าได้
เราจักให้ใครหนอแลกลับ."

ลำดับนั้น พระองค์ได้ทรงมีพระปริวิตกอย่างนี้ว่า "ก็พวกมนุษย์
เหล่านั้น เป็นทั้งญาติเป็นทั้งอุปัฏฐากของกัสสป, เราควรให้กัสสปกลับ."
พระองค์ตรัสกะพระเถระว่า "กัสสป เราไม่อาจทำวิหารให้เปล่าได้,
ความต้องการด้วยภิกษุ ในที่ทำมงคลและอวมงคลทั้งหลาย ของพวก
มนุษย์มีอยู่, เขอกับบริษัทของตน จงกลับเถิด." พระเถระทูลว่า "ดีละ
พระเจ้าข้า" แล้วพาบริษัทกลับ. ภิกษุทั้งหลายโพนทนาว่า "ผู้มีอายุ
ทั้งหลาย พวกท่านเห็นไหมละ, พวกเราพูดประเดี๋ยวนี้เองมิใช่หรือ?
คำที่พวกเราพูดว่า เพราะเหตุไร พระมหากัสสปจึงชักจิวร? ท่านจัก

ไม่ไปกับพระศาสดา' ดั่งนี้นั้นแลเกิด เป็นจริง แล้ว."

ทรงชี้แจงเหตุที่พระมหากัสสปกลับ

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของภิกษุทั้งหลายแล้วเสด็จกลับประทับ ยืน ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอกล่าวชื่ออะไรกันนั้น ?" ภิกษุ เหล่านั้นกราบทูลว่า "พวกข้าพระองค์ กล่าวปรารภพระมหากัสสปเถระ พระเจ้าข้า" ดั่งนี้แล้ว กราบทูลเรื่องราวทั้งหมดตามแนวความที่ตน กล่าวแล้วนั้นแล.

พระศาสดาทรงสดับคำนั้นแล้ว ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวก เธอกล่าว (หา) กัสสปว่า ช้องแล้วในตระกูลและในปัจฉัยทั้งหลาย' (แต่ความจริง) เธอกลับแล้ว ด้วยทำในใจว่า 'เราจักทำตามคำของเรา (ตถาคต)' ก็กัสสปนั้น แม้ในกาลก่อน เมื่อจะทำความปรารถนานั้นแล ก็ได้ทำความปรารถนาว่า 'เราพึงเป็นผู้ไม่ข้องในปัจฉัย ๔ มีอุปมาดัง พระจันทร์ สามารถเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลายได้' กัสสปนั้น ไม่มีความ ข้องในตระกูลหรือในปัจฉัยทั้งหลาย; เราเมื่อจะกล่าวข้อปฏิบัติอันเปรียบ ด้วยพระจันทร์ และข้อปฏิบัติแห่งวงศ์ของพระอริยะ ก็กล่าวอ้างกัสสปให้ เป็นต้น."

พระศาสดาตรัสบุรพจริตของพระเถระ

ภิกษุทั้งหลายทูลถามพระศาสดาว่า "ก็พระเถระตั้งความปรารถนา ไว้เมื่อไร ? พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. พวกเธอประสงค์จะฟังหรือ ? ภิกษุทั้งหลาย.

พวกภิกษุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา ตรัสแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า "ภิกษุทั้งหลาย ในที่สุดแห่งแสนกัลป์แต่กัลป์นี้ พระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าปทุมุตตระ ทรงอุบัติขึ้นแล้วในโลก" ดังนี้แล้ว ตรัสความประพจน์ในกาลก่อนของพระเถระทั้งหมด ตั้งต้นแต่ท่านตั้งความปรารถนาไว้ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปทุมุตตระ. บุรพจรินั้น พระธรรมสังคากาจารย์ให้พิสดารแล้ว ในพระบาลีอันแสดงประวัติของพระเถระนั้นแล.

ตรัสเปรียบเทียบพระเถระด้วยพระยาหงส์

ก็พระศาสดากรั้นตรัสบุรพจริตของพระเถระนี้ให้พิสดารแล้ว จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เพราะอย่างนี้แล เราจึงกล่าวข้อปฏิบัติอันเปรียบด้วยพระจันทร์ และข้อปฏิบัติแห่งวงศ์ของพระอริยะ อังเอากัสสปบุตรของเราให้เป็นต้น. ชื่อว่าความข่องในปัจฉยก็ดี ตระกูลก็ดี วิหารก็ดี บริเวณก็ดี ย่อมไม่มีแก่บุตรของเรา. บุตรของเราไม่ข่องในอะไร ๆ เลยเหมือนพระยาหงส์ ร่อนลงในเปือกตม เทียวไปในเปือกตมนั้นแล้ว ก็บินไปฉะนั้น" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรมจึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๒. อุตฺตมฺหิตฺตํ สตีมนุโธ น นิเกเต รมนฺตฺติ เต

หํสว ปุลลํ หิตฺวา โอกโมกํ ชนฺตฺติ เต.

"ท่านผู้มีสติย่อมออก. ท่านย่อมไม่ยินดีในที่อยู่;
ท่านละความหวังใยเสีย เหมือนฝูงหงส์
ละเปือกตมไปฉะนั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า อุตฺตมฺมชฺชติ สติมนฺโต ความว่า ท่านผู้ถึงความไพบูรณ์แห่งสติ คือว่าท่านผู้มีอาสวะสิ้นแล้วย่อมชวนชาย ร่าอยู่ในคุณอันตนแทงตลอดแล้ว มีฉานและวิปัสสนาเป็นต้น ด้วยนึกถึง ด้วยเข้าสมาบัติ ด้วยออกจากสมาบัติ ด้วยตั้งใจอยู่ในสมาบัติ และด้วยพิจารณาถึง.

บทพระคาถาว่า น นิเกเค รมนฺติ เต คือชื่อว่าความยินดีในที่ห่างของท่าน ย่อมไม่มี.

บทว่า หังสว นี้ เป็นแง่แห่งเทศนา. ก็นี้ความอธิบายในคำนี้ว่า :- ผู้นกถือเอาเหยื่อของตน ในเปือกตมอันบริบูรณ์ด้วยเหยื่อแล้ว ในเวลาไป ไม่ทำความหวังสักหน่อยในที่นั้นว่า "น้ำของเรา, ดอกปทุมของเรา, ดอกอุบลของเรา, ดอกบุณฑริกของเรา. หญาของเรา" หากความเสียดายมิได้เที่ยว ละประเทศนั้น บินเล่นไปในอากาศ ฉันใด : พระจีณาสพทั้งหลายนั้น ก็ฉันนั้นแล แม้อยู่ในที่ใดที่หนึ่ง ไม่ข้องแล้ว ในสกุลเป็นต้นเที่ยวอยู่ แม้นในคราวไป ละที่นั้นไปอยู่ หากความหวังหาความเสียดายว่า "วิหารของเรา, บริเวณของเรา, อุปัฏฐากของเรา" มิได้เที่ยว ไปอยู่.

บทว่า โอกโมกํ คือ อาลัย, ความว่า ละความหวังทั้งปวงเสีย.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระมหากัสสปเถระ จบ.

๓. เรื่องพระเพ็ญฐีสเถระ [๗๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภท่านเพ็ญฐีสเถระ
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "เยสั สนฺนิจโย นตฺถิ" เป็นต้น.

ทรงบัญญัติสันนิษฐานการลักขาบท

ดังได้สดับมา ท่านนั้นเที่ยวบิณฑบาตถนนหนึ่ง ภายในบ้าน
ทำกัฏฐิกแล้ว เที่ยวถนนอื่นอีก ถือเอาข้าวตากนำไปวิหารเก็บไว้ คิดเห็น
ว่า "ขึ้นชื่อว่าการเที่ยวแสวงหาบิณฑบาตร้าไป เป็นทุกข์" ยังวันเล็ก
น้อยให้ล่วงไป ด้วยสุขในฌานแล้ว, เมื่อต้องการด้วยอาหารมีขึ้น, ย่อม
ฉันทข้าวตากนั้น. พวกภิกษุรู้เข้าติเตียนแล้ว ทูลความนั้นแด่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้า. พระศาสดาแม้ทรงบัญญัติลักขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อประ
โยชน์เว้นการสังสมต่อไปในเพราะเหตุนี้แล้ว ก็ต่อเมื่อจะทรงประกาศ
ความหาโทษมิได้แห่งพระเถระ เพราะการเก็บอาหารนั้น อันพระเถระ
อาศัยความมักน้อย ทำเมื่อยังมีได้ทรงบัญญัติลักขาบท เมื่อจะทรงสืบ
อนุสนธิแสดงธรรม ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๓. เยสั สนฺนิจโย นตฺถิ เย ปุริยฺยลาตโภชนา
 สุญฺญโต อนิมิตฺโต จ วิโมกฺโข เยส โคจโร
 อากาสว สกฺขนฺตานํ คตฺติ เตสั ทฺรฺนฺนยา.

" คติของชนทั้งหลายผู้หาสิ่งสมมิได้, ผู้กำหนด
รู้โภชนะ, มีสุญญตวิโมกข์ และอนิมิตตวิโมกข์เป็น
อารมณ์, ไปตามยาก เหมือนทางไปของฝูงนกใน
อากาศฉะนั้น."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น ในบทว่า สนุนิจโย* สิ่งสมมิ ๒ อย่าง คือ
สิ่งสมกรรม ๑ สิ่งสมปัจจัย ๑; ในการตั้งสม ๒ อย่างนั้น กรรมที่
เป็นกุศลและอกุศล ชื่อว่าสิ่งสมกรรม. ปัจจัย ๔ ชื่อว่าสิ่งสมปัจจัย.
ในสิ่งสม ๒ อย่างนั้น สิ่งสมปัจจัยย่อมไม่มีแก่ภิกษุผู้อยู่ในวิหาร เก็บน้ำ
อ้อยก้อนหนึ่ง เนยใสสักเท่าเสี้ยวที่ ๔ และข้าวสารทะนานหนึ่งไว้.
ย่อมมีแก่ภิกษุผู้เก็บไวยิ่งกว่านั้น; สิ่งสม ๒ อย่างนี้ของชนเหล่าใดไม่มี.

บทว่า ปริยญาติโภชนา คือกำหนดรู้โภชนะด้วยปริยญาติ ๓.
ก็การรู้โภชนะมีข้าวต้มเป็นต้น โดยความเป็นข้าวต้มเป็นต้น ชื่อว่า
ญาติปริยญาติ (กำหนดรู้ด้วยอันรู้อยู่แล้ว). ส่วนการกำหนดรู้โภชนะ
ด้วยอำนาจสำคัญเห็นในอาหารปฏิภูม ชื่อว่าติรณปริยญาติ (กำหนดรู้ด้วย
อันไตร่ตรอง). ญาติเป็นเหตุถอนความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจใน
โภชนาหารออกเสีย ชื่อว่าปหานปริยญาติ (กำหนดรู้ด้วยอันละเสีย);
ชนเหล่าใด กำหนดรู้โภชนะด้วยปริยญาติ ๓ นี้.

ในบาทพระคาถาว่า สุญญโต อนิมิตโต จ นี้ แม้อัปปลิหิต-
วิโมกข์ ก็ทรงถือเอาด้วยแท้. เหตุว่า บทเหล่านั้นทั้ง ๓ เป็นชื่อแห่ง
๑. บาลี เป็น สนุนิจโย.

พระนิพพานนั้นแล. จริงอยู่ พระนิพพานท่านกล่าวว่าสุญญตวิโมกข์
เหตุว่า ว่าง เพราะไม่มีแห่งราคะโทสะโมหะ และพ้นจากราคะโทสะ
โมหะนั้น, พระนิพพานนั้น ท่านกล่าวว่าอนิมิตตวิโมกข์ เหตุว่า
หานิมิตมิได้ เพราะไม่มีแห่งนิมิตมีราคะเป็นต้น และพ้นแล้วจากนิมิต
เหล่านั้น. อนึ่งท่านกล่าวว่า อัปณิหิตวิโมกข์ เหตุว่า มิได้ตั้งอยู่
เพราะไม่มีแห่งปณิธิ คือกิเลสเป็นเหตุตั้งอยู่มีราคะเป็นต้น และพ้นแล้ว
จากปณิธิเหล่านั้น. วิโมกข์ ๓ อย่างนั้น เป็นอารมณ์ของชนเหล่าใด ผู้
ทำพระนิพพานนั้นให้เป็นอารมณ์ ด้วยอำนาจเข้าสมาบัติ ตัมปยุตด้วย
ผลจิตอยู่.

บาทพระกาลาว่า คติ เถลั ทุรนุวยา ความว่า เหมือนอย่าง
ว่า ทางไปของฝูงนกผู้ไปแล้วโดยอากาศไปตามยาค คือไม่อาจจะรู้ เพราะ
ไม่เห็นรอยเท้า ฉันใด; คติของชนทั้งหลายผู้หาสิ่งสม ๒ อย่างนี้มิได้
ผู้กำหนดรู้โทษนะด้วยปริยญา ๓ นี้ และผู้มีวิโมกข์มีประการอันกล่าว
แล้วนี้เป็นอารมณ์ ก็ไปตามยาค คือไม่อาจบัญญัติ เพราะไม่ปรากฏแห่ง
การไปว่า "ไปแล้ว ในส่วน ๕ นี้ คือ 'ภพ ๓ กำเนิด ๔ คติ ๕
วิญญาณฐิติ ๗ สัตตาวาส ๘' โดยส่วนชื่อนี้ ๆ" ฉันนั้นแล.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุนิพพานทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตตผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระเพทัญจิสสระ จบ.

๔. เรื่องพระอนรุทเถระ

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภพระอนรุทเถระ
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ยสุสาสวา ปริกฺขิมา" เป็นต้น.

เทพธิดาถวายผ้าแก่พระอนรุทเถระ

ความพิสดารว่า ในวันหนึ่ง พระเถระมีจีวรเก่าแล้ว แสวงหา
จีวรในที่ทั้งหลายมีกองหยากเยื่อ เป็นต้น. หึงภรรยาเก่าของพระเถระนั้น
ในอัฐภาพที่ ๓ แต่อัฐภาพนี้ ได้เกิดเป็นเทพธิดาชื่อชาลินี ในดาวดึงส-
ภพ. นางชาลินีเทพธิดานั้น เห็นพระเถระเที่ยวแสวงหาท่อนผ้าอยู่
ถือผ้าทิพย์ ๓ ผืน ยาว ๓ ศอก กว้าง ๔ ศอก แล้วคิดว่า "ถ้าเรา
จักถวายโดยทำนองนี้. พระเถระจักไม่รับ" จึงวางผ้าไว้บนกองหยากเยื่อ
แห่งหนึ่ง ข้างหน้าของพระเถระนั้น ผู้แสวงหาท่อนผ้าทั้งหลายอยู่ โดย
อาการที่เพียงชายผ้าเท่านั้น จะปรากฏได้. พระเถระเที่ยวแสวงหาท่อนผ้า
อยู่โดยทางนั้น เห็นชายผ้าของท่อนผ้าเหล่านั้นแล้ว จึงจับที่ชายผ้านั้น
นั้นแลจุดมาอยู่ เห็นผ้าทิพย์มีประมาณดังกล่าวแล้วถือเอาด้วยคิดว่า "ผ้านี้
เป็นผ้าบังสุกุลอย่างอุกฤษฏ์หนอ" ดังนี้แล้วหลีกไป.

พระศาสดาทรงช่วยทำจิ๋ว

ครั้นในวันทำจิ๋วของพระเถระนั้น พระศาสดามีภิกษุ ๕๐๐ รูป เป็นบริวาร เสด็จไปวิหารประทับนั่งแล้ว. แม้พระเถระผู้ใหญ่ ๘๐ รูป ก็นั่งแล้วอย่างนั้นเหมือนกัน. พระมหากัสสปเถระนั่งแล้วตอนต้น เพื่อ เย็บจิ๋ว. พระสารีบุตรเถระนั่งในท่ามกลาง. พระอานนท์เถระนั่งในที่สุด. ภิกษุสงฆ์กรอด้วย. พระศาสดาทรงร้อยด้วยนั้นในรูเข็ม. พระมหาโมคคัลลานเถระ. ความต้องการด้วยวัตถุใด ๆ มีอยู่. เทียนน้ำมันนำวัตถุ นั้น ๆ มาแล้ว. แม้เทพธิดาเข้าไปสู่ภายในบ้านแล้ว ชักชวนให้รับภิกษา ว่า " ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระศาสดาทรงทำจิ๋วแก่พระอนุรุทธเถระ ผู้เป็นเจ้าของเราทั้งหลายวันนี้ อันพระอสีติมหาสาวกแวดล้อม ประทับ นั่งอยู่ในวิหาร กับภิกษุ ๕๐๐ รูป. พวกท่านจงถือข้ายาคูเป็นต้น ไป วิหาร." แม้พระมหาโมคคัลลานเถระ นำชิ้นชมพูใหญ่มาแล้วในระหว่าง ภัต. ภิกษุ ๕๐๐ รูปไม่อาจเพื่อขบฉันให้หมดได้. ท้าวสักกะได้ทรงทำ การประพรมในที่เป็นที่กระทำจิ๋ว. พื้นแผ่นดินได้เป็นราวกะว่าล้อมด้วย น้ำครึ่ง. กองใหญ่แห่งข้ายาคูของควรรเคียวและภัต อันภิกษุทั้งหลาย ฉันทเหลือ ได้มีแล้ว.

พระชินาสพไม่พูดเกี่ยวกับปัจจัย

ภิกษุทั้งหลายโพชนทนาว่า " ประโยชน์อะไร ? ของภิกษุมีประมาณ เท่านี้ ด้วยข้ายาคูเป็นต้นอันมากอย่างนั้น. ญาติและอุปัฏฐาก อันภิกษุ ทั้งหมดกำหนดประมาณแล้ว ฟังพูดว่า พวกท่าน จงนำวัตถุชื่อมี ประมาณเท่านี้มา มิใช่หรือ ? พระอนุรุทธเถระเห็นจะประสงค์ให้เขา

ความที่แห่งญาติและอุปัฏฐากของตนมีมาก." ลำดับนั้น พระศาสดา
ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดอะไรกัน?"
เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "พูดเรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า" จึงตรัสถาม
ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ก็พวกเธอสำคัญว่า 'ของนี้อันอนุรุทธะให้นำมา
แล้วหรือ?' ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "อย่างนั้น พระเจ้าข้า" พระ-
ศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย อนุรุทธะผู้บุตรของเรา ไม่กล่าวถ้อยคำ
เห็นปานนั้น, แท้จริง พระชินาสพทั้งหลาย ย่อมไม่กล่าวถ้อยคำปฏิบัติ
ด้วยปัจจัย ก็บิณฑบาตนี้ เกิดแล้วด้วยอานุภาพของเทวดา" เมื่อจะ
ทรงสืบนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๔. ยสุสาสวา ปริกฺขิณา อาหาระ จ อนิสฺสลิโต

 สุญฺญโต อนิมิตฺโต จ วิโมกฺโข ยสุส โคจโร

 อากาเสว สกฺขุตาณํ ปทนฺตสุส ทฺรุนนฺย.

"อาสวะทั้งหลาย ของบุคคลใด ลีนแล้ว,
บุคคลใด ไม่อาศัยแล้ว ในอาหาร, และสุญญต-
วิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ เห็นโคจรของบุคคลใด,
ร่องรอยของบุคคลนั้น ๆ รู้ได้ยาก เหมือนรอยของ
นกทั้งหลายในอากาศฉะนั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยสุสาสวา ความว่า อาสวะ ๔
ของบุคคลใด ลีนแล้ว. บทพระคาถาว่า อาหาระ จ อนิสฺสลิโต ความว่า
อันตัณหานิสัยและทิฏฐินิสัย ไม่อาศัยแล้ว ในอาหาร.

บาทพระคาถาว่า ปทนต์สุส ทูรนุวย ความว่า อันบุคคลไม่อาจ
เพื่อจะรู้รอยของนกทั้งหลายซึ่งไปในอากาศว่า "นกทั้งหลายเหยียบด้วย
เท้าในที่นี้บินไปแล้ว, กระทบที่นี้ด้วยอกบินไปแล้ว, ที่นี้ด้วยศีรษะ,
ที่นี้ด้วยปีกทั้งสองฉันใด, อันใคร ๆ ก็ไม่อาจเพื่อบัญญัติ ซึ่งรอยของ
ภิกษุผู้เห็นปานนี้ โดยนัยเป็นต้นว่า ภิกษุนี้ ไปแล้วโดยทางนรก
หรือไปแล้วโดยทางศิริจมานกำเนิด" ฉะนั้นเหมือนกัน .

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระอนูรุธเถระ จบ.

๕. เรื่องพระมหากัจจายนเถระ [๗๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในบุพพาราม ทรงปรารภพระมหากัจจายนเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ยสุสิหุฑริยานิ" เป็นต้น.

พระเถระยกย่องการฟังธรรม

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง พระศาสดาอันพระสาวกหมู่ใหญ่ แวดล้อมแล้ว ประทับนั่ง ณ ภายใต้ปราสาทของมิกคารมารดา ในวันมหาปวารณา. ในสมัยนั้น พระมหากัจจายนเถระอยู่ในวันติชนบท ก็ทำนนั้นมาแล้วแม้แต่ที่ไกล ย่อมยกย่องการฟังธรรมนั้นเทียว. เพราะฉะนั้น พระเถระผู้ใหญ่ทั้งหลายเมื่อจะนั่ง จึงนั่งเวียนอาสนะไว้เพื่อพระมหากัจจายนเถระ. ท้าวสักกเทวราชเสด็จมาจากเทวโลกทั้งสองพร้อมด้วยเทพบริษัทร ทรงบูชาพระศาสดา ด้วยของหอมและระเบียบดอกไม้ อันเป็นทิพย์เป็นต้นแล้ว ประทับยืนอยู่ มิได้เห็นพระมหากัจจายนเถระ จึงทรงรำพึงว่า "เพราะเหตุอะไรหนอแล? พระผู้เป็นเจ้าของเราจึงไม่ปรากฏ. ก็ถ้าพระผู้เป็นเจ้าพึงมา, การมาของท่านนั้น เป็นการดีแล." พระเถระมาแล้วในขณะนั้นนั่นเอง แสดงตนซึ่งนั่งแล้วบนอาสนะของตนนั้นแล. ท้าวสักกเทวราชพระเนตรเห็นพระเถระแล้ว ทรงจับข้อเท้าทั้งสองอย่างมั่นแล้ว ตรัสว่า "พระผู้เป็นเจ้าของเรามาแล้วหนอ. เราหวังการมาของพระผู้เป็นเจ้าอยู่ที่เดียว" ดังนี้แล้ว ก็ทรงนวดเท้าทั้งสองของพระ-

เถระด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง บูชาด้วยของหอมและระเบียบดอกไม้เป็นต้น
ไหว้แล้วได้ประทับยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง.

เทพดาร์ไครภิกษุผู้สำรวจอินทรี

ภิกษุทั้งหลายโพชนทนาว่า "ท้าวสักกะทรงเห็นแก่หน้า จึงทำ
สักการะ, ไม่ทรงทำสักการะเห็นปานนี้แก่พระสาวกผู้ใหญ่ที่เหลือ เห็น
พระมหากัจจายนเถระแล้ว จับข้อเท้าทั้งสองโดยเร็ว ตรัสว่า 'พระ-
ผู้เป็นเจ้าของเรามา ดีหนอ, เราหวังการมาของพระผู้เป็นเจ้าของที่เดียว'
ดังนี้แล้ว ทรงนวดเท้าทั้งสองด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง บูชาแล้ว ไหว้แล้ว
ประทับยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง." พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของภิกษุ
ทั้งหลายนั้นแล้ว ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีทวารอันตนคุ้มครอง
แล้วในอินทรีทั้งหลาย เช่นกับด้วยมหากัจจายนะผู้บุตรของเราย่อมเป็น
ที่รักของเหล่าเทพเจ้านั้นเทียว" เมื่อจะทรงสืบอันสนธิแสดงธรรม จึง
ตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๕. ยสุสินุฑุริยานิ สมถุคตานิ

อสุตา ยถา สารธินา สุทนต์ตา

ปหีนมานสุส อนาสวสุส

เทวาปิ ตสุส ปิหยนุติ ตาทิโน.

"อินทรีทั้งหลายของภิกษุใด ถึงความสงบแล้ว
เหมือนเม้าอันนายสารธีฝึกดีแล้วจะนั้น, แม้เหล่า
เทพเจ้า ย่อมกระหิ้มต่อภิกษุนั้น ผู้มีมานะอันละ
แล้ว ผู้หาอาสวะมิได้ ผู้คงที่".

แก้อรธ

เนื้อความแห่งพระคาถานั้น ดังนี้ :-

อินทรีย์ ๖ ของภิกษุใดถึงความสงบ คือความเป็นอินทรีย์อันตน
ทรمانแล้ว ได้แก้ความเป็นอินทรีย์หมดพยศร้าย เหมือนม้าอันนายสารถิ
ผู้ฉลาดฝึกดีแล้วจะนั้น, ต่อภิกษุนั้น ผู้ซึ่งว่ามีมานะอันละแล้ว เพราะ
ละมานะมีอย่าง ๕ ดำรงอยู่ ผู้ซึ่งว่าหาอาสวะมิได้ เพราะไม่มีอาสวะ ๔.
บทว่า ตาทิโน ความว่า ทั้งเหล่าเทพเจ้า ทั้งเหล่ามนุษย์ย่อมกระหึ่ม
คือย่อมปรารถนาการเห็น และการมาของภิกษุผู้เห็นปานนั้น ผู้ดำรงอยู่
โดยภาวะแห่งผู้คงที่.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุนิพพานทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระมหากัจจายนเถระ จบ.

๖. เรื่องพระสารีบุตรเถระ [๗๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ปรวิสโม" เป็นต้น .

พระสารีบุตรถูกภิกษุรูปหนึ่งฟ้อง

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตร ออกพรรษาแล้ว ใคร่จะหลีกไปสู่ที่จาริก จึงทูลลาพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้ว ออกไปกับด้วยบริวารของตน. ภิกษุทั้งหลายมากเมื่อตามส่งพระเถระแล้ว. ก็พระเถระปราศรัยกะภิกษุทั้งหลายผู้ปรากฏอยู่ ด้วยสามารถชื่อและโคตร ตามชื่อและโคตรแล้วจึงบอกให้กลับ. ภิกษุผู้ไม่ปรากฏ ด้วยสามารถชื่อและโคตรรูปใดรูปหนึ่ง คิดว่า "โอหนอ พระเถระ น่าจะยกย่องปราศรัยกะเราบ้าง ด้วยสามารถชื่อและโคตร แล้วพึงให้กลับ." พระเถระไม่ทันกำหนดถึงท่าน ในระหว่างแห่งภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก. แม้ภิกษุนั้นผูกอาฆาตในพระเถระว่า "พระเถระไม่ยกย่องเรา เหมือนภิกษุทั้งหลายอื่น." มุมสังฆาภิแม่ของพระเถระถูกสรีระของภิกษุนั้นแล้ว. แม้ด้วยเหตุนี้ ภิกษุนั้นก็ผูกอาฆาตแล้วเหมือนกัน. ภิกษุนั้นรู้ว่า "บัดนี้ พระเถระจักล่องอุปจารวิหาร" จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดากราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ท่านพระสารีบุตรประหารข้าพระองค์เหมือนทำลายหมวกหู ไม่ยังข้าพระองค์ให้อุดโทษแล้ว หลีกไปสู่ที่จาริก" ด้วยสำคัญว่า "เป็นอัครสาวกของพระองค์." พระศาสดารับสั่งให้เรียกพระเถระมาแล้ว.

พระเถระเปรียบเทียบตนด้วยอุปมา ๕ อย่าง

ในขณะนั้น พระมหาโมคคัลลานเถระและพระอานนทเถระคิดแล้วว่า "พระศาสดาไม่ทรงทราบความที่แห่งภิกษุนี้ อันพี่ชายของพวกเรา ไม่ประหารแล้วก็ไม่หาไม่, แต่พระองค์จักทรงประสงค์ให้ท่านบันลือสีหนาท, เราจักให้บริษัทประชุมกัน." พระเถระทั้งสองนั้นมีลูกคาลอยู่ในมือ เปิดประตูบริเวณแล้วกล่าวว่า "ท่านผู้มีอายุทั้งหลายจงออก, ท่านผู้มีอายุทั้งหลายจงออก, บัดนี้ท่านพระสารีบุตรจักบันลือสีหนาท ณ เบื้องพระพักตร์แห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า" ให้ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประชุมกันแล้ว.

ฝ่ายพระเถระมาถวายบังคมพระศาสดานั่งแล้ว. ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสถามเนื้อความนั้นกะพระเถระนั้นแล้ว. พระเถระไม่กราบทูลทันทีว่า "ภิกษุนี้อันข้าพระองค์ไม่ประหารแล้ว" เมื่อจะกล่าวคุณถาของตนจึงกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า สติเป็นไปในกาย อันภิกษุใดไม่พึงเข้าไปตั้งไว้แล้วในกาย. ภิกษุนั้นกระทบกระทั่งสรรพหจารูปใดรูปหนึ่งในศาสนานี้ ไม่ขอโทษแล้วพึงหลีกไปสู่ที่จาริกเน" ดังนี้แล้ว ประกาศความที่แห่งตนมีจิตเสมอด้วยแผ่นดิน เสมอด้วย น้ำ ไฟ ลม ผ้าเช็ดธุลี เต่าจันทาล โคอุสกะมีเขาขาด ความอึดอัดด้วยกายของคนเหมือนซากงูเป็นต้น และการบริหารกายของตน คุณภาชนะมันข้นโดยนัยเป็นต้นว่า "พระเจ้าข้า บุคคลย่อมทิ้งของอันสะอาดบ้าง ย่อมทิ้งของอันไม่สะอาดบ้าง ลงในแผ่นดินแม้ฉันใด" ก็แลเมื่อพระเถระกล่าวคุณของตนด้วยอุปมา ๕ อย่างนี้อยู่, แผ่นดินใหญ่ใหญ่ไพศาลที่สุดน้ำ ในวาระทั้ง ๕ แล้ว. ก็ในเวลาอุปมาด้วยผ้าเช็ดธุลี เต่าจันทาลและภาชนะมันข้นมา ภิกษุผู้ปุถุชนไม่อาจเพื่อออกถื่นน้ำตาไว้ได้, ธรรมสังเวชเกิดแก่ภิกษุผู้

พิจารณาทั้งหลายแล้ว. เมื่อพระเถระกล่าวคุณของตนอยู่นั้นแล, ความเร่าร้อนเกิดขึ้นในสรีระทั้งสี่ของภิกษุผู้กล่าวแล้ว. ทันใดนั้นแล ภิกษุนั้นหมอบลงใกล้พระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคเจ้า ประกาศโทษในเพราะความกล่าวด้วยคำอันไม่จริงแสดงโทษล่วงเกินแล้ว.

จิตของพระสารีบุตรเหมือนแผ่นดิน

พระศาสดาตรัสเรียกพระเถระมาแล้ว ตรัสว่า "สารีบุตร เธอจงออกโทษต่อโมฆบุรุษนี้เสีย, ตลอดเวลาที่ศิรชะของเขา จักไม่แตกโดย ๗ เลี่ยง." พระเถระนั่งกระโห่ประคองอัญชลีกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ยอมออกโทษต่อผู้มีอายุนั้น, และขอผู้มีอายุนั้นจงออกโทษต่อข้าพระองค์. ถ้าวาทโทษของข้าพระองค์มีอยู่." ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงดูความที่พระเถระมีคุณไม่ต่ำทราม, พระเถระไม่กระทำความโกรธหรือความประทุษร้าย แม้มีประมาณน้อย ในเบื้องบนของภิกษุผู้กล่าวด้วยมุสาวาทชื่อเห็นปานนี้ ตัวเองเที่ยวนั่งกระโห่ประคองอัญชลีให้ภิกษุนั้นออกโทษ."

พระศาสดาทรงสดับกถานั้นแล้วตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดอะไรกัน ? เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "กถาชื่อนี้พระเจ้าข้า" ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ใคร ๆ ไม่อาจให้ความโกรธหรือความประทุษร้ายเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้เช่นกับสารีบุตรได้. ภิกษุทั้งหลาย จิตของสารีบุตร เช่นกับด้วยแผ่นดินใหญ่ เช่นกับเสาเขื่อนและเช่นกับท้วงน้ำใส" เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๖. ปฐวีสม โน วิรุชฺฌติ

อินฺทชฺฌิปฺโม ตาที สุพฺพโต

รหฺโทว อเปตกทฺทโม

ถฺสํรา น ภวนฺติ ตาทีโน.

"ภิกษุใด เสมอด้วยแผ่นดิน เปรียบด้วยเสา
เชือก คงที มีวัตรดี มีกิเลสตั้งเปือกตมไปปราศแล้ว
เหมือนห้วงน้ำปราศจากเปือกตม ย่อมไม่ (ยินดี)
ยินดีร้าย, สงสารทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ภิกษุนั้น ผู้คงที."

แก้รรถ

เนื้อความแห่งพระคาถานั้น ดังนี้:-

ภิกษุทั้งหลาย ชนทั้งหลายย่อมทิ้งของสะสมมีของหอมและระเบียบ
ดอกไม้เป็นต้นบ้าง ย่อมทิ้งของไม่สะสมมีบุตรและภริยาเป็นต้นบ้าง ลง
ในแผ่นดิน. อนึ่งเด็กเป็นต้น ย่อมถ้ายีสสาวะบ้าง ย่อมถ้ายอจจาระบ้าง
รดเสาเชือก อันเขาฝังไว้ใกล้ประตูเมือง, แต่ชนทั้งหลายพวกอื่น ย่อม
สักการะเสาเชือกนั้น ด้วยวัตถุมีของหอมและระเบียบดอกไม้เป็นต้น, ใน
เพราะการทำนั้น ความยินดีหรือความยินดีร้าย ย่อมไม่เกิดแก่แผ่นดิน
หรือเสาเชือกนั้นแลจันใด; ภิกษุผู้ชฌิณาสพนี้ใดชื่อว่าผู้คงที เพราะความ
เป็นผู้ไม่หวั่นไหว ด้วยโลกธรรมทั้งหลาย ๘, ชื่อว่าผู้มีวัตรดี เพราะ
ความที่แห่งวัตรทั้งหลายงาม, ภิกษุนั้นก็จันนั้นเหมือนกัน เมื่อชน
ทั้งหลายทำสักการะและอสังการะอยู่ ย่อมไม่ยินดีย่อมไม่ยินดีร้ายที่เดียวว่า
"ชนเหล่านั้นย่อมสักการะเราด้วยปัจจัย ๘, แต่ชนเหล่านั้นย่อมไม่สักการะ;

โดยที่แท้ ภิกษุผู้พิจารณาพนั้นยอมเป็นผู้เสมอด้วยแผ่นดินและเป็นผู้เปรียบ
ด้วยเสาเขื่อนนั่นเอง. ก็ห้วงน้ำที่มีเปือกตมไปปราศแล้ว เป็นห้วงน้ำใส
ฉนั้นใด; ภิกษุผู้พิจารณาพนั้น ชื่อว่ามีเปือกตมไปปราศแล้ว ด้วยเปือกตม
ทั้งหลายมีเปือกตมคือรากะเป็นต้น เพราะความเป็นผู้มีกิเลสไปปราศแล้ว
ยอมเป็นผู้ผ่องใสเทียว ฉนั้นนั่น.

บทว่า ตาทิโน ความว่า ก็ชื่อว่าสงสารทั้งหลาย ด้วยสามารถ
แห่งการท่องเที่ยวไปในสุคติและทุกคติทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่ภิกษุพนั้น คือ
ผู้เห็นปานนั้น.

ในเวลาจบเทศนา ภิกษุ ๘ พันรูปบรรลुพระอรหัตพร้อมด้วย
ปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ดังนี้แล.

เรื่องพระสารีบุตรเถระ จบ.

๗. เรื่องพระติสสเถระชาวกรุงโกสัมพี [๗๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภสามเณรของพระติสสเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "สนฺตํ ตสฺส มนํ โหติ" เป็นต้น.

ศิษย์บรรลุพระอรหัตก่อนอาจารย์

ดังได้สดับมา กุลบุตรชาวกรุงโกสัมพีผู้หนึ่ง บวชในพระศาสนา ได้อุปสมบทแล้วปรากฏว่า "พระโกสัมพีวาสิติสสเถระ." เมื่อพระเถระนั้นจำพรรษาอยู่ในกรุงโกสัมพี อุปัฏฐากนำไตรจีวร เนยใสและน้ำอ้อยมาวางไว้ใกล้เท้า. ครั้งนั้นพระเถระกล่าวกะอุปัฏฐากนั้นว่า "นี่อะไร ? อุบาสก."

อุปัฏฐาก. กระผมนิมนต์ท่านให้อยู่จำพรรษามีใช่หรือ ขอรับ, ก็พวกภิกษุผู้จำพรรษาอยู่ในวิหารของพวกกระผม ย่อมได้ลาภนั้น, นิมนต์รับเถิด ขอรับ.

พระเถระ. ช่างเถิด อุบาสก. ความต้องการด้วยวัตถุนี้ ของเราไม่มี.

อุปัฏฐาก. เพราะเหตุอะไร ? ขอรับ.

พระเถระ. แม้สามเณรผู้เป็นกบปียการกในสำนักของเรา ก็ไม่มีผู้มีอายุ.

อุปัฏฐาก. ท่านผู้เจริญ ถ้ากัปปิยการกไม่มี บุตรของกระผมจัก เป็นสามเณรในสำนักของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า.

พระเถระรับแล้ว. อุบาสกนำบุตรของตนผู้มีอายุ ๗ ขวบไปสู่ สำนักของพระเถระแล้ว ได้ถวายว่า "ขอท่านจงให้เด็กนี้บวชเถิด." ครั้งนั้น พระเถระชุบผมของเด็กนั้นให้ชุ่มแล้ว ให้ตัดปัญจกัมมัฏฐาน ให้บวชแล้ว. ในเวลาปลงผมเสร็จนั่นเอง กุมารนั้นก็บรรลุประอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา. พระเถระครั้งนั้นให้กุมารนั้นบวชแล้วอยู่ในที่นั้นสิ้น กี่เดือนแล้วคิดว่า "จักเฝ้าพระศาสดา" จึงให้สามเณรถือห่อภัณฑะ เดินไปสู่วิหารแห่งหนึ่งในระหว่างทาง. สามเณรถือเสนาสนะจัดแจงเพื่อ พระอุปัชฌาย์แล้ว. เมื่อสามเณรนั้นจัดแจงเสนาสนะอยู่เที่ยว ก็หมดเวลา แล้ว. เพราะเหตุนี้ สามเณรจึงไม่อาจจัดแจงเสนาสนะเพื่อตนได้.

ครั้งนั้น พระเถระถามสามเณรนั้น ผู้มาในเวลาบ่ารุงนั่งอยู่แล้วว่า "สามเณร เจ้าจัดแจงที่อยู่ของตนแล้วหรือ."

สามเณร. กระผมไม่ได้โอกาสเพื่อจัดแจง ขอรับ.

คาสามเณรแตกเพราะอาจารย์

พระเถระกล่าวว่า "ถ้ากระนั้น จงอยู่ในที่อยู่ของฉันทเถิด, การ อยู่ในที่อาศัยคนละลำบาก" พาสามเณรนั้นแลเข้าไปสู่เสนาสนะแล้ว. ก็ พระเถระเป็นปฤชชน พอนอนเท่านั้น ก็หยั่งลงสู่ความหลับ. สามเณร คิดว่า "วันนี้เป็นวันที่ ๓ ของเรา ผู้อยู่ในเสนาสนะเดียวกันกับพระ- อุปัชฌาย์; ถ้าเราจักนอนหลับ, พระเถระพึงต้องสทไสยาบัติ, เราจะ นั่งอย่างเดียว ยิ่งกาลให้น้อมล่วงไป." สามเณรนั่งคู้บัลลังก์ใกล้เตียงของ

พระอุปัชฌาย์เทียว ยังราตรีให้น้อมล่องไปแล้ว. พระเถระลุกขึ้นในเวลา
ใกล้รุ่ง คิดว่า "ควรให้สามเณรออก" จึงจับพัดที่วางอยู่ข้างเตียง เอา
ปลายใบพัดตีเสื้อลำแพนของสามเณรแล้ว ยกพัดขึ้นเบื้องบนกล่าวว่า
"สามเณรจงออกไปข้างนอก" ใบพัดกระทบตา. ตาแตกแล้ว ทันใด
นั้นนั่นเอง สามเณรนั้น กล่าวว่า "อะไร? ขอรับ" เมื่อพระเถระ
กล่าวว่า "เจ้าจงลุกขึ้น ออกไปข้างนอก." ก็ไม่กล่าวว่า "ตาของผม
แตกแล้ว ขอรับ" ปิด (ตา) ด้วยมือข้างหนึ่งออกไปแล้ว. ก็แลใน
เวลาทำวัตร สามเณรไม่นั่งนิ่งด้วยคิดว่า "ตา ของเราแตกแล้ว."
กุมตาดำด้วยมือข้างหนึ่ง ถือกำไม้กวาดด้วยมือข้างหนึ่ง กวาดเวจกุฎีและที่ล้าง
หน้าและตั่งน้ำล้างหน้าไว้แล้วกวาดบริเวณ. สามเณรนั้นเมื่อถวายไม้ชำระ
ฟันแก่พระอุปัชฌาย์ ได้ถวายด้วยมือเดียว.

อาจารย์ขอโทษศิษย์

ครั้งนั้น พระอุปัชฌาย์กล่าวกะสามเณรนั้นว่า "สามเณรนี้ไม่ได้
สำเหนียกหนอ, จึงได้เพื่อถวายไม้ชำระฟันแก่อาจารย์และอุปัชฌาย์ด้วย
มือเดียว."

สามเณร. ผมทราบ ขอรับ ว่า 'นั่นไม่เป็นวัตร,' แต่มือข้าง
หนึ่งของผม ไม่ว่าง

พระเถระ. อะไร ? สามเณร.

สามเณรนั้นบอกความเป็นไปนั้นแล้วจำเดิมแต่ต้น. พระเถระพอ
ฟังแล้วมีใจสลด กล่าวว่า "โอ กรรมหนักอันเราทำแล้ว" กล่าวว่า
"จงอดโทษแก่ฉัน สัตบุรุษ, ฉันไม่รู้ข้อนั้น, ของงเป็นที่ฟัง" ดังนี้

แล้ว ประคองอัญชลี นั่งกระโหย่งใกล้เท้าของเด็กอายุ ๗ ขวบ. ลำคืบ
นั้นสามเณรบอกกะพระเถระนั้นว่า "กระผมมิได้พูดเพื่อต้องการเหตุ
นั้น ขอรับ, กระผมเมื่อตามรักษาจิตของท่าน จึงได้พูดแล้วอย่างนี้, ในข้อนี้
โทษของท่านไม่มี, โทษของผมนักไม่มี, นั้นเป็นโทษของวัฏฏะเท่านั้น,
ขอท่านอย่าคิดแล้ว, อันผมรักษาความเดือดร้อนของท่านอยู่นั้นเทียว
จึงไม่บอกแล้ว" พระเถระแม่สามเณรให้เบาใจอยู่ ไม่เบาใจแล้ว มี
ความสลดใจเกิดขึ้นแล้ว ถือภักดิ์ของสามเณรไปสู่สำนักของพระศาสดา
แล้ว. แม้พระศาสดาประทับนั่งทอดพระเนตรการมาของพระเถระนั้น
เหมือนกัน. พระเถระนั้นไปถวายบังคมพระศาสดา ทำความบังเิงกับ
พระศาสดาแล้ว อันพระศาสดาตรัสถามว่า "พอดพอทนหรือ? ภิกษุ,
ความไม่ผาสุกที่รุนแรงอะไร ๆ ไม่มีหรือ?" จึงกราบทูลว่า "พอด
พอทน พระเจ้าข้า. ความไม่ผาสุกที่รุนแรงอะไร ๆ ของข้าพระองค์
ไม่มี. ก็อีกอย่างหนึ่งแล คนอื่นผู้มีคุณอย่างสิ้นเหลือเหมือนสามเณร
เด็กนี้ อันข้าพระองค์ไม่เคยเห็น" พระศาสดาตรัสถามว่า "กรรมอะไร?
อันสามเณรนี้ทำแล้ว ภิกษุ." พระเถระนั้นกราบทูลความเป็นไปนั้นทั้งหมด
ตั้งแต่ต้นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า สามเณรนี้
อันข้าพระองค์ให้หอดโทษอยู่อย่างนั้น กล่าวกะข้าพระองค์อย่างนั้นว่า 'ในข้อนี้
โทษของท่านไม่มีเลย, โทษของผมนักไม่มี, นั้นเป็นโทษของวัฏฏะเท่านั้น,
ขอท่านอย่าคิดแล้ว,' สามเณรยังข้าพระองค์ให้เบาใจแล้วนั้นเทียวด้วย
ประการฉะนี้, ไม่ทำความโกรธไม่ทำความประทุษร้าย ในข้าพระองค์
เลย; ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผู้สมบุรณ์ด้วยคุณเห็นปานนี้ อันข้าพระองค์
ไม่เคยเห็น."

พระชีณาสพไมโอรธไมประทุษร้ายใคร

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะเธอว่า "ภิกษุ ชรรณดาพระชีณาสพ
ทั้งหลาย ไมโอรธ ไมประทุษร้าย ต่อใครๆ, เป็นผู้มีอินทรีย์สงบแล้ว
เป็นผู้มีใจสงบแล้วเทียว" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม
ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๗. สนฺติ ตสฺส มนํ โหติ สนฺตา วาจา จ กมฺม จ
 สมฺมทณฺญา วิมุตฺตสฺส อูปสนฺตสฺส ตาทิโน.
 "ใจของท่านผู้พ้นวิเศษแล้ว เพราะรู้ตอบ ผู้
 สงบระงับ คงที่ เป็นใจสงบแล้ว วาจาก็สงบแล้ว
 การงานก็สงบ."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สนฺติ ความว่า ใจของสมณะผู้
ชีณาสพนั้น ชื่อว่า สงบแล้วแท้ คือ ระงับ ได้แก่ ดับ เพราะความ
ไม่มีแห่งมโนทุจริตทั้งหลายมีอภิชฌาเป็นต้น, อนึ่งวาจา ชื่อว่า สงบแล้ว
เพราะความไม่มีแห่งวจีทุจริตทั้งหลายมีมุสาวาทเป็นต้น, และกายกรรม
ชื่อว่า สงบแล้วนั้นเทียว เพราะความไม่มีแห่งกายทุจริตมีปาณาติบาต
เป็นต้น.

บาทพระคาถาว่า สมฺมทณฺญา วิมุตฺตสฺส ความว่า ผู้พ้นวิเศษ
แล้ว ด้วยวิมุตติ ๕ เพราะรู้โดยนัยโดยเหตุ.

บทว่า อูปสนฺตสฺส ความว่า ชื่อว่าผู้สงบระงับแล้ว เพราะความ
ระงับแห่งกิเลสมีรากะเป็นต้น ณ ภายใน.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 394

บว่า ตาทิโน คือ ผู้สมบุรณ์ด้วยคุณเห็นปานนั้น.

ในเวลาจบเทศนา พระติสสเถระชาวกรุงโกสัมพีบรรลुพระอรหัต
พร้อมด้วยปฏิสัมภิตาทั้งหลาย, ธรรมเทศนาได้เป็นประโยชน์ แม่เก
มหาชนที่เหลือ ดังนี้แล.

เรื่องพระติสสเถระชาวกรุงโกสัมพี จบ.

๘. เรื่องพระสารีบุตรเถระ [๗๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อสุสฺสโร" เป็นต้น.

ลักษณะเป็นต้นมีอมตะเป็นที่สุด

ความพิสดารว่า ภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ประมาณ ๓๐ รูป วันหนึ่งไปสู่สำนักพระศาสดา ถวายบังคมนั่งแล้ว. พระศาสดาทรงทราบอุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสเรียกพระสารีบุตรเถระมา ตรัสถามปัญหาปรารภอินทรีย์ ๕ อย่างนั้นว่า "สารีบุตร เธอเชื่อหรือ?, อินทรีย์คือศรัทธาอันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมหยั่งถึงอมตะ มีอมตะเป็นที่สุด." พระเถระทูลแก้ปัญหาเหล่านั้นอย่างนั้นว่า "พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ย่อมไม่ถึงด้วยความเชื่อต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าในอินทรีย์ ๕ นี้แล; (ว่า) อินทรีย์ คือ ศรัทธา ฯลฯ มีอมตะเป็นที่สุด, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อินทรีย์ คือ ศรัทธานั้น อันชนเหล่าใดไม่รู้แล้ว ไม่สดับแล้ว ไม่เห็นแล้ว ไม่ทราบแล้ว ไม่ทำให้แจ้งแล้ว ไม่ถูกต้องแล้ว ด้วยปัญญา, ชนเหล่านั้นพึงถึงด้วยความเชื่อต่อชนเหล่าอื่นในอินทรีย์ ๕ นั้น (ว่า) อินทรีย์ คือ ศรัทธา ฯลฯ มีอมตะเป็นที่สุด."

ภิกษุทั้งหลายฟังคำนั้นแล้ว ยังกล้าให้ตั้งขึ้นว่า "พระสารีบุตรเถระ แก่แล้ว ด้วยการถือผิดทีเดียว, แม้ในวันนี้ พระเถระไม่เชื่อแล้วต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเทียว."

พระสารีบุตรอันใคร ๆ ไม่ควรติเตียน

พระศาสดาทรงสดับคำนั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ กล่าวคำชื่ออะไรนั้น? เราแล ถามว่า 'สารีบุตร เธอเชื่อหรือว่า เชื่อว่าบุคคลผู้ไม่อบรมอินทรีย์ ๕ ไม่เจริญสมณะและวิปัสสนา สามารถ เพื่อทำมรรคและผลให้แจ้งมีอยู่' สารีบุตรนั้น กล่าวว่า " พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่เชื่อว่า 'ผู้กระทำให้แจ้งอย่างนั้น ชื่อว่ามีอยู่' สารีบุตร ไม่เชื่อผลวิบาก แห่งทานอันบุคคลถวายแล้ว หรือแห่งกรรมอันบุคคล กระทำแล้วก็หาไม่; อนึ่ง สารีบุตร ไม่เชื่อคุณของพระรัตนะ ๓ มีพระ- พุทธเจ้าเป็นต้นก็หาไม่; แต่สารีบุตรนั้น ไม่ถึงความเชื่อต่อบุคคลอื่นใน ธรรมคือ ฌาน วิปัสสนา มรรค และผล อันตนได้เฉพาะแล้ว; เพราะฉะนั้น สารีบุตรจึงเป็นผู้อันใคร ๆ ไม่ควรติเตียน, เมื่อจะทรงสืบ อนุสนธิแสดงธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๘. อสุตทุโธ อกตญญู จ สนุธิจฺเจโท จ โย นโร
หตวากาโส วนฺตาสโต ส เว อุตฺตมโปริโส.

"นระใดไม่เชื่อง่าย มีปกติรู้พระนิพพาน อัน
ปัจจัยทำไม่ได้ ตัดที่ต่อ มีโอกาสอันกำจัดแล้ว
มีความหวังอันกายแล้ว นระนั้นแล เป็นบุรุษ
สูงสุด."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อสุตทุโธ เป็นต้น พึงทราบวิเคราะห์
ดังนี้ :-

นระ ชื่อว่า **อสุตทุโธ** เพราะอรรถว่า ไม่เชอคุณอันตนแพง
ตลอดแล้ว ด้วยคำของชนเหล่าอื่น, ชื่อว่า **อกตญญ** เพราะอรรถว่า
รู้พระนิพพานอันปัจจัยทำไม่ได้แล้ว, อธิบายว่า มีพระนิพพานอันตน
ทำให้แจ้งแล้ว ชื่อว่า **สนุจิเจโท** เพราะอรรถว่า คัดที่ต่อคือวัฏฏะ
ที่ต่อคือสงสาร ดำรงอยู่ ชื่อว่า **หตวกาโส** เพราะอรรถว่า โอกาส
แห่งการบังเกิด ชื่อว่าอันนระกำจัดแล้ว เพราะความที่พืชคือกุศลกรรม
และอกุศลกรรมสิ้นแล้ว. ชื่อว่า **วนุตาส** เพราะอรรถว่า ความหวัง
ทั้งปวง ชื่อว่าอันนระนี้คายแล้ว เพราะความที่กิจอันตนควรทำด้วย
มรรค ๔ อันตนทำแล้ว. ก็นระเห็นปานนี้ไค, นระนั้นแล ชื่อว่าผู้สูงสุด
ในบุรุษ เพราะอรรถว่า ถึงความเป็นผู้สูงสุดในบุรุษทั้งหลาย ด้วยความ
ที่แห่งโลกุตรธรรม อันคนแพงตลอดแล้ว.

ในเวลาจบพระคาถา ภิกษุประมาณ ๓๐ รูป ผู้อยู่ป่าเหล่านั้น
บรรลुพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลายแล้ว. พระธรรมเทศนาได้
มีประโยชน์แม่แก่มหาชนที่เหลือ ดังนี้แล.

เรื่องพระสารีบุตรเถระ จบ.

๕. เรื่องพระขทรวินยเรวตเถระ [๗๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระเรวตเถระ ผู้อยู่อาศัยไม้สะแก ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "คามเ วา" เป็นต้น.

พระสารีบุตรชวนพี่น้องบวช

ความพิสดารว่า ท่านพระสารีบุตร ละทรัพย์ ๘๗ โกฏิบวชแล้ว (ชักชวน) น้องสาว ๓ คน คือนางจาลา, นางอุปจาลา, นางสิสุพจาลา, (และ) น้องชาย ๒ คนนี้ ก็คือ นายจุนทะ, นายอุปเสนะ, ให้บวชแล้ว. เรวตกุมารผู้เดียวเท่านั้นยังเหลืออยู่แล้วในบ้าน. ลำดับนั้น มารดาของท่านคิดว่า "อุปติสสะบุตรของเรา ละทรัพย์ประมาณเท่านี้บวชแล้ว (ยังชักชวน) น้องสาว ๓ คน น้องชาย ๒ คน ให้บวชด้วย, เรวตะผู้เดียวเท่านั้นยังเหลืออยู่ ถ้าเธอจัก (ชักชวน) เรวตะแม่นี้ให้บวชไปไซ้, ทรัพย์ของเราประมาณเท่านี้จักฉิบหาย, วงศ์สกุลจักขาดสูญ เราจักผูกเรวตะนั้นไว้ ด้วยการอยู่ครองเรือน แต่ในกาลที่เขายังเป็นเด็กเกิด."

ฝ่ายพระสารีบุตรเถระสังกฤษฎ์ทั้งหลายไว้ก่อนทีเดียวว่า "ผู้มีอายุ ถ้าเรวตะประสงค์จะบวช มาไซ้, พวกท่านพึงให้เขาผู้มาตรงว่ามาถึงเท่านั้น บวช (เพราะ) มารดาบิดาของผมเป็นมิจฉาทิฎฐิ, ประโยชน์อะไรด้วย ท่านทั้งสองนั้น อันเรวตะจะบอกเล่า? ผมเองเป็นมารดาและบิดาของเรวตะนั้น."

๑. ขทริ แปลว่าไม้ตะเคียนก็มี.

มารดาบิดาให้เรวตะแต่งงาน

แม้มารดาของพระสารีบุตรเถระนั้น ประสงค์จะผูกเรวตกุมารผู้มีอายุ ๗ ขวบเท่านั้น ด้วยเครื่องผูกคือเรือน จึงหมั้นเด็กหญิงในตระกูลที่มีชาติเสมอกัน กำหนดวันแล้ว ประดับตกแต่งกุมารแล้ว ได้พาไปสู่เรือนของญาติเด็กหญิง พร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก. ลำดับนั้น เมื่อพวกญาติของเขาทั้งสองผู้ทำการมงคลประชุมกันแล้ว, พวกญาติให้เขาทั้งสองจุ่มมือลงในถาดน้ำแล้ว กล่าวมงคลทั้งหลาย หวังความเจริญแก่เด็กหญิง จึงกล่าวว่า "ขอเจ้าจงเห็นธรรมอันยายของเจ้าเห็นแล้ว, เจ้าจงเป็นอยู่สิ้นกาลนาน เหมือนยาย นะแม่" เรวตกุมาร คิดว่า "อะไรหนอแล? ชื่อว่าธรรมอันยายนี้เห็นแล้ว" จึงถามว่า "คนไหน? เป็นยายของหญิง."

ลำดับนั้น พวกญาติบอกกะเขาว่า "พ่อ คนนี้ มีอายุ ๑๒๐ ปี มีฟันหลุด ผมหงอก หนังหดเหี่ยว ตัวตกกระ หลังโก่งคุดกอลอนเรือน เจ้าไม่เห็นหรือ? นั่นเป็นยายของเด็กหญิงนั้น."

เรวตะ. ก็แม่หญิงนี้ จักเป็นอย่างนั้นหรือ?

พวกญาติ. ถ้าเขาจักเป็นอยู่ไซ้ไร, ก็จักเป็นอย่างนั้น พ่อ.

เรวตะคิดหาอุบายออกบวช

เรวตะนั้น คิดว่า "ชื่อว่าสรีระ แม่เห็นปานนี้ จักถึงประการอันแปลกนี้ เพราะชรา, อุปติสสะพี่ชายของเรา จักเห็นเหตุนี้แล้ว. ควรที่เราจะหนีไปบวชเสียในวันนี้แหละ." ที่นั้น พวกญาติอุ้มเขาขึ้นสู่ยานอันเดียวกันกับเด็กหญิงพาหลักไปแล้ว. เขาไปได้หน่อยหนึ่งอ้างการถ่าย

อุจจาระ พูดว่า "ท่านทั้งหลาย จงหยุดยานก่อน, ฉันลงไปแล้วจัก
มา" ดังนี้แล้ว ลงจากยานทำให้ชักช้าหน่อยหนึ่ง ที่พุ่มไม้พุ่มหนึ่งแล้ว
จึงได้ไป. เขาไปได้หน่อยหนึ่งแล้ว ลงไปด้วยการอ้านั้นนั่นแลแม่อีก
ขึ้นแล้วก็ได้ทำอย่างนั้นเหมือนกันอีก.

ลำดับนั้น พวกญาติของเขากำหนดว่า "เราตะนี้ หมั่นไปแท้ๆ "
จึงมิได้ทำการรักษาอย่างเข้มแข็ง. เขาไปได้หน่อยหนึ่งก็ลงไปด้วยการอ้าน
นั่นนั่นแลแม่อีกแล้ว พูดว่า "พวกท่าน จงขับไปข้างหน้า, ฉันจัก
ค่อยๆ เดินมาข้างหลัง" จึงลงไปแล้ว ได้บ่ายหน้าตรงไปยังพุ่มไม้.

เราตะได้บรรพชา

แม้พวกญาติของเขา ได้ขับยานไปด้วยสำคัญว่า เราตะจักมา
ข้างหลัง." ฝ่ายเราตะนั้นหนีไปจากที่นั่นแล้ว, ไปยังสำนักของภิกษุ
ประมาณ ๓๐ รูป ซึ่งอยู่ในประเทศแห่งหนึ่ง ให้อแล้วเรียนว่า "ท่าน
ขอรับ ขอท่านทั้งหลายจงให้กระผมบวช."

พวกภิกษุ. ผู้มีอายุ เธอประดับด้วยเครื่องอสังการพร้อมสรรพ
พวกข้าพเจ้าไม่ทราบว่าเป็นพระราชาโอรสหรือเป็นบุตรของอำมาตย์
จักให้เธอบวชอย่างไรได้."

เราตะ. พวกท่านไม่รู้จักกระผมหรือ ? ขอรับ.

พวกภิกษุ. ไม่รู้ ผู้มีอายุ.

เราตะ. กระผมเป็นน้องชายของอุปติสสะ.

พวกภิกษุ. ชื่อว่าอุปติสสะนั่น คือใคร ?

เราตะ. ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เรียกพี่ชายของกระผมว่า สารี-

บุตร เพราะฉะนั้น เมื่อกระผมเรียนว่า 'อุปติสสะ' ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จึงไม่ทราบ.

พวกภิกษุ. ก็เธอเป็นน้องชายของพระสารีบุตรเถระหรือ ?

เรวตะ. อย่างนั้น ขอรับ.

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า "ถ้ากระนั้น มาเถิด พี่ชายของเธออนุญาตไว้แล้วเหมือนกัน" ดังนี้แล้ว ก็ให้เปลื้องเครื่องอาภรณ์ของเขาออกให้วางไว้ ณ ที่สุดแห่งหนึ่ง ให้เขาบวชแล้ว จึงส่งข่าวไปแก่พระเถระ.

พระเถระ ฟังข่าวนั้นแล้ว จึงกราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "พระเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลายส่งข่าวมาว่า 'ได้ยินว่า พวกภิกษุที่อยู่ป่าให้เรวตะบวช' ข้าพระองค์ไปเยี่ยมเธอแล้วจึงจักกลับมา."

พระศาสดา มิได้ทรงยอมให้ไป ด้วยพระดำรัสว่า "สารีบุตร จงยับยั้งอยู่ก่อน." โดยการล่องไป ๒-๓ วัน พระเถระก็ทูลลาพระศาสดาอีก. พระศาสดามิได้ทรงยอมให้ไป ด้วยพระดำรัสว่า "สารีบุตร จงยับยั้งอยู่ก่อน แม้เราก็จักไป."

เรวตสามเณรบรรลุประอรหัต

ฝ่ายสามเณรคิดว่า "ถ้าเราก็จักอยู่ในที่นี้ไซ้ พวกญาติจักให้คนติดตามเรียกเรา (กลับ)" จึงเรียนกัมมัฏฐานจนถึงพระอรหัตแต่สำนักของภิกษุเหล่านั้น ถือบาตรแลจีวร เทียวจาริกไปถึงป่าไม้สะแกในที่ประมาณ ๓๐ โยชน์แต่ที่นั้น ในระหว่าง ๓ เดือนภายในพรรษานั้นแล บรรลุประอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย.

แม้พระเถระปวารณาแล้ว ทูลลาพระศาสดาเพื่อต้องการไปในที่

นั่นอีก. พระศาสดาตรัสว่า "สารีบุตร แม่เราก็จักไป" เสด็จออกไปพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป. ในเวลาเสด็จไปได้หน่อยหนึ่ง พระอานนทเถระยืนอยู่ที่ทาง ๒ แพร่ง กราบทูลพระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า บรรดาทางที่ไปสู่สำนักของเรวตะ ทางนี้เป็นทางอ้อม ประมาณ ๖๐ โยชน์ เป็นที่อยู่ของมนุษย์ ทางนี้เป็นทางตรง ประมาณ ๓๐ โยชน์ อันมนุษย์คุ้มครอง พวกเราจะไปโดยทางไหน?"

พระศาสดา. อานนท์ ก็สิวลี มากับพวกเรา (มิใช่หรือ?)

อานนท์. อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ถ้าสิวลีมา, เธอจงถือเอาทางตรงนั้นแหละ.

พวกภิกษุอาศัยบุญของพระสิวลีเถระ

ได้ยินว่า พระศาสดามีได้ตรัสว่า "เราจักยังข้าวต้มและข้าวสวยให้เกิดขึ้นแก่พวกเธอ พวกเธอจงถือเอาทางตรง" ทรงทราบว่าเป็นที่ให้ผลแห่งบุญแก่ชนเหล่านั้น ๆ" จึงตรัสว่า "ถ้าสิวลีมา เธอจงถือเอาทางตรง." ก็เมื่อพระศาสดาทรงดำเนินไปทางนั้น พวกเทวดาคิดว่า "พวกเราจักทำสักการะแก่พระสิวลีเถระ พระผู้เป็นเจ้าของเรา" ให้สร้างวิหารในที่โยชน์หนึ่ง ๆ ไม่ให้เกินไปกว่าโยชน์หนึ่ง ลูกขึ้นแต่เช้าเทียวถือเอาวัตถุมีข้าวต้มเป็นต้นอันเป็นทิพย์แล้วเทียวไปด้วยตั้งใจว่า "พระสิวลีเถระผู้เป็นเจ้าของเรา นั่งอยู่ที่ไหน?"

พระเถระให้เทวดาถวายภัตที่นำมาเพื่อตน แก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข. พระศาสดาพร้อมทั้งบริวารเสวยบุญของพระสิวลีเถระผู้เดียว ได้เสด็จไปตลอดทางกัณดารประมาณ ๓๐ โยชน์.

ฝ่ายพระเวตเถระ* ทราบการเสด็จมาของพระศาสดา จึงนิรมิต พระคันธกุฎีเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า นิรมิตเรือนยอด ๕๐๐ ที่จงกรม ๕๐๐ และที่พักกลางคืนและที่พักกลางวัน ๕๐๐. พระศาสดาประทับอยู่ใน สำนักของพระเวตเถระนั้นสิ้นกาลประมาณเดือนหนึ่งแล. แม้ประทับอยู่ในที่นั้น ก็เสวยบุญของพระสิวลีเถระนั่นเอง.

ก็บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุแก่ ๒ รูป ในเวลาพระศาสดาเสด็จ เข้าไปสู่ป่าไม้สะแก คิดแล้วอย่างนี้ว่า "ภิกษุนี้ทำนวักรรม (การก่อสร้าง) ประมาณเท่านี้อยู่ จักอาจทำสมณธรรมได้อย่างไร? พระศาสดาทรง ทำกิจคือการเห็นแก่หน้า ด้วยทรงดำริว่า 'เป็นน้องชายของพระสารีบุตร' จึงเสด็จมาสู่สำนักของเขาสู่ประกอบนวักรรมเห็นปานนี้."

พระศาสดาทรงอธิฐานให้ภิกษุถ่มบริจาร

ในวันนั้น แม้พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรง เห็นภิกษุเหล่านั้นแล้ว ได้ทรงทราบวาระจิตของภิกษุเหล่านั้นแล้ว เพราะ เหตุนั้น ประทับอยู่ในที่นั้นสิ้นกาลประมาณเดือนหนึ่งแล้ว ในวันเสด็จ ออกไป ทรงอธิษฐานโดยประการที่ภิกษุเหล่านั้นถ่มหลอดน้ำมัน ลักจัน- น้ำ และรองเท้าของตนไว้ เสด็จออกไปอยู่ ในเวลาเสด็จออกไปภายนอก แต่อุปจารวิหารจึงทรงคลายพระฤทธิ.

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นกล่าวกันว่า "ผมถ่มสิ่งนี้และสิ่งนี้ แม้ผมก็ ถ่ม" ดังนี้แล้ว ทั้งสองรูปจึงกลับไป ไม่กำหนดถึงที่นั้น ถูกหนาม

๑. เรวตะ เป็นสามเณร แต่เรียกว่าพระเถระ เป็นเพราะท่านบรรลุพระอรหัตผลแล้ว.

ไม้สะแกแดง เทียวไป พบห่อสิ่งของของตน ซึ่งห้อยอยู่ที่ต้นสะแกต้นหนึ่ง ถือเอาแล้วก็หลีกไป.

แม้พระศาสดาทรงพาภิกษุสงฆ์ไป เสาขบวนของพระสีวลีเถระ ตลอดกาลประมาณเดือนหนึ่งนั่นแหละ เสด็จเข้าไปสู่บุพพาราม. ลำดับนั้น ภิกษุแก่เหล่านั้นล้างหน้าแต่เช้าตรู่ เดินไปด้วยตั้งใจว่า พวกเราจักดื่มข้าวต้มในเรือนของนางวิสาขา ผู้ถวายอาคันตุกภัต ดื่มข้าวต้มแล้วฉันของเคี้ยวแล้วนั่งอยู่.

นางวิสาขาถามถึงที่อยู่ของเรวตะ

ลำดับนั้น นางวิสาขาถามภิกษุแก่เหล่านั้นว่า "ท่านผู้เจริญ ก็ท่านทั้งหลายได้ไปที่อยู่ของเรวตะเถระกับพระศาสดาหรือ?"

ภิกษุแก่. อย่างนั้น อุบาสิกา.

วิสาขา. ท่านผู้เจริญ ที่อยู่ของพระเถระนารีนรมย์หรือ?

ภิกษุแก่. ที่อยู่ของพระเถระนั้นเป็นสถานที่นารีนรมย์ จักมีแต่ที่ไหน? อุบาสิกา ที่นั่นรกรด้วยไม้สะแกมีหนามขาว เป็นเช่นกับสถานที่อยู่ของพวกเปรต.

ครั้งนั้น ภิกษุหนุ่มสองรูปพวกอื่นมาแล้ว. อุบาสิกาถวายข้าวต้มและของควรเคี้ยวทั้งหลายแก่ภิกษุหนุ่มเหล่านั้นแล้ว ถามอย่างนั้นเหมือนกัน. ภิกษุเหล่านั้น กล่าวว่า "อุบาสิกา พวกฉันไม่อาจพรรณนาได้ ที่อยู่ของพระเถระ เป็นเช่นกับเทวสภาชื่อสุทธรรมาจุจกแต่งขึ้นด้วยฤทธิ์."

อุบาสิกาคิดว่า "ภิกษุพวกที่มาครั้งแรกกล่าวอย่างอื่น ภิกษุพวกนี้

กล่าวอย่างอื่น ภิกษุพวกรู้จักครั้งแรก ลืมอะไรไว้เป็นแน่ จักกลับไป
ในเวลาคลายฤทธิ์แล้ว ส่วนภิกษุพวกนี้จักไปในเวลาที่พระเถระตกแต่ง
นิรมิตสถานที่ด้วยฤทธิ์" เพราะความที่ตนเป็นบัณฑิตจึงทราบเนื้อความ
นั้น ได้ยินอยู่แล้วด้วยหวังว่า "จักมุลถามในกาลที่พระศาสดาเสด็จมา."
ต่อกาลเพียงครู่เดียวแต่กาลนั้น พระศาสดาอันภิกษุสงฆ์แวดล้อม เสด็จ
ไปสู่เรือนของนางวิสาขา ประทับนั่งเหนืออาสนะอันเขาตกแต่งไว้แล้ว
นางอังกาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข โดยเคารพในเวลาเสร็จภักติก
ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ทูลถามเฉพาะว่า "พระเจ้าข้า บรรดาภิกษุ
ที่ไปกับพระองค์ บางพวกกล่าวว่า ที่อยู่ของพระเรวัตเถระ เป็นป่ารก
ด้วยไม้สะแก บางพวกกล่าวว่า เป็นสถานที่รื่นรมย์ ที่อยู่ของพระเถระ
นั้นเป็นอย่างไรหนอแล?"

พระศาสดาทรงสดับคำนั้นแล้วตรัสว่า "อุบาสิกา จะเป็นบ้านหรือ
เป็นป่าก็ตาม พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมอยู่ในที่ใด ที่นั้นน่ารื่นรมย์แท้"
ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๕. คาเม วา ยทิ วารญฺเณ นิหฺนฺเน วา ยทิ วา ฏล

ยตุถ อรหฺนุโต วิหรนฺตุ ตํ ญฺมिरามเณยิกํ.

"พระอรหันต์ทั้งหลาย อยู่ในที่ใด เป็นบ้าน

ก็ตาม เป็นป่าก็ตาม ที่ลุ่มก็ตาม ที่ดอนก็ตาม,

ที่นั้นเป็นภูมิสถานน่ารื่นรมย์."

แก้อรธ

ในพระคานานั้น มีความว่า พระอรหันต์ทั้งหลาย ย่อมไม่ได้กาย-
วิเวกภายในบ้านก็จริง, ถึงดังนั้น ย่อมได้จิตตวิเวกอย่างแน่นอน, เพราะ
อารมณ์ทั้งหลายแม้เปรียบดังของทิพย์ ย่อมไม่อาจทำจิตของพระอรหันต์
เหล่านั้นให้หวั่นไหวได้, เพราะเหตุนั้น จะเป็นบ้านหรือจะเป็นที่ใดที่หนึ่ง
มีป่าเป็นต้น, พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมอยู่ในที่ใด. บาทพระคาถาว่า
ดี ภูมिरามณฺยฺยกิ ความว่า ภูมิประเทศนั้น เป็นที่น่ารื่นรมย์แท้.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุลุบริยผลทั้งหลาย มี
โศคาปัตติผลเป็นต้นแล้ว.

พวกกิษุปรรณถึงความเป็นไปของพระสีวลี

โดยสมัยอื่นอีก กิษุทั้งหลายสนทนากันว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย
เพราะเหตุไรหนอแล ท่านพระสีวลีเถระ จึงอยู่ในท้องของมารดา
ตลอด ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ? เพราะกรรมอะไร จึงใหม่แล้วในนรก ?
เพราะกรรมอะไร จึงถึงความเป็นผู้มีลาภเลิศ และมีศเลศอย่างนั้น ?"

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้ว ตรัสถามว่า "กิษุทั้งหลาย
พวกเธอกล่าวอะไรกัน ?" เมื่อกิษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "กถาชื่อนี้
พระเจ้าข้า" ดังนี้แล้ว เมื่อจะตรัสบูรพกรรมของท่านพระสีวลีเถระนั้น
จึงตรัสว่า :-

บูรพกรรมของพระสีวลี

"กิษุทั้งหลาย ในกัลป์ที่ ๕๑ แต่กัลป์นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงพระนามว่าวิปัสสี ทรงอุบัติในโลกแล้ว สมัยหนึ่งเสด็จเที่ยวจาริกไปใน

ชนบท กลับมาสู่นครของพระบิดา. พระราชาทรงตระเตรียมอาคันตุกทาน เพื่อภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุข ทรงส่งข่าวแก่ชาวเมืองว่า "ชนทั้งหลายจงมาเป็นสหายในทานของเรา." ชนเหล่านั้นทำอย่างนั้น แล้วคิดว่า "พวกเราจักถวายทานให้ยิ่งกว่าทานที่พระราชาถวายแล้ว" จึงทูลนิมนต์พระศาสดา ในวันรุ่งขึ้นตักแตงทานแล้ว ก็ส่งข่าวไปทูลแด่ พระราชา. พระราชาเสด็จมาทอดพระเนตรเห็นทานของชนเหล่านั้นแล้ว ทรงดำริว่า "เราจักถวายทานให้ยิ่งกว่าทานนี้" ในวันรุ่งขึ้นทรงนิมนต์ พระศาสดาแล้ว. พระราชาไม่ทรงสามารถจะให้ชาวเมืองแพ้ได้เลย (ถึง) ชาวเมืองก็ไม่สามารถจะให้พระราชาแพ้ได้. ในครั้งที่ ๖ ชาวเมืองคิดว่า "บัดนี้พวกเราจักถวายทานในวันพรุ่งนี้ โดยประการที่ใคร ๆ ไม่อาจพูด ได้ว่า "วัตถุชิ้นนี้ไม่มี ในทานของชนเหล่านี้" ดังนี้แล้ว ในวัน รุ่งขึ้นจัดแจงของถวายเสร็จแล้วตรวจดูว่า "อะไรหนอแล? ยังไม่มีใน ทานนี้" ไม่ได้เห็นน้ำผึ้งคิบเลย, ส่วนน้ำผึ้งสุกมีมาก. ชนเหล่านั้นให้ คนถือเอาทรัพย์ ๔ พันแล้ว ส่งไปในประตูแห่งพระนครทั้ง ๔ เพื่อ ต้องการน้ำผึ้งคิบ.

ครั้งนั้น คนบ้านนอกคนหนึ่งมาเพื่อจะเยี่ยมนายบ้าน เห็นรวงผึ้ง ในระหว่างทาง ไล่ตัวผึ้งให้หนีไปแล้ว ตัดกิ่งไม้ถือรวงผึ้งพร้อมทั้งคอน นั้นแลเข้าไปสู่พระนครด้วยตั้งใจว่า "เราจักให้แก่นายบ้าน" บุรุษผู้ไป เพื่อต้องการน้ำผึ้งพบคนบ้านนอกนั้นแล้ว จึงถามว่า "ท่านผู้เจริญ น้ำผึ้งท่านขายไหม?"

๑. อุลลมรุ ตามศัพท์แปลว่าน้ำผึ้งสด. ได้แก่น้ำผึ้งที่ได้จากรังใหม่ ๆ ยังไม่ได้ดื่มหรือเคี้ยว, เพื่อความให้ความเข้ากันกับน้ำผึ้งสุก ศัพท์นี้จึงควรแปลว่า น้ำผึ้งคิบ.

คนบ้านนอก. ไม่ขาย นาย.

บุรุษ. เชิญท่านรับเอาทหปณะนี้แล้ว จงให้ (รวงผึ้งแก่ฉัน)

เถิด.

คนบ้านนอกนั้นคิดว่า "รวงผึ้งนี้ย่อมไม่ถึงค่าแม่สักว่าบาทหนึ่ง; แต่บุรุษนี้ให้ทรัพย์ทหปณะหนึ่ง, เห็นจะเป็นผู้มีทหปณะมาก, เราควรขึ้นราคา." ลำดับนั้น เขาจึงตอบกะบุรุษนั้นว่า "ฉันให้ไม่ได้."

บุรุษ. ถ้ากระนั้น ท่านจงรับเอาทรัพย์ ๒ ทหปณะ.

คนบ้านนอก. แม้ด้วยทรัพย์ ๒ ทหปณะฉันก็ให้ไม่ได้.

เขาขึ้นราคาด้วยอาการอย่างนั้น จนถึงบุรุษนั้นกล่าวว่า "ถ้ากระนั้น ขอท่านจงรับเอาทรัพย์พันทหปณะนี้" ดังนี้แล้ว น้อมห่อภัณฑะเข้าไป. ที่นั้นคนบ้านนอกกล่าวกะบุรุษนั้นว่า "ท่านบ้าหรือหนอแล ? หรือไม่ได้โอกาสเป็นที่เก็บทหปณะ; น้ำผึ้งไม่ถึงค่าแม่บาทหนึ่ง ท่านยังกล่าวว่า 'ท่านรับเอาทหปณะพันหนึ่งแล้ว จงให้ (รวงผึ้งแก่ฉัน), ชื่อว่าเหตุอะไรกันนี้?'"

บุรุษ. ผู้เจริญ ข้าพเจ้ารู้, ก็กรรมของข้าพเจ้าด้วยน้ำผึ้งนี้มีอยู่, เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงพูดอย่างนั้น.

คนบ้านนอก. กรรมอะไร ? นาย.

บุรุษ. พวกข้าพเจ้าเตรียมมหาทาน เพื่อพระวิปัสสิสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้มีสมณะ ๖ ล้าน ๘ แสนเป็นบริวาร, ในมหาทานนั้นยังไม่มีน้ำผึ้งคิดอย่างเดียวกันนั้น, เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอซื้อ (รวงผึ้ง) ด้วยอาการอย่างนั้น.

คนบ้านนอก. เมื่อเป็นอย่างนั้น ข้าพเจ้าจักไม่ให้ด้วยราคา, ถ้า

แม้ข้าพเจ้าได้ส่วนบุญในทานบ้างไซ้, ข้าพเจ้าจักให้.

บุรุษนั้นไปบอกเนื้อความนั้นแก่ชาวเมือง. ชาวเมืองทราบความที่ศรัทธาของเขามีกำลัง จึงรับว่า "สาธุ ขอเขาจงเป็นผู้ได้ส่วนบุญ. พวกชาวเมืองนั้นนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้นั่งแล้ว ถวายข้าวต้มและของเคี้ยว ให้คนนำถาดทองคำอย่างใหญ่มาให้บีบรวงผึ้งแล้ว. แม้กระบอกนมส้มอันมนุษย์นั้นแลนำมา เพื่อต้องการเป็นของกำนัลมีอยู่. เขาเทนมส้มเม้นลงในถาดแล้วเคล้ากับน้ำผึ้งนั้น ได้ถวายแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขจำเดิมแต่ต้น. น้ำผึ้งนั้นทั่วถึงแก่ภิกษุทุกรูป ผู้รับเอาจนพอความต้องการ. ได้เหลือเกินไปด้วยซ้ำ. ใคร ๆ ไม่ควรคิดว่า "น้ำผึ้งน้อยอย่างนั้น ถึงแก่ภิกษุมากเพียงนั้นได้อย่างไร?" จริงอยู่ น้ำผึ้งนั้น ถึงได้ด้วยอานุภาพแห่งพระพุทธเจ้า. พุทธวิสัยใคร ๆ ไม่ควรคิด. จริงอยู่ เหตุ ๔ อย่าง อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า "เป็นเรื่องที่ไม่ควรคิด." ใคร ๆ เมื่อไปคิดเหตุเหล่านั้นเข้า ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งคนบ้าทีเดียว ด้วยประการฉะนี้.

บุรุษนั้น ทำกรรมประมาธเท่านั้นแล้ว ในกาลเป็นที่สิ้นสุดแห่งอายุ บังเกิดในเทวโลก ท่องเที่ยวอยู่สิ้นกาลนานประมาธเท่านั้น ในสมัยหนึ่งจุติจากเทวโลก บังเกิดในราชตระกูลในกรุงพาราณสี โดยกาลที่พระชนกสวรรคต ถึงความเป็นพระราชแล้ว. ท้าวเธอทรงดำริว่า "จักยึดเอาพระนครหนึ่ง" จึงเสด็จไปล้อม (นครนั้นไว้). และทรงส่งสาสน์ไปแก่ชาวเมืองว่า "จงให้ราชสมบัติหรือให้การยุทธ" ชาวเมืองเหล่านั้นตอบว่า "จักไม่ให้ทั้งราชสมบัตินั้นแหละ, จักไม่ให้ทั้งการยุทธ"

๑. อนิจไตย เรื่องที่ไม่ควรคิด ๔ อย่าง คือ พุทธวิสัย. ฌานวิสัย. กรรมวิสัย. โลกจินตะ.

ดังนี้แล้ว ก็ออกไปนำฟืนและน้ำเป็นต้นมาทางประตูเล็ก ๆ, ทำกิจทุกอย่าง.

ฝ่ายพระราชานอกนี้รักษาประตูใหญ่ ๔ ประตู ล้อมพระนครไว้สิ้น ๗ ปี ยิ่งด้วย ๗ เดือน ๗ วัน. ในกาลต่อมา พระชนนีของพระราชานั้นตรัสถามว่า บุตรของเราทำอะไร?" ทรงสดับเรื่องนั้นว่า "ทรงทำกรรมชื่อนี้ พระเจ้าข้า" ตรัสว่า "บุตรของเราโง่, พวกเธอจงไปจงทูลแก่บุตรของเรานั้นว่า "จงปิดประตูเล็ก ๆ ล้อมพระนคร." ท้าวเธอทรงสดับคำสอนของพระชนนีแล้ว ก็ได้ทรงทำอย่างนั้น.

ฝ่ายชาวเมืองเมื่อไม่ได้เพื่อออกไปภายนอก ในวันที่ ๗ จึงปลงพระชนม์พระราชบิดาของตนเสีย ได้ถวายราชสมบัติแก่พระราชานั้น. ท้าวเธอทรงทำกรรมนี้แล้ว ในกาลเป็นที่สิ้นสุดแห่งอายุบังเกิดในอเวจี, ใหม้แล้วในนรกตราบเท่ามหาปฐพีนี้หน้าขึ้นได้ประมาณโยชน์หนึ่ง, จุตจากอัทภานันแล้ว ถือปฐิสันธิในท้องของมารดานั้นนั่นแหละ อยู่ในท้องสิ้น ๗ ปี ยิ่งด้วย ๗ เดือน นอนขวางอยู่ที่ปากช่องกำเนิดสิ้น ๗ วัน เพราะความที่ตนปิดประตูเล็ก ๆ ทั้งสี่.

ภิกษุทั้งหลาย สิวลิใหม่แล้วในนรกสิ้นกาลประมาณเท่านั้น เพราะกรรมที่เธอล้อมพระนครแล้วยึดเอาในกาลนั้น ถือปฐิสันธิในท้องของมารดานั้นนั่นแหละ อยู่ในท้องสิ้นกาลประมาณเท่านั้น เพราะความที่เธอปิดประตูเล็ก ๆ ทั้งสี่, เป็นผู้ถึงความเป็นผู้มีลากเลิศ มียศเลิศ เพราะความที่เธอถวายน้ำผึ้งใหม่ ด้วยประการอย่างนี้.

พวกภิกษุชมเชยบุญของเรวตะ

ในวันรุ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลายสนทนากันว่า "แม้สามเณรผู้เดียวทำ

เรือนยอด ๕๐๐ หลัง เพื่อภิกษุ ๕๐๐ รูป มีลาภ, มีบุญ. นำชมจริง,"
พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเรอนั่งประชุม
กันด้วยถ้อยคำอะไรหนอ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "ด้วยถ้อยคำ
ชื่อนี้พระเจ้าข้า," ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุตรของเราไม่มีบุญ, ไม่มีบาป;
(เพราะ) บุญและบาปทั้งสองเธอละเสียแล้ว" ได้ตรัสพระคาถานี้ ใน
พราหมณวรรค ว่า:-

"บุคคลใดในโลกนี้ ถ่วงเครื่องข้อง ๒ อย่าง
คือบุญและบาป, เราเรียกบุคคลนั้น ผู้ไม่โศก ปราศ-
จากกิเลสเพียงดังธูตี ผู้หมดจดว่า เป็นพราหมณ์."
เรื่องพระขทิรวนิยเรวัตเถระ จบ.

๑๐. เรื่องหญิงคนใดคนหนึ่ง [๗๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภหญิงคนใดคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "รมณียานิ" เป็นต้น.

หญิงนครโสภณียัวจิตพระเถระให้หลง

ดังได้สดับมา ภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่ง เรียนกัมมัฏฐานในสำนักของพระศาสดาแล้ว เข้าไปสู่สวนร้างสวนหนึ่งทำสมณธรรมอยู่. ครั้งนั้นหญิงนครโสภณียคนหนึ่ง ทำการนัดแนะกับบุรุษว่า "ฉันจักไปสู่ที่ซึ่งโน้น, เธอพึงมาในที่นั้น" ได้ไปแล้ว. บุรุษนั้นไม่มาแล้ว. นางแลดูทางมาของบุรุษนั้นอยู่ไม่เห็นเขา กระสันขึ้นแล้ว จึงเที่ยวไปข้างโน้นข้างนี้ เข้าไปสู่สวนนั้นพบพระเถระนั่งคู้บัลลังก์ แลไปข้างโน้นข้างนี้ไม่เห็นใคร ๆ อื่น คิดว่า "ผู้นี้เป็นชายเหมือนกัน, เราจักยังจิตของผู้นี้ให้ลุ่มหลง" ยืนอยู่ข้างหน้าของพระเถระนั้น เปลื้องผ้าถุงแล้ว (กลับ) นุ่งบ่อย ๆ, สยายผมแล้วเกล้า, ปรบมือแล้วหัวเราะ.

ความสังเวชเกิดขึ้นแก่พระเถระ แผ่ชานไปทั่วสระ. ท่านคิดว่า "นี่เป็นอย่างไรหนอแล?"

พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่พระเถระ

ฝ่ายพระศาสดาทรงใคร่ครวญว่า "ความเป็นไปของภิกษุผู้เรียนกัมมัฏฐานจากสำนักของเราไปแล้วด้วยตั้งใจว่า 'จักทำสมณธรรม'

เป็นอย่างไรหนอแล?" ทรงเห็นหญิงนั้นแล้ว ทรงทราบกิริยาอาการ
ของหญิงนั้น และความเกิดขึ้นแห่งอวมสังเวชของพระเถระ ประทับนั่ง
ในพระคันธกุฏินั้นแหละ ตรัสกับพระเถระนั้นว่า "ภิกษุ ที่ ๆ ไม่
รื่นรมย์ของพวกคนผู้แสวงหากามนั้นแหละ เป็นที่รื่นรมย์ของผู้มีราคะ
ปราศจากแล้วทั้งหลาย." ก็แลครั้งตรัสอย่างนั้นแล้ว ทรงแผ่พระโอภาส
ไป เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุ นั้น ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑๐. รมณียานี อรณฺณนิ ยตุถ น รมติ ชโน

วิตราคา รเมตฺตสนฺติ น เต กามกเวลิโน.

"ป่าทั้งหลาย เป็นที่น่ารื่นรมย์, ท่านผู้มีราคะ
ไปปราศแล้วทั้งหลาย จักยินดีในป่าอันไม่เป็นที่
ยินดีของชน, (เพราะ) ท่านผู้มีราคะไปปราศแล้ว
นั้น เป็นผู้มิปกติไม่แสวงหากาม."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อรณฺณนิ ความว่า ธรรมคาป่าทั้งหลาย
อันประดับด้วยไพโรศณที่มีต้นไม้รุ่ม ๆ มีดอกบานแล้ว สมบูรณ์ด้วย
น้ำใสสะอาด เป็นที่น่ารื่นรมย์. บทว่า ยตุถ เป็นต้น ความว่า ชน
ผู้แสวงหากาม ย่อมไม่ยินดีในป่าทั้งหลายใด เหมือนแมลงวันบ้าน
ไม่ยินดีในป่าบัวหลวง ซึ่งมีดอกอันแฉิมแล้วจะนั้น.

บทว่า วิตราคา เป็นต้น ความว่า ก็ท่านผู้มีราคะไปปราศแล้ว
ทั้งหลาย คือพระชีนาสพ จักยินดีในป่าทั้งหลายเห็นปานนั้น เหมือน
แมลงภู่และแมลงผึ้ง ยินดีในป่าบัวหลวงจะนั้น.

ถามว่า " เพราะเหตุไร ?"

แก้ว่า " เพราะท่านผู้มีราคะไปปราศแล้วเหล่านั้น เป็นผู้มิปกติ
ไม่แสวงหากาม." อธิบายว่า เพราะท่านเหล่านั้นยอมไม่เป็นผู้มิปกติ
แสวงหากาม (จึงยินดีในป่าทั้งหลาย).

ในกาลจบเทศนา พระเถระนั้นนั่งตามปกตินั้นแล บรรลุพระอรหัต
พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย มาโดยอากาศ ทำความชมเชย ถวาย
บังคมพระบาททั้งสองของพระตถาคต ได้ไปแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องหญิงคนใดคนหนึ่ง จบ.

อรหันตวรรควรรณา จบ.

วรรคที่ ๗ จบ.

คาถาธรรมบท

สหัสสวรรคที่ ๘

ว่าด้วยสิ่งเดียวประเสริฐกว่าร้อยกว่าพัน

[๑๘] ๑. หากวาจาแม่ตั้งพัน ไม่ประกอบด้วยบทที่เป็นประโยชน์ไซ้ บทที่เป็นประโยชน์บทเดียว ซึ่งบุคคลฟังแล้วสงบระงับได้ ประเสริฐกว่า.

๒. หากว่า คาถาแม่พันหนึ่ง ไม่ประกอบด้วยบทเป็นประโยชน์ (ไม่ประเสริฐ) บทแห่งคาถาบทเดียว ซึ่งบุคคลฟังแล้ว สงบระงับได้ ประเสริฐกว่า.

๓. ก็ผู้ใดฟังกล่าวคาถาตั้งร้อย ซึ่งไม่ประกอบด้วยบทเป็นประโยชน์ บทแห่งธรรมบทเดียวที่บุคคลฟังแล้วสงบระงับได้ ประเสริฐกว่า (การกล่าวคาถาตั้งร้อยของผู้นั้น) ผู้ใดฟังขณะมนุษย์พันหนึ่งคุณด้วยพันหนึ่ง (คือ ๑ ล้าน) ในสงคราม ผู้นั้นหาชื่อว่าเป็นยอดแห่งชนผู้ชนะในสงครามไม่ ส่วนผู้ใดชนะตนคนเดียวได้ ผู้นั้นแลเป็นยอดแห่งผู้ชนะในสงคราม.

๔. ตนนั้นแล บุคคลชนะแล้วประเสริฐ ส่วน

๑. วรรคที่ ๘ มีอรรถกถา ๑๔ เรื่อง.

หมุ่สัตว์นอกนี้ บุคคลชนะแล้วไม่ประเสริฐเลย
(เพราะ) เมื่อบุรุษฝึกตนแล้ว ประพฤติดีรวม
เป็นนิตย์ เทวดา คนธรรพ์ มาร พร้อมทั้งพรหม
พึงทำความชนะของสัตว์เห็นปานนั้น ให้กลับแพ้
ไม่ได้เลย.

๕. ผู้ใด พึงบูชาด้วยทรัพย์พันหนึ่งทุก ๆ
เดือนสิ้น ๑๐๐ ปี ส่วนการบูชานั้นนั้นแลของผู้ที่พึง
บูชา ท่านผู้มีตบธรรมแล้วคนเดียว แม้ครุหนึ่ง
ประเสริฐกว่าการบูชาของผู้นั้น การบูชาสิ้น ๑๐๐ ปี
จะประเสริฐอะไรเล่า.

๖. ก็สัตว์ใด พึงบำเรอไฟในป่าตั้ง ๑๐๐ ปี
ส่วนเขาพึงบูชาท่านผู้มีตบธรรมแล้วผู้เดียว แม้ครุ
หนึ่ง การบูชานั้นนั้นแลประเสริฐกว่า (การบูชาไฟ
ในป่าตั้ง ๑๐๐ ปี) การบูชา ๑๐๐ ปี จะประเสริฐ
อะไรเล่า.

๗. ผู้มุ่งบุญพึงบูชาสัตถุและทำบ่าววงอย่างใด
อย่างหนึ่งในโลกตลอดปี ทานนั้นแม้ทั้งหมดไม่ถึง
ส่วน ๔ การอภิวัตินทานผู้ดำเนินตรงประเสริฐสุด.

๘. ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ
สุขะ พละ เจริญแก่บุคคลผู้กราบไหว้เป็นปกติ
ผู้อ่อนน้อมต่อท่านผู้เจริญเป็นนิตย์.

๙. ก็ผู้ใดทุกศีล มีใจไม่ตั้งมั่น พึงเป็นอยู่

๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้มีศีล มีฉันท
ประเสริฐกว่า (ความเป็นอยู่ของผู้นั้น).

๑๐. ก็ผู้ใดมีปัญญาธรรม มีใจตั้งมั่น พึงเป็น
อยู่ ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้มีปัญญา มี
ฉันท ประเสริฐกว่า (ความเป็นอยู่ของผู้นั้น).

๑๑. ก็ผู้ใดเกียจคร้านมีความเพียรอันทราม
พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียวของท่านผู้
ปรารถนาความเพียรมั่น ประเสริฐกว่าชีวิตของผู้นั้น.

๑๒. ก็ผู้ใดไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อม
อยู่ พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียวของ
ผู้เห็นความเกิดและความเสื่อม ประเสริฐกว่า
ความเป็นอยู่ของผู้นั้น.

๑๓. ก็ผู้ใดไม่เห็นบทอันไม่ตาย พึงเป็นอยู่
๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้เห็นบทอันไม่
ตาย ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ของผู้นั้น.

๑๔. ผู้ใดไม่เห็นธรรมอันยอดเยี่ยม พึงเป็น
อยู่ ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้เห็นธรรม
อันยอดเยี่ยม ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ของผู้นั้น.

จบสหัสสวรรคที่ ๘.

๘. สหัสสวรรคพรรณนา

๑. เรื่องบุรุษผู้มาโจรมีเคราแดง [๘๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภบุรุษผู้มาโจรมีเคราแดง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "สหัสสมปี เจ วาจา" เป็นต้น.

เพชฌฆาตเคราแดง

ดังได้สดับมา โจร ๔๕๕ คน ทำกรรมมีการปล้นชาวบ้านเป็นต้นสำเร็จความเป็นอยู่แล้ว. ครั้งนั้น บุรุษผู้หนึ่งมีตาเหลือกเหลืออง มีเคราแดง ไปยังสำนักของโจรเหล่านั้น กล่าวว่ "แม่เราจักเป็นอยู่กับพวกท่าน." ที่นั้นพวกโจรแสดงบุรุษนั้นแก่หัวหน้าโจร แล้วกล่าวว่า "ชายแม่นี้ ปรารถนาจะอยู่ในสำนักของพวกเรา." ครั้งนั้นหัวหน้าโจรแลดูบุรุษนั้นแล้วคิดว่า "บุรุษผู้นี้ กักขะหนัก สามารถในการที่จะตัดนมของแม่ หรือนำเลือดในลำคอของพ่อออกแล้ว กินได้" จึงห้ามว่า "กิจคือการอยู่ ในสำนักของพวกเราสำหรับบุรุษนี้ไม่มี." บุรุษนั้นแม้ถูกหัวหน้าโจรห้ามแล้วอย่างนั้นก็ไม่ไป บำรุงศิษย์คนหนึ่งของหัวหน้าโจรนั้นนั้นแลให้พอใจแล้ว. โจรนั้นพาบุรุษนั้นเข้าไปหาหัวหน้าโจรแล้ว อ้อนวอนว่า "นาย ผู้นี้เป็นคนดี มีอุปการะแก่พวกเรา, ขอท่านจง

สงเคราะห์เขาเถิด" ให้หัวหน้าโจรรับไว้แล้ว. ภายหลังวันหนึ่ง พวกชาวเมืองร่วมกันกับพวกราชบุรุษจับโจรเหล่านั้นได้ จึงนำไปสู่สำนักของพวกอำมาตย์ผู้วินิจฉัยทั้งหลาย. พวกอำมาตย์สั่งบังคับการตัดศีรษะของโจรเหล่านั้นด้วยขวาน. ลำดับนั้น พวกชาวเมืองปรึกษากันว่า "ใครหนอแล ? จักฆ่าโจรเหล่านี้" แสวงหาอยู่ ไม่เห็นใคร ๆ ผู้ปรารถนาเพื่อจะฆ่าโจรเหล่านั้น จึงพูดกะหัวหน้าโจรว่า ท่านฆ่าโจรเหล่านี้แล้ว จักได้ทั้งชีวิต ทั้งความนับถือทีเดียว. ท่านจงฆ่าโจรเหล่านั้น." แม้หัวหน้าโจรนั้น ก็ไม่ปรารถนาจะฆ่า เพราะความที่พวกโจรนั้นอาศัยตนอยู่แล้ว. พวกชาวเมืองถามโจร ๔๕๕ คนโดยอุบายนั้น. แม้โจรทั้งหมดก็ไม่ปรารถนาแล้ว. พวกชาวเมือง ถามนายตัมพทาฐิกะ (เคราแดง) ผู้มีตาเหลือกเหลืองนั้น ภายหลังโจรทั้งหมด. นายตัมพทาฐิกะนั้นรับคำ ว่า " ดีละ " แล้ว ฆ่าโจรทั้งหมดนั้น ได้ทั้งชีวิตทั้งความนับถือแล้ว.

เพชรฆาตออกจากตำแหน่งเวลาแก่

พวกชาวเมืองนำโจร ๕๐๐ คนมาแม้แต่ทิศทักษิณแห่งเมืองแล้ว แสดงแก่พวกอำมาตย์โดยอุบายนั้น, เมื่อพวกอำมาตย์นั้นสั่งบังคับให้ตัดศีรษะโจรเหล่านั้น, จึงถามตั้งแต่หัวหน้าโจรเป็นต้นไป ไม่เห็นใครผู้ปรารถนาจะฆ่า จึงถามว่า "ในวันก่อน บุรุษหนึ่งฆ่าโจร ๕๐๐ คนแล้ว, บุรุษนั้นอยู่ที่ไหนหนอแล ?" เมื่อชนทั้งหลายตอบว่า "พวกข้าพเจ้าเห็นเขาแล้วในที่ชื่อโน้น" จึงให้เรียกเขาแล้วสั่งบังคับว่า "ท่านจงฆ่าโจรเหล่านี้, ท่านจะได้ความนับถือ." นายตัมพทาฐิกะนั้นรับว่า "ดีละ" แล้วฆ่าโจรเหล่านั้น ได้ความนับถือแล้ว.

ครั้งนั้นชาวเมืองเหล่านั้นปรึกษากันว่า "บุรุษคนนี้ดี, พวกเรา
จักทำให้เขาเป็นคนฆ่าโจรประจำทีเดียว" ดังนี้แล้ว จึงให้ตำแหน่งนั้น
แก่เขา กระทำความนับถือแล้ว.

นายตัมพทาสฏิกะนั้นฆ่าโจร (คราวละ) ๕๐๐ ๆ ซึ่งเขานำมาแต่
ทิศปัจฉิมบ้าง ทิศอุดรบ้าง. เขาฆ่าโจร (สิ้น) ๒ พันคน ซึ่งนำมา
แต่ทิศทั้ง ๔ ด้วยอุบายอย่างนั้น จำเดิมแต่นั้น เมื่อฆ่ามนุษย์ที่เขานำมา ๆ
คือ "คนหนึ่ง สองคน" ทุกวัน ๆ ได้กระทำโจรฆาตกรรมสิ้น ๕๕ ปี.
ในเวลาเป็นคนที่เขาไปฆ่าอาจจะตัดศีรษะด้วยการฟันทีเดียวได้, ต้องฟัน
๒-๓ ที ทำให้มนุษย์ทั้งหลายลำบาก. พวกชาวเมืองคิดกันว่า "คนฆ่าโจร
เมื่ออื่นจักเกิดขึ้น, ผู้นี้ทำมนุษย์ทั้งหลายให้ลำบากเหลือเกิน. จะต้องการ
อะไรด้วยผู้นี้" จึงถอนตำแหน่งนั้นของเขาเสีย.

นายตัมพทาสฏิกะนั้น กระทำโจรฆาตกรรมอยู่ในกาลก่อน จึงไม่ได้
กิจ อย่างนี้ คือ "การนุ่งผ้าใหม่ การดื่มยาอุจเอื่อน้ำนมที่ปรุงด้วย
เนยใสใหม่ การประดับดอกมะลิ การทาด้วยของหอม." ในวันที่ถูก
ออกจากตำแหน่ง เขากล่าวว่า "ท่านทั้งหลาย จงดื่มยาอุจเอื่อน้ำนมแก่
เรา" แล้ว ให้คนถือผ้าใหม่ ระเบียบดอกมะลิและเครื่องทา ไปยังแม่น้ำ
อาบน้ำแล้ว นุ่งผ้าใหม่ ประดับดอกไม้ มีตัวทาด้วยของหอมมาสู่เรือน
นั่งแล้ว. ที่นั้นชนทั้งหลายวางยาอุจเอื่อน้ำนมที่ปรุงด้วยเนยใสใหม่ข้างหน้า
ของเขาแล้ว นำน้ำสำหรับล้างมือมา.

นายตัมพทาสฏิกะกระทำบุญแก่พระสารีบุตร

ในขณะนั้น พระสารีบุตรเถระออกจากสมาบัติ พิจารณาทางเที่ยว

ภิกษาของตนว่า "วันนี้ เราควรไปที่ไหนหนอแล?" เห็นยาคุเจื่อน้ำนม
ในเรือนของนายตัมพทาฐิกะนั้น จึงใคร่ครวญว่า "บุรุษนั้น จักทำการ
สงเคราะห์เราหรือหนอแล?" รู้ว่า "เขาเห็นเราแล้ว จักทำการสงเคราะห์
แก่เรา, ก็แล กุลบุตรนี้ ครั้นกระทำแล้ว จักได้สมบัติใหญ่" จึงห่ม
จีวร ถือบาตร แสดงตนยืนอยู่ที่ประตูเรือนของนายตัมพทาฐิกะนั้น
นั้นแล.

นายตัมพทาฐิกะนั้น พอแลเห็นพระเถระก็มีจิตเลื่อมใส คิดว่า
"เรากระทำโจรฆาตกรรมมานาน, เราฆ่ามนุษย์เสียเป็นอันมาก; บัดนี้
ในเรือนของเราตักแต่งยาคุเจื่อน้ำนมไว้, แลพระเถระก็มายืนอยู่ที่ประตู
เรือนของเรา; เราถวายไทยธรรมแก่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าเสียในเวลานี้ ก็ควร"
ดังนี้แล้ว จึงนำยาคุที่วางไว้ข้างหน้าออกไปแล้ว เข้าไปหาพระเถระ
ไหว้แล้วนิมนต์ให้นั่งภายในเรือน เกลี่ยยาคุเจื่อน้ำนมลงในบาตร ราคเนย
ใสใหม่แล้ว ได้ยื่นพุดพระเถระอยู่. ที่นั้น อชยาศัยเพื่อคัมยาคุเจื่อน้ำนม
ได้มีกำลัง เพราะเขาไม่เคยได้แล้วสิ้นเวลานาน. พระเถระรู้อชยาศัยของ
นายตัมพทาฐิกะนั้น จึงพุดกะเขาว่า "อุบาสก ท่านจงคัมยาคุของตน
เถิด." เขาให้พุดในมือแก่ผู้อื่นแล้วคัมยาคุเอง. พระเถระพุดกะบุรุษผู้
พุดว่า "ท่านจงไป จงพุดอุบาสกเถิด." เขาอันบุรุษนั้นพุดอยู่ คัมยาคุ
เต็มท้องแล้วมายืนพุดพระเถระ "ได้รับบาตรของพระเถระ ผู้กระทำกตกิจ
เสร็จแล้ว. พระเถระเริ่มอนุโมทนาแก่เขาแล้ว เขาไม่อาจกระทำจิต
ของตนให้ไปตามกรรมเทศนาของพระเถระได้. พระเถระสังเกตได้จึงถาม
ว่า "อุบาสก เหตุไร ท่านจึงไม่อาจทำจิตให้ไปตามกรรมเทศนาได้?"

ตัมพทาฐิกะ. "ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำกรรมหยาบเข้ามาสิ้นกาล

นาน. มนุษย์เป็นอันมากถูกข้าพเจ้าฆ่าตาย, ข้าพเจ้ามีวาระถึงกรรม
ของตนนั้นอยู่ จึงไม่อาจทำจิตใจไปตามเทศนา ของพระผู้เป็นเจ้าของได้."

พระเถระคิดว่า "เราจักลงโทษนั้น" จึงพูดว่า "ก็ท่านได้
กระทำตามชอบใจตน, หรือถูกคนอื่นให้กระทำเล่า?"

ตัมพทาฐิกะ. ท่านผู้เจริญ พระราชาให้ข้าพเจ้าทำ."

พระเถระ. "อุบาสก เมื่อเป็นเช่นนั้น อุกุศลจะมีแก่ท่านอย่างไร
หนอ?"

นายตัมพทาฐิกะตายไปเกิดในดุสิตบุรี

อุบาสกเป็นคนธาตุทิบ ถูกพระเถระกล่าวอย่างนั้น มีความสำคัญว่า
"อุกุศลไม่มีแก่เรา" จึงกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ถ้ากระนั้น ขอท่าน
จงกล่าวกรรมเถิด." อุบาสกนั้น เมื่อพระเถระทำอนุโมทนาอยู่ล มีจิต
มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ฟังธรรมอยู่ ยังขันติเป็นไปโดยอนุโลม (แก่อริยสัจ)
ภายในแห่งโศคาปัตติมรรค ให้บังเกิดแล้ว. แม้พระเถระ กระทำ
อนุโมทนาแล้วก็หลีกไป.

นางชัณฐิณีตนหนึ่งมาแล้วด้วยเพศแห่งแม่โคนม ขวิดที่อกอุบาสก
ผู้ตามส่งพระเถระหน่อยหนึ่งแล้วกลับอยู่ให้ตายแล้ว. อุบาสกนั้นกระทำ
กาละแล้วก็บังเกิดในดุสิตบุรี.

กัลยาณมิตรเป็นเหตุให้เกิดในดุสิต

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า "บุรุษฆ่าโจร กระทำ
กรรมหยาบซ้าสิ้น ๕๕ ปี พ้นจากกรรมนั้นในวันนี้แล ถวายภิกษาแก่

พระเถระก็ในวันนี้เหมือนกัน กระทำกาละก็ในวันนี้นั้นแล, เขาบังเกิดในที่ไหนหนอแล ?"

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนากันด้วยถ้อยคำอะไรหนอ ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "ด้วยถ้อยคำชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุรุษนั้น บังเกิดในคุสิตบุรี." ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า "พระเจ้าข้า พระองค์ตรัสอะไร ? บุรุษนั้นฆ่ามนุษย์เท่านั้นสิ้นเวลาเท่านั้น แล้วบังเกิดในวิมานคุสิต."

พระศาสดาตรัสว่า "อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย, บุรุษนั้นได้ กัลยาณมิตรผู้ใหญ่, เขาฟังธรรมเทศนาของสารีบุตร ยังอนุโลมญาณให้บังเกิดแล้ว เคลื่อนจากโลกนี้แล้ว บังเกิดในวิมานคุสิต" ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

**" บุรุษผู้มาโจรในเมือง ฟังคำเป็นสุภายิตแล้ว
ได้อนุโลมขันติ ไปสู่เทวโลกชั้นไตรทิพย์ ย่อม
บันเทิงใจ."**

ภิกษุ. " พระเจ้าข้า ธรรมดาอนุโมทนากถามีกำลัง, บุรุษนั้นกระทำอกุศลกรรมไว้มาก, เขายังคุณวิเศษให้บังเกิดด้วยเหตุเท่านั้นอย่างไรได้ ?"

พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงอย่าถือประมาณแห่งธรรมที่เราแสดงแล้วว่า 'น้อยหรือมาก' เพราะว่า แม้วาจาคำเดียวที่อาศัยประโยชน์ ประเสริฐโดยแท้" เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑. สหุตสมปี เจ วาจา อนตุลปทสญหิตา

เอกั อตุลปทั เสยโย ยั สุตฺวา อุปสมฺมติ.

"หากวาจาแม่ตั้งพัน ไม่ประกอบด้วยบทที่เป็น
ประโยชน์ไซ้, บทที่เป็นประโยชน์ บทเดียว ซึ่ง
บุคคลฟังแล้วสงบระงับได้ ประเสริฐกว่า."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สหุตสมปี เป็นคำสำหรับกำหนด.
อธิบายว่า "แม้หากว่าวาจาเขากำหนดด้วยพันอย่างนี้ คือ ๑ พัน ๒ พัน
ไซ้, ก็วาจาเหล่านั้นไม่ประกอบด้วยบทที่เป็นประโยชน์ คือ ประกอบ
ด้วยบททั้งหลายที่ไม่เป็นประโยชน์ อันประการแต่เรื่องพรรณนาอากาศ
พรรณนาภูเขา และพรรณนาป่าเป็นต้น ไม่แสดงนิพพาน มีมากเพียงใด;
ก็เป็นวาจาชั่วนั้นแหละ เพียงนั้น."

สองบทว่า เอกั อตุลปทั ความว่า ส่วนบุคคลฟังบทใด ที่
เป็นประโยชน์แม้บทเดียวเห็นปานนี้ว่า "นี้กาย, นี้สติไปในกาย, วิชชา ๓
เราตามบรรลุแล้ว, คำสอนของพระพุทธะทั้งหลาย เรากระทำแล้ว."
ยอมสงบระงับ ด้วยการสงบระงับกิเลส มีรากะเป็นต้นได้, บทนั้น
สำเร็จประโยชน์ ประกอบด้วยนิพพาน คือแสดงจันท์ ชาติ อายตนะ
อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ และสติปัญญา แม้บทเดียว ยังประเสริฐกว่า
โดยแท้.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องบุรุษผู้มาโจรมีคราแดง จบ.

๒. เรื่องพระทวารัจริยเถระ [๘๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระ-
ทวารัจริยเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "สหัสสมปี เจ คาถา"
เป็นต้น.

ทวารัจริยะสำคัญว่าตนเป็นอรหันต์

ความพิสดารว่า ในกาลหนึ่ง มนุษย์เป็นอันมากเล่นเรือไปสู่
มหาสมุทร เมื่อเรืออัปปางในภายในมหาสมุทร ได้เป็นภักษาของเต่า
และปลาแล้ว. บรรดามนุษย์เหล่านั้น บุรุษคนหนึ่งแลจับกระดานไว้ได้
แผ่นหนึ่ง พยายามกระเสือกไป สู้ฝั่งแห่งท่าเรือชื่อสุปปารกะ. ฝ้านุ่งห่ม
ของเขาไม่มี. บุรุษนั้นไม่เห็นอะไรอื่น จึงเอาปอพันท่อนไม้แห่งทำเป็น
ฝ้านุ่งห่ม ถือกะเบื้องจากเทวสถาน ได้ไปสู่ท่าเรือสุปปารกะ. มนุษย์
ทั้งหลายเห็นเขาแล้วให้ยาสูบและภัตเป็นต้นแล้วยกย่องว่า "ผู้นี้เป็นพระ-
อรหันต์องค์หนึ่ง." บุรุษนั้น เมื่อมนุษย์ทั้งหลายนำผ้าเข้าไปให้ คิดว่า
"ถ้าเราจักนุ่งหรือจักห่ม, ลาภสักการะของเราจักเสื่อม" จึงห้ามผ้าที่เขา
นำมาเสียด นุ่งห่มแต่เปลือกไม้เท่านั้น.

ครั้งนั้น เมื่อเขาถูกมนุษย์เป็นอันมากกล่าวอยู่ว่า "เป็นพระ-
อรหันต์" ความปริวิตกแห่งใจจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า "พระอรหันต์ หรือ
ผู้บรรลुพระอรหัตมรรคเหล่าใดเหล่าหนึ่งแลในโลก, บรรดาพระอรหันต์

เหล่านั้น เราก็เป็นพระอรหันต์องค์ใดองค์หนึ่ง." ที่นั่นเทวดาผู้เป็น
สาโลหิตกัน ในกาลก่อนแห่งบุรุษนั้น ก็คิดแล้ว อย่างนั้น.

ประวัติเดิมของทารุจีริยะ

ชื่อว่า ผู้เป็นสาโลหิตกัน ในกาลก่อน คือกระทำสมณธรรมร่วมกัน
ในครั้งก่อน. ได้ยินว่า ในกาลก่อนเมื่อศาสนาของพระทศพล พระนาม
ว่ากัสสปะเสื่อมลงอยู่, ภิกษุ ๗ รูปเห็นประการอันแปลกแห่งบรรพชิต
ทั้งหลายมีสามเณรเป็นต้นแล้ว ถึงความสลัดใจคิดว่า "ความอันตราย
แห่งพระศาสนา ยังไม่มีเพียงใด; พวกเราจักกระทำที่พึงแก้แค้นเพียงนั้น"
ไหว้พระเจดีย์ทองคำแล้ว เข้าไปสู่ป่า เห็นภูเขาสูงหนึ่ง จึงกล่าวว่า
"ผู้มีอายุในชาติจงกลับไป, ผู้ไม่มีอายุจงขึ้นภูเขาสูงนี้" พาดบันได
แล้ว แม้ทั้งหมดขึ้นสู่ภูเขานั้น ผลักบันไดแล้วกระทำสมณธรรม. บรรดา
ภิกษุเหล่านั้น พระสังฆเถระบรรลुพระอรหัตโดยล่องไปราตรีเดียวเท่านั้น.
พระเถระนั้นเดียวไม่ชำระฟันชื่อนาคคดาในสระอโนดาต นำบิณฑบาตมา
แต่อุตตรกुरुทวีป แล้วกล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย พวก
ท่านเคี้ยวไม้ชำระฟันนี้ บ้วนปากแล้วจงฉันบิณฑบาตนี้."

ภิกษุ. ท่านผู้เจริญ ก็พวกเราทำติดากัน ไว้อย่างนี้ว่า "ภิกษุ
ใดบรรลुพระอรหัตก่อน, ภิกษุทั้งหลายที่เหลือ จักฉันบิณฑบาตที่ภิกษุ
นั้นนำมา หรือ?"

พระเถระ. ผู้มีอายุ ชื่อนั้นไม่มีเลย.

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า "ถ้าเช่นนั้น แม้พวกเราพึงยังคุณวิเศษ
ให้บังเกิดเหมือนท่าน, พวกเราจักนำมาบริโภคเอง" ดังนี้แล้ว ก็ไม่

ปรารถนา. ในวันที่ ๒ พระเถระองค์ที่ ๒ บรรลุอนาคามีผลแล้ว. แม้พระเถระนั้นนำบิณฑบาตมาแล้ว ก็นิมนต์ภิกษุออกนอกรอบนั้นเหมือนกัน ภิกษุเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญ ก็พวกเราทำกติกถากันไว้ อย่างนี้ว่า 'พวกเราจักไม่บริโภคบิณฑบาตที่พระมหาเถระนำมา แต่จักบริโภคบิณฑบาตที่พระอนุเถระนำมา, หรือ?'"

พระเถระองค์ที่ ๒. ผู้มีอายุ ชื่อนั้นไม่มีเลย.

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า "เมื่อเป็นเช่นนั้น แม้พวกเรายังคุณวิเศษให้บังเกิดเหมือนท่านแล้ว อาจเพื่อบริโภคด้วยความเพียรแห่งบุรุษของตนได้จึงจักบริโภค" ดังนี้แล้ว ก็ไม่ปรารถนา.

บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุผู้บรรลุพระอรหัตตปริณิพพานแล้ว, ภิกษุผู้เป็นอนาคามีบังเกิดในพรหมโลก, ภิกษุ ๕ รูปนอกนี้ไม่อาจยังคุณวิเศษให้บังเกิดได้ ฝ่ายผมแล้วกระทำกาละในวันที่ ๗ บังเกิดในเทวโลก ในพุทธรูปบาทกาลนี้ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว บังเกิดในเรือนแห่งตระกูลนั้นๆ.

บรรดาคณเหล่านั้น คนหนึ่งได้เป็นพระราชา พระนามว่า ปุกกุสาติ, คนหนึ่งได้เป็นพระกุมารกัสสป, คนหนึ่งได้เป็นพระทวารุจิริยะ, คนหนึ่งได้เป็นพระทัฬหาลบุตร, คนหนึ่งได้เป็นปริพาชกชื่อสภิกะแล. คำว่า เทวดาผู้เป็นสาโลหิตกันนี้ในกาลก่อนนี้ ท่านกล่าวหมายเอาภิกษุผู้ที่ยังเกิดในพรหมโลกนั้น.

พรหมบอกความจริงแก่ทวารุจิริยะ

พรหมนั้น ได้มีความปริวิตกอย่างนั้นว่า "บุรุษนี้พาดบันไดแล้ว

ขึ้นสู่ภูเขา ได้กระทำสมณธรรมกับเรา, เดียวนี้เขาถือลัทธินี้เที่ยวไป
พึงฉิบหาย. เราจักยังเขาให้สลัดใจ." ที่นั่นพรหมนั้นเข้าไปหาบุรุษนั้น
แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า "พาทิยะ ท่านไม่ใช่เป็นพระอรหันต์ดอก, ท่านยัง
ไม่ได้บรรลุพระอรหัตมรรคเลย: ถึงปฏิบัติของท่านเป็นเหตุให้เป็นพระ-
อรหันต์ หรือเป็นผู้บรรลุพระอรหัตมรรค ก็ยังไม่มี." พาทิยะแลดู
มหาพรหมผู้ยืนพูดอยู่ในอากาศจึงคิดว่า "โอ! เราทำกรรมหนัก, เรา
คิดว่า 'เราเป็นพระอรหันต์.' ก็มหาพรหมผู้นี้พูดกะเราว่า 'ท่านไม่ใช่
พระอรหันต์, ท่านยังไม่ได้บรรลุพระอรหัตมรรคเลย,' พระอรหันต์อื่น
มีอยู่ในโลกหรือหนอแล?" ที่นั่นเขาถามมหาพรหมนั้นว่า "ท่านผู้เป็น
เทวดา เดียวนี้พระอรหันต์หรือผู้บรรลุพระอรหัตมรรค มีอยู่ในโลกหรือ
หนอแล?"

ครั้งนั้น เทวดาบอกแก่พาทิยะนั้นว่า "พาทิยะ นครชื่อสาวัตถิ
มีอยู่ในชนบทแถบอุดร, เดียวนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นพระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธชนั้น ประทับอยู่ในพระนครนั้น, พาทิยะ ก็พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้านั้น เป็นพระอรหันต์ด้วย ทรงแสดงธรรมเพื่อความ เป็นพระอรหันต์
ด้วย."

ทารุจิริยะไปเฝ้าพระศาสดา

พาทิยะฟังคำของเทวดาในส่วนแห่งราตรีแล้ว มีใจสลัด ในทันใด
นั้นนั่นเอง ออกจากท่าเรือสุปปรกาะได้ไปถึงกรุงสาวัตถิ ด้วยการพัก
โดยราตรีเดียว. เขาได้เดินทางประมาณ ๑๒๐ โยชน์ ทั้งหมดโดยการ
พักราตรีเดียวเท่านั้น; ก็แล เมื่อไป ไปแล้วด้วยอานุภาพของเทวดา.

อาจารย์บางพวกกล่าวว่า "ไปด้วยอำนาจของพระพุทธเจ้าบ้าง" ที่เดียว.

ก็ในขณะนั้น พระศาสดาเสด็จเข้าไปสู่กรุงสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต. พาหิยะนั้นถามภิกษุทั้งหลายผู้ฉันอาหารเช้าแล้ว เคนจงกรมอยู่ในที่แจ้ง เพื่อต้องการเปลื้องความคร้านทางกายว่า "เดี๋ยวนี้ พระศาสดาประทับอยู่ที่ไหน?" ภิกษุทั้งหลายตอบว่า "เสด็จเข้าไปกรุงสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต" แล้วถามบุรุษนั้นว่า "ก็ท่านมาแต่ที่ไหนเล่า?"

ทารุจิริยะ. ข้าพเจ้ามาแต่ท่าเรือสุปปารกะ.

ภิกษุ. ท่านออกในเวลาใด ?

ทารุจิริยะ. ข้าพเจ้าออกในเวลาเย็นวานนี้.

ภิกษุ. ท่านมาแต่ที่ไกล, จงนั่งก่อน, ล้างเท้าแล้วทาด้วยน้ำมัน แล้ว จงพักผ่อนน้อยเสียน้อย, ท่านจักเห็นพระศาสดา ในเวลาที่เสด็จมา.

ทารุจิริยะ. ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่รู้อันตรายแห่งชีวิตของพระศาสดาหรือของข้าพเจ้า, ข้าพเจ้าไม่ได้หยุด ไม่ได้นั่งในที่ไหน เดินมาสิ้นทาง ๑๒๐ โยชน์โดยคินเดียวเท่านั้น, ข้าพเจ้าพลเห็นพระศาสดาแล้ว จึงจักพักผ่อนน้อย.

พาหิยะนั้น กล่าวอย่างนั้นแล้ว มีทิท่าเร่งร้อนเข้าไปยังกรุงสาวัตถี เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเที่ยวไปบิณฑบาตด้วยพุทธสิริอันหาที่เปรียบมิได้ คิดว่า "นานหนอ เราเห็นพระโคดมสัมมาสัมพุทธะ" ดังนี้แล้ว ก็โน้มตัวเดินไปตั้งแต่ที่ๆ ตนเห็น ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ในระหว่างถนน จับที่ข้อพระบาททั้งสองแน่น แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า "พระเจ้าข้า
๑. ธรรมานรูป=มีรูปแห่งบุคคลผู้คว้น แปลตรงศัพท์ ไม่ได้ความแก่ภาษา, เพื่อให้ได้ความแก่ภาษาและเหมาะแก่เรื่อง จึงได้แปลอย่างนั้น.

ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์, ขอพระสุคตจง
ทรงแสดงธรรม อันจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข แก่ข้าพระองค์สิ้นกาล
นานเถิด."

ทารุจีริยะบรรลุประอรหัตต์ยังเป็นคฤหัสถ์

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสห้ามเขาว่า "พาคิยะ ไม่ใช่กาลก่อน,
เราเป็นผู้เข้าไปสู่ระหว่างถนนเพื่อบิณฑบาต." พาคิยะ ฟังพระพุทธ-
คำรสนั้นแล้วกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ผู้ท่องเที่ยวไปในสงสาร ไม่เคย
ได้อาหารคือข้าวเลยหรือ? ข้าพระองค์ไม่รู้อันตรายแห่งชีวิตของพระ-
องค์ หรือของข้าพระองค์, ขอพระองค์จงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์
เถิด." แม้ครั้งที่ ๒ พระศาสดาก็ตรัสห้ามแล้วเหมือนกัน. ได้ยินว่า
พระศาสดานั้นได้ทรงปริวิตกอย่างนั้นว่า "จำเดิมแต่กาลที่พาคิยะนี้เห็นเรา
แล้ว สรีระทั้งสิ้น (ของเขา) อันปิตีท่วมทับไม่มีระหว่าง, ผู้มีปิตีกำลัง
แม้ฟังธรรมแล้วจักไม่อาจแทงตลอด (ของจริง) ได้, เขาจงตั้งอยู่
ในอุเบกขาคือความมัชฌิ์สก่อน, แม้ความกระวนกระวายของเขาจะมีกำลัง
เพราะเป็นผู้เดินมาเส้นทาง ๑๒๐ โยชน์โดยคืบเดียวเท่านั้น, แม้ความ
กระวนกระวานนั้นจงระงับเสียก่อน," เพราะฉะนั้น พระศาสดาจึงตรัส
ห้ามถึง ๒ ครั้ง ถูกเขาอ่อนวอนแม้ครั้งที่ ๓ ประทับยืนในระหว่างถนน
นั่นเอง ทรงแสดงธรรมโดยนัยเป็นต้นว่า "พาคิยะ เพราะเหตุนี้ เธอ
พึงศึกษาในศาสนา นี้ อย่างนั้นว่า "เมื่อรูปเราให้เห็นแล้ว รูปจักเป็นเพียง
เราเห็น." พาคิยะนั้นกำลังฟังธรรมของพระศาสดานั้นแล ยังอาสวะ
ทั้งหมดให้สิ้นไป บรรลุประอรหัตต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ แล้ว, ก็แล

ขณะนั้นนั่นเองเขาทูลขอบรรพชาแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า, ถูกตรัสถามว่า "บาตรจีวรของเธอครบแล้วหรือ?" ทูลตอบว่า "ยังไม่ครบ." ที่นั่น พระศาสดาตรัสกะเขาว่า "ถ้าอย่างนั้น เธอจงแสวงหาบาตรจีวร" แล้วก็เสด็จหลีกไป.

ได้ยินว่า พาทิยะนั้นกระทำสมณธรรมสิ้น ๒ หมื่นปี คิดว่า "ธรรมคาถิกษุได้ปัจจัยด้วยตนแล้ว ไม่เหลือวแก่ผู้อื่น บริโภคเองเท่านั้น จึงควร" ดังนี้แล้ว ไม่ได้กระทำการสงเคราะห์ด้วยบาตรหรือจีวร แม้แก่ภิกษุรูปหนึ่ง. เพราะฉะนั้น พระศาสดาทรงทราบว่ "บาตรจีวรอัน สำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์ จักไม่เกิดขึ้น" จึงไม่ได้ประทานบรรพชา ด้วยความ เป็นเอหิภิกษุแก่เขา. แม้พาทิยะนั้นแสวงหาบาตรจีวรอยู่นั้นแล ยักยัด คนหนึ่งมาด้วยรูปแม่โคนม ขวิดถูกตรงขาอ่อนข้างซ้าย ให้ถึงความสิ้น ชีวิต.

พระศาสดาเสด็จเที่ยวบิณฑบาต ทรงกระทำกัตติจเสร็จแล้วเสด็จ ออกไปพร้อมกับภิกษุเป็นอันมาก ทรงเห็นสรีระของพาทิยะถูกทิ้งในที่ กองขยะ จึงทรงบัญชาภิกษุทั้งหลายว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงยื่นไถ่ปลั้ประตูเรือนแห่งหนึ่ง ให้นำเตียงมาแล้ว นำสรีระนี้ออกจากเมือง เผาแล้วกระทำสถูปไว้." ภิกษุทั้งหลายกระทำดั่งนั้นแล้ว; ก็แลครั้นกระทำ แล้วไปยังวิหารเข้าเฝ้าพระศาสดา ทูลบอกกิจที่ตนกระทำแล้ว ทูลถาม อภิสัมปรายภพของพาทิยะนั้น.

ทารุจีระเลิศในทางขีปปาภิญญา

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสบอกความที่พาทิยะนั้นปรินิพพาน

แล้วแก่ภิกษุเหล่านั้น, ทรงตั้งไว้ในเอกทักคะว่า "ภิกษุทั้งหลาย พาหิยะ ทารุจิริยะ (ผู้นุ่งผ้าเปลือกไม้) เป็นเลิศกว่าภิกษุผู้สาวกของเรา ผู้ตรัสรู้เร็ว." ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายทูลถามพระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า พระองค์ตรัสว่า 'พาหิยะ ทารุจิริยะ บรรลุพระอรหัต, เขาบรรลุพระอรหัตเมื่อไร?'"

พระศาสดา. ในกาลที่เขาฟังธรรมของเรา ภิกษุทั้งหลาย.

ภิกษุ. ก็พระองค์ตรัสธรรมแก่เขาเมื่อไรเล่า?

พระศาสดา. เรากำลังเที่ยววิณฑชบาต ยืนในระหว่างถนนกล่าวธรรมแก่เขา.

ภิกษุ. พระเจ้าข้า ก็ธรรมที่พระองค์ประทับยืนในระหว่างถนน ตรัสแล้ว มีประมาณเล็กน้อย เขายังคุณวิเศษให้บังเกิดด้วยธรรมมีประมาณเพียงนั้นอย่างไร?

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่านับธรรมของเราว่า 'น้อยหรือมาก,' ด้วยคาถาว่า พันหนึ่งแม้เป็นอเนกที่ไม่อาศัยประโยชน์ ไม่ประเสริฐ, ส่วนบทแห่งคาถาแม้บทเดียวอาศัยประโยชน์ ประเสริฐกว่า" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรง สืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๒. สหสฺสมี เจ คาถา อนตุลปทสญฺหิตา

เอกํ คาถาปทํ เสยฺโย ยํ สุตฺวา อุปสมฺมตฺติ.

"หากว่า คาถาแม้พันหนึ่ง ไม่ประกอบด้วย
บทเป็นประโยชน์ [ไม่ประเสริฐ]: บทแห่งคาถา

บทเดียว ซึ่งบุคคลฟังแล้ว สงบระงับได้ประเสริฐ
กว่า."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า เอก์ คาถาปท ความว่า แม้
คาถาๆ เดียวเห็นปานนี้ว่า "ความไม่ประมาท เป็นทางอมตะ ฯลฯ
เหมือนคนตายแล้ว" ประเสริฐกว่า. บทที่เหลือฟังทราบตามนัยก่อน
นั้นแล.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระทวารุจิรียเถระ จบ.

๓. เรื่องพระกฤษณะทลเกสิเถรี [๘๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภนางกฤษณะทลเกสิ
ตรีศพระธรรมเทศนาว่า "โย จ คาถา สติ ภาเส" เป็นต้น.

ธิดาเศรษฐีได้โจรเป็นสามี

ดังได้สดับมา ธิดาเศรษฐีคนหนึ่งในกรุงราชคฤห์ มีอายุย่าง ๑๖ ปี
มีรูปสวย น่าดู. ก็นารีทั้งหลายผู้ตั้งอยู่ในวัยนั้น ย่อมมีความฝักใฝ่ใน
บุรุษ โดเลในบุรุษ. ครั้งนั้น มารดาบิดา ให้ธิดานั้นอยู่ในห้องอัน
มีลิลี บนพื้นชั้นบนแห่งปราสาท ๗ ชั้น, ได้กระทำทาสีคนเดียวเท่านั้น
ให้เป็นผู้บำรุงบำเรอนาง.

ครั้งนั้น พวกราชบุรุษจับกุลบุตรคนหนึ่ง ผู้กระทำโจรกรรม
ได้มัดมือไพล่หลัง โขยด้วยหวายครั้งละ ๔ เส้น ๆ แล้วนำไปสู่ที่สำหรับ
ฆ่า. ธิดาเศรษฐีได้ยินเสียงของมหาชน คิดว่า "นี่อะไรกันหนอแล?
ขึ้นแลดูอยู่บนพื้นปราสาท เห็นโจรนั้นแล้วก็มีจิตปฏิพัทธ์ปรารถนาอยู่
ห้ามอาหารแล้วนอนบนเตียง." ลำดับนั้น มารดาถามนางว่า "แม่ นี่
อย่างไรกัน?"

ธิดาเศรษฐี. ถ้าดิฉันจักได้บุรุษคนที่ถูกเขาจับนำไปว่า 'เป็นโจร'
นั่นไซ้, ดิฉันจักเป็นอยู่; ถ้าไม่ได้, ชีวิตดิฉันก็จะไม่มี, ดิฉันจักตาย
ในที่นี้แน่แท้.

มารดา. แม่ เจ้าอย่ากระทำอย่างนั้นเลย. เจ้าจักได้สามีอื่นซึ่งเสมอ
กันโดยชาติและโภคะของเรา.

ธิดาเศรษฐี. กิจด้วยบุรุษอื่นสำหรับดิฉันไม่มี; ดิฉันเมื่อไม่ได้
บุรุษคนนี้ก็จักตาย.

มารดา เมื่อไม่อาจยังธิดาให้ยินยอมได้จึงบอกแก่บิดา. ถึงบิดา
นั้นก็ไม้อาจยังธิดานั้นให้ยินยอมได้ คิดว่า "เราอาจจะกระทำอย่างไร
ได้?" ส่งห่อภัณฑะพั้นหนึ่งแก่ราชบุรุษ ผู้ให้จับโจรนั้นแล้วเดินไป
อยู่ ด้วยคำว่า "ท่านจงรับภัณฑะนี้ไว้แล้ว ให้บุรุษคนนั้นแก่นั้น."
ราชบุรุษนั้นรับคำว่า "ดีละ" แล้วรับกหาปณะ ปล่อยโจรนั้นไป ฆ่า
บุรุษอื่นแล้ว กราบทูลแด่พระราชว่า "ขอเดชะ ข้าพระองค์ฆ่าโจรแล้ว."

แม่เศรษฐีได้ให้ธิดาแก่โจรนั้นแล้ว. นางคิดว่า "จักยังสามีให้
ยินดี" จึงตกแต่งด้วยเครื่องประดับทั้งปวง จัดแจงยาสูบเป็นต้นแก่โจร
นั่นเองทีเดียว.

โจรคิดอุบายพาภรรยาไปฆ่า

โดยกาลล่วงไป ๒-๓ วัน โจรคิดว่า "ในกาลไรหนอแล? เรา
จักได้เพื่อฆ่าหญิงนี้ ถือเอาเครื่องประดับของหญิงนี้ ขายกินในโรงสุรา
แห่งหนึ่ง." โจรนั้นคิดว่า "อุบายนี้มีอยู่" จึงห้ามอาหารเสียนอนบน
เตียง. ที่นั้น นางเข้าไปหาโจรนั้นแล้วถามว่า "นาย อะไรเสียดแทงท่าน?"

โจร. อะไร ๆ ไม่ได้เสียดแทงดอก นางผู้เจริญ.

ธิดาเศรษฐี. ก็มารดาบิดาของดิฉัน โกรธท่านแลหรือ?

โจร. ไม่โกรธ นางผู้เจริญ.

ธิดาเศรษฐี. เมื่อเป็นเช่นนั้น นี่ชื่ออะไร ?

โจร. นางผู้เจริญ ฉันถูกจับนำไปในวันนั้น บนบานไว้ต่อเทวดา ผู้สถิตอยู่ที่ภูเขาที่โจรได้ชีวิตแล้ว, แม้หล่อนฉันก็ได้ด้วยอนุภาพแห่ง เทวดานั้นเหมือนกัน, นางผู้เจริญ ฉันคิดว่า "ฉันตั้งพิธีกรรมนั้นไว้ต่อ เทพดา."

ธิดาเศรษฐี. นาย อย่าคิดเลย, ดิฉันจักกระทำพิธีกรรม, ท่าน จงบอก, ต้องการอะไร ?

โจร. ต้องการข้าวมธุปายาสชนิดมีน้ำน้อย และดอกไม้มีข้าวตอก เป็นที่ ๕.

ธิดาเศรษฐี. ดีละ นาย, ดิฉันจักจัดแจง.

ธิดาเศรษฐีนั้นจัดแจงพิธีกรรมทุกอย่างแล้ว จึงกล่าวว่า "มาเถิด นาย เราไปกัน."

โจร. นางผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น หล่อนให้พวกญาติของหล่อนกลับ เสีย ถือเอาผ้าและเครื่องประดับที่มีค่ามากแล้วจงตกแต่งตัว, เราจักหัวเราะ เล่นพลางเดินไปอย่างสบาย.

นางได้กระทำอย่างนั้นแล้ว. ทันทีนั้น ในเวลาถึงเชิงเขา โจรนั้น กล่าวกะนางว่า "นางผู้เจริญ เบื้องหน้าแต่นี้ เราจักไปกัน ๒ คน, หล่อนจงให้คนที่เหลือกลับพร้อมกับยาน ยกภาชนะพิธีกรรมถือไปเอง."

นางได้กระทำอย่างนั้น. โจรพานางขึ้นสู่ภูเขาที่โจร

ก็มีมนุษย์ทั้งหลายยอมขึ้นไปโดยข้าง ๆ หนึ่งแห่งภูเขานั้น. ข้าง ๆ หนึ่งเป็นโกรกชัน, มนุษย์ทั้งหลายยืนอยู่บนยอดเขาแล้ว ย่อมทึ่งโจร

๑. พลิกมัม ปฐิสฺสณฺฑิตฺวา รับซึ่งพิธีกรรม คือการบวงสรวง.

ทั้งหลายโดยทางข้างนั้น. โจรเหล่านั้นเป็นท่อนเล็กท่อนน้อยตกลงไปที่พื้น; เพราะฉะนั้น เขาจึงเรียกว่า "เขาทิ้งโจร." นางยืนอยู่บ่นอดเขานั้นกล่าวว่า "นาย ท่านจรทำพิธีกรรมของท่าน." โจรนั้นได้นิ่งแล้ว. เมื่อนางกล่าวอีกว่า "นาย เหตุไรท่านจึงนิ่งเสียเล่า?" จึงบอกกะนางว่า "ฉันไม่ต้องการพิธีกรรมดอก, แต่ฉันล่องวงพาหล่อนมา."

ธิดาเศรษฐี. เพราะเหตุไร? นาย.

โจร. เพื่อต้องการฆ่าหล่อนเสีย แล้วถือเอาเครื่องประดับของหล่อนหนีไป.

นางอุกมรณภัยคุกคามแล้วกล่าวว่า "นายเจ้า ดิฉันและเครื่องประดับของดิฉันก็เป็นของ ๆ ท่านทั้งนั้น. เหตุไร ท่านจึงพูดอย่างนี้?" โจรนั้นแม้ถูกอ้อนวอนบ่อย ๆ ว่า "ท่านจงอย่ากระทำอย่างนี้" ก็กล่าวว่า "ฉันจะฆ่าให้ได้." นางกล่าวว่า "เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านจะต้องการอะไร? ด้วยความตายของดิฉัน, ท่านถือเอาเครื่องประดับเหล่านี้แล้วให้ชีวิตแก่ดิฉันเถิด, จำเดิมแต่นี้ท่านจงจำดิฉันว่า 'ตายแล้ว,' หรือว่าดิฉันจักเป็นทาสีของท่านกระทำหัตถกรรม" ดังนี้แล้ว กล่าวคาถานี้ว่า:-

" สหายสร้อยทองคำเหล่านี้ ล้วนสำเร็จด้วยแก้ว

ไพฑูรย์, ท่านผู้เจริญ ท่านจงถือเอาทั้งหมด และ

จงประกาศว่าดิฉันเป็นทาสี."

โจรฟังคำนั้นแล้ว กล่าวว่า "เมื่อฉันกระทำอย่างนั้น, หล่อนไปแล้ว ก็จักบอกแก่มารดาบิดา, ฉันจักฆ่าให้ได้, หล่อนอย่าคร่ำครวญไปนักเลย" ดังนี้แล้ว กล่าวคาถานี้ว่า :-

"หล่อนอย่าคร่ำครวญนักเลย, จงรีบห่อสิ่งของ
เข้าเถิด, ชีวิตของหล่อนไม่มีดอก, ฉันจะถือเอาสิ่ง
ของทั้งหมด."

ธิดาเศรษฐีผลัดโจรตกเขาตาย

นางคิดว่า "โอ กรรมนี้หนัก, ชื่อว่าปัญญา ธรรมคามิได้สร้าง
มาเพื่อประโยชน์แก่งกิน, ที่แท้ สร้างมาเพื่อประโยชน์พิจารณา, เรา
จักรู้สิ่งที่ควรกระทำแก่เขา."

ลำดับนั้น นางกล่าวกะโจรนั้นว่า "นาย ท่านถูกจับนำไปว่า
'เป็นโจร' ในกาลใด; ในกาลนั้น ดิฉันบอกแก่มารดาบิดา, ท่าน
ทั้งสองนั้นสละทรัพย์พันหนึ่ง ให้นำท่านมากระทำไว้ในเรือน, จำเดิม
แต่นั้นดิฉันก็อุปการะท่าน, วันนี้ท่านจงให้ดิฉันกระทำตัว (ท่าน) ให้
เห็นถนัดแล้วเหว."

โจรนั้นกล่าวว่า "ดีละ นางผู้เจริญ, หล่อนจงทำตัว (ฉัน)
ให้เห็นได้ถนัด แล้วเหวเถิด" ดังนี้แล้ว ก็ได้ยืนอยู่บนยอดเขา. ที่นั้น
นางทำประทักษิณ ๓ ครั้ง เหวโจรนั้นในที่ ๔ สถานที่แล้ว กล่าวว่า
"นาย นี่เป็นการเห็นครั้งสุดท้ายของดิฉัน. บัดนี้การที่ท่านเห็นดิฉัน
หรือการที่ดิฉันเห็นท่านไม่มีละ" แล้วสวมกอดข้างหน้าข้างหลังยืนที่ข้าง
หลังเอามือข้างหนึ่งจับโจรผู้ประมาท ยืนอยู่บนยอดเขาตรงคอเอามือข้าง
หนึ่งจับตรงรักแร้ข้างหลัง ผลักลงไปในเหวแห่งภูเขา. โจรนั้นถูกกระทบ
ที่ท้องแห่งเขา เป็นจิ้นเล็กจิ้นน้อย ตกลงไปแล้วที่พื้น.

หญิงผู้มีปัญญาก็เป็นบัณฑิตได้

เทวดาผู้สถิตอยู่บนยอดเขาที่ทึงโจร เห็นกิริยาแม่ของชนทั้งสองนั้น จึงให้สาธุการแก่หญิงนั้น แล้วกล่าวคำนี้ว่า:-

"บุรุษนั้น เป็นบัณฑิตในที่ทุกสถาน ก็หาไม่,
แม่สตรี ผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ ก็เป็นบัณฑิตได้
ในที่นั้น ๆ."

ธิดาเศรษฐีเมื่อนั้น ครั้นผลัดโจรลงไปในเหวแล้ว (คิดว่า)
"หากว่า เราจักไปบ้าน. มารดาบิดาจักถามว่า 'สามีของเจ้าไปไหน ?
หากเราถูกถามอย่างนั้นจะตอบว่า 'ดิฉันฆ่าเสียแล้ว' ท่านจักทิ่มแทง
เราด้วยหอกคือปากว่า 'นางคนหัวดีก็ เจ้าให้ทรัพย์พันหนึ่งให้นำผ้ามา
บัดนี้ ก็ฆ่าเขาเสียแล้ว;' แม่เมื่อเราบอกว่า 'เขาปรารถนาจะฆ่าดิฉัน
เพื่อต้องการเครื่องประดับ,' ท่านก็จักไม่เชื่อ; อย่าเลยด้วยบ้านของเรา"
ดังนี้แล้ว ทิ้งเครื่องประดับไว้ในที่นั้นนั่นเอง เข้าไปสู่ป่าเที่ยวไปโดย
ลำค้ำบ ถึงอาศรมของพวกปริพาชกแห่งหนึ่ง ไขว้แล้ว กล่าวว่า "ท่าน
ผู้เจริญ ขอท่านทั้งหลายจงให้การบรรพชา ในสำนักของท่านแก่ดิฉัน
เถิด." ลำดับนั้น ปริพาชกทั้งหลายให้นางบรรพชาแล้ว.

ธิดาเศรษฐีบวชเป็นปริพาชกา

ธิดาเศรษฐีนั้นพอบวชแล้ว ถามว่า "ท่านผู้เจริญ อะไรเป็น
สูงสุดแห่งบรรพชาของท่าน."

ปริพาชก. นางผู้เจริญ บุคคลกระทำบริกรรมในกสิณ ๑๐ แล้ว

พึงยังฆานให้บังเกิดบ้าง, พึงเรียนวาทะพจน์หนึ่งบ้าง, นี่เป็นประโยชน์
สูงสุดแห่งบรรพชาของพวกเรา.

ธิดาเศรษฐี. ดิฉันไม่อาจจะยังฆานให้เกิดได้ก่อน, แต่จักเรียน
วาทะพจน์หนึ่ง พระผู้เป็นเจ้า.

ลำดับนั้น ปริพาชกเหล่านั้น ยังนางให้เรียนวาทะพจน์หนึ่งแล้ว
กล่าวว่า "ศิลปะ ท่านก็เรียนแล้ว, บัดนี้ ท่านจงเที่ยวไปบนพื้นชมพู-
ทวีป ตรวจดูผู้สามารถจะกล่าวปัญหากับตน" แล้ว ให้กิ่งหว้าในมือ
แก่นาง ส่งไปด้วยสั่งว่า "ไปเถิด นางผู้เจริญ; หากใคร ๆ เป็นคฤหัสถ์
อาจกล่าวปัญหากับท่านได้, ท่านจงเป็นบาทปริจาริกา ของผู้นั้นเถียว;
หากเป็นบรรพชิต, ท่านจงบรรพชาในสำนักผู้นั้นเถิด." นางมีชื่อว่า
ฉัมพูปริพาชิกา ตามนาม (ไม้) ออกจากที่นั้นเที่ยวถามปัญหากะผู้ที่ตน
เห็นแล้ว ๆ. คนชื่อว่าผู้สามารถจะกล่าวกับนางไม่ได้มีแล้ว. มนุษย์
ทั้งหลายพอฟังว่า "นางฉัมพูปริพาชิกามาแต่ที่นี้" ย่อมหนีไป. นาง
เข้าไปสู่บ้านหรือตำบลเพื่อศึกษา ก่อกองทรายไว้ใกล้ประตูบ้าน ปักกิ่งหว้า
บทกองทรายนั้น กล่าวว่า "ผู้สามารถจะกล่าวกับเรา จงเหยียบกิ่งหว้า"
แล้วก็เข้าไปสู่บ้าน. ใคร ๆ ชื่อว่าสามารถจะเข้าไปยังที่นั้น มิได้มี. แม้
นางยอมถือกิ่งอื่น ในเมื่อกิ่งหว้า (เก่า) เหยียบแห้ง. เที่ยวไปโดย
ทำนองนี้ ถึงกรุงสาวัตถี ปักกิ่ง (หว้า) ใกล้ประตูบ้าน พุดโดยนัย
ที่กล่าวมาแล้วนั้นแล เข้าไปเพื่อศึกษา. เด็กเป็นอันมากได้ยื่นล้อมกิ่งไม้
ไว้แล้ว.

ธิดาเศรษฐีมีชื่อว่ากมลเกตุเถรี

ในกาลนั้น พระสารีบุตรเถระเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต กระทำกัฏฐกิจ แล้วออกไปจากเมือง เห็นเด็กเหล่านั้นยืนล้อมกิ่งไม้ จึงถามว่า "นี่อะไร?" เด็กทั้งหลายบอกเรื่องนั้นแก่พระเถระแล้ว. พระเถระกล่าวว่า "เด็กทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น พวกเจ้าจงเหยียบกิ่งไม้นี้."

พวกเด็ก. พวกกระผมกลัว ขอรับ.

พระเถระ. เราจักกล่าวปัญหา, พวกเจ้าเหยียบเถิด.

เด็กเหล่านั้น เกิดความอึดสาหะด้วยคำของพระเถระ กระทำอย่างนั้น โห่ร้องอยู่ โปรยฐลีขึ้นแล้ว.

นางปริพาชิกามาแล้วดูเด็กเหล่านั้น กล่าวว่า "กิจด้วยปัญหาของเรากับพวกเจ้าไม่มี; เหตุไร พวกเจ้าจึงพากันเหยียบกิ่งไม้ของเรา?" พวกเด็กกล่าวว่า "พวกเรา อันพระผู้เป็นเจ้าใช้ให้เหยียบ."

นางปริพาชิกา. ท่านผู้เจริญ ท่านใช้พวกเด็กเหยียบกิ่งไม้ของดิฉันหรือ ?

พระเถระ. เออ น้องหญิง.

นางปริพาชิกา. ถ้าอย่างนั้น ท่านจงกล่าวปัญหากับดิฉัน.

พระเถระ. ดีละ, เราจักกล่าว.

นางปริพาชิกานั้น ได้ไปสู่สำนักของพระเถระเพื่อถามปัญหาในเวลาเงาไม้เจริญ (คือเวลาบ่าย). ทว่าทั้งเมือง ลือกระล่อนกันว่า "พวกเราจักฟังถ้อยคำของ ๒ บัณฑิต." พวกชาวเมืองไปกับนางปริพาชิกานั้น เหมือนกัน ใหัวพระเถระแล้วนั่ง ณ ที่สุดข้างหนึ่ง.

นางปริพาชิกา กล่าวกะพระเถระว่า " ท่านผู้เจริญ ดิฉันจักถาม
ปัญหาของท่าน."

พระเถระ. ถามเถิด น้องหญิง.

นางถามวาทะพັນหนึ่งแล้ว. พระเถระแก้ปัญหานั้นนางถามแล้ว ๆ.

ลำดับนั้น พระเถระกล่าวกะนางว่า "ปัญหาของท่านมีเท่านี้,
ปัญหาแม้อื่นมีอยู่หรือ?"

นางปริพาชิกา. มีเท่านี้แหละ ท่านผู้เจริญ.

พระเถระ. ท่านถามปัญหาเป็นอันมาก. แม้เราจักถามสักปัญหาหนึ่ง,
ท่านจักแก้ได้หรือไม่?

นางปริพาชิกา. ดิฉันรู้ก็จักแก้, จงถามเถิด ท่านผู้เจริญ.

พระเถระ ถามปัญหาว่า "อะไร? ชื่อว่าหนึ่ง." นางปริพาชิกา
นั้น ไม่รู้ว่า "ปัญหานี้ ควรแก้แบบนี้" จึงถามว่า "นั่นชื่อว่าอะไร?
ท่านผู้เจริญ"

พระเถระ. ชื่อพุทฺทมณต์ น้องหญิง.

นางปริพาชิกา. ท่านจงให้พุทฺทมณต์นั้น แก้ดิฉันบ้าง ท่าน
ผู้เจริญ.

พระเถระ. หากว่า ท่านจักเป็นเช่นเรา. เราจักให้.

นางปริพาชิกา. ถ้าเช่นนั้น ขอท่านยังดิฉันให้บรรพชาเถิด.

พระเถระ บอกแก่นางภิกษุณีทั้งหลายให้บรรพชาแล้ว. นางครั้น
ได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว มีชื่อว่ากุณฑลเกสิเถรี บรรลุพระอรหัตพร้อม
ด้วยปฏิสัมภิตาทั้งหลายโดย ๒-๓ วันเท่านั้น.

ชนะกิเลสประเสริฐ

ภิกษุทั้งหลาย สนทนากันในโรงธรรมว่า "การฟังธรรมของนางกุนทลเกสึเถรีไม่มีมาก, กิจแห่งบรรพชิตของนางถึงที่สุดแล้ว, ได้ยินว่า นางทำมหาสงครามกับโจรคนหนึ่งชนะแล้วมา."

พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยถ้อยคำอะไรหนอ ?" เมื่อภิกษุทั้งหลายนั้น กราบทูลว่า "ถ้อยคำเช่นนี้." จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่านับกรรมที่เราแสดงแล้วว่า 'น้อยหรือมาก' บทที่ไม่เป็นประโยชน์แม้ ๑๐๐ บท ไม่ประเสริฐ, ส่วนบทแห่งกรรมแม้บทเดียวประเสริฐกว่าเทียว; อนึ่ง เมื่อบุคคลชนะโจรที่เหลือ หาชื่อว่าชนะไม่, ส่วนบุคคลชนะโจรคือกิเลส อันเป็นไปภายในนั้นแหละ จึงชื่อว่าชนะ" เมื่อจะทรงสืบอันสนธิแสดงกรรม จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

๑. โย จ คาถาสติ ภาเส อนตฺถปทสฺสยหิตา

เอกั ฌมฺมปทํ เสยฺโย ยํ สุตฺวา อุปสฺสมติ.

โย สหสฺสํ สหสฺเสน สงฺคาม มานุเส ชิน

เอกญฺจ เขยฺยมตฺตานํ ส เว สงฺคามชุตฺตโม.

"ก็ผู้ใด ฟังกล่าวคาถาตั้งร้อย ซึ่งไม่ประกอบด้วยบทเป็นประโยชน์; บทแห่งกรรมบทเดียวที่บุคคลฟังแล้วสงบระงับได้ ประเสริฐกว่า (การกล่าวคาถาตั้ง ๑๐๐ ของผู้นั้น). ผู้ใด ฟังชนะมนุษย์พันหนึ่งคุณด้วยพันหนึ่ง (คือ ๑ ล้าน) ในสงคราม

ผู้นั้น หาชื่อว่า เป็นยอดแห่งชนผู้ชนะในสงครามไม่,
ส่วนผู้ใดชนะตนคนเดียวได้, ผู้นั้นแล เป็นยอดแห่ง
ผู้ชนะ ในสงคราม."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า กาลาสถิต ความว่า ก็บุคคลใด
พึงกล่าวคาถากำหนดด้วยร้อย คือเป็นอันมาก. บทพระคาถาว่า
อนตฺตปทสฺสยหิตา ความว่า ประกอบด้วยบททั้งหลายอันไม่มีประโยชน์
ด้วยอำนาจพรรณนาอากาศเป็นต้น.

บทที่ปฏิสังขตด้วยธรรมมีขันธเป็นต้น สำเร็จประโยชน์ ชื่อว่า
บทธรรม. บรรดาธรรม ๔ ที่พระศาสดาตรัสไว้อย่างนี้ว่า "ปริพาชก
ทั้งหลาย บทธรรม ๔ เหล่านี้; ๔ คืออะไรบ้าง? ปริพาชกทั้งหลาย
บทธรรมคือความไม่เพ่งเล็ง, บทธรรมคือความไม่ปองร้าย, บทธรรม
คือความระลึกชอบ, บทธรรมคือความตั้งใจไว้ชอบ บทธรรมแม้บท
เดียวประเสริฐกว่า."

บทพระคาถาว่า โย สหฺสฺสํ สหฺสฺสเนน ความว่า ผู้ใดคือ
นักรบในสงคราม พึงชนะมนุษย์พันหนึ่งซึ่งคุณด้วยพัน ในสงคราม
ครั้งหนึ่ง ได้แก่ชนะมนุษย์ ๑๐ แสนแล้ว พึงนำชัยมา, แม้ผู้นี้ ก็หา
ชื่อว่า เป็นยอดแห่งชนทั้งหลายผู้ชนะในสงครามไม่.

บทพระคาถาว่า เอกญฺจ เขยฺยมตฺตานิ ความว่า ส่วนผู้ใด
พิจารณาแก้วมัญฐานอันเป็นไปในภายใน ในที่พักกลางคืนและที่พักกลางวัน
พึงชนะตน ด้วยการชนะกิเลสมีโลภะเป็นต้น ของตนได้.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 445

บาทพระคาถาว่า **ส เว สงฺคามชุตฺตโม** ความว่า ผู้นั้นชื่อว่า
เป็นยอด คือประเสริฐ แห่งชนทั้งหลายผู้ชนะในสงคราม ได้แก่ เป็น
นักรบเยี่ยมในสงคราม.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุนิยผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระกฤษณะทเลทีเถรี จบ.

๔. เรื่องอนันตปูลงกพราหมณ์ [๘๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภอนันตปูลงกพราหมณ์ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อตุตา หเว" เป็นต้น.

ความฉิบหายย่อมมีแก่ผู้เสพกรรม ๖ อย่าง

ได้ยินว่า พราหมณ์นั้นคิดว่า "พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียวหรือหนอแล ? หรือทรงทราบแต่สิ่งมิใช่ประโยชน์; เราจักทูลถามพระองค์" ดังนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูลถามว่า "พระเจ้าข้า พระองค์เห็นจะทรงทราบสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียว. ไม่ทรงทราบสิ่งที่มีใ้ประโยชน์."

พระศาสดา. พราหมณ์ เราเรารู้ทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทั้งสิ่งที่มีใ้ประโยชน์.

พราหมณ์. ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์จงตรัสบอกสิ่งที่มีใ้ประโยชน์แก่ข้าพระองค์เถิด.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสพระคาถานี้ แก่พราหมณ์นั้นว่า

"การนอนจนตะวันขึ้น (นอนตื่นสาย) ความ

เกียจคร้าน ความดูร้าย การผัดวันประกันพรุ่ง การ

เดินทางไกลของคนคนเดียว การเข้าไปเสพภรรยาของ

๑. ทิมโสตติยิ์ หมายความว่า การผัดเพี้ยนกาลเวลา, การผัดวันประกันพรุ่ง

ผู้อื่น พราหมณ์ ท่านจงเสพกรรม ๖ อย่าง นี้เถิด,
สิ่งมิใช่ประโยชน์ [ความฉิบหาย] จักมีแก่ท่าน."

พราหมณ์ฟังพระพุทธดำรัสนั้นแล้ว ได้ให้สาธุการว่า "ดีละ
ดีละ ท่านผู้เป็นอาจารย์ของคณะ ท่านผู้เป็นใหญ่ในคณะ, พระองค์เทียว
ย่อมทรงทราบทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทั้งสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์."

พระศาสดา. อย่างนั้น พราหมณ์, จินตนาการว่าผู้รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์
และสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ เช่นกับด้วยเราไม่มี.

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงตรวจดูอุชยาศัยของพราหมณ์นั้นแล้ว
จึงตรัสถามว่า "พราหมณ์ ท่านเป็นอยู่ (เลี้ยงชีพ) ด้วยการทำงานอะไร?"

พราหมณ์. ด้วยการทำงานคือเล่นสกา (การพนัน) พระโคดมผู้เจริญ

พระศาสดา. ก็ท่านชนะหรือแพ้เล่า?

ชนะตนเป็นการชนะประเสริฐ

เมื่อพราหมณ์นั้นทูลว่า "ชนะบ้าง แพ้บ้าง" ดังนี้แล้ว พระ-
ศาสดาจึงตรัสว่า "พราหมณ์ นั้นยังมีประมาณน้อย. จินตนาการว่าความ
ชนะของบุคคลผู้ชนะผู้อื่นไม่ประเสริฐ; ส่วนผู้ใดชนะตนได้ ด้วยชนะ
กิเลส, ความชนะของผู้นั้นประเสริฐ; เพราะว่าใคร ๆ ไม่อาจทำความ
ชนะนั้นให้กลับพ่ายแพ้ได้" เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัส
พระคาถาเหล่านั้นว่า :-

๔. อต ตา หเว ชิต์ เสยโย ยา จายิ อิตรา ปชา

อตตทนุตตส โปสสุส นิจจํ สยฺยตจาริโน

เหว เทโว น คนฺธพฺโพ น มาโร สห พุรหฺมุนา

ชิตฺ อปชิตฺ กยฺรา ตถารูปสฺส ชนฺตฺโน.

"คนนั้นแฉ บุคคลชนะแล้ว ประเสริฐ, ส่วน
หมู่สัตว์นอกนี้ บุคคลชนะแล้ว ไม่ประเสริฐเลย,
(เพราะ) เมื่อบุรุษฝึกตนแล้ว ประพฤติสำรวมเป็น
นิตยฺ, เทวดา คนธรรพ์ มาร พร้อมทั้งพรหม พึง
ทำความชนะของสัตว์เห็นปานนั้น ให้อกลับแพ้ไม่ได้
เลย."

แก้อรรถ

ในพระคาถานั้น ศัพท์ว่า เหว เป็นนิบาต.

ศัพท์ว่า ชิตฺ เป็นลึงควิปลาต. ความว่า ตนอันบุคคลชนะแล้ว
ด้วยความชนะกิเลสของตน ประเสริฐ.

บาทพระคาถาว่า ยา จายฺ อิตฺรา ปชา ความว่า ส่วนหมู่สัตว์
นี้ใด คือ ที่เหลือ พึงเป็นผู้อันเขาชนะ ด้วยการเล่นสกาที่ดี ด้วยการ
น้อทรัพย์ที่ดี ด้วยการครอบงำพลในสงครามที่ดี, ความชนะที่บุคคลผู้ชนะ
หมู่สัตว์นั้นชนะแล้ว ไม่ประเสริฐ.

ถามว่า "ก็เหตุไร ? ความชนะนั้นเท่านั้นประเสริฐ, ความชนะนี้
ไม่ประเสริฐ."

แก้ว่า "เพราะเมื่อบุรุษฝึกตนแล้ว ฯลฯ ของสัตว์เห็นปานนั้น
ให้อกลับแพ้ไม่ได้."

พระศาสดาตรัสคํานี้ไว้ว่า "เพราะว่า เมื่อบุรุษผู้ชื่อว่าฝึกตนแล้ว
เพราะเป็นผู้ไร้กิเลส ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน มีปกติประพฤติสำรวม

ทางกายเป็นต้นเป็นนิตย์, เทวดาก็ดี คนธรรพ์ก็ดี ก็หรือมารพร้อม
ทั้งพรหม แม้พากเพียรพยายามอยู่ว่า 'เราจักทำความชนะของผู้นั้นให้
กลับแพ้, จักทำกิเลสทั้งหลายที่เขาจะได้ด้วยมรรคภาวนาให้เกิดอีก, ก็ไม่
พึงอาจเลย เพื่อจะทำ (ความชนะ) ของสัตว์เห็นปานนั้น คือ ผู้สำรวม
แล้ว ด้วยการสำรวมทางกายเป็นต้น เหล่านี้ ให้กลับแพ้ เหมือนผู้แพ้
ด้วยทรัพย์เป็นต้นแล้วเป็นปรปักษ์ ชนะผู้ที่คนนอกนี้ชนะแล้ว พึงทำให้
กลับแพ้อีกจะนั้น"

ในเวลาจบเทศา ชนะเป็นอันมากบรรลุลุทธิผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องอนัตตปุจฉกพราหมณ์ จบ.

๕. เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถระ [๘๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "มาเส มาเส" เป็นต้น.

พระเถระพาลุงไปเฝ้าพระศาสดา

ได้ยินว่า พระเถระ ไปสู่สำนักของพราหมณ์นั้นแล้ว ถามว่า พราหมณ์ ท่านทำกุศลอะไร ๆ บ้างหรือหนอแล ?"

พราหมณ์. ทำ ขอรับ.

พระเถระ. ทำกุศลอะไร ?

พราหมณ์. ผมก็ให้ทาน ด้วยบริจาททรัพย์พันหนึ่ง ทุก ๆ เดือน

พระเถระ ให้แก่ใคร ?

พราหมณ์. ให้แก่พวกนิครนถ์ ขอรับ.

พระเถระ ปรารถนาอะไร ?

พราหมณ์. พรหมโลก ขอรับ.

พระเถระ. ก็นี่เป็นทางแห่งพรหมโลกหรือ ?

พราหมณ์. อย่างนั้น ขอรับ.

พระเถระ. ใครกล่าวอย่างนี้ ?

พราหมณ์. พวกอาจารย์ของผมกล่าว ขอรับ.

พระเถระกล่าวว่า "ท่านไม่รู้ทางแห่งพรหมโลกทีเดียว, แม้พวก
อาจารย์ของท่านก็ไม่รู้: พระศาสดาพระองค์เดียวเท่านั้น ทรงรู้, มาเกิด
พรหมณ์. ฉันจะทูลอาราธนาให้พระองค์ตรัสบอกทางแห่งพรหมโลกแก่
ท่าน" ดังนี้แล้ว พาพรหมณ์นั้น ไปสู่สำนักของพระศาสดา กราบ
ทูลเรื่องนั้นว่า พรหมณ์ผู้นี้ กล่าวอย่างนั้น พระเจ้าข้า" แล้วกราบทูล
ว่า "ดีละหนอ ขอพระองค์ตรัสบอกทางแห่งพรหมโลกแก่พรหมณ์นั้น."

พระศาสดาทรงแสดงธรรมโปรดพรหมณ์

พระศาสดาตรัสถามว่า "ได้ยินว่า อย่างนั้นหรือ? พรหมณ์"
เมื่อพรหมณ์นั้นทูลว่า "อย่างนั้น พระโคตมผู้เจริญ" จึงตรัสว่า
"พรหมณ์ การแลดูสาวกของเราด้วยจิตอันเลื่อมใสเพียงครูเดียว หรือ
การถวายอาหารวัตถุเพียงภิกษาทัฬหีเดียว มีผลมากแม้กว่าทานที่ท่านเมื่อ
ให้เช่นนั้น ให้แล้วตั้ง ๑๐๐ ปี เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม
จึงตรัสพระคานีว่า:-

๕. มาเส มาเส สหสฺเสน โย ยเชถ สत् สมัน
เอถจ ภาวิตตฺตานัน มุหุตฺตมปี ปุชเย
สา เย ปุชฺณา เสยฺส ย ญฺเจ วสุสสฺสํ หุตฺ.

"ผู้ใด พึ่งบูชาด้วยทรัพย์พันหนึ่งทุก ๆ เดือน
สิ้น ๑๐๐ ปี, ส่วนการบูชานั้นนั้นแล ของผู้ที่พึ่ง
บูชาท่านผู้มีदनอบรณแล้วคนเดียวแม้ครั้งหนึ่ง ประ-
เสริฐกว่าการบูชาของผู้นั้น, การบูชา สิ้น ๑๐๐ ปี
จะประเสริฐอะไรเล่า?"

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สหสฺเสน ความว่า ด้วยการบริจาค
ทรัพย์พันหนึ่ง.

บาทพระคาถาว่า โย ยเซถ สติ สมํ ความว่า ผู้ใดเมื่อบริจาค
ทรัพย์พันหนึ่งทุก ๆ เดือน ฟังให้ทานแก่โลกิยมหาชน ถึง ๑๐๐ ปี.

บาทพระคาถาว่า เอกญจ ภาวิตฺตานํ ความว่า ส่วนผู้ใดฟัง
บูชาท่านผู้มีในอบรมแล้ว ด้วยอำนาจแห่งคุณผู้เดียว โดยที่สุดเบื้องต่ำเป็น
พระโศดาบัน โดยที่สุดเบื้องสูงเป็นพระจีณาสพ ผู้มาถึงแทบประตูเรือน
ด้วยอำนาจถวายภิกษาทัฬหีหนึ่ง ด้วยอำนาจถวายอาหาร พอยังอัตภาพ
ให้เป็นไปได้ หรือด้วยเพียงถวายผ้าเนื้อหยาบ, บูชาของผู้ที่นั่นนั่นแล
ประเสริฐ คือล้ำเลิศ ได้แก่ สูงสุดกว่าความบูชาอันบุคคลนอกนี้บูชา
แล้ว ถึง ๑๐๐ ปี.

ในเวลาจบเทศนา พราหมณ์นั้นบรรลุโศดาปัตติผลแล้ว, ชนแม่
เหล่าอื่นเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโศดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลุงของพระสารีบุตรเถระ จบ.

๖. เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถระ [๘๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภหลานของพระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "โย จ วสุสสฺสํ ชนฺตุ" เป็นต้น .

พระเถระพาหลานไปเฝ้าพระศาสดา

ความพิสดารว่า พระเถระเข้าไปหาหลานเมื่อนั้นแล้ว ถามว่า "พราหมณ์ เธอทำกุศลหรือ ?"

พราหมณ์. อย่างนั้น ขอรับ.

พระเถระ. ทำกุศลอะไร ?

พราหมณ์. ฆ่าสัตว์เลี้ยวตัวหนึ่งแล้วบำเรอไฟทุก ๆ เดือน.

พระเถระ. ทำอย่างนั้น เพื่ออะไร ?

พราหมณ์. เขาว่า นั่นเป็นทางแห่งพรหมโลก.

พระเถระ. ใคร ว่าอย่างนั้น ?

พราหมณ์. พวกอาจารย์ของกระผม ขอรับ.

พระเถระกล่าวว่า " เธอไม่รู้ทางแห่งพรหมโลกเลย. แม้พวกอาจารย์ของเธอก็ไม่รู้ มาเถิด, เราจักไปสำนักของพระศาสดา" ดังนี้แล้ว นำหลานนั้นไปสู่สำนักของพระศาสดา ทูลเรื่องนั้นแล้ว กราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ขอพระองค์ตรัสบอกทางแห่งพรหมโลกแก่พราหมณ์นี้."

พระศาสดาทรงแสดงธรรมโปรดพราหมณ์

พระศาสดาทรงถามว่า "ได้ยินว่า อย่างนั้นหรือ?" เมื่อพราหมณ์นั้นทูลว่า "อย่างนั้น พระโคตมผู้เจริญ" จึงตรัสว่า "พราหมณ์ การบำเรอไฟของท่านผู้บำเรอไฟอย่างนั้น ตั้ง ๑๐๐ ปี ย่อมไม่ถึงแม้การบูชาสาวกของเราเพียงคนเดียว" เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๖. โย จ วสุสสโต ชนฺตุ อคฺคิ ปริจเร วเน

เอกญฺจ ภาวิตฺตฺตานํ มุหุติตมปี ปุชเย

ธา เยว ปุชฺณา เสยฺโย ยญฺเจ วสุสสโต หุตฺ.

"ก็สัตว์ใด พึงบำเรอไฟในป่า ตั้ง ๑๐๐ ปี,

ส่วนเขา พึงบูชาท่านผู้มีตนอบรมแล้วผู้เดียว แม้

กลุ่มหนึ่ง, การบูชานั้นนั่นแลประเสริฐกว่า (การบูชา

ตั้ง ๑๐๐ ปี ของสัตว์นั้น) การบูชา ๑๐๐ ปี

จะประเสริฐอะไรเล่า?"

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ชนฺตุ นี้ เป็นชื่อของสัตว์. บทพระคาถาว่า อคฺคิ ปริจเร วเน ความว่า แม้เข้าไปสู่ป่า ด้วยปรารถนาความเป็นผู้ไม่มีกรรมเครื่องเน้นซ้ำ พึงบำเรอไฟในป่านั้น.

คำที่เหลือ เช่นเดียวกับคำที่มีในก่อนนั้นแล.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 455

ในเวลาจบเทศนา พราหมณ์บรรลุโศดาปัตติผล. จนแม่เหล่าอื่น
เป็นอัน มากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโศดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.
เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถระ จบ.

๗. เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ [๘๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ. ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ยงฺกิลฺลิจิ ยิฏฺฐณฺจ" เป็นต้น.

พระเถระพาสหายไปเฝ้าพระศาสดา

ความพิสดารว่า พระเถระเข้าไปหาพราหมณ์เมื่อนั้นแล้ว ถามว่า "พราหมณ์ ท่านทำกุศลบางอย่างหรือ ?"

พราหมณ์. อย่างนั้น ขอรับ.

พระเถระ. ทำกุศลอะไร ?

พราหมณ์. บุญช้อยอย่างที่เขาบูชากัน.

ทราบว่ ครั้งนั้น ชนทั้งหลายย่อมบูชาช้อยนั้น ด้วยการบริจาคอย่างมาก. ต่อแต่นี้ พระเถระถามโดยนัยก่อนนั้นแล แล้วนำพราหมณ์นั้นไปยังสำนักของพระศาสดา ทูลเรื่องนั้นแล้ว กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ขอพระองค์ตรัสบอกทางแห่งพรหมโลก แก่พราหมณ์นี้."

พระศาสดาทรงแสดงธรรมโปรดพราหมณ์

พระศาสดาตรัสถามว่า "ได้ยินว่าอย่างนั้นหรือ ? พราหมณ์" เมื่อพราหมณ์ทูลรับว่า "อย่างนั้น" แล้ว จึงตรัสว่า "พราหมณ์ ท่านที่ท่านบูชาช้อยอย่างที่เขาบูชากัน ให้แก่โลกิยมหาชนตั้งปี ย่อมไม่ถึง

แม่เพียงส่วนที่ ๔ แห่งกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นแก่คนทั้งหลาย ผู้โหว่สาวก
ของเราด้วยจิตที่เลื่อมใส" เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัส
พระคาถานี้ว่า :-

๗. ยงฺกิลฺลิจิ ยิฏฺฐํ ว หุตํ ว โสเก

ถัวจฺจรรํ ยเชถ ปุณฺณเปกฺโข

สพฺพปี ตํ น จตุภาคเมติ

อภิวาทนา อชฺชุตเตสุ เสยฺโย.

"ผู้มุ่งบุญพึงบูชาญ และทำบำบวงอย่างใด
อย่างหนึ่งในโลกตลอดปี, ทานนั้นแม่ทั้งหมดไม่ถึง
ส่วนที่ ๔, การอภิวาทในท่านผู้ดำเนินตรงประเสริฐ
สุด."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยงฺกิลฺลิจิ นี้ เป็นคำรวบถือไม่มีส่วน
เหลือ. บทว่า ยิฏฺฐํ ได้แก่ ทานที่เขาให้ด้วยอำนาจการทำมงคลเป็นต้น
โดยมาก. บทว่า หุตํ ได้แก่ ทานเพื่อแขกที่เขาจัดแจงทำ และทานที่
เขาเชอกรรมและผลของกรรมทำ.

สองบทว่า ถัวจฺจรรํ ยเชถ ความว่า พึงให้ท่านมีประการ
ดังกล่าวแล้วแก่โลกิยมหาชนแม้ในจักรวาลทั้งสิ้น ตลอดปีหนึ่งไม่มีระหว่าง
เลย. บทว่า ปุณฺณเปกฺโข ได้แก่ ผู้ปรารถนาบุญ. บทว่า อชฺชุตเตสุ
ความว่า ในพระโสดาบันโดยที่สุดอย่างต่ำ ในพระจันตาสพโดยที่สุดอย่างสูง.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 458

คำนี้ เป็นคำที่พระศาสดาตรัสไว้ว่า "ทานนั้นทั้งหมด ไม่ถึงแม้ ส่วนที่ ๔ จากผลแห่งกุศลเจตนา ของผู้น้อมสรีระไหว้ ด้วยจิตที่เลื่อมใส เห็นปานนั้น; เพราะฉะนั้น การอภิวาทในท่านผู้ดำเนินตรงเท่านั้น ประเสริฐสุด.

ในเวลาจบเทศนา พราหมณ์บรรลุโศดาปัตติผลแล้ว. ชนแม่เหล่า อื่นเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโศดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ จบ.

๘. เรื่องอายุวัฒนกุมาร [๘๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อทรงอาศัยที่มถัมพิกนคร ประทับอยู่ ณ กุฎีในป่า ทรงปรารภกุมารผู้อายุยืน ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อภิวาทนสีลิสฺส" เป็นต้น.

พราหมณ์ ๒ สหายออกบวช

ได้ยินว่า พราหมณ์ ๒ คนชาวที่มถัมพิกนคร บวชในลัทธินายก นอก บำเพ็ญตบะสิ้นกาล ๔๘ ปี. บรรดาพราหมณ์ ๒ คนนั้น คนหนึ่ง คิดว่า "ประเพณีของเราจักเสื่อมเสีย, เราจักสึก" ดังนี้แล้ว จึงขาย บริหารตบะที่ตนทำไว้แก่คนเหล่าอื่น ได้ภรรยาพร้อมด้วยโค ๑๐๐ ตัว และทรัพย์ ๑๐๐ กหาปณะ ให้ตั้งไว้เป็นกองทุน. ครั้งนั้น ภรรยาของเขาคลอดเด็ก.

ส่วนสหายของเขานอกจากนี้ไปสู่อื่นแล้ว ก็กลับมาสู่นครนั้นอีก นั้นแล. เขาได้ยินความที่สหายนั้นมา จึงได้พาบุตรและภรรยาไปเพื่อ ต้องการเยี่ยมสหาย, ครั้นถึงแล้วให้บุตรในมือของมารดาแล้วก็ไหว้เอง ก่อน. แม้มารดาให้บุตรในมือของบิดาแล้วก็ไหว้. สหายนั้นกล่าวว่า "ขอท่านจงเป็นผู้มีอายุยืน" แต่เมื่อมารดาบิดาให้บุตรไหว้แล้ว สหาย นั้นได้นิ่งเสีย.

๑. กุฎีกศัพท์ แปลว่า กระโจม ก็มี คำว่า อรณฺณกุฎิกายฺ คงเป็นกระโจมที่เขาสร้าง ไว้ในป่า ไม่ใช่สถานที่ประทับอื่น เป็นที่ประทับชั่วคราว.

พราหมณ์ถามเหตุที่สหายไม่ให้พรแก่บุตร

สำคัญนั้น เขากล่าวกะสหายนั้นว่า "ผู้เจริญ ก็เพราะเหตุไร ?
เมื่อผมไหว้ ท่านจึงกล่าวว่า 'ขอท่านจงเป็นผู้มีอายุยืน.' ในเวลาที่เด็ก
นี้ไหว้ ไม่กล่าวคำอะไร ๆ ?"

สหาย. พราหมณ์ อันตรายอย่างหนึ่งของเด็กนี้มีอยู่.

พราหมณ์. เด็กจักเป็นอยู่ตลอดกาลเท่าไร ? ขอรับ.

สหาย. ๗ วัน พราหมณ์.

พราหมณ์. เหตุเป็นเครื่องป้องกัน มีไหม ? ขอรับ.

สหาย. เราไม่รู้เหตุเป็นเครื่องป้องกัน.

พราหมณ์. ก็ใครพึงรู้เล่า ? ขอรับ.

สหาย. พระสมณโคดม, ท่านจงไปสำนักของพระสมณโคดม
แล้วถามเถิด.

พราหมณ์. ผมไปในที่นั้น กลัวแต่การเสื่อมแห่งตบะ.

สหาย. ถ้าความรักในบุตรของท่านมีอยู่, ท่านอย่าคิดถึงการเสื่อม
แห่งตบะ จงไปสำนักของพระสมณโคดมเถิด. ถามเถิด.

พราหมณ์ไปเฝ้าพระศาสดา

พราหมณ์นั้น ไปสู่สำนักของพระศาสดาไหว้เองก่อน. พระศาสดา
ตรัสว่า "ท่านจงมีอายุยืน," แม้ในเวลาที่เขาบดืไหว้ ก็ตรัสแก่นาง
อย่างนั้นเหมือนกัน ในเวลาที่เวลาให้บุตรไหว้ได้ทรงนั่งเสวย. เขาทูลถาม
พระศาสดาโดยนัยก่อนนั้นแล. แม้พระศาสดาก็ทรงพยากรณ์แก่เขาอย่าง
นั้นเหมือนกัน.

ได้ยินว่า พราหมณ์นั้นไม่แทงตลอดพระสัพพัญญุตญาณ จึงเทียบเคียงมนต์ของตนกับพระสัพพัญญุตญาณ. แต่ไม่รู้อุบายเครื่องป้องกัน.

พระศาสดาตรัสบอกอุบายป้องกัน

พราหมณ์ทูลถามพระศาสดาว่า "ก็อุบายเครื่องป้องกันมีอยู่หรือ? พระเจ้าข้า."

พระศาสดา ฟังมี พราหมณ์.

พราหมณ์. ฟังมีอย่างไร ?

พระศาสดา. ถ้าท่านฟังอาจเพื่อทำมณฑปใกล้ประตูเรือนของตน ให้ทำตั้งไว้ตรงกลางมณฑปนั้น แล้วปูอาสนะไว้ ๘ หรือ ๖ ที่ ล้อมรอบตั้งนั้น ให้สาวกของเรานั่งบนอาสนะเหล่านั้น ให้ทำพระปริตร ๗ วันไม่มีระหว่าง. อันตรายของเด็กนั้นฟังเสื่อมไป ด้วยอุบายอย่างนี้.

พราหมณ์. พระโคดมผู้เจริญ ข้าพระองค์อาจทำมณฑปเป็นต้นได้. แต่จักได้สาวกของพระองค์อย่างไร ?

พระศาสดา. เมื่อท่านทำกิจเท่านั้นแล้ว เราจักส่งสาวกของเราไป

พราหมณ์ทูลรับว่า "ดีละ พระโคดมผู้เจริญ" แล้วทำกิจนั้นทั้งหมดใกล้ประตูเรือนของตนแล้ว ได้ไปยังสำนักของพระศาสดา.

พวกภิกษุไปสวดพระปริตร

พระศาสดาทรงส่งภิกษุทั้งหลายไป. ภิกษุเหล่านั้นไปนั่งในมณฑปนั้น. พราหมณ์สามิภริยาให้เด็กนอนบนตั่งแล้ว. ภิกษุทั้งหลายสวดพระปริตร ๗ ค่ำ ๗ วันไม่มีระหว่าง. ในวันที่ ๗ พระศาสดาเสด็จมาเอง. เมื่อพระศาสดานั้นเสด็จไปแล้ว. พวกเทวดาในจักรวาลทั้งสิ้นประชุมกันแล้ว.

ก็อวรุทธยักษ์ตนหนึ่งบำรุงท้าวเวสวัณ ๑๒ ปี เมื่อจะได้พรจาก
สำนักท้าวเวสวัณนั้น ได้กล่าวว่า "ในวันที่ ๗ จากวันนี้ ท่านพึงจับ
เอาเด็กนี้; เพราะฉะนั้น ยักษ์ตนนั้นจึงได้มาขึ้นอยู่กับ. ก็เมื่อพระศาสดา
เสด็จไปในมณฑปนั้น, เมื่อพวกเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ประชุมกัน. พวก
เทวดาผู้มีศักดิ์น้อยถอยไป ไม่ได้โอกาส หลีกไปตลอด ๑๒ โยชน์
ถึงอวรุทธยักษ์ก็ได้หลีกไปขึ้นอยู่กับนั้นเหมือนกัน.

เด็กพันอันตรายกลับมีอายุยืน

แม้พระศาสดาได้ทรงทำพระปริตรตลอดคืนยังรุ่ง. เมื่อ ๗ วัน
ล่วงแล้ว, อวรุทธยักษ์ไม่ได้เด็ก. ก็ในวันที่ ๘ เนื้ออรุณพวยขึ้นเท่านั้น,
สองสามีภรรยานำเด็กมาให้ถวายบังคมพระศาสดา. พระศาสดาตรัสว่า
"ขอเจ้าจงมีอายุยืนเกิด."

พราหมณ์. พระโคตมผู้เจริญ ก็เด็กจะดำรงอยู่นานเท่าไร ?

พระศาสดา. ๑๒๐ ปี พราหมณ์.

ลำดับนั้น ๒ สามีภรรยาขนานนามเด็กนั้นว่า "อายุวัฒนกุมาร."
อายุวัฒนกุมารนั้น เติบโตแล้ว อันอุบาสก ๕๐๐ คนแวดล้อมเที่ยวไป.

การกราบไหว้ท่านผู้มีคุณทำให้อายุยืน

ภายหลังวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า "ผู้มี
อายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงดู, ได้ยินว่า อายุวัฒนกุมารพึงตายใน
วันที่ ๗, บัดนี้อายุวัฒนกุมารนั้น (ดำรงอยู่ ๑๒๐ ปี) อันอุบาสก ๕๐๐
คนแวดล้อมเที่ยวไป; เหตุเครื่องเจริญอายุของสัตว์เหล่านี้ เห็นจะมี."

พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเรอนั่งประชุมกัน ด้วยเรื่องอะไรหนอ?" เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้," จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย อายุเจริญอย่างเดียวเท่านั้นก็หาไม่, ก็สัตว์เหล่านี้ให้ท่านผู้มีพระคุณ ย่อมเจริญด้วยเหตุ ๔ ประการ, พ้นจากอันตราย, ดำรงอยู่จนตลอดอายุทีเดียว" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๘. อภิวัตนสลีสฺสุส นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายีโน

จตุตาโร ชมฺมา วุฑฺฒนฺติ อายุ วรฺณโณ สุขํ พลํ.

"ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ
พละ เจริญแก่บุคคลผู้กราบไหว้เป็นปกติ ผู้อ่อนน้อม
ต่อท่านผู้เจริญเป็นนิตย์."

แก้รรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อภิวัตนสลีสฺสุส คือ ผู้ไหว้เป็นปกติ ได้แก่ ผู้ชวนขวยกิจคือการไหว้เนื่อง ๆ. บทว่า วุฑฺฒาปจายีโน ความว่า แก่แก่ผู้อ่อนน้อมหรือผู้บูชาเป็นนิตย์ ด้วยการกราบไหว้ แม้ในภิกษุหนุ่มและสามเณรบวชในวันนั้น, ก็หรือแก่บรรพชิตผู้อ่อนน้อมหรือผู้บูชาเป็นนิตย์ ด้วยการกราบไหว้ในท่านผู้แก่กว่าโดยบรรพชาหรือโดยอุปสมบท (หรือ) ในท่านผู้เจริญด้วยคุณ.

สองบทว่า จตุตาโร ชมฺมา ความว่า เมื่ออายุเจริญอยู่, อายุนั้นย่อมเจริญสิ้นกาลเท่าใด, ธรรมทั้งหลายเมื่อนอกนี้ ก็เจริญสิ้นกาลเท่านั้นเหมือนกัน, ด้วยว่าผู้ใดทำกุศลที่ยังอายุ ๕๐ ปี ให้เป็นไป, อันตราย

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย กถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 464

แห่งชีวิตของผู้นั้นพึงเกิดขึ้นแม้ในกาลมีอายุ ๒๕ ปี; อันตรายนั้นย่อม
ระงับเสียได้ ด้วยความเป็นผู้กราบไหว้เป็นปกติ. ผู้นั้นย่อมดำรงอยู่ได้จน
ตลอดอายุที่เดียว. แม้วาระเป็นต้นของผู้นั้น ย่อมเจริญพร้อมกับอายุแล.
นัยแม้ยิ่งกว่านี้ ก็อย่างนี้แล.

ก็ชื่อว่าการเจริญแห่งอายุ ที่เป็นไปโดยไม่มีอันตราย หามีไม่.

ในเวลาจบเทศนา आयुวัฒนกุมาร ตั้งอยู่ในโศคาปัตติผล พร้อม
กับอุบาสก ๕๐๐ แล้ว. แม้ชนเหล่าอื่นเป็นอันหาก ก็บรรลुरुยผล
ทั้งหลาย มีโศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องอายุวัฒนกุมาร จบ.

๘. เรื่องสังกิจจสามเณร [๘๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภสังกิจจสามเณร ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "โย จ วสุสสตํ ชีเว" เป็นต้น.

กถบุตฺร ๓๐ คนออกบวช

ได้ยินว่า กถบุตฺรประมาณ ๓๐ คนในกรุงสาวัตถี ฟังธรรมกถา แล้ว บวชถวายชีวิตในศาสนาของพระศาสดา. ภิกษุเหล่านั้นอุปสมบทได้ ๕ พรรษา เข้าไปเฝ้าพระศาสดา สดับฐานะ ๒ ประการ คือ "คันถฐานะ วิปัสสนาฐานะ" ไม่ทำอุตสาหะในคันถฐานะ เพราะเป็นผู้บวชในเวลาเป็นคนแก่ มีความประสงค์จะบำเพ็ญวิปัสสนาฐานะ ทูลให้พระศาสดาตรัสบอกก็มีปฏิญานจนถึงพระอรหันต์แล้ว จึงทูลอลาพระศาสดาว่า "ข้าพระองค์จักไปสู่แดงป่าแห่งหนึ่ง พระเจ้าข้า."

พระศาสดาตรัสถามว่า "พวกเธอจักไปยังที่ไหน? เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "สถานชื่อโน้น," ได้ทรงทราบว่าเป็นที่นั้นแล้ว จึงตรัสว่า "ภิกษุเหล่านั้นจักถึงความบริบูรณ์."

๑. อุปสมบทภายหลัง พญามุขสา พุทฺธา เป็นผู้ที่มีพรรษา ๕ โดยการอุปสมบท.

ประวัติของสังกัจจสามเณร

สามเณรของพระสารีบุตรเถระชื่อสังกัจจสามเณร มีอายุ ๗ ปี โดยกำเนิด. ได้ยินว่า มารดาของสังกัจจสามเณรนั้น เป็นธิดาของตระกูลมั่งคั่งในกรุงสาวัตถี. เมื่อสามเณรนั้นยังอยู่ในท้อง มารดานั้นได้ทำกาละในขณะนั้นนั่นเอง ด้วยความเจ็บไข้อย่างหนึ่ง. เมื่อมารดานั้นถูกเผาอยู่ เนื้อส่วนที่เหลือไหม้ไป เว้นแต่เนื้อท้อง. ลำดับนั้น พวกสัปเหร่อยกเนื้อท้องของนางลงจากเชิงตะกอน แทะด้วยหลาวเหล็กในที่ ๒-๓ แห่ง. ปลายหลาวเหล็กกระทบทางตาของทารก. พวกสัปเหร่อแทงเนื้อท้องอย่างนั้นแล้ว จึงโยนไปบนกองถ่าน ปกปิดด้วยถ่านนั้นแลแล้วหลีกไป. เนื้อท้องไหม้แล้ว. ส่วนทารกได้เป็นเช่นกับรูปทองคำบนกองถ่าน เหมือนนอนอยู่ในกลีบแห่งดอกบัว. แท้จริง สัตว์ผู้มีในภพเป็นที่สุด แม้ถูกภูเขาสีเนรุทับอยู่ ชื่อว่ายังไม่บรรลुพระอรหัตแล้วสิ้นชีวิตไม่มี. ในวันรุ่งขึ้น พวกสัปเหร่อมาด้วยคิดว่า "จักดับเชิงตะกอน" เห็นทารกนอนอยู่อย่างนั้น เกิดอัศจรรย์และแปลกใจ คิดว่า "ชื่ออย่างไรกัน ? เมื่อสรีระทั้งสิ้นถูกเผาอยู่บนพื้นเท่านั้น ทารกไม่ไหม้แล้ว, จักมีเหตุอะไรกันหนอ?" จึงอุ้มเด็กนั้นนำไปภายในบ้านแล้วถามพวกหมอทายนิมิต. พวกหมอทายนิมิตพูดว่า "ถ้าทารกนี้ จักอยู่ครองเรือน. พวกญาติตลอด ๗ เครือสกุล จักไม่ยากจน; ถ้าจักบวช, จักเป็นผู้อันสมณะ ๕๐๐ รูปแวดล้อมเที่ยวไป." พวกญาติขนานนามว่าสังกัจจะ เพราะหางตาของเขาแตกด้วยขอเหล็ก.

สมัยอื่น เด็กนั้นปรากฏว่า "สังกัจจะ." ครั้งนั้น พวกญาติ

เสียงเขาไว้ ด้วยปรึกษากันว่า "ช่างเถิด, ในเวลาที่เขาเติบโตแล้วพวกเราจะให้เขาบวชในสำนักพระสารีบุตรผู้เป็นเจ้าของเรา. ในเวลาที่ตนมีอายุได้ ๗ ขวบ สังกิจจะนั่นได้ยินคำพูดของพวกเด็ก ๆ ว่า "ในเวลาที่เขาอยู่ในท้อง มารดาของเจ้าได้กระทำกาละแล้ว, เมื่อสรณะมารดาของเจ้านั้นแม้ถูกเผาอยู่ เจ้าก็ไม่ไหม้" จึงบอกแก่พวกญาติว่า "เขาว่าฉันพ้นภัยเห็นปานนั้น, ประโยชน์อะไรของฉันด้วยเรือน. ฉันจักบวช." ญาติเหล่านั้นรับว่า "ดีละพ่อ" แล้วนำไปยังสำนักพระสารีบุตรเถระ ได้ถวายด้วยกล่าวว่า "ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงให้เด็กนี้บวช." พระเถระให้ตบิญจกัมมัฏฐานแล้วก็ให้บวช. สามเณรนั้นบรรลุประอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิตา ในเวลาปลงผมเสร็จนั่นเอง, ชื่อว่าสังกัจจสามเณรเพียงเท่านั้น.

รับสั่งให้ภิกษุไปลาพระสารีบุตร

พระศาสดาทรงทราบว่ "เมื่อสามเณรนี้ไปแล้ว ภัยนั้นจักระงับ, เมื่อเป็นเช่นนั้น กิจแห่งบรรพชิตของภิกษุเหล่านั้น จักถึงความบริบูรณ์" ดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงอำลาสารีบุตรพี่ชายของพวกเธอแล้วจึงไป." ภิกษุเหล่านั้น รับว่า "ดีละ" แล้วไปยังสำนักของพระเถระ เมื่อพระเถระถามว่า "อะไร ? ผู้มีอายุ" จึงกล่าวว่ "พวกกระผมเรียนกัมมัฏฐานในสำนักพระศาสดาแล้ว มีประสงค์จะเข้าไปป่าจึงทูลอำลา, เมื่อเป็นเช่นนั้น พระศาสดาจึงตรัสอย่างนี้แก่พวกกระผมว่า 'พวกเธออำลาพี่ชายของพวกเธอแล้วจึงไป,' ด้วยเหตุนี้พวกกระผมจึงมาในที่นี้."

พระเถระ คิดว่า "ภิกษุเหล่านี้ จักเป็นผู้ที่พระศาสดาทรงเห็น เหตุอย่างหนึ่งแล้วส่งมาที่นี่, นี้อะไรกันหนอแล? รู้เรื่องนั้นแล้ว จึง กล่าวว่ "ผู้มีอายุ ก็สามเณรของพวกท่านมีหรือ?"

พวกภิกษุ. ไม่มี ท่านผู้มีอายุ.

พระเถระ. ถ้าไม่มี, พวกท่านจงพาสังกัจจสามเณรนี้ไป.

พวกภิกษุ. อ่าเลย ท่านผู้มีอายุ. เพราะอาศัยสามเณร ความ กังวลจักมีแก่พวกกระผม, ประโยชน์อะไรด้วยสามเณร สำหรับพวก ภิกษุผู้ที่อยู่ในป่า.

พระเถระ. ท่านผู้มีอายุ เพราะอาศัยสามเณรนี้ ความกังวลจัก ไม่มีแก่พวกท่าน, ก็แต่ว่าเพราะอาศัยพวกท่าน ความกังวลจักมีแก่ สามเณรนี้, ถึงพระศาสดาเมื่อจะทรงส่งพวกท่านมายังสำนักเรา ทรง หวังจะส่งสามเณรไปกับพวกท่านจึงทรงส่งมา, พวกท่านจงพาสามเณรนี้ ไปเถิด.

ภิกษุ ๓๐ รูปไปทำสมณธรรม

ภิกษุเหล่านั้นรับว่า "ดีละ" รวมเป็น ๓๑ รูปพร้อมทั้งสามเณร อำลาพระเถระออกจากวิหารเที่ยวจาริกไป บรรลุถึงบ้านหนึ่ง ซึ่งมี พันสกุลในที่สุด ๑๒๐ โยชน์. พวกมนุษย์เห็นภิกษุเหล่านั้นมีจิตเลื่อมใส อังคาศโดยเคารพแล้ว ถามว่า "ท่านเจ้าข้า พวกท่านจะไปไหน?" เมื่อภิกษุเหล่านั้นตอบว่า "จะไปตามสถานที่ผาสุก ผู้มีอายุ" จึงหมอบลง เทบเท้าอ้อนวอนว่า "ท่านเจ้าข้า เมื่อพวกพระผู้เป็นเจ้าอาศัยบ้านนี้ อยู่ตลอดภายในพรรษา, พวกกระผมจะสมათานศีลห้าทำอุโบสถกรรม."

พระเถระทั้งหลายรับแล้ว. ครั้งนั้น พวกภิกษุจัดแจงที่พักกลางคืน ที่พักกลางวัน ที่จงกรมและบรรณศาลา ถึงความอดสาหะว่า "วันนี้ พวกเรา, พรุ่งนี้ พวกเรา" ได้ทำการบำรุงภิกษุเหล่านั้น.

พวกภิกษุตั้งกติกากันอยู่จำพรรษา

ในวันเข้าจำพรรษา พระเถระทั้งหลายทำกติกาวัดร่วมกันว่า "ผู้มีอายุ พวกเราเรียนกัมมัฏฐาน ในสำนักของพระพุทธเจ้า ผู้ยังทรงพระชนม์อยู่, แต่เว้นความถึงพร้อมด้วยข้อปฏิบัติ พวกเราไม่อาจยังพระพุทธเจ้าทั้งหลายให้ยินดีได้, อนึ่ง ประตูปายก็เปิดแล้วสำหรับพวกเราทีเดียว, เพราะฉะนั้น เว้นเวลาภิกษาจารในตอนเช้า และเวลาบำรุงพระเถระตอนเย็น ในกาลที่เหลือ พวกเราจักไม่อยู่ในที่แห่งเดียวกัน ๒ รูป; ความไม่ผาสุกจักมีแก่ท่านผู้ใด, เมื่อท่านผู้นั้นตีระฆัง, พวกเราจักไปสำนักท่านผู้นั้น ทำยา; ในส่วนกลางคืนหรือส่วนกลางวันอื่นจากนี้ พวกเราจักไม่ประมาทประกอบกัมมัฏฐานเนื่อง ๆ."

ทุกตบรูษมาอาศัยอยู่กับพวกภิกษุ

เมื่อภิกษุเหล่านั้น ครั้นทำกติกานั้นอยู่, บรูษเจิญใจคนหนึ่ง อาศัยธิดาเป็นอยู่, เมื่อทุกภิกษุยกยเกิดขึ้นในที่นั้น, มีความประสงค์จะอาศัยธิดาคนอื่นเป็นอยู่ จึงเดินทางไป, แม้พระเถระทั้งหลายเที่ยวไปบิณฑบาตในบ้าน มาถึงที่อยู่ อาบน้ำในแม่น้ำแห่งหนึ่งในระหว่างทางนั่งบนหาดทราย ทำกตกิจ. ในขณะนั้น บรูษนั้นถึงที่นั้นแล้วได้ขึ้นอยู่ ณ ที่สุดส่วนข้างหนึ่ง. ลำดับนั้น พระเถระทั้งหลายถามเขาว่า "จะไปไหน?" บรูษนั้นบอกเนื้อความนั้นแล้ว. พระเถระทั้งหลายเกิดความกรุณาในบรูษ

นั่น จึงกล่าวว่า "อุบาสก ท่านหิวจัด, จงไป, นำใบไม้มา, พวกเรา
จักให้ก้อนกัณฑ์แก่ท่านรูปละก้อน" เมื่อนำใบไม้มาแล้ว; จึงคลุกด้วย
แกงและกับ โดยทำนองที่จะฉันทด้วยตน ๆ ได้ให้ก้อนกัณฑ์รูปละก้อน.
ทราบว่ ธรรมเนียมมีดังนี้ ภิกษุผู้จะให้กัณฑ์ผู้มาถึงในเวลาฉันท ไม่
ให้กัณฑ์ตอนยอด พึงให้น้อยบ้าง มากบ้าง โดยทำนองที่จะฉันทด้วยตน
นั้นแล; เพราะฉะนั้น ภิกษุแม่เหล่านั้ จึงได้ให้เช่นนั้น. บุรุษนั้นทำ
กัณฑ์แล้วไหว้พระเถระทั้งหลาย ถาว่า "ท่านขอรับ พวกพระผู้เป็นเจ้า
ใคร ๆ นิมนต์ไว้หรือ?"

พวกภิกษุ. ไม่มีการนิมนต์ดอก อุบาสก, พวกมนุษย์ถวายอาหาร
เช่นนี้แหละทุกวัน ๆ.

ทุกตบุรุษคิดว่า "เราแม้ขยันขันแข็งทำงานตลอดกาลเป็นนิตย์
ก็ไม่อาจได้อาหารเช่นนั้น, ประโยชน์อะไรของเราด้วยการไปที่อื่น, เรา
จักเป็นอยู่ในสำนักของภิกษุเหล่านี้แหละ." ลำดับนั้น จึงกล่าวกะภิกษุ
เหล่านี้ว่า "กระผมปรารถนาจะทำวัตรปฏิบัติอยู่ในสำนักของพวกพระผู้-
เป็นเจ้า."

พวกภิกษุ. คีละ อุบาสก.

ทุกตบุรุษหนีพวกภิกษุไปเยี่ยมธิดา

เขาไปที่อยู่ของภิกษุเหล่านั้นกับภิกษุเหล่านั้น ทำวัตรปฏิบัติเป็น
อันดี ยังพวกภิกษุให้รักใคร่อย่างยิ่ง โดยล่วงไป ๒ เดือน ปรารถนาจะ
ไปเยี่ยมธิดา คิดว่า "ถ้าเราจักอำลาพวกพระผู้เป็นเจ้า, พระผู้เป็นเจ้า
๑. อนามักฐบิณฑบาท ภิกษุละเมิดธรรมเนียมนี้ ท่านปรับอบัติทุกกฎ.

ทั้งหลาย จักไม่ปล่อยเรา, เราจักไม่อำลาไปละ" ดังนี้แล้ว ก็ไม่บอกแก่ภิกษุเหล่านั้นเลยออกไปแล้ว. ทราบว่า ข้อที่เขาไม่บอกพวกภิกษุ หลีกไปเท่านั้น ได้เป็นความพลั้งพลาดอย่างขนาดใหญ่, ก็ในหนทางไปของบรูชนั้น มีคงอยู่แห่งหนึ่ง. วันที่ ๗ เป็นวันของโจร ๕๐๐ คน ผู้ทำการบนบานเทวดาว่า "ผู้ใดจักเข้าสู่ดงนี้, พวกเราจักฆ่าผู้นั้นแล้ว ทำพิธีกรรมแก่ท่าน ด้วยเนื้อและเลือดของผู้นั้นแหละ" แล้วอยู่ในดงนั้น.

เขาถูกโจรจับในกลางดง

เพราะฉะนั้น ในวันที่ ๗ หัวหน้าโจรขึ้นดงไม่ตรวจดูพวกมนุษย์ เห็นบรูชนั้นเดินมา จึงได้ให้สัญญาณแก่พวกโจร. โจรเหล่านั้นรู้ความที่บรูชนั้นเข้าสู่กลางดง จึงล้อมจับเขา ทำการผูกอย่างมั่นคง สี่ไฟด้วยไม้สี่ไฟ ขนพินมาก่อเป็นกองไฟใหญ่ เสียมหลาวไว้. บรูชนั้นเห็นกิริยาของโจรเหล่านั้น ถึงถามว่า "นาย ในที่นี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นหมูและเนื้อเป็นต้นเลย, เหตุไร พวกท่านจึงทำหลาวนี้?"

พวกโจร. พวกเราจักฆ่าเจ้า ทำพิธีกรรมแก่เทวดา ด้วยเนื้อและเลือดของเจ้า.

บรูชนั้นถูกมรณภัยคุกคาม มิได้คิดถึงอุปการะนั้นของพวกภิกษุ เมื่อจะรักษาชีวิตของตนอย่างเดียวนั้น จึงกล่าวอย่างนี้ว่า "นาย ข้าพเจ้าเป็นคนกินเดน กินกัถที่เป็นเดนเดบโต, ขึ้นชื่อว่าคนกินเดนเป็นคนกาลกิณี; ก็พวกพระผู้เป็นเจ้า แม้ออกบวชจากสกุลใดสกุลหนึ่ง เป็นกษัตริย์ทีเดียว; ภิกษุ ๓๑ รูปอยู่ในที่โน้น พวกท่านจงฆ่าภิกษุเหล่านั้นแล้วทำกรรม, เทวดาของพวกท่านจักยินดี เป็นอย่างยิ่ง."

พวกโจรไปจับภิกษุเพื่อทำพิธีกรรม

พวกโจรฟังคำนั้นแล้วคิดว่า "คนนี้พูดดี, ประโยชน์อะไรด้วยคนกาลกณีนี, พวกเราจักฆ่าพวกกษัตริย์ทำพิธีกรรม" ดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า "มาเถิด, จงแสดงที่อยู่ของภิกษุเหล่านั้น" แล้วให้เขานั้นแลเป็นผู้นำทาง ถึงที่นั่นแล้ว ไม่เห็นพวกภิกษุในท่านกลางวิหาร จึงถามเขาว่า "พวกภิกษุไปไหน?" เขารู้คดีวัตรของภิกษุเหล่านั้น เพราะอยู่ถึง ๒ เดือน จึงกล่าวอย่างนี้ว่า "พวกภิกษุนั่งอยู่ในที่พักกลางคืนและที่พักลางวันของตน, จงตีระฆังนั้น, พวกภิกษุจักประชุมกันด้วยเสียงระฆัง." หัวหน้าโจรตีระฆังแล้ว. พวกภิกษุได้ยินเสียงระฆังคิดว่า "ใครตีระฆังผิดเวลา, ความไม่ผาสุกจักมีแก่ใคร" ดังนี้แล้ว จึงมานั่งบนแผ่นดินที่เขาแต่งตั้งไว้ โดยลำดับตรงกลางวิหาร พระสังฆเถระแลดูพวกโจรแล้ว ถามว่า "อุบาสก ใครตีระฆังนี้." หัวหน้าโจรตอบว่า "ข้าพเจ้าเองขอรับ."

พระสังฆเถระ. เพราะเหตุไร?

หัวหน้าโจร. พวกข้าพเจ้าบนบานเทพดาประจำดวงไว้, จักจับภิกษุรูปหนึ่งไป เพื่อต้องการทำพิธีกรรมแก่เทวดานั้น.

พวกภิกษุยอมตัวให้โจรจับ

พระมหาเถระฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าวกะพวกภิกษุว่า "ผู้มีอายุ ธรรมคากิจเกิดแก่พวกน้องๆ ผู้เป็นพี่ชายต้องช่วยเหลือ, ผมจักสละชีวิตของตนเพื่อพวกท่าน ไปกับโจรเหล่านี้, ข้ออันตรายจงอย่ามีแก่ทุกๆ ท่าน, พวกท่านจงเป็นผู้ไม่ประมาททำสมณธรรมเถิด." พระอนุเถระ

กล่าวว่า "ท่านขอรับ ธรรมดากิจของพี่ชายย่อมเป็นภาระของน้องชาย, กระทบจักไป, ขอท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด." โดยอุบายนี้ ชนแม่ทั้ง ๓๐ ลูกขึ้นพูดเป็นลำดับว่า "ผมเอง ผมเอง." ด้วยประการ ฉะนี้ กิจทุกอย่างไม่เป็นบุตรของมารดาเดียวกันเลย. ไม่เป็นบุตรของ บิดาเดียวกัน, ทั้งยังไม่สิ้นราคา, แต่กระนั้นก็ยอมเสียสละชีวิตตามลำดับ เพื่อประโยชน์แก่ภิกษุที่เหลือ; บรรดาภิกษุเหล่านั้น แม้ภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อว่าสามารถกล่าวว่า "ท่านไปเถิด" มิได้มีเลย.

สังกัจจสามเณรยอมมอบตัวให้แก่โจร

สังกัจจสามเณรได้ฟังคำของภิกษุเหล่านั้น จึงกล่าวว่า "หยุด เถิด ท่านขอรับ, กระทบจักสละชีวิตเพื่อพวกท่านไปเอง."

พวกภิกษุ. ผู้มีอายุ เราทั้งหมดแม่จักถูกฆาตรวมกัน ก็จักไม่ยอม สละเธอผู้เดียว.

สามเณร. เพราะเหตุไร ? ขอรับ.

พวกภิกษุ. ผู้มีอายุ เธอเป็นสามเณรของพระธรรมเสนาบดี สารีบุตรเถระ, ถ้าเราจักสละเธอ, พระเถระจักคิดว่า 'พวกภิกษุพา สามเณรของเราไปมอบให้แก่พวกโจร,' เราไม่อาจจะสลัดคำติเตียนนั้น ได้ ด้วยเหตุนี้ เราจักไม่สละเธอ.

สามเณร. ท่านขอรับ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงส่งพวกท่านไปยัง สำนักพระอุปัชฌายะของกรรมก็ดี, พระอุปัชฌายะของกรรม ส่ง กระทบมากับพวกท่านก็ดี. ได้ทรงเห็นเหตุอันนี้แล้วทั้งนั้น จึงส่งมา, หยุดเถิด ขอรับ, กระทบนี้แหละจักไปเอง.

สามณเณรนั้นไหว้ภิกษุทั้ง ๓๐ รูปแล้ว กล่าวว่ "ท่านขอรับ ถ้าโทษของกระผมมีอยู่, ขอท่านจงอดโทษ" ดังนี้ แล้วก็ออกไป. ความสลดใจอย่างใหญ่เกิดขึ้นแก่พวกภิกษุแล้ว, ตาเต็มไปด้วยน้ำตา, เนื้อหัวใจสั่นแล้ว. พระมหาเถระพูดกะพวกโจรว่ "อุบาสก เด็กนี้เห็น พวกท่านก่อไฟ เสียมหลาว ลาดใบไม้จักแล้ว, ท่านทั้งหลายพักสามณเณร นี้ไว้ในที่ส่วนหนึ่ง ฟังทำกิจเหล่านั้น." พวกโจรพาสามณเณรไปพักไว้ใน ที่ส่วนหนึ่ง แล้วทำกิจทั้งปวง.

นายโจรลงมือฆ่าสามณเณร

ในเวลาเสร็จกิจ หัวหน้าโจรชักดาบเดินเข้าไปหาสามณเณร. สามณเณร เมื่อนั่ง นั่งเข้ามาจนมัน, หัวหน้าโจรแกว่งดาบฟันลงที่คอสามณเณร. ดาบงอเอาคมกระทบคม. หัวหน้าโจรนั้นสำคัญว่ "เราประหารไม่ดี" จึงตัดดาบนั้นให้ตรงแล้วประหารอีก. ดาบเป็นดั่งใบตาลที่ม้วน ด้ร่นถึง โคนดาบ. แท้จริง บุคคลแม้จะเอาภูเขาสิเนรุทับสามณเณรในเวลานั้น ชื่อว่าสามารถจะให้สามณเณรตายไม่มีเลย, จะป่วยกล่าวไปไยถึงว่าจะเอา ดาบฟันให้ตาย. หัวหน้าโจรเห็นปาฎิหาริย์นั้นแล้วคิดว่ "เมื่อก่อนดาบ ของเรา ย่อมตัดเสาหินหรือตอไม้ตะเคียนเหมือนหยวกกล้วย, บัดนี้ ดาบ ของเรงอคราวหนึ่ง อีกคราวหนึ่งเกิดเป็นดั่งใบตาลม้วน; ดาบชื่อนี้ แม้ไม่มีเจตนา ยังรู้คุณของสามณเณรนี้, เรามีเจตนายังไม่รู้.

นายโจรเลื่อนใส่ในปาฎิหาริย์ของสามณเณร

นายโจรนั้นทิ้งดาบลงที่พื้นดิน เอาอกหมอบแทบใกล้เท้าของ สามณเณร แม้จะถามว่ "ท่านเจ้าข้า พวกผมเข้ามาในคงนี้ เพราะเหตุ

ต้องการทรัพย์. บุษแม่มีประมาณพันคน เห็นพวกเราแต่ที่ไกลเที่ยว
ยังสั้น, ไม่อาจพูด ๒ - ๓ คำได้, ส่วนสำหรับท่านแม่เพียงความหวาด
สะอึกแห่งจิตก็มีได้มี, หน้าของท่านส่องใสดังทองคำในปากเบ้า และ
ดังดอกกรรณิการที่บ้านดี; เหตุอะไรกันหนอ?" จึงกล่าวคาถานี้ว่า :-

"ความหวาดเสียวไม่มีแก่ท่าน, ความกลัวก็
ไม่มี, วรรณะส่องใสมิ่งนัก, เหตุไร ท่านจึงไม่
คร่ำครวญ ในเพราะภัยใหญ่หลวงเห็นปานนี้เล่า?"

สามเณรออกจากฌาน เมื่อจะแสดงธรรมแก่หัวหน้าโจรนั้น จึง
กล่าวว่า "ท่านผู้เป็นนายบ้าน ขึ้นชื่อว่าอัศภพของพระชีนาสพ ย่อม
เป็นเหมือนภาระ (ของหนัก) ซึ่งวางไว้บนศีรษะ, พระชีนาสพนั้น
เมื่ออัศภพนั้นแตกไป ย่อมยินดีทีเดียว ย่อมไม่กลัวเลย" ดังนี้แล้ว
ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า :-

"ท่านผู้เป็นนายบ้าน ทุกข์ทางใจย่อมไม่มีแก่
ท่านผู้ไม่มีความห่วงใย, ท่านผู้แสวงหาคุณ ล้น
สัณฺฑิชนแล้ว ก้าวล่วงภัยทุกอย่างได้, ตัณหา
อันนำไปสู่ภพของพระชีนาสพนั้นสิ้นแล้ว, ท่านเห็น
ธรรมแล้วตามเป็นจริง หรือโดยต้องแท้, ความตาย
[ของท่าน] หมดยังตั้งปลงภาระลงจะนั้น."

นายโจรขอบรรพชาจะสามเณร

หัวหน้าโจรนั้นฟังคำสามเณรนั้นแล้ว แลดูโจร ๕๐๐ คนพูดว่า
" พวกท่านจักทำอย่างไร?"

พวกโจร. ก็ท่านเหล่า ? นาย.

นายโจร. กิจในท่ามกลางเรือนของฉันไม่มี เพราะเห็นปาฎิหาริย์
เห็นปานนี้ก่อน, ฉันจักบวชในสำนักพระผู้เป็นเจ้า.

พวกโจร. แม้เราจักทำอย่างนั้นเหมือนกัน.

นายโจร. คีละ พ่อ.

ลำดับนั้น โจรทั้ง ๕๐๐ คนไหว้สามเณรแล้วจึงขอบรรพชา.
สามเณรนั้นตัดผมและชายผ้าด้วยคมดาบของโจรเหล่านั้นเอง ย้อมด้วย
ดินแดง ให้ครองผ้ากาสาเยเหล่านั้น ให้ตั้งอยู่ในศีล ๑๐ เมื่อพา
สามเณรเหล่านั้นไป คิดว่า "ถ้าเราจักไม่เยี่ยมพระเถระทั้งหลายไปเสีย,
พระเถระเหล่านั้นจักไม่อาจทำสมณธรรมได้, จำเดิมแต่กาลที่พวกโจรจับ
เราออกไป บรรดาพระเถระเหล่านั้น แม้รูปหนึ่งก็มีได้อาจอดคลื่นน้ำตา
ไว้ได้, เมื่อพระเถระเหล่านั้น คิดอยู่ว่า 'สามเณรถูกโจรฆ่าตายแล้ว
หรือยังหนอ' ก็มัญฐาน จักไม่มุ่งหน้าได้;๑ เพราะฉะนั้น เราเยี่ยม
ท่านเหล่านั้นแหละ จึงจักไป."

สามเณรกลับไปเยี่ยมพวกภิกษุ

สามเณรนั้นมีสามเณร ๕๐๐ รูปเป็นบริวารไปในที่นั้น, เมื่อภิกษุ
เหล่านั้นกลับได้ความเบาใจเพราะเห็นตนแล้ว กล่าวว่า "สังกิจจะผู้
ตัดบวช เธอได้ชีวิตแล้วหรือ?" จึงตอบว่า "อย่างนั้นขอรับ, โจร
เหล่านี้ใครจะฆ่ากระผมให้ตาย ก็ไม่อาจฆ่าได้ เลื่อมใสในคุณธรรมของ
กระผม ฟังธรรมแล้วบวช: กระผมมาด้วยหวังว่า 'เยี่ยมท่านแล้วจัก
๑. ถือเอาความว่า ไม่เป็นอันตั้งหน้าทำกัมมัญฐานได้."

ไป,' ขอบอกท่านจงเป็นผู้ไม่ประมาททำสมณธรรมเถิด, กระผมจักไปสำนัก
พระศาสดา" แล้วให้ภิกษุเหล่านั้น พาสามเณรออกไปยังสำนัก
พระอุปัชฌายะ, เมื่อท่านถามว่า "สังกัจจะ เธอได้อันตเวทสิกแล้ว
หรือ?" จึงตอบว่า "ถูกแล้ว ขอรับ" ดังนี้แล้วก็เล่าเรื่องนั้น, ก็
เมื่อพระเถระกล่าวว่า 'สังกัจจะ เธอจงไป, ฝ่าเยี่ยมพระศาสดา,' เธอ
รับว่า "ดีละ" แล้วให้พระเถระพาสามเณรเหล่านั้นไปยังสำนักพระ-
ศาสดา, แม้เมื่อพระศาสดาตรัสถามว่า "สังกัจจะ เธอได้อันตเวทสิก
แล้วหรือ?" จึงกราบทูลเรื่องนั้น

ผู้มีศีลประเสริฐกว่าผู้ทุศีล

พระศาสดาตรัสถามว่า "ได้ยินว่า อย่างนั้นหรือ? ภิกษุทั้งหลาย,"
เมื่อพวกภิกษุทูลรับว่า "อย่างนั้น พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "ความ
ตั้งอยู่ในศีลแล้วเป็นอยู่แม้วันเดียวในบัดนี้ ประเสริฐกว่าการที่ท่านทำ
โจรกรรมตั้งอยู่ในทุศีลเป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบ
อนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๕. โย จ วสุสสฺสํ ชีเว ทุกฺกุสิโล อสฺมาหิโต

เอกาหํ ชีวิทํ เสยฺโย สิวนฺตสฺส ฌายิโน.

"ก็ผู้ใดทุศีล มีใจไม่ตั้งมั่น พึ่งเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี,
ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้มีศีล มีฌาน ประเสริฐ
ว่า (ความเป็นอยู่ของผู้นั้น)."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ทูลีโธ** คือ ไม่มีศีล.

บทว่า **สีลนุตตส** ความว่า ความเป็นอยู่แม้วันเดียว คือ แม้ครูเดียวของผู้มีศีล มีฉาน ค้ำฉาน ๒ ประการ ประเสริฐ คือ สูงสุดกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปีของผู้ทุศีล.

ในเวลาจบเทศนา ภิกษุแม่ ๕๐๐ นั้นบรรลुพระอรหัตพร้อมด้วย ปฏิสัมภิตาทั้งหลาย, ธรรมเทศนาได้มีประโยชน์แม่แก่มหาชนผู้ประชุม กัน.

ประวัติอธมุตตกสามเณร

โดยสมัยอื่นอีก สังกิจจะได้อุปสมบทแล้วมีพรรษา ๑๐ จึงรับ สามเณรไว้. ก็สามเณรนั้นเป็นหลานของท่านเอง ชื่ออธมุตตกสามเณร. ครั้งนั้น พระเถระเรียกสามเณรนั้นมาในเวลาที่มีอายุครบส่งไปด้วยคำว่า "เราจักทำการอุปสมบทเธอ, จงไป, ถามจำนวนอายุในสำนักพุกญาตี แล้วจงมา." อธมุตตกสามเณรนั้น เมื่อไปสำนักของมารดาบิดา ถูก พวกโจร ๕๐๐ คนจะฆ่าให้ตายเพื่อต้องการทำพิธีกรรมในระหว่างทาง แสดงธรรมแก่โจรเหล่านั้นเป็นผู้อันพวกโจรมีจิตเลื่อมใส ปล่อยไปด้วย คำว่า "ท่านไม่พึงบอกความที่พวกผมมีอยู่ในที่นี้แก่ใคร ๆ" เห็นมารดา บิดาเดินสวนทางมาก็รักษาสัจจะไม่บอกแก่มารดาบิดาเหล่านั้น แม้เดินไป ทางนั้นนั่นแหละ. เมื่อมารดาบิดานั้นถูกพวกโจรเบียดเบียน คร่ำครวญ พูกว่า "ชะรอยว่าแม้ท่านก็เป็นพวกเดียวกันกับพวกโจรจึงไม่บอกแก่เรา" โจรเหล่านั้นได้ยินเสียงแล้ว รู้ความที่สามเณรไม่บอกแก่มารดาบิดา ก็มีจิต

เลื่อมใส ขอบรรพชา. เมื่อธมุตตกสามเณรนั้นก็ยังโจรเหล่านั้นทั้งหมด
ให้บวชแล้ว เหมือนสังกัจจสามเณร นำมายังสำนักพระอุปัชฌาย์ ผู้อัน
พระอุปัชฌาย์นั้นส่งไปยังสำนักพระศาสดา พากิษุเหล่านั้นไป กราบทูล
เรื่องนั้นแต่พระศาสดาแล้ว. พระศาสดาตรัสถามว่า "เขาว่าอย่างนั้นหรือ ?
กิษุทั้งหลาย" เมื่อพวกกิษุทูลว่า "ถูกแล้วพระเจ้าข้า" เมื่อจะทรง
สืบอนุสนธิแสดงธรรมโดยนัยก่อนนั้นแล จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

**"ก็ผู้ใดทูล มีใจไม่ตั้งมั่น พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี,
ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้มีศีล มีฌาน ประเสริฐ
ว่า [ความเป็นอยู่ของผู้นั้น]."**

(ชื่อเรื่องธมุตตกสามเณร) แม่นี้ ข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้วด้วย
พระคาถานี้เหมือนกัน.

เรื่องสังกัจจสามเณร จบ.

๑๐. เรื่องพระขานุกโณทัณฺฑเถระ [๕๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระขานุกโณทัณฺฑเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "โย จ สุตตํ ชีเว" เป็นต้น.

พระเถระนั่งเข้าฌาน โจรเอาห่อของทับไม่รู้สึก

ได้ยินว่า พระเถระนั้นเรียนกัมมฐานในสำนักพระศาสดาอยู่ในป่า บรรลุพระอรหัตแล้วคิดว่า "จักทูลพระศาสดา" เมื่อมาจากที่นั่นเห็นคเหน้อยในระหว่างทาง แวะจากทางนั่งเข้าฌานบนศิลาดาดแห่งหนึ่ง. ครั้งนั้น โจร ๕๐๐ คนปล้นบ้านแห่งหนึ่งแล้วผูกห่อสิ่งของตามสมควรแก่กำลังของตน เอาศิระตะเทินเดินไป ครั้นเดินไปไกลก็เห็นคเหน้อยคิดว่า 'เรามาไกลแล้ว, จักพักเหน้อยบนศิลาดาดนี้' แวะจากทางไปยังที่ใกล้ศิลาดาด แม้เห็นพระเถระแล้วก็มีความสำคัญว่า "นี่เป็นดอกไม้." ลำดับนั้น โจรคนหนึ่งวางห่อสิ่งของลงบนศิระตะพระเถระ. โจรคนอื่น ๆ ก็วางห่อสิ่งของพึงพระเถระนั้น. ด้วยประการฉะนี้ โจรแม่ทั้ง ๕๐๐ คนเอาห่อสิ่งของ ๕๐๐ ห่อล้อมรอบพระเถระ แม้ตนเองก็นอนหลับ ตื่นในเวลาอรุณขึ้น คว่าห่อของตน ๆ ได้เห็นพระเถระก็เริ่มจะหนีไป ด้วยสำคัญว่า "เป็นอมมนุษย์."

ทันใดนั้น พระเถระกล่าวกะพวกโจรนั้นว่า "อย่ากลัวเลยอุบาสก, ๑. ปฎิปปาสาณ บนแผ่นดินมีหลัง.

ฉันเป็นบรรพชิต." โจรเหล่านั้นหมอบลงที่ใกล้เท้าพระเถระ ให้พระเถระ
อดโทษด้วยคำว่า "โปรดอดโทษเถิด ขอรับ. พวกกระผมได้สำคัญว่า
ต่อไม้," เมื่อหัวหน้าโจรบอกว่า "เราจับบวชในสำนักพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า,"
พวกโจรที่เหลือก็กล่าวว่า "แม้พวกเราจับบวช" มีฉันทะเป็นอันเดียวกัน
ทั้งหมดเที่ยว ขอบรรพชากะพระเถระ. พระเถระให้โจรเหล่านั้นทั้งหมด
บวช คุงสังกัจจสามเณร. จำเดิมแต่นั้น พระเถระปรากฏชื่อว่า "ขานู-
โกณฑัญญะ." ท่านไปสำนักพระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุเหล่านั้น, เมื่อ
พระศาสดาตรัสถามว่า โกณฑัญญะ เธอได้อันตวาสิกแล้วหรือ? จึง
กราบทูลเรื่องนั้น.

คนมีปัญญาดีกว่าคนทรมานปัญหา

พระศาสดาตรัสถามว่า "เขาวางอย่างนั้นหรือ? ภิกษุทั้งหลาย"
เมื่อภิกษุเหล่านั้นทูลรับว่า "ถูกแล้ว พระเจ้าข้า, พวกข้าพระองค์
ไม่เคยเห็นอานุภาพเห็นปานนั้นของผู้คนอื่นเลย, ด้วยเหตุนี้ พวกข้าพระองค์
จึงบวช," จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นอยู่แม้วันเดียวของพวก
เธอ ผู้ประพฤตินปัญหาสัมปทาในบัดนี้ ประเสริฐกว่าความตั้งอยู่ใน
กรรมของผู้มีปัญญาทรมานเห็นปานนั้น เป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี" ดังนี้แล้ว
เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑๐. โย จ วสุสสตี ชิเว ทุปฺปญฺโถ อสมานฺหิต

เอกานํ ชิวิตํ เสยฺโย ปญฺณวนุตฺตสฺส ฌานิน.

"ก็ผู้ใดมีปัญญาทรมาน มีใจไม่ตั้งมั่น ฟังเป็น
อยู่ ๑๐๐ ปี, ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้มีปัญญา มี
ฌาน ประเสริฐกว่า [ความเป็นอยู่ของผู้นั้น]."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ทูปฺปญฺโถ** ความว่า ผู้ไร้ปัญญา
บทว่า **ปญฺญวณฺตสฺส** ความว่า ผู้เป็นไปด้วยปัญญา. คำที่
เหลือเช่นเดียวกับคำมีในก่อนนั้นแล.

ในกาลจบเทศนา ภิกษุแม่ ๕๐๐ รูป บรรลुพระอรหัต พร้อม
ด้วยปฏิสัมภิทาแล้ว, พระธรรมเทศนาได้มีประโยชน์แม่แก่มหาชนผู้
ประชุมกัน ดังนี้แล.

เรื่องพระขานุกโณทัตฺถุญฺเฏระจบ.

๑๑. เรื่องพระสัปทาสเถระ [๕๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระสัปทาสเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "โย จ วสุสสฺสํ ชีเว" เป็นต้น.

พระเถระให้งูกัดตัว

ดังได้สดับมา กุลบุตรผู้หนึ่งในกรุงสาวัตถี ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้ว บรรพชาได้อุปสมบทแล้ว โดยสมัยอื่นอีก กระสันขึ้น จึงคิดว่า "ชื่อว่าภาวะแห่งคฤหัสถ์ ไม่ควรแก่กุลบุตรเช่นเรา. แม้การดำรงอยู่ในบรรพชาแล้วตายไป เป็นความดีของเรา" ดังนี้แล้ว ก็เที่ยวคำนึงหาอุบายเพื่อมรณะของคนอยู่.

ภายหลังวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสร้งน้ำแต่เช้าตรู่ ทำภักติกเสร็จแล้ว ไปสู่วิหาร เห็นงูที่โรงไฟ จึงใส่งูนั้นไว้ในหม้อใบหนึ่งปิดหม้อแล้วถือออกจากวิหาร. ฝ่ายภิกษุผู้กระสัน ทำภักติกแล้วเดินมาเห็นภิกษุเหล่านั้น จึงถามว่า "นี่อะไร? ผู้มีอายุ" เมื่อพวกภิกษุตอบว่า "งู ผู้มีอายุ" จึงถามว่า "จักทำอะไรด้วยงูนี้?" ฟังคำของภิกษุเหล่านั้นว่า "เราจักทิ้งมัน" คิดว่า "เราจักให้งูนี้กัดตัวตายเสีย" จึงกล่าวว่า "นำมาเถิด, กระผมจักทิ้งมันเอง" รับหม้อจากมือของภิกษุเหล่านั้นแล้ว นั่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งแล้ว ก็ให้งูนั้นกัดตน. งูไม่ปรารถนาจะกัด. ภิกษุนั้นเอามือ

สว่างลงในหม้อแล้ว คนข้างโน้นข้างนี้, เปิดปากงูแล้วสอดนิ้วมือเข้าไป. งูก็ไม่กัดเธอเลย. เธอคิดว่า "งูนี้มีไซ้งูมีพิษ, เป็นงูเรื้อน" จึงทิ้งงูนั้น แล้วได้ไปยังวิหาร.

ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายกล่าวกะเธอว่า "ผู้มีอายุ ท่านทิ้งงูแล้ว หรือ?"

ภิกษุกระสัน. ผู้มีอายุ นั้นจะไม่ไซ้งู (พิษ), นั้นเป็นงูเรื้อน.

ภิกษุ. ผู้มีอายุ งู (พิษ) ที่เดียว แม่แม่เบี้ยใหญ่ ชูฟุฟุ พวกผมจับได้โดยยาก, เพราะเหตุไร ท่านจึงว่าอย่างนี้ ?

ภิกษุกระสัน. ผู้มีอายุ ผมให้มันกัดอวัยวะข้าง สอดนิ้วมือเข้าไป ปากข้าง ก็ไม่อาจให้มันกัดได้.

พวกภิกษุฟังคำนั้นแล้ว ได้นิ่งเสีย.

พระเถระบรรลุพระอรหัตต์แล้วมีชื่อว่าสัพปทาสะ

ภายหลังวันหนึ่ง ช่างกัลบกถือมิดโกน ๒-๓ เล่ม ไปวิหาร วางมิดโกนเล่มหนึ่งไว้ที่พื้น เอาเล่มหนึ่งปลงผมของภิกษุทั้งหลาย. ภิกษุกระสันนั้น จับมิดโกนเล่มที่เขาวางไว้ที่พื้นแล้ว คิดว่า "จักตัดคอด้วยมิดโกนนี้ตาย" จึงยื่นพาดคอไว้ที่ต้นไม้อันหนึ่งแล้ว จ่อคมมิดโกนที่ก้านคอ ใคร่ครวญถึงศีลของตน จำเดิมแต่กาลอุปสมบท ได้เห็นศีลหมดมลทิน ดังดวงจันทร์ปราศจากมลทิน และดังดวงแก้วมณีที่ขัดดี. เมื่อเธอตรวจดูศีลนั้นอยู่, ปีติเกิดแผ่ซ่านทั่วทั้งสรีระ. เธอข่มปีติได้แล้ว เจริญวิปัสสนา บรรลุพระอรหัตต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย จึงถือ

มิดโกนเข้าไปท่ามกลางวิหาร. ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลาย ถามเธอว่า

"ผู้มีอายุ ท่านไปไหน?"

ภิกษุกระสัน. ผู้มีอายุ ผมไปด้วยคิดว่า 'จักเอามิดโกนนี้ตัด
ก้านคอตาย.'

ภิกษุ. เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่ตาย?

ภิกษุกระสัน. บัดนี้ ผมเป็นผู้ไม่ควรนำศัสตราฯ มา, ด้วยว่าผมคิดว่า
'จักตัดก้านคอด้วยมิดโกนนี้, แต่ตัดกิเลสเสียสิ้นด้วยมิดโกนคือญาณ.'

พวกภิกษุกราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ภิกษุนี้ พยากรณ์
พระอรหัตด้วยคำที่ไม่เป็นจริง." พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับคำของภิกษุ
เหล่านั้น จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาพระชินาสพยอมไม่ปลงตน
จากชีวิตด้วยมือตนเอง."

ภิกษุ. พระเจ้าข้า พระองค์ตรัสภิกษุนี้ว่า 'เป็นพระชินาสพ,'
ก็ภิกษุนี้ สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัยแห่งพระอรหัตอย่างนั้น เหตุไรจึงกระสัน?
อะไรเป็นเหตุแห่งอุปนิสัยแห่งพระอรหัตของภิกษุนั้น; เหตุไรงุนั้นจึงไม่
กัศภิกษุนั้น.

พระศาสดา. "ภิกษุทั้งหลาย งุนั้นได้เป็นทาสของภิกษุนี้ในอรรถภาพ
ที่ ๓ จากอรรถภาพนี้ก่อน, มันไม่อาจจะกัศสรีระของผู้เป็นนายของตน
ได้."

พระศาสดาทรงบอกเหตุอย่างหนึ่งแก่ภิกษุเหล่านั้น ด้วยประการ
ฉะนี้ก่อน. ก็ตั้งแต่นั้นมา ภิกษุนั้นได้ชื่อว่าสัปทาสะ.

๑. นี้เป็นสำนวน หมายความว่า ฆ่าตัวตาย.

บุรพกรรมของพระสัพพทาสะเถระ

ดังได้สดับมา ในกาลแห่งพระกัสสปพุทธเจ้า บุตรแห่งคฤหบดี
ผู้หนึ่ง ฟังธรรมของพระศาสดาแล้ว เกิดความสลดใจจึงบรรพชา ได้
อุปสมบทแล้ว. โดยสมัยอื่นอีก เมื่อความเบื่อหน่ายเกิดขึ้น, จึงบอกแก่
ภิกษุผู้สหายรูปหนึ่ง. สหายนั้น กล่าวโทษในภาวะแห่งคฤหัสถ์แก่เธอ
เนื่อง ๆ. ภิกษุนอกนี้ฟังคำนั้นแล้ว ก็ยินดียิ่งในพระศาสนา จึงนั่ง
ขัดสมาธิบริจารทั้งหลายซึ่งมลทินจับในเวลาที่น่าเบื่อหน่ายในก่อน ให้หมดมลทิน
ใกล้ขอบสระแห่งหนึ่ง. ฝ่ายสหายของภิกษุนั้นนั่งในที่ใกล้นั่นเอง. ลำดับ
นั้น ภิกษุนั้นกล่าวกะสหายนั้นอย่างนี้ว่า "ผู้มีอายุ ผมเมื่อสึก ได้
ปรารถนาจะถวายบริจารเหล่านี้แก่ท่าน." สหายนั้นเกิดโลภขึ้น คิดว่า
"เราจะต้องการอะไรด้วยภิกษุนี้ผู้ยังบวชหรือสึกเสีย, บัดนี้ เราจักยัง
บริจารทั้งหลายให้ฉิบหาย." ตั้งแต่นั้นมา สหายนั้นพูดเป็นต้นว่า "ผู้มี
อายุ บัดนี้จะประโยชน์อะไรด้วยชีวิตของเรา ผู้ซึ่งมีมือถือกระบือ
เที่ยวไปเพื่อถอนข้าวในสกุลผู้อื่น ? (ทั้ง) ไม่ทำการสนทนาปราศรัย
กับบุตรและภรรยา" ดังนี้แล้ว ก็กล่าวคุณแห่งภาวะของคฤหัสถ์. ภิกษุ
นั้นฟังคำของสหายนั้นแล้ว ก็กระสันขึ้นอีก คิดว่า "สหายนี้เมื่อเรา
กล่าวว่า 'ผมกระสัน' ก็กล่าวโทษในภาวะแห่งคฤหัสถ์ก่อน บัดนี้
กล่าวถึงคุณเนื่อง ๆ, เหตุอะไรหนอแล ? รู้ว่า "เพราะความโลภใน
สมาธิบริจารเหล่านี้" จึงกลับจิตของตนเสียด้วยตนเองทีเดียว. เพราะ
ความที่ภิกษุรูปหนึ่งถูกตนทำให้กระสันแล้ว ในกาลแห่งพระกัสสป-
พุทธเจ้า บัดนี้ความเบื่อหน่ายจึงเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น ด้วยประการฉะนี้.
ก็สมณธรรมได้อันภิกษุนั้นบำเพ็ญมา ๒ หมื่นปีครั้งนั้น, สมณธรรมนั้น

เกิดเป็นอุปนิสัยแห่งพระอรหัตของภิกษุนั้น ในกาลบัดนี้แล.

ชีวิตของผู้ปรารถนาคความเพียรวันเดียวประเสริฐ

ภิกษุเหล่านั้นฟังเนื้อความนี้จากสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทูลถามยิ่งขึ้นว่า "พระเจ้าข้า ได้ยินว่า ภิกษุนี้ขึ้นจตุคคมืดโคนที่ก้านคอกอยู่ เทียบบรรลุประอรหัต, พระอรหัตมรรคเกิดขึ้นได้โดยขณะเพียงเท่านั้น หรือหนอแล?"

พระศาสดาตรัสว่า "อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย, เมื่อภิกษุผู้ปรารถนาคความเพียร ยกเท้าขึ้นวางบนพื้น เมื่อเท้ายังไม่ทันถึงพื้นเลย พระอรหัตมรรคก็ได้เกิดขึ้น; แท้จริง ความเป็นอยู่แม้เพียงชั่วขณะของท่านผู้ปรารถนาคความเพียร ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของบุคคลผู้เกียจคร้าน" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑๑. โย จ วสุสสฺสํ ชีเว กุสฺสิตํ หินวีริโย

เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย วีริยํ อารภโต ทพฺพหํ.

"ผู้ใดเกียจคร้านมีความเพียรอันทราม พึง
เป็นอยู่ ๑๐๐ ปี, ความเป็นอยู่วันเดียว ของท่านผู้
ปรารถนาคความเพียรมั่น ประเสริฐกว่าชีวิต ของผู้นั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กุสฺสิตํ ได้แก่ บุคคลผู้ยังเวลาให้ล่วง
ไปด้วยวิตก ๓ มีกามวิตกเป็นต้น.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 488

บทว่า หีนวีริโย คือไร้ความเพียร.

บาทพระคาถาว่า วีริย อารภโจ ทพฺพหิ ความว่า ผู้ปรารถนา
ความเพียรมั่นคง ซึ่งสามารถยังมาน ๒ ประการให้เกิด.

คำที่เหลือ เช่นเดียวกับคำมีในก่อนนั้นแล.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระสัพพทาเสระ จบ.

๑๒. เรื่องนางปฎาจารา [๕๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระ-
ปฎาจาราเถรี ตรัสพระคาถานี้ว่า "โย จ วสุสสฺสํ ชีเว" เป็นต้น.

ความรักไม่เลือกชั้นวรรณะ

ดังได้สดับมา นางปฎาจารานั้นได้เป็นธิดาของเศรษฐีผู้มีสมบัติ
๔๐ โภคิในกรุงสาวัตถี มีรูปงาม. ในเวลานางมีอายุ ๑๖ ปี มารดา
บิดาเมื่อจะรักษา จึงให้นางอยู่บนชั้นบนปราสาท ๗ ชั้น. ถึงเมื่อเป็น
เช่นนั้น นางก็ยังสมคบกับคนรับใช้คนหนึ่งของตน. ครั้งนั้นมารดา
บิดาของนางยกให้แก่ชายหนุ่มคนหนึ่ง ในสกุลที่มีชาติเสมอกันแล้ว
กำหนดวันวิวาหะ. เมื่อวันวิวาหะนั้นใกล้เข้ามา, นางจึงพูดกะคนรับใช้
ผู้นั้นว่า "ได้ยินว่า มารดาบิดาจักยกฉันให้แก่สกุลโน้น, ในกาลที่ฉัน
ไปสู่สกุลฟัว ท่านแม่ถือบรรณาการเพื่อฉันมาแล้ว ก็จักไม่ได้เข้าไปในที่
นั้น, ถ้าท่านมีความรักในฉัน, ก็จงพาฉันหนีไปโดยทางใดทางหนึ่งใน
บัดนี้นี้แล." คนรับใช้นั้นรับว่า "ดีละ นางผู้เจริญ" แล้วกล่าวว่า " ถ้า
อย่างนั้นฉันจักยืนอยู่ที่ชื่อนั้นแห่งประตูเมืองแต่เวลาเช้าตรู่พຽงนี้,
หล่อนพึงออกไปด้วยอุบายอย่างหนึ่งแล้ว มาในที่นั้น" ในวันที่ ๒ ก็
ได้ยืนอยู่ที่นั่นคหมายกันไว้.

นางปฐาจาราหนีไปกับคนใช้

ฝ่ายธิดาเศรษฐีนั้นนั่งฝ้าปอน ๆ สบายผม เอารำทาสีระถือหม้อน้ำ ออกจากเรือนเหมือนเดินไปกับพวกทาสี ได้ไปยังที่นั่นแต่เช้าตรู่. ชายคนรับใช้นั้นพานางไปไกลแล้ว สำเร็จการอาศัยอยู่ในบ้านแห่งหนึ่ง ไถนาในป่าแล้ว ได้นำฟืนและผักเป็นต้นมา. ธิดาเศรษฐีนอกนี้เอาหม้อน้ำมาแล้ว ทำกิจมีการค้ำข้าวและหุงต้มเป็นต้นด้วยมือตนเอง เสวยผลแห่งความซำของตน. ครั้งนั้น สัตว์เกิดในครรภ์ตั้งขึ้นในท้องของนางแล้ว. นางมีครรภ์แก่แล้วจึงอ้อนวอนสามีว่า "ใคร ๆ ผู้อุปการะของเราไม่มีในที่นี้, ธรรมคามารคาบิดา เป็นผู้มิใจอ่อนโยนในบุตรทั้งหลาย, ท่านจงนำฉันไปยังสำนักของท่านเถิด, ฉันจักคลอดบุตรในที่นั้น." สามีนั้นคัดค้านว่า "นางผู้เจริญ เจ้าพุดอะไร? มารคาบิดาของเจ้าเห็นฉันแล้ว พึงทำกรรมกรรมมีอย่างต่าง ๆ ฉันไม่อาจไปในที่นั้นได้." นางแม้อ้อนวอนแล้ว ๆ เล่า ๆ เมื่อไม่ได้ความยินยอม ในเวลาที่สามีนั้นไปป่า จึงเรียกคนผู้คุ้มเคยมาสั่งว่า "ถ้าเขามาไม่เห็นฉัน จักถามว่า 'ฉันไปไหน?' พวกท่านพึงบอกความที่ฉันไปสู่เรือนแห่งตระกูลของตน" ดังนี้แล้ว ก็ปิดประตูเรือนหลีกไป.

ฝ่ายสามีนั้นมาแล้ว ไม่เห็นภรรยา นั้นจึงถามคนคุ้มเคย พึงเรื่องนั้นแล้ว ก็ติดตามไปด้วยคิดว่า "จักให้นางกลับ" พบนางแล้วแม่จะอ้อนวอนมีประการต่าง ๆ ก็มีอาจให้นางกลับได้.

ที่นั่น ลมกัมมัวชวตของนางปั่นป่วนแล้วในที่แห่งหนึ่ง. นางเข้าไปในระหว่างพุ่มไม้พุ่มหนึ่ง พุดว่า "นาย ลมกัมมัวชวตของฉันปั่นป่วนแล้ว" นอนกลิ้งเกลือกอยู่บนพื้นดิน คลอดเด็กโดยยากแล้ว คิด

ว่า "เราพึงไปสู่เรือนแห่งตระกูลเพื่อประโยชน์ใด, ประโยชน์นั้นสำเร็จแล้ว" จึงกลับมาสู่เรือนกับสามี สำเร็จการอยู่กับอีกเที่ยว.

สมัยอื่น ครรภ์ของนางตั้งขึ้นอีก. นางเป็นผู้มีครรภ์แก่แล้วจึงอ่อนนอนสามีโดยนัยก่อนนั้นแล เมื่อไม่ได้ความยินยอม จึงอุ้มบุตรด้วยสะเอวหลีกไปอย่างนั้นนั่นแล แม้ถูกสามีนั้นติดตามไปพบแล้ว ก็ไม่ปรารถนาจะกลับ.

ครั้งนั้น เมื่อชนเหล่านั้นเดินไปอยู่, มหาเมฆอันมิใช่ฤดูกาลเกิดขึ้น. ท้องฟ้าได้มีทอธารตกลงไม่มีระหว่าง ดังสายฟ้าแผดเผาอยู่โดยรอบ ดังจะทำลายลงด้วยเสียงแผดแห่งเมฆ. ในขณะนั้น ลมกัมมฆวาทของนางปั่นป่วนแล้ว. นางเรียกสามีมากล่าวว่า "นาย ลมกัมมฆวาทของฉันทปั่นป่วนแล้ว, ฉันทไม่อาจจะทนได้, ท่านจงรู้สถานที่ฝนไม่รดฉันทเกิด." สามีนั้นมิมีคอยู่ในมือ ตรวจดูข้างโน้นข้างนี้ เห็นพุ่มไม้ซึ่งเกิดอยู่บนจอมปลวกแห่งหนึ่ง เริ่มจะตัด. ลำดับนั้น อสรพิษมีพิษร้ายกาจเลื้อยออกจากจอมปลวก กัดเขาในขณะนั้นนั่นแล สรีระของเขามีสีเขียวดังถูกเปลวไฟอันตั้งขึ้นในภายในหม้ออยู่ ล้มลงในที่นั่นนั่นเอง. ฝ่ายภรรยา นอกนี้เสวยทุกข์อย่างมหันต์ แม้มองดูทางมาของเขายู่ ก็มีได้เห็นเขาเลย จึงคลอคบุตรคนอื่นอีก. ทารกทั้ง ๒ ทนกำลังแห่งลมและฝนไม่ได้ ก็ร้องไห้ลั่น. นางเอาทารกแม่ทั้ง ๒ คนนั้นไว้ที่ระหว่างอุทร ยืนเท้าแผ่นดินด้วยเขาและมือทั้ง ๒ ให้ราตรีล่วงไปแล้ว. สรีระทั้งสิ้นได้เป็นดังสีไบไม้เหลือง เหมือนไม้มิโลहित. เมื่ออรุณขึ้นนางอุ้มบุตรคนหนึ่งซึ่งมีสีตั้งขึ้นเนื้อด้วยสะเอว จูงบุตรนอกนี้ด้วยนิ้วมือกล่าวว่า "มาเกิด พ่อ, บิดาเจ้าไปโดยทางนี้" ดังนี้แล้ว ก็เดินไปตามทางที่สามีไป เห็นสามี

นั้นล้มตายบนจอมปลวกมีสีเขียวตัวกระด้าง ร้องให้รำพันว่า "เพราะ
อาศัยเรา สามีของเราจึงตายที่หนทางเปลี่ยว" ดังนี้แล้วก็เดินไป.

นางเห็นแม่น้ำอจิรวดี เต็มเปี่ยมด้วยน้ำมีประมาณเพียงหัวเข่า
มีประมาณเพียงนม เพราะฝนตกตลอดคืนยังรุ่ง ไม่อาจลงน้ำพร้อมด้วย
ทารก ๒ คนได้ เพราะตนมีความรู้อ่อน จึงพับบุตรคนใหญ่ไว้ที่ฝั่งนี้
อุ้มบุตรคนเล็กนอกนี้ไปฝั่งโน้น ลาดกิ่งไม้ไว้ให้บุตรนอนแล้ว คิดว่า
"จักไปที่อยู่ของบุตรนอกนี้" ไม่อาจละบุตรอ่อนได้กลับแลดูแล้ว ๆ
เล่า ๆ เดินไป. ครั้นในเวลาที่น่าางถึงกลางแม่น้ำเขียวตัวหนึ่งเห็นเด็ก
นั้น จึงโฉบลงมาจากอากาศ ด้วยสำคัญว่า "เป็นจีนเนื้อ." นางเห็น
มันโฉบลงเพื่อต้องการบุตร จึงยกมือทั้งสองขึ้น ร้องเสียงดัง ๓ ครั้งว่า
"สุ สุ" เขียวไม้ไผ่ได้ยินเสียงนั้นเลยเพราะไกลกัน จึงเขียวเด็กบินขึ้นสู่
เวหาสไปแล้ว. แม้บุตรผู้ยืนอยู่ที่ฝั่งนี้ เห็นมารดายกมือทั้งสองขึ้น ร้อง
เสียงดังที่ทำกลางแม่น้ำ จึงกระโดดลงในแม่น้ำโดยเร็วด้วยสำคัญว่า
"มารดาเรียกเรา." เขียวเขียวบุตรอ่อนของนางไป บุตรคนโตถูกน้ำพัด
ไป ด้วยประการฉะนี้.

นางทราบข่าวว่ามารดาบิดาตายอีก

นางเดินร้องให้รำพันว่า "บุตรของเราคนหนึ่งถูกเขียวเขียวไป,
คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป, สามีก็ตายเสียในที่เปลี่ยว," พบบุรุษผู้หนึ่งเดินมา
แต่กรุงสาวัตถี จึงถามว่า "พ่อ ท่านอยู่ที่ไหน?"

บุรุษ. ฉันอยู่ในกรุงสาวัตถี แม่.

๑. ฉบับสีหล ชาณุปปมาณ ไม่มี.

ธิดาเศรษฐี. ตระกูลชื่อนี้เห็นปานนี้ใกล้ถนนโน้นในกรุงสาวัตถี
มีอยู่, ทราบไหม? พ่อ.

บุรุษ. ฉันทราบ แม่, แต่อย่าถามถึงตระกูลนั้นเลย; ถ้าท่าน
รู้จักตระกูลอื่น, ก็จงถามเถิด.

ธิดาเศรษฐี. กรรมด้วยตระกูลอื่นของฉันไม่มี, ฉันถามถึงตระกูล
นั้นเท่านั้นแหละ พ่อ.

บุรุษ. แม่ ฉันบอกก็ไม่ควร.

ธิดาเศรษฐี. บอกฉันเถิด พ่อ

บุรุษ. วันนี้ แม่เห็นฝนตกคืนยังรุ่งไหม?

ธิดาเศรษฐี. ฉันเห็น พ่อ, ฝนนั้นตกคืนยังรุ่งเพื่อฉันเท่านั้นไม่
ตกเพื่อคนอื่น, แต่ฉันจักบอกเหตุที่ฝนตกเพื่อฉันแก่ท่านภายหลัง, โปรด
บอกความเป็นไปในเรือนเศรษฐีนั้นแก่ฉันก่อน.

บุรุษ. แม่ วันนี้ ในกลางคืน เรือนลี้มัทคนแม่ทั้ง ๓ คือ
เศรษฐี ๑ ภรรยาเศรษฐี ๑ บุตรเศรษฐี ๑, คนทั้ง ๓ นั้นถูกเผาบน
เชิงตะกอนเดียวกัน, แม่เอ๋ย ควันนั้นยังปรากฏอยู่.

ในขณะนั้น นางไม่รู้สีกถึงผ้าที่นุ่งซึ่งได้หลุกลง ถึงความเป็นคน
วิกลจริตยืนตะลึงอยู่ ร้องให้รำพันบ่นเพื่อเซชวนไปว่า:-

"บุตร ๒ คน ตายเสียแล้ว, สามีของเรา

ก็ตายเสียที่ทางเปลี่ยว, มารดาบิดาและพี่ชายก็ถูกเผา

บนเชิงตะกอนเดียวกัน."

คนทั้งหลายเห็นนางแล้ว เข้าใจว่า "หญิงบ้า ๆ" จึงถือเอา
หยากเยื่อ กอบฝุ่น โปรงลงบนศีรษะ ขว้างด้วยก้อนดิน.

พระศาสดาประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ในท่ามกลางบริษัท ๔ ใน
พระเชตวันมหาวิหาร ได้ทอดพระเนตรเห็นนางผู้บำเพ็ญบารมีมาแสนกัลป์
สมบูรณ์ด้วยอกนิหารเดินมาอยู่.

นางได้ตั้งความปรารถนาไว้ในชาติก่อน

ได้ยินว่า ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปทุมุตตระ
นางปฎาจารานั้น เห็นพระเถรีผู้ทรงวินัยรูปหนึ่ง อันพระปทุมุตตรศาสดา
ทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ ดังท้าวสักกะจับที่แขน ตั้งไว้ในสวน
นั้นวัน จึงทำคุณความดีแล้ว ตั้งความปรารถนาไว้ว่า "แม่หม่อมฉัน
พึงได้ตำแหน่งเลิศกว่าพระเถรีผู้ทรงวินัยทั้งหลายในสำนักพระพุทธเจ้าเช่น
กับด้วยพระองค์," พระปทุมุตตรพุทธเจ้าทรงเล็งอนาคตังสญาณไป ก็
ทรงทราบว่าความปรารถนาจะสำเร็จจึงทรงพยากรณ์ว่า "ในอนาคตกาล
หญิงผู้นี้จักเป็นผู้เลิศกว่าพระเถรีผู้ทรงวินัยทั้งหลาย มีนามว่าปฎาจารา
ในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า."

พระศาสดา ทรงเห็นนางผู้มีความปรารถนาตั้งไว้แล้ว อย่างนั้น
ผู้สมบูรณ์ด้วยอกนิหาร กำลังเดินมาแต่ที่ไกลเที่ยว ทรงดำริว่า "เว้น
เราเสีย ผู้อื่นชื่อว่าสามารถจะเป็นที่พึงของหญิงผู้นี้ได้ ไม่มี" จึงได้
ทรงทำนางโดยประการที่นางจะบ่าหน้าสูวิหารเดินมา.

บริษัทเห็นนางแล้วจึงกล่าวว่า "ท่านทั้งหลาย อย่าให้หญิงบ้านี้
มาที่นี่เลย."

พระศาสดาตรัสว่า "พวกท่านจงหลีกไป, อย่าห้ามเธอ" ในเวลา
นางมาใกล้ จึงตรัสว่า "จงกลับได้สติเถิด น้องหญิง." นางกลับได้

สติด้วยพุทธานุภาพไม่ขณะนั้นเอง. ในเวลานั้น นางกำหนดความที่ฝ้านุ่ง หลุดได้แล้ว ให้เกิดหิริโอตตปะจัน จึงนั่งกระโหยง.

ลำดับนั้น บุรุษผู้หนึ่งจึงโยนผ้าห่มไปให้นาง. นางนุ่งฝ้านั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ เทบพระบาท ทั้งสองซึ่งมีพระณะดังทองคำแล้ว ทูลว่า "ขอพระองค์จงทรงเป็นที่พึ่ง แก่หม่อมฉันเถิด พระเจ้าข้า, เพราะว่าเหยี่ยวเฉียวบุตรคนหนึ่งของ หม่อมฉันไป; คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป, สามิตายที่ทางเปลี่ยว, มารดาบิดาและ พี่ชายถูกเรือชนทับตาย เขาเผาบนเชิงตะกอนเดียวกัน."

พระศาสดาทรงสดับคำของนาง จึงตรัสว่า "อย่าคิดเลยปฎาจารย์, เธอมาสู่สำนักของผู้สามารถจะเป็นที่พึ่งพำนักอาศัยของเธอได้แล้ว; เหมือน อย่างว่า บัดนี้ บุตรคนหนึ่งของเธอถูกเหยี่ยวเฉียวไป, คนหนึ่งถูกน้ำ พัดไป, สามิตายแล้วที่ทางเปลี่ยว, มารดาบิดาและพี่ชายถูกเรือชนทับ ฉันทใจ; น้ำตาที่ไหลออกของเธอผู้ร้องให้อยู่ในสงสารนี้ ในเวลาที่ปียชน มิบุตรเป็นต้นตาย ยังมากกว่าน้ำแห่งมหาสมุทรทั้ง ๔ ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน" ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า:-

"น้ำในสมุทรทั้ง ๔ มีประมาณน้อย, น้ำตาของ
คนผู้อันทุกข์ถูกต้องแล้ว เสรีโศก มิใช่บ่อย มาก
ว่าน้ำในมหาสมุทรนั้น; เหตุไร เธอจึงประมาทอยู่
เล่า? แม่ห้อง."

เมื่อพระศาสดาตรัสสอนมตคคปริยายสูตรอยู่อย่างนั้น, ความโศกใน สตรีระของนาง ได้ถึงความเบาบางแล้ว.

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงทราบที่นางผู้มีความโศกเบาบางแล้วทรง
เตือนอีก แล้วตรัสว่า " ปรุจจารา ขึ้นชื่อว่าปิยชนมีบุตรเป็นต้น ไม่อาจ
เพื่อเป็นที่ต้านทาน เป็นที่พึ่ง หรือเป็นที่ป้องกันของผู้ไปสู่ปรโลกได้;
เพราะฉะนั้น บุตรเป็นต้นเหล่านั้นถึงมืออยู่ ก็ชื่อย่อมไม่มีทีเดียว, ส่วน
บัณฑิตชำระศีลแล้ว ควรชำระทางที่ยังสัตว์ให้ถึงนิพพานของตนเท่านั้น"
เมื่อจะทรงแสดงธรรม ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

**"บุตรทั้งหลาย ไม่มีเพื่อต้านทาน, บิดาก็ไม่มี
ถึงพวกพ้องก็ไม่มี, เมื่อบุคคลถูกความตาย ครอบงำ
แล้ว ความต้านทานในญาติทั้งหลาย ย่อมไม่มี;
บัณฑิตทราบอำนาจประโยชน์นั้นแล้ว ดำรวมในศีล
พึงชำระทางไปพระนิพพานโดยเร็วทีเดียว."**

ในกาลจบเทศนา นางปรุจจาราผากิเลสมีประมาณเท่าฝุ่นใน
แผ่นดินใหญ่แล้ว ตั้งอยู่ในโศคาปัตติผล, ชนแม่เหล่าอื่นเป็นอันมาก
บรรลอรุณผลทั้งหลาย มีโศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

นางปรุจจาราทูลขอบวช

ฝ่ายนางปรุจจารานั้นเป็นพระโศคาบันแล้ว ทูลขอบรรพชากะ
พระศาสดา. พระศาสดาทรงส่งนางไปยังสำนักของพวกภิกษุณีให้บรรพชา
แล้ว. นางได้อุปสมบทแล้วปรากฏชื่อว่า " ปรุจจารา " เพราะนางกลับ
ความประพฤติได้. วันหนึ่ง นางกำลังเอาหม้อตักน้ำล้างเท้า เทน้ำลง.
๑. บาลีว่า เพราะมีความประพฤติเว้นจากสิ้นผ้า ดังนี้ก็มี.

น้ำนั้นไหลไปหน่อยหนึ่งแล้วก็ขาด. ครั้งที่ ๒ น้ำที่นางเทลง ได้ไหลไปไกลกว่านั้น. ครั้งที่ ๓ น้ำที่เทลง ได้ไหลไปไกลเมื่อกว่านั้น ด้วยประการฉะนี้. นางถือเอาน้ำนั้นนั่นแหละเป็นอารมณ์ กำหนดด้วยทั้ง ๓ แล้ว คิดว่า "สัตว์เหล่านี้ ตายเสียในปฐมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งแรก, ตายเสียในมัชฌิมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งที่ ๒ ไหลไปไกลกว่านั้น, ตายเสียในปัจฉิมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งที่ ๓ ไหลไปไกลเมื่อกว่านั้น."

พระศาสดาประทับในพระคันธกุฎี ทรงแผ่พระรัศมีไป เป็นดังประทับยืนตรัสอยู่เฉพาะหน้าของนาง ตรัสว่า "ปฎาจารา ข้อนั้นอย่างนั้น, ด้วยว่าความเป็นอยู่วันเดี๋ยวกี่ดี ขณะเดี๋ยวกี่ดี ของผู้เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมแห่งปัจจุจันท์เหล่านั้น ประเสริฐกว่า ความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมแห่งปัจจุจันท์" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๑๒. โย จ วสุสสดี ชิว อปสุตฺตํ อุตฺตมุตฺตํ

เอกาหํ ชิวิตํ เสยฺโย ปสุตฺโต อุตฺตมุตฺตํ.

"ก็ผู้ใด ไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมอยู่

พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี, ความเป็นอยู่วันเดียว ของ

ผู้เห็นความเกิดและความเสื่อม ประเสริฐกว่า

ความเป็นอยู่ของผู้นั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถา อปสุตฺตํ อุตฺตมุตฺตํ ความว่า ไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมอยู่ ด้วยลักษณะ ๒๕ แห่งปัจจุจันท์.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คถากรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๒ - หน้าที่ 498

บาทพระคาถาว่า **ปฐโต อุตฺตมฺ** ความว่า ความเป็นอยู่แม้วันเดียว
ของผู้เห็น ความเกิดขึ้นและความเสื่อมแห่งปัญจันธ์เหล่านั้น ประเสริฐ
กว่าความเป็นอยู่ของบุคคลนอกนี้.

ในกาลจบเทศนา นางปฎาจาราบรรลुพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัม-
ภิตาทั้งหลาย ดังนี้แล.

เรื่องนางปฎาจารา จบ.

๑๓. เรื่องนางกิสาโคตมี [๕๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภนางกิสาโคตมี ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "โย จ วสุสสัค ชีเว" เป็นต้น.

ทรัพย์ของเศรษฐีกลายเป็นถ่าน

ได้ยินว่า ทรัพย์ ๔๐ โกฎิ ในเรือนของเศรษฐีคนหนึ่ง ในกรุงสาวัตถี ได้กลายเป็นถ่านหมดตั้งอยู่. เศรษฐีเห็นเหตุนี้เกิดความเศร้าโศก จึงห้ามอาหารเสีย นอนอยู่บนเตียงน้อย. สหายผู้หนึ่งของเศรษฐีนั้นถามว่า "เหตุไร จึงเศร้าโศกเล่า? เพื่อน" ฟังความเป็นไปนั้นแล้ว กล่าวว่ "อย่าเศร้าโศกเลย เพื่อน, ฉันทราบอุบายอย่างหนึ่ง, จงทำอุบายนั้นเถิด." เศรษฐี. ทำอย่างไรเล่า? เพื่อน.

สหาย. เพื่อน ท่านจงไปเสื่อลำแพนที่ตลาดของตน ทำถ่านให้เป็นกองไว้ จงนั่งเหมือนจะขาย, บรรดาคนหมู่มากที่มาแล้ว ๆ คนเหล่าใดพูดอย่างนี้ว่า 'ชนที่เหลือ ชายผ้า น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้น ส่วนท่านนั่งขายถ่าน,' ท่านฟังพูดกับคนเหล่านั้น ว่า 'เราไม่ขายของ ๆ ตนจักทำอะไร?' ส่วนผู้ใดพูดกับท่านอย่างนี้ว่า 'ชนที่เหลือ ชายผ้า น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้น, ส่วนท่านนั่งขายเงินและทอง,' ท่านฟังพูดกะผู้นี้ว่า 'เงินและทองที่ไหน?' ก็เมื่อเธอพูดว่า 'นี่,' ท่านฟังพูดว่า 'จงนำเงินทองนั้นมาก่อน, แล้วรับด้วยมือทั้งสอง ของที่เขาให้

ในมือของท่านอย่างนั้น จักกลายเป็นเงินและทอง; ก็ผู้นั้นถ้าเป็นหญิง รุ่งสาว, ท่านจงนำนางมาเพื่อบุตรในเรือนของท่าน มอบทรัพย์ ๕๐ โกฎิ ให้แก่นาง พึงใช้สอยเงินทองที่นางให้, ถ้าเป็นเด็กชาย, ท่านพึงให้ธิดา ผู้เจริญวัยแล้วในเรือนของท่านแก่เขา แล้วมอบทรัพย์ ๕๐ โกฎิให้แก่เขา ใช้สอยทรัพย์ที่เขาให้.

เศรษฐีนั้นกล่าวว่า "อุบายดี" จึงทำถ่านให้กองไว้ในร้านตลาด ของตน นั่งทำเหมือนจะขาย. คนเหล่าใดพูดกะเศรษฐีนั้นอย่างนี้ว่า "ชนที่เหลือทั้งหลาย ขายผ้า น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้น, ท่าน นั่งขายถ่าน" ก็ให้คำตอบแก่คนเหล่านั้นว่า "ฉันไม่ขายของ ๆ ตน จักทำอะไร?"

ถ่านกลายเป็นทรัพย์อย่างเดิม

ครั้งนั้น หญิงรุ่งสาวคนหนึ่งชื่อโคตมี ปรากฏชื่อว่า "กิสาคอตมี" เพราะนางมีสิริระแบบบาง เป็นธิดาของตระกูลเก่าแก่ ไปยังประตูตลาด ด้วยกิจอย่างหนึ่งของตน เห็นเศรษฐีนั้น จึงกล่าวอย่างนั้นว่า "พ่อ ชนที่ เหลือ ขายผ้า น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้น. ทำไมท่านจึงนั่งขาย เงินและทอง?"

เศรษฐี. เงินทองที่ไหน? แม่.

นางโคตมี. ท่านนั่งจับเงินทองนั่นเอง มิใช่หรือ?

เศรษฐี. จงนำเงินทองนั้นมาก่อน แม่.

นางกอบเต็มมือแล้ว วางไว้ในมือของเศรษฐีนั้น. ถ่านนั้นได้กลายเป็นเงินและทองทั้งนั้น.

ลำดับนั้น เศรษฐีถามนางว่า "แม่ เรือนเจ้าอยู่ไหน." เมื่อนาง

ตอบว่า "ชื่อโน้นจ๊ะ." รู้ความที่นางยังไม่มีสามีแล้ว จึงเก็บทรัพย์นำนางมาเพื่อนบุตรของตน ให้รับทรัพย์ ๔๐ โกฏิไว้. ทรัพย์ทั้งหมดได้กลายเป็นเงินและทองดังเดิม.

สมัยอื่นอีกนางตั้งครรภ์. โดยกาลล่วงไป ๑๐ เดือน นางคลอดบุตรแล้ว. บุตรนั้นได้ทำกาละแล้วในเวลาเดินได้. นางห้ามพวกชนที่จะนำบุตรนั้นไปเผา เพราะนางไม่เคยเห็นความตาย อุ้มร่างบุตรผู้ตายแล้วด้วยสะเอว ด้วยหวังว่า "จักถามถึงยา เพื่อบุตรเรา" เทียวถามไปตามลำดับ เรือ่นว่า "ท่านทั้งหลายรู้จักยาเพื่อบุตรของฉันบ้างไหมหนอ?" ที่นั่นคนทั้งหลายพูดกับนางว่า "แม่ เจ้าเป็นบ้าแล้วหรือ? เจ้าเทียวถามถึงยาเพื่อบุตรที่ตายแล้ว." นางสำคัญว่า "จักได้คนผู้รู้จักยาเพื่อบุตรของเราแน่แท้" จึงเทียวไป.

ที่นั่น บรุษผู้เป็นบัณฑิตคนหนึ่ง เห็นนางแล้วคิดว่า "ธิดาของเราจักคลอดบุตรคนแรก ไม่เคยเห็นความตาย, เราเป็นที่พึงของหญิงนี้ย่อมควร" จึงกล่าวว่า "แม่ ฉันไม่รู้จักยา, แต่ฉันรู้จักคนผู้รู้ยา."

นางโคตมี. ใครรู้? พ่อ.

บัณฑิต. แม่ พระศาสดาทรงทราบ, จงไปทูลถามพระองค์เถิด
นางกล่าวว่า "พ่อ ฉันจักไป, จักทูลถาม พ่อ" ดังนั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ ที่สุดข้างหนึ่ง ทูลถามว่า "ทราบ
ว่า พระองค์ทรงทราบยาเพื่อบุตรของหม่อมฉันหรือ? พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. เออ เรารู้.

นางโคตมี. ได้อะไร? จึงควร.

พระศาสดา. ได้เมล็ดพันธุ์ฝักกาดสักหยิบมือหนึ่ง ควร.

นางโคตมี. จักได้ พระเจ้าข้า, แต่ได้ในเรือนใคร? จึงควร.

พระศาสดา. บุตรหรือธิดาไร ๆ ในเรือนของผู้ใด ไม่เคยตาย.
ได้ในเรือนของผู้นั้น จึงควร.

นางทูลรับว่า "ดีละ พระเจ้าข้า" แล้วถวายบังคมพระศาสดา
อุ้มบุตรผู้ตายแล้วด้วยสะเอวเข้าไปภายในบ้าน ยืนที่ประตูเรือนหลังแรก
กล่าวว่า "เมล็ดพันธุ์ฝักกาดในเรือนนี้ มีบ้างไหม? ทราบว่านั่นเป็น
ยาเพื่อบุตรของฉัน." เมื่อเขาตอบว่า "มี" จึงกล่าวว่า "ถ้าอย่างนั้น
จงให้เถิด," เมื่อคนเหล่านั้นนำเมล็ดพันธุ์ฝักกาดมาให้, จึงถามว่า "ใน
เรือนนี้ บุตรหรือธิดาเคยตายไม่มีบ้างหรือ? แม่" เมื่อเขาตอบว่า "พูด
อะไร? แม่ เพราะคนเป็นมีเล็กน้อย, คนตายนั้นแหละมีมาก." จึงกล่าว
ว่า "ถ้าอย่างนั้น จงรับเมล็ดพันธุ์ฝักกาดของท่านไปเถิด, นั่นไม่เป็นยา
เพื่อบุตรของฉัน" แล้วได้ให้กินไป; เทียวถามโดยทำนองนี้ ตั้งแต่เรือน
หลังต้น. นางไม่รับเมล็ดพันธุ์ฝักกาดแม้ในเรือนหลังหนึ่ง ในเวลาเย็น
คิดว่า "โอ กรรมหนัก, เราได้ทำความสำคัญว่า 'บุตรของเราเท่านั้น
ตาย,' ก็ในบ้านทั้งสิ้น คนที่ตายเท่านั้นมากกว่าคนเป็น." เมื่อนางคิดอยู่
อย่างนี้ หัวใจที่อ่อนด้วยความรักบุตร ได้ถึงความแข็งแล้ว. นางทิ้งบุตร
ไว้ในป่า ไปยังสำนักพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ได้ขึ้น ณ ที่สุดข้าง
หนึ่ง.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะนางว่า "เธอได้เมล็ดพันธุ์ฝักกาด
ประมาณหยิบมือหนึ่งแล้วหรือ?"

นางโคตมี. ไม่ได้ พระเจ้าข้า, เพราะในบ้านทั้งสิ้น คนตายนั้น
แหละมากกว่าคนเป็น.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะนางว่า "เธอเข้าใจว่า 'บุตรของเราเท่านั้นตาย,' ความตายนั้นเป็นธรรมยั่งยืนสำหรับสัตว์ทั้งหลาย, ด้วยว่า มัจจุราชครุคร่าสัตว์ทั้งหมด ผู้มีอหิชาศย์ยังไม่เต็มเปี่ยมนั้นแลลงในสมุทรรคืออบาย คุณหวังน้ำใหญ่จะนั้น" เมื่อจะทรงแสดงธรรมจึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

**"มฤตยู ย่อมพาชนผู้มีมาในบุตรและสัตว์
ของเลี้ยง ผู้มีใจชานไปในอารมณ์ต่างๆ ไป ดู
หวังน้ำใหญ่ พัดชาวบ้านผู้หลับไหลไปจะนั้น."**

ในกาลจบคาถา นางกิสาโคตมีดำรงอยู่ในโศคาปัตติผล, แม้ชนเหล่าอื่นเป็นอันมาก บรรลुरुยิผลทั้งหลาย มีโศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล

นางบวชในพุทธศาสนา

ฝ่ายนางกิสาโคตมีนั้นทูลขอบรรพชากะพระศาสดาแล้ว. พระศาสดาทรงส่งไปยังสำนักของนางภิกษุณีให้บรรพชาแล้ว. นางได้อุปสมบทแล้วปรากฏชื่อว่า " กิสาโคตมีเถรี."

วันหนึ่ง นางถึงวาระในโรงอุโบสถ นั่งตามประทีปเห็นเปลวประทีปลุกโพล่งขึ้นและหรีดลง ได้ถือเป็นอารมณ์ว่า " สัตว์เหล่านั้นก็อย่างนั้นเหมือนกัน เกิดขึ้นและดับไปดังเปลวประทีป, ผู้ถึงพระนิพพาน ไม่ปรากฏอย่างนั้น."

พระศาสดาประทับนั่งในพระคันธกุฏินั้นแล ทรงแผ่พระรัศมีไป ดั่งนั่งตรัสตรงหน้านาง ตรัสว่า "อย่างนั้นแหละโคตมี สัตว์เหล่านั้น ย่อมเกิดและดับเหมือนเปลวประทีป, ถึงพระนิพพานแล้ว ย่อมไม่ปรากฏ

๑. ภิกษุณีดิโย.

อย่างนั้น; ความเป็นอยู่แม้เพียงขณะเดียว ของผู้เห็นพระนิพพาน ประ-
เสริฐกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นพระนิพพานอย่างนั้น" ดังนี้
แล้ว เมื่อจะทรงสืบนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑๓. โย จ วสุสสฺสํ ชีเว อปฺสฺสํ อมตํ ปทํ

เอกาหํ ชีวิทํ เสยฺโย ปสฺสโต อมตํ ปทํ.

"ก็ผู้ใด ไม่เห็นบทอันไม่ตาย พึงเป็นอยู่ ๑๐๐

ปี, ความเป็นอยู่วันเดียว ของผู้เห็นบทอันไม่ตาย

ประเสริฐกว่า ความเป็นอยู่ของผู้นั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า อมตํ ปทํ ความว่า อมตมหา-
นิพพาน อันเป็นส่วนที่เว้นจากมรณะ.

คำที่เหลือ เช่นเดียวกับคำมีในก่อนนั้นแล.

ในกาลจบเทศนา นางกิสาคอติมีนั่งอยู่ตามเดิมนั้นแล ดำรงอยู่ใน
พระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิตาทั้งหลาย ดังนี้แล.

เรื่องนางกิสาคอติมี จบ.

๑๔. เรื่องพระพหูตติกาเถรี [๕๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระพหูตติกาเถรี ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โย จ วสุสสฺสํ ชีเว " เป็นต้น.

นางมีลูกมาก

ได้ยินว่า ในตระกูลหนึ่ง ณ กรุงสาวัตถี ได้มีบุตร ๗ คนและธิดา ๗ คน บุตรและธิดาแม่ทั้งหมดนั้นเจริญวัยแล้ว ดำรงอยู่ในเรือน ได้ถึงความสุขตามธรรมดาของตน. สมัยอื่น บิดาของชนเหล่านั้นได้ทำกาละแล้ว.

มหาอุบาสิกา ถึงเมื่อสามีล่วงลับไปแล้ว ก็ยังไม่แบ่งกองทรัพย์ให้แก่บุตรทั้งหลายก่อน. ครั้งนั้น บุตรทั้งหลายกล่าวกะมารดานั้นว่า "เมื่อบิดาของฉันทล่วงลับไปแล้ว, ประโยชน์อะไรของแม่ด้วยกองทรัพย์, พวกฉันทไม่อาจบำรุงแม่ได้หรือ?" นางฟังคำของบุตรเหล่านั้นแล้วก็นั่งเสียลูกบุตรเหล่านั้นพูดบ่อยๆ จึงคิดว่า "พวกลูกๆ จักบำรุงเรา, ประโยชน์อะไรของเราด้วยกองทรัพย์ส่วนหนึ่ง" ได้แบ่งสมบัติทั้งหมดครึ่งหนึ่งให้ไป

ครั้งนั้น โดยกาลล่วงไป ๒-๓ วัน ภรรยาของบุตรคนใหญ่กล่าวกะแม่ผัวนั้นว่า "โอ คุณแม่ของพวกเรามาเรือนนี้เท่านั้นเหมือนกะให้ไว้ ๒ ส่วนว่า 'บุตรชายคนใหญ่ของเรา.' แม้ภรรยาของบุตรที่เหลือก็กล่าวอย่างนั้นเหมือนกัน.

ตั้งตั้งแต่ธิดาคนใหญ่ก็กล่าวกะนางจตุรเศวกัน แม้ในเวลาที่น่าจะไป
เรือนของธิดาเหล่านั้น. นางถูกคูหมื่น คิดว่า "ประโยชน์อะไร ด้วยการ
การอยู่ในสำนักของคนเหล่านี้. เราจักเป็นนางภิกษุณีเป็นอยู่" แล้วไปสู่
สำนักของนางภิกษุณีขอบรรพชาแล้ว. นางภิกษุณีเหล่านั้นให้นางบรรพชา
แล้ว. นางได้อุปสมบทแล้วปรากฏชื่อว่า "พหูปัตติกาเถรี." นางคิดว่า
"เราบวชในเวลาแก่, เราไม่ควรเป็นคนประมาท" จึงทำวัตรปฏิบัติแก่
นางภิกษุณีทั้งหลาย, คิดว่า "จักทำสมณธรรมตลอดคืนยังรุ่ง" จึงเอา
มือจับเสาต้นหนึ่งที่ภายใต้ปราสาท เดินเวียนเสานั้นทำสมณธรรม แม้
เมื่อเดินจงกรมก็เอามือจับต้นไม้ด้วยคิดว่า "ศีระะของเราพึงกระทบต้นไม้
หรือไม่หรือที่ไหน ๆ ในที่มีด" ดังนี้แล้ว เดินวนเวียนต้นไม้ นั้น ทำสมณ-
ธรรม, นึกถึงธรรมด้วยคิดว่า "จักทำตามธรรมที่พระศาสดาทรงแสดง"
ตามระลึกถึงธรรมอยู่เที่ยวทำสมณธรรม.

ลำดับนั้น พระศาสดาประทับนั่งในพระคันชกุฎีเที่ยว ทรงแผ่พระ-
รัศมีไปดั่งประทับนั่งตรงหน้า เมื่อตรัสกับนาง ตรัสว่า "พหูปัตติกา
ความเป็นอยู่แม้ครู่เดียวของผู้เห็นธรรม ที่เราแสดง ประเสริฐกว่าความ
เป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่พิจารณา ผู้ไม่เห็นธรรมที่เราแสดง" เมื่อ
จะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑๔. โย จ วสุสสत्ตัง ชีเว อปสฺสํ ฌมฺมมุตฺตมํ

เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปสฺสโต ฌมฺมมุตฺตมํ.

"ก็ผู้ใด ไม่เห็นธรรมอันยอดเยี่ยม พึงเป็นอยู่

๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้เห็นธรรมอัน

ยอดเยี่ยม ประเสริฐกว่า ความเป็นอยู่ของผู้นั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ช มุมมุตตม** ได้แก่ โลกุตระธรรม
๕ อย่าง. ก็โลกุตระธรรมนั้น ชื่อว่า ธรรมอันยอดเยี่ยม. ก็ผู้ใดไม่เห็นธรรม
อันยอดเยี่ยมนั้น, ความเป็นอยู่แม้วันเดียว คือแม้ขณะเดียว ของผู้เห็น
คือแทงตลอดธรรมนั้น ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้นั้น.

ในกาลจบคาถา พระพุทธบิดาเถรีดำรงอยู่ในพระอรหัตพร้อม
ด้วยปฏิสัมภทาทั้งหลาย ดังนี้แล.

เรื่องพระพุทธบิดาเถร จบ.

สหัสสวรรคพรรณนา จบ.

วรรคที่ ๘ จบ.